4/6

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ
TITKÁR

ÉS

SCHÖNHERR GYULA
JEGYZŐ.

TIZENÖTÖDIK KÖTET

1897-DIK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG.
MDCCCXCVII.

Franklin-Társulat nyomdája

TARTALOM.

1. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Áldásy Antal	Az enyingi Török család czímeres levele 1481-ből. *(Szines czímerképpel)*	33
Bárczay Oszkár	A márkusfalvi templom czímeres emléktáblái. *(Három rajzzal)*	92
— —	Magyarország czímere. *(Hatvan ábrával)*	153
Berzeviczy Edmund	A báró Brudern család. *(Egy czímerrajzzal)*	95
Csoma József	Nemzetségi czímerek nyomai az ezredéves kiállításon. *(Tizenkét czímerrajzzal)*	1
Fejérpataky	A Hettyey család aragoniai czímere. *(Szines czímerképpel)*	187
—	II. Endre aranybullájának czímere.	147
Dr. Karácsonyi János	Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ősei.	49
Baczkamadarasi Kis Bálint	Erdélyi családtörténelmi adalékok. I. A Vizaknai család. II. A Sombori és Drági családok. III. A széplaki Petrichevich-Horváth család. IV. A nagyváradi Horváth család. V. A pálóczi Horváth család. VI. A léczfalvi Gyárfás család. VII. A zeykfalvi Zeyk család. VIII. Az illyefalvi Biális család. *(Két közlemény)*	19, 138
Dr. Komáromy András	Kazinczy Ferencz mint genealogus.	34
Lehoczky Tivadar	Bethlen Gábor nemeslevele református papjai részére.	192
Petrovay György	A dolhai és petrovai Petrovayak története 1450-től napjainkig. *(Három közlemény, 23 czímerrajzzal)*	58, 114, 171
— —	A Kisfaludy család leszármazása és története 1476-tól 1681-ig. *(Két czímerrajzzal)*	7
— —	A rákóczi és felsővadászi Rákóczy család leszármazása	148
Pór Antal	Pecséttani ujabb apróságok. I. Demeter esztergomi biboros érsek (1379—1387) pecsétjei. II. Margit bajor herczegnőnek István magyar herczeg, Nagy-Lajos király öcscse egykori feleségének pecsétje. III. Csáktornyai Laczkfi István nádori pecsétje 1388-ból. IV. Küküllei János pecsétje. *(Hat pecsétrajzzal)*	10
Schönherr Gyula	A Báznai család czímeres levele 1434-ből. *(Szines czímerképpel)*	91
Thallóczy Lajos	A Blagay család származásrendje és czímere. *(Tizennégy ábrával)*	79
Varjú Elemér	A sisakdíszek és egy középkori magyar sisakczímer. *(Szines melléklettel és a szöveg közt négy ábrával)*	105
Dr. Wertner Mór	Családtörténeti adalékok. I. Az Ajton nemzetség. II. Batk utódai. III. A berekszói Hagymás család elei. IV. A Ratold nb. I. Roland nádor és utódai. V. Az első (Pécz nb.) Marczaliak. VI. A vöröskői és óvári Wolfurt család eredete. VII. Sinister (Balog) Miklós és utódai. VIII. A Balog nb. felsőlendvai Szécsi család nemzedékrendi táblája. *(Két közlemény)*	70, 127
— —	Smaragd vajda és utódai	189

2. Kisebb rovatok.

TÁRCZA.	A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései.	37, 99, 149, 194
	Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1897. évben Fejérpataky László-tól	196
	Torma Károly † (1829—1897.)	40
	Véghely Dezső † (1841—1897.)	100

Szakirodalom: Dr. Karácsonyi János, Békés vármegye története. III. kötet. Ism. I—y J—s. --- --- --- 40
Dr. Ivan von Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien. 2—3. füzet. Ism. VARJÚ --- 41
Doby Antal, A Lónyai család. Ism. KISS IVÁN --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 42
Wilhelm Altmann, Die Urkunden Kaiser Sigmunds. 1—2. füzet. Ism. VARJÚ --- --- --- 44
G. G. Winkel, Gewerbe und Kunstgewerbe in der Heraldik --- --- --- --- --- --- --- --- 47
Károly János, Fejér vármegye története. I. kötet. Ism. PETROVAY GYÖRGY --- --- --- --- 101
Georgius T. Turchányi. Tabellæ chronographicæ. Ism. VARJÚ --- --- --- --- --- --- 103
Dr. Friedrich Leist, Die Notariats-Signete. Ism. VARJÚ --- --- --- --- --- --- --- --- 104
A Blagay család oklevéltára. Ism. —y. --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 149
Az erdélyi nemesség czímerkönyve. Ism. H. S. --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 150
Bakk Endre, Kézdivásárhely s az ottani Jancsó családok története. Ism. E—r. --- --- --- —
A nyomdászczímer (Major István és Faragó czikkei a Grafikai Szemlében). Ism. —g— --- 151
A gróf Károlyi család oklevéltára. V. kötet. Ism. —y. --- --- --- --- --- --- --- --- 199
Galgóczy Károly, A Galgóczy család négy ága, a Szikszay, Csanády és Bajza családok ismertetése. Ism. —g— --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 200

*

Helyreigazitás HORVÁTH SÁNDOR-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 48
Válasz Kiss Iván birálatára DOBY ANTAL-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 152
Felelet Doby Antalnak KISS IVÁN-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 200
Kérelem KEMPELEN BÉLÁ-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 104
Kérelem Dr. KONKOLY THEGE BALÁZS-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 152
Sajtóhibák --- 200

Melléklet:

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1897-ben. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.) I—VIII.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1897-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és czélja.

1. §. A társaság neve: «*Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*». — Székhelye: Budapest.

2. §. Czélja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palæographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság czéljaihoz 100 osztr. ért. forinttal, *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítványnyal járulnak, *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frtnyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejárati határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapirosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk czélját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúlta után is fenmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másodelnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnököl nek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez; a határozatokat végrehajtja; a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javúltával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgatói választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frtig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bízza meg a szerkesztői teendőkkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudományszakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtetik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenkint legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kötelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekeltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivéven, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísze- és javára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanoly módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosíttatnak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnöklő, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e czélra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesíttetnek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felolvasásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezésöket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatira olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évnek első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököket, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgatósági tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosúlt tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképessége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlnék ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése czéljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát, és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos czikkeken kivül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítva.

37. §. A társaság egyes családok megbizásából elfogadhatja okleveleik sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot bíz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kivül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természettel nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzbeli kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznék még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémiavagy a Nemzeti Muzeumban helyezendők el, az igazgató választmány rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségkép a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen czélra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel, jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen czélból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» czímén tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait, kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományszakok művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott czélt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlatás terhe alatt kötelezteték.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.
Harmadizben megválasztatott 1892 deczember 10-én.

MÁSODELNÖKÖK:

FELSŐGYŐRI NAGY IVÁN.
Harmadizben megválasztatott 1892 deczember 10-én.

SZILÁGYI SÁNDOR.
Megválasztatott 1894 deczember 12-én.

TITKÁR ÉS A TURUL SZERKESZTŐJE:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Harmadizben megválasztatott 1893 január 26-án.

JEGYZŐ ÉS A TURUL TÁRSSZERKESZTŐJE:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.
Másodizben megválasztatott 1897 február 25-én.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.
Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.
Megválasztatott 1892 október 6-án.

II. Igazgató-választmány.

Gróf Apponyi Sándor. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Áldásy Antal. *Megválasztatott 1896 november 26-án.*
Barabás Samu. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*
Gróf Batthyány Géza. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Gróf Bánffy György *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Idősb Bánó József. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Bárczay Oszkár. *Megválasztatott 1895 november 28-án.*
Boncz Ödön. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*
Bunyitay Vincze. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
Dr. Csánki Dezső. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Csoma József. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Csontosi János. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
EmőkeiEmich Gusztáv. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Gróf Esterházy János. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Fejérpataky László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Finály Henrik. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Fraknói Vilmos. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Géresi Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Hajnik Imre. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Gróf Hunyady László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Illésy János. *Megválasztatott 1894 november 29-én.*
Ivánfi Ede. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Kammerer Ernő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Karácsonyi János. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
Dr. Károlyi Árpád. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Baczkamadarasi Kis Bálint. *Megválasztatott 1893 november 30.*
Dr. Komáromy András. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Kőváry László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Lehoczky Tivadar. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Székhelyi Majláth Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Makay Dezső. *Megválasztatott 1894 november 29-én.*
Báró Mednyánszky Dénes. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Nagy Gyula. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Felsőgyőri Nagy Iván. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Némethy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Báró Nyáry Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Megválasztatott 1883 február 25.*
Dr. Ortvai Tivadar. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Lovag Óváry Lipót. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

*

Dr. Pauler Gyula. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Pettkó Béla. *Megválasztatott 1895 november 28-án.*
Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
Dr. Szádeczky Lajos. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Szent-Iványi Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Szilágyi Sándor. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Idősb Szinnyei József. *Megválasztatott február 25-én.*
Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

*

Levelező tagok.

Doby Antal. *Megválasztatott 1884 april 24-én.*
Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 april 24-én.*
Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Megválasztatott 1896 nov. 26-án.*
Sóvári Soós Elemér. *Megválasztatott 1884 april 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítványnyal:

† Gróf Andrássy Manó.
Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
Liptószentiváni Szent-Iványi Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítványnyal:

Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
Báró Atzél Béla. *Budapest.*
Gróf Bánffy György. *Budapest.*
Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
† Gróf Csáky László.
Gróf Csekonics Endre. *Zsombolya.*
† Gróf Cziráky János.
Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
Gróf Erdődy Rudolf. *Novimarof.*
Gróf Esterházy Ferencz. *Devecser.*
Gróf Festetich-könyvtár. *Keszthely.*
Báró Inkey Imre. *Berlin.*
† Ipolyi Arnold.
† Gróf Károlyi Gyula.
Gróf Károlyi László. *Budapest.*
Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*
† Lanfranconi Grazioso Enea.
Gróf Majláth György. *Zavar.*
Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Skiczó*, u. p. Kis-Tapolcsa.
Szerémi herczeg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
Báró Radák Ádám. *Mikeszásza.*
Báró Révay Gyula. *Kis-Selmecz*, u. p. Szucsány.
Sigmund Ákos. *Kolozsvár.*
Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Domony*, u. p. Aszód.
† Gróf Sztáray Antal.
Gróf Tisza Lajos. *Budapest.*
† Idősb báró Vay Miklós.
Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
Gróf Wass Jenő. *Czege.*
Gróf Zselénski Róbert. *Temes-Ujfalu.*

III. 100 forintos alapítványnyal:

Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
Balásházy Bertalan. *Ködombpuszta*, u. p. Henczida.
† Báró Bánffy Ádám.
Bay Ilona. *Debreczen.*
Beöthy Ákos. *Budapest.*
† Báró Bésán N. János.
Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
Csapó Vilmos. *Tengelicz*, u. p. Gindly-család.
Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi*, u. p. Déva.
Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
† Kellemesi Melczer István.
† Alsó-Szopori Nagy Imre.
† Báró Nyáry Albert.
Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
† Ormós Zsigmond.
Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
Pettkó Béla. *Budapest.*
Szilassy Aladár. *Budapest.*
Szontágh Pál. *Horpács*, u. p. Nagy-Oroszi.
Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
Tisza Kálmánné, szül. gróf Dégenfeld Ilona. *Budapest.*
Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

Ajkay Béla. *Kisfalud-Miháli.*
*Gróf Almássy Dénesné. *Gyula.*
Ambrózy Ferencz. *Szeged.*
Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely.*
Dr. Andrásovics Béla. *Budapest.*
*Gróf Andrássy Géza. *Betlér.*
*Gróf Andrássy Gyula. *Budapest.*
*Gróf Andrássy Tivadar. *Budapest.*
*Báró Apor István. *Aporfalva*, u. p. Dicső-Szent-Márton.
Andreánszky Antal. *Budapest.*
Dr. Aldásy Antal. *Budapest.*
Baán Elemér. *Körmöczbánya.*
Babics József. *Zsombolya.*
Szentkatolnai Bakk Endre. *Vizakna.*
Sipeki Balás Iván. *Német-Elemér.*
Dr. Ballagi Aladár. *Budapest.*
Barabás Samu. *Budapest.*
*Baranyay Mária. *Budapest.*
Barlanghy Árpád. *Temesvár.*
*Baross Károly. *Budapest.*
Baróthy Lajos. *Budapest.*
Dr. Bartha Antal. *Budapest.*
*Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár.*
Ludányi Bay Ferencz. *Jász-Kisér.*
*Ludányi Bay István. *Debreczen.*
*Idősb Bánó József. *Budapest.*
Bárczay Elemér. *Tisza-Roff.*
Bárczay Oszkár. *Budapest.*
*Tasnádszántói Becsky Emil. *Nagy-Szőllős.*
Komoróczi és Szentandrási Bencsik István. *Király-Helmecz.*
*Beniczky Ádám. *Zsámbok*, u. p. Tura.
*Beniczky Elemér. *Heves-Csehi.*
*Beniczky Ferencz. *Budapest.*
*Beniczky Géza. *Homok*, u. p. Tisza-Földvár.
Beniczky Kálmán. *Turócz-Szent-Márton.*
*Benke Gyula. *Budapest.*
Beöjthe Ödön. *Erdő-Csinád*, u. p. Sáromberk.
*Berczik Árpád. *Budapest.*
Berczik Gyula. *Budapest.*
Bernáth Győző. *Magyar-Jesztreb*, u. p. Czéke.
Berzeviczy Edmund. *Berzevicze.*
*Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres.*
*Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest.*
*Béldi István. *Marosvásárhely.*
Dr. Békefi Remig. *Budapest.*
Bolgár Emil. *Pozsony.*
Dr. Boncz Ödön. *Budapest.*
*Bornemisza Ádám. *Budapest.*
Dr. Borovszky Samu. *Budapest.*
Bosnyák László. *Kaposvár.*
*Botka Béla. *Bánlak.*
Bölöni László. *Bánfi-Hunyad.*
Budapesti kegyesrendiek főgymnasiuma.
Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad.*
Buzinkay Gyula. *Budapest.*
Felsőpulyai Bük Géza. *Csík-Gimes-Bükk.*
Csatay Gyula. *Debreczen.*
*Gróf Csáky Albin. *Budapest.*
*Gróf Csáky Ödön. *Főrév.*
Dr. Csánki Dezső. *Budapest.*
K. Császár Ferencz. *Budapest.*
Csernátony Gyula. *Beszterczе.*
Csernovics Diodor. *Budapest.*
Dr. Csiky Viktor. *Kolozsvár.*
*Báró Csollich Géza. *Budapest.*
*Csoma József. *Devecser*, u. p. Forró-Encs.
Csontosi János. *Budapest.*
*Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa*, u. p. Czirák.
Herczeg Dabisa Sándor. *Falkenstein.* (Taunus.)
Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks.*
Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest.*
*Szamosujvári Dániel László. *Ó-Lécz*, u. p. Szerb-Bóka.
Dedek Crescens Lajos. *Budapest.*
Deési kaszinó-egylet.
*Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás.*
*Gróf Degenfeld József. *Debreczen.*
*Gróf Degenfeld Lajos. *Szirák.*
*Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda.*
Dely Imre. *P.-Peres*, u. p. Furta.
Dr. Demjanovich Emil. *Budapest.*
*Dessewffy Arisztid. *Budapest.*
Délmagyarországi rég. és tört. egylet. *Temesvár.*
Dr. Dézsi Lajos. *Budapest.*
Dobos Kálmán. *Debreczen.*
Doby Antal. *Homonna.*
Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely.*
Domahidy Viktor. *Budapest.*
Dorgó Albert. *Kolozsvár.*
*Dőry Jenő. *Dombovár.*
*Dráveczky Gyula. *Ér-Mihályfalva.*
Dudás Gyula. *Zombor.*
*Báró Duka Géza. *Kádár*, u. p. Rittberg.
*Dr. Duka László. *Nagy-Becskerek.*
*Br. Edelsheim-Gyulay Lipót. *Brezovicza*, u. p. Zágráb.
*Pazonyi Elek Gusztáv. *Budapest.*
Elek Salamon. *Szolnok.*
*Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest.*
*Vásárosnáményi Eötvös Jenő. *Vásáros-Námény.*
*Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz.*
Gróf Erdődy Imréné szül. gróf Migazzi Irma. *Galgócz.*
Gróf Esterházy Kálmán. *Budapest.*
*Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár.*
*Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész.*
*Gróf Esterházy Miklós Móricz. *Budapest.*
*Gróf Esterházy Móricz. *Pápa.*
Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kismarton.*
Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.
Fáy Béla. *Dédács*, u. p. Piski.
*Fáy István. *Puszta-Szemszúró*, u. p. Batka.
*Fáy László. *Nyustya.*
Báró Feilitzsch Bertold. *Nagy-Becskerek.*
Fejér Ignácz. *Sirok.*
Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest.*
Dr. Fejérpataky László. *Budapest.*
Fekete Albert. *Alsó-Mislye*, u. p. Zsadány.
Fest Lajos. *Eperjes.*
*Gróf Festetich Andor. *Szeleste.*
Fiáth Imre. *Kajtor*, u. p. Seregélyes.
Fiáth István. *Nagy-Hantos.*
Finály Henrik. *Kolozsvár.*
Gróf Forgách László. *Mándok.*
Dr. Fraknói Vilmos. *Róma.*
Füzi Füzy Sándor. *Lemes.*
*Gyulai Gaál István. *Budapest.*
Dr. Géczy Dezső. *Budapest.*
Géresi Kálmán. *Debreczen*
Ghyczy Imre. *Csendes-puszta*, u. p. Nagy-Lapás.
Gombos Kálmán. *Kismarton.*
Bilkei Gorzó László. *Ujvidék.*
Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma.*
Gózony László. *Zala-Egerszeg.*
*Gömöry Oszkár. *Budapest.*
Görög István. *Budapest.*
Graenzenstein Béla. *Budapest.*

135 Gyarmathy Sándor. *Budapest.*
Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó.*
Nádudvari Győry Árpád. *Bécs.*
Gyulay Kálmán. *Kerepes.*
Dr. Hajnik Imre. *Budapest.*
140*Hajós József. *Budapest.*
Halmágyi Sándor. *Budapest.*
Dr. Hampel József. *Budapest.*
Harmos Gábor. *Kassa.*
Harmos János. *Hatvan.*
145 Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár.*
Hedry József. *Alsó-Láncz*, u. p. Buzita.
Hedry Lőrincz. *Kassa.*
Zendrei és Gerendei Hegedüs Ferencz. *Jász-Kisér.*
Ó-moraviczai ifj. Heinrich Ferencz *Budapest.*
150*Heley János. *Tasnád.*
Tiszabeői Hellebronth Antal. *Bécs.*
Tiszabeői Hellebront Géza. *P.-Gyenda*, u. p. Tisza-Roff.
Hets Ödön. *Budapest.*
Hodinka Antal. *Bécs.*
155 Hódy Imre Ferencz. *Budapest.*
Horváth Emil. *Budapest.*
Horváth Sándor. *Budapest.*
*Gróf Hunyady László. *Budapest.*
*Huszár Béla. *Balogh*, u. p. Balassa-Gyarmat.
160*Báró Huszár Károly. *Abafája*, u. p. Szász-Régen.
*Ibrányi és Vajai Ibrányi László. *Suliguli.*
*Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nyir-Meggyes*, u. p. Mátészalka.
Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Nagy-Károly.*
Nagyilosvai Ilosvay Endre. *Máté-Szalka.*
165 Dr. Illésy János. *Budapest.*
Inkey László. *Budapest.*
*Kisdobronyi Isaák Dezső. *Kis-Szekeres*, u. p. Zsarolyán.
*Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde.*
Isépy István. *Sátoralja-Ujhely.*
170*Ivády Tihamér. *Budapest.*
Iványi Ede. *Magyar-Óvár.*
*Draskóczi és Jordánföldi Ivánka László. *Budapest.*
Jakabházy István. *Deés.*
Jasztrabszky Kálmán. *Ér-Endréd.*
175 Jedlicska Pál. *Felső-Diós*, u. p. Szomolyán.
Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
Jeszenszky Lajos. *Csejthe.*
*Jékey Zsigmond. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
Jurenák Miklós. *Nagy-Rév*, u. p. Czibakháza.
180 Kammerer Ernő. *Budapest.*
Kandra Kabos. *Eger.*
Dr. Karácsonyi János. *Nagyvárad.*
*Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest.*
Kassai társalgási egylet.
185 Kazinczy Gábor. *Kaposvár.*
*Kazy József. *Budapest.*
Kállay Adolf. *Budapest.*
Kállay András. *Nagy-Halász.*
*Kállay Lipót. *Budapest.*
190*Kőröspataki gróf Kálnoky Gusztáv. *Prödlitz.*
*Gróf Károlyi Sándor. *Budapest.*
Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
*Kecskeméti kaszinó.
Aszalói Kecskés Dezső. *Deés.*
195*Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalu.*
*Báró Kemény Gyula. *Puszta-Kamarás*, u. p. Mocs.
*Báró Kemény Kálmán. *Vécs.*
Kempelen Béla. *Kassa.*
*Pázmándi Kempelen Imre. *Székesfehérvár.*
200*Kölcsei Kende Péter. *Ungvár.*
*Dr. Kenessey Pongrácz. *Veszprém.*
Képviselőházi könyvtár. *Budapest.*
*Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Zágráb.*
Kilián Frigyes. *Budapest.*
205*Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen.*
Kisfaludy Á. Béla. *Budapest.*
Kisfaludy László. *Budapest.*
Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
*Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
210 Kollányi Ferencz. *Budapest.*
Kollár Jánosné szül. Szentmihályi Klementina. *Pacsa.*
Dr. Komáromy András. *Budapest.*
Komlósi Komlósy Béla. *Bereg-Ilosva.*
Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
215 Dr. Kopcsányi Károly. *Pécs.*
Korizmics Antal. *Alexandria.*
Kormos Béla. *Szombathely.*
*Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen.*
Kossuth István. *Komlód-Tóthfalu*, u. p. Csenger.
220 Berenczei és Járdánházi Kovács Jenő. *Homok*, u. p. Mikola.
Kovács Lőrincz. *Nagybánya.*
Kőszeghy Antal. *Budapest.*
Kőszeghy Kálmán. *Mező-Kövesd.*
Kőszeghy Sándor. *Budapest.*
225*Kőváry László. *Kolozsvár.*
Bállai Krémer Sámuel. *Deés.*
Kubinyi Ferencz. *Kővár.*
*Kubinyi Hugó. *Rózsahegy.*
Ifj. Kubinyi Miklós. *Árva-Vár-alja.*
230 Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
*Gróf Laszberg Rudolf. *Győr.*
Lehóczky Tivadar. *Munkács.*
Leleszi prépostság.
Leövey Sándor. *Budapest.*
235 Bilkei Lipcsey Mór. *Szolnok.*
Lippich Gusztáv. *Szolnok.*
*Báró Lipthay Béla. *Budapest.*
Kisfaludi Lipthay Kornél. *Budapest.*
*Olaszliszkai Liszkay Bálint. *Nagy-Becskerek.*
240 Lombardini Sándor. *Zsolna.*
*Lónyay Géza. *Som.*
*Id. Lónyay Sándor. *Beregszász.*
*Luby Géza. *Budapest.*
Luby Károly. *Nagy-Károly.*
245*Magyary-Kossa Géza. *Budapest.*
*Magyary-Kossa Sámuel. *Tápió-Szt.-Márton*, u. p. T.-Bicske.
Majláth Béla. *Budapest.*
Makay Dezső. *Budapest.*
Makay Emil. *Temesvár.*
250 Makkay József. *Bikács*, u. p. Gyapju.
MalatinszkyGyörgy. *Vámos-Györk.*
*Bohuszlaviczi Malobiczky Ignácz. *Cseszte.*
Bohuszlaviczi Malobiczky János. *Budapest.*
Markó György. *Mezőhegyes.*
255*Br. Mattencloit János. *Paulis.*
Meczner József. *Korlát*, u. p. Vizsoly.
*Dálnoki és Mezőmadarasi Medve Zoltán. *Debreczen.*
Melhard Gyula. *Attala*, u. p. Csoma.
Deményfalvi Meliorisz Béla. *Eperjes.*
260*Meszleny Bencze. *Velencze.*
*Meszleny Pál. *Velencze.*
Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget.*
Miklósvári Miklós Béláné. *Kis-Rozvágy*, u. p. Nagy-Géres.
*Báró Miske Kálmán. *Kőszeg.*
265 Miskolczi ref. lyceum könyvtára.
Miskolczy Imréné. *Vönöczk*, u. p. Kis-Czell.
Miskolczy Jenő. *Debreczen.*
*Bocsári Mocsáry István. *Vácz.*
*Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő.*
270 Leveleki Molnár Elemér.
Nagy Géza. *Budapest.*
Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest.*

Eözbéghi Nagy Ignácz. *Puszta-Varjas*, u. p. Bőös.
*Felső-Győri Nagy Iván. *Horpács*, u. p. Nagy-Oroszi.
Alsó-Szopori dr. Nagy Kálmán. *Budapest.*
Sz. Nagy Lajos. *Budapest.*
Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
Nagyiday Ferencz. *Verbőcz*, u. p. Tisza-Ujlak.
Nagyszebeni városi levéltár.
Nagyváradi premontrei tanári kar.
Nagyváthy Kálmán. *Pozsony.*
Naláczi Ödön. *Deés.*
*Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest.*
*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest.*
Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár.*
Németh Titus. *Budapest.*
Némethy Lajos. *Esztergom.*
*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony.*
*Báró Nyáry Gyula. *Pilis.*
*Orczy Dezső. *Budapest.*
*Országh Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
Országh-Guthy Jenő. *Eperjes.*
Oroszláni Oroszlány László. *Miskolcz.*
Országos levéltár. *Budapest.*
*Országos kaszinó. *Budapest.*
Dr. Ortvay Tivadar. *Pozsony.*
Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*
Őrgróf Pallavicini Adolfné szül. Bárczay Anna. *Kassa.*
*Őrgróf Pallavicini Ede. *Budapest.*
Pannonhalmi főapátság.
*Budahegyi Pauer Leo. *Budapest.*
Dr. Pauler Gyula. *Budapest.*
*Paulovics József. *Turócz-Szucsány.*
Payzsos Andor. *S.-A.-Ujhely.*
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék.*
Peőcz Elek. *Budapest.*
Peőcz Ferencz. *Torda.*
Bonyhádi Perczel Gyula. *Budapest.*
Báró Perényi Zsigmond. *Nagy-Szőllős.*
*Dolhai és Petrovai Petrovay Ádám. *Budapest.*
Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Nagy-Kürü.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Déva.*
Idősb Dolhai és Petrovai Petrovay János. *Pozsony.*
Ifjabb Dolhai és Petrovai Petrovay János. *Fényes-Littke.*
Dolhai és Petrovai Petrovay László. *Lugos.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Margit. *Nagy-Kürü.*
*Péchujfalusi Péchy Mihály. *Czikó*, u. p. Sülelmed.
Pfeifer Ferdinánd. *Budapest.*
Pilisi Pilisy Géza. *Fényes-Litke.*
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Haraszt*, u. p. Verseg.
Gróf Pongrácz Frigyes. *Bécs.*
Pongrácz György. *Balassa-Gyarmat.*
Pongrácz Kálmán. *Nyitra.*
Pór Antal. *Esztergom.*
Dr. Pósta Béla. *Budapest.*
Pozsonyi kir. jogakadémia.
Pozsonyi kir. kath. főgymnasium ifjusági könyvtára.
Pozsonyi Toldy-kör.
Villei Pribék Pál. *Jenke*, u. p. Ungvár.
Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony.*
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky József. *Budapest.*
*Pulszky Ágost. *Budapest.*
*Pulszky Ferencz. *Budapest.*
Radocza János. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza.*
*Dr. Radvánszky György. *Budapest.*
*Báró Radvánszky János. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
Ragályi Ferencz. *Ragály.*
Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse.*
Rakovszky Endre. *Kassa.*
*Rakovszky Ferencz. *Novák.*
Rakovszky György. *Budapest.*
Ráth György. *Budapest.*
Reiner Zsigmond. *Budapest.*
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest.*
*Reviczky Ambró *Budapest.*
*Reviczky István. *Budapest.*
*Báró Rédl Péla. *Budapest.*
Dr. Réthy László. *Budapest.*
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor.*
*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskerek.*
*Röser Miklós. *Budapest.*
Rudnay Béla. *Budapest.*
*Rudnyánszky György. *Felső-Atrak.*
Rumbold Bernát. *Budapest.*
Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár.*
Sárközy Aurél. *Komárom.*
*Gr. Schmidegg Ferencz. *Gmunden.*
Dr. Schönherr Gyula. *Budapest.*
*Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa.*
Sigmund József. *Budapest.*
Kissolymosi Simó Ferencz. *Szilágy-Nagyfalu.*
Simonffy Imre. *Debreczen.*
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsova.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi.*
Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor.*
Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
*Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
Nagyváradi id. Stépán István. *N.-várad.*
Sváby Frigyes. *Lőcse.*
Szabadkai közs. főgymnasium.
Váradi Szabó János. *Debreczen.*
Szabó Lajos. *Péterháza*, u. p. Enese.
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
Szalay Gábor. *Budapest.*
Dr. Szádeczky Lajos. *Kolozsvár.*
*Gróf Szápáry Gyula. *Taskony.*
Dr. Szendrei János. *Budapest.*
Szentgyörgyi Lajos. *Budapest.*
Liptószentiváni Szent-Iványi Gyula. *Bikszád.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Gyula. *Budapest.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Károlyné szül. Hidaskürthi Nagy Margit. *Liptó-Szt-Iván.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Oszkár. *Bélád*, n. p. Nagy-Herestyén.
*Báró Szentkereszty Béla. *Árkos*, u. p. Szepsi-Szt-György.
*Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár.*
Szentpály Miklós. *Nagy-Szőllős.*
Özv. Négyesi Szepessy Andrásné szül. Okolicsányi Mária. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Mátyás. *Miskolcz.*
Szerdahelyi Gusztáv. *Vetés*, u. p. Szatmár.
Széll Farkas. *Debreczen.*
Szilágyi Károly. *Debreczen.*
Szilágyi Sándor. *Budapest.*
Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest.*
Idősb Szinnyei József. *Budapest.*
Gróf Szirmay János. *Szirma-Bessenyő*, Borsodmegye.
Dr. Szombathy Ignácz. *Budapest.*
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger.*

Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
Tagányi Károly. *Budapest.*
*Tahy István. *Budapest.*
*Szili Taund Jenő. *Bécs.*
*Széki gróf Teleky József. *Tetétlen* via Solt.
*Széki gróf Teleky Sándorné szül. gróf Teleky Jozefa. *Gyömrő*, u. p. Üllő.
Temesvár sz. kir. város.
*Nádasi Tersztyánszky Andor. *Ipoly-Keszi*, u. p. Ipoly-Balogh.
Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
Thaly Kálmán. *Pozsony.*
Dr. Thim József. *Zombor.*
Tihanyi Dénes. *Zólyom-Radvány.*
*Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Budapest.*
Tomcsányi Tomcsányi Gyula. *Alsó-Németi*, u. p. Ungvár.
*Tomcsányi Tomcsányi Gyula. *Zsarnócza.*
Tomkaházi Tomka Mór. *Nagy-Károly.*
Torkos László. *Budapest.*
Tóth Árpád. *Budapest.*
Tóth Endre. *Nagy-Becskerek.*
Török Kálmán. *Munkács.*
Törös Sándor. *Kolozsvár.*
Töttössy Gyula. *Karancs-Ságh.*
Turcsányi György. *Pozsony.*
Ernyédi Turzó Miklós. *Nagy-Bittse.*
Türk Szilárd. *Budapest.*
*Ugron István. *Tiflis.*
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
Ujj György. *Gödöllő.*
Ullmann József. *Budapest.*
Ungvári kir. kath. főgymnasium.
Csekei Varjú Elemér. *Budapest.*
Vasdényey Géza. *Budapest.*
Vasmegyei rég. és tört. egylet. *Szombathely.*
*Báró Vay Béla. *Alsó-Zsolcza.*
*Báró Vay Dénes. *Pozsony.*
*Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadász.*
Vály Géza. *Nagy-Zerind.*
Városy Gyula. *Kalocsa.*
Vecsey Imre. *Debreczen.*
Venter Gerő. *Arad.*
Veress Endre. *Kolozsvár.*
Vécsey József. *Kassa.*
*Báró Vécsey Józsefné szül. gróf Dessewffy Blanka. *Budapest.*
Viczián Antal. *Budapest.*
*Bojári gróf Vigyázó Sándor. *Budapest.*
Vojth Gergely. *Deés.*
*Gróf Waldeck Frigyes. *Tisza-Roff.*
Báró Weissenbach János. *Tab.*
*Báró Weisz Pál. *Kálaz*, u. p. Verebély.
Dr. Wertner Mór. *Muzsla.*
*Gr. Wilczek Ede. *Erdőkürth*, u. p. Nógrád-Kálló.
*Baró Wodianer Albert. *Budapest.*
Zachár Gyula. *Budapest.*
Gróf Zay Albert. *Zay-Ugrócz.*
*Gróf Zichy Ágoston. *Kálóz.*
Zirczi apátsági könyvtár.
Csepei Zoltán Elek. *Budapest.*
Zorkóczy Tivadar. *Stubnyafürdő.*
*Zsigárdy Gyula. *Galánta.*
Zsilinszky Mihály. *Budapest.*
Zsolnai kir. kath. főgymnasium.

Az alapító tagok száma
(500 frtos alapítványnyal 5, 200 frtos alapítványnyal 35, 100 frtos alapítványnyal 27) --- --- 67
A pártolo tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 156
Az évdíjas tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 310
Az összes tagok száma --- --- --- 533

NEMZETSÉGI CZÍMEREK NYOMAI AZ EZREDÉVES KIÁLLÍTÁSON.

(Tizenkét czímerrajzzal.)

Varjú Elemér úrnak, a Turul legutóbbi füzetében megjelent «Czímertani és sphragistikai emlékek az ezredéves kiállításon» című jeles dolgozata hatása alatt írtam az alábbiakat. A jeles értekezés, midőn nagy vonásokban, sok tudással megrajzolja a kiállítás összes heraldikai eredményét, ügyes kézzel kiszedegeti mindazt, a mi e szakban a legérdekesebb, legtanúlságosabb és legnevezetesebb.

E czikk annak szerény pótléka akar lenni, összeszedegetvén az egyes adatokat, melyek ezen fényes kiállításból nemzetségi czímereink tisztázására s megvilágítására vonatkozással bírhatnak. Különösen a bécsi államlevéltár kiállítása volt e tekintetben kiválóan fontos, mely a több százramenő gipszlenyomatokban másolt pecsétekben a régi magyar heraldikára vonatkozó becses és részben ismeretlen adatok hosszú sorozatát adta.

Sajnos, hogy ezen érdekes pecséttani emlékeket csak a tárló üvegén át, rossz világításban láthattuk, mely a tárló keretétől fedett szélső sorokat teljes sötétségben hagyta s jegyzeteinket a régiségeket néző látogatók sokaságában, zajában s gyakran azoktól lökdöstetve tettük.

Ez az oka, hogy kissé bátortalanúl nyúlok a tollhoz, hogy a tanulmányozás előnytelen volta írásomban nem helyes következtetésekre vezethet, de bízva esetleg a jóakaratú s nemzetségi czímereinkre üdvös helyreigazításokban, a következőkben adom ezek tisztázása körül tett észleleteimet.

Az Aba nemzetségre nézve kiváló fontosságú adat, hogy Nekcsei Demeter 1328. évből származó gyűrűpecsétje *sast* ábrázol.[1] Károly király hírneves tárnokmestere tehát magángyűrűpecsétjén saját nemzetsége czímerét használta s csak hét évvel később, 1335-ben kisért két pólyás pecsétje, melyek közérdekű kiadványait hitelesítette. Ez adat nagyban csökkenti a pólyás Aba czímerek fontosságát s nemzetségi tekintetben hitelességét s erősíti azon véleményemet, melyet az «Aba nemzetség czímeréről» írott értekezésemben[2] nyilvánítottam, hogy az Aba ivadékok czímerpajzsában a pólyák csak hatalmi állásuk jelvényeül szolgáltak. Hogy pedig a hatalom e jelvényével az utódok, sőt oldalági leszármazók is szívesen tüntettek, bizonyság reá szintén a kiállítás tárlójában Nekcsei Zsigmond pecsété 1402-ből, ki Demeter tárnokmesternek oldalági dédunokaöcscse volt, kinek czímerpajzsa a két pólyát mutatja.

A másik adat e nemesség czímerére nánai Kompolthy László kir. főpohárnokmester 1424. évi pecsété, melynek pajzsában a fél sas a sisakdíszen ismétlődik. A híres Kompolthy család czímerének eddig csak sisakdíszét ismertük, István országbírónak szintén 1424. évből származó sisakpecsété után.[3]

Általában kevés az adatunk a Bő (Bew, Bw)

[1] Varjú E. id. m. Turul, 1896. évf. 149. l. 1. hasáb.
[2] Turul, 1893. évf. 49. l.
[3] Orsz. lt. pecséteinek lajstroma, VII. tábla, 28. sz.

nemzetség czímerkérdéséhez. De mivel a nemzetségi czímerek képezik alapját nemzeti heraldikánknak, kötelességünk e téren minden legkisebb adatot számba venni, feljegyezni, mert az ily csekélynek látszó apró adatoknak későbbi kutatások és fölfedezések adhatják meg a kellő értéket.

Az ötvösműkiállítás ismertetett meg elsőben a Thúz Ozsvát zágrábi püspök czímerével, mely egy XV. századból származó pásztorbotra s egy aranyozott ezüst szenteltvíztartóra volt vésve. E czímer: osztott pajzs; felül az osztási vonalból növekvő grif, alól leveles korona.

Ez adathoz a bécsi államlevéltár pecsétgyűjteménye egy másikat adott. Ez Messer István pecsétje 1402. évből, mely egy állat balra néző törzsét ábrázolja. A homályos pecsétből ki nem vehetjük az állat faját, nem tudjuk a fej oroszláné-e vagy griffé? De a két adatot egybevetve már találunk egy csekély kiinduló pontot ezen nemzetség czímerének tovább kutatására, mely eredetileg valamely állat alaktörzse lehetett.

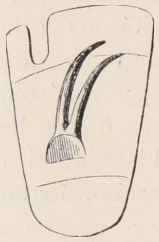
Rendkívül érdekes a Buzád-Hahold nemzetségből származó István 1328. évi pecsétje,[1] mely háromszögpajzsban szarvakkal ellátott női mellképet ábrázol s ez sisakdíszül ismétlődik. Ennek megfejtésére nézve Varjú úr egy problémát állított fel, hogy *a)* miként lett a Buzád nemzetzetség czímerében az ökörfőből női mellkép? s *b)* mi összefüggésben van ez a Bebekek, Csetnekiek stb. czímereivel?

A probléma első részének megfejtését abban találjuk, hogy nézetünk szerint a Buzád-Hahold nemzetség czímere nem ökörfő, hanem csak két szarv volt.

Ezen nemzetségről Kézai Simon krónikájában azt mondja: «Buzád nemzetsége Meiszenből veszi eredetét, a wartburgi kerületből való nemesek.»[2] A bécsi képes krónika így ír:[3] «Buzád nemzetségét István király, II. Béla fia hozta be Magyarországba. Az Orlamundi grófok közöl valók.»

Ezen két adat kétségtelenné teszi azt, hogy ezen bevándorlott nemzetség régi német eredetű volt. A bécsi krónika e nemzetség czímerét is adja, mely egy meg nem határozható tárgyból, — mely lehet veres sapka alakú föveg, de lehet a koponyacsont felső része is — kinyuló két szarvat ábrázol. Azonban az ökörfejnek e czímeren semmi nyoma sincs. (1. sz.)

A leírt czímeralak, régi német nemzetségeknél, azon ős-germán szokásra is visszavezethető, mely szerint ezek megnyúzván az elejtett vadak bőrét, annak fejbőrét füleivel és szarvaival együtt fejdíszül viselték. Ujabban a német heraldikusok egynémelyike ellene van ezen elméletnek, de e mellett bizonyít a német heraldikában annyira kedvelt sisakdísz: a bivalyszarvak, melyek valódi német specialitásnak nevezhetők. A magyaroknál a szarvak — mint czímeralak — ismeretlenek voltak s a Hahold nemzetség tagjai — czímerük értelmesebbé tétele végett — e szarvakat egy ökörfejre tették, vagyis ősi czímerüket mint ökörfejet használták. Erre nagyon ko-

1. sz.

2. sz.

rai példáink vannak. Ilyenek Buzád bán pecsétje 1250 körül, fiának Trisztánnak «Tristanus me misit» köriratú ismert pecsétje, továbbá az ezen nemzetségből származott Csányi Csák főpohárnok, főtárnok és főkamarásmester 1268. évből származó pecsétje, az országos levéltárban. Mindhárom pecsét ökörfejet ábrázol szarvai közé tűzött kis, alól hegyes kereszttel. A XVI. század végén kihalt Lindvai Bánffy család czímere végre a mellett bizonyít, hogy a bivaly vagy ökörfő, mely néhol koronából emelkedő törzszsé alakult, ezen nemzetség állandó czímerévé változott.

Azonban, hogy ezen nemzetség ősi czímere eredetileg a két szarv volt, erre a bécsi krónikánál már több mint félszázaddal régibb adatunk van, Pance (Ponic) comesnek, Gergely fiának, Arnold comes testvérének pecsétje 1250-ből az orsz. levéltárban, mely férfi fejet s nyakat ábrázol, bajuszszal és szakállal, melyre a bivalyfejbőr van illesztve, füleivel és szarvaival együtt. (2. sz.)

[1] Turul, 1896. évf. IV. füz. I. tábla, 7. sz.
[2] Szabó K. fordítása, 89. l.
[3] Emich G. kiadása, XXVI. l.

Másik heraldikai bizonyítékot a bécsi képes krónikába festett czímer, a harmadikat a kiállításon közszemlére kitett István-féle pecsét 1328-ból szolgáltatja.

Ez utóbb felsorolt adatok bizonyítják, hogy azon korban, melyből István pecsétje származott, a nemzetség tagjai még jól ismerték az ősi czímer jellegét. Erre mutat a bécsi krónika egykorú adata is, s ez ősi czímer jelvényeit, helyes heraldikai érzékkel sisakdíszül egy segéd sisakdíszre egy női törzsre alkalmazták s előállott a szarvakkal ellátott női mellkép, mely a pajzsba is utat tört magának. És erre volt is ideje, mert a sisakdíszek már a XIII. század elején divatba jöttek. Hartmann von der Aue és Eschenbachi Wolfram (1197—1210) már czímerekkel ékített sisakokról énekelnek.[1]

A probléma második részére már az első részére adott válasz megadja a feleletet. A leánytörzs úgy a Buzád, mint a Bebek, úgy a Csetneki, mint a Forgách czímernél (erről alább bővebben) segéd-sisakdísznek tekintendő. De kétségtelenül annak tekintendő a Boxa nemzetségből származó Sóvári Soós család mesés czímere is, mely eredetileg a pajzsban két kosszarv lehetett és sisakdíszül női törzset alkalmaztak az ősi czímeralakok viselésére. (3. sz.) A sisak-

3. sz.

dísz később tetszetős voltánál fogva a pajzsba is bejutott s ilyen állapotában erősítette azt meg Zsigmond király mint ősi czímert 1418-ban. E feltevés, — mely több mint valószínű, mert több példa erősíti a külföld heraldikájában — következetesen közel vezet a Boxa nemzetség ősi czímerének megismeréséhez.

* * *

A Hunt-Pázmán nemzetség ősi czímerére nézve új adat Endrédi Zovárdffy András szatmármegyei követ pecsété 1439-ből, melynek czímerpajzsa balharánt helyezett fölfelé irányúló holdsarlót mutat, szárai között a csillag csak mint tisztán ki nem vehető domborodás látszik.

II. Lajos királynak a Forgách család részére 1525-ben adományozott czímere szintén a nemzetségi czímerek rovatába tartozik, mert az adományos család a kiterjedt Hunt-Pázmán nemzetségből származott.

A Forgách család ősi czímerére vonatkozó legrégibb adat az 1299. évből származik, s ez Tamás nyitrai és barsi főispánnak pecsété,[1] ki Andrásnak — Béla herczeg udvarmesterének, — ez Ivánkának s ez végre Ivanchnak a Forgách család első ismert ősének volt fia, ki a XII. század végén s a XIII. elején élt. A pecsét alakja — pajzs nélkül — egy jobbra fordult holdsarló.

Sajátságos, hogy a Hunt-Pázmán nemzetség két legelőkelőbb ágazata: a Szentgyörgyi és Bazini grófok s a Forgáchok, mintegy megosztoztak a nemzetség ősi czímerképén. Amazok a csillagot, ezek a holdsarlót fogadták el s a Forgáchok holdsarlójának helyzetéről ítélve — az 1299. évből származó pecséten — valószínű, hogy a nemzetség ősi czímerében azon helyzetben állott egymáshoz a két égi test, mint a hogy az a bécsi krónikában lefestve van, t. i. a félhold a csillagot balról kerítette.

Tamás comes pecsétjétől számítva, több mint egy század mult el, míg a Forgách családra vonatkozó egy másik pecséttel találkozunk. Ez Forgách Péter főajtónálló 1411. évből származó sisakpecsétje,[2] mely két egymással szemben álló holdsarlót tüntet fel, egy koronás női törzs halántékára illesztve.

A czímerelfajulás szembeszökőbb példáját a magyar heraldikában alig találjuk, mint a Forgách családnak három különböző korból feltüntetett következő három czímerén.

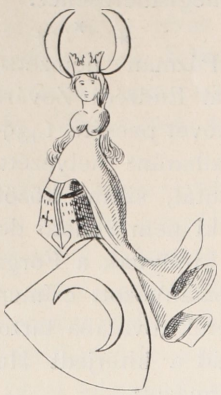
a) Az ősi czímer: a pajzsban jobbra fordult félhold, sisakdísz: egymással szemközt álló hold-

[1] Valószínű, hogy a XIII. század első éveiben még csak festett sisakokról beszélhetünk, melyen a festmények a czímerpajzs alakjait ábrázolták, de a XIII. század közepén a valódi sisakdíszeket is széltében használták Németországban. Nálunk a XIII. század harmadik negyedében van első nyoma, Franczia- s Angolországban csak a század végével.

[1] Arch. ért. 1891. évf. 353. l.

[2] Századok, 1880. évf. 485. l.

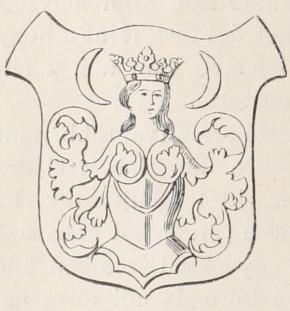
sarló, egy koronás női törzsnek, mint segédsisakdísznek halántékaira illesztve. (4. sz.) Az egész

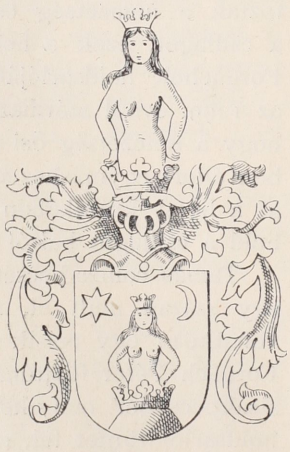
4. sz.

Tamás főispán 1299. évi pecsétjéből és Forgách Péter főajtónálló 1411. évi sisakpecsétjéből összeállítva.

b) II. Lajos király címeradománya 1525. évből. Ez látszólag a fentebbi sisakdísznek pajzsalakká emelése, de a valóságban még annál is több, mert a holdsarlók lebegőkké lettek. Ezáltal a női törzs megszűnt segédsisakdísz lenni, főpajzsalakká lett, melynek az ősi sisakdísz holdsarlói csak kiséretét képezik. (5. sz.)

5. sz.

6. sz.

c) A Forgách család most használt címere, melyben a koronából növekvő meztelen koronás női alak az egyedüli címeralak. A régi nemzetségi címer motivuma a sisakdísznél teljesen eltűnt s a pajzsban a főalakot kisérő csillag jobbról s félhold balról csak úgy tekintendő, mint a XVII. s XVIII. században szokásos chablonszerű toldalék, hogy vele a pajzs üres részei kitöltessenek s a címerképeket élénkebbé tegyék. (6. sz.)

* * *

A Pécz nemzetség címerére elég egybevágó heraldikai bizonyítékunk van, hogy azt kétségtelenül meghatározhassuk. Már elébb ismeretesek voltak Márton alországbíró pecsétje 1295. évből, Marczali Miklós erdélyi vajdáé 1403-ból, Marczali Imreé 1441-ből és Marczali Jánosé 1457-ből.

Ezen pecsétek címerpajzsai mind egy keskeny harántpólyát mutatnak. Sisakdísz a Marczali Imre és János pecsétjén van s ez zárt szárny. Az utóbbiéra — mely az ősi címer tükörképét mutatja — a pajzsalak van illesztve.

Ezen eddig ismert adalékokhoz a bécsi államlevéltár pecsétgyűjteménye két újabb adattal járult. Egyik Tamás csejthei várnagynak — az Apponyi család ősének — 1328. évi pecsétje,[1] a pajzsban keskeny harántpólyával, a másik berekszói Hagymás László pecsétje az 1439. évből, ki a dőlt háromszögpajzsban szintén a Pécz nemzetség keskeny harántpólyáját viseli, de sisakdíszét egy (nem ragadozó) madár képezi.

E családnak egy másik leszármazója, berekszói Hagymás Miklós erdélyi alvajda nyolczvan évvel később 1519-ben, nálunk a heraldikai hanyatlás legszembeötlőbb korszakában, már elhagyta a keveset mondó keskeny harántpólyát s czímerébe a hosszúfarkú kis madarat bevette és azt egy liliomos koronára illesztette.[2]

Az ehhez hasonló heraldikai önkények nehezítik meg nálunk nagyon a nemzetségi czímerek tisztázására tett kutatásainkat.

A kiállítás heraldikai részének egyik legérdekesebb darabja a Vay családnak Zsigmond királytól 1418-ban Konstanzban adományozott czímerlevele volt. Ezen czímerlevélről előzőleg is volt már tudomásunk, de csak néhai Deák Farkasnak a berkeszi levéltárról tett jelentéséből,[3] hol az évszámot hibásan 1414-re tette s hol feljegyezte ugyan az armalis hátára később irott eme szavakat: «Nem kell nekünk nemes levél, nincs erre szükség a Vay familiában», de belül a czímerleírásról megfeledkezett.

[1] Varjú id. czikkének melléklete, I. tábla, 8. sz.

[2] Ez utóbbi adatot Dr. Csánki Dezső úrnak köszönöm, ki H. M. pecsétjét az Orsz. lt. Dipl. 29,973. sz. okleveléről volt szíves velem közölni.

[3] Századok, 1876. évf.

E czímerlevél tárgyalása nem tartozik ugyan a Pécz nemzetség czímeréről irottak sorába, de ha a Vayak ezen régibb 1418. évi czímeradományát az 1507. évi Vay-Ibrányi-féle czímerbővítéssel egybevethetjük, azonnal megtaláljuk az okozati összefüggést.

Az Ibrányi család, — mint tudjuk — a Pécz nemzetségből származott. Egyházas-Ibrányt 1322. évben nyerték adományba I. Károly királytól a Pécz nemzetségből származott Gergelynek fiai: Lukács és Gergely, kik az Ibrányi család őseinek tekintendők. Az így alakult család mindjárt az alapitókban, vagy — mi valószínűbb — azok fiában kihalt s az utolsó leány-ivadékot, a fiusított Margitot 1414. év táján Vay István nőül vevén, annak nevét is felvette s az újabb Ibrányi családnak lett megalapitója, mely tulajdonképen a Vajai Vay családnak egyik ágazata.

A kétnevű egy család némely tagjai, Vayak és Ibrányiak vegyesen, II. Ulászló királytól Budán 1507 február 3-ikán czímerbővítést nyertek.

A bővített czímer leírása következő: kék pajzsban, zöld alapon természetes színű aranynyal fegyverzett szarvas lép, jobb szeme fölött, fejébe ferdén fúródott nyilnak arany tollai látszanak, (az 1418. évi Vay czímer), a szarvast fenn jobbról, hétágú arany csillag, balról ezüst holdsarló kíséri, az egész felett felül veres rózsával, alúl arany liliommal rakott arany szegélyzetű ezüst balharánt keskeny pólya vonul el. Sisakdísz: zárt fekete szárny. Takarók külömböző színűek.

Ha ezen bővített czímerből kiveszszük a Vayak 1418. évi szarvasát, a heraldikai czafrangokat: a csillagot s félholdat, a rózsát, melyet az oklevél szavai szerént Vay László nicomediai püspök, s a liliomot, melyet Ibrányi István érdemeiért adományozott a király, a megmaradt rész: a pajzsban harántpólya, sisakdíszül a zárt szárny a Pécz nemzetség ősi czímerét tünteti fel. (7. és 8. sz.) Igaz, hogy a pólya balharánt van helyezve, de a czímerfestő megfordította a Vayak balraugró szarvasát is s mindkét czímernek tükörképét adta, de meghagyta a sisakdísz helyzetét, mely minden heraldikai jóizlés ellen a pajzsalakkal ellentétes helyzetben áll.

E czímerbővítés, — ha adatai hitelesek — útba igazít részben a Pécz nemzetség czímerének színeire nézve is. Ebből kitűnik, hogy a harántpólya színe fehér, a sisakdísz zárt szárnya fekete, csak a pajzs színe marad előttünk ismeretlen.

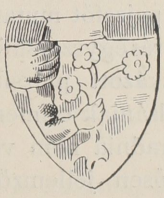
7. sz.

8. sz.

A pécsi székesegyház régi sírkövei között van Alsáni Bálint pécsi püspök és bibornok síremléke 1408. évből. A sírkő a püspököt egész alakban, teljes főpapi ornatusban ábrázolja, a sírkő jobb felső sarkára a főpap czímere van vésve, mely koczkázott pajzsfő alatt a jobb felső sarokból, felhőből kinyúló jobb kart ábrázol, töves rózsaszárat tartva, melyen három kinyilt rózsa van. (9. sz.) E sírkövet elhúnyt tudósunk Dr. Henszelmann Imre ismertette a «Mittheilungen der Centralcommission» XVI. k. 14. lapján, hol a sírkő legendáját következőleg adja:

«Hic iacet reverendissimus pater dominus Valentinus, tituli sancte Sabine presbiter, cardinalis, gubernator ecclesie quinque ecclesiensis, filius quondam Johannis bani filii Lugrethi palatini de Alsan de genere *Zenthe-Maguch* obiit autem in festo beate Elisabethe regine anno domini M.CCCC.VIII.»

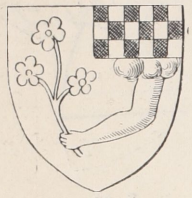

9. sz.

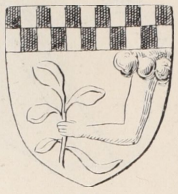
A sirkő felirata mutatja, hogy az Alsáni család a Szente-Magocs nemzetségből származott s hogy az elhúnyt biboros büszke volt előkelő származására, midőn a legendában atyja a bán, s nagyatyja a nádor nevét is megörökíti s megjelöli ősi nemzetségének nevét is oly korban, mikor a családnevek maradandóbb hasz-

nálata ezt már fölöslegessé tette. Feltehetjük róla, hogy ismerte nemzetsége czímerét is, melyet sírkövére vésetett.

A czímer a sírkövön kissé kopott, a pajzsfő heroldalakja nem vehető ki tisztán, de az elmosódott részleteket kellőleg megvilágítja ugyancsak Bálint püspök pecsétje az országos levéltárban, melynek czímerpajzsában, koczkázott

10. SZ.

11. SZ.

hátulsó félpajzsfő alól, felhőből kinyúló kar, egyszáron nyiló három rózsát tart. (10. sz.) E pecséten a kar ellenkező irányt mutat, mint a sírkő czímerén s a koczkázott hátulsó félpajzsfőben a pecsét vésője olyan herold alakot alkotott, mely a sok százra menő, — a pajzs különböző számú, egyenes és görbe vonalakkal történt osztásából és hasításából származott — heroldalakok között a legritkább, alig föllelhető alak.

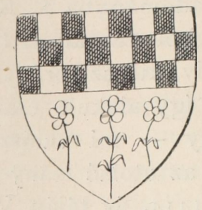
Ezen heroldalak ily alakjában aligha öntudatosan foglal helyet Alsáni Bálint czímerében, az inkább csak a pecsétvéső önkényes találmányának tekintendő, ki a pajzsalak három rózsájának tetszetősebb elhelyezése végett áldozta fel az első fél pajzsfőt. Erre megadják a bizonyítékot a sírkő czímere s Alsáni János főpinczemesternek s a sárkányrend első lovagjai egyikének 1408. évből származó pecsétje,[1] mely mindkettő teljes pajzsfőt mutat. (11. sz.) De ez öntudatlan czímertörés egyszersmind azt is bizonyítja, hogy ezen koczkázott pajzsfő oly fontos motivuma volt az Alsániak czímerének, hogy annak a pajzsból kimaradnia nem volt szabad.

A czímer erősen jellemző, egyszerű de jóhatású elrendezésével megfelel a heraldika és harczjátékok fénykorában dívott czímereknek, eltekintve belőle a különben lényegtelen naturalistikus motivumokat: a pánczélos kart s a rózsák szárát és gyökerét. Ezek a már a XIV. szá-

[1] Orsz. levéltár pecséteinek lajstroma, VII. tábla, 32. sz.

zad végén kezdődő naturalista irány függelékei s eredetileg e czímerben alól három stilizált rózsa lehetett.

Az országos kiállítás pecsétgyűjteménye a Makrai Benedek czímerében 1413-ból az Alsáni czímerhez most egy társat adott. E czímer: osztott, felül koczkázott, alúl három, száros leveles rózsa. (12. sz.)

12. SZ.

Mint látjuk, naturalisztikus ezen czímerben is van, itt nem kar tartja az egy száron kinyilt három rózsát, itt külön, külön száron mintegy földből nőnek azok ki, de máskülömben ezen lényegtelen eltérések a két czímer teljesen azonos főjellegén semmit sem változtatnak.

Ha be tudnók bizonyítani azt, — miben a czímer-azonosságot tekintve nem kételkedhetünk — hogy az Alsániak és Makraiak egy nemzetség két különböző hajtása. Azon esetben a két egyenlő czímerben a Szente-Magoch nemzetség ősi czímermotivumait is bírnók, mely vagy koczkázott paizs, vagy egy egyszerűen három rózsa volt, vagy mind a kettő együtt: osztott pajzs, felül sakkozott, alúl három stilizált rózsa.

És most végezek. Nem mintha tárgyamat kimerítettem volna, mert hiszen még nagy számban mutatja e pecsétsorozat az Ákos, Csák, Németujvári, (Héder) Hermann, Kadich, Gutkeled, Balog, Osl, Poki, Boxa stb. nemzetségek ősi czímerváltozatait, melyek mind megannyi fontos adatok ezen nemzetségi czímerek tisztázásához, de mindez el sem fér egy szűkre szabott dolgozat keretében.

Hogy ezen sphragisztikai kincs nálunk marad s a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába megy át, erre nézve folyóiratunk t. szerkesztője múlt évi titkári jelentésében némi reményt nyújtott. Adja Isten, hogy ezen reményünk beteljesedjék!

CSOMA JÓZSEF.

A KISFALUSY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA ÉS TÖRTÉNETE 1476-TÓL 1681-IG.

(Két czímerrajzzal)

A már kihalt *Kisfalusy* család, melynek neve néha *Kisfaludynak* is iratott, egy törzsből származott az *Ilosvayakkal*; — közös ősük, *Tatamér* fia *Ilosvay Maxim* 1341-ben élt,[1] s utódai közül *Karácson* fia *I. András* kezdette állandóan viselni a *Kisfalusy* nevet. 1457-ben[2] és 1460-ban királyi ember volt. 1454-ben beperelte testvéreivel *Ilosvay Lászlóval* és *Györgygyel* együtt *Ilosvay Nán Miklóst* és fiait *Demetert* és *Jakabot* Ilosva, Iloncza, Kisfalu, Rév, Karaszló és Puszta-Nagyforrás egyharmadának elfoglalása miatt.[3] Több adatot nem ismerünk róla. Ismeretlen családból származó nejétől, *Margittól*, a ki 1480-ban mint özvegy még életben volt, három fia maradt: *Demeter*, *I. János* és *Mihály*.

Mihály neve 1476-tól 1489-ig, *I. Jánosé* pedig 1476-tól 1501-ig említtetik. Utódai, úgy látszik, egyiknek sem maradtak.

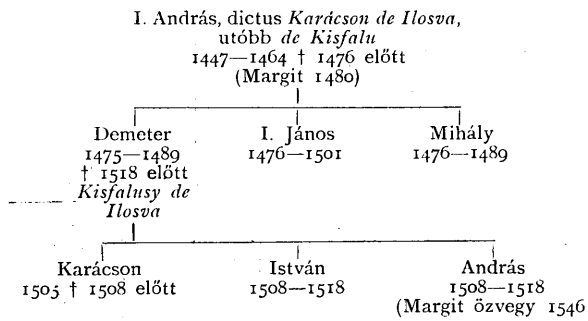
Demeter 1475-ben, 1476-ban[4] királyi embernek volt kijelölve. 1476-ban kiegyezett testvéreivel, valamint nagybátyjának *Karácson Lászlónak* fiaival *Lászlóval*, *Jánossal* és *Miklóssal* együtt Bilkey Andrással, Bilkey Istvánnal és fiával Mihálylyal, Rákóczy Istvánnal, Bilkei Gorzó Istvánnal és Lipcsey Mihálylyal, s minden eddigi egymás ellen folytatott pereiket kölcsönösen beszüntették.[5] 1480-ban elfoglalta testvéreivel *Jánossal* és *Mihálylyal* édes anyjuk *Margit* beleegyezéséből Ilosván, Ilonczán, Réven, Kisfaludon, Puszta-Négyforráson és Borsován néhai *Ilosvay Nán Miklós* birtokait, melyeket pedig *Ilosvay László* és *Miklós* atyja *idősb László* 1460-ban örök áron szerzett volt meg, 1482-ben karácson ünnepe körül pedig testvéreivel s a Bilkeyek, Lipcseyek és Rákóczy István segítségével megrohanta az *Ilosvayak* bilkei udvarházát, onnan minden barmot elhajtatott s minden ingóságot elvitetett, a mivel 1000 arany forintnál több kárt okozott; Báthory István országbiró parancsára 1483-ban vizsgálatot is tartottak Beregmegye alispánja és szolgabirái ezen ügyben, de a per hosszan húzódott el, mert még 1489-ben folyamatban volt, a midőn *Demetert* testvéreivel és társaival Rákóczy István, Bilkey János és Bilkey Györgygyel együtt egy-egy márka birságban marasztalta el Báthory István országbiró, erdélyi vajda és székely ispán, mert az *Ilosvayak* panaszára megidézve itélőszéke előtt nem jelentek meg,[1] arról azonban, hogy ezen per miként végződött, nem maradtak reánk tudósítások. 1488-ban nem tudni mi okból megölte Komlósy Tamást. Ezek után neve már nem említtetik. Három fia maradt: *Karácson*, *István* és *András*.

Karácson 1505-ben királyi embernek jelöltetett, de 1508-ban már nem volt életben, gyermekeiről sincs tudomásunk.

István 1508-ban, 1518-ban említtetik, utódait szintén nem ismerjük.

Andrást és testvérét *Istvánt* 1508-ban megidéztette Komlósy Tamás fia Mihály, atyjának a *Kisfalusyak* atyja *Demeter* által még 1488-ban történt megöletése miatt. Ennél többet Andrásról sem tudunk, özvegye *Margit* 1546-ban még mint élő említtetik, de gyermekei neveit nem ismerjük.

Az eddig előadottakból a leszármazási tábla így állítható össze:

Itt megszakad a családfa, s csak egy ismeretlen nemzedék után találkozunk *Ferencz* és *II. János* neveivel.

Ferencz mindössze is egyszer említtetik 1576-ban, többet nem tudunk róla.

II. János birtokos volt az ilosvai jószágokon kivel még Hetyenben, Borsován és Tivadaron is. 1570-ben Beregmegye táblabirája volt, 1576-

[1] Turul, 1896. évf.

[2] Lelesz Statut. Litt. B. Nro 292. Anni 1457.

[3] Eredeti az Ilosvay ltárban.

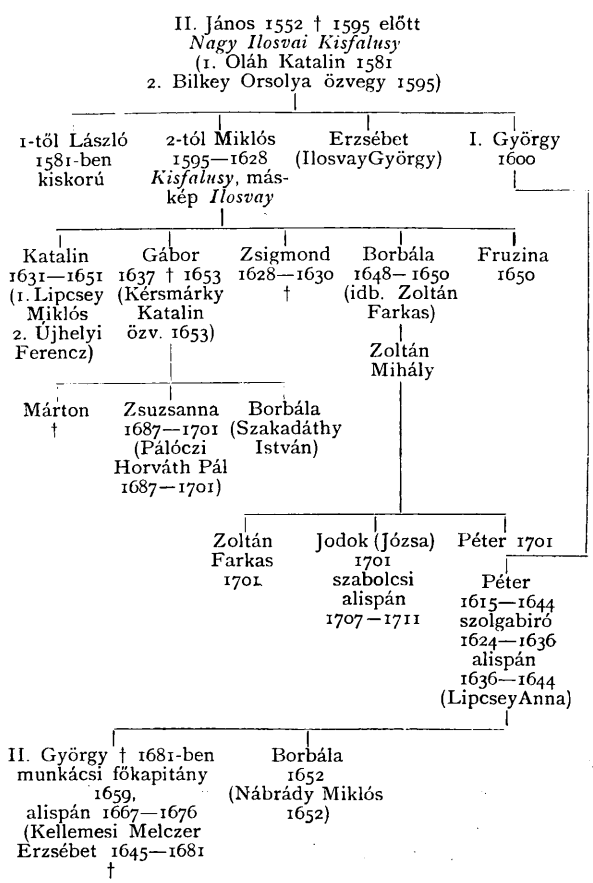
[4] Lelesz, Actor. Nro 31. Anni 1476.

[5] Eredeti az Ilosvay cs. ltárában.

[1] Eredeti az Ilosvay cs. ltárában.

ban pedig királyi embernek jelöltetett.[1] 1572-ben zálogba adott Tivadaron egy telket 12 forintért Daróczy Szerafinnak.[2] 1588-ban ellentmondott Kúnmissey Lukács deák beiktatásának azon ilosvai, ilonczai, kisfalusi és bródi részbirtokokba, melyeket az *Vitkai Ilosvay Jánostól* vásárolt volt meg 1200 magyar forintért. 1595-ben már nem volt életben. Első nejével *Oláh Katalinnal*, Oláh László és Borsovay Borbála leányával Borsován is birtokhoz jutván, 1581-ben egy ottani udvarház és tartozékai birtokába lett beiktatva nejével, fiával *Lászlóval* és Kóródy Jánossal együtt. Második neje *Bilkey Orsolya* volt, Bilkey Péter és Kricsfalusi Sztojka Anna leánya. Az elsőtől egy fia született, a már említett *László*, a másodiktól pedig két fia és egy leánya maradt: *Miklós*, *György* és *Erzsébet*, *Ilosvay Györgyné*.

II. Jánostól a leszármazást a család kihaltáig ezen táblázat mutatja:

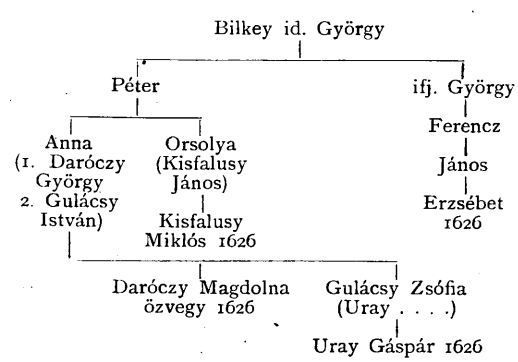

[1] Eredeti az Ilosvay cs. ltárában.

[2] Lehoczky Tivadar. Beregmegye monografiája, III. k. 768. l.

László 1581-ben midőn atyjával, anyjával és Kóródy Jánossal be lett iktatva egy borsovai udvarház birtokába, még kiskorú volt, utóbb már nem olvasunk felőle semmit; lehet, hogy az ő fia volt azon *Ferencz*, a kit 1636 és 1651 között említenek némely adatok.

Miklós neve 1595-ben fordúl elő először. 1616-ban vizsgálatot tartatott unokaöcscsével *Péterrel*, valamint Ilosvay Karácson Annával Simai Mező Gáspár özvegyével és fiával Mező Péterrel azon ilosvai jószágok iránt, melyeket Joódy Márton birt volt, s utóbb Kunmissey Lukács deák kezeibe kerültek, annak magvaszakadtával pedig Ilosvay János szerzett volt meg magának, de a mely birtokoknak egyharmada a *Kisfalusyakat* és Joódy Mártont illeti. 1625-ben keresetet indított öcscsével *Péterrel* együtt Ilosvay Karácson Margit Szény János özvegye, Vinnai Eödönffy István, idősb Nagy Ilosvay Ilosvay János és ennek neje Morvay Anna ellen néhai Ilosvay Karácson István birtokai végett.[1] 1626-ban pedig egyezségre lépett Bilkey Erzsébettel, Daróczy Magdolnával és Uray Gáspárral a bilkei, dobrókai, szajkófalvi, lukovai, rákóczi, miszticzei, ökörmezei részbirtokok és a bilkei udvarház iránt. Az osztozó felek közötti atyafiságot a mellékelt tábla világosítja fel.

Miklósnak két fia és három leánya maradt: *Gábor*, *Zsigmond*, *Katalin* előbb *Lipcsey Miklósné* (elhalt 1631 előtt), utóbb 1645—1650-ig *Újhelyi Ferenczné*, *Borbála Csepei Zoltán Farkasné* és *Fruzina*, a ki 1650-ben még hajadon volt.

Zsigmond 1630-ban Beregmegye táblabirája volt,[2] más adat nem maradt róla.

[1] Eredeti az Ilosvay cs. ltárában.

[2] Lehoczky Tivadar, id. m. I. k. 387. l.

Gábor 1637-ben királyi ember,[1] 1643-ban és 1651-ben pedig beregmegyei szolgabiró volt.[2] Nejétől *Kérsmárky Katalintól*, a ki 1653-ban özvegynek iratott, egy fia és két leánya maradt: *Márton*, a ki gyermektelenül halt el, *Zsuzsánna*, *Pálóczi Horváth Pálné*[3] és *Borbála*, *Szakadáthy Istvánné*.

I. Györgyről csak annyit tudunk, hogy 1600-ban királyi ember volt, de aztán nem sokára elhalálozott, egyetlen fiút hagyva hátra: *Pétert*, a kinek neve 1615-ben említtetik először; 1628-ban óvást emelt Daróczy Erzsébettel Homoky Pálnéval együtt egy tisza-szálkai teleknek Jándi Nagy Ferencz által szándéklott elzálogosítása ellen,[4] 1640-ben nejével *Lipcsey Annával* egy szőlőt vett a munkácsi hegyen Morda Gáspártól 233 frtért.[5] Az 1624.,[6] 1629.,[7] 1630.,[8] 1631.,[9] 1633.,[10] 1634.[11] és 1636. években[12] Beregmegye szolgabirája, 1636-tól 1644-ig pedig alispánja volt.[13] Közben 1626-ban mint táblabiró[14] említtetik, 1630-ban és 1638-ban pedig királyi embernek jelöltetett. Végre 1637-ben[15] és 1642-ben[16] követül küldetett az országgyülésekre. Nejétől, a már említett *Bilkei Lipcsey Annától* csak két gyermeke maradt: *II. György* és *Borbála*, *Nábrády Miklósné*.

Nem tudjuk kinek a leánya volt *Kisfalusy Anna Dán Balázsné*, a kinek leánya Dán Anna Szúdy Zsigmondné lett.

II. György egymaga állván már *Ilosvay Karácson* fiának *I. Andrásnak* ágán, az ilosvai uradalomnak mintegy harmadát birta, s azonkívül a bilkei jószágokban is részes lévén, mint igen vagyonos és tekintélyes ember hivatalos volt Rákóczy I. Ferencznek Gróf Zrínyi Ilonával 1666-ban Zborón tartott lakodalmára, a hová Beregmegyéből még csak Gulácsy Ambrus akkori alispán, és Lónyay Gábor kaptak volt meghivást. 1651-ben, 1660-ban és 1667-ben királyi ember, 1662-ben[1] táblabiró. 1659-ben Lóránthffy Zsuzsánna fejedelem asszony munkácsi főkapitánya,[2] az 1667., 1670., 1671., 1672., 1675. és 1676. években Beregmegye alispánja volt.[3] 1669-ben az eperjesi, 1670-ben pedig a beszterczebányai országgyülésre küldetett követül.[4] 1666-ban beperelték *Ilosvay Gergely*, *István* és *György* valami «Joódy» nevű «száz aranyos» ilosvai részbirtok végett. 1675-ben elcserélte egy munkácsi rétjét Báthory Zsófia fejedelemnével Gyulay Gergely és Oláh János rétjeinek feléért. 1666-ban majdnem életét vesztette; — a felső-karaszlói, máskép rosztókai jobbágyok ugyanis áldozó csütörtökön kártyáztak a Borsova partján, oda kiáltott tehát a dobrókai templomtól, hogy ünnep lévén, hagyják el a kártyázást, de erre az oroszok reá rohantak, ő azonban kivont karddal visszaűzte őket a templom tájáig, s itt a jobbágyok egyike a lábába lőtt. Az *ifjabb Ilosvay Péter*, mint a pallosjogot gyakorló kapitány által összehívott úri szék, melynek tagjai Gulácsy Ambrus beregi alispán, Keviczky Miklós szolgabiró és Komlósy Benedek esküdt, — Rátóthi Gyulaffy László, Dolhay György, Gejőczy László, Bilkey György, ifjabb Ilosvay János, Ráthy János, Lövey János, Komlósy Mihály, Egressy János, id. Ilosvay Péter, Ilosvay Gergely, Szendy Zsigmond, Pálóczi Horváth Pál, Gulácsy Miklós ugocsai szolgabiró, Gacsály István, Lipcsey Gergely, Nemes György s több más törvénytudó férfiak voltak, tanúkihallgatást tartott ez ügyben, de minthogy abból nem volt biztosan megállapítható, ha valjon Szabó András vagy Tulkán Ferencz ejtette-e a lövést, az úri szék azon végzést hozta, hogy ha *Kisfalusy György* rá esküszik Szabó András fejére, akkor üttesse el a fejét, ha pedig nem akarna megesküdni, úgy a vádlott huszadmagával esküdjék meg ártatlanságára és legyen felmentve.[5] *Kisfalusy*

[1] Lehoczky Tivadar, id. m. I. k. 380. l.
[2] U. ott, I. k. 361. l.
[3] Neve nem fordúl elő a Pálóczi Horváth család naplójában. (Monumenta hungariæ historica. XXXI. k., 193. l.)
[4] Lehoczky, id. m. III. k., 711. l.
[5] Eredeti az Ilosvay cs. levéltárában.
[6] U. ott.
[7] U. ott.
[8] Lehoczky, id. m. I. k. 361. l.
[9] U. ott.
[10] U. ott.
[11] Sajátkezű aláírása az Ilosvay cs. ltárában.
[12] Lehoczky, id. m. I. k. 361. l.
[13] Eredeti az Ilosvay cs. ltárában.
[14] Lehoczky Tivadar, id. m. I. k. 387. l.
[15] U. ott I. k., 371. l.
[16] Beregmegyei jegyzőkönyv, 153. szám, 688. l.

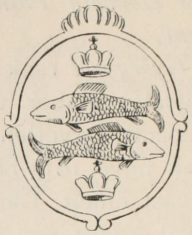
[1] Beregmegyei jegyzőkönyv, 153. szám, 688. l.
[2] U. ott.
[3] Eredeti az Ilosvay cs. ltárában.
[4] Lehoczky, id. m. I. k. 371. l.
[5] Az uriszék jegyzőkönyve az Ilosvay cs. ltárában.

György 1681-ben halt meg Munkácson, de gyermekei nem maradván, vele családjának kétszáz éves neve is sírba szállott. Neje *Kellemesi Melczer*[1] *Erzsébet*, kit mint *Ilosvay Péter* özvegyét vett nőül 1645-ben, birt 1677-ben Eperjesen egy házat a Tót-útczában, 1670 és 1677 között pedig Tályán egy taksás házat, mely utóbbitól évenként 10 forintot fizetett. 1672 február 22-én betegségében végrendeletet tett Kisfaluban, de ismét felgyógyúlván túl élte férjét. Halála után néhai férje birtokai *Ilosvay Péterre* és *Jánosra* szállottak, de minthogy úgy *Ilosvay János*, mint *Kisfalusy György* is a kurucz világban haltak el, a szepesi királyi kamara elfoglalta jószágaikat, mire nézve 1709 február 21-én tanúvallatás tartatott Eperjesen *Ilosvay Péter* kérelmére.[2]

A család czímere ugyanaz volt, a mit az *Ilosvayak* is viseltek. Az utolsó *Kisfalusynak* 1663. évi (1. számú ábra) és 1666. évi (2. számú ábra) pecsétjeit bemutatjuk itt rajzban is. A négy

1

2

részre osztott pajzs még nem fordúl elő az eddig felfedezett pecséteken, különben is az utolsó *Kisfalusy* halála után csak mintegy száz évvel vették fel azt az *Ilosvayak*, s velük együtt a *Komlósyak* és *Lipcseyek* is.

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Nem pedig *Milcsek*, a hogy Lehoczky irja, id. m. III. k. 352. l.

[2] Eredeti az Ilosvay cs. ltárában.

PECSÉTTANI ÚJABB APRÓSÁGOK.

(Hat pecsétrajzzal.)

I.

Demeter esztergomi biboros érsek (1379—1387) pecsétjei.

Jóllehet a jeles főpapot, ki a sorban második az esztergomi érsekség biborosai közt, behatóbb tanulmányunk tárgyává kiszemeltük, annyira még nem jutánk, hogy nyomára jöttünk volna származásának, családjának vagy nemzetségének.

Nagy-Lajos király ugyan írva hagyta felőle, hogy a magyar királyi udvarban született és nevelkedett (ab exordio sue nativitatis in aula regia educatus), és gyermeksége óta Istentől nyert méltóságokban eltöltött agg koráig folyton ott forogván, hűséggel szolgálta őt. Ez alkalommal megemlékezik unokaöcscséről (germano suo) is, Fülöp udvari vitézről, kit némely nógrádmegyei birtokkal megadományoz,[1] de egyebet családjáról, mely — nem lehetetlen — lengyel volt, és mint Erzsébet királyné udvari népe, vele jött Magyarországba, nem említ.

E benső viszonynál fogva, mely közte és a királyi udvar közt fönállott, valószínűnek tartom, hogy Demeterünk már tizenöt éves korában javadalmas esztergomi kanonok volt, és hogy ő az, kiért Nagy Lajos király, követe, Garai János veszprémi püspök által, 1352 január 15-ikén az iránt folyamodott VI. Kelemen pápához, hogy őt barsi főesperesnek kinevezni méltóztassék.[1]

A magyar király e kérelmét a pápa teljesítette.[2]

Ha ezen föltevésünk, mint hiszszük, helyes, akkor Demeter atyját Tamásnak hítták, ő pedig 1336 körül született.

[1] 1381 augusztus 28. Fejér, Cod. Dipl. IX/V. k. 482. l.

[1] Vatikáni levéltár, Supplicationes Clementis VI. anno IX, fol. 23/*b*.

[2] Clemens episcopus Demetrio Thome, canonico Strigoniensi confert archidiaconatum Borsiensem in ecclesia Strigoniensi, quem Conradus Scultetus archidiaconus Nitriensis obtinebat. Datum Avinione XVIII. Kal. Februarii anno IX. Theiner, Monum. Hung. I. k. 813. l.

Schmitth,[1] ki egyébként jó forrásokból merített, azt állítja felőle, hogy mielőtt az esztergomi székre kinevezték, egymás után a szerémi, váradi és a zágrábi püspöki megyéket kormányozta. Hogy Demeterünk váradi püspök volt valaha, abban Schmitth határozottan tévedett, éppúgy, mint Gánóczy;[2] de nem valószínűtlen, hogy szerémi püspök, és bizonyos, hogy erdélyi és zágrábi püspök volt.

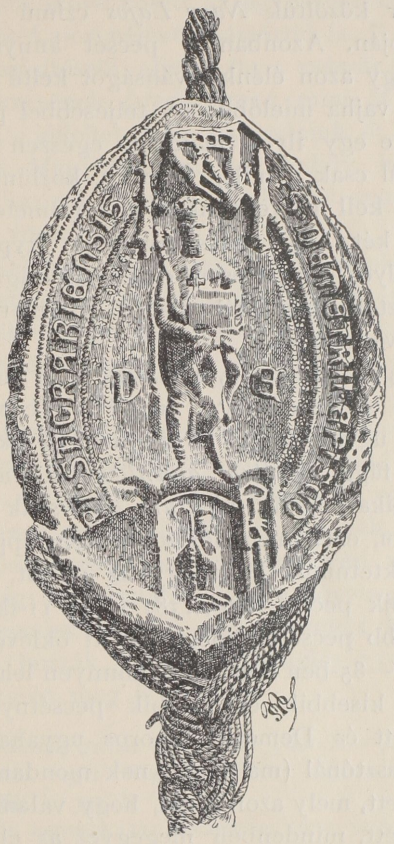
Ugyanis választott és megerősített szerémi püspökül 1365 január 17-ikén előkerül egy Demeter, ki még 1368 május 23-ikán is szerémi püspöknek említtetik a királyi levelek záradékában; de még ugyanazon évben Demeter helyét a szerémi püspöki széken István választott és megerősített püspök foglalja el, Erdélyben ugyanekkor Domokos püspök helyet ad Demeterünknek.[3]

Mert hogy csakugyan Demeterünk ült 1368-tól 1376-ig az erdélyi püspöki széken, arról a pápa, Mária királynő, meg ő maga tesznek tanúságot.[4]

Zágrábba 1376 februárius közepe előtt helyezték át; Zágrábból pedig Esztergomba 1379 februáriusban; mint esztergomi érseket csakhamar kinevezte őt VI. Orbán pápa biborosnak, a szentszék magyarországi követének és továbbra is megbízta a főegyházmegye kormányzatával. Teljes címe ez időben: Demetrius miseratione divina tituli sanctorum quatuor coronatorum presbiter cardinalis, in Hungaria sedis apostolice legatus, perpetuus Strigoniensis ecclesie gubernator et summus regni Hungarie cancellarius.[5]

Hogy Demeternek, mint főesperesnek volt hivatalos pecsétje, valószínű; hogy ilyent mint szerémi, erdélyi, zágrábi püspöknek, és mint esztergomi érseknek, még mielőtt biborossá lett, használnia kellett, kétségtelen. De mi ezen pecsétek közül csak egyet, a zágrábi püspökit ismerjük és adjuk a következőkben:

A pecsét 1379 április 4-én kelt hártya oklevélről függ, melyben Demeter esztergomi érsek, e hely örökös ispánja és királyi udvari kanczellár Rusint veszprémvölgyi apátnő kérésére néhány oklevelet átír és megerősít. A pecsétre vonatkozólag ez áll az okiratban: *eo quod sigillum nostrum de predicto nostro archiepiscopatu nondum est ordinatum, appensione sigilli nostri autentici, quo eo tempore, dum episcopatui Zagrabiensi preeramus, utebamur,* — ezt függeszti az oklevélre. Tehát esztergomi érseki hivatalos pecsétje még ekkorig nem készült el.

A pecsét monorú alakú. Hossza 7·5, legnagyobb szélessége 4·2 centiméter. A pecsét két harmadát gót menyezet alatt álló, impozáns alakú szent király (Szent-István) foglalja el, ki fején koronát visel, jobbjában liliomba végződő jogart, baljában mellére szorítva alighanem templomot tart. Jobb czombja mellett D(emetrius), balczombja mellett ꝑ(piscopus) betűk láthatók. Ez alatt külön keretben maga Demeter püspök pedummal kezében térdel.

[1] Archiepiscopi Strigon. I. k. 204. l.

[2] Episcopi Varadinenses, I. k. 194. l.

[3] Fejér, id. m. IX/III. k. 469. l. és IX/IV. k. 122., 134. ll.

[4] Theiner, Monum. Hung. II. k. 159. l. Szereday, Series eppor. Transsilv. 115. l. Beke, Az erd. kápt. levéltára, 209. szám.

[5] Diplomatarium Posoniense (kézirat), I. k. 627. l.

Köriratát némi hozzávetéssel ekképpen olvassuk:

S · DEMETRII · EPISCOPI SAGRABIENSIS.

Azaz: *Sigillum Demetrii episcopi Sagrabiensis.*

Az okmány és pecsét eredetije az országos levéltárban őriztetik; másolatát *Csánki Dezső* barátomnak köszönöm.

Demeternek bíboros korában készített pecsétei közül azonban többeket ismerünk. E pecsétek egyikének igen hiányos, töredezett lenyomatról vett másolatát Dörre Tivadar rajzában már közöltük *Nagy Lajos* című művünk 521. lapján. Azonban e pecsét annyira hiányos, hogy azon élénk kívánságot kelté a szemlélőben, vajha mielőbb egy teljesebbel pótoltatnék. Íme egy ilyen majdnem egészen teljeset, mely alúl csak némileg hiányos, közlünk.

Meg kell jegyeznünk, hogy Demeter bíborosnak két nagy pecsétnyomója (typarionja) volt, melyek lényegesen csak nagyságuk által különböztek egymástól valamit. Mindkettő alakjára nézve monorú.

Az egyik hossza 9, a másiké 9·5; amaz legnagyobb szélessége 5·5, emezé 5·6 centiméter.

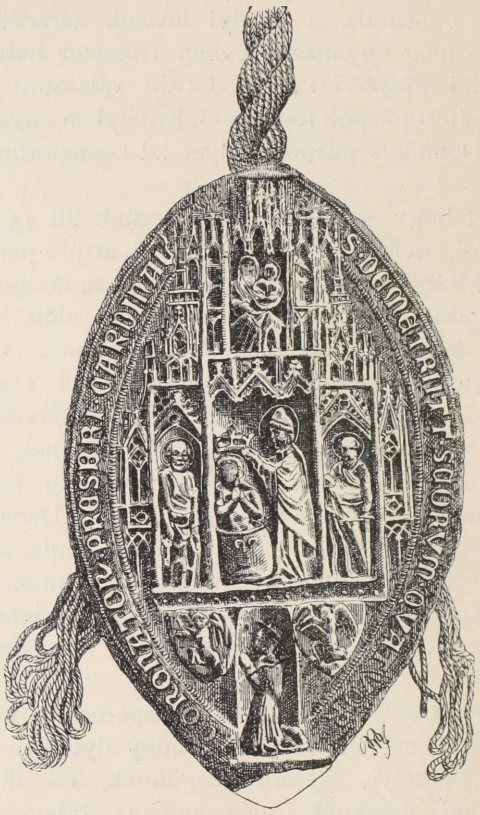
Igaz ugyan, hogy a kisebbet az okiratban, melyen függ, *sigillum autenticum*nak nevezi, a nagyobbikat pedig *sigillum maius*nak; mégis azt vélem, ezen megjelölésekre nem éppen kell súlyt fektetnünk. Minthogy az okirat, melyen a kisebbik pecsét függ, 1382 július 11-ikén kelt, a nagyobb pecséttel megerősített oklevelek pedig 1384—85-ben keltezvék, könnyen lehetséges, hogy a kisebbik és idősbik pecsétnyomónak baja esett és Demeter bíboros ugyanazon pecsétlyukasztónál (ma vésnöknek mondanók) újat készíttetett, mely azon kívül, hogy valamivel nagyobb lett, mindenben megegyez az előbbivel. Erre látszik mutatni a terjedelemre vonatkozó csekély eltérés. Azonban az se lehetetlen, hogy Demeter egy időben készítette mindakét typariont.

A vörös viaszkba nyomott pecsétek gazdagon díszített gót stilű oltártáblát ábrázolnak, melynek körirata a következő:

S * DEMETRII * TT * SCORVM * QVATVOR * CORONATOR * PRESBRI * CARDINAL *

Azaz: *Sigillum Demetrii tituli sanctorum quatuor coronatorum presbiteri cardinalis.*

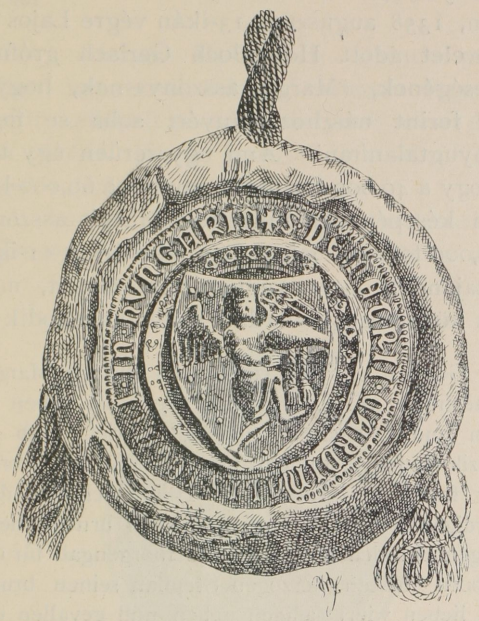
Az oltártábla széltében is, hosszában is három részre osztható. A középső rész felső fülkéjében a boldogságos Szűz ülő alakja, baljában a kis Jézussal, kit jobbról, balról egy-egy szárnyas angyal imád, ábrázoltatik. A közbülső legnagyobb fülkében talpas edény, (keresztkút, mely alkalmas volt az azon időben még divatozott bemártás által való keresztelésre) látható, ebben egy férfi alakja gloriolával, összetett kezekkel térdel. Ez alak mezítlen felső teste kimagaslik az edényből. Tőle balra egy szent (mert feje

szintén gloriolával van kerítve) püspök áll teljes ornátusban és egy négyágu liliomos koronát tart, csaknem tesz a mezítelen szentnek fejére. Mit ábrázol e jelenet, nem nehéz meghatározni. Valószínűleg Szent-István király keresztelését, mely esetben a mellette álló püspök Szent-Béla, az esztergomi főegyház védőszentje. Ezen főábrától jobbra Szent-Péter áll a kulcsokkal, balra Szent-Pál a karddal, vértanúsága jelvényével. A pecsét alsó csúcsában maga Demeter bíboros térdel, bíbornoki díszben, kalappal a fején és imára-kulcsolt kezekkel. Jobbról,

balról czímere: egy-egy jobbra fordúlt, térdelő angyal, ki kezében valamit tart.

Hogy mit tartanak ezen angyalok, azt világosabban megfejti a következő pecsét, melyet Demeter bíboros apostoli követsége tisztében használt: *sigillum, quo in officio legationis utebamur*, mint maga magyarázza.

A szintén vörös viaszkba nyomott köralaku pecsétnek átmérője 4 centiméter. A köriraton belül fekvő 3 centiméter átmérőjű körben egy kárpitozott falú, háromszögletű czímeres pajzs látható. Benne egy jobb lábával térdelő, kiterjesztett szárnyú angyal, ki mindakét kezével a bibornoki kalapot mintegy fölajánlólag tartja; a kalap két bojtja egyenesen lelóg. A pecsét körirata:

✠ S * DEMETRII * CARDINALIS * LEGATI * IN * HVNGARIA.

Azaz: *Sigillum Demetrii cardinalis, legati in Hungaria.*

Ezen angyal és a nagy pecséteken előforduló angyalok közt az a külömbség, hogy míg ez balra néz, amazok jobbra fordított arczczal ábrázolvák.

Nyilván ezen képlet mutatja Domokos bíboros czímerét, melyet, mint ez a dolog természetéből foly, önmaga választott magának és nem családjától öröklött.

A leírt pecsétek az esztergomi főkáptalan magánlevéltárában őriztetnek: a nagyobbak lad. 45. fasc. 1. nro 8. és lad. 72. fasc. 2. nro 1. alatt; a kisebb négyszer is megvan e jelzet alatt: Fundationalia nro 2-do c. d. e. g.

II.

Margit bajor herczegnőnek, István magyar herczeg, Nagy-Lajos király öcscse egykori feleségének pecsétje.

Nagy Lajos király Endre öcscse halálát megboszulandó, szövetkezett az egyházból kiközösített Bajor Lajos német császárral is. E szövetség megerősítéseül eljegyezte a császár leányát Annát, öcscsének *István úrnak*, mint őt általán nevezték,[1] jóllehet latin okleveleink őt hivatalosan hol Magyarország, hol Erdély, hol meg egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország herczegének írták.

VI. Kelemen pápa megfogható okokból nagyon ellenezte e tervezett házasságot és a magyar királyi udvarral az időben sürün folytatott levelezésében rosszalólag nyilatkozott ezen szándékról.

De Lajos király, jóllehet a menyasszony hétnyolcz évvel volt idősebb a vőlegénynél,[2] — harmadfokú rokonság is útját állotta az egybekelésnek[3] és a császár időközben meghalt, — nem vonta vissza szavát, sőt megérkezvén második olaszországi hadjáratából, fényes követséget küldött Passauba, hogy a menyasszonyt Magyarországba hozzák, hol az egybekelés 1350 szeptember 19-én meg is történt.[4]

[1] *Stephanus dictus Ur, frater quondam pie memorie Ludovici regis Ungarie.* Codex diplom. et epist. Moravie, XI. k. 357. l.

[2] István herczeg 1332 deczember 26-án született, míg Anna herczegnő születése évét 1324- vagy 1325-re teszik. Wertner, Zur Geschichte der Wittelsbacher, a berlini Herold 1895. évf. 5. számában.

[3] Wertner az idéztem helyen adja a házasfelek stemmáját:

Habsburgi I. Rudolf † 1291

Matild † 1304	Klementina † 1295
Lajos, bajor herczeg felesége	Károly Martel felesége
IV. Lajos császár	Károly Róbert magyar király
Anna,	férje: István

[4] Diessenhofer ap. Böhmer, Fontes, IV. k. 78. l.: rex

Hogy az egyház utóbb kibékült e házassággal, arra kétségtelen bizonyítékaink vannak, s úgy vélem, ezen alkalomból történt, hogy István úr felesége nevét Annáról Margitra változtatta.

E házasságból már két gyermek született vala: János és Erzsébet, midőn atyjuk 1354 augusztus 9-én meghalt.

Özvegye, ki egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország herczegnéje méltóságát viselte, és tovább is Zágrábban lakott, nagyhamar megúnta özvegyi állapotát, jóllehet Nagy-Lajos király, kinek ekkor még gyermekei nem voltak, az ő fiát János herczeget szemelte ki utódjának.

Elhagyta gyermekeit, el Magyarországot, hol oly nagy méltóságra és hatalomra jutott, hogy felesége legyen Hohenloch Gerlach grófnak.[1]

Albert osztrák herczeg már 1356 január 10-ikén jelenti, hogy Lajos magyar király egy részről, más részről Margit «bajor herczegnő» őt bízták meg, miszerint ítélkedjék a herczegnő nászajándékának kifizetése iránt.[2] — Ugyane napon Margit ugyan még Zágrábban kelt levelében egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország herczegnéjének nevezi magát és megjutalmazza egyik híve érdemeit;[3] sőt ugyancsak Zágrábban január 14-ikén is még mint egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország herczegnéje rendeletet bocsát ki, hogy az ottani remete szerzetet, melyet boldogult férje lelki üdve és fia, János herczeg szerencsés előmenetele végett Pristavstina nevű birtokával megajándékozott, annak birodalmába vezessék be. Az ügy igen sürgős lehetett, minthogy a zágrábi káptalan már a következő napon jelenti «asszonyának Margitnak, Isten kegyelméből egész Szlavónia, Horvát- és Dalmátország herczegnéjének», hogy a beigtatás megtörtént.[4] Ugyanazon év április 4-ikén Margit már Bécsben van, ahol magát már csak bajor herczegnőnek (ducissa Bavariæ) írja és lemond — nászajándékát kivéve — minden más igényeiről,[1] mihez képest (helyesen jegyzi meg Wertner) ekkor valószínűleg el volt már jegyezve Hohenloch gróffal.[2]

Hanem a nászajándék ügye, mely kitett 60,000 forintot, és melyet István herczeg nevében Nagy-Lajos királynak kellett fizetnie, még elhúzódott egy darabig azért, mert Bajor Margit hozományát, 40,000 forintot, se fizették még ki. Lipcsén, 1358 augusztus 13-ikán végre Lajos király levelet adott Hohenloch Gerlach grófnak és feleségének, «Margit asszony»-nak, hogy a 40,000 forint nászhozományért soha se fogja őket nyugtalanítani.[3] Ami egyszerűen úgy történt, hogy a 40,000 forintot levonták a 60,000-ből, s aztán készpénzben kifizettek Margit asszonynak 20,000 forintot s így 1359 február 11-ikén a nászajándék ügye végleg elintéztetett, mint erről a következő kiadatlan levél tanúskodik:

Wir Gerloch graf von Hohenloch und wir Margret sein hausfrawe von Bayrn und alle unser erben bechennen und tun chunt mit dem brief, umb die czwainczik tausent guldein pfennig, die uns vorgenannter frawn Margreten von Hohenloch von dem hochwirdigen fürsten unserem lieben bruder herrn Ludweigen chünich ze Ungern ze morgengab für den hochgeborn fürsten herzogen Stepffan seinen bruder unseren lieben wiert sæligen geben und gevallen sint und die dem hochgeborn fürsten unserm lieben oheym herzog Albrecht saeligen von Österreich wurden von unsern wegen geben und ingeantwort, derselben vorgenanten zwainczik tausent guldein pfennig seyn wir von dem hochgeborn fürsten unserm lieben ohayme hertzogen Rudolfen ze Osterreich seinem sun mit rechter wag gar und gaenzleichen bericht und gewert an allen unsern schaden und gebresten; also daz wir obengenanter Gerloch graf von Hochenloch und wir frawe Margret von Bayrn sein hausfrawe und alle unser erben hintz dem ëgenanten hochgeborn fürsten Rudolfen ze Österreich, hintz allen seinen brůdern, hintz allen iren erben und hintz allen iren půrgen chayne ansprach non voderung gegen in von der oftgenanten zwaynczik tausent guldein pfennig wegen, swie sy die von unsern wegen ingenomen und von der morgengab wegen empfangen habent, fürbuz nimmer mer in chaynen weis haben noch gewinnen schullen. Und sagen auch sy und ir pürgen der ëge-

Ungarie . . Roma reversus . . in Ungariam . . *frater suus iunior duxit in uxorem sororem ducum Bawarie, filiam Ludewici* . . Aliam vero filiam duxit filius Canis dominus Verone. V. ö. Anjoukori Okmt. V. k. 576. l.

[1] E családot ma *Hohenlohe*-nak híják.

[2] Fejér, id. m. IX/II. k. 498 l.

[3] Ugyanott, 500. l.

[4] Tkalčić, Monum. Civ. Zagrab. I. k. 219. l.

[1] Fejér, id. m. IX/II. k. 499. l.

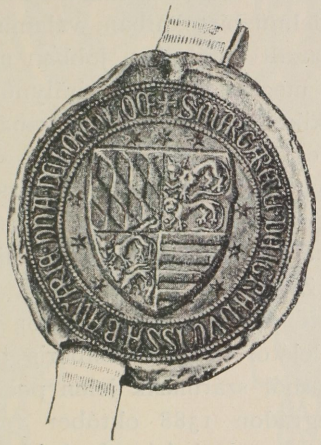
[2] Hogy felesége még nem volt, arra az vall, mert ilyenül nem nevezi magát.

[3] Fejér, id. m. IX/II. k. 676. l.

nanten czwayczik tausent guldein pfennig mit dem gegenwartigen brief gar und gaenzleichen ledig und los an allez gevar. Und darüber zů einem waren sicherm urchund geben wir mit unsern baiden anhangunden insigeln besigelten, der geben ist ze Pazzawe in der stat, an dem naechsten montag nach sant Thorothea tag, do man zalt von Christes gepůrt drenczechen hundert jar und in dem naeün und fünftzkistem jar.[1]

Ezen hártyán Hohenloch Gerlach pecsétje mellett, ugyancsak hártya szalagon függ Bajor Margit mellékelt pecsétje, melynek mását dr. *Károlyi Árpád* tisztelt barátom lekötelező szívességgel rajzoltatta le számunkra.

A kerek pecsét átmérője 3·9 centiméter. A pecsétmezőben csillagoktól körülvett czímer-

pajzs alakja egyenszárú, domború oldalú, felül széles háromszög. A czímerpajzs egyszer osztott, egyszer vágott. Az ily módon támadt négy mező elseje a bajor dűlt téglányokat (Wecken) foglalja magában; a második és harmadik a Hohenlohe család két egymásfölött jobbra haladó leopárdját, a negyedik mező pedig a magyar czímer pólyáját tünteti fel. Színjelzésnek nyoma nincs. Körirata:

✠ S · MARGARETE · DEI GRA · DVCISSA BAWARIE · DNA · DE HOHENLOE.

Azaz: *Sigillum Margarete, Dei gracia Ducissa Bawarie, Domina de Hohenloe.*

Mindössze tehát csak a magyar czímer fele, a nyolcz pólya emlékeztette egykori hazájára.

[1] Eredetije hártyán a bécsi cs. és kir. állam-levéltárban, Rep. I. Szíves barátságból másolta Károlyi Árpád.

Bajor Margit halála évét 1374-re teszik, míg második férje, Hohenloch Gerlach még 1387-ben előkerűl. Fiuk, János, 1412-ben halt meg.[1]

III.

Csáktornyai Laczkfi István nádori pecsétje 1388-ból.

Mióta Karácsonyi János a Kerekegyházi Laczkfiak családfáját a Turul 1886. évi folyamában megírta, érdeklődésünket, mondhatnám: rokonszenvünket is feléjük fordította. Megfeledkezvén pedig Majláth Béla közleményéről az az 1884. évi Turulban (21. lap), vágytam czímerüket, a «fehér sárkányt» ismerni. Le is rajzoltattam Laczkfi Miklós erdélyi vajda pecsétjét Nagy-Lajosom 405. lapjára, de az a felette töredezett eredetiről vajmi gyöngén sikerült. Élénk volt tehát örömöm, midőn az esztergomi főkáptalan levéltárában[2] Csáktornyai István nádor pecsétjét, mely úgy épségére, mint vésetének finomságára párját ritkítja, megtaláltam.

Csáktornyai Laczkfi II. István — I. István erdélyi vajdának, Nagy-Lajos király hű emberének, az apuliai hadjáratokban jobb kezének fia — leginkább kiváló tagja volt a Hermán nemzetségnek, melyhez a Laczkfiak tartoztak.

Politikai pályáját, mint a székelyek ispánja kezdette meg 1367-ben.[3] Önző és erőszakos természetéről tanúskodik már a levél, melyben Nagy Lajos király meghagyta neki, valamint bátyjának, Imre erdélyi vajdának, hogy tekintettel az anyakirályné szóbeli intésére, Donát Keresztest Gyánt nevű birtoka miatt ne bántsák.[4]

1371-ben mint dalmát és horvát bán fordul elő, mikoron Nagy-Lajos király megparancsolta a székes-fejérvári káptalannak, hogy Kato dömösi préposttal és királyi káplánynyal egyetemben határt járjon Gyánton István bán és testvérei ellen, kik a Keresztesek jószágát elfoglalták és hatalmasul bírják. Ez alkalommal is úgy jártak el a Laczkfiak emberei, hogy a határjárást megengedték ugyan, de a fölmérést és birtokba vételt ellenezték.[5]

[1] L. Wertner idézett értekezésénél.
[2] Capsa 15. fasciculus 3. nro 12.
[3] Wertner, A magyar nemzetségek, II, 23.
[4] Fejér, id. m. IX/IV. k. 160. l.
[5] Fejér, id. m. IX/IV. k. 333. 362. ll.

Bátyja, Laczkfi Imre 1372 október előtt nádorrá előmozdíttatván, helyét Istvánunk foglalta el.[1] Mint ilyet, küldé őt Nagy-Lajos király hatalmas sereggel Olaszországba, hogy Carrara Ferenczet, Padova urát Velencze ellen segítse. Az olasz korírók nagyra becsülték «a nemes és hatalmas István grófot és vajdát», ki 1373 május 1-én érkezett Olaszországba.[2] Meg is felelt a belé helyzett várakozásnak, midőn a velenczeieket nagy vitézül megverte, sokat, előkelő férfiakat elfogván közülök. De a szerencse csakhamar ellene fordult. Csatát vesztett ő is, és tizenötöd magával, magyar főurakkal (gentiluomini) a velenczeiek fogságába került.

E szerencsétlenség következtében Carrara Ferencz kénytelen volt békét kötni Velenczével (1373 szeptember 25.), mely fölötte lealázó volt Padovára, de a vajda szabadságát visszaadta.

Ez időtől fogva nem találjuk Csáktornyai Laczkfi Istvánt, jóllehet a vajda czímet bevett szokás szerint megtartotta, királyi szolgálatban Nagy-Lajos király haláláig. Nyilván kegyvesztett volt. Kevély természete e miatt duzzogott, a miért ifjabb Erzsébet királyné elnézte, hogy üldözőbe vették a Laczkfiakat, a mit női szeszélynek, vagy még inkább gyöngeségnek vehetünk, annál inkább, mert nem sokára azután, 1383 június 15-ikén kinevezte a királyné Csáktornyai Laczkfi Istvánt dalmát és horvát bánnak, de csakhamar megint letette. Utódjául Szentgyörgyi Tamás már 1384 május 15-ikén érkezett Zárába.

E mellőzést Csáktornyai Laczkfi István elégséges oknak találta arra, hogy az elégületlenek (a Horvátiak, Szécsi Miklós országbíró, Zámbó Miklós tárnokmester, Kanizsai Miklós és mások) sorába álljon, kik bejárták a nemesi udvarokat és városokat, hogy rábeszéléssel vagy ijeszgetéssel pártfeleket gyűjtsenek. A királyné tudta ezt. Megfosztotta tehát a lázadókat méltóságaiktól és meghagyta híveinek, hogy rájuk ne halgassanak, sőt ha megkeríthetik, személyüket, vagyonukat letartóztassák. István vajda mindenkoron név szerint meg van említve.

Garai Miklós nádornak azonban sikerült még egyszer megengesztelni az elégedetleneket az által, hogy Szécsinek a nádorságot átengedte, Zámbónak a tárnokmesteri, Simontornyai Laczkfi III. Istvánnak pedig a lovászmesteri méltóságot visszaadatta. Hanem a Horvátiak és Csáktornyai Laczkfi II. István részére — úgy látszik — csak kecsegtetései maradtak, melyek ezeket ki nem elégítették. Így esett, hogy midőn Kis-Károly Magyarországba érkezék, ezek lőnek legkitartóbb párthívei. A katasztrófa után is, mely Kis-Károlyt 1386 február 7-ikén érte, Horváti János bánnal Laczkfi István vajda még mindig a királynék ellen tüntettek. István vajda azonban nem követte Horvátit Tvartkóhoz, aligha azért, mert a bosnya királyt az ország legveszedelmesebb ellenségének tartotta, mint inkább, mert azt hitte, hogy a maga és nemzetsége nagy terjedelmű birtokaiban, valamint az udvar körében maradt barátaiban jobban megbízhatik. Csakhamar meg is békült a királynők sorsa fordulatával, kiknek tanácsában ugyanazon évi május 1-én megtaláljuk őt is.[1]

A királynők elfogatása után az országnagyok, élükön Szécsi Miklós nádorral, országos tanácsot alkottak, melynek István vajda szintén tagja volt. Zsigmond király trónra emelésében is részt vett. És ekkor már nádor volt, milyenül 1387 elejétől 1392 novemberig találjuk.

Ezen korból származik jelen pecsétje, melylyel a Visegrádon 1388 október 20-án kelt, a szebellébi esztergomi káptalani birtok határjárásából kiadott okiratát megerősítette.

A zöld és szederjes színű selyem szalagról függő, fehér viaszba nyomott, kerek pecsét átmérője 6 cm. Leírása ama gyönyörű rajz mellett, melyben adjuk, fölöslegesnek látszik. A stilizált sárkány valódi mestermű és rávall Nagy-Lajos királynak a művészet minden nemét pártoló korára. A sárkány elé rajzolt kis kereszt nyilván a fenevad varázslata paralizálására volt alkalmazva.

A pecsét körirata a következő:

✠ S · STEPHANI · REGNI · HVNGARIE · PALATINI · ET IVDICIS · COMANORVM.

[1] L. Erdélyi vajdák sorozata czímű értekezésem 21. lapját.

[2] Istoria Padovana. Muratori, Scriptores rerum Ital. XVII. k. 155. s köv. ll.

[1] Lásd Ifjabb Erzsébet királyné és Kis-Károly czímű értekezéseimet a «Századok» 1895. és 1896. évi folyamaiban.

Azaz: *Sigillum Stephani regni Hungarie palatini et iudicis Comanorum.*[1]

Csáktornyai Laczkfi István élete még nádorsága alatt is folytonos kétszínűség. Aztán pepig, hogy a nádori méltóságról lemondattak vele, folytonos árulás volt, minek végre elvette méltó jutalmát.

Zsigmond király gyűlésre hítta össze az ország nagyjait, melyre salvus conductust küldött a Laczkfiaknak. Zsigmond pártjának legfőbb támaszai együvé gyűltek Körös-Udvarhelyen. A Laczkfiak és társaik is megjelentek, bízva a királyi hitlevél erejében s azzal a reménynyel, hogy sikerül magukat kitisztítani és folytatni kétszínű politikájukat. De a király véres megtorlásra készült ellenük, és minthogy a hitlevél miatt nem indíthatta meg a törvényes eljárást, hívei vállalkoztak a boszú művének végre hajtására. A tanácskozások folyamán, 1398 február 27-ikén, egy kedvező alkalommal, midőn a megtért pártosok fegyveres kiséret nélkül jelentek meg a király színe előtt, a Zsigmondhoz hű magyar urak megtámadták őket: Csáktornyai Laczkfi István elvérzett a főurak kardcsapásai alatt.[1]

IV.

Küküllei János pecsétje.

A szíves olvasó, ki talán még emlékezik arra, hogy János küküllei főesperes és Nagy-Lajos király történetirója életrajzát, melyről akkorig vajmi keveset tudtunk, a Századok 1893. évi folyamában megírtuk, érteni fogja az örömét, melyet nekünk az alább közlendő pecsét fölfedezése okozott, és megbocsájtja, hogy azt e pecséttani apróságainkba fölvettük.

Az okirat, melyről e pecsét zöld és ibolyaszínű selyemsodraton függ, Esztergomban, 1365 szeptember 15-ikén (in octavis festi nativitatis virginis gloriose) kelt. Kiadója az irat elején így czímezi magát: *Nos Johannes archydiaconus de Kykelleu, venerabilisque Nicolai dei et apostolice sedis gratia archiepiscopi Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetui vicarius in spiritualibus et temporalibus generalis.* Tartalma pedig egyik szomorú jele azon anyagias iránynak, melyről a középkor legnagyobb bölcsésze így szól: «Hitvány nyereségen kapva kapnak, egy garasért néha rútul összeperelnek; dibdáb dologért, szikra igéretért nem röstellnek éjjel-nappal fáradni».[2] Ez irány mindinkább elfajulván, folytonos elégületlenséget szült, míg végre Zsigmond király korában, Nápolyi László trónkövetelése alkalmával, a szentszéktől támogattatván,

[1] Van Csáktornyai Laczkfi Istvánnak egy másik, kisebbik nádori pecsétje is, mely megjelent a Szilágyi Sándor által szerkesztett *Magyar nemzet története* III. kötete 414. lapján. Ez azonban a nagyobbnak igen gyarló utánzata.

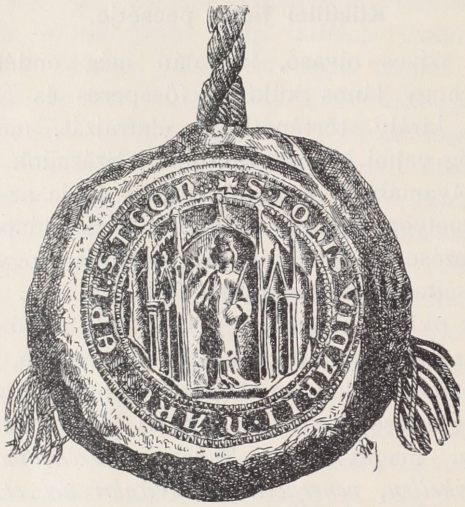
[1] Schönherr Gyula, Az Anjou-ház örökösei. (A magyar nemzet története, III. k. 436. l.)

[2] Kempis Tamás, Nogáll fordításában, III. 2.

s a hű, de gyönge főpapokat is magával ragadván, elementáris erővel kitört — nagy kárára az egyháznak és hazának.

A szóban forgó okirat ugyanis tanúságot tesz arról, hogy Tamás, az esztergomi szent-tamás-hegyi prépost és esztergomi kanonok Kükülei János előtt, mint Frankói V. Miklós esztergomi érsek (1358 szeptember — 1366 deczember) helytartója előtt megjelenvén, önként kijelentette, hogy a pörről, melyet az esztergomi káptalan ellen a Visegrádra vezető két út közti terület iránt indítani szándékozott, letesz, megismervén, hogy se neki, sem egyházának a mondott tizedhez semminemű joga nincsen.[1]

A zöld viaszkba nyomott körpecsétnek 4·2 cm. az átmérője; a gót egyszerű fülkéjében egy infulás főpapot, ki jobbját áldásra emeli, baljában

pedig pásztorbotot tart, álló alakban mutat, és valószínűleg magát Miklós érseket ábrázolja. Körirata két gyöngyfűzér közt:

✠ S · IOhIS · VICARII ℓ · ARChIEPI · ST.GON✠

Azaz: *Sigillum Johannis Vicarii Nicolai Archiepiscopi Strigoniensis.*

* * *

Miután pedig alig remélhetjük, hogy Kükülei János életrajzát még egyszer, bővített kiadásban közzé tehetjük, engedjenek meg tisztelt szerkesztő barátaim, hogy a reá vonatkozó, őt érdekesen jellemző és családjára is némi világot derítő okiratot extra rhombum ugyane helyt közölhessem. Az 1383 február 9-ikén kelt okirat így hangzik:

Nos capitulum ecclesie Strigoniensis notum facimus tenore presentium universis, quod cum dudum bone memorie quondam dominus Nicolaus dictus Garazda, prepositus ecclesie Orodyensis, concanicus noster in extremis agens, in ultimo suo testamento curiam suam cum domibus et edificiis in superficie eiusdem existentibus, capelle beate Elizabeth, in eadem curia constructe, necnon etiam quamplura bona mobilia, fervente sue donacionis affectu, quem ad ipsam beatem Elizabeth gerebat, in donationem ipsius legasset et perpetuo commisisset, tandem ceteris bonis per ipsum legatis et per consanguineos suos iuxta eorum velle distractis, et sola curia predicta una cum memorata capella nostre dispositioni seu collationi ex iure patronatus commissa in errore vacillante seu remanente; nos considerantes defectum et desolationes edificiorum ipsius curie, in qua quamplures persone consequenter neglectis edificiis eiusdem inhabitasse dinoscebantur, et volentes de remedio restaurationis providere oportuno, ipsam curiam honorabili viro domino Johanni archidiacono de Kykullew, vicario dicte ecclesie Strigoniensis, similiter concanonico nostro ad vitam eiusdem dederamus et commiseramus conservandam, tenendam et inhabitandam. Et quia idem dominus Johannes archydiaconus diligentiam adhibendo et aliorum negligentiam supplendo dictam capellam in suis scissuris reintegrando et de novo tectis reficiendo, simul cum campanili parvo, ac ipsam curiam in suis ruinis reformavit, nova etiam edificia necessaria preparari faciendo: ideo nos ad ipsius petitionis instantiam, pensata etiam utilitate dicte capelle, ipsam curiam discreto iuveni Francisco Pauli, cantori ecclesie Strigoniensis predicte, nepoti eiusdem domini Johannis archydiaconi, concanonico nostro contulimus, similiter usque ad vitam suam inhabitandam, tenendam et conservandam eo modo, ut etiam ipse unacum dicto domino Johanne reformationi et melioracionis edificiorum eiusdem capelle et curie condignam diligentiam apponere, sicut de ipso speramus, teneatur. In cuius rei testimonium presentes concessimus literas nostras patentes sigillo nostro consignatas. Datum feria secunda proxima post dominicam Invocavit, anno domini M^mo CCC^mo LXXX^mo tertio.

A 30 cm. hosszú és 10 cm. széles hártya hátán a pecsét nyomai láthatók. Ugyanott közel egykorú irással: *Super domo et curia s. Elizabet,* és XVII. századi irással folytatólag: *cuius al-*

[1] Az esztergomi főkáptalan magánlevéltárában, lad. 45. fasc. 1. nro 6.

tariae collatio est capituli Strigoniensis szavak olvashatók. Az okirat az esztergomi főkáptalan magánlevéltárában (lad. 71. fasc. 2. nro 3.) őriztetik.

A Memoria Basilicae Strigoniensis című alkalmi mű, mely az esztergomi főszékesegyház 1856 augusztus 31-ikén történt fölszentelése emlékére íródott, 125. lapján egy *Franciscus Frank*-ot említ kántorkanonokul az 1383—1393. évekre. Nem ismerjük ugyan ez adat kútforrásait, de azt véljük, minthogy a mondott kántorkanonok egyszer Franciscusnak, máskor Franknak iratott, amaz a kereszt-, ez a vezetékneve, noha voltaképpen mind a két név Ferencznél egyebet nem jelent. A mi adataink szerint ezen Ferencz kántorkanonok Klára asszonynak, Küküllei János főesperes nővérének fia második férjétől, bizonyos *Pouch*-tól, kitől két fia született: Ferencz t. i. és Régeni László. Ha nem tévedünk a személyben, minthogy oklevelünk Ferenczet Pál fiának mondja, végre megtudjuk, hogy *Pouch* (éppúgy mint Panka, Ponka, Póka) egyik kicsinyített alakja a Paulus névnek.

PÓR ANTAL.

ERDÉLYI CSALÁDTÖRTÉNELMI ADALÉKOK.

I.

A Vízaknai család.

Meglepő az, hogy oly jelentékeny s akkora történelmi szerepet játszott családnak, mint milyen a Vízaknaiaké volt, eredete s leszármazása oly homályba lehessen burkolva, hogy abban genealogusaink még tapogatózni is alig merészeltek.

Kővári s utána Nagy Iván három generatiót közölnek belőle Vízaknai Geréb név alatt s aztán ellenmondásokra találva, tovább nem követhetik, hanem kiszakítnak belőle egyes tagokat, s egy mellékbirtokról *hidegvizi* előnevet tulajdonítva nekik, külön emlékeznek meg róluk, végül pedig alaposan összezavarják e családot a Vingárdi Gerébekkel.

Nem csodálom ezt, mert Kővárinak, ki után Nagy Iván tudósunk is indúlt, e családra nézve, úgy látszik, egyedüli forrása valami régi genealogiai tábla volt, milyet én az utóbb vízaknai királybíróságban szerepelt Szentpáli család levéltárában is találtam, s melynek megközelítő hasonmása látható Mike S. genealogiai gyűjteményében is, honnan Kővári munkájának javarészét merítette. E tábla csakugyan így bánik el a Vízaknaiakkal; s csak előnyére válik a genealogiának, hogy említett tudósaink megállapodtak annak közepén s tovább nem folytatták.

Így is akadtak még elegen, kiket ez alap nélkül összeállított tábla tévútra vezetett; köztük áll Szentkatolnai Bakk Endre, a genealogiában kiváló buzgalmú tagtársunk is, kit, mint Vízakna történetének legtüzetesebb ismerőjét, e czikk megírása előtt netaláni adatainak közlésére felkérni el nem mulaszthattam, s ki, miután a kérdést személyesen is hosszasan megvitattuk, mégsem bír elállani a Vízaknaiak és Vingárdi Gerébek összetartozása iránti hitétől, s az ominózus Szentpáli-Mike-féle nemzedékrendet az által igyekszik az okleveles biztos adatokkal összeegyeztetni, hogy az ama táblák élén álló «Vízaknai Geréb» Imrét egynek veszi azon Ervinnel, Alárd vízaknai ispán atyjával, kitől aztán a XIII. századból kiindulólag oklevélszerűleg megállapítható generatiók következnek. Aztán ő ezen Alárd-utódoktól hozza le a XV. századbeli Vízaknai családot (meg vele együtt a Vingárdi Geréb családot is), nem pedig a megtévesztő tábla Orbánjának vagy Lászlójának valamelyik fiától, kiket Bakk Endre tagtársunk az Alárd fivéreinek tart.

Hogy mennyit fogadhatok el e nézetekből, azt alább ki fogom fejteni; most legelőször ki kell még egészítnem a végzetes Vízaknai Gerébféle táblák által megtévesztettek sorozatát egy töredelmes «mea culpa»-val, mert bizony azon legelső közleményemben, melylyel e czikksorozatot a Turul 1891. évi 4-ik füzetében megkezdettem, a Bogáthi családnál, a Vízaknaiakat én is mindenütt «Vízaknai Geréb»-eknek írtam. Szolgáljon e helyreigazító önvallomás elégtételül

azon tisztelt mestereimnek, kiknek tévedésére rá kellett mutatnom.

Most már térjünk rá e tévedések gyökerére.

A Vízaknaiak és Vingárdi Gerébek összekeverését kétségtelenül elősegítette a «Gereb» szó, mely eredetileg nemcsak név, vagy helyesebben mondva nem is annyira név volt, mint inkább főnöki előkelő állást fejezett ki, rokon volt a régi *comes* jelzővel s az erdélyi szászok régi okmányaiban, a nyelvükbeli *Gräf* kifejezésből alakulva, felváltva majd Greb, majd Gereb, majd meg egészen latinra fordítva comes alakban számtalanszor jelentkezik; úgy hogy majd minden jelentékenyebb szász helységről elnevezett Grebekkel vagy Gerébekkel találkozunk, a nélkül, hogy egymással nemzedékrendi összeköttetésben állanának.

Sőt annyira köztudatba ment át a Geréb szó ezen jelentősége, hogy még akkor is, midőn ez egyes családok nevévé lett s ezekkel a székelyföldre is átszármazott, még akkor is, miként a székely oklevéltárban is láthatjuk, de a báró Bálintitt levéltár eredeti oklevelei közt is láttam, még a magyar szövegű oklevelekben is többnyire a keresztnév után, nem pedig elejébe tették, s így például Geréb János helyett magyarúl is azt írták: «János Geréb».

Mivel tehát az Alárdok családja is Vízaknán ily geréb méltóságban állott, s mivel úgy e helység, mint Vingárd is szász telepek voltak s egymástól nem is igen távol; s mivel a Vízaknaiaknak, valamint a Vingárdi Gerébeknek, noha ez utóbbiak — miként más dolgozatomban ki fogom mutatni — atyai ágon nem is voltak szász eredetűek, birtokaik egymás közelében feküdtek, s házasságok útján rokonságba is jött a két család egymással, de sőt volt idő, hogy a két család tagjai, u. m. Vízaknai Miklós és Vingárdi Geréb János, mint görgényi várnagyok és alkormányzók, egy időben azonos hivatalt viseltek: mindezekből könnyű volt a két családot egymással összezavarni, nekik közös eredetet tulajdonítni, melylyel pedig annyival kevésbbé bírtak, *mert a Vingárdi Gerébek*, miként már tisztán áll előttem, s az összegyűjtött és rendezett adatok csak kidolgozásra várnak, *nem szász törzsből, hanem a Kácsik (Kathyz) nemből származtak* s eredetük oklevelesen megállapítható, a nélkül, hogy nemzedékrendükbe a Vízaknaiak valamely elődét be lehetne foglalni. S olvastam is számos okmányt, úgy kiadványok s másolatokban, mint eredetiben, úgy az egyik, mint a másik család felől, de azokban soha legkisebb indiciumot sem találtam arra, hogy a két családot egynek lehessen venni; soha azokban[1] a Vízaknai *Geréb* néven említve nem láttam; pedig voltak ez okmányok közt több olyanok is, melyekben mind a Vízaknaiakról, mind a Vingárdi Gerébekről egyszerre volt említés.

Hogy tehát a Vízaknaiak leszármazásával elfogulatlanúl foglalkozhassunk, szakítsunk mindenekelőtt a Geréb-féle előítélettel, s tekintsük e családot úgy, a mint okleveleinkben is előfordúl, csakis Vízaknainak; a legelső eleiről genealogiai könyveinkben közlött három nemzedéket pedig, noha némely régibb historikusaink és krónikásaink tekintélyével is talán támogatni lehetne, mint a kritikát ki nem állhatót s így megbízhatlant, mellőzzük vizsgálódásainknál teljesen.

Már a chronologia, a genealogiai koholmányok e legkérlelhetlenebb ellensége, meggyőz e leszármazás hibásságáról.

Az 1222-iki vízaknai Geréb Imrének ugyanis,— kit ha Ervinnel egynek veszünk, s a Gerébet nem névnek, hanem állásnak, méltóságnak tekintjük, talán még elfogadhatnánk, — e tábla két fiat tulajdonít: 1-ször Lászlót, egy állítólagos temesi bánt, Tamás és György fiakkal, kiknek elseje a Perényi Orsolya férje, a második pedig 1291-ben az egész alföld kapitánya lett volna; 2-szor pedig Orbánt, állítólag erdélyi vajdát 1248-ban, kinek egyik leánya, Zsófia, Frank vajdának, másik leánya Borbála pedig Dengelegi Pongrácz Kelemennek lett volna neje.

Következnek aztán a kézirati táblákban az egymástól eltérő s ezért Kővári és Nagy Iványnál nem is reprodukált kisérletek, a Vízaknai családnak ezek valamelyikétől való levezetésére. Alárdról azonban, ki pedig egyedül lehetséges törzse e családnak, s kiről az, hogy utódaival együtt a vízaknai ispán vagy geréb méltóságát s a család terjedelmes birtokait utódaival együtt valóban bírta, már a XIII. század közepétől

[1] Kivéve egy az orsz. levéltárban talált genealogiai táblát, melyről utóbb még meg fogok emlékezni.

fogva — miként látni is fogjuk — oklevelekből teljesen bizonyos, mindezen táblák tudomást nem vesznek.

E táblák Lászlójának, a temesi bánnak, s a neki tulajdonított fiaknak megállhatóságát nem birálhatom meg; arra nincsenek adataim, mert még a Tamás nejéül írt Perényi Orsolyára nézve sem találtam sehol adatot; de hogy mily kevéssé bízhatni meg ezekre nézve is, kitűnik a másik ágban, az állítólagos Orbán erdélyi vajda ágában szembeszökő anachronismusból, mely az egész tábla hitelét joggal megdöntheti.

Az 1248-iki állítólagos Orbán vajda leányát Zsófiát ugyanis Frank vajda nejéül olvassuk. Már pedig tudjuk azt, hogy Frank vajda 1385—1409 táján szerepelt. A leány életkora tehát csak szerény másfél századdal esik atyjáé után!

De nem marad hátrább a másik leány, Borbála sem; mert az ő férje is Dengelegi Pongrácz Kelemen, szintén 1415 táján élt.

Vessük el tehát merőben ezen ki tudja miképen keletkezett megtévesztő táblázatot, míg biztos okleveles adatok nem kerülnek arra, a mi kevés való lehet egyes részleteiben, s lássuk, hogy mi vehető biztosnak a Vízaknai család felől.

Elfogadhatónak tartom e tekintetben azt, miben a lelkiismeretes alapossággal dolgozó szász írók és Bakk Endre tagtársunk, Vízakna történésze, is valamennyien megegyeznek, hogy t. i. a XVI. században kihalt Vízaknai család őseit az Alárdokban kell elismernünk, kik a vízaknai ispánságot vagy gerébséget okleveles adatok szerint már a XIII. századtól fogva bírták. Hiszen ha a kapcsolat nem is volna nemzedékrendileg szakadatlanúl megállapítva, mégsem lehet másképen megmagyarázni azt, hogy a Vízaknaiakat egészen kihalásukig ugyanazon jogok és javak birtokában találjuk, melyeket hajdan az Alárdok bírtak, kiknek időközben való kihalása vagy jogvesztése felől semmi jelenség sem forog fenn. E hatalmas eredet magyarázza meg a XV. századbeli Vízaknaiak nagy tekintélyét s kiváló előkelőségű összeköttetéseit is, miket különben megfejteni alig tudnánk.

Hogy az első ismert törzset *Imrének*, vagy miként némely szász írók állítják *Ervinnek* hívták-e, nehezen határozhatnók meg; mert a rá vonatkozó, tudtom szerint egyedüli állítólagos oklevél, melylyel II. András király 1222 május 20-án a vízaknai úgynevezett gerébházat, — mely sok átalakulás után még ma is fennáll s a város által megvétetvén városházaként használtatik, — a hozzácsatolt tisztség és kiváltságokkal neki és utódainak adományozta volna, csak egy XVI. századbeli kivonatos és, miként látni fogjuk, nagyon is gyanús átiratból ismeretes.

Ez első törzs fiának tartják a szász történetírók azon *Alárd* vízaknai gerébet, kit 1277-ben állítólag az erdélyi püspök s némely kanonokjai ölettek meg, miért is fia János (vagy ó-szász nevén Gaan) híveivel együtt a gyulafejérvári székesegyházat megrohanta, felégette, szerelvényeit szétrombolta s több kanonokot leöldösött.[1]

Kívüle az első Alárdnak még egy fiát *Miklós* és ennek leányát a Barcsaiak levéltárából ismerjük.[2]

Hogy az említett Gaan vagy Jánosnak felesége a kelneki Cheel comesnek egyik leánya volt, arra magam nem találtam ugyan adatot, de Bakk Endre tagtársunk közlése alapján bejegyeztem.

Ennek fia ismét *Alárd*,[3] ki 1295-ben a kincstárral egyezkedik a Zekes királyi birtok határjárásánál ehhez befoglalni akart Godym, máskép Ryngelkyrch birtok iránt, a miről szóló okmányban így van megemlítve: comes Alardus iuvenis filius Gyaan de Vízakna».[4]

Valószínűleg volt még Gaannak egy *Péter* nevű fia is, kinek szintén *Péter* nevű fia a közeli Szerdahelyre települt; mert egy 1352-iki okmány értelmében «*Petrus Jung de Beszmark*, (kinek még Jakab és Hannus nevű fivérei is megemlíttetnek) *filius Petri de Vízakna, cognati comitis Alardi* terram suam Mun iuxta Buzmark a parte orientali vendidit comiti Henning de Opold.»[5]

Épen így az említett Alárd hasonnevű fiát

[1] L. az erre vonatkozó forrásokat Teutschnál: Archiv des Vereins für sieb. Landesk. I. k. 1., 21. ll.

[2] L. dolgozatomat a Barcsai családról a Turul 1894-iki 2—4. füzeteiben.

[3] A Turul idézett füzeteiben, a Barcsaiakról szóló dolgozatomban, megkérdőjelezve egy Ficust is említettem a Gaan fia gyanánt, bárha sejtettem, hogy itt hibának kell lennie. Csakugyan hiba is, mely a Fejér C. D. XI. k. regestájában levő sajtóhibától származik, hol a kincstár = fiscus helyett Ficus van nyomva, mi elnézésből név gyanánt vétetett.

[4] Fejér, Cod. Dipl. VII/IV. k. 233. l.

[5] Gyulafejérvári kápt. Prot. Joann. Balásfi, fol. 28.

is «Jung» jelzővel látjuk atyjától megkülönböztetve azon 1313-iki határjárási okmányban, melyet az ő Spreng és Ryngelkerth birtokai s Gregorfaya és Veresegház zekesi birtokok s a gyulafejérvári káptalan Kohna birtoka iránt kiadtak.[1]

Ezen «Alardus dictus Jung de Vyzakná»-nak már több fiait ismerjük.

Látjuk ugyanis egy 1323 február 1-én kelt okmányból, hogy «*Ladislaus* filius condam comitis Alardi de Vízakna fratri suo comiti *Alardo*» eladja a springi decanatusba eső Vingerkerg (= Ryngelkyrch) birtokát, «accedente etiam consensu *Michaelis* et *Nicolai* fratrum suorum».[2]

Ugyanezen évben «Michael filius comitis Alardi de Vízakna» az ugyanazon birtokból őt illető negyedrészt, testvéreinek: *Miklós*, *János*, *László* és *Salamonnak*, beleegyezésével szintén testvére Alárd comesnek adja el.[3]

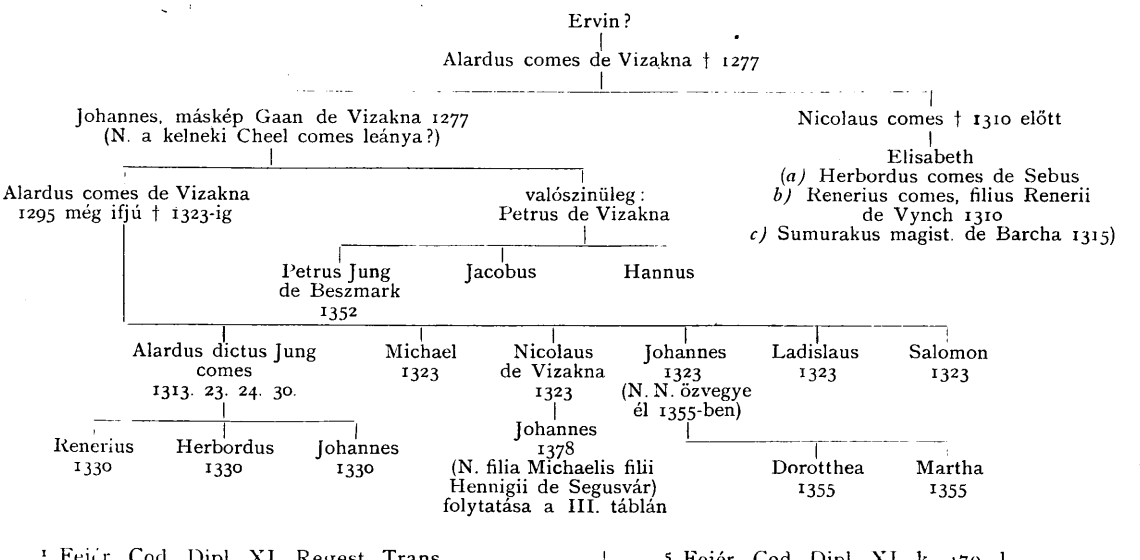
S mikor aztán Alárd is el akarta másoknak adni e birtokát 1324 január 20-ikán, Miklós és Mihály, Kelneki Salamonnak s ugyancsak Miklós és Mihály az elhúnyt Kelneki Dánielnek, a Cheel kelneki comes fiainak gyermekei, tiltakoznak, hogy az ő springi és gergelyfái birtokuk szomszédságában levő eme jószágot idegeneknek adja el.[4] E tiltakozásnak lett is foganatja, mert Alárd comes maga és fiai *Rener*, *Herbord* és *János* nevében, e birtokot 1330-ban a tiltakozó Kelnekieknek adta el.[5]

Azonban mégsem juthattak ezek még ekkor az egész Ryngelkyrch birtokába, mert Alard comes egyik fiának, Jánosnak e birtokbeli negyedrésze iránt hosszasan perben állanak s csak úgy jutnak czélhoz, hogy 1355 november 7-ikén a János özvegyének s leányainak *Dorottya* és *Márthának* 26 márka ezüstöt e birtokrészért lefizetnek.[6]

Ryngelkyrch birtoknak, melyben, fekvésénél fogva, a mai alsófehérmegyei Pókafalvára kell ismernünk, eme viszontagságai, miként láttuk, a Vízaknaiak három nemzedék-ízének leszármazási összeköttetését tárja föl teljes biztossággal előttünk. Kiegészíti ezt egy 1378-iki okirat, melyben az Alardus dictus Jung Miklós nevű testvérének *János* fiával s ennek feleségével is megismerkedünk, a mennyiben megolvashatjuk belőle, hogy ez évben felszólalt «Johannes filius Nicolai de Vízakna, in persona dominæ coniugis suæ fiiliæ videlicet condam Michaelis filii Hennigii de Segusvar» nevezett nejének Kund, Hondorf, Gogánfalva, Ebesfalva és Gyakos helységekbeli birtokai iránt.[7]

Lássuk tehát az eddig megállapított nemzedékrendet:

I. TÁBLA.

[1] Fejér, Cod. Dipl. XI. Regest. Trans.

[2] Gyulafejérvári kápt. levéltárából, közli Fejér, Cod. Dipl. VIII/VI. k. 68. l.

[3] U. ott.

[4] Fejér, Cod. Dipl. XI. k. 468. l. — Gr. Kemény József Notit. I. k. 93., 268. ll.

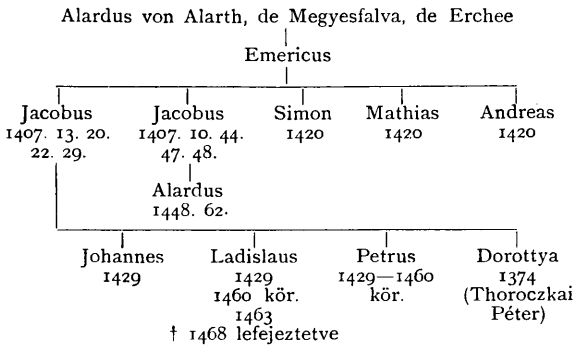
[5] Fejér, Cod. Dipl. XI. k. 470. l.

[6] Fejér, Cod. Dipl. XI. k. 473., 474. ll. és gr. Kemény József Not. Cap. Alb. I. k. 94., 95., 269. ll.

[7] A szász nemzetség levéltárából.

Mielőtt tovább folytatnók a Vízaknaiakat, meg kell emlékeznem egy családról, mely szintén itt Erdélyben a XVII. század elejéig virágozva az *Alárd* nevet viselte, s melyről okleveles alapon a következő leszármazás ismeretes:

II. TÁBLA.

Ezen Alárd család Kolozs- és Tordamegyében s Marosszéken bírt kiterjedt birtokokkal. Más törzsből származott-e, vagy a fenn tárgyaltból, még nem tudjuk eldönteni; de ha feltesszük, hogy az I. táblán látható Alardus dictus Jungnak az 1330-iki egyességlevélben említett három fián kívül utóbb még egy Imre nevű fia is lehetett, nincs semmi lehetetlenség abban, hogy ő legyen az, ki Meggyesfalván s Ercsén birtokot szerezve s esetleg oda is települve, a II. táblán is látható Alárdok, vagy mint néha nevezték: Alárdiak törzsévé lett. E lehetőséget azonban egyelőre csak azért említjük fel, hogy az Alárdok ezen ízeinek leszármazása feledésbe ne menjen, s genealogusaink ösztönözve legyenek azoknak a Vízaknaiakhoz tartozásával, vagy más nemzetségből származásával foglalkozni, mire nézve nekem még egyelőre nincsenek számbavehető támpontjaim; sem pedig a II. tábla Alárdivadékaitól a kapcsolatot azon Alárd Ferenczig, ki 1506-ban az agyagfalvi gyűlésen Aranyoskék követeként említtetik, vagy azon Alárd Miklósig, kinek neje 1574-ben Bogáthi Anna, fiai pedig Ferencz és László voltak, megállapítanom még nem sikerült; noha a birtokviszonyok is tanusítják, hogy ez utóbb nevezettek, kik közül Ferenczczel a Békés-féle lázadáson kívül még 1590 táján is találkozunk, s mellette még egy Gáspár is említtetik, csakugyan a II. tábla medgyesfalvinak nevezett Alárdjától származtak.

De térjünk vissza a Vízaknaiakra, kiket mielőtt tovább folytatnánk, *a hamis oklevelek egy egész sorozatáról* kell megemlékeznünk, nehogy ezek a búvárkodókat tovább is megtéveszthessék.

Sajátságos, hogy e hamisítványok mind a vízaknai úgynevezett gerébház és azzal összeköttetésbe hozni igyekezett jogokra és javakra vonatkoznak, s úgy látszik, hogy czélzatosan ezen ház és kúria kiváltságos jellegének megállapítására készültek.

Legelőször a gr. Teleki család oklevéltárának kiadásakor Barabás Samu történészünk alapos és lelkiismeretes vizsgálódásainak sikerült e hamisítást kimutatni V. László egy 1457-iki oklevelében, mely a Szomszédvári Henning részére kelt, kit a hamisító szolgálatkészsége Vízaknai Henninggé változtatott, s az ez oklevélben transsumált 1409-iki oklevélben említett nyestadót és bánzsolozsmát is Erdélybe honosította át, sőt az ugyanott transsumált másik 1409-iki oklevélben kiváltságokat nyerő Tóth Miklóst is Szomszédvári helyett Vízaknainak teszi meg, kúriáját a távoli Horvát-Slavonországból merész correctiójával ide Erdélybe Vízaknára varázsolja, s egy többfélekép ferdített helynév belejavításával a Vízaknával szomszédos Ladamos helység iránt is jogczímet igyekszik teremteni.

Egy másik oklevél hamisított voltáról magam győződtem meg az országos levéltárban. Ez az 1455 január 20-iki híres privilegialis a pallosjogról,[1] melyet az erdélyi Fejérmegyének valamely most már meg nem határozható helységében birtokos István és László kaptak, kiknek neve külsőleg és félreismerhetlen hamisítással de Salisfodio-ra, a helynév pedig, hol birtokuk feküdt, melyre pallosjogot nyerének, szintén Salisfodiensis-re van kiigazítva; mely diplomatikánkban Vízakna helység megjelölésére különben soha em is használt kifejezésből szintén a Vízaknai családnak igyekezett a hamisító kiváltságot koholni.

E kétségtelen hamisítványok leleplezése méltán megdönti hitünket azon Ferdinánd-féle transumptum iránt is, mely a Vízaknaiak némely régi okleveleiről az ezek kihaltával javaikat elnyert Haller Péter részére állíttatott ki, s melyben a pallosjogról való hamisítványon kívül az 1222-ben állítólag Vízaknai Imre besz-

[1] Orsz. ltár, Dl. 30831.

terczei grófnak adományozott kiváltságos kúriáról s királybiróságról szóló oklevél s ennek 1419-iki megerősítése, valamint egy Budán 1465 április 18-án kelt állítólagos királyi oklevél is kivonatosan benne foglaltatik, mely utóbbi által Mátyás király az «egregius Nicolaus, filius egregii et magnifici condam Nicolai Vízaknai tunc vaivodæ partium nostrarum transsilvanarum» s a vízaknai esküdtek közti egyességet megerősítette volna.

Hogy ez utóbbi szintén hamis, vagy hamisított kellett hogy legyen, bizonyítja az: hogy miként látni fogjuk, ez időtájban oly Vízaknai Miklós, kinek atyja szintén Miklós lett volna, nem létezett. Volt ugyan két Miklós, de ezek egyike, az alvajda, Jánosnak volt fia; másika pedig, az ifjabb, a Györgyé volt. Oly Miklós ellenben, ki erdélyi vajda lett volna, nem is létezett, az alvajda pedig a kérdéses okmány keltekor nem volt «néhai», hanem élő s fia nem is volt.

Miután a fennebbiekből meggyőződtünk, hogy mily óvatossággal kell vennünk a Vízaknaiak jogaira s javaira vonatkozó okleveleket, — melyek utóbb a Hallereknek az úgynevezett gerébházban és királybíróságban való jogutódai, a Homoród-szentpáli Szentpáliak Vízakna községe ellen folytatott perlekedéseiben is nagyban szerepeltek, — méltó gyanunk támad még egy másik oklevél iránt is, mely szintén Vízaknaiféle birtokra, Fejéregyháza azon fele részére vonatkozik, melyet Vízaknai Miklós alvajda a segesvári domonkosrendieknek hagyományozott volt, de melyet az ifjabb Vízaknai Miklós özvegye *Margit* tőlük visszaváltott volna.

Az erről szóló 1481 november 24-ikén kelt oklevél[1] a segesvári konvent által van kiállítva, mely e birtokrész iránt a több helyen is következetesen mindig *Margitnak* nevezett özvegygyel kiegyezik. Az egyházi férfiak és testületek e korban szokásos hoszúkás pecsétének csak nyoma van rajta. Az írás egykorú jellegű ugyan, de kissé inkább a keresett szabályosság benyomását teszi, s tulságosabban tisztán olvasható, mintsem hogy az azon korbeli más oklevelek írásával teljesen megegyezőnek tekinthetnők. Irálya a hiteles helyek kiadványainak felel meg, noha a segesvári konvent ezek sorába nem tartozott, minek igazolására valamennyire elfogadhatnók azon körülményt, hogy itt maga azon konvent levén a birtokot kiváltásra bocsátó egyik szerződőfél, azért állított ki saját pecséte alatt oklevelet e visszaváltásról. De ez alakszerűségeknél nyomósabbak a belső okok, melyekből ez oklevél valódisága ellen kétségünk támad. Egyik az, hogy ez irat Szent-Domokost «*pater seraphicus*»-nak nevezi, holott e jelzőt tudomásom szerint Szent-Domokosra nem szokták alkalmazni, hanem csak Szent-Ferenczre, mert csak az erről szóló legendára is vonatkozik.

Másik pedig az, hogy nem egy, de több kétségtelen hitelességű oklevél alapján biztosan tudjuk, hogy ifj. Vízaknai Miklós özvegyét Katalinnak hívták, ez irat pedig ismételten Margitnak nevezi; már pedig a névbeli tévedés legkevésbbé eshetett volna meg épen a segesvári szerzeteseken, kik ez özvegy szomszédságában éltek s birtokoltak s vele személyesen egyezkedtek. A jámbor segesvári szerzeteseket tehát azzal kellene vádolnunk, hogy saját rendalapítójukat is, meg a velük személyesen egyességre lépő özvegyet is rosszúl nevezték meg okiratukban, ha ennek szerzőjéül csakugyan őket fogadjuk el, mi ez oklevél hitelességét bizony nagyon meg kell hogy ingassa.

Kiküszöbölve ekként a valótlanságokat, lássuk most, hogy mi a való a Vízaknaiak további nemzedékrendéből.

Vízaknai *Miklós* alvajdának s testvérének *Györgynek* atyjáról a filiatiot biztosan kimutató oklevelet még nem találtam. Az alvajda később ismertetendő végrendeletéből kitűnik az, hogy atyjuknak a Lépes Lóránt 1416—38-ra terjedő alvajdasága idején, vagy ezt megelőzőleg kellett elhalnia, mert az örökség felett a végrendelkező Vizaknai Miklós és testvére ezen alvajda előtt léptek egyességre.

Az orsz. levéltárban azonban[1] található egy nemzedékrendi töredék, mely Miklós alvajdát és testvérét Györgyöt a Joannes Gereb de Vízakna fiaiúl mutatja ki, s további nemzedékrendüket, egészen a család kihalásáig, az okleveles adatokkal teljesen egyezőleg közli.

Ez a későbbi ízeken oklevelek által is támo-

[1] Orsz. ltár, Dl. 36430.

[1] Gyulafejérvári kápt. Cista geneal. fasc. 1. no 44.

gatott helyesség eléggé indokolttá teszi, hogy e táblát annak kezdő törzsének, *Jánosnak* nevére nézve is elfogadhatónak tartsuk.

Csak az a kérdés, vajjon ezen János azonos lehetett-e fennebbi I. táblánk 1378-iki Jánosával, a Vízaknai Miklós fiával, s nem kell-e egy közbeeső ízt feltennünk?

Nézetem szerint nincs hézag, s az alábbi III. tábla élén álló János az 1378-ikival azonosnak tekintendő.

Hogy nem kell azt más ágon keresnünk, kitűnik már abból is, hogy Vízaknai Miklós alvajda, miként végrendeletéből látni fogjuk, a vízaknai királybíróságon kívül a segesvárit is örökösön bírta; mit a segesvári Hennig ivadékoktól kellett örökölnie, kiktől az I. tábla végízén álló 1378-iki Jánosnak neje származott. Csak az tehát a kérdés, hogy ezeknek közvetlenül fia lehetett-e Miklós, vagy talán csak unokája egy szintén János nevű fiától?

Ha már figyelmesen vizsgáljuk az I. táblát, látjuk, hogy Alárd vízaknai comes korán halt el egyik fiának özvegye még 1355-ben is élt; másik fiától Miklóstól való János nevű unokája tehát 1378-ban, midőn ez évi oklevelünkben vele találkozunk, még fiatal házas lehetett s így még életkora delén elérhette a XV. századot. Nincs tehát indokolva, hogy közéje és Miklós közé, ki 1443-ban már alvajda s 1459-ben első nejétől már özvegy volt, még egy nemzedékízt képzeljünk.

Alábbi III táblánk élére írván tehát ezen Jánost, a további leszármazás szintén világosan áll előttünk.

Ugyanis Herepei Márk és Tharkeöi György alvajdáknak a gyulafejérvári káptalanhoz 1450 szept. 20-án intézett beiktatási rendeletében [1] ez alvajdák így szólnak: «dicitur nobis in personis egregii Nicolai vicegubernatoris et iunioris Nicolai filii Georgii de Vízakna», miszerint ők a fejérmegyei Hortobágy és Rakovicza öröklött birtokaikba be akarnak vezettetni.

Mivel tehát az alvajda alább ismertetendő végrendelete szerint az ifjabb Miklós az ő testvérének fia volt, leszármazási viszonyaik, miként lennebb III. táblánkon bemutatjuk, teljesen be vannak bizonyítva.

[1] Orsz. ltár, Dl. 30819.

Az idősb Miklóst, mint alvajdát találjuk 1443., 44., 45., 46., 1460. 62., 63., 64., 65. évi oklevelekben,[1] alvajdai czímének említése nélkül pedig 1453., 55., 57., 59. évi oklevelekben, s közben 1447-től 59-ig más alvajdákat találunk. Úgy látszik tehát, hogy két ízben viselte e tisztséget; de időközben, miként fennebb is láttuk, már 1450-ben alkormányzó volt, úgyszintén 1451-ben is, midőn Vingárdi Geréb János társaságában egyszersmind görgényi várnagyként is találjuk. Találkozunk vele továbbá 1457-ben, midőn Maros-Vásárhelytt székely gyűlést tart («A ns. szék. nemz. jussait világosító némely levelek.» 1837.) s midőn a szebeniekkel tartott tanács folytán szintén Geréb Jánossal együttesen az oláhországi vajdát Gyógyon el akarta fogni. Ez évben a Hunyadi László lefejeztetését követő mozgalmak alatt Szilágyi Mihály ellen foglal állást, miért ez október 9-én, Szeben város ostromakor, őt javaitól megfosztatni rendeli.[2]

Első neje, Somkereki Erdélyi Katalin 1459 július 10-én már meg volt halva, ő pedig Mátyás király uralma alatt ujra házasodott, s ujra is kegybe jutott s már 1460-ban ismét mint alvajdát s egyszersmind a székelyek alispánját olvassuk, mely tiszteket holtáig viselte.

Ez 1465 aug. 7-ike és 1466 november 16-ika közt következett be. Az első datum alatt ugyanis végrendelete kél, melyben ingóságokat hagy feleségére, kit csak *Krisztina* néven említ, családnevének kitétele nélkül, s öltözékeket hagyományoz Magdolna leányának, a (vején) Rikalf Györgyön való követelését ennek *fiára*, a végrendelkező unokájaként megjelölt Lászlóra hagyja, a Bogáthi Lászlón volt követelését pedig leányára, Potentiánára s ennek fiaira. A vízaknai és segesvári királybíróságban öcscsét, az ifjabb Miklóst teszi örökösévé s erdélyi és szlavóniai birtokait is leányai s ezen öcscse közt rendeli felosztatni, kivéve nagyszebeni házát, melyet halastavával s némely ingóságokkal együtt misealapítványúl az ottani egyházra hagy, Széken levő halastavát és kúriáját, melyeket a kolozsvári, valamint fejéregyházi malmának s birtokának felét, a kúria nélkül, melyeket a segesvári dominikánusoknak hagyományoz.

[1] Szász nemz. ltár és gr. Teleki család oklevéltára.
[2] Gr. Teleki cs. okltára, II. k. 66. l.

Végrendeleti végrehajtókúl nevezi ki dengelegi Pongrácz János erdélyi vajdát s Losonczi Desew Lászlót, Vingárdi Geréb Jánost, Suki Mihályt, továbbá magát öcscsét is, Vízaknai Miklóst s Szentiványi Székely Mihályt; megjegyezvén azt is, hogy birtokai szerzemények, mi ellen ha öcscsének kifogása volna, megbizonyosodhatik azon egyezségből, melyet atyjával, a végrendelkező testvérével Lóránt alvajda pecsétje alatt kötött volt a végrendelkező.[1]

Vízaknai Miklós alvajda halála azonban 1466 november 16-án túl sem eshetett, sőt ekkor már özvegye Krisztina is meg volt halva, mit tanusít az e napról kelt királyi parancs, melyben Mátyás király a szebeni polgármesternek és tanácsnak megrendeli, hogy a néhai «Nicolaus senior de Wyzakna» *özvegyének*, a szintén elhalt Krisztinának javait, melyeket ez utóbbi a néhai tarkői Rikalff György és Simon fiaira s Advigára a Bazthe Benedek feleségére — «sibi in prima linea consanguineitatis attinentibus» — hagyományozott, Rozgoni Rajnáldnak, ezek rokona és gyámjának adja ki.[2]

Vízaknainak ezen Krisztina nevű hátrahagyott özvegye tehát, ha nem a Tarkői Rikalf családból, mi valószinűtlenebb, mert ennek ide vágó nemzedékei tüzetesebben ismeretesek, akkor a Kapi családból kellett hogy legyen, és pedig Kapi András leánya, ki azonban Nagy Ivánnál a Kapiak családfájáról kimaradt. Ugyanis, miként a Tárczay családnál látjuk,[3] Tarkői Rikalf Jánosnak nejétől, Kapi Katától gyermekei valának: 1. György erdélyi alvajda, kinek fia László (felesége pedig, miként fennebb kimutattuk, a Vízaknai Miklós leánya volt), 2. Simon, kinek Modvár Margittól fiai András és György, 3. Konis (?), 4. Tóbiás (mely két utóbbi valószínűleg már korábban maradék nélkül elhalt) s végre 5. Adviga, Baztei Benedek neje. S mindezeknek nagynénjük (a Rikalf János testvere) volt: Apollonia, Rozgonyi Jánosné. Az a Rozgonyi Rajnáld pedig, ki az előbb idézett oklevélben szerepel, ennek volt fia; s hibáztak, kik azt Osvát és Jánossal együtt a Rozgonyi István fiainak írták, mit gróf Lázár Miklós[4] be is bizonyít. Rikalfék tehát a fenn közlött oklevél szerint csak úgy lehettek «in prima linea consanguineitatis» rokonai Vízaknai Miklós özvegyének, ha ezt vagy *Tarkői Rikalf Krisztiná*-nak, a János testvérének, vagy pedig *Kapi Krisztinának*, s a Rikalf Jánosné Kapi Kata testvérének veszszük.

Hogy Miklós alvajdának fia nem volt, leánygyermekei pedig első feleségétől, Somkereki Erdélyi Katától származtak, a végrendeletből, s illetőleg az 1466 november 16-iki oklevélből bebizonyúl.

Mert ha *Magdolna*, ki egy 1466 október 1-én kelt oklevél szerint[1] Güthi Ország Sebestyénné volt,[2] s a megnevezetlen, ki Rikalf Györgyné volt, és Potentiána, Bogáthi Lászlóné Vízaknai Miklósnak az özvegyeként hátrahagyott Krisztinától való gyermekei lettek volna, akkor ez bizonyára nekik és utódaiknak hagyta volna saját vagyonát, nem pedig testvéréről való oldalrokonainak. Már pedig még Rikalf György fia is csak ily minőségben, nem pedig mint Vízaknai Miklós unokája részesül ezekből, a többi Vízaknai leányok vagy utódaik pedig épen nem kapnak belőlük.

Ezekben végezvén az alvajda ágával, áttérhetünk unokaöcscsére az ifjabb Vízaknai *Miklósra*, György fiára, kivel a fennebbi 1450-iki oklevelen kívül 1455., 63., 64., 66-iki oklevelekben találkozunk,[3] melyekben mindig mint «iunior» van megkülönböztetve.

Ez volt a pártütő Mátyás király ellen, ki, ha Bonfinnak hihetünk, ennek moldovai hadjáratában is az ellenséggel tartván, elfogatott s 1468 január 19-én kivégeztetett.[4] Özvegyét Katalinnak látjuk nevezve egy 1477-iki oklevélben, hol az idősb Vízaknai Miklós leánya Magdolna Ország Sebestyénné, s unokái Rikalf László és a Bogáthi László gyermekei Péter és Ilona ellene mondanak annak, hogy atyjuk, illetőleg nagy-

[1] Eredetiben a szász nemz. ltárban.

[2] U. ott.

[3] Nagy Iván, XI. k. 42. l.

[4] Századok, XIV. k. 803—806. l

[1] Szász nemz. ltár.

[2] 1495 május 21-én pedig, midőn Hidegvíz, Mihályfalva, Vessződ, Bolya, Indogály, Salgó és Saldurf birtokait a gyulafejérvári káptalannak hagyományozta (Orsz. ltár, Dl. 30947) már Ország Sebestyén özvegye.

[3] U. ott.

[4] Bonfin (IV. l.) illető helyén mint ezzel együtt kivégzettet egy Vízaknai Aladárt is említ. Ennek nyomát sehol sem találhatni. Lehet, hogy Alárd Lászlót értette e téves megnevezéssel.

atyjuk idősb Vízaknai Miklós halála után «*Catharina* relicta et *Franciscus* filius Nicolai iunioris de Vízakna», ennek birtokait Vízakna, Hidegvíz, Mihályfalva, Vessződ, Ujfalu, A. és T. Bolya, Saldorf, Salygó, Indogály, Farkastelek, Fejéregyház, Oláh Indogály fejérmegyei és Jovedics, küküllőmegyei helységekben elfoglalták.[1]

Viszont ugyanezen «*Francisci* filii ut et dominarum *Catharinae* relictæ, *Affrae*, *Barbarae*, *Catharinae* et *Margarethae* filiarum Nicolai iunioris de Vízakna» ellenmondását látjuk 1495-ből az idősb Vízaknai Miklós említett utódai ellen a tátei birtokra vonatkozólag.[2]

Az ifjabb Miklós leányai közül *Afra* előbb az 1491-ben elhalt Altemberger Tamás szebeni polgármester, (azután királybíró és kamaragróf), utóbb az 1515 körül elhalt Bogáthi Imre neje lesz, (Barcsai ltár), *Margit* pedig Dávidházi Istvánhoz Mátyás király egyik hadvezéréhez (1483) ment nőül.

Így adja elő az országos levéltárbeli fenidézett genealogia is, mely Borbálának és Katalinnak férjeiről nem szól. Viszont azonban e genealogiában az idősb Vízaknai Miklós ama leányáról nincs említés, ki Rikalfné volt, de kinek nevét az okmányok fel nem derítik. E helyett azon genealogiai tábla az idősb Miklós alvajda egyik leányául szintén *Borbálát* ír, s ennek férjeül az 1455—75 körül élt Parlaghi Györgyöt. Lehet ugyan, hogy ez volt egyik férje Rikalfnénak, s hogy őt csakugyan Borbálának hívták, de azt sem tartom lehetetlennek, hogy a két leány össze van tévesztve s talán az ifjabb Miklós Borbála nevű leányának lehetett férje Parlaghi György.

Ferenczről, ki a vízaknai királybíróságot is viselte, a fennebbieken kívül néhány 1492., 94., 95. és 99-iki kisebb jelentőségű oklevél is megemlékezik, Longodáron és Jovedicsen is birtokosnak írva.[3]

Felesége Somkereki Erdélyi Magdolna volt, a gr. Teleki cs. levéltára 1505 október 24-iki oklevele szerint ekkor már özvegy.

Fia *Miklós* volt, kit a Barcsai család 1515-iki és 1535-iki okleveleiben is megtalálunk s kinek 1526-ban neje Zsófia, a héderfái Barlabási Lénárt alvajda leánya volt.[1]

Hogy e Miklós, — túlélve *Ferencz* nevű fiát, ki 1535-ben halt el nőtlenül, mert csak jegyben járt Lula Klárával, a Lula János szász ispán leányával (ki aztán jegyese halála után apácza lett) — egészen 1552-ig életben lett volna, arra nézve Bakk Endre tagtársunk rendelkezik adatokkal.

E régi és hatalmas szász törzsű család osztozván így a többi történetileg szerepelt régi előkelő szász nemzetségek sorsában, — melyek egyikéről sem tudjuk, hogy ivadékaik fiágon napjainkig fenmaradtak volna, — kihalása folytán a vizaknai úgynevezett gerébházat a királybírósággal s Fejéregyház Longodár és Balástelke jószágokkal együtt 1553 november 19-én Haller Péter kapta adományúl.

Mielőtt záradékul a Vízaknaiak ujabb nemzedékeiről a fennebbiek alapján készített leszármazási táblát bemutatnám, meg kell jegyeznem, hogy czímerüknek, mivel a Vízaknai Miklós alvajda végrendeletén volt pecsét is az idők folytával lehullott, Reissenberger Lajos szász tudósítónk «Ueberreste der Gothik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt» czímű érdekes munkájában vezetett, tudomásom szerint, először helyes nyomára.

Ő ugyanis a nagyszebeni városház lépcsőtornyának ajtaján látható két czímer egyikét, egy hajdan máshol létezett és Soterius munkájában lerajzolt feliratos czímerrel való teljes hasonlatosságánál fogva az Altemberger Tamás szász királybiró és kamaragróf czímeréül állapítja meg; miből azt következteti, hogy az ugyanazon ajtó bal oldalán az előbbivel szemközt álló másik czímer, mely egy vállról lemetszetten liliomos koronából kiemelkedő s szablyát tartó pánczélos kart ábrázol, az Altemberger feleségeé, Vízaknai Afráé, tehát a Vízaknai czímer kellett hogy legyen.

S csakugyan, a gróf Teleki család oklevéltára [2] az alvajda egy 1445-iki oklevelén talált köriratos pecsétből teljesen ezen czímert mutatja be, csakhogy sisakkal és strucztoll sisakdíszszel kiegé-

[1] Gyulafejérvári kápt. Divers. Cttus Csita I. fasc. III. k. 24 l. Orsz. ltár, Dl. 30217.

[2] Gyulafejérvári kápt. Cent. R. 65. sz.

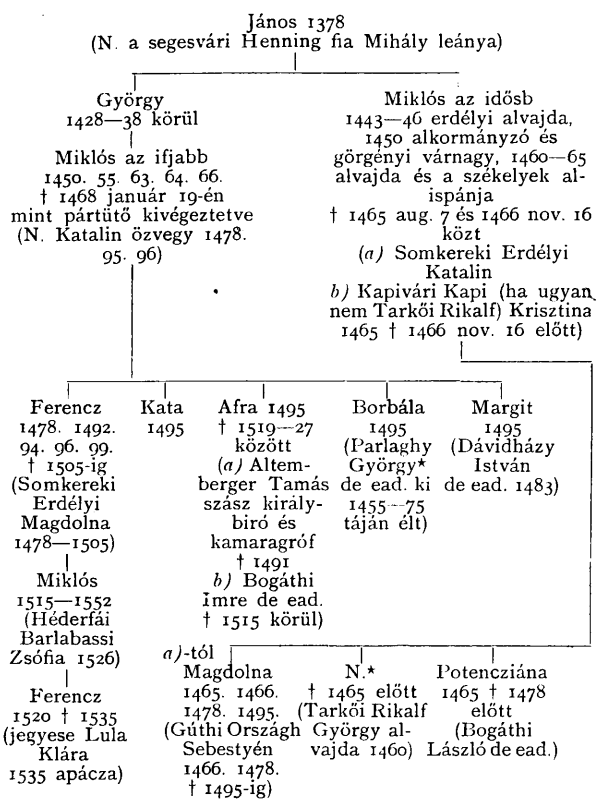
[3] Szász nemz. ltár.

[1] Gróf Teleki család oklevéltára.

[2] U. ott, II. k. 20. l.

szítve; mi által a Vízaknaiak címere kétségen kívül van helyezve.

III. TÁBLA.

II.

A Sombori és Drági családok.

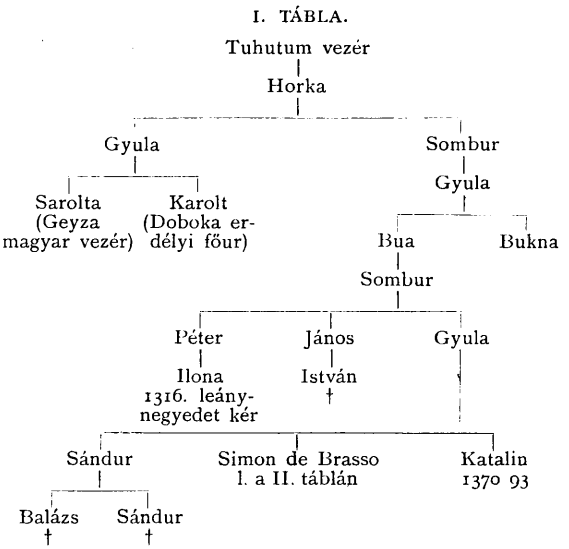
Ősrégi két testvér-család, melyek elődeit az erdélyi szászok XIV. és XV. századbeli történetére oly jelentékeny szerepekben találjuk, hogy hajlandók volnánk eredetüket e vendégnép egykori hatalmas és óriási vagyonú főemberei közt keresni s ez esetben talán az egyetlen ily törzsű család volna, mely még ki nem halt.

Azonban e látszattal szemben óvatosságra int azon tapasztalás, hogy más családokat is találunk, melyek a szász földön hasonló kiváló helyzetet foglaltak el, s melyekre nézve mégis kétségtelen okleveles bizonyságok győznek meg a nem szász, vagy épen ősmagyar eredet felől; miként erre más dolgozatunkban rá is fogunk mutatni.

* *Megjegyzés:* Kérdéses marad, vajjon nem az alvajda azon leánya volt Parlaghi Györgyné is, ki Rikalf Györgyné volt. L. szövegünket.

A Sombori család ősi tradicziói szintén ellene szólnak e feltevésnek s a legtörzsökösebb, magáig a honfoglalásig felnyúló, magyar eredetre hivatkoznak; a lázadó Gyula vezér Bua nevű fiától, s így mint első törzstől Tuhutumtól a következőleg származtatván a Somboriak és Drágiak oklevelekből biztosan tudott közös ősét:

I. TÁBLA.

Hogy e táblán az utolsó nemzedékek igen közel esnek a XI. század élén elhalt Gyulához, s így magából a chronologiából is kétségtelen, hogy ezen egymást követő generatiók között több ízre terjedő hézagnak kell lennie, az első tekintetre már föltűnik. S ha alapos a családi hagyomány e leszármazást illetőleg, akkor e hézagot valószínűleg Bua és a fia gyanánt írt azon Sombur közt kell keresnünk, kitől három ágban indul ki a nemzetség, s kinek unokáinál már okleveles évszámokra történik hivatkozás, miből következtetnünk lehet, hogy ez elágazástól kezdve már okleveles adatok vannak e testvér családok nemzedékrendéről.

A Sombori család levéltárában, honnan okmánytárainkban is nagy érdekű Anjoukori okmányok jelentek meg, megvan aztán a további nemzedékrend, hitelesítve 1767-ben az erdélyi kir. tábla — s az ezutáni generatiókat illetőleg 1873-ig, az országos levéltár ezzel megbízott tisztviselői által; melyet, Sombori Lajos cs. és kir. kamarás szivességéből, a legujabb nemzedékek ide igtatásával, a következőkben adunk:

(A táblákat l. a 30. és 31. lapon.)

E nemzedékrend lényegesen eltér az eddig ismeretesektől, melyekből *dűlt betükkel* szedve csakis azt vettük át, mi e hiteles nemzedékrenddel nem ellenkezik s annak pótlását képezheti. Megtörténhetik ugyanis, hogy a nemzedékrend okmányszerű összeállításakor ezen táblánkon ilykép megkülönböztetett néhány családtagot kifeledtek, vagy a rájok vonatkozó okmányok nem jutottak kézhez, de genealogusainknak s főleg Nagy Iván tudósunknak más forrásokból helyes értesülései lehettek ezekre vonatkozólag. S ha ez így áll, akkor genealogiai szempontból káros volna, ha régibb iróink emez adatai feledésbe mennének.

Táblázatunkból kitetszik, hogy az 1329-ben szerepelt Nicolaus magister de Brassó-, különben még de Rosnou- és de Sombornak is nevezett szebeni ispán két fiában miként veszi keletkezését a Sombori és Drági család. Utóbbi már rég kihalt. A levelek és birtokok kiadásáért 1561-ben indítottak a Somboriak pert Károlyi Ferencz ellen, ki az utolsó Drági leánynak, Annának, volt fia Károlyi Zsigmondtól.

A Somboriak kiterjedt családjából is ma már csak egyetlen férfi utód gyermekeiben remélheti fenmaradását ez ősi nemzetség.

Okleveleiből már Fejér többeket közölt, mások a Történelmi Tárból s az erdélyi szászok oklevéltárából ismeretesek, s Nagy Iván is sokat ismertet belőlük. Ezért térkimélés szempontjából itt nem is terjeszkedünk ki felsorolásukra.

III.

A Széplaki Petrichevich-Horváth család.

Valamint örvendetes vívmánya a genealogiának, ha, miként a Sombori és Drági családoknál is láttuk, két külön néven virágzott család összetartozóságát s közös törzsét megállapítni sikerül: nem kevésbé becses eredmény a genealogusra nézve az is, ha azonos nevű, de merőben különböző családok tagjait egymástól gondosan meg tudja különböztetni.

Ez néha igen nehéz; főleg oly családoknál, melyek neve sok mással közös, mi nálunk gyakran fordul elő.

Ilyen a Horváth név is, a melyet viselő számos családok közt eligazodni, kivált mivel úgy a genealogiai munkákban, mint az oklevelekben azt igen sokszor előnév nélkül találjuk, valóban súlyos egy feladat.

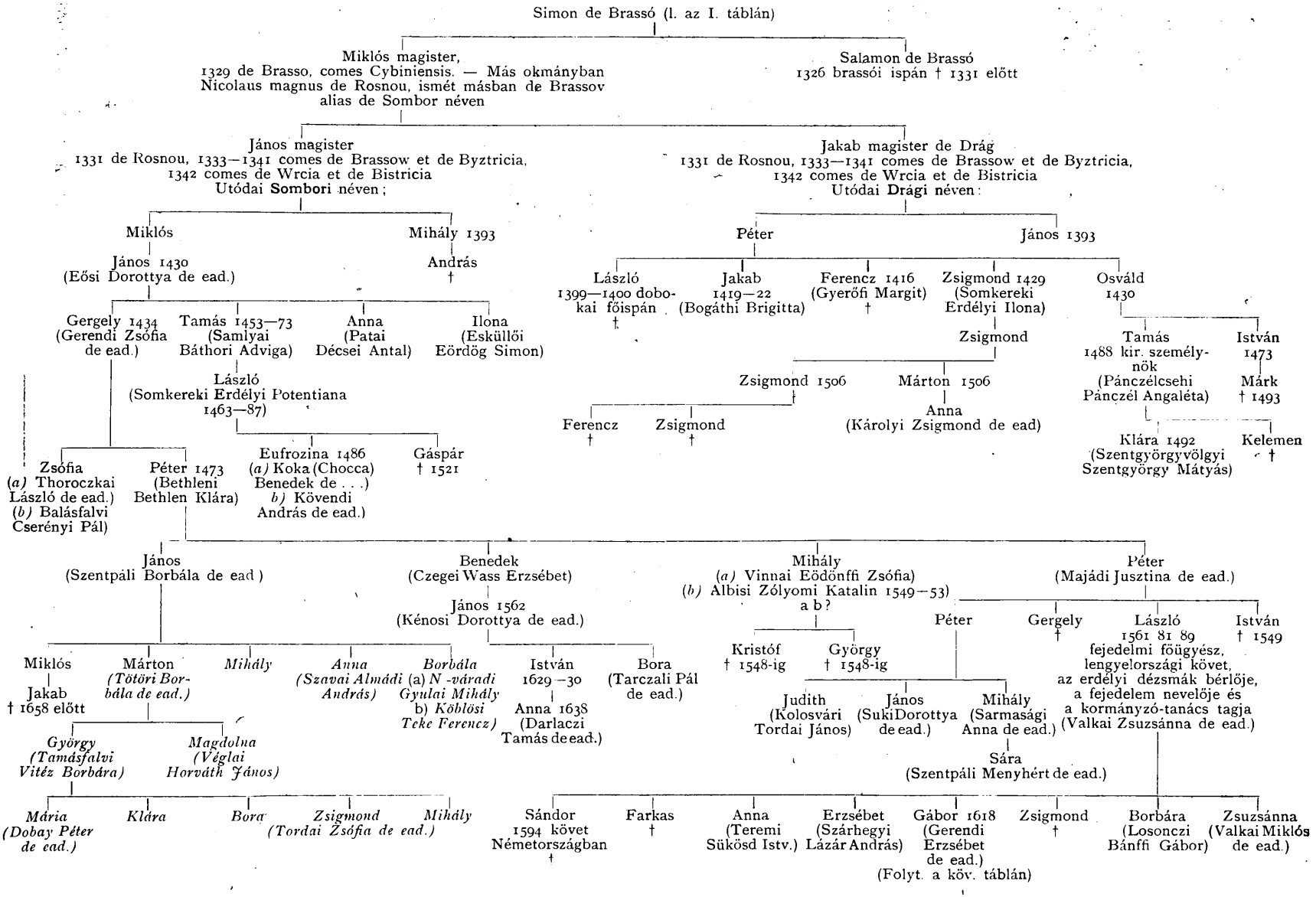
Éreztem ezt magam is eléggé «Az Árpádok királyi vére Magyarország családaiban» című monografiám kidolgozásakor, s így nem tartom feleslegesnek genealogus társaim figyelmét felhívni az azonos nevű családok genealogiájának mentől tüzetesebb tisztázására.

S mivel említett munkámba a Petrichevich Horváthok is, nemzedékrendüknek főleg a család nőtagjai tekintetében eddigelé felette hiányosan ismertetett voltánál fogva, csak töredékesen és elszórtan jöhettek be, az annak kiegészítő kötetét mentől teljesebbé és hibátlanabbá tenni törekvő utánjárásaim folytán szerencsés valék most már hozzájutni a család oklevelei alapján összeállított tüzetesebb nemzedékrendükhöz, melyet mint magában is igen érdekest s a Horváthok genealogiájának tisztázására szintén igen becsest, említett munkám keretén kívül is ismertetni általános érdekünek tartom.

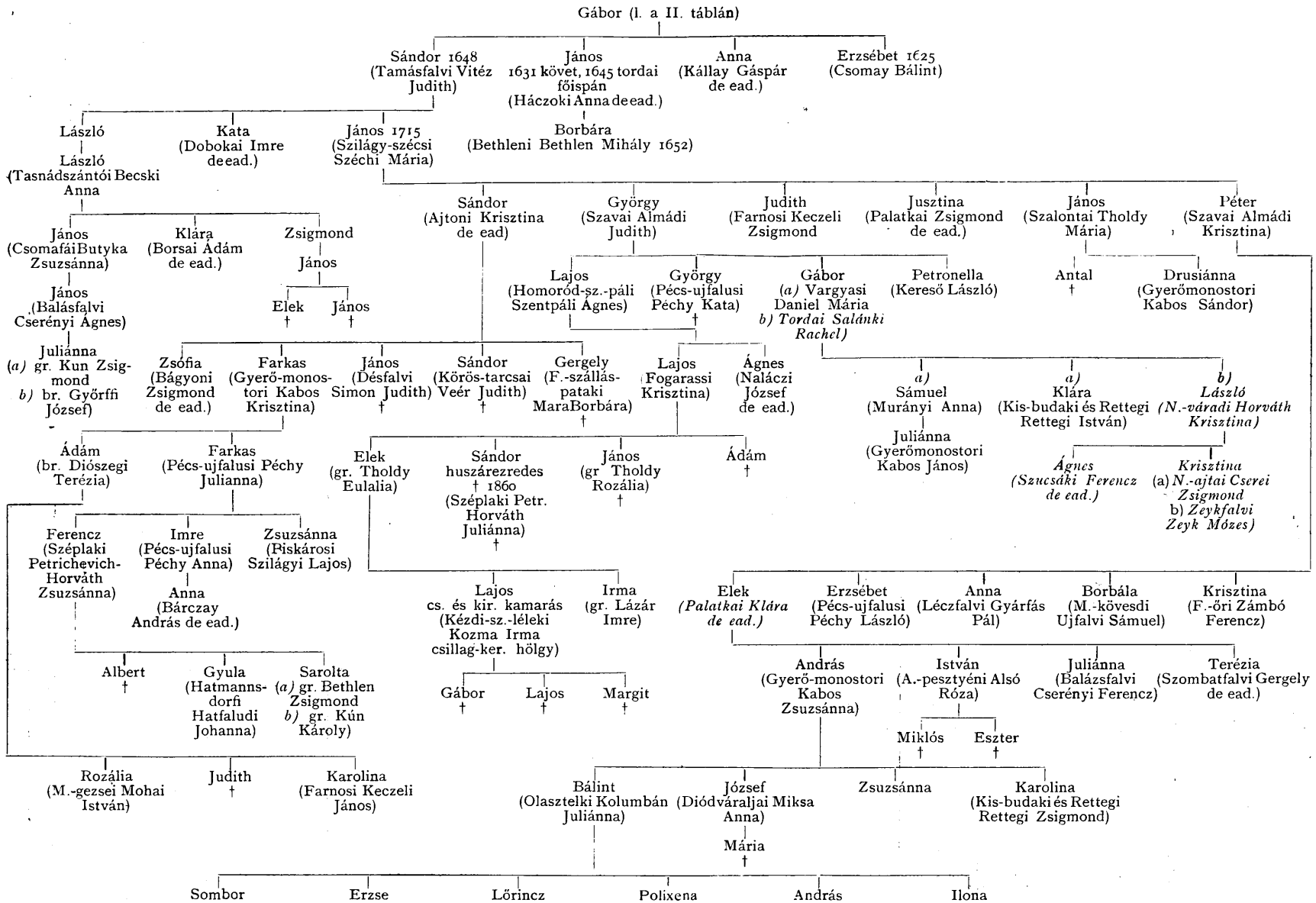
E számos más főrendű családainkkal szorosan összeszövődött családnak, — melynek ma már minden férfitagja grófi vagy bárói rangra van emelve, — múltját az eddigi családtani munkákból eléggé megismerhetjük; így tehát csak a pontos nemzedékrend közlésére szorítkozom, megjegyezvén, hogy még ez sem egészen teljes, mert hiányzik benne többek közt azon Horváth Anna, ki 1630 körül Magyardéllei Jármi Miklós neje volt, ha csak nem azonos azon Annával, ki Barcsai Ákosnénak iratik, de hogy melyik Barcsai Ákosnak lehetett neje, azt a Barcsaiak nemzedékrende kidolgozásánál sem tudtam megállapítni. Hiányzik továbbá azon Horváth Zsuzsánna, ki 1788-ban gróf Teleki Ádám özvegye volt s azon másik Zsuzsánna, ki jelen század első felében Sombori Ferencznek volt neje, valamint azon Juliánna is, kit ugyanez időben Sombori Sándor huszárezredes nejeként láttunk, ha ugyan ez szintén a Petrichevich-Horváthokból való volt, — mi határozottan feljegyezve nincs, — s ha nem azonos azon Juliánnával, ki P.-Horváth Károly és Barcsai Róza leányaként áll a nemzedékrendi táblán, mely itt következik:

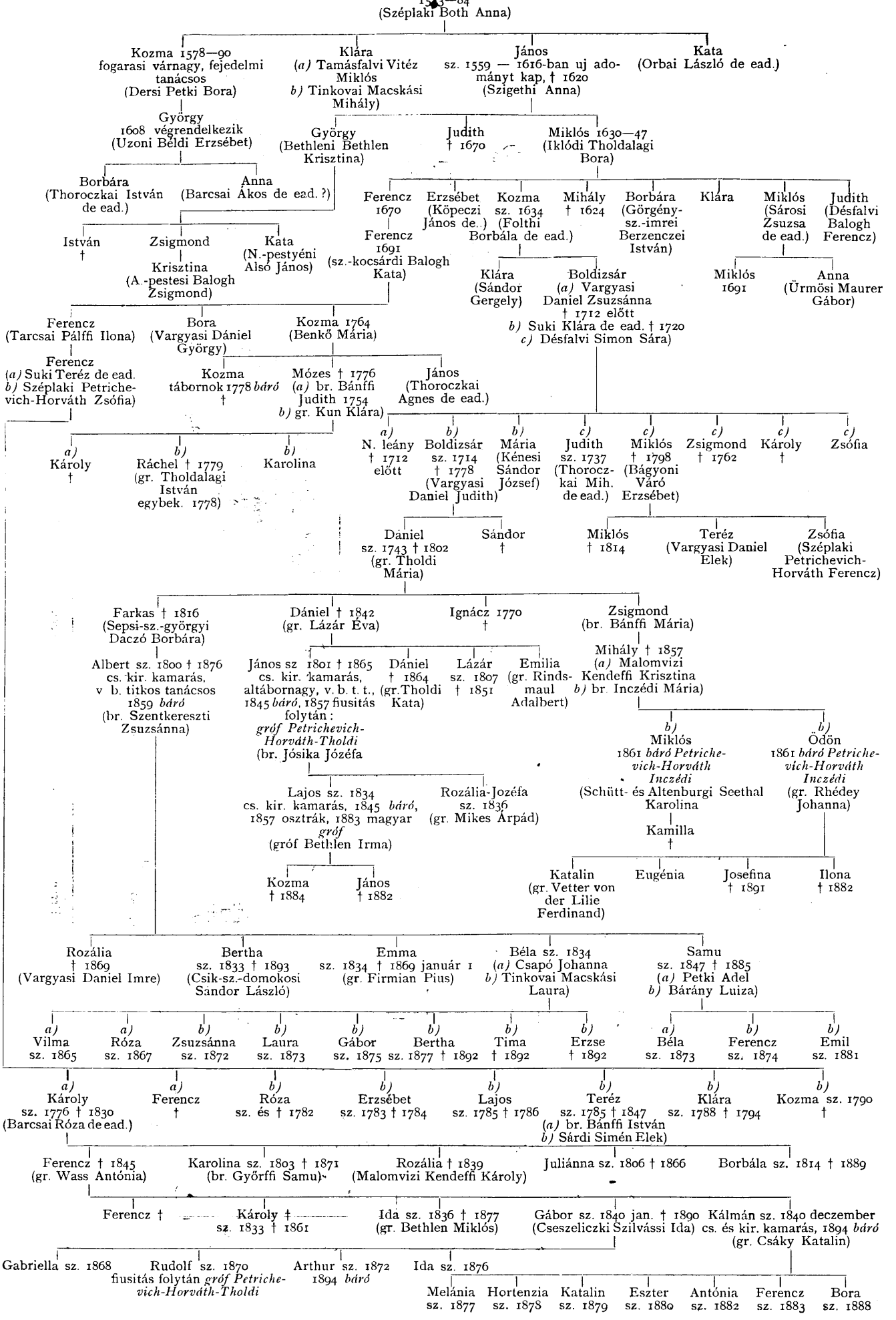
(A családfát l. a 32. lapon.)

BACZKAMADARASI KIS BÁLINT.

(Folyt. a köv. táblán)

Gábor (l. a II. táblán)
Sándor 1648 (Tamásfalvi Vitéz Judith)
János 1631 követ, 1645 tordai főispán (Háczoki Anna de ead.)
Anna (Kállay Gáspár de ead.)
Erzsébet 1625 (Csomay Bálint)
Borbára (Bethleni Bethlen Mihály 1652)
László
László (Tasnádszántói Becski Anna
Kata (Dobokai Imre de ead.)
János 1715 (Szilágy-szécsi Széchi Mária)
Sándor (Ajtoni Krisztina de ead)
György (Szavai Almádi Judith)
Judith (Farnosi Keczeli Zsigmond
Jusztina (Palatkai Zsigmond de ead.)
János (Szalontai Tholdy Mária)
Péter (Szavai Almádi Krisztina)
János (Csomafái Butyka Zsuzsánna)
Klára (Borsai Ádám de ead.)
Zsigmond
János
Elek †
János †
Lajos (Homoród-sz.-páli Szentpáli Ágnes)
György (Pécs-ujfalusi Péchy Kata) †
Gábor (a) Vargyasi Daniel Mária b) Tordai Salánki Rachel)
Petronella (Kereső László)
Antal †
Drusiánna (Gyerőmonostori Kabos Sándor)
János (Balásfalvi Cserényi Ágnes)
Julianna (a) gr. Kun Zsigmond b) br. Győrffi József)
Zsófia (Bágyoni Zsigmond de ead.)
Farkas (Gyerő-monostori Kabos Krisztina)
János (Désfalvi Simon Judith) †
Sándor (Körös-tarcsai Veér Judith) †
Gergely (F.-szállás-pataki MaraBorbára) †
Lajos (Fogarassi Krisztina)
Ágnes (Naláczi József de ead.)
a) Sámuel (Murányi Anna)
Julianna (Gyerőmonostori Kabos János)
a) Klára (Kis-budaki és Rettegi Rettegi István)
b) László (N.-váradi Horváth Krisztina)
Ágnes (Szucsáki Ferencz de ead.)
Krisztina (a) N.-ajtai Cserei Zsigmond b) Zeykfalvi Zeyk Mózes)
Ádám (br. Diószegi Terézia)
Farkas (Pécs-ujfalusi Péchy Julianna)
Elek (gr. Tholdy Eulalia)
Sándor huszárezredes † 1860 (Széplaki Petr. Horváth Juliánna) †
János (gr Tholdy Rozália) †
Ádám †
Ferencz (Széplaki Petrichevich-Horváth Zsuzsánna)
Imre (Pécs-ujfalusi Péchy Anna)
Zsuzsánna (Piskárosi Szilágyi Lajos)
Anna (Bárczay András de ead.)
Albert †
Gyula (Hatmanns-dorfi Hatfaludi Johanna)
Sarolta (a) gr. Bethlen Zsigmond b) gr. Kún Károly)
Rozália (M.-gezsei Mohai István)
Judith †
Karolina (Farnosi Keczeli János)
Lajos cs. és kir. kamarás (Kézdi-sz.-léleki Kozma Irma csillag-ker. hölgy)
Irma (gr. Lázár Imre)
Gábor †
Lajos †
Margit †
Elek (Palatkai Klára de ead.)
Erzsébet (Pécs-ujfalusi Péchy László)
Anna (Léczfalvi Gyárfás Pál)
Borbála (M.-kövesdi Ujfalvi Sámuel)
Krisztina (F.-őri Zámbó Ferencz)
András (Gyerő-monostori Kabos Zsuzsánna)
István (A.-pesztyéni Alsó Róza)
Julianna (Balázsfalvi Cserényi Ferencz)
Terézia (Szombatfalvi Gergely de ead.)
Miklós †
Eszter †
Bálint (Olasztelki Kolumbán Juliánna)
József (Diódváraljai Miksa Anna)
Zsuzsánna
Karolina (Kis-budaki és Rettegi Rettegi Zsigmond)
Mária †
Sombor
Erzse
Lőrincz
Polixena
András
Ilona

(Széplaki Both Anna)
Kozma 1578—90 fogarasi várnagy, fejedelmi tanácsos (Dersi Petki Bora)
Klára (a) Tamásfalvi Vitéz Miklós b) Tinkovai Macskási Mihály)
János sz. 1559 — 1616-ban uj adományt kap, † 1620 (Szigethi Anna)
Kata (Orbai László de ead.)
György 1608 végrendelkezik (Uzoni Béldi Erzsébet)
György (Bethleni Bethlen Krisztina)
Judith † 1670
Miklós 1630—47 (Iklódi Tholdalagi Bora)
Borbára (Thoroczkai István de ead.)
Anna (Barcsai Ákos de ead. ?)
Ferencz 1670
Erzsébet (Kőpeczi János de.)
Kozma sz. 1634 (Folthi Borbála de ead.)
Mihály † 1624
Borbára (Görgény-sz.-imrei Berzenczei István)
Klára
Miklós (Sárosi Zsuzsa de ead.)
Judith (Désfalvi Balogh Ferencz)
István †
Zsigmond
Kata (N.-pestyéni Alsó János)
Ferencz 1691 (sz.-kocsárdi Balogh Kata)
Krisztina (A.-pestesi Balogh Zsigmond)
Klára (Sándor Gergely)
Boldizsár (a) Vargyasi Daniel Zsuzsánna † 1712 előtt b) Suki Klára de ead. † 1720 c) Désfalvi Simon Sára)
Miklós 1691
Anna (Ürmösi Maurer Gábor)
Ferencz (Tarcsai Pálffi Ilona)
Bora (Vargyasi Dániel György)
Kozma 1764 (Benkő Mária)
Ferencz (a) Suki Teréz de ead. b) Széplaki Petrichevich-Horváth Zsófia)
Kozma tábornok 1778 báró †
Mózes † 1776 (a) br. Bánffi Judith 1754 b) gr. Kun Klára)
János (Thoroczkai Agnes de ead.)
a) Károly †
b) Ráchel † 1779 (gr. Tholdalagi István egybek. 1778)
b) Karolina
a) N. leány † 1712 előtt
b) Boldizsár sz. 1714 † 1778 (Vargyasi Daniel Judith)
b) Mária (Kénesi Sándor József)
c) Judith sz. 1737 (Thoroczkai Mih. de ead.)
c) Miklós † 1798 (Bágyoni Váró Erzsébet)
c) Zsigmond † 1762
c) Károly †
c) Zsófia
Dániel sz. 1743 † 1802 (gr. Tholdi Mária)
Sándor †
Miklós † 1814
Teréz (Vargyasi Daniel Elek)
Zsófia (Széplaki Petrichevich-Horváth Ferencz)
Farkas † 1816 (Sepsi-sz.-györgyi Daczó Borbára)
Dániel † 1842 (gr. Lázár Éva)
Ignácz 1770 †
Zsigmond (br. Bánffi Mária)
Albert sz. 1800 † 1876 cs. kir. kamarás, v. b. titkos tanácsos 1859 báró (br. Szentkereszti Zsuzsánna)
János sz. 1801 † 1865 cs. kir. kamarás, altábornagy, v. b. t. t., 1845 báró, 1857 fiusitás folytán: gróf Petrichevich-Horváth-Tholdi (br. Jósika Józéfa
Dániel † 1864 (gr. Tholdi Kata)
Lázár sz. 1807 † 1851
Emilia (gr. Rindsmaul Adalbert)
Mihály † 1857 (a) Malomvizi Kendeffi Krisztina b) br. Inczédi Mária)
Lajos sz. 1834 cs. kir. kamarás, 1845 báró, 1857 osztrák, 1883 magyar gróf (gróf Bethlen Irma)
Rozália-Józéfa sz. 1836 (gr. Mikes Árpád)
b) Miklós 1861 báró Petrichevich-Horváth Inczédi (Schütt- és Altenburgi Seethal Karolina)
b) Ödön 1861 báró Petrichevich-Horváth Inczédi (gr. Rhédey Johanna)
Kozma † 1884
János † 1882
Kamilla †
Katalin (gr. Vetter von der Lilie Ferdinand)
Eugénia
Josefina † 1891
Ilona † 1882
Rozália † 1869 (Vargyasi Daniel Imre)
Bertha sz. 1833 † 1893 (Csik-sz.-domokosi Sándor László)
Emma sz. 1834 † 1869 január 1 (gr. Firmian Pius)
Béla sz. 1834 (a) Csapó Johanna b) Tinkovai Macskási Laura)
Samu sz. 1847 † 1885 (a) Petki Adel b) Bárány Luiza)
a) Vilma sz. 1865
a) Róza sz. 1867
b) Zsuzsánna sz. 1872
b) Laura sz. 1873
b) Gábor sz. 1875
b) Bertha sz. 1877 † 1892
b) Tima † 1892
b) Erzse † 1892
a) Béla sz. 1873
b) Ferencz sz. 1874
b) Emil sz. 1881
a) Károly sz. 1776 † 1830 (Barcsai Róza de ead.)
a) Ferencz †
b) Róza sz. és † 1782
b) Erzsébet sz. 1783 † 1784
b) Lajos sz. 1785 † 1786
b) Teréz sz. 1785 † 1847 (a) br. Bánffi István b) Sárdi Simén Elek)
b) Klára sz. 1788 † 1794
b) Kozma sz. 1790 †
Ferencz † 1845 (gr. Wass Antónia)
Karolina sz. 1803 † 1871 (br. Győrffi Samu)
Rozália † 1839 (Malomvizi Kendeffi Károly)
Juliánna sz. 1806 † 1866
Borbála sz. 1814 † 1889
Ferencz †
Károly † sz. 1833 † 1861
Ida sz. 1836 † 1877 (gr. Bethlen Miklós)
Gábor sz. 1840 jan. † 1890 (Cseszeliczki Szilvássi Ida)
Kálmán sz. 1840 december cs. és kir. kamarás, 1894 báró (gr. Csáky Katalin)
Gabriella sz. 1868
Rudolf sz. 1870 fiusitás folytán gróf Petrichevich-Horváth-Tholdi
Arthur sz. 1872 1894 báró
Ida sz. 1876
Melánia sz. 1877
Hortenzia sz. 1878
Katalin sz. 1879
Eszter sz. 1880
Antónia sz. 1882
Ferencz sz. 1883
Bora sz. 1888

AZ ENYINGI TÖRÖK CSALÁD CZÍMERE 1481-BŐL.

VEGYES.

Az Enyingi Török család czímeres-levele 1481-ből.

(Színes czímerképpel.)

Mátyás királynak egy ritka szép czímeres-levelét mutatjuk be az alábbiakban, mely többféle szempontból rendkívüli érdekességgel bír. Nevezett király 1481 november 26-ikán az Enyingi s Bakonoki Törököknek czímeres levelet állít ki, illetve újít meg.

A czímerszerzők Enyingi Török Ambrus és fiai, Imre és Benedek egyrészről, másrészről Bakonoki Török Péter fia András és László fia László. Maga a czímereslevél, mely a gróf Festetich-féle mágocsi levéltár tulajdona, már rég ismeretes, közölve azonban eddig nem volt. Belőle mindenekelőtt kitűnik, hogy a Bakonoki Török család, melyet még Nagy Iván is mint külön családot tárgyal, ugyanazon czímert nyerte mint az Enyingi Török család. Siebmacher új kiadásában e körülményről már említés tétetett. Török Ambrus 1479-ben szörényi bán volt, s úgy látszik, itt szerzett érdemei jutalmául nyerte e czímeres-levelet. Fia Imre nándorfejérvári bán volt, ki 1521-ben a harcztéren esett el, az ő fia volt Bálint, ki János Zsigmond idejében oly nagy szerepet játszott.

Az oklevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Nos Mathias Dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitate et multimodis servitiis fidelis nostri egregii Ambrosii Thewrek de Enyng, per eum primum sacre huius regni nostri Hungarie corone, tandemque maiestati nostre sub locorum et temporum varietate cum omni fidelitatis constantia et sollicitudine indefessa exhibitis et impensis, quorum intuitu volentes eum favore nostro regio prosequi gratioso, hec arma seu nobilitatis insignia videlicet scutum seu clipeum rectum, nec aliquorsum reflexum, cuius yma ac pene media pars celestino seu lazureo, altera denique et superior pars vitreo seu argenteo coloribus depicte sunt. In superiori hac ipsius clipei parte effigies medii ursi coloris rubri pedibus unguibusque ac ore protensis minaci similis, coronamque lazurei coloris capite gestantis designata spectatur. Supra scutum stat galea argenteo fulgore radians, ex cuius cervice flores tripartiti coloris videlicet argentei, lazurei et rubri instar aulee hincinde veluti fortis venti impulsu agitati sursum deorsumque diffluunt et sparguntur. In ipsius etiam galee arce alia corona priori similis cernitur, ex qua corona rursum ursus modo premisso declaratus preminet et visui obicitur. Et premissa omnia concludunt linee grosse giro quadrangulari, prout hec omnia in capite seu principio presentium literarum nostrarum subtili artis pictorie magisterio suis appropriatis coloribus depicta sunt et limpidius expressata. Quibusquidem armis dictus Ambrosius Thewrek se et condam progenitorem suum a dudum ex donatione serenissimi principis condam domini Sigismundi regis, predecessoris nostri felicis memorie usos fuisse dicit, animo deliberato et ex certa nostra scientia eidem Ambrosio Thewrek et per eum Emerico et Benedicto filiis eiusdem, necnon Andree, filio Petri Thewrek et Ladislao, filio Ladislai similiter Thewrek de Bakonochy ipsorumque heredibus et posteritatibus masculini sexus universis de novo et ex novo dedimus, donavimus et contulimus, ymo ex habundantiori nostre regie potestatis plenitudine et gratia speciali concedimus et presentibus largimur ut ipsi pretacta arma seu nobilitatis insignia a modo inantea ubique in preliis, duellis, hastiludiis, torneamentis, ac aliis exercitiis nobilibus et militaribus, necnon in sigillis, velis, annulis, cortinis, tentoriis, et auleis generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo ferre, gestare omnibusque et singulis gratiis, honoribus, privilegiis, libertatibus, immunitatibus et prerogativis illis, quibus ceteri nobiles regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine vel de iure freti et gavisi sunt, gaudentque et fruuntur, uti, frui et gaudere in ewm valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur, appensione fecimus communiri. Datum Bude, feria secunda proxima post festum beate Katherine virginis et martiris, anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo primo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo quarto, Bohemie vero tredecimo.

(Hártyán, alsó részén beszakadva, selyemfonalon függő viaszpecséttel, melynek fészekkarimája több helyt letört.)

Az adományozott, illetve megújított czímer tehát a következő: tárcsa formájú pajzs, mely vízszintesen két, majdnem egyenlő mezőre oszlik. Az alsó mező kék színű, benne semminemű alak nincsen. A pajzs felső mezeje ezüst, az elválasztó vonalból bal felé tekintő vörös medvének felső teste nő ki. Fején kék színű nyitott, leveles korona, mellső lábai felemelve, ujjai karmokkal ellátva, szája nyitva. A pajzson csőrös sisak, rajta ugyancsak kék színű, nyitott, leveles koronából sisakdísz gyanánt a pajzsban látható medve, körülötte arany, sugarasformájú diszítmény. Sisaktakarók színe jobbról vörös-ezüst, balról kék-ezüst. Az egészet fekete arany és világoskék színű vonalakból alkotott keret fogja körül, melyen belül a fekete színű alap türkiszkék színű pontokból alkotott damaszkolást mutat fel. Az okmány szövegének kezdő sora arany betükből van alkotva. Azonfelül az oklevél felső szélén és jobb oldalán végig tulipán, illetve rózsaszerű virágokból alkotott magyaros jellegű díszes arabeszk vonul végig Az itt előforduló színek vörös, kék, zöld, sárga, fehér és

helylyel-közzel arany. Kívülről az oklevélen semmiféle egykorú jegy nem található.

Heraldikailag véve e czímeradományozás többféle szempontból érdekes. Első sorban érdekes azon körülmény, hogy, mint már az eddig említettekből kitűnik, Mátyás király ez oklevele nem tulajdonképeni czímeradományozás, hanem czímerújítás, még pedig felújítása, megerősítése egy Zsigmond király által adományozott czímernek. A mellett, hogy ez által a család nemességének ideje körülbelül 50—60 évvel előbbre tehető vissza, látjuk az oklevél szövegéből, hogy Mátyás ugyanazon czímert adományozza a családnak, melyet Zsigmondtól nyert, azon tehát nem változtat, nem bővít rajta semmit.

Másodsorban ezen czímeres-levél még egy különös körülménynél fogva érdekes. Ugyanis 26 évvel később, 1507 augusztus 25-ikén Ulászló király az 1481-ben czímerszerző Enyingi Török Ambrus fiának, Imrének s ennek fiai Miklós és Bálintnak, tekintetbe véve Imrének mint nándorfejérvári bánnak a különféle alkalmakkor, főleg a törökök elleni háborukban teljesített fontos és kiváló szolgálatait, új czímert adományoz s egyúttal nekik a bárói méltóságot adományozza. Ezen czímer az 1481-iki czímertől már több tekintetben elüt. A pajzs nem tárcsa alakú, hanem a rendes formát mutatja. Színe égszinkék, benne drágakövekkel ékített lebegő arany levél-koronából nő ki a vörös medve, melynek fejéről a korona hiányzik, szájában pedig aranymarkolatú, kevéssé görbült pengéjű kardot tart. A pajzs jobb felső sarkában utolsó negyedben lévő ezüst félhold. Sisakja az akkorbeli sisakoknak megfelelő, rajta drágaköves aranykoronából a pajzsbeli medve mint sisakdísz. A czímer tehát itt az 1481-ikihez képest már lényegesen változott. Elmaradt az ezüst mező és a medve fején lévő kék korona, de e helyett bővült drágakövekkel kirakott arany koronával és a medve szájában lévő karddal. A foszladék az 1507-iki czímernél kék-arany-zöld. Azonkívül az 1507-iki czímernél még egy sajátos dologgal ismerkedünk meg. A pajzst ugyanis egy pikkelyes testű sárkányforma kígyó veszi körül, farka nyaka köré csavarodva. Itt nyilván a sárkányrend jelvényével van dolgunk, mely e czímernél ép úgy alkalmaztatott, mint pl. a Csapy családnak czímereslevelénél. Rendkívül érdekes eset forog tehát e család czímereinél fenn. A család őse Zsigmond királytól nyer czímereslevelet, melyet a maga eredeti alakjában Mátyás király 1481-ben megerősít. Az ekkori czímerszerző Ambrus fia Imre, kit az 1481-iki czímer, mint örököst, megillet, Ulászlótól 1507-ben a maga és fiai részére új czímeres levelet kap, melynek szövegében az 1481-iki adományozásra vonatkozás nincsen, s a mely új czímerben az ősi czímerből csak a féltestű vörös medve maradt meg. Ugyanekkor találkozunk a czímerben a pajzs körül tekerődző sárkánynyal, mely az előző czímernél hiányzik, s melyet talán az első czímerszerző ős nyert Zsigmond királytól, mint az általa alapított sárkányrend tagja.

Az a kérdés már most, vajjon a család későbbi tagjai melyik czímert használták? Az országos levéltár diplomatikai osztályában Török Imre bántól fordul elő egy 1508-ból származó okmány, de ennek gyűrűs pecsétje, fájdalom, elveszett. A nemzeti múzeum levéltára Török Imrétől oklevelet nem bir. Bir azonban egy Török Imre fiai Miklós és Bálint által 1533 január 25-ikén Sziget várában közösen kiállított oklevelet, melyben Kathoch János részére gonasi birtokukon egy malom felállítására engedélyt adnak. Az oklevél alján két papírfölzetű gyűrűs pecsét látható, melynek czímerképe eléggé durva vésetben s meglehetősen lekopva, az 1507-iki czímert mutatja. A pajzs alakja, a szájában kardot tartó koronából kinövő medve mindkét pecséten eléggé jól kivehető, de a czímerlevéltől elütőleg nem balra, hanem jobbra forduló helyzetben. Azonkívül az első — Miklós — pecsétén a félhold is kivehető, de nem a pajzs jobb, hanem bal sarkában, s ennélfogva nem utolsó, hanem első negyedben. Sajnos, hogy az előbb említett oknál fogva egyelőre nem tudjuk konstatálni, vajjon Török Imre mily pecsétet használt a czímerszerzést követő esztendőben.

Alig kell újból kiemelnünk azon körülmény érdekes voltát, hogy egy s ugyanazon család száz év leforgása alatt háromszoros czímeradományozásban részesült, két ízben egy s ugyanazon, harmadízben már változtatott s bővített czímert nyervén. Részünkről örvendünk, hogy ez érdekes czímeradományozással folyóiratunk olvasóit közelebbről megismertethettük.

ÁLDÁSY ANTAL.

Kazinczy Ferencz mint genealogus.

A mai világban már csak kevesen tudják, hogy Kazinczy Ferencz, a nemzeti nyelv és művelődés lánglelkű apostola, a magyar irás-művészet megteremtője, sokoldalú és valóban csodálatra méltó tevékenysége közben, életének alkonyán még *genealogiával* is foglalkozott. Nem azért, mintha különös kedvet és hivatást érzett volna magában családtani kérdések megoldásához, hanem mert ő volt az, a ki *Szirmay Antalt* — saját vallomása szerint az ősei iránt való kegyeletből, voltaképen pedig agitatori szerepéhez hiven, a fejlődésnek indult irodalom érdekében — a Szirmay nemzetség történetének megírására ösztönözte s ennélfogva az öreg úr

közbejött halála miatt el nem készült munka kidolgozását erkölcsi és hazafias kötelességének tartotta. — Hogy föladatának mily lelkiösmeretes gonddal igyekezett megfelelni és hogy a genealogiában a pontos datumokra s általában a történeti valóság tisztázására milyen nagy súlyt helyezett: *Szirmai Kalós Bertalan* Ugocsa vármegyei főjegyzőhöz 1820 május 23-án irott alább következő levele is bizonyítja,[1] melyből az látszik, hogy a könyv kiadásánál a Zemplén vármegyei gazdag és előkelő Szirmayak támogatására számított:

Tekintetes fő notarius ur, különös tiszteletü uram öcsém!

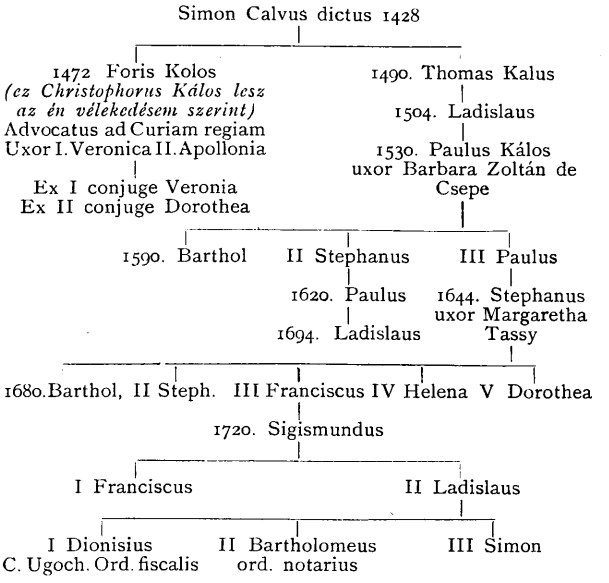
Udvari Consiliarius mélt. Szirmay Antal urat én kértem meg 1812, hogy familiájának eredetét, elágazását, történeteit irná meg 's eresztené ki. Osztönzött engem e kérés tételére, azon felül hogy az én atyámat is Szirmay leány szülte, — a Pazdicsi Szirmay András Tököli confœderatiójának secretariusától 's királyfalvi Róth Juliannától született Therésia — az a tekintet, hogy elágazásaikat a Borsodi, Zemplényi, Sárosi 's Ugocsai és Szathmári Szirmayakra magok a most élő Szirmayak sem tudják a dolog teljessége szerint és tisztán 's láttam, hogy ezeket tudni később még bajosabb lesz. Teljesítette kérésemet a jó öreg, de mivel a munkát életének utolsó esztendejében, gyengélkedő egésségben 's gyengélkedő lélekkel dolgozá, maga is érzette, hogy a hol nem papirosból irta a történeteket, azok csonkák 's sok helytt igazítást kivánnak. Hagyománya teljesbb kidolgozójává 's kiadójává tehát engem teve 's én ezt, minekutánna a Pazdicsi Szirmayak magok is óhajtják megjelenését, még ez idén ki eresztem. Hogy az uram öcsém ága felől olyat ne mondjak, a mit az ág tagjai valónak nem vehetnének: alázatosan kérem, méltóztassék a mi itt a tulsó lapon következik, végig tekinteni, a hibákat nekem kimutatni, és a mi vagy csonka vagy homályos, kipótlani és felvilágosítani. Én leveleimet az ujhelyi postával veszem, mely városa Zemplénynek Széphalomhoz csak egy órányira fekszik. Ajánlom magamat 's kérésemet uram öcsémnek atyafiságos nagy tekintetü barátságába 's maradok tisztelettel

Az Urnak, fő notarius urnak
Széphalom május 23. 1820.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz, s. k.

A levél második lapján, ugyancsak Kazinczy saját kezével:

Mélt. Szirmay Antal ur ezeket hagyta a Szirmay Kálos ágról. NB. *Kálos* e vagy *Kallós?* mert a Kassán lakó Kallós Dániel ur magát *Kallós*nak irja.

Mely könnyü volna itt minden tagnak feleségét s gyermekeit a teljes számban följegyezni s a fiuk kit vettek, a lányok kikhez adattak s hol laknak? Én azt a Zemplényi Szirmayaknál mindenütt feljegyeztem.

A Kassán lakó Szirmai Kallós Dániel úr felől itt szó nincs. Pedig az már meghaladta életének 50-dik esztendejét, s igy a Tabella hijános.

A levélhez ragasztott papirdarabon, Kazinczy kezével:

Kérem uram öcsémet egyszersmind alázatosan méltóztassék engem tudósítani vannak e a vármegyében *Kozubszki* nevü nemesek? hol laknak? és micsoda idejüek és sorsuak?[1]

A borítékon: Spectabili ac generoso domino Bartholomæo Kalós de Szirma, I. Cottus Ugocsensis ordinario notario, hujusque et aliorum complurium Tabulæ Iudriæ assessori domino singulariter colendissimo.

Nagy-Szőllős
In Cottu Ugocsensi.

Kalós Bertalan, a mint a borítékra följegyezte, 1820 augusztus 21-én válaszolt Kazinczynak, de válaszát nem ösmerjük. Előttünk fekszik azonban 1833 január 30-án, tehát csaknem 13 esztendővel később kelt levelének fogalmazványa, mely következőképen szól:

[1] Kazinczy levele a főjegyző válaszával együtt a Szirmai Kalós család leveles ládájában őriztetik.

[1] Megjegyzendő, hogy Kalós Bertalan 1760 augusztus 23-án született és így csak hónapokkal volt idősebb Kazinczy. Válaszában a *Kozubszky* családról tett kérdésre nem reflektál, pedig följegyezte magának egy külön papirosra, hogy a Kozubszkiak *Nagy-Szőllősön* laktak, d már valami 80 esztendővel az előtt elköltöztek a vármegyéből. Nemességi igazoló pörük a levéltárban őriztetik. Leányági utódjaik szőllősi parasztok.

Tekintetes ur, különös tiszteletü drága jó uram!

Jutott eszemben a Tekintetes urnak még de dato 23. maji 1820. hozzám a végett intézett becses uri levele, hogy az méltóságos Consiliarius Szirmai Antal ur által a Szirmai Kalós familiánkról ki adott utasitást tekinteném meg és ha mi észrevételeim volnának, terjeszteném elő. Én arra mit feleltem, már nem tudom, előre bocsátom mindazonáltal, hogy a nevünk mindig per simplex *L* iratott igy: *Kálos*, mivel az deák szótól *Calvus* veszi eredetét, ismét a Kassai *Kallós* nem a familiánkból való, hanem csakugyan donataria familia *de Borzova* et *Szamostelek*, a minthogy néhai Szirmai György ur, emlitett Antal urnak az édes atyja, az ki a nagy atyánk Szirmai Kalos Zsigmond ellen kezdette a királyi táblán 1733-ik esztendőben a törvénykezést, mely már ez előtt is folyt a sedriákon, és egész igyekezete levén, a lineánkat a Szirmai familiából kiküszöbölni, akart bennünket a Borzovai Kallósékhoz vitettni 's ugyanazért azon Borzovai Kallóséknak a donatiójokat is a processusban in paribus producalta. Csak arra emlékezem, hogy a genealogiánkról a feleletemben semmit sem szóllottam, melyet nem is tartozhattunk volna megmutatni, mivel mind az Matthiæ Corvini de Anno 1469. adott nova donatioja, mind egyébb a Szirmai familiát illető privilegialis levelek az nevezett nagy atyánknál voltak és ő reá a régi ősi eleinkről szállottak avagy jöttek által, a kinél pedig a privilegialis levél vagyon, a nevét megtartotta és a conferált jószágnak birtokából soha ki nem esett, az minden kétségen kivül a genealogiája megmutatására nem kötelezteténetik. De hiszen igen könnyü volt az emlitett nagyatyánkkal a ki nem nagy tehetségü, a mellett irás, annyival inkább törvénytudatlan volt és a nevét sem tudta jól lemázolni, törvénykezni egy gazdag, törvénytudó embernek, a ki, a mint Consiliarius Szirmai Antal ur Szirmai György urnak a fija az Ugocsa vármegye le irásában kiadott könyvében irja, *Huszthit* is a törvényes könyve kidolgozásában segítette. A mi tehát a genealogiánkat illeti: sehol se látok a Szirmai Györgygyel való három rendbeli és mind a két részről *via novi cum gratia* terminált processusban oly documentumot, a melyből kitetczene, hogy a Corvinus Mátyás király ujj donatiójában ki nevezett *Foris Kolos*, a ki más levelekben *Calvusnak* is, azután pedig mindég a successori *Kálosnak*, imitt amott *Kalus*nak tétettetnek ki, deficiált volna, hanem volt más fija Pál, a mely a többek között kitetczik avagy onnét is, hogy 1590. esztendőben Szirmai György, Györgynek ez Dienesnek, az Coimpetrator Miklósnak fia, magok és árván maratt Kalos Bertalan Pál és István fratruelium suorum, filiorum vero Stephani, filii olim Pauli Kalos de Szirma nevekben protestáltak az eránt, hogy az emlitett öreg Kalós Pálnak leánya Katalin, Sile Istvánnak házastársa, csupán a fiu ágot illető szirmai jószágot vélle fel osztatni kivánná, *Fratruelis* pedig két egy testvér atyától származott successorokat teszi, a protestánsoknak tehát coimpetrator attyok volt Miklós, Miklósnak testvérje Foris, seu Cristophorus Kolos-Kálos és igy mind a protestansok, mind a kiknek nevekben a protestatio tétettetett, két egy testvér atyáktól származtanak. E szerént tehát annakokaért öreg Kalos Pál fija fia lévén Kolos Kálos Forisnak, avagy Kristófnak, — az házas társa ki volt? nem tudhatom, hacsak ezentul ki nem tapogathatom. Hanem hogy az irtt öreg Kalos Pálnak fija volt István, ennek házastársa Zoltány Borbála, megtetszik az említett protestatióból, melyet ugy tartom az tettes urnak per extensum meg is küldöttem ez előtt való levelemben. És igy Szirmai Antal ur hibásan teszi, hogy Pálnak házastársa lett volna Zoltány Borbála.

Továbbá ezen Kalós Istvánnak egyik fija volt Szirmai Kalós Pál, az házastársa pedig Kalós Pálnak Biki Borbála, fancsikai donataria familiából való.

Ismét Szirmai Kalós Pálnak fija volt Kalos István, ennek házastársa Tassy Margit, kinek első férje volt Szirmai András, de nem az igaz Szirmai familiából való, a mint azt világosan megbizonyitani lehet.

Viszont az most irtt Kalós Istvánnak fija volt Szirmai Kalós Ferencz, az házastársa Gacsályi Anna. Ferencznek fija Kalós Zsigmond, a nagyatyánk, a kivel Szirmai György ur a perlekedést kezdette, házastársa Zoltány Anna. Kalós Zsigmondnak a fiai Kalós László és Ferencz. Kalós Lászlónak házastársa farkasrévi Kodra Anna, mostan élő fijai: *Kalós Dienes* több mint 42 esztendeig volt vice- azután ord. fiscalis, *Bertalan*, tettes Beregh vármegyében először 1787 esztendőben politicus, azután ord. fiscalis, ord. notarius, onnét Ugocsába által jövén, itt ismét ord. notarius, annak utanna 1823. esztendőben következett szék épitéskor, 1828. esztendeig ord. vicze ispány, harmadik fija Kalós Lászlónak *Ádám*, negyedik fia *Simon*, a ki házas (a többi három testvérek nőtelenül maradván) felesége Pálóczi Horváth Julianna, a fijai *Károly*, *Dienes*, *Pál* és *Menyhért*. A legnagyobbik fija 12 esztendős, a többi fijuk pedig kisebb idejüek. Emlitett Kalos László kisebb idejü testvérje Kalos Ferencznek (ámbár mindig csak az ő neve alatt folyt a Szirmaival való per) a fiai csakugyan *Ferencz* és *László*. Ferencznek házastársa Hagara Mária, gyermekeik nincsenek, László pedig nőtelen és penzionatus hadnagy.[1]

[1] V. ö. Nagy Iván, Magyarország családai. X. k. 754. l.

Mi magunk testvérek már öregek vagyunk, nevezetesen én a 73-ik esztendőben járok, a leányokat emlitenem szükségesnek nem látom.

De talán már mindezeket hijjában irom, mivel netalán a T. urnak a Szirmaiakról készült becses könyve már ki is nyomtattatott, vagy épen sajtó alatt vagyon. Mely ha ugy volna, méltóztassék a Tettes ur az eránt engemet utasitani, hogy azon könyvet hol szerezhettném és vehetném meg. Becses válaszát a T. urnak óhajtva elvárván, nagy érdemü uri favoraiban ajánlott állandó igaz tisztelettel vagyok. — Szirma 30. Januarii 1833.

Az tekintetes Urnak

alázatos szolgája

Szirmai Kalos Bertalan, s. k.

A vén táblabiró, a ki 1828-ban azzal a mondással vett bucsut alispáni tisztétől, hogy *Qui jacet jam in terris, non habet unde cadat*, vagy: *A ki már a földön fekszik, az eséstől megmenekszik*, — és azóta szirmai udvarházában a világtól teljesen elvonulva éldegélt, a családi levelek mellett legfeljebb *Werbőczyt* meg a Szirmay Antal által ajándékba küldött könyveket olvasgatván, — nem tudta, hogy az, a kinek válaszát óhajtva várta, sőt még munkáját is kész lett volna megvásárolni, persze csak azért, mert a familia dicsőségéről zengett, már *1831 augusztus 23-án* örökre lehunyta szemét. Kalós Bertalan fáradsága tehát csakugyan kárba veszett, egy pár forintja azonban megmaradt, mert Kazinczy meghalt anélkül, hogy a könyvet, melyet már 1820-ban sajtó alá rendezett — kiadhatta volna. Bizvást föltehetjük, hogy a Pazdicsi Szirmayak, a kik Szirmay Antalt minden méltósága és gazdagsága daczára sem akarták elfogadni rokonuknak és tiltakoztak az ellen, hogy az egykori szolgadeák, később famozus prókátor Szirmay György unokáival egy családfán szerepeljenek — megtagadták a nyomtatásra szükséges költséget. Az elkészült munka tehát — genealogiai irodalmunknak nem csekély kárával — ott veszett, talán el is kallódott Kazinczynak más kéziratai között, a melyekre a «szent öreg» — mint Kölcsey Ferencz mondá — az ország «tizenegy millió népessége» közt nyomtatót nem talált.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi február hó 27-én *Szilágyi Sándor* elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Bánó József*, *Barabás Samu*, *Bárczay Oszkár*, *Boncz Ödön*, *Illéssy János*, *Majláth Béla*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Pettkó Béla*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szinnyei József*, *Tagányi Károly* ig. vál. tagok, *Schönherr Gyula* jegyző, *Töth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök az ülést megnyitván, *Schönherr Gyula* felolvassa *Cserna József* ig. vál. tag Nemzetségi czímereink nyomai az ezredéves orsz. kiállításon czimű értekezését, mely a Turulban jelenik meg.

A folyó ügyek első tárgyául a választmány kívánságára a jegyzői állás betöltése tűzetett ki, mely az 1892. év február 11-ikén megválasztott dr. *Schönherr Gyula* megbízásának lejártával az 1896. év végén megüresedett. Az alapszabályok 15., 25. és 32. §§-ai értelmében elrendelt titkos szavazás eredményeként 14 beadott szavazatból *Schönherr Gyulára* esett 13 szavazat, *Barabás Samu* ig. vál. tagra 1 szavazat. *Schönherr Gyula* ig. vál. tag tehát az 1897—1901. évekre a társaság jegyzőjévé újból megválasztatott.

Ezután a titkár, hivatkozva az alapszabályok 14. §-ára, melynek értelmében a társaság folyóiratának szerkesztője mellé társszerkesztő is választható, miként az a társaság megalakulásakor tényleg meg is történt, a Turul szerkesztésére maga mellé társszerkesztő megválasztását kérte *Schönherr Gyula* személyében, ki mint társ. jegyző, a folyóirat szerkesztésében eddig is tényleg e szerepkört töltötte be. A választmány a titkár előterjesztését elfogadva, az ennek következtében megejtett titkos szavazás útján 13 szavazattal a *Barabás Samura* esett 1 szavazat ellenében *Schönherr Gyula* jegyzőt az 1897—1901. évekre a társaság folyóiratának társszerkesztőjévé megválasztotta.

A titkár előterjesztette a pénztárnok részletes kimutatását az 1896. év eredményéről; ezzel kapcsolatban felolvasta az előirányzat és a tényleges eredmény összehasonlítását, mely a következő adatokat tartalmazta:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1896. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat frt kr.	Eredmény frt kr.	Különbözet frt kr.
1. Pénztári maradvány:			
a) készpénz	345 86	345 86	— —
b) téves könyvelés miatt megtérítés	50 —	50 —	— —
2. Értékpapirok kamatai	428 —	428 —	— —
3. Alapítványok kamatai	155 —	125 —	— 30 —
4. Pártoló tagdíjak	1500 —	1480 —	— 20 —
5. Évdíjak	1300 —	1303 50	+ 3 80
6. Kiadványok eladása	80 —	96 75	+ 16 75
7. Alapítvány-befizetés	100 —	100 —	— —
8. Rendkívüli bevétel	10 —	19 78	+ 9 78
Összesen	3968 86	3948 89	

A tényleges eredmény e szerint 19 frt 84 krral kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirányzat frt kr.	Eredmény frt kr.	Különbözet frt kr.
1. Személyi járandóságok	750 —	750 —	— —
2. Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 —	673 50	— 26 50
3. Nyomdai költség	1600 —	1461 —	— 138 45
4. Színnyomatok készítése	350 —	310 —	— 40 —
5. Metszetek, rajzok, czinkografiák	100 —	153 60	+ 53 60
6. Utánvételi expeditio költségei	50 —	41 51	— 8 49
7. Irodai átalány	60 —	60 —	— —
8. Társulati szolga díjazása	60 —	60 —	— —
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	120 —	100 81	19 19
10. Tőkésítés	100 —	— —	— 100 —
11. Rendkívüli kiadás	35 —	31 64	— 336 —
Összesen	3925 —	3642 61	

A tényleges kiadások tehát 282 frt 39 krral maradnak az előirányzaton innen.

Előirányzott maradvány 43 frt 86 kr.
Tényleges maradvány 282 « 39 «
A többlet tehát 238 frt 63 kr.

Vagyonállás 1896. decz. 31-én:

1.	Értékpapirok névleges értékben (koronajáradék 21,200 korona, jelzálog-hitelb. nyer. kötvény 100 frt)	10,700 frt — kr.
2.	Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	2,600 « — «
3.	Kötelezvény nélküli alapítványok	500 « — «
4.	A középkori czímeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira a takarékpénztárban két könyvre elhelyezett összeg	300 « — «
5.	Készpénz (átvitel 1897-re)	306 « 28 «
	Összesen	14,406 frt 28 kr.

A pénztári kimutatás és az itt közölt összehasonlítás bemutatása után *Nagy Gyula* vál. tag mint a számvizsgáló bizottság előadója felolvassa a bizottság jelentését az 1896. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által előterjesztett költségvetésről. A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tekintetes Választmány!

Alulírottak a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság mult évi november 26-ikán tartott ig. vál. üléséből az 1896. évi pénztári állapot és számadások megvizsgálására küldetvén ki, e kiküldetésünkben f. évi február 20-ikán jártunk el s a teljesített számvizsgálat eredményét a következőkben van szerencsénk tisztelettel előterjeszteni:

Mindenekelőtt átvizsgáltuk a *pénztári naplókönyvet*, s egybevetvén annak 1896. évi minden egyes tételét az igazolásul szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal, a tagdíj-befizetésekre nézve összehasonlító próbákat tévén a *tagok nyilvántartó könyvében* is, a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s 1896 deczember 31-ikével *3948 frt 89 kr.* bevétellel, *3642 frt 61 kr.* kiadással és a folyó 1897. évi költségelőirányzat bevételi rovatába 1. tétel alatt felveendő *306 frt 28 kr.* maradványnyal lezártuk.

Áttérve a *kézi pénztár* megvizsgálására, összegeztük a napló folyó 1897. évi tételeit a mult évről áthozott 68 frt 86 kron kezdve, bezárólag február 20-ikáig, mely napig *764 frt 03 kr.* bevételt, *341 frt 01 kr.* kiadást és így *423 frt 02 kr.* maradványt állapítottunk meg. Ennek fedezetéül 188 frt 02 krt készpénzben, 135 frtot előleg-nyugtákban és 100 frtot egy takarékpénztári betéti könyvecskében találván, a kézi pénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

Ennek utána a *törzsvagyon-könyvet* vettük vizsgálat alá. Előre kell bocsátanunk, hogy a törzsvagyon állapotában a mult évi számvizsgálat óta semmi változás nem történt és így a társaságnak jelenleg is 5 ötszáz forintos (2500 frt), 35 kétszáz forintos (7000 frt) és 26 egyszáz forintos (2600 frt) alapító tagja van. Ezen összesen *12,100 frtot* tevő alapítványokból be van fizetve *9000 frt*, fizetetlen még *3100 frt.* Ebből *2600 frt* van kötelezvényekben, melyeket egyenként megszemléltünk és számba vettünk, ellenben *500 frt* még nincs kötelezvényekkel biztosítva. Az alapítványi tőkén kivül a társaság törzsvagyonához tartozik még az alapítványi természettel nem bíró *1700 frtnyi* megtakarításokból származó összeg s így a társaság törzsvagyona összesen (12,000 + 1700) *13,800 frtot* teszen.

A befizetett 9000 frt alapítvány és a megtakarított 1700 frt, összesen *10,700 frtból* az osztrák-magyar banknál — miként erről a bank öt darab letéti jegyének megszemlélése után újra is meggyőződtünk — *10,600 frt* van letéve, *100 frt* pedig egy kétszáz koronáról szóló 4%-os magyar koronajáradék-kötvényben a pénztárnok kezénél őriztetik.

Már most a társaság teljes vagyonállása, a föntebb kimutatott 13,800 frtnyi törzsvagyonhoz hozzávéve még a középkori czímeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv költségeire vál. határozatok alapján félretett és két külön takarékpénztári könyvecskére betett 300 frtot és a mult évi 306 frt 28 kr. pénztári maradványt, 1896. évi deczember 31-én összesen *14,406 frt 28 krt* mutat.

Megjegyezzük, hogy a pénztári maradványban benne foglaltatik a néhai Kellemesi Melczer István hagyományából a mult évben befolyt 100 frtot is, melyre nézve bátorkodunk azt javasolni a tek. választmánynak, hogy jóllehet néhai Melczer István e 100 frtot nem mint alapítványt hagyta a társaságnak, a hagyományozó iránti kegyeletünk és tiszteletünk jeléül azt az alapítványokhoz csatoltatni s Melczer István nevét 100 frttal az alapító tagok sorába iktattatni méltóztassék.

A mi az 1896. évi *zárszámadási eredményeket* illeti, konstatálnunk kell, hogy ámbár a tényleges *bevételek* összege (3948 frt 89 kr.) *19 frt 97 krral* az előirányzat mögött maradt (3968 frt 86 kr.), az eredmény az egyes tételeknél mégis örvendetesnek mutatkozik s a hol az előirányzott összeget el nem éri is, mint p. o. az alapítványok kamatainál, melyekből a 3100 frt be nem fizetett alapítvány után várt 155 frt helyett csak 125 frt, tehát 30 frttal kevesebb folyt be, e hiány elveszett pénznek nem tekinthető, mert csupán hátralékokból ered, melyeket az illető alapítók remél-

hetőleg be fognak fizetni. A bevételekkel szemben a *kiadásoknál* — kivéve az állandó tételeket, hol a lerovás pontosan megfelel az előirányzatnak — mindenütt jelentékeny megtakarításokkal találkozunk, úgy, hogy a végösszeg szerint *282 frt 39 krral* kevesebbet költött a társaság, mint a mennyi előirányozva volt; egyedül az 5-ik tételnél, a metszetek és rajzok költségeinél történt hiteltúllépés 53 frt 60 krral, a minek oka az, hogy Weinwurm fényképésznek 1893 óta be nem mutatott számláit is a mult évben kellett kiegyenlíteni. Az előirányzat és zárszámadás részletes összehasonlítását adja a '/. alatt ide mellékelt kimutatás, melynek utolsó oldalán a társaság vagyonállása is világosan fel van tüntetve. Az előadottak alapján — konstatálva azt, hogy a t. elnökség az elmult esztendőben is reálisan és körültekintően gazdálkodott — javasoljuk a tek. választmánynak, hogy Tóth Árpád társ. pénztárnok urat a mult 1896. évre nézve, a szokásos fentartással, felmenteni méltóztassék.

Ezek után rátérve a titkár úr által készített s velünk közölt *1897. évi költségvetési javaslatra*, miután annak egyes tételeit az eddigi tapasztalatokkal, a mult év eredményeivel s a jövő szükségleteivel indokoltaknak véljük, van szerencsénk azt a titkár úr altal előterjesztendő alakjában *3913 frt 28 kr.* bevétellel, *3850 frt* kiadással és *63 frt 28 kr.* előirányzott maradványnyal a tek. választmánynak elfogadásra ajánlani.

Budapesten, 1897. február 20-ikán.

Szinnyei József, s. k. számv. b. tag. — *Boncz Ödön*, s. k. számv. b. tag.

Nagy Gyula, s. k. számv. b. tag.

A számvizsgáló-bizottság jelentése elfogadtatván, a választmány elhatározta, hogy a néhai *Kellemesi Melczer István* ig. vál. tag hagyományából befolyt 100 frtnyi összeg, a hagyományozó iránti kegyelet és tisztelet jeléül, az alapítványokhoz csatolandó és *Melczer István* neve a 100 frtos alapító-tagok közé iktatandó. *Tóth Árpád* pénztárnoknak pedig a felmentést az 1896. évre a szokásos fentartással megadta.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1897. évre következőkép állapíttatott meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1897. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány az 1896. évről	306 frt 28 kr.
2.	Értékpapirok kamatai (10,700 frt 4% koronajáradék és 100 frt 4% hitelbanki nyer. kölcsön-kötvény után)	432 « — «
3.	Alapítványok kamatai:	
	a) 3100 frtnyi be nem fizetett alapítvány után 5%	155 « — «
	b) hátralék az 1896. évről	30 « — «
4.	156 pártoló tag után várható jövedelem	1400 « — «
5.	305 évdíjas tag után várható jövedelem	1400 « — «
	Átvitel	3723 frt 28 kr.
	Áthozat	3723 frt 28 kr.
6.	A társulati kiadványok eladásából várható jövedelem	80 « — «
7.	Alapítvány-befizetés	100 « — «
8.	Rendkívüli bevétel	10 « — «
	Előirányzott bevétel	3913 frt 28 kr.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok (titkár 300 frt, jegyző 200 frt, pénztárnok 250 frt)	750 frt — kr.
2.	Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 « — «
3.	Nyomda (5 füzet nyomtatása)	1700 « — «
4.	Szinnyomatok készítése	150 « — «
5.	Metszetek, rajzok	150 « — «
6.	Utánvételi expediczió költségei	50 « — «
7.	Irodai átalány	60 « — «
8.	Társulati szolga díjazása	60 « — «
9.	Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb.	120 « — «
10.	Tőkésítés	100 « — «
11.	Rendkívüli kiadás	10 « — «
	Előirányzott kiadás	3850 frt — kr.
	Előirányzott maradvány	63 « 28 «

Új tagokúl megválasztattak: *a)* pártoló tagokúl: *Magyary Kossa Géza* cs. és kir. kamarás és *Budahegyi Pauer Leó* Budapesten (ajánlja Szent-Iványi Zoltán; *b)* évdíjas tagokúl: *Andreánszky Antal* pénzügyminiszteri osztálytanácsos és dr. *Vasdényey Géza* kir. közigazgatási bíró, Budapesten (aj. Makay Dezső), *Naláczi Ödön* Deésen (aj. Szádeczky Lajos), dr. *Borovszky Samu*, a Magyar Tud. Akadémia iroda-igazgatója Budapesten (aj. Schönherr Gyula), *Harmos János* földbirtokos Hatvanban, *Makkay József* segédlelkész Bikácson és *Puky József* min. tanácsos Budapesten (aj. a titkár).

A pénztárnok jelentése szerint február 25-ikén a pénztár állapota a következő volt:

Bevétel	779 frt 03 kr.
Kiadás	341 « 05 «
Készpénz	437 frt 98 kr.

A titkár bemutatta dr. *Áldásy Antal* és *Petrovay György* urak leveleit, melyben ig. választmányi, illetőleg levelező taggá történt választatásukért köszönetet mondanak.

A folyó évi nagygyűlés megtartásának ideje az év végére halasztatván el, az ig. választmány megbízta a titkárt, hogy annak napja és tárgyai felől az őszi ig. választmányi ülésen tegyen előterjesztést.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Szinnyei József* és *Nagy Gyula* ig. vál. tagok kéretvén fel, az ülés véget ért.

Torma Károly.
(1829—1897.)

Társulatunk igazgató-választmánya sorából a régi világ egy érdekes alakját ragadta ki a halál. Torma Károly, az európai hírű tudós, távol hazájától, Porto d'Anzio kicsinyke halász-falujában 1897 márczius 1-én örök álomra húnyta le szemét.

A római régészet egykori budapesti egyetemi tanárában a klasszikus archæologia egyik első hazai úttörőjét és legavatottabb buvárát siratja; mi társulatunk legrégibb igazgató-választmányi tagjainak egyikét veszítettük el benne. Nem számíthatjuk azon tudományágak munkásai közé, melyek művelése a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság feladatát képezi. De a csodálatosan sokoldalú férfiú, a volt főispán és a magyar képviselőház egykori alelnöke, a ki a politikai téren megfutott fényes pályát önszántából cserélte fel a kolozsvári, majd a budapesti tudományos egyetemek kathedrájával, a klasszikus régészet mezején elért nagy sikerek mellett nem zárkózott el a történettudomány többi ágai elől sem; széleskörű irodalmi munkásságával, a Századok s a Történelmi tár hasábjain elszórt közléseiben a történelmi anyag nagy halmazát tette közkincscsé, mely főleg Erdély családainak történetét igen sok jellemző adattal világítja meg. A polyhistor buzgalmával karolta fel keletkezésünk első évétől kezdve társulatunk ügyeit és ha tollal nem, de érdeklődésével, üléseink látogatásával, új társulati tagok toborzásával buzgón támogatott feladataink teljesítésében.

Testi és szellemi erejének teljében volt, midőn magánügyeinek végzetes katasztrófája örökre elszakította hazájától s a magyar tudományos világtól. Hét teljes évet töltött az önkéntes számkivetésben; végső halvány vigasztalását Latium klasszikus talajából merítette; mindabból, a miért egész életében küzdött, annyi maradt meg számára, hogy annak a nagy népnek földjén, melynek emlékeit hazájában annyi kitartással kutatta, az örök Róma szomszédságában élhette le utolsó napjait. Koporsója felett Rómában lakó nagy történetírónk, Fraknói Vilmos képviselte a hazai tudományosságot. Halálának híre csak napok mulva érkezett hozzánk. A Magyar Tudományos Akadémia múlt havi összes ülésében jegyzőkönyvileg vett tudomást egykori rendes tagjának elhúnyta felől. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság e sorok útján rója le iránta a kegyelet adóját. Könnyű legyen az idegen föld hamvai felett.

SZAKIRODALOM.

Békés vármegye története. Irta dr. Karácsonyi János. III. k. 1896.

Dr. Karácsonyi Jánosnak Békés vármegyéről írt, immár teljesen befejezett monografiája közelebbről annyiban érdekel bennünket, a mennyiben III-ik kötete 258 lapon keresztül a vármegyében lakott birtokos és nemes családokkal ismertet meg bennünket. A kötet három részre oszlik: az első rész az 1695-ig ott élt nemes családokat, a második az 1695—1848-ig birtokos, nemes, és a harmadik az 1695—1848-ig előforduló birtoktalan nemes családokat tárgyalja betűrendben.

Miként látjuk, az 1695. év választó vonalat képez a vármegye történetében. Ekkor szabadult fel Békés a török uralom alól, mely alatt Gyula várának Kerecsenyi László által 1566 szeptember 2-ikán történt feladása óta nyögött. E 129 esztendő alatt, a meddig a török volt az úr messze tartományban, a régi nemesség teljesen elpusztult, úgy hogy mikor a vármegye újra szervezkedni kezdett, nemes embert keresve se lehetett találni. A szertezüllött lakosság Szabolcs, Bihar és a környékbeli vármegyékből csak lassan és aggodalmaskodva kezdett haza szállingózni. Az első tisztikar is Bihar vármegyéből telt ki; tanúlt nemes embert Békésben nem lehetett hivatalra kapni. Az első tisztújításon, 1715-ben, olyan földmíves jobbágyokat is kénytelenek voltak megválasztani táblabíráknak, a kik írni se tudtak. Még 1754-ben is, az országos nemesi összeíráskor 27 nemes család 34 tagja vétetett fel a katalógusba, azok is idegenből telepedtek oda.

Nagyobb mérvű volt a betelepedés Löwenburg és a Harruckernek főispánsága idejében. Alig van az országnak vármegyéje (nem értve ide e török alól csak az imént felszabadultakat), mely legalább egy nemes családdal ne járult volna Békés vármegye intelligenciájához. A legtöbb Biharból telt ki, jobbára olyanok, melyeket történelmi tradicziò kötött Békéshez. De jöttek a legészakibb vármegyékből is: Trencsénből (Omaszta, Pribis), Liptóból (Devossa, Dobach), Túróczból (Csepcsányi, Machula, Paulovicz, Tomka) stb. A Dunántúl is szépen van képviselve; Győrből való a befolyásos szerepet játszott Csik-család, Zalából a Czigány, Sopronból a Tugovics, Veszprémből a Zalay. Nagy rajt eresztett a nemesekkel zsufolt Vas vármegye; onnan jött a Répczeszentgyörgyi Horváth, Jankó, Bodonyi Pap, Rosty, Tormásy stb. család. Az erdélyi nemes családok egy-egy elszegényedett sarja szintén szerencsét próbált Békésben, pl. Szentkatolnai Cseh, Henter, Csik-Szentsimoni Lakatos, Ebesfalvi Lengyel, Placsintár stb. Szamosujvári eredetű a kitünő jogász Novák Antal, a vármegye nagytekintélyű alispánja, országgyűlési követe.

A betelepedések mérvét legvilágosabban a számok mutatják. Az 1754-iki nemesi lajstromba, mint említők, csak 34 nemes vétetett fel, 1785-ben már 254 nemes lakik a vármegyében, 1840-ben pedig 1109 nemes ember választotta a tisztikart. Az 1843-iki számlálás 1212 nemes családfőt mutat fel, 1847-ben pedig 1452 nemes szavazót írnak össze (I. k. 362. l.).

A betelepedett családok nagy része minden nevezetesebb szereplés nélkül éldegélt új hazájában; történelmük jóformán nincsen s így a históríkusnak alig akad egyéb dolga, mint a nemességigazoláskor, szavazáskor felbukkanó neveket összeböngészni a koronként eszközölt nemesi összeírásokból, közgyűlési jegyzőkönyvekből. Nagyobb családtörténeti fejtegetésekre még azoknál a családoknál se nyilik tér, a melyek akár birtokuk, akár szellemi tehetségük révén módosító befolyást gyakoroltak a vármegye fejlődésére, mert feltünő, hogy ezek a családok vagy kihaltak, vagy hamarosan elköltöztek.

Messze terjedő vizsgálatokba nem is bocsátkozik az író. Az egyes családokról — igen helyesen — csak annyiban szól, a mennyiben a vármegyével szoros kapcsolatban állottak; ennélfogva ugyanannak a családnak más vidéken szerepelt tagjait figyelmen kívül hagyja. Az újjáalakúlt vármegye nemes családjai közül csak a Zsadányi és Törökszentmiklósi Almásy, báró Harruckern, Répczeszentgyörgyi Horváth, Királylehotai Lehoczky, Novák, Rozvágyi Omaszta, Barkóczi Rosty, báró Rudnyánszky, az 1760-ban megnemesített örmény Simay, gróf Stockhammer, Szombathelyi, Tomcsányi s a kiváló szerepet vitt gróf Wenckheim-családokról találunk rövidebb-hosszabb ismertetést és genealogiai levezetést.

Jobban próbára teszi a történetíró tudását az ősnemes családok multjának földerítése. És nekem úgy tetszik, mintha Karácsonyi a régi világban otthonosabban érezné magát, mintha inkább elemében volna. Nagy tudással, az oklevelek nagy készletével domborítja ki a török hódoltság előtt élt kiválóbb családok multjának képét. Egyik-másik család története egész tanulmánynyá növekedik tolla alatt. Különösen becses a vármegye három törzsökös családjának: a Csolt nemzetségből való Gerlai Ábránfy, a Borsa nembeli Kőrözsnadányi Nadányi és Simay családok ismertetése. Érdekkel olvassuk a Kerezsszegi Csáky, Gyulai Gaál, Magócsy, a Gutkeled nemből való Maróthy és Szakolyi és az 1493-iki magyar nyugtája révén az irodalomtörténetben is ismeretessé lett Körözstarcsai Veér családokról írt terjedelmes czikkeket, hogy csak a feltünőbbeket említsük.

Mindez világos, gördülékeny, egyszerű nyelven van megírva. A történeti tárgyilagossághoz híven ragaszkodik az író, a családok hiúságát nem legyezi; jót-rosszat érdem szerint elmond, de mindig jóakarattal. A munka, melyet 11 család czímere díszít és számos genealogiai tábla világosít meg, szorúlhat még itt-ott — a mint magam is észrevettem — bővítésre, helyreigazításra, de genealogusaink így is érdekkel és haszonnal fogják forgatni. *I—y J—s.*

Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Kroatien und Slavonien. Bearbeitet von Dr. Ivan von Bojničić. Heft 2. 3.

A Bojničić úr szerkesztésében megjelenő horvát Siebmachernek második és harmadik füzete fekszik előttünk.

Az első füzetről írt ismertetésünk, azt véljük, mindenkit eléggé meggyőzött arról, hogy nem komoly, számbavehető tudományos munkával van dolgunk, s így feltett szándékunk volt a czímerkönyvvel többé nem foglalkozni.

Nem is akarunk arról most kritikát írni; a két új füzet semmivel sem áll magasabb fokon az elsőnél, tudományos becse ép annyi s nem is reflektáltunk volna rá, ha átlapozásánál egy olyan mondata nem ötlik szemünkbe, a mely míg egyrészről *a leghatározottabb visszautasítást*, másrészt *a legszigorúbb megrovást* hívja ki maga ellen.

Ugyanis az 50. lapon *a Gara* családról szólván, a többek közt azt mondja, hogy *a Gara* (azaz helyesen Garai) *család a horvát (!) Družina nemzetségből a verőczemegyei Gorjanból (Gara?) ered*, a miből mindössze annyi igaz, hogy a család a XIII. században Gara (és akkor még nem Gorjan) helységet nyervén adományul, erről nevezte magát. E nevetséges állítás, melynek alapja csak Bojničić úr dús fantáziájában termett meg, egy olyan nyilatkozatra ragadja, a mely nemcsak hogy rút hálátlanság azon nemzet iránt, melynek egyetemén hallgatta a történeti tudományokat s melynek tudósai részéről eddig csak jóakarattal találkozott Bojničić úr, hanem sértő támadás az egész magyar történetírói kar ellen. A kérdéses paszus különben így hangzik:

«*Wie fast alle grossen Geschlechter Kroatiens, werden auch die Garas von den magyaromanischen Historikern für ihre Nationalität usurpirt und als Ungarn behandelt. Diese* ungarischen Geschichtsfälschungen *werden hierauf sehr oft auch von fremden Historikern bona fide nachgeschrieben*».

Mi kimutattuk Bojničić úr hamisításait az első füzetről szóló ismertetésünkben, de óvakodtunk attól, hogy az egész horvát történetírói gárdát felelőssé tegyük egy illirizmusban szenvedő dilettáns botlásaiért. S erre tárgyilagos czáfolat helyett ez a válasz? Valóban, a felelet méltó a felelőhöz!

Nem szándékunk felsorolni azon czélzatos fer-

dítéseket, a melyek utolsó két füzetében találhatók. Vagy talán óhajt néhány példát Bojničić úr? Ime:

A Garázda családról ezt mondja: «*Die Garazda oder Gorazda stammen aus Vojkovec (Vojk-Keresztúr) im alter Kreutzer Komitate, und gehören dem kroatischen genus Vojk (Vojko) an, dem auch die Familien von Česmice, Vojk, Vojkffy oder Vojkovich von Vojkovec oder Vojk-Keresztur, Dur oder Durovec von Keresztur oder Szent-Kereszt, Bojnik v. Bojnokovc, und Huza (Hoza) von Pezidolc entstammen. (Csánki D. Körösmegye. S. 47.)*»

Kiki azt hihetné tehát, hogy mindezeket Csánki után mondja a szerző. Pedig Csánki az idézett helyen csak annyit mond, hogy Keresztur, melyet Vojk-, Vojkovecz-, Garázda- stb. Keresztur néven is emlegetnek, a Vojk vagy Vajk nemzetség tulajdona. De persze a 126–28-ik lapokat elfeledte idézni Bojničić úr, a hol a Vojk nemzetség a magyarok közé számíttatik!

Neki *a genus Gyeör* (szerinte Gjur), mivel a belőle származott családok csaknem mind Körösmegyében is birtokosok voltak, *gyaníthatólag szláv eredetű!*

Minden lelkifurdalás nélkül felveszi a «horvát nemesség» közé a Lévai Cseheket, a Csőssyeket, az Aba nembeli Csirkéket, a Csuporokat, a Dancs, Debrenthei, Derencséni, a Szerdahelyi Dersffi (levén Szerdahely, igazában Srdišče!). Egervári, Erdődy, Fáncsi, Garai, Geréb (de genere Kačić!), Gyulai, Hotvafői, Hunyadi stb. családokat! Sőt nem átal felsorolni egy csapat nemzetséget is, így a Buzád-Haholt, Guth-Keled, Győr, Héder, Hunt-Pázmán genusokat.

Bár sűrűn forgatta Csánki könyvét, azt elfeledte belőle megtanulni, hogy Horvátország, különösen Körösmegye, fegyverrel meghódított része volt a magyar birodalomnak s hogy a magyar király annak földét tetszése szerint adományozta magyar híveinek. Körösmegye például a XV. században csupa magyar familiákat uralt, kiknek itteni birtokos voltukból horvát származásukra következtetni, ha nem a képzelhető legerősebb históriai botlás, úgy «*Kroatische Geschichtsfälschung!*»

De hát kiki úgy játsza el kis játékait, a mint Isten tudnia adta. Nem is nagyon ütközünk meg rajta, hiszen szokva vagyunk hozzá, hogy a legvakmerőbb módon piszkoljanak, marjanak, tépjenek bennünket jó szomszédaink és szövetségeseink.

Pedig nem is olyan nagyon régen máskép volt ez. Egy Zrinyi Miklós büszkén vallotta magát magyarnak, de persze a mai magyarfalók nem is a Zrinyiek ivadékaiból kerülnek ki.

De hát mi nem ijedünk meg. Hanem Bojničić úrnak odavágjuk azt, a mit a legnagyobb horvát mond a «Török afium ellen való orvosság» című munkájában:

«Látok egy rettenetes Sárkányt, melly méreggel, dühösséggel teli, kapóúl az ölében viseli a Magyar koronát. Én tsaknem mint néma, kinek semmi Professióm a mesterséges szóllásra nintsen, felkiáltok mindazáltal, ha kiáltásommal el-ijeszthetem azt a dühös Sárkányt, kiáltván: *Ne bántsd a magyarl!*»

Varjú.

A Lónyay család. Írta Feöldi Doby Antal, megjelent 1895-ben, mint mutatvány szerző ily című munkájából: «A magyarországi bennszülött és beköltözött mágnás családok ismertetése», 140 lap, I—VII. leszármazási táblával, 3 czímerrajzzal és egy arczképpel.

Ha valaki csak a rokonai és barátai részére írja, vagy iratja meg családjának történetét, de azt a nyilvánosság elé nem bocsátja, elnézéssel olvasgatjuk az ilyen nem nagyigényű dolgozatnak kezeinkhez jutott példányát, dicsérjük a szerző kegyeletét és jóakaratú buzgalmát, tévedéseit azonban nem kutatjuk, gyengeségeit elnézzük s nem tesszük nyilvános megbeszélés tárgyává, úgy sem ártanak azok senkinek. A fenti czím alatt megjelent munka azonban nem ilyennek kiván tekintetni, hanem tudományos becset tulajdonít magának, s nem is valami szerény, de előkelő helyet követel ilynemű kiadványaink legjobbjainak sorában. Ezt már nem hagyhatjuk szó nélkül és szigorú bár, de igazságos bírálattal le kell szállítanunk azon magasságból, a hová érdem nélkül jutott fel, s ezt már csak azért sem mulaszthatjuk el, mert Jakab Elek úr ismertetése[1] is úgy mutatja be, mint a mely mű — több tudománypártoló bizonysága szerint — bámulatos, rendkívüli munkásság eredménye, tudományos nyereség és díszére válik nemzeti irodalmunknak. A dicséretekkel éppen nem fukarkodók azonban, az ismertető úrral együtt — különben sem foglalkozván a családtörténettel és leszármazással — nem vették észre a genealogiai kapcsolatok bizonyítékainak hiányát, pedig egyedül ezeken fordúl meg a családtörténet értéke. Az már mellékes, hogy a czímerrajzokat művészi kivitelűeknek nézték, — annak tartja a szerző maga is (3. lap) — pedig azok korántsem művésziek, sőt, a mi nagyobb hiba, nem is heraldikusak.

A beregmegyei Lónya és tartozékai, szerző szerint, valószínűleg első foglalású birtoka volt a családnak, de házasság, hűtlenség vagy egyik ág kihalásának következtében elvesztették s csak *Berenczey Küke Jakab* kapta vissza nejével a Hunt-Pázmán nemzetségbeli Kozma leányával mint női hozományt, — de a ki az Árpádok korszakának birtokviszonyaival csak némileg is ismerős, képtelennek tartja ezt az állítást. Nem bocsátkozhatunk az akkori birtokviszonyok fejtegetésébe

[1] Századok, 1896, évf. 932. lap.

s csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy eddig még senki sem mutatott ki Beregmegye területén első foglalású birtokot.

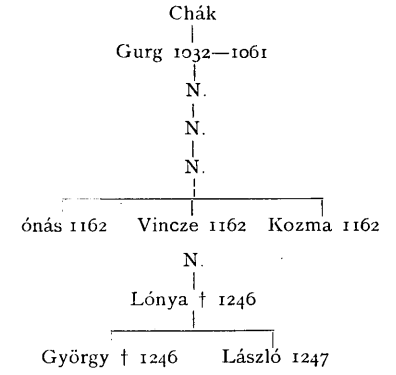
Szerző szerint a Lónyay család első ismert őse *Lóna Gurg* lett volna 1032 és 1061 között a *Keme* nemzetségből, minthogy azonban a *Keme* nemzetséget eddig még nem ismerjük, hálás lettünk volna szerző iránt, ha közölte volna azon oklevelet, melyben ezen nemzetség előfordul, így egyszerű állítására nem hisszük el. De maga Lóna Gurg sem létezett soha, mert a Fejér György Codex Diplomaticusának IV/I. 392. lapján kiadott, s szerző által háromszor is közlött, már régen ismert oklevél tanúsága szerint az illető neve nem *Lóna Gurg*, hanem *Chákfia Gurg*, a kiről az oklevélből megtudjuk, hogy a trónbitorló Péter király üldözése elől Lengyelországba menekült Béla herczeg kiséretében volt, s midőn később, 1061-ben, a herczeg trónra jutott, több birtokot adományozott Gurgnak Erdélyben, melyeket azonban utódai valahogy elvesztettek, s csak 1247-ben *(és nem 1245-ben)* kapta vissza *Lónyafia László*. Az világos, hogy Lónyafia László egyenes utóda Chákfia Gurgnak, de hogy egyúttal a Lónyayak őse is lett volna, azt semmi, de semmi sem bizonyítja, s mi csak akkor hinnénk el szerző állítását, ha vagy azt mutatta volna ki, hogy azokat a Lónyafia Lászlónak visszaadományozott erdélyi birtokokat a Lónyayak tényleg is birták, vagy azt, hogy azoktól mikor és miképen estek el. A Lónya név *keresztnév* lévén, a mit mások is viseltek, semmit sem bizonyít a Lónyayaknak ezen Lónyafia Lászlótól való leszármazása mellett és pedig annál kevésbé, mert Nánafia (és nem Nanes fia) Küke Jakab, a Lónyayak kétségbevonhatlan biztos őse, *Berenczeynek* neveztetett, s csak miután a beregmegyei Lónyát megszerezte, vették fel fiai a Lónyay nevet.

1162-ből három Lónyayt nevez meg a szerző: *Kozmát*, *Venczelt* és *Jónást*, de hogy ezek neveit honnan vette, annak nem adja urát, mert csak nem tarthatjuk elég bizonyítéknak Komlósy László beregmegyei főjegyzőnek 1821-ben elmondott beszédét, melylyel a főispánná kinevezett Lónyay Gábort üdvözölte, s melyben Jónásról, Vinczéről (nem Venczelről) és Kozmáról, mint XII. és XIII. századbeli főispánokról emlékezik meg, — megemlíti még a főjegyző *Pál* zempléni főispánt is, de már ezt nem veszi fel a szerző a Lónyayak közé, pedig ugyanazon az alapon Pálnak is helye volna az ősök sorában.

Az előadottakból aztán szerző ilyen családfát állított egybe:

Lóna Gurg de genere Keme
1061
|
Lóna László 1245
|
Lóna Nanes de Berencze 1270

Közlött adatai szerint pedig így állana a leszármazás:

Ezt a két genealogiát azonban nyugodt lelkiismerettel elszakíthatjuk s ott kezdhetjük a Lónyayak családfáját, a hol Nagy Iván kezdette volt ismeretes munkájában, ezelőtt 36 évvel, Nánafián, *Berenczey Küke Jakabon*. Ezen Jakabtól kezdve aztán közli is szerző a leszármazást (alig valami csekély betoldással) épen úgy, a hogy azt Nagy Ivánnál olvashatjuk, de a nélkül, hogy csak egy szóval is megemlítené forrását. Az újabb korbeli családfa kibővítése és annak napjainkig való levezetése azonban már a szerző érdeme, s ezt szívesen elismerjük. Hanem Nagy Iván munkájába is csúszott be egy-egy tévedés, de ez menthető, mert akkor még szoros zár alatt állottak a családi levéltárak, s az író csak a már nyomtatásban megjelent munkákat, kézirati genealogiai gyüjteményeket és az egyes családok által beküldött, több-kevesebb hitelességgel összeállított családfákat használhatta fel, de most már, midőn a levéltárak eléggé hozzáférhetők, kötelessége lett volna a «Lónyay család» szerzőjének az egyszerű, de kényelmes lemásolás helyett keresni a vérségi kapcsolatok bizonyítékait, a miket a család és a leleszi konvent levéltáraiban bizonyosan meg is talált volna, s akkor okvetlen rájött volna arra, a mit már az általa közlött két végrendeletből a Szaniszlóffy Báthory Katáéból és a báró Lónyay Zsigmondéból úgy is sejthetett, hogy Lónyay *VII. Istvánnak Zsigmondon* kívül több fia nem maradt, s hogy *X. János* és *VI. András* a Zsigmond báró nagyatyjának testvérétől *IV. Istvántól* származtak.

De nemcsak a levéltárakat, hanem még a kiadott oklevéltárakat sem használta fel a szerző, pedig *Küke Jakabról* olvashatott volna az Árpádkori új okmánytár X. 145. és 218., a Hazai okmánytár VII. 216. és Fejér György Cod. Dipl. VIII/VI. 12. lapjain. A gróf Zichy család okmánytára II. 452. lapján feltalálhatta volna Küke Jakab leányát *Katust*, *Imbreghy Andrásnét*. A gróf Károlyi család okmánytára II. 186. lapján rá akadhatott volna *Lónyay Domokosnak* két fiára, *Antalra* és *Jánosra*. A gróf Sztáray család okmánytára

II. 368. lapján meglelhette volna *Lónyay Andrásnét*, a ki *Tibay Mária* volt, Tibay György leánya. A gróf Károlyi okmánytár IV. 80. lapján pedig arról győződhetett volna meg, hogy Lónyay András már 1612-ben is viselte a kállói várkapitányságot.

A mi a feldolgozás ügyességét illeti, abban sem érthetünk egyet a mű ismertetőjével, mert nem erre vall az adomány- és magánlevelek, beszédek és halotti búcsúztatóknak a szövegben való *szószerinti* közlése.

Mindezek után, bár elismerjük a szerző rendkívül nagy szorgalmát, a többi mágnás-családokról írott dolgozatainak kiadásától a legjobb akarattal sem várhatunk nagy nyereséget genealogiai irodalmunkra.

Kiss Iván.

Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds. (1410—1437.) Verzeichnet von Wilhelm Altmann. 1. und 2 Lieferung. Innsbruck, 1896—97.

Immár két füzete fekszik előttünk Zsigmond király regestáinak, a teljes első kötet, több mint 6000 tétellel, dicsérve kiadójának szorgalmát és türelmét.

E regesták Zsigmondnak csak német-római uralkodói epochájára terjednek ki s ebből az időből is csupán a birodalomra vonatkozó okleveleket sorolják fel. A hazánkra vonatkozókat már azért is mellőzhetőknek tartotta a kiadó, mert tudomással birt az Akadémia megbizásából készülő Zsigmond-kori oklevéltárról. Mindazonáltal ez adatok ép oly becsesek a magyar történészre nézve, mint a németre. Sőt itt-ott művelődéstörténetünkre érdekes oklevelek kivonataival is találkozunk, hogy pedig a heraldikai vonatkozások nem ritkák benne, azt talán mondanunk sem kell.

Az véljük, hasznos szolgálatot teszünk olvasóinknak, különösen azoknak, a kik a XV. század-e nálunk legérdekesebb kor, címerészetével foglalkoznak, ha összeállítjuk a kötetben levő heraldikai vonatkozású regestákat, megkímélvén ezzel számukra azt a nem csekély munkát, melybe a száz s egynehány adat 6030 közül való kikeresése kerül. Érdekes összehasonlításokra és talán a Zsigmond-korabeli sűrű címeradományok tisztább magyarázatára nyílik ezzel alkalom.

A két füzet az 1411 július 3.[1] és 1424. év vége közé eső tizenhárom és fél évről összesen 106 címeradományozó oklevelet mutat ki, nagyobbára a birodalmi iktató-könyvek alapján. Ezek közül egy városnak szól; a többi személyeknek. Ez utóbbiak nemeik szerint így oszlanak meg: címeradomány 57; régi címert megerősítő oklevél 7; nemesítéssel vagy rangemeléssel járó címeradomány 16; címerbővítés vagy javítás 16; címerváltoztatási engedély 3; ugyanazon sisakdísz viseléséről szóló engedély 1; elkobzott címer visszaadásáról szóló okmány 1; hamis vagy kétes 4.

Nyelvre nézve van hatvanhárom latin és 38 német (a négy hamisat nem számítva).

A legtöbb adomány, úgy mint nálunk, az 1418. évre esik, világosan mutatva, hogy a Zsigmond által rendezett lovagi ünnepélyekre összegyűlt külföldi nemesek közt ép úgy elegen akadtak címertelenek, mint a király magyar kisérői között. Alapos okunk van tehát hinni, hogy ez időben még a külföldön is akárhány nemescsalád találkozott, a melynek nem volt címere s ezzel aztán a XV. századra megdőlne az az ismert elv, miszerint Németországban a címer a nemességnek elengedhetetlen attributuma. Elengedhetetlen az oklevél a kiállító s pecsétet használó nemeseknél, de egyébként nem bir kiváló fontossággal. Hogy ez volt a középkor felfogása, mutatja azon körülmény is, miszerint a címerlevelek kevésbbé ünnepélyes formában s rendszerint csak közép-pecsét alatt adattak ki, s velük szemben a birtokadományok jóval fontosabb volta szembetűnő.

A kitüntetettek között magyar nevűre nem találunk; hiányzanak a regestákból, s így kétségtelenül a birodalmi igtatókönyvből, a Somkereki Erdélyi és a Bossányi családnak szóló címerlevelek is, bár egy, ez utóbbival egy napon kelt armális van oda bevezetve, de ez Lützensteini Burkárd grófnak szól.

Nem lehetetlen, hogy a magyarok számára adott császári címeradományokat a magyar királyi iktatókönyvekbe vezették be, arra számítva, hogy az esetleg elveszett oklevelek a magyar kanczelláriánál legyenek igazolhatók, illetve pótolhatók s ne kelljen értük Németországba fáradni. Valószínűbb azonban, kivált a címerleveleknek tulajdonított csekély fontosságot tekintve, hogy a sok munkával elhalmozott kanczellária csupán tévedésből állított ki birodalmi armálist magyaroknak, a kik aztán nem akarván a taksát újolag megfizetni, megtartották s használták az ilyen módon kiadott diplomát.

Az armálisokról szóló regesták a következők:

1412 február 12. Buda. Címerlevél a kottschachi származású Herl Frigyes részére.

1412 május 21. Buda. Engedély a Miari, Doglioni és Foro bellunai nemes családoknak, hogy a sast címerük felső-mezejében viseljék.

1413 április 21. Udine. Címerváltoztatási engedély az Udinéből való Ludovicus de Czignotis «sacri lateranensis palatii et aulæ nostræ et imperialis consistorii comes» részére.

*1413 május 2. Udine. Címerlev. Fresachi Osvalt schönfelti és pleyffi hadnagy számára, a velenczeiek elleni háborúban szerzett érdemeiért.[1]

1413 deczember 12. Lodi. Címerlevél Michael de Hengramis comes palatinus részére.

1413. Hely és év nélkül. Címermegerősítő-levél Kurz György Austriai Frigyes hg. főpohárnoka részére.

1414. január 21. Cremona. Címerlev. Kirchen János részére.

1414 február 26. Piacenza. Címerjavító-levél Bernardus és Galvanus de Anguxolis számára.

1414 február 27. Piacenza. Címerlev. Georgius de Benzonibus részére.

1414 július 27. Speier. Címerlev. Hexstat Henriknek.

1414 október 2. Nürnberg. Címerlev. Schüler István nürnbergi polgár számára.

1414 november 8. Címerváltoztatási engedély Schad Farkas ausztriai lovag részére.

[1] E nappal kezdődnek Zsigmond Reichs-Registraturjainak bejegyzései.

[1] A csillaggal jelöltek német nyelvűek.

1414 november 14. Lechenich. Címereslev. az ausztriai származású Fronawer Vilmosnak.

*1415 január 27. Konstanz. Engedély von Wetzhausen és von Baldersheim asztalnokoknak, hogy sógorságban levén, ugyanazon oromdíszt hordhassák sisakjukon.

*1415 március 12. Konstanz. Zsigmond király megerősíti Lützelsteini Burkárd gróf azon címerét, mely Geroldsechi Volmár halálával szabaddá lévén, Wenczel király által Burkárd testvérének, Henriknek adományoztatott. (Benne átírva Wenczel okmánya egész terjedelmében.)

1415 március 27. Konstanz. Címeres-nemeslev. Overvesti Lőrincz, Vilmos bajor kir. és hollandi gróf titkára részére.

1415 április 7. Constanz. Címerlev. Rudolf Jakab isnyi polgár és kereskedő, valamint ennek fia Henrik részére.

1415 május 7. Konstanz. Zsigmond kir. Bozeni Vintler Jánosnak arany sisakkoronás címert ad. Nincs a birod. igtatókönyvben. Eredetije a családi levéltárban Meránban. (Kétes.)

1415. Kelet nélkül. Konstanz. Címerjavító-levél Watzmannsdorfi Keresztélynek.

1416 november ? Nimwegen. Címeres nemeslevél Tuchemynt Rádolf és testvérei számára. Ugyanaz ugyanakkor Cordeli Vilmos Györgynek. (Nem biztos, hogy két különböző oklevél-e ?)

1416 augusztus 13. Canterbury. Címerjavító és megerősítő lev. Schlick Henrik és fia Gáspár, udvari írnok számára. Nincs az iktatókönyvben. Kétes.

*1417 február 25. Constanz. Zsigmond kir. Brucker Henrik hagenaui polgárt lovaggá üti és címerét megerősíti.

1417 márczius 1. Konstanz. Engedély új czímer felvételére Doglioni Györgynek.

*1417 márczius 12. Konstanz. Zsigmond kir. szolgáját, a baseli származású Offenburg Henriket fiaival együtt lovagi rangra emeli s nekik czímert ad.

*1417 április 8. Radolfszell. Czímerlevél az uffenheimi eredetű Furbringer testvéreknek és rokonaiknak.

*1417 április 8. Radolfszell. Czímerlevél Holleghe János braunschweigi polgár számára.

*1417 május 6. Konstanz. Czímerjavító-levél Schermberg Vilmosnak.

*U. akkor, u. ott. Czímermegerősítő-levél Ekken Virgil számára.

*1417 június 25. Konstanz. Czímerjavító-levél Dosse Erhárd lovag részére.

*1417 július 5. Konstanz. Czímerl. Weger Istvánnak.

*1417. július 5. U. ott. Czímerlevél Chelerbergi (Kellerbergi) Astermannak.

*1417 július 10. Konstanz. Czímerlevél Heroldsberg községnek.

1417 augusztus 4. Konstanz. Czímerlevél Varrentrapp Albert lüttichi és prágai kanonok és familiaris valamint testvére Henrik részére.

*1417 augusztus 12. Konstanz. Czímerlevél két testvér : Burkart Rudolf és Mont Vilmos számára.

1417 szeptember 14. Constanz. Czímerlevél Geuder Koncznak.

*1417 október 20. U. ott. Czímerlevél Laudemburgi Rápoltnak.

1417. november 17. U. ott. Czímerlevél a nürnbergi Strarcke János és fiainak.

1418 január 8. U. ott. Czímerlevél az Aichelberger testvéreknek : Merkel, János és Péternek.

1418 január ? U. ott. Czímerlevél Quentin Péter és Detrének (Ortenburgból).

1418 márczius 4. U. ott. Czímerjavító-levél a paviai származású Gallina János Ferencz részére.

1418 márczius 7. U. ott. Czímerlevél a feltrei szárm. Johannes de Wendramellis részére, a kit Zsigmond ugyanazon napon kelt oklevelével kiséretébe vesz fel.

*1418 márczius 22. U. ott Czímerlevél (öt külön darab) :

az üchtlandi Freiburgból való Cramer Jakabnak,
az ugyanonnan származó Mursel Péternek,
Wartemberg Osvált és Erhárt baseli polgároknak,
Wartemberg János, Jakab és Miklósnak,
Planck Rudolf és János rosenheimi polgároknak.[1]

*1418 április 10. Konstanz. Czímerlevél Ekhart Ulrik részére.

*1418 április 16. U. ott. Czímerjavító-levél. Karge Péter Konrád és Jakab ulmi polgárok számára.

1418 április 23. U. ott. Czímerlevél a saltzburgi Hultzin Henrik fiának, Erer Péternek.

1418 április 27. U. ott. Czímeres nemeslevél Tannendorfi Boldizsár, Gáspár, Menyhért, Venczel és Márton részére.

1418 május 4. U. ott. Czímerlevél Härlemi János és Jánosnak.

1418 május 9. U. ott. Czímerlevél Rost János missieni polgárnak.

1418 július 2. Strassburg. Czímerlevél a brunecki szárm. Mesrer Jánosnak.

1418 július 12. Hagenau. Czímerlevél Seremi Ottónak. (Nem merek ezen Ottó v. Serem neve alatt magyar embert keresni. Mindenesetre érdekes volna az oklevelet ismerni; iktatókönyvi jele : F. 125 r.)

*1418 július 19. U. ott. Czímeres nemeslevél Henne v. Han számára.

1418. aug. 4. Baden. Czím. nemeslevél Landespergi János részére.

1418 október 6. Augsburg. Czímerlev. Prieschuch Tamás augsburgi polgárnak.

*1418 november 25. Passau. Czímerlev. Hans Chol részére.

*1418 november 19. Passau. Czímermegerősítő két testvér : Kraft Leupold és Niklas Schwabe részére.

*1419 január 25. Bécs. Zsigmond király a Lieflandból való Gerard Dalemnek, a ki párviadalban Treiden Henrik által legyőzetve, ezáltal «etwas an siner ere, friheit und wapan gekrenket ist, und er die ouch verloren hat», becsületét, szabadságát és czímerét visszaadja.

*1419 január 31. Bécs. Czímerjavító-levél Poll István, Albrecht osztrák hg. szolgája számára.

1419 április 28. Visegrád. Czím. nemes-levél Kuwennachból való Kautsch Henrik részére.

*1419 augusztus 13. Buda. Czímerjavító-levél Laun Ulrik lovagnak.

1420 január 17. Boroszló. Czímerlevél Strachwitzer János, Péter, Ferencz és Miklósnak.

[1] Az ilyen sűrű és tömeges czímeradományok bizonyára nem annyira a konstanzi tornákkal, mint inkább Zsigmond folytonos pénzzavaraival s kölcsönkéréseivel hozhatók kapcsolatba.

1420 április 14. Schweidnitz. Czímermegerősítő-levél Banckau Mihály boroszlói polgárnak.

*1420 július 25. Czímerlevél Fye Henrik udvari irnok és rokonainak, egyszersmind a kitüntetteket Zsigmond kir. «erhebt zu rittermässigen Leuten und Wappengenossen».

1420 július 27. Prága. Eberstein Péter és Pálnak a kihalt Alt-Kernsteiniek czímere adományoztatik. (Eredetije a bécsi cs. levéltárban.)

1420 augusztus 23. U. ott. Czímerlevél Cotta Burkhárt fiának Bonaventurának (aus dem Geschlecht v. Cottendorf in Thüringen). Eredetije a család levéltárában. Nincs a bir. iktatókönyvben. Valószínűleg hamis.

*1420 deczember 4. Kuttenberg. Czímerjavító-levél az Egerből (Csehország) való Gummerauer Miklós részére.

1420 deczember 5. U. ott. Czímeres nemeslevél a Setterichből való Kalde Péter notarius és familiaris, valamint ennek testvérei részére.

*1421 márczius 27. Znaim. Czímerjavító-levél Meissani Ottónak.

*1421 márczius 27. U. ott. Czímerjavító-levél Puchheimi Pilgrimnek.

1421 április 29. Trebčin. Czímerlevél Gausar Jánosnak (Strassburgból).

1421 augusztus 26. Buda. Czímerlevél Antonio Francisci Novi de Grandonibus pisai polgárnak. (Ugyanakkor őt familiarisává teszi.)

1421 szeptember 30. Pozsony. Czímerjavító-levél Stubenberg Frigyes részére.

1421 október 2. Czímerlevél Kaspar von Ekch (krajnai család) részére.

*1422 márczius 3. Skalitz. Czímeres nemeslevél a Rektlingenből való Seps Konrádnak.

*1422 július 7. Bécs. Pakensteini Mausenreuter János a kihalt Gutinger család czímerét kapja.

1422 július 7. Bécs. Czímeres nemeslevél Antonius de Tallenderii dictus Dominus Borra ex Arragonia, intimus familiaris (udvari bolond) részére. «. . . te tam fidelem quam benivolum prebuisti et quodam acuto studio sub simulata quadam curiositate, que summa Kathone teste dinoscitur esse prudentia, crebro nos a corporis periculis exemisti et quandoquoque in perplexitatibus constitutos et animi mutatione perlesos letice iubilo ad prioris iucunditatis gaudium reduxisti. . .»

1422 július 16. Nürnberg. Zsigmond kir. nemes Schlick Gáspárt, Neuhaus urát és utódait bárói rangra emeli s megengedi a kitüntetettnek, hogy czímerébe anyjáét, Collalto Konstanczia grófnőét is felvegye. Nincs az iktatókönyvben. Zsigmond e napon nem is tartózkodott Nürnbergben. Bizonynyal hamisítvány.

1422 augusztus 25. Nürnberg. Czímerlevél az Augsburgból való Jost és Ulrik Arczte számára.

1422 szeptember 4. Nürnberg. Czímerlevél a Nürnbergbe való Steinberg Péternek.

1422 szeptember 8. U. ott. Czímermegerősítő-levél Adolzheimi Zeisolfnak. Nincs a bir. iktatókönyvben. Eredetije a család levéltárában.

1422 szeptember 13. U. ott. Czímerlev. Rosenbusch János dr. medic. számára.

1422 szeptember 17. U. ott. Czímeres nemes-levél Asparni Amman Simon és testvére Gerung részére.

1422 augusztus—szeptember. U. ott. Czímeres nemeslevél a kölni egyházmegyéből való Balduin, Gerhard és Rutger v. Dyck testvérek számára.

*1422 november 8. Bécs. Czímerlevél Ratich Lénárd, Zsigmond és Ulriknak.

1422 november 12. U. ott. Czímerjavító-levél Windeni Jánosnak.

1422. Hely és kelet nélkül. Czímerlevél a kommotaui származású Sedlaczko Jánosnak.

1423 szeptember 24. Visegrád. Czímermegerősítő-levél Prantbacher János familiaris és testvére Werner részére.

*1423 október 4. Buda. Czímerjavító-levél. Aychpergi György és fiainak.

1424 május 26. Buda. Czímerlevél Habanug Jodok részére.

1424 június 28. U. ott. Czímerlevél Georg Mann von Goldberg és fivérei Miklós és Márton számára.

*1424. július 13. U. ott. Czímerlev. Goldiner János magdeburgi kanonok és wörlitzi prépost, úgyszintén fivére Peczon részére.

1424 július 24. Visegrád. Czímerlevél Konecken Miklós mester és testvére ugyancsak Miklós számára.

1424 július 24. U. ott. Czímerlevél Domenitz Detre halberstadti kanonoknak.

1424 szeptember 1. Tata. Czímerlevél (hat darab) János fia Edmundnak, Johannes Tannworhtnak, Robertus Coknak, Johannes Hamtannak, Johannes Iwarynak, Dieffredus Berbyknek.

(Zsigmond augusztus 25-ikétől 31-ig Esztergom és Komárom között vadászott, ez idő alatt oklevelei bizonyos Rawasgesső, Rabiskusse, Rozgessoról vannak keltezve. Bizonyosan hibásan vannak e nevek visszaadva s így a helység vagy talán birtok, erdő nevét pontosan megállapítani nem tudjuk. September 1-én tért meg a vadászatról Tatára s mindjárt az nap hat czímerlevelet adott ki. Hogy a kitüntetettek érdemeiket nem harcztéren, hanem a sokkal békésebb vadászaton szerezték, kétségtelennek látszik.)

1424 október 28. Tata. Czímerjavító-levél Wildungsmawri Konrádnak.

1424. deczember 6. Buda. Czímerjavítólevél Reimstain Jánosnak.

1424 deczember 8. U. ott. Czímerlevél Ungeraten Péter boroszlói polgárnak.

Hely és év nélkül. Czímerlevél Stals Miklósnak.

U. úgy. Czímerlevél Molsbergi János mainzi bírónak.

A herold-intézményre vonatkozólag csak hat regestát találtunk a kötetben, ezek azonban a heraldikusra nézve kiváló érdekűek, s magyar szempontból is igen fontosak.

1411 szeptember 12. Visegrád. Zsigmond kir. Tennemark (Dänemark) Simont heroldd (seu servus armorum) nevezi ki.

*1412 július 8. Buda A király közhírré teszi, hogy Weinsberg János persevantot kikiáltójává (Heerrufer) nevezte ki.

*1412 július 8. U. ott. Detre kölni érsek ajánlatára Kunigsberg Jánost, a kinek ezúttal Magyarország (Ungerlant) nevet ad, minden magyarországi heroldok és persevantok czímerkirályává nevezi ki.

(Sajátságos, hogy ez a kizárólag Magyarországot illető okmány németűl adatott ki, bár a bir. iktatókönybe nincs bevezetve.)

*1413 május 6. Udine. Zsigmond király elhúnyt atyjának és testvérének szolgáját (Knecht) Karlsteini Kolost, «Marschalk der wapen», szolgálatába fogadja.

*1413 május 6. U. ott. Venczel testvére szolgáját Lützemburg Konrád heroldot udvarához fogadja.

1413 deczember 27. Lodi. Heroldját, Romrich (Römisches Reich) Pált a római birodalom összes heroldjai és trabantjai királyává teszi, megengedi, hogy minden kapott ajándékkal szabadon rendelkezhet s felmenti őt minden vám alól.

A Sárkány-rend történetéhez szolgáltat némi adalékot a következő öt regesta:

1411 deczember 23. Buda. Zsigmond kir. Jakab carrarai herczeg és anguillai grófot,

1412 január 11. Buda. Brunoro della Scala veronai és vicenzai birodalmi vicariust a Sárkány-rendbe felveszi.

*1412 május 16. U. ott. Felszólítja a Sárkány-rend összes tagjait a Frigyes osztrák herczeg elleni háborúban való részvételre s igéri, hogy az általuk elfoglalt helyeket a rendnek zálogba adja. (Bizonyosan volt latin példánya is a magyar rendtagokhoz.)

1412 szeptember 26. U. ott. Miután Orsini Bertold «comes palatinus et princeps» kellőkép megismerte János esztergomi érsektől és Branda bibornoktól a Sárkány-rend szabályait, Zsigmond király felveszi őt a rendbe.

1418 január 22. Konstanz. A király Guartius Fernandit tanácsosává nevezi ki, egyúttal felveszi a Sárkány-rendbe, melynek szabályaira Henrik arragoniai és siciliai infans előtt kell felesküdnie.

Pecséttani szempontból érdekes Kirchen János protonotarius 1417 november 5-ikén Konstanzban kelt azon rendelete, melylyel megbízza Arnold bommeli aranyművest, hogy 2 birodalmi pecsétet (sigilla imperialis majestatis) készítsen.

Végül még a következő három regestát iktatjuk ide:

1418 február 8. Konstanz. Zsigmond király eredményesen vesz részt egy tornában. (Richenthal után.)

1411 június 11. A frankfurti tanács megtagadja Zsigmond azon kívánságát, hogy a birodalom és Magyarország czímerét ott kiakaszszák.

1418 július 16. Hagenau. Zsigmond meghagyja Zeiselmeister Miklós tanácsnokának, hogy gondoskodjon arról, miszerint a birodalmi városok tornyaira a birodalmi lobogó vonassék fel.

Varjú.

G. G. Winkel. Gewerbe und Kunstgewerbe in der Heraldik. Die Entstehung und Bildung der Wappen und des Wappenschildes. Nach dem handschriftlichen Nachlass von Ludwig Clericus. Berlin, 1896.

Egy könyv, a melynek szerzője ismeretlen. Vajjon mi benne a Clericusé, a ki 1892-ben halt meg s a németeknél mint zseniális heraldikus volt ismeretes és mi a G. G. Winkelé, a kiről a czímertannal foglalkozók édes keveset tudnak? Nekünk úgy tetszik, mintha egy jól kiszabott kabátot egy bádogosnak adtak volna át megvarrás végett, mert ez a könyvecske nehány jó idea mellett egy nagy csapat képtelenséget tartalmaz, képtelenségeket, a melyek heraldikus tollából nem folyhattak.

A czím sokat igér. A heraldikai tudomány immár több mint ötszáz esztendős (Bartolustól számítva keletkezése idejét), de még nem tudott megfelelni arra a nagyfontosságú kérdésre, hogy miként keletkeztek a czímerek. Csak természetes a kiváncsiság és a várakozás, a melylyel a Winkel-Clericus könyvét kezünkbe vettük, keresve a kérdés megoldását.

Nem sokáig kellett forgatnunk, hogy belássuk, miszerint a czímer keletkezésének megfejtését ez a munka egy lépéssel sem vitte előbbre. Merész conjecturák nem is vihetik; adatokkal beigazolt tényekre van szükségünk, az adatok azonban itt részben igen gyarlók, részben pedig teljességgel hiányoznak.

Mindjárt az első pár sorban elmondja a könyv, hogy szerzője (vagy szerzői) mit értenek czímer alatt. Lévén ugyanis a németben Waffen és Wappen eredetileg egy jelentésű, a czímer nem lehet más, mint bizonyos ismertetőjelekkel ellátott védőfegyver, és pedig főként, ha ugyan nem kizárólag a pajzs és a sisak. Másutt az a jelvény csak dekorácziónak való.

Bizonynyal nem fogja kezébe kapni az én szerény soraimat Winkel úr, mert ha számíthatnék rá, úgy azt a tanácsot adnám neki, olvassa el egy honfitársának G. A. Seylernek munkáját a heraldika történetéről, s tanulja meg belőle, hogy a wâpen a XII. és XIII. században keresztül, a mint az nagy sereg példával van beigazolva, a pajzsra vagy egyebüvé festett jelvényt, de sohasem a jelvénynyel ellátott pajzsot jelentette.

Első botlására siet a szerző ráduplázni. Szerinte tévedés volna azt hinni, hogy az első hadi pajzsokat befestették, hiszen a hat-hétszáz év előtti festéket az első eső lemosta volna. Az első pajzsok tisztán csak plasztikus díszekkel voltak ellátva.

Bizony keveset tart a régiekről Winkel úr! Tudtak azok vízálló festéket is fabrikálni! De ha nem festették, hogy dekorálták a pajzsot? Erre is kapunk feleletet. A dekorálás szövettel, bőrrel és érczczel történt. De hogy a szövetet mivel festették meg olyatén képen, hogy a szinét nem vitte le a zápor, arra a kérdésre adós marad a tisztelt szerző úr. Nem akarjuk olvasóinkat ilyen apróságokkal untatni, a minők csak úgy hemzsegnek a könyvecskében. Rátérünk egyenesen a fő dologra, a czímerek keletkezésére.

Röviden összefoglalva a terjengős előadást, szerző véleménye így hangzik.

A lovag urak semmiesetre sem csináltathatták otthon pajzsaikat, (miért?), — hanem vették, mert «mint ma a kisvárosi vásárokon halamokban frissen faragott nyárfa-teknőt látni, úgy hevertek a középkori vásárok bódéiban rakáson a frissen csinált hadipajzsok».[1]

[1] Szóról-szóra!

Ezeket a «frissen készült» pajzsokat aztán otthon a vitézlő urak ki bőrrel, ki meg szövettel, felczifrázták. De a pajzsfabrikánsok is tanultak, s a jövő vásárra szép tarkán bevont pajzsokkal állítottak be. Nagy lett aztán ezeknek keleti, hanem ugyancsak megnyúlt a nemes urak orra, midőn rájöttek a legközelebbi összejövetelnél, hogy valamennyien egyforma pajzsokat viselnek.

E gyönyörű fantazmagoriából aztán kisüti Winkel úr, hogy «az egyforma czímerek nem az egy törzsből való származásra mutatnak, hanem közös beszerzési forrásra és szomszédságra». Hozzá teszi még, igazi ős-eredeti németséggel: «Da wäre nun schon, so nebenher, mit einem Lehrsatze aufgeräumt worden, auf den sich die Heraldogenealogen sehr viel einbildeten». A mi magyarán annyit tesz, hogy kár a genealogusoknak beavatkozni a heraldikába!

A czímerek tehát így keletkeztek. Kiki aztán ragasztott a pajzsára egy-egy darab szövetet, rászögezett egy szárnyat, egy ollót vagy egy keztyűt, megkülömböztető jelül, sőt, horribile dictu, ha az ütközetben kivágták a pajzsbevonatot, akkor egy darab másszínű vásznat ráragasztottak vagy rászögeztek a lyukra s ebből aztán lett herold-figura!

Így megy ez végső végig. Nem is akarom tovább fogyasztani vele a papirost és az időt. Csak még egyet említek meg a könyvből, egy olyan dolgot, a mit, biztos tudomásom szerint, még maga Clericus sütött ki s a mivel a németek annak idején (mintegy öt év előtt) igen nagyra voltak.

A művészek, különösen a festők ős idők óta három pajzsocskát viselnek czímerül. Clericusnak ez sehogy sem tetszett, szerette volna a pajzsokat valami mássá átváltoztatni. A véletlen aztán rávezette, hogy azok a pajzsok valójában festékes fazekak voltak! S hogy jobban elhigyjük neki, még azt is megcselekedte, hogy három valóságos XVII. századi ilyen csuprocskát ráerősíttetett egy köríves pajzsra s azt lefényképeztette. Ott van a fénykép a munkácskában is a 63. lapon. És ime, a fazekak silhouette-jei tökéletesen úgy néznek ki, mint a kerekaljú pajzsok. Ergo — a művész-czímer három festőfazék! Hivatkozik is a gosslári szobafestőkre, a kik ő előtte kijelentették, hogy ősi traditio szerint a három pajzs tulajdonkép három festékes-bögre. Már pedig ez, Clericus szerint többet ér, mint a «heraldikusok tudákos származtatásai».

Ezek után Aquila Jánosról, a ki pedig volt olyan művész a XIV. században, mint a XIX-ikben a Clericus gosslári szobafestői, ne merje többé senki sem mondani, hogy német volt! Barbár magyarnak kellett lennie, mert különben nem festett volna czímerébe *háromszögű pajzsocskákat*, a mikből ugyan Clericus úr se tudott volna bögréket kombinálni.

Talán többet foglalkoztunk e könyvvel, mint illett volna, de hogy nem mellőztük teljesen, a mint megérdemelné, annak az az oka, hogy tapasztalatlanabb heraldikusainknak, a kik magyar könyvek hijján, szentírás gyanánt olvassák a német czímertani produktumokat, egy kis próbát akartunk nyujtani a német alaposságból.

S ez alkalomból nem mulaszthatjuk el egy ugyanilyen alaposságú munkának egyik ránk vonatkozó pontját hasonló tanulság okáért felemlíteni.

Az 1887-ben megjelent s a német heraldikusok által igen nagyra becsült «Wappenalbum der Gräflichen Familien. Herausgegeben von M. Gritzner und A. M. Hildebrandt» (Gritzner munkatársa volt a Siebmachernek is) II. kötete L. lapján az Eszterházyakról szólván, ezt írja: «A kardos griff már a legrégibb időkben eredeti törzsczímere volt az Eszterházyaknak (derer von Estoras) [1] és azt *II. András*, Magyarország királya egy Estorasi Mátyásnak adott kiváltság-levélben, kelt Budán 1225-ben, *megerősítette* s a három rózsával s a hozzáadott koronával *megbővítette*».

S ezt egy *nagyhírű* német czímerész le merte nyomatni az Úrnak 1887-ik évében!

Helyreigazítás. A Turul 1892. évfolyamának első füzetében néhai Csergheő Gézától egy nagyobb közlemény jelent meg a Török családokat illetőleg; a 37-ik oldalon a többi között az «Endrődi Török» családról is tesz említést, melynek utolsó ivadékaként az ismert Török József altábornagyot említi. Erre vonatkozólag a következő helyreigazításokat tehetjük: A család előneve nem «Endrődi», hanem «Erdődi»; a fentemlített Török József altábornagyot ő Felsége Bécsben, 1880 október 18-ikán bárói rangra emelte; az akkor nyert czímer leírása a következő: Kék mezőben, zöld alapon, fehér lovon jobbfelé vágtató vörös ruhás lovas, jobbjában görbe kard, melyről a család nemesi czímerében látható bajuszos török fő hiányzik; a pajzs alatt szalag «Fide et Fortitudine» felirattal; a pajzs felett hétágú arany koronából aranylevelű koronával díszített sisak emelkedik, mely felett két kék sasszárny között vörös ruhás kar nő ki, görbe kardot tartva egyenesen felfelé; a két sasszárnyon egy-egy hatágú arany csillag látható. Török József altábornagygyal az Erdődi báró Török család nem halt ki; mert nejétől, özv. báró Kleinert Frigyesnétől, szül. Daberger (és nem Tapperger) Máriától származott fia: Géza, a bécsujhelyi akadémiát végezte nemrég; az altábornagy öcscse László, kinek fia Sándor jelenleg is magyar gárdakapitány Bécsben.

E Török család a Pozsonyban élő báró Török József altábornagy állítása szerint Enyingi Török Bálint fitestvérétől egyenes ágban származik le.

Horváth Sándor.

[1] Ez árulja el a kitünő forrást, a Tropheum Domus Estorasianæ-t.

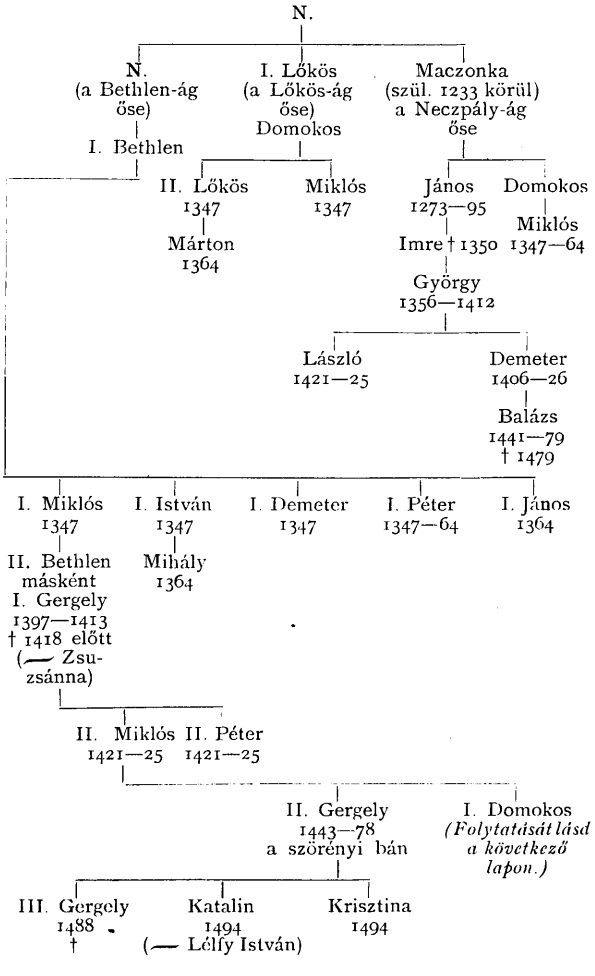
BETHLEN GÁBOR ERDÉLYI FEJEDELEM ŐSEI.

A hirtelen magasra, esetleg világtörténelmi jelentőségre emelkedett férfiak származását meghatározni rendesen vajmi nehéz. Már az illetők életében megered egyrészről az irigyek, másrészről a hizelgők nyelve; az egyik befeketiteni, a másik kifényesiteni akarja a bámult férfi származását s a kettő eredménye: a történeti igazság elhomályositása. Igy történt ez Macedo Bazil császárnál, igy I. Napoleonnál vagy, hogy közelebbi példát vessünk föl, Eszterházy Miklósnál.

Bethlen Gábor, Erdély nagynevű fejedelme (1613—29.) sem volt kivétel. Ócsárlói mellett neki is akadt hizelgő iródeákja Bojti Veres Gáspár személyében s ez mindjárt megkezdte az Iktári Bethlenekről való tudatlanságát a Betleni Bethlenekről szerzett tudásával takargatni, megkezdette a Betleni Bethlenek őseinek érdemeit az Iktári Bethlenek őseire átruházni s igy a két család multját összezavarni.[1] Nyomába léptek aztán a többi genealogusok és, noha fölvitték a család eredetét egész Szent-Istvánig, lassan-lassan annyi tévedést, annyi mesét halmoztak össze, hogy munkájuknak a XVII. századig terjedő része teljesen hasznavehetetlen.[2]

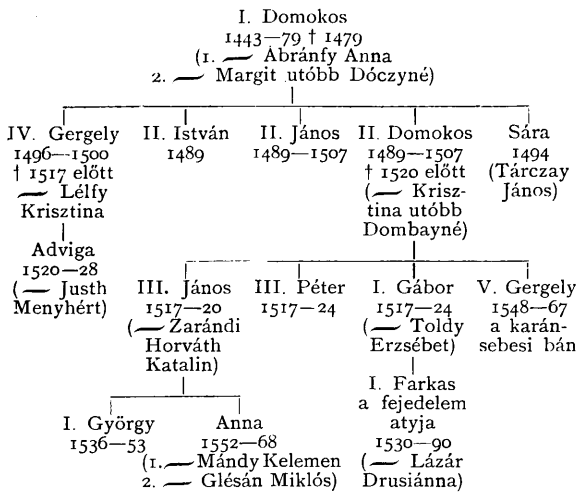
Nem untatom szives olvasóimat e tévedések és mesék részletes czáfolgatásával, hanem a legvilágosabb, a legérthetőbb czáfolatot, a végre nagynehezen megállapitott történeti valót terjesztem elő.

Bethlen Gábor fejedelem őseinek nemzedékrendje a következő:

[1] Engel, Monum. Ungrica, 240—42. ll.

[2] Ismerteti ezeket s ellenmondásaikat kiemeli Nagy Iván, Magyarorsz. családai. I. k. 48—49. ll. II. k. 68—69. ll.

A mint e nemzedékrend mutatja, az Iktári vagy Bethlenősi Bethlen családnak azon, sajnos, ismeretlen nevü őse, kinek révén e család a Neczpály családdal s a gyorsan kihalt Lőkösággal vérségi összeköttetésben állott, a tatárjárás előtt élt. Ez ismeretlen nevü ősnek Maczonka nevü fia és ettől származó unokái elszakadtak szülőföldjüktől; előbb Hevesmegye északi részén, majd Nógrádmegyében, végül pedig Túróczban szerveztek maguknak új birtokokat, s Túróczban alapítottak új, Neczpály nevü családot. Amde Károly és Nagy-Lajos királyaink uralkodásának békésebb napjaiban eszükbe jutott a közös ős szépunokáinak, hogy még nem vették ki részüket az ősi vagyonból s e végből 1347-ben egyszer csak megjelentek Békés- és Zarándmegyék együttes nádori gyülésén s ott bejelentették a nádor előtt követelésüket Bethlen fiai: I. Miklós, I. István, Demeter és I. Péter ellen, a kik az ősi jószágokat tettleg kezükben tartották.[1]

E száraz, hivatalos keresetlevél lapjain bukkan elő először az ismeretlenség homályából az Iktári Bethlen család.

Abból, hogy a Neczpály és Lőkös-ág Gyoma békésmegyei faluból s a hozzácsatolt Miklóslaka, Özed és Téglás pusztákból, továbbá Bethlen-Ősi, Seprős és Bodon zarándmegyei falvakból és az ezekhez tartozó Csókástelek pusztákból kapott örökrészt, következik, hogy éppen ezek voltak az ősi, még a közös őstől bírt falvak; s így a Bethlen család árpádkori fészkét e falvak valamelyikében kell keresnünk. A földrajzi helyzet s a Gerlai Ábránfy család példája arra utalnak, hogy Gyomát tartsuk a legelső, legrégibb lakóhelynek. S ha ez áll, akkor az Iktári Bethlen és Neczpály családok ősei Gyomáról kiindulva szerezték meg, a ma is Erdőhátnak nevezett vidéken, a Szartos folyó mellett, azon földterületet, melyen aztán idővel Bethlen-Ősi, Seprős, Bodon és (a gyorsan megszünt) Csókástelek falvak alakultak. Megjegyezzük, hogy a régi Bethlen-Ősi is a mai Seprős falu határán állott s neve, bár elferdítve, még ma is él, mert a seprősi oláhok határuk egy részét Boklonos-nak hívják.[1]

Abból pedig, hogy Iktárból (Temesm.) és tömérdek apró tartozékaiból a Neczpály- és Lőkös-ág (ha csak csereképen nem) nem kapott, nyilvánvaló, hogy Iktár már nem a közös ősnek, hanem csak a Bethlen-ág megalapítójának szerzeménye. Sőt e szerzemény alig régibb a XIV. század elejénél, mert tartozékai már túlnyomó részben oláh falvak, s oláhokra e vidéken a magyar csak a tatárjárás után szorult.

Megállapítván ekkép a szinhelyet, hogy az Iktári Bethlen család XIV—XVI. századbeli tagjainak története végbe megy, átmehetünk a családfán feltüntetett tagok egyenként való ismertetésére.

I. Bethlen fiai közül I. Miklóst, I. Istvánt, I. Demetert és I. Pétert 1347-ben azért említi föl Gilitfi nádor levele, mert Neczpály Imre törvénybe idézte őket az ősi jószág megosztása végett.[2]

I. Péter 1355-ben krassómegyei alispán és galambóczi várnagy vala.[3]

Ez időtájt, vagy nem sokkal később, I. Pétert és I. Jánost a Lőkös-ág, továbbá Maczonkának az alföldön maradt unokája, Domokos fia Miklós, nagyon szorongatták az ősi vagyonból való osztály végett s a bíróság előtt el is nyerték tőlük többek közt Bethlen-Ősi és Seprős felét. Azonban a Bethlen-fiúk, továbbá unokaöcscsük I. István fia, Mihály, nem akartak Bethlen-Ősiben és Seprősön magukon kivül más földesurat tudni, s azért rászánták magukat, hogy csere utján az elvesztett fele részeket visszaveszik s felajánlották atyafiaiknak iktári uradalmuk egyes falvait cserébe.

[1] Haan és Zsilinszky, Békésmegyei okltár, 23. l.

[1] Mogyorósy, Gyula hajdan és most, 206. l.
[2] Békésmegyei okltár, 23. l.
[3] Pesty, Krassóm. tört. III. k. Okltár, 31. l.

Ezek elfogadták az ajánlatot s igy 1364 Szent-Mihály napján az aradi káptalan előtt megkötötték a szerződést. E szerint Lőkös, Márton fia a Lökös-ágból és Miklós, Domokos fia, a Neczpály-ágból, visszaadták Bethlen fiainak, I. Péternek és I. Jánosnak Bethlen-Ősi és Seprős elperelt felét, ezek pedig cserébe adták a Temes folyó mellett Iktártól keletre, Iktár és Enisztó közt eső Andocsfalva és Dragonfalva nevű helységeket az ott levő két hiddal együtt továbbá a Rékas patak fejénél ezen falvakat: Pósafalvát, Bratiszlófalvát és Rádéfalvát.[1] Később e falvak megint a Bethlen-család kezére jutottak.[2]

A család továbbterjesztője nem az 1364-ben már említett Mihály, hanem I. Miklós fia, II. Bethlen lőn. Keresztneve Gergely vala s ezért őt jelöljük másként I. Gergelynek. E Bethlen I. Gergelyt 1397—1402. években Bebek Detre nádor elé idéztette Neczpály György, hogy perrel is kényszeritse őt az ősi vagyonból őt illető rész kiadására. A per aztán a szokásos kifogások, halasztások útján folyt rendesen 1407-ig. Ez év őszén Bethlen I. Gergely is részt vett a boszniai hadjáratban s ott a hadakozás közben rátalált Neczpály György fiára, Demeterre. Miért, miért nem? most egyszerre úgy föllobogott az atyafi-szeretet I. Gergelyben és Neczpály Demeterben, hogy még ott Boszniában a Verbász folyó mellett táborozó király elé mentek s egymást okt. 4-én kiállított levél szerint kölcsönösen nemcsak ősi, hanem összes bármikép szerzett javaikban is osztályos atyafiakká fogadták. Meg is igérték melegiben, hogy 1408 Vizkereszt nyolczadán mindketten, vagy esetleg Demeter helyett, atyja, György, megjelennek a váradi káptalan előtt és ott kiválasztott nyolcz jámbor nemes ember itéletére rábizzák magukat s a hogy azok őket az oklevelek megvizsgálása után megosztoztatják, úgy lesz jó. 40 márka büntetés érje azt, a ki szavát meg nem állja.

A kinek 1408 január 13-ikán Váradon szinét sem látták, az Bethlen I. Gergely vala. Sőt még azt is megtette, hogy ujra a régi huzavonához fogott, halasztásokat nyert, az idéztetésekre nem jelent meg, úgy, hogy utoljára a nádor 1412 Szent-Jakab nyolczada előtt három piaczon kikiáltatta. Kifogyván minden ürügyből, végre 1412 Szent-Mihály nyolczadán Kóváry Pál itélőmester és más jámborok közvetítésével egyezségre lépett a Neczpályakkal. Az ősi vagyonnak felét átengedte a Neczpályaknak, csak azt kötötte ki, hogy Gyomán a jobbágyok kétharmadát neki hagyják. Ezután nyugodtan nézte, hogy 1412 deczember 8-ikán és a következő napokon Szederkényi János mint nádori kiküldött az aradi káptalan bizonysága jelenlétében Bethlen-Ősit, Seprőst, Bodont és Gyomát 2 részre osztja s az egyik felét Neczpály Györgynek s örököseinek átadja, Bethlen-Ősiben levő udvarházáért pedig a Neczpályaknak 15 és fél öl nagyságú telket kiszakít. Nem szólt az ellen sem, hogy erről az aradi káptalan hivatalosan jelentést tett s Garay Miklós nádor 1413 Vizkereszt nyolczadán itéletlevelet s az egész pör lefolyását összefoglaló itéletlevelet adott ki.[1]

Bethlen I. Gergely 1418-ban már nem élt. Özvegye, Zsuzsánna, alkalmasint Szeri Pósaleány, ez évben Szeri Pósa Péterrel együtt adja ki a mai Féregyháza (Temesm.) mellett eső Veresegyháza egy részét Fejéregyházy Benedek nevü nemes szolgájuknak betelepítés végett.[2]

I. Gergely fiait, II. Miklóst és II. Pétert 1421- és 1425-iki oklevelek sorolják föl. 1421-ben a Neczpályakkal együtt új adománylevelet szereznek az ősi, még adománylevél nélkül bírt Gyoma, Bethlen-Ősi, Seprős és Bodon helységekre,[3] 1425-ben pedig Gyoma szomszédjaival, az endrődi nemesekkel a határvillongások ügyében kibékülnek s egyszersmind Gyoma határait megjáratják.[4]

II. Péternek, az eddigi adatok szerint, magva szakadt.

II. Miklós korán elhalt, úgy hogy 2 fiát: II. Gergelyt és I. Domokost, mint kiskoruakat hagyta hátra. A kiskoru fiuk gyámja Szokolyi Péter, Temesmegye későbbi jeles főispánja vala, s 1443-ban, midőn a Biczerey-családot a Rékas birtokába iktaták, gyámfiai nevében Iktár határaira vigyázott.[5]

[1] Temesmegyei oklevelek, I. k. 561—62 ll.

[2] 1517-iki oklevél a Neczpáli Justh család levéltárában, a Magyar Nemzeti Muzeumban.

[1] Békésmegyei okltár, 22—28. l.

[2] Gr. Sztáray cs. okltára, II. k. 192. l.

[3] Békésm. okltár, 46—48. ll.

[4] Justh cs. ltára.

[5] Forgách cs. ltára a Magyar Nemzeti Muzeumban.

Szakolyi Péter keze alatt II. Gergely és II. Domokos jeles férfiakká növekedtek s országos hivatalokra emelkedtek. II. Gergely 1458-ban szörényi bán, 1464-ben zsidóvári várnagy vala,[1] I. Domokos előbb az 1468—76. években az erdélyi alvajdaságot viselte,[2] 1478-ban pedig a szörényi báni méltóságot nyerte el.[3] I. Domokos első neje, Ábránfy Anna, a törökverő hősnek, Ábránfy Tamásnak leánya,[4] második pedig Margit nevű vala.[5]

A két testvér élte vége felé a törökök beütéseinek inkább kitett Iktár helyett Bethlen-Ősit tette állandó lakásává s itt szorosabb ismeretségbe jutott a szintén ott lakó, utolsó Neczpályval, Balázszsal. E Balázs szerencsétlen is, meg tán tékozló is volt, s így mindig pénzhiányban szenvedett. Így történt, hogy 1466 július 3-ikán az aradi káptalan előtt seprősi birtokából 10 telket Bethlen I. Domokosnak zálogosított el 37 forintért;[6] nemsokára, vagy tán ugyanakkor bethlenősi birtokának felét is zálogba tette 100 forintért I. Domokos apósánál, Ábránfy Tamásnál, ez pedig tovább adta a zálogot vejének I. Domokosnak.[7] Mindamellett régi magyar szokás szerint összezördültek az atyafiak 1466 őszén. Neczpály Balázs panasza szerint Ábránfy Tamás I. Domokosnak, továbbá leányának, I. Domokos nejének buzdítására és sürgetésére 1466 Szent-Mihály napja táján elküldötte 3 fiát, 6 nemes tisztjét és a maga meg veje bethlenősii jobbágyait s ezek Balázs úr makkos erdejéből 28 darab hízott sertést elhajtottak, aztán bethlenősi malmát feltörték, az ott talált lisztet és gabonát elvitték, egyik szolgáját nyíllal megsebesítették, sőt őt magát is meg akarták ölni. Neczpály Balázs ezért elégtételt követelt. El is ment az országbírói törvényszék elé s ott vádat emelt hatalmaskodás szerzői és elkövetői ellen. A törvényszék 1467 január 20-ikán elrendelte a nyomozást, de Zarándmegye tisztikara csak későn, május 4-ikén állítja ki a bizonyítványt, hogy Neczpály Balázs panasza való.[1]

Már ebből is sejthető, hogy a rendes, birói úton való elégtételadásból nem lett semmi. Az egyetértés I. Domokos és Neczpály Balázs közt teljesen helyreállott. 1469 elején Balázs úr azt a 100 forintot, melyért bethlenősii birtokának fele le volt kötve, valahogyan lefizette s I. Domokos 1469 május 13-ikán személyesen ment el az aradi káptalan elé, hogy ott kedves atyafiát minden további kötelezettségtől fölmentettnek nyilvánitsa s a zálogot okiratilag is visszaadja.[2]

Később még inkább kedveztek a Bethlen-testvérek Neczpály Balázsnak. Lassan-lassan eljárt az idő Balázs úr fölött s mindinkább bizonyosnak látszott, hogy nem lesz fiu-örököse. Kire szálljon már most a szép vagyon? A Bethlenek könnyen bebizonyitották Balázs úrnak, hogy sokkal jobb lesz, ha rájuk, egy törzsökből fakadt atyafiaira hagyja, mintha az a királyra száll. Balázs úr tehát ráállott, hogy egymást kölcsönösen örökösökké tegyék. 1478 ápril 18-ikán létrejött a szerződés[3] és a Bethlen testvérek a királyi udvarnál csakhamar kivitték, hogy azt I. Mátyás király 1478 június 10-ikén megerősítette, illetőleg a maga részéről is elfogadta.[4]

Most azonban a Bethleneknek jól kellett volna vigyázniok Neczpály Balázsra. Csakhogy nem vigyáztak s kerekedett belőle olyan baj, hogy 18 évig nyögtek belé. Neczpály Balázs a szerződés megkötése után fölment Túróczmegyébe s ott miért — miért nem? egyszer csak megmásította szavát. 1479 márczius 8-ikán megjelent a túróczi konvent előtt s visszavonta a Bethlenekkel kötött 1478-iki szerződést, azt vetvén ürügyül, hogy a Bethlenek nem tartották meg igéretüket s különben is tőle messze laknak.[5] Aztán pedig ugyanaz nap összes birtokait 2000 kézhez vett forintért elzálogosította kussavi Justh Andrásnak.[6] Egy hét mulva, márczius 15-ikén még régebbi, 4000 forintos adósságát is rátáb-

[1] Pesty, A szörényi bánság története, I. k. 283. l. Krassóm. tört. III. k. 416. l.

[2] Pesty, Krassóm. tört. III. k. 438. l.

[3] Gr. Teleki cs. oklt. II. k., 106—130 ll. és Pesty, A szörényi bánság tört. I. k. 285. l.

[4] 1467-iki oklevél a Justh cs. ltárában.

[5] Orsz. lt. Dl. 19535.

[6] Justh cs. ltára.

[7] 1467. évi oklevél u. ott.

[1] Justh cs. ltára.

[2] U. ott.

[3] Békésmegye okltára, 90—91. ll.

[4] U. ott, 92—93. ll.

[5] Justh cs. ltára.

[6] U. ott, kiadva némi hibákkal: Békésmegyei okltár, 98. l.

láztatta vagyonára, úgy, hogy az most már 6000 forintig volt elzálogosítva.[1]

Justh András már most gyorsan birtokba szerette volna venni Neczpály vagyonát. Egy hét mulva már beiktató parancsot szerzett a királyi kanczelláriától s április 10-ikén ott volt Bethlen-Ősiben a királyi ember, meg a budai káptalan bizonysága, hogy Neczpály Balázs részét Justhnak átadják. Bethlen II. Gergely akkor már nem élt, I. Domokos pedig nem készült el a meglepetésre, talán nem is volt éppen otthon, úgy hogy a hely szinén ellenmondani sem tudott; Budára küldötte tehát egyik emberét s ott utólag jelentette be a káptalan előtt tiltakozását Justh András beiktatása ellen.[2]

Nem sokára (1479 novemberben) Neczpály Balázs meghalt. Ugyanez időtájt I. Domokos is bevégezte földi pályafutását, özvegyen hagyván maga után második nejét, Margitot, és árván 4 gyermekét. A Bethlenek szerencséjére Bethlen I. Domokos özvegye kardos magyar asszony volt s gyermekeinek meg sógora árváinak jogait keményen védelmezte. Neczpály Balázs halála után annak alföldi birtokait azonnal lefoglalta gyermekei és sógora árvái számára, s fölvette a keztyűt Justh Andrással és Onofrynéval, Neczpály Balázs unokahugával szemben. Onofryné leánynegyedet követelt Neczpály Balázs vagyonából. A felvidéki birtokok negyedrészébe be is iktattatá magát, de Bethlen-Ősiből a király emberét és a káptalani bizonyságot özvegy Bethlen I. Domokosné udvarbirájával és egyéb embereivel erőszakosan kikergetteté, úgy hogy azok az alföldi birtokok negyedét le nem foglalhaták.[3]

I. Domokos özvegye nemsokára Nagylucsei Dóczy Imréhez, I. Mátyás király egyik kapitányához ment férjhez, s ebben ő támaszt, a Bethlen-fiuk pedig hatalmas pártfogót nyertek.[4] Időközben folyt a pör Justh Andrással. Ez 6000 forintos követelése fejében tettleg lefoglalta Neczpály Balázs felvidéki jószágait, de, mint láttuk, szerette volna megkaparitani ugyanannak (tettleg már a Bethlenek kezére jutott) alvidéki birtokait is. Viszonzásul II. Gergelynek fia, III. Gergely 1488-ban hivatalosan be akarta magát iktatni Neczpály Balázs fölvidéki (turócz-, liptó- és árvamegyei) javaiba, mint a melyek az 1478-iki szerződés szerint szintén a Bethlen-családot illették volna. Ezt meg természetesen Justh András akadályozta meg.[1] A Bethlenek Neczpály Balázs egyetlen leányát is hibásnak tartották a felvidéki jószágok visszatartásában s őt III. Gergely és II. István 1489-ben egész komolyan fölszólították, hogy atyja túrócz-, liptó- és árvamegyei birtokait nekik adja át. Mint előre látható volt, Neczpály Zsófia ezt megtagadta.[2]

Justh András 1488-ban, vagy még azelőtt, újra megkísérlette a zarándmegyei birtokok lefoglalását, de Bethlen I. Domokos özvegye fegyveres emberekkel űzette el a hivatalos személyeket. Erre aztán új per keletkezett «erőszakos elűzés» (violenta repulsio) czímén. 1489 február 18-ikán a királyi törvényszék az özvegyet a pörben való meg nem jelenés miatt megbírságolta.[3] 1492-ben Szent-Mihály nyolczadán a törvényszék újra csak azt állapithatja meg, hogy az alperes özvegy nincs jelen s ennélfogva őt egy arany márkányi, vagyis 72 forintnyi bírsággal sújtja. Ennek a királyt illető kétharmadát Justh András mindjárt ki is fizette, hogy így aztán az egész bírságra nézve egyedül ő legyen a követelő fél.[4]

1493 január 31-ikén Justh másodízben akarta magát a zarándmegyei volt Neczpály-részekbe iktattatni, de az özvegy másodszor is fegyveres erővel állott ellen. E miatt aztán az özvegyet és a Bethlen-fiúkat 1494 február 18-ikán a királyi törvény 2 arany márka, vagyis 144 forint bírsággal rótta meg s elrendelte Justhnak harmadszori beiktatását.[5] Ez év julius 3-ikán meg is jelent a királyi ember a káptalani bizonysággal együtt Bethlen-Ősiben, most azonban nem csupán Bethlen I. Domokos özvegye, hanem leánya, Sára, Tárczay János későbbi székely ispán neje, fia II. János, továbbá II. Gergelynek

[1] Békésmegyei okltár, 94—97. l.
[2] U. ott, 101.
[3] U. ott, oklt. 103 l.
[4] Orsz. lt. Dl. 19535.

[1] Justh cs. ltára.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] Két darab oklevél u. ott.
[5] U. ott.

leányai: Katalin (Lélfy vagy Léli István neje) és Krisztina is adtak megbizást tisztjeiknek a beiktatás erőszakos megakadályozására.[1]

Ez volt az utolsó fogás. Már most aztán jó volt egyességre fogni a dolgot, mert különben a Neczpály-vagyonnak zarándmegyei része is elúszik. Belátták ezt Bethlen I. Domokosnak életben maradt fiai: IV. Gergely, II. Domokos és II. János és 1496 júniusban fölküldték maguk közül II. Domokost Budára egyezkedés végett. Az egyezség Geréb Péter országbiró előtt létre is jött az «uti possidetis» alapján. Justh megkapta a Neczpályak fölvidéki birtokait s a Bethlenek lemondtak minden azokhoz való jogukról, visszont a Bethlenek megtartották a délvidéki jószágokat és Justh elengedte minden ezekre vonatkozó követelését.[2] Ez egyezséget 1499-ben a király is megerősitette[3] s ezt többé nem is sértették meg.

Jogfentartásról s egész pernek elintézéséről lévén szó, az 1496-iki szerződésbe belevették azt is, hogy Gyoma békésmegyei község Miklóslaka, Özed és Téglás pusztákkal együtt a Bethleneké marad. Tettleg azonban Gyoma 1496-ban már nem volt a Bethlen-családé. Eladták, vagy tán leánynegyed fejében átadták azt 1493 előtt Szegi Dóczy Gergelynek.[4]

Pár évvel az 1496-iki szerződés után Justh Andrást háborgatták némelyek a Neczpály-vagyonban. Ő erre a Bethlenekhez fordult s fölszólította őket, hogy segitsék őt, a mint hogy igérték is, a Neczpály-vagyon védelmezésében. A királyi ember e felszólitást III. Domokosnak és II. Jánosnak az ő bethlenősii birtokukon, IV. Gergelynek pedig az ő seprősi birtokán 1500 márczius 30-ikán adta tudtul.[5] Kitünik ebből, hogy I. Domokos nagykoruságot ért fiai közül az osztozkodáskor II. Domokos és II. János Bethlen-Ősit, IV. Gergely ellenben Seprőst kapta.

II. Domokos és II. János 1507-ben mint szomszédok jelen voltak, midőn a ződi uradalom felét a Gersei Pethőknek átadták.[6]

[1] Justh cs. ltára.
[2] Békésm. okltár, 114—16 ll.
[3] U. ott, 132—33. ll.
[4] V. ö. Karácsonyi, Békésvármegye története, II. k. 131. l.
[5] Justh cs. ltára.
[6] Hazai Okmánytár, V. k. 401. l.

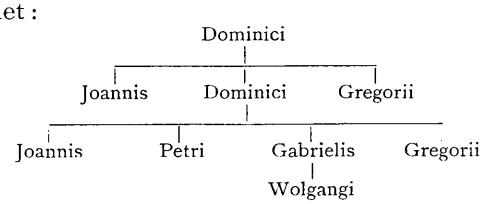
Az eddig előadottak túlnyomó része a Neczpáli Justh-család levéltárában levő adatokon alapul. Az 1496-iki szerződés után azt várhatnók, hogy már most a Justh-levéltár régi irásairól eltünik az Iktári és Bethlenősi Bethlenek neve, mert hiszen az összeköttetés a két család közt megszakadni látszott. Azonban a birtokviszály megszünése után csakhamar rokoni kapocs keletkezett volt haragosok között. Mint a családfán látható, IV. Gergely Lélfy Krisztinát, Lélfy Istvánnak Iktári Bethlen Katalintól származó leányát, vagyis harmadfokú rokonát vette nőül. Ettől csak egy leánya született, Bethlen Adviga (vagy Hedvig). Ezt pedig Justh Menyhért, András fia, a most élő Justhok közös őse, vette el.[1] E réven aztán megint került egy csomó olyan oklevél a Justh-levéltárba, mely az Iktári Bethleneket emlegeti és szerencsésen kipótolja a XV. és XVII. században élő Bethlenek közt eddig fennálló hézagot.

IV. Gergely fiörökös nélkül halván el, unokaöcscsei, II. Domokos fiai: III. János, III. Péter és I. Gábor mindjárt kérték az özvegyet, hogy adja át nekik férje birtokait, annál is inkább, mert ők készek az ő hozományát készpénzben visszafizetni. Azonban az özvegynek még több joga is volt férje birtokrészeihez, mint csupán a hozomány értéke, mert férje előzőleg összes javait 130 forintért elzálogosította apósának, Lélfy Istvánnak, halála után pedig a zálogjog leányára szállott.[2] Erről a Bethlen-fiuk semmit sem akartak tudni s a törvény útjára terelték a dolgot. 1517 augusztus 28-ikán kelt a nádor rendelete, hogy IV. Gergely özvegyét hivatalosan is föl kell szólítani hozománya értékének fölvételére s volt férje birtokainak visszaadására, ha pedig nem engedelmeskednék, a nádori törvényszék elé kell idézni. Kolthy Lukács királyi ember szeptember 20-ikán, vasárnap, az aradi káptalan bizonyságának jelenlétében adta tudtúl az özvegynek a nádor rendeletét s mivel az visszautasította a pénzt, megidézte a nádor elé. Megtudjuk ez idézőlevélből, hogy az özvegy Seprősön lakott s hogy elhúnyt férjének részei voltak Bethlen-Ősi, Seprős, Bodon zarándmegyei, Iktár, Kistelek, Susvafalva, Alsó-Rékács, Felső-

[1] 1520., 1522. és 1524. évi levelek a Justh cs. ltárában.
[2] 1520-iki levél u. ott.

Rékács, Balotafalva, Kápolnásfalva, Királykuta, Zalafalva, Jakabfalva, Harabócz, Andocsfalva, Draganfalva és Enyésztő temesmegyei falvakban.[1] Az utóbb felsorolt 14 faluból állott tehát a később, még az országgyüléseken is annyiszor emlegetett iktári uradalom. A 14 faluból csak az uradalom feje, Iktár maradt fenn épen napjainkig, Susvafalvát ma Susanovecznek, Királykutát ma már Kralovecznek (Kralyevácz) hívják (mindkettő Iktár szomszédságában esik); a két Rékács nevére emlékeztet a Kralovecz felett eső Rechesicza hegy, a többi falvakéra meg semmi.

Még ezzel sincs vége ezen idézőlevél érdekes tartalmának, mert, ha megfordítjuk, láthatjuk, hogy a külsején valaki a XVI. század végén, vagy a XVII. század elején rájegyezte ezen, az oklevelektől is támogatott kis nemzedékrendet:

Visszatérve már most a IV. Gergely özvegye és II. Domokos fiai közt támadt perre, III. János abbanhagyta a viszálykodást, de III. Péter és I. Gábor folytatták azt s a nádori törvényszék az ő sürgetésükre IV. Gergely özvegyét, mint makacsot elmarasztalta, férje vagyonát pedig a Bethlen-fiuknak itélte.[2] Erre ezek erőszakhoz nyultak és IV. Gergelynek bethlenősi-i részét lefoglalták. Szaladt most az özvegy a királyhoz s a nádor itéletét fölfüggesztő rendeletet szerzett, de egyszersmind kijelentette, hogy a királyi személyes jelenléti törvényszék előtt elmondja okait, miért nem akarja volt férje vagyonát visszabocsátani. A váradi káptalan volt megbizva, hogy e fölfüggesztő rendelet kihirdetéséről s azzal kapcsolatosan a Bethlen-fiúknak személyes jelenléti törvényszék elé való idéztetéséről jelentést tegyen. Ez teljesitette is a megbizást s bizonyitványt adott arról, hogy az ő kiküldöttje jelenlétében Soklyai Kis Imre zarándmegyei nemes 1519 szeptember 13-ikán az aradi káptalant a nádoritélet végrehajtásától eltiltotta, szeptember 14-ikén pedig Bethlen-Ősiben Bethlen III. Pétert és I. Gábort a király elé idézte.[1]

Azonban a 2 Bethlen-fiu semmit sem adott a királyi fölfüggesztő rendeletre (közönséges dolog volt ez akkor), hanem folytatta a foglalást s 1519 Szent-Mihály-nap táján az özvegynek iktári udvarházára tette rá a kezét.[2]

Ez utóbbit s a hozzácsatolt részeket aztán végleg meg is tartották, mert az özvegy látván, hogy máskép velük nem boldogul, 1520-ban kibékült a Bethlen-családdal. E végből május 8-ikán megjelent az aradi káptalan előtt a Bethlen-fiuk mostohaatyja, Kenézi Dombay Pál, Bethlen II. Domokos özvegyének, szintén Krisztina nevűnek második férje, édes anyjuk, meg III. Péter és Gábor, és kijelentették, hogy IV. Gergely özvegyének hozománya fejében fizetnek 70 forintot s egyelőre szintén 130 forintért zálogban hagyják nála IV. Gergelynek bethlenősi, seprősi és bodoni részeit.[3]

Nem valami fényesen állhattak ekkor a Bethlen-család pénzügyei, mert biztos, hogy azt a 130 forintot négy év alatt sem fizették le és 1524-ben III. Péter és I. Gábor mint szomszédok keservesen nézték, a mint a zálogos birtokok felét IV. Gergely özvegye átengedi testvérének, özvegy Nadányi Mihálynénak, született Lélfy Katalinnak.[4]

III. Jánost, mint említők, az 1519-iki erőszakos foglalásokkor nem emlegetik; de emlitik 1520 novemberben és IV. Gergely özvegyének a Sámoly-Keszi Vajda-család ellen folytatott perében az özvegy javára királyi emberül jelölik ki.[5]

Hogyan jutott III. János testvéreivel ellentétben ily nagy barátságba özvegy Bethlen IV. Gergelynével, megmagyarázza az, hogy IV. Gergely özvegye első férje halála után másodszor Zarándi Horváth Andráshoz ment férjhez, III. János pedig éppen e Horváth Andrásnak első nejétől, Palotai Czibak Margittól született

[1] Justh cs. ltára.
[2] 1519-iki levél u. ott.

[1] Justh cs. ltára.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] U. ott.
[5] U. ott.

leányát, Katalint vette nőül.[1] Így tehát kétszeres atyafiság kapcsolta őt nagybátyja özvegyéhez.

II. Domokos második fiát, I. Gábort, nemcsak a nagybátyja özvegyével folyt perekben emlegetik. Ő, mint nagyatyja, kilépett a politikai küzdőtérre s ha hivatalt nem is nyert (eddigelé legalább nincs róla tudomásunk), mint ellenzéki vezér országos hírre tett szert. 1536-ban mint a szentandrási uradalom negyedének földesurát sorolják föl, de minden jel szerint csak mint testvére, III. János kiskorú gyermekeinek gyámja rendelkezett ő ottan.[2] Nejével, Nagyfalusi Toldy Erzsébettel a mai Szent-Anna (Arad-m.) mellett eső Tövisegyháza és Ujfalu helységek (ma puszták) részeit kapta.[3] Temesvár elvesztése után ő lett egyik leglelkesebb vezére azoknak, kik Izabellát, illetőleg fiát, János Zsigmondot újra Erdély és Tiszántúl fejedelmévé akarták avatni. A Ferdinánd-pártiak már 1552 deczemberben tudták, hogy I. Gábor részes az erre irányuló mozgalomban[4] I. Ferdinánd ezért 1553 február 3-ikán megparancsolja, hogy a váradi várkormányzó az összeesküvés 2 főkolomposát, I. Gábort és Artándy Kelement fogja el és Váradon tömlöczbe vesse.[5] Csakhogy a parancsot végrehajtani nem lehetett. I. Gábor szabadon maradt, embereivel Nagy-Kereki alá szállott s részt vett 1563 nyarán Petrovich Péternek Várad elfoglalására czélzó támadásában. A támadás meghiusulása és Petrovich menekülése után I. Gábor fejének és jószágainak megmentése végett kénytelen volt kegyelmet kérni. Ezt meg is nyerte.[6] 1556-ban azonban ujra János Zsigmond pártjára állott s e miatt 1557 deczember 9-ikén tövisegyházi és ujfalusi birtokait a Ferdinánd-pártiak elkobozták.[7] Nemsokára ezután meghalt. Özvegye a királytól kegyelmet nyert s innen van, hogy a királyi adórovó 1562-ben I. Gábor özvegyét írja a bethlenősi, seprősi és bodoni birtokrészek tulajdonosának.[1]

II. Domokos legifjabb fiát, V. Gergelyt, az 1517—20-iki peri iratok nem említik, hanem csak az 1517-iki idézőlevélre jegyzett genealogia sorolja föl. Pedig nagyra volt hivatva. 1548-ban királyi emberül jelöli őt ki Izabella királyné kanczelláriája, hogy Petrovich Pétert Csálya és Zsidóvár birtokába beiktassa.[2] 1553-ban, bátyjával, I. Gáborral együtt részt vett Petrovich támadásában.[3] 1557-ben már jutalmat kap Izabella királynétól: Majsay Lászlóval együtt nyeri el a biharmegyei Szentjánosfalut.[4] 1561—66-ban kárán-sebesi bán vala.[5] Megölték az ónodi királypárti katonák Mező-Túron 1567-ben, éppen midőn János Zsigmond őt a budai pasához követül küldötte.[6]

III. János gyermekei, anyjuk, illetőleg nagyanyjuk után a Palotai Czibak-család vagyonának egy részét örökölték a zaránd- (most arad-) megyei Eleken, Gyula-Varsányban és a már elpusztult Ságon (Oltlaka és Nagy-Püly közt). Birták azonkívül még a szentandrási (Békésm.) uradalom negyedét is.

E gyermekek közül I. György 1536-ban nagynénjének, Horváth Borbálának, férjével, Nadányi Gyárfással, bethlenősi-i birtokára nézve lép egyezségre.[7] 1553-ban ő is teljes igyekezettel szolgálta Izabella és János Zsigmond ügyét, sőt Majsay László zarándmegyei nemessel együtt ő járt követségben 1553 első negyedében Izabella királynénál s ő hozott tőle levelet meg üzenetet.[8] A vállalat meghiusulta után I. György nem sokáig élt. 1556-ban már nem ő, hanem

[1] A gróf Csáky család levéltára Lőcsén. f. 22. nr. 10.

[2] Karácsonyi, Békés vármegye története. I. k. 225. l.

[3] Századok, 1884. évf. 199. l. V. ö. Liber Regius, II. k. 137. l., az orsz. ltban.

[4] Történelmi Tár, 1892. évf. 658. l.

[5] U. ott, 669. l.

[6] Karácsonyi, id. m. 130—32. l. Liber Regius, I. k. 54. l.

[7] Liber Regius, II. k. 137 l. Ugyanott olvasható egy adománylevél, mely szerint Iktári Bethlen Gábornak Eleken, Gyula-Varsányban és Ságon is lettek volna részbirtokai. Ebből az következnék, hogy III. Jánosnak is volt Gábor nevű fia. Ámde ennek másutt semmmi nyoma és az 1562-iki adórovás szerint ugyanazon részeket III. János leánya, Anna, illetőleg ennek férje, Glésán Miklós birja. Ebből tehát az következik, hogy a kérvényezők rosszul voltak értesülve, mert az 1557-ben fölkért eleki, gyula-varsányi és sági részek nem Gáboréi hanem I. Györgyéi, ennek halála után pedig testvéreéi, Annáéi valának.

[1] Fábián, Aradmegye leirása, 33. l.

[2] Pesty, Krassó-m. története, III. k. Oklt. 46.

[3] Történelmi lapok, II. k. 659—60 ll.

[4] Bunyitay, A váradi püspökség tört. II. k. 500. l.

[5] Pesty, A szörényi bánság tört. I. k. 299. l.

[6] Nagy Iván, id. m. II. k. 73. l.

[7] A Nadányi-család levéltára Puszta-Kovácsiban. f. 18.

[8] Történelmi Tár, 1892. évf. 682. l.

özvegye bírja a szentandrási uradalom negyedének felét.[1]

A szentandrási uradalom Bethlen-féle negyedének másik fele ugyancsak 1556-ban Mándy Kelemen nevén áll.[2] E Mándy Kelemen, oltlakai nemes, birtokos ember úgy jutott Bethlen-vagyonhoz, hogy még 1552 előtt nőül vette Bethlen I. György leánytestvérét, Annát. Mándy azonban 1356 után meghalt; Anna tehát mint özvegy bírta 1560-ban a szentandrási uradalom negyedét,[3] (I. György özvegyét bizonyosan kifizette) és mint özvegy szerzett arra 1560 márczius 8-án új adománylevelet I. Ferdinánd királytól.[4] 1561-ben ujra férjhez ment Tótfalusi Glésán II. Miklóshoz s birtokai kedvéért Ferdinánd-párti maradt.[5]

Még csak a fejedelem atyjáról, I Farkasról kell pár szót szólanunk. Ő az 1517-iki idézőlevélre jegyzett genealogia szerint I. Gábornak fia volt. Bojti Veres Gáspár szerint 1566-ban hősiesen védte Gyula várát a törökök ellen s onnan több sebbel szabadult meg. Ez azonban hihetetlen. Az Iktári Bethlen-család összes hagyományai atyjának, unokaöcscsének és nagybátyjának, János Zsigmond visszahozataláért folytatott küzdelmei, a gyulai vitézek névsora, az ő későbbi életpályája mind-mind ellene szólnak Bojti tudósításának. Továbbá Bojti szerint Gyula elfoglalása után I. Farkas, előbb Bethlenősibe bujdokolt s onnan Boros-Jenőbe menekült. Csakhogy 1566-ban Gyula elfoglalása után rögtön elfoglalta a török Boros-Jenőt is, tehát I. Farkas csöbörből-vederbe lépett volna. Inkább hihető, hogy I. Farkas regeszerű kalandja 1556-ban történt. Ekkor ugyanis Boros-Jenő egy kis ideig a János Zsigmond-pártiak kezére került. Ha tehát I. Farkas Gyuláról a János Zsigmond pártiakhoz Boros-Jenőbe akart szökni, könnyen megeshetett, hogy a nádasokban bujdosva ért előbb Bethlen-Ősibe és aztán Boros-Jenőbe.

I. Farkas érte meg azt a szomorú időt, hogy őseinek jószágain nem hajthatta le fejét álomra. Iktáron 1552, vagyis Temesvár elvesztése óta, Bethlen-Ősiben 1566, azaz Gyula és Boros-Jenő török kézre jutása óta nem lakhatott. Új otthont kellett tehát szereznie s ezt meg is szerezte Báthory István fejedelemhez való ragaszkodásával s a kerelő-szentpáli ütközetben tanusított vitézségével. 1576 február 1-én kiállította Báthory fejedelem kanczelláriája a parancsolatot, hogy Iktári Bethlen Farkast iktassák be a marosilyei uradalomba.[1]

Ezzel vetette meg lábát Erdélyben az Iktári Bethlen-család. Méltán kért egy kis fészekhelyet azon országrésztől, melynek fenmaradásáért legjobb meggyőződése szerint már előbb is annyit küzdött, s a belőle származott fejedelem élete a megmondhatója, hogy nem rosszul hálálta meg azt a kis fészket.

Nem mondom, hogy az itt elmondottakat majd idővel ki nem egészíthetik vagy jobban elő nem adhatják mások, kivált azok, a kik az Iktári Bethlen-család levelesládáját átvizsgálják. Tegyék is. Én csak azt akartam, hogy azt a három százados zavart, azt a tömérdek tévedést, mely Bethlen Gábor ősei tekintetében uralkodott, hiteles okiratok segítségével már most is eloszlassam, mert azt vélem, nagyobb szégyenére válik a magyar történetirónak, ha oly nagy nevű, világtörténelmi jelentőségre emelkedett férfiunak, minő volt Bethlen Gábor, származását továbbra is függőben, a tudatlanság és tévedések zsákmányául hagyja, mintha előadja, ha nem is egész tökéletesen, a mi e tekintetben már eddig is biztosan megállapítható.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

[1] Dicales conscriptiones comitatus Békés, az országos ltárban.

[2] U. ott.

[3] U. ott.

[4] Harruckern-levelek a gr. Károlyi cs. ltárában Budapesten, f. V. 29.

[5] Csáky cs. h. Lőcsén, f. 22. nr. 10. Dical. conscriptiones cot. Békés. Ez Annát Békésvármegye történetében (I. k. 225. l.) I. Gábor leányának irtam, de hibásan, mert a Csáky levéltár itt idézett adatát nem vettem figyelembe.

[1] Pesty, Krassó vármegye tört. IV. k. 97—100. ll.

A DOLHAI ÉS PETROVAI PETROVAYAK TÖRTÉNETE 1450-TŐL NAPJAINKIG.

(Első közlemény.)

A család első ismert őse *Hosszúmezey Szaniszló*, a beregmegyei oláhok vajdája, valószínűleg testvére volt az 1330 táján Kúnországból, a mai Oláhországból Beregmegyébe áttelepedett *Bilkey Karácson* vajdának, *Ilosvay Maxemnek* és *Komlósy Torpa Mihálynak*, a kiknek utódait már megismertettük folyóiratunk hasábjain. Nevezett *Hosszúmezey Szaniszlónak* fiától, *Jánostól* öt unokája maradt: *Szaniszló*, a kitől a *Dolhay* család származott, *János*, akinek fia és unokája *Leordinai Orda* nevet viseltek, *Péter*, aki korán elhalt, *György*, a huszti várnagy, a kinek fiában megszakadt és végre *Bogdán*, a ki *Adeodatusnak* is neveztetett. Mindezekről elmondottuk már a Turul XI. kötetének 71-dik és következő lapjain mindazt, a mit róluk a leleszi társas káptalan, a gróf Telekiek gyömrői és a Petrovay család levéltárainak okmányai fentartottak.

Bogdán állandóan *Dolhaynak* neveztetett, egyetlen fia, *I. Mihály* eleinte szintén a *Dolhay* nevet viselte, de hogy megkülönböztethető legyen unokatestvéreitől, *Szaniszló fia Mihálytól*, *János fia Mihálytól* és nagyatyja, *János* testvérének, *István* vajdának fiától, *Mihálytól*, *Bogdán Mihálynak* iratott, utóbb Ruszkovára telepedvén, *Ruszkovaynak* neveztetett, végre Petrovára tévén át lakását, felvette a *Petrovay* nevet, melyet utódai aztán állandóan meg is tartottak. 1450-ben minden ellenmondás nélkül beiktattatott rokonaival, *Dolhay István* vajda fiával *Mihálylyal*, *Szaniszló* fiával *Ambrussal*, *Porkoláb György* fiával *Jánossal*, *Orda Mihálylyal* és *Pétermán Györgygyel* együtt a máramarosmegyei egész Mojszin helység birtokába,[1] de azt csakhamar elvesztették, mert 1453-ban visszaadta Hunyadi János kormányzó Mojszint régi és jogos tulajdonosainak, Grád fiainak, Mihálynak és mindkét Jánosnak, Szelistyei Vlád fiainak, Jugánnak, Radulnak, Ivánnak és Zay Maynak, valamint Gráda Györgynek.[2] *Dolhay Ambrussal* 1466-ban oly módon egyezett ki öröklött birtokaik iránt, hogy Kis-Lonkát, (Sajó-) Polyánát és Rozsályát ezentul is úgy birják, ahogy atyáik azokat egymás között felosztották volt, Dolha azonban egészen *Dolhay Ambrusé* legyen élte fogytáig.[1] 1470-ben ügyvédi meghatalmazást adott Ilosvay Lászlónak, másik Lászlónak és Jánosnak, Rákóczy Istvánnak, valamint Bilkey Andrásnak és Mihálynak.[2] Láttuk, hogy az 1466-ik évi egyezség szerint egész Dolha a *Dolhay Ambrus* birtokába jutott, de úgy látszik, nem nyugodott bele ezen talán kierőszakolt egyességbe sem *Petrovay Mihály*, sem pedig unokatestvére, *Leordinai Orda Mihály*, a ki a maga részét Dolhából szintén átengedte volt *Dolhay Ambrúzsnak*, hanem visszafoglalván birtokaikat, 1471-ben zálogba adták dolhai, zádnyai és bronkai részjószágaikat, melyek a három határ felét tették ki, *Petrovay Mihály* dolhai udvarházával együtt 600 arany forintért mindkét Ilosvay Lászlónak és Zirmay Flórisnak azon per költségeinek fedezetére, melyet Ficze Mihály, Ivánka György, Gyulafalvi Ficze György és Sugataghy János folytattak volt ellenökben.[3] Ezen birtokvisszafoglalás s egyéb erőszakoskodás miatt aztán úgy *Petrovay Mihály*, mint *Leordinai Orda Mihály* fejvesztésre ítéltettek, de kiegyezvén *Dolhay Ambrussal*, fejük váltságába átengedték neki dolhai, bronkai, zádnyai és rozsályai birtokaikat, melyekbe Mátyás király parancsára 1471-ben *Dolhay Ambrus* be is iktattatott. Így veszett el a *Petrovayak* dolhai, zádnyai és bronkai birtoka, mely a három falu egy negyedét tette ki, utóbb pedig *Orda Mihály* és *Porkoláb György* ágának kihaltával, a nevezett faluk feléből állott volna. Ez a jószágvesztés okozta, hogy a két Ilosvay és Zirmay Flóris a zálogösszeg lefizetése daczára sem juthattak a birtokokhoz, miért is beperelték 1476-ban *Petrovay Mihályt* és fiát, *Demetert*, *Leordinai Orda Mihály* leányát, *Katát* és a *Dolhayakat*, akiket aztán Mátyás király arra ítélt, hogy

[1] Lelesz, Statut. Litt. D. Nro 49. Anni 1450.
[2] Gróf Teleki, Hunyadiak kora, X. k. 395. l.

[1] Lelesz, Actor. Nro 9. Anni 1466.
[2] Lelesz, Actor. Nr. 4. Anni 1470.
[3] U. ott, Nro Fasc. 12. Anni 1471.

vagy adják át a birtokokat, vagy pedig fizessék vissza a zálogösszeget. Valószínűleg ezen zálogösszeg visszafizethetése végett adta zálogba 1479-ben egész Petrovát fiának, *Demeternek* és ennek feleségének, *Margitnak*. Úgy látszik, örökölte atyjának, *Dolhay Bogdánnak* erőszakoskodó természetét és szívesen részt vett a hatalmaskodásokban. 1459-ben Gerhes István és Fejérfalvi Papkoszta idézték törvénybe *Dolhay Ambrussal* és *Leordinai Orda Mihálylyal* együtt valami, — az oklevélben meg nem nevezett — hatalmaskodás miatt,[1] 1479-ben pedig Forintverő János nagybányai polgár perelte be, minthogy Deésy Péter máramarosi sókamaraispán, a *Dolhayak*, Vissy Mikola fia, Miklós és Sajóy Pál társaságában bocskói házát megrohanták s onnan a Bocskóra és Lonkára vonatkozó irományokat és minden ingóságot elvitték, a jobbágyoktól pedig 200 arany forint adót szedtek be, miáltal Forintverőnek 1000 arany forintnál is nagyobb károkat okoztak.

1465-ben mint királyi ember működött, 1466-ban Máramarosmegye egyik szolgabírája volt,[2] 1476-ban pedig választott biró volt a Barczánfalvyak osztályánál, végre 1480-ban ellentmondott Drágffy Bertalan beiktatásának Batiza falu birtokába. Élt még 1489-ben.

A harczmezőn többször kitüntette magát, különösen pedig Mátyás királynak István moldvai vajda ellen 1467-ben viselt hadjáratában a deczember 15-iki éjjeli támadáskor, a mikor a király maga is veszélyesen megsebesült, rokonaival együtt testével védte a királyt a nyilak zápora ellen, ezért aztán rokonaival, Vancsfalvy Korojjal, és ennek fiával Jánossal, Szlatinai Nán Mihálylyal, Farkasrévi Lőke Péterrel, Sugataghi Mikle Jánossal, Bárthfalvi Sziget fiával, Péterrel, Vissói Pap fiával, Simonnal, Búthfalvy Lupsával, Fejéregyházy Sztecskkel és Vancsfalvy Ován Györgygyel együtt, kivette a király 1469 szeptember 17-ikén kelt levelével a máramarosi főispán, alispán és szolgabirák hatósága alól személyükre, valamint birtokaikra nézve is, úgy hogy csak a király személyes jelenléte, a nádorispán és az országbíró itélőszéke elé lehessen őket megidézni.[1] Ezen kiváltság «Liber baronatusnak» neveztetett s 1650-ig állott fenn Máramarosban, amidőn az erdélyi országgyűlés eltörölte.

Petrovay Mihály neje valószínűleg *Bedőházy* leány volt, s ezt abból következtetjük, mert 1456-ban átiratta a csanádi káptalannal az egri káptalannak Bedőháza határjásáról 1336 deczember 20-ikán kiadott bizonyságlevelét.[2] Azonban az sem lehetetlen, hogy anyja volt Bedőházy leány s azután örökölte Bedő, máskép Bedőháza negyedrészét.

Négy fia maradt: *I. János*, *I. Demeter*, *I. László* és *I. György*.

Lászlóról és *Györgyről* egyebet nem tudunk, mint azt, hogy 1466-ban életben voltak, talán a moldvai hadjáratban estek el.

I. Demeterről is csak annyit tudunk, a mit már el is mondottunk, hogy 1479-ben feleségével, *Gyulafalvi Rednik Margittal*, ki utóbb Bedőy Mihályné lett, zálogba vette volt atyjától egész Petrovát.

I. János 1505-ben Máramarosmegye egyik követe volt a rákosi országgyűlésen.[3] 1508-ban és 1519-ben pedig alispánságot viselt.[4] 1508-ban ellentmondott Drágffy György Szurdok és Rozsálya birtokába történt beiktatásának. 1518-ban jelen volt Szarvaszón Pogány Zsigmond beiktatásánál. 1519 ben perelt valami ügyben Bedői Pap Simonnal. 1514-ben azzal vádolták őt, valamint Váncsfalvy Györgyöt, Búdfalvy Simont, Keselőmezőy máskép Huszthy Benedek deákot, Bárdfalvy Jánost, Szarvaszói Bank Tamást, Bank Illést és Gerhes Jánost, Ebeczky Pétert, Gerhes Mihályt, Fejérfalusi Ficze Andrást, Leordinay Jánost, Kohnyay Bogdánt, Dragomérfalvi Diák Tivadart és Istvánt, Farkasrévy Lázárt, Gorzó Simont, Középapsai Koszta Simont, Alsóapsay Balázst, Joódy Lázárt és Domokost, Gyulafalvi Ficze Búthot, Barczánfalvy Jánost, Jarkafalvy Tivadart, Barczánfalvi Pétermán Pétert, Alsóvissói Pap Istvánt és Pap Illést s még néhány szatmár- és ugocsamegyei nemest, hogy Dósa Györgyhöz csatlakoztak volt, miért is

[1] Lelesz, Vetust. Actor. Nro 25. Fasc. 7. Anni 1459.

[2] Eredeti okirat néhai Szilágyi István gyűjteményében M.-Szigeten.

[1] Leleszi kiadvány 1667-ből néhai Szilágyi Istvánnál.

[2] Dr. Mihályi János úr szíves közlése a bedői közbirtokosság leveles ládájából.

[3] Néhai Szilágyi István közlése.

[4] Eredeti oklevelek.

II. Ulászló király Budán, 1514 október 20-ikán kelt levelében összes birtokaikat Verbőczy István országbírónak és erdélyi itélőmesternek adományozta.[1] De a máramarosi nemesek erélyesen védték jószágaikat s még az országgyűléshez is felfolyamodtak, ennek lett is foganata, mert az 1514-ik évi XXXV-ik törvényczikk szigorú vizsgálatot rendelt el az iránt, vajjon igaz-e, hogy a máramarosi nemesek a Dósa-féle lázadásban résztvett parasztoknak pártját fogták. Ez a vizsgálat a vádlottak javára ütött ki, mert Verbőczy egy talpalatnyi birtokhoz sem jutott Máramarosban.

Ruszkovai Dolhay Mihály, az *István vajda* fia, 1511-ben zálogba adta volt egész Ruszkovát, ottani udvarházával, oláh fakápolnával, a a ruszko-polyánai, leordinai és rózsályai részjószágaival és a ruszko-polyánai oláh fakápolnával együtt, *Dolhay Péternek* 700 arany forintért. 1514-ben, *Mihály* gyermektelen halála után, keresetet indított *Petrovay János* ezen birtokok iránt, követelvén azoknak felét a maga részére. A per hosszasan húzódott el, miközben hatalmaskodások sem maradtak el, s midőn 1524-ben a váradi káptalan néhai *Dolhay Péter* fiát, *Farkast* zálog czímén a birtokokba beiktatni akarta volna, *Petrovay János*, Váncsfalvy György fia, Péter segítségével, kivont karddal verte vissza a küldöttséget. E miatt bírságban marasztaltatott el, de midőn annak behajtására bedői udvarházát és ottani birtokát megbecsülni akarták volna, ott is kivont karddal állt ellen. Ezen közben a peres birtokok a királynak Perényi Gábor főispánhoz intézett parancsára három évig a megye közönsége által kezeltettek, a mint azonban Bellényi Albert lett a megye főispánja, azonnal összeiratta a peres felek leszármazását és elkészíttetvén a családfát, oda vitte az ügyet, hogy Váncsfalvy Dán, Joódy Domokos, Felsővissóy Havrilla, Sajói Mán Ferencz, Sajói Búd Illés, Dragomérfalvi Diák Tamás, Jóody Bálya István és Leordinay Mircse választott bírák közbejöttével, az osztály 1525-ben megtörténvén, a birtokok fele *Petrovay Jánosé*, a másik fele pedig *Dolhay Péter* fiaié lett, előbb kiadván belőle néhai *Ruszkovay Dolhay Mihály* nővérének, *Veronikának*, Váncsfalvy György feleségének leánynegyed fejében hat jobbágytelket Ruszkován és egy malomnak felét Rozsályán. *Petrovay Jánosra* a 700 arany forint zálogösszegből, melyet *Dolhay Péter* fizetett volt *Ruszkovay Dolhay Mihálynak*, nem tudjuk, milyen számítás alapján, 256 forint esett, (350 forint helyett) ebből 30 forintot Leordinai Orda János tett le, miért is 1527-ben *Petrovay Jánostól* Leordinán egy népes és egy puszta jobbágytelket kapott beiratképen.

Még *Dolhay Bogdán* és fia, *Petrovay Mihály* adtak volt valami jószágot Sárpatakon a Dunka családnak, ezen adományt megerősítette *Petrovay János* 1530-ban. A *Dolhayak* történetében elmondottuk, hogy *I. János* neje Jánosvajdafalvi János máramarosi vajda leánya volt, s hogy János vajda halála után, annak a Vissó és Iza völgyén szélesen elterülő birtokai, Petrova, Leordina, Ruszkova, Ruszpolyana, Szurdok, Sajó, Sajópolyana, Sóspatak, Rozsálya és Batiza idegen kezekbe kerültek s csak nagy idő múltán szerezték azokat vissza unokái, a *Dolhayak*. De volt János vajdának két fia: András és György és egy másik leánya is, Sztána, Szarvaszói Gerhes Sándorné, ezek utódait is részesítették a *Dolhayak* a nevezett birtokokból. A Sajói Dunka-család is egyik fiági utóda lévén János vajdának, ezért kaptak részt Sóspatakon.

Petrovay János nevét 1539-ben olvassuk utoljára, a midőn fiával, *Pállal* zálogba adott Rozsályán egy jobbágy telket 16 forintért Sztojka Simonnak. Egyike volt Máramaros legnagyobb birtokosainak. Birta egész Petrovát, Ruszkova és Ruszpolyána felét, Rozsályán, Leordinán, Szurdokon részbirtokokat és Bedő egy negyedét, hogy pedig igen tekintélyes volt megyéjében, kitünik egy 1530-ik évi okmányból, melyben őt a tisztikar: «a mi urunk, rokonunk és barátunknak» (dominus fraterque et amicus noster) czímezi.

Nejének nevét nem ismerjük. Négy fia és egy leánya maradt: *I. Pál*, *I. Péter*, *I. István*, *II. György* és *Margit*, a ki 1351-ben *Vajnaghi Mircse Jakab* máramarosi alispán özvegye volt.

I. Pál 1542-ben királyi ember, 1544-ben pe-

[1] Horvát István, Verbőczy István emlékezete, II. k. 166. l.

[1] Néhai Szilágyi István úr közlése.

dig alispán volt.[1] Többet nem tudunk róla. Gyermekei, legalább fiai, nem maradtak.

I Péter 1519-ben képviselte atyját a *Ruszkovay Dolhay Mihály*-féle birtokok iránt *Dolhay Péter* ellen indított perben az 1524., 1534., 1542., 1543., 1548., 1549., 1550. és 1554. években királyi embernek neveztetett ki. Az 1548.,[1] 1549.,[2] 1550., 1553. és 1558. években pedig az alispánságot viselte. 1548-ban Brodaryts Mátyás volt a főispán, a másodalispán pedig Szigethy Vass Antal, a ki 1549-ben is másodalispán volt. 1549-ben egy nemesi udvarházat vett Huszton a hozzátartozó földekkel együtt 10 magyar forinton és egy 8 forintot érő lovon Huszthi Bodó Albert leányától, Borbálától, Huszthy Máté deák feleségétől,[3] utóbb egy másik udvarházat is szerzett ugyanott, mely néhai Huszthy, máskép Török Györgyé volt, s a melyre Újlaky Ferencz győri püspök és királyi helytartótól adománylevelet is szerzett, a melynek erejével 1553-ban ellentmondás nélkül be is iktattatott.[4] A máramarosi első alispánsággal össze volt kapcsolva a huszti várnagyság is, ezért volt szüksége a huszti udvarházakra, legtöbbnyire ott is lakott, vagy a nem épen távol eső Bedőn, ezért *Huszthi* vagy *Bedői Petrovaynak* is neveztetett. 1552-ben Bedői Tivadar Ferenczczel és Bedői Vana Jánossal együtt megjáratta Bedő határait.[5] 1534-ben egyezségre lépett Sásváron Ugocsamegye tisztikara előtt a fiágon kihalt Zóvárdffy család leányági utódaival, néhai Mátyfalvi Zóvárdffy György leányaival és azok örököseivel, úgy mint Borbálával, Oroszy Boldizsár özvegyével, Annának férjével, Adorjányi Ráthonyi Gáspárral és Klárának a fiával, Zirmay Lajossal, néhai Zóvárdffy Ferencz birtokai iránt, melyek végett már régebben perlekedtek egymással, s melyek akkor az ő kezeinél voltak, minthogy felesége, *Krisztina*, előbb Zovárdffy Ferencznek, a Zóvárdffy György fiának volt az özvegye. Az egyesség Surányi János, Mikolay Ferencz, Bilkey György és Huszthy György deák választott birák közbejöttével köttetett meg, s annak értelmében átadta *Petrovay Péter* a beregmegyei rákóczi, bilkei, miszticzei, s az ugocsamegyei ujlaki és szőllősvégardói részbirtokokat Zóvárdffy György leányági utódainak, — ezek pedig átengedték neki és feleségének, *Krisztinának* a mátyfalvi udvarházat és az egész ottani birtokot, a mely 200 forintra becsültetett, oly feltétel mellett, hogy a míg élnek, békében birhassák, ha *Krisztina* asszonytól leányok maradnának, azok férjhez menetelükkor 100 forinttal elégittessenek ki, ha pedig fiú maradna, úgy árvaságba esésétől számítva 12 évig bírhassa a jószágot, s akkor 100 forintért visszabocsájtani tartozzék, ha pedig gyermekük nem maradna, akkor halálukkal a birtok azonnal vissza szálljon a rokonokra, végre kötelesek *Petrovay Péter* és *Krisztina* minden, a Zóvárdffy birtokokra vonatkozó irományokat kiadni. Ezen mátyfalvi birtokot utóbb Mucsay Pál, a királyi nagyobb kanczellária jegyzője, Bogárdi Nagyváthy János és Újlaki Rácz Miklós felkérték volt a királytól mint urafogyott jószágot, de a beiktatásnak ellentmondott *Petrovay Péter* 1543-ban. Az ősi és mátyfalvi jószágokon kívül birt még Lipcsén[1] és Bilkén is, Beregmegyében.

Petrovay Péter háromszor nősült. Első neje, mint az elmondottakból is tudjuk, Zovárdffy Ferencz özvegye, *Krisztina* volt, de a kinek családi nevét nem ismerjük. Másodszor *Dombay Katalinnal* lépett házasságra, harmadszor pedig *Daróczy Borbálát* vette nőül. Az okmányok így adják elő, de nem lehetetlen, hogy tévedés van a dologban, s hogy a Zóvárdffy leányággal kötött egyességlevélben, (melyet csak másolatban ismerünk) tévedésből van Zovárdffy Ferencz özvegye *Krisztinának* nevezve *Katalin* helyett; ha ez így áll, akkor csak két neje volt s *Dombay Katalin* volt az első, a mit az is látszik bizonyítani, hogy a *Ruszkovai Dolhay Mihály* elzálogosított birtokaiért a 226 forintot atyja helyett *Petrovay Péter* tette le és pedig neje, *Dombay Katalin* pénzéből. Özvegye, *Daróczy Borbála* 1568-ban egyességet kötött sógoraival, *Petrovay I. Istvánnal* és *II. Györgygyel*, mely szerint jegyruhájáért két ház jobbágyot és egy udvarházat kapott, ellenben sógorainak egy ro-

[1] Eredeti kelt Huszton, 1548 augusztus 22-ikén.
[2] Lelesz, Proth. Auth. 8. folio 226. Anni 1549.
[3] U. ott.
[4] U. ott, Stat. Litt. P. Nro 186. Anni 1553.
[5] U. ott, Met. Com. Máramaros. Nr. 4.

[1] Lelesz, Statut. Litt. E. Nro 23. Anni 1551.

zsályai telket engedett át azért, hogy őket egyéb birtokaiban megoltalmazzák.

Petrovay Péternek csak egy fia maradt: *I. Lőrincz*, de hogy melyik nejétől született, azt nem tudjuk megmondani.

I. Lőrincz állandóan Bedőn lakván, *Bedői Petrovaynak* neveztetett. Midőn 1556-ban Suraklini Petrovich Péter királyi helytartó adománya czímén a megye tisztikara Szigethy Pál deákot Remete falu és az elhagyott pálos kolostor birtokába beiktatni akarta volna, *Petrovay Lőrincz* ellentmondott a Tisza partján fekvő Zuható nevü rét és a Tisza nyugati oldalán lévő Ticzefejének nevezett terűletre nézve, állitván, hogy azok a bedői határhoz tartoznak és (anyai) ősei által adattak zálogba a szerzeteseknek. Erre bizonyítékai előmutatására felszólittatván, azzal mentette magát, hogy az okleveleket most elő nem mutathatja, mert azok Eszéky Ádám deáknál vannak, a ki jelenleg (1556 július 28-ikán) faktor az ostrom alatt álló Huszt várában. 1559-ben perbe idézte *Dolhay Györgyöt* bizonyos rozsályai részbirtok elfoglalása miatt. Nem élt már és gyermekei sem maradtak 1566-ban, a midőn II. János király bedői udvarházát és minden egyéb birtokait Bornemisza Farkas tanácsosnak és fehérvármegyei főispánnak adományozta, de Bornemisza nem ülhetett bele a birtokokba, mert életben voltak *Lőrincz* nagybátyjai, *I. István* és *II. György*.

I. István (I. János fia) unokaöcscsének *Lőrinczneк* halála után Bedőre tette át lakását s attól fogva *Bedői Petrovaynak* neveztetett. Azt már elmondottuk, hogy 1568-ban testvérével, *Györgygyel* együtt egyességet kötött testvérbátyjok, *Péter* özvegyével, *Daróczy Borbálával*. A bedői birtokon kívül birt még Ruszkován, Polyánán, Leordinán és Szurdokon is. 1551-ben és 1572-ben királyi ember volt. Élt még 1579-ben is. Két fia maradt: *I. Ferencz* és *II. János*, a kik szintén 1579-ben említtetnek, mint élők, de egyebet róluk nem tudunk.

II. György 1572-ben királyi embernek jelöltetett, 1579-ben még életben volt, de más adat nem maradt fel róla.

Három fiát ismerjük: *III. Jánost*, *II. Istvánt* és *I. Tódort*. Mind a három neve 1579-ben említtetik első izben. *Tódorról* ezután nem hallunk semmit. *Istvánról* is csak annyit tudunk, hogy 1617-ben megyei esküdt volt.

III. János 1580-ban,[1] 1581-ben, 1593-ban[2] és 1604-ben[3] Máramarosmegye egyik szolgabírája volt, 1612-ben pedig az alispáni tisztet viselte. 1612-ben rokonaival, Gyulafalvi Rednik Jánossal, Bercze Farkassal és Perse Simonnal adományt kapott Gábor fejedelemtől a máramarosmegyei egész Nagypatakra és a hernéczi részbirtokra, melyeket már őseik is bírtak, s akkor is az ő kezeikben voltak. Úgy látszik azonban, hogy az adománylevél kiállítása után rövidesen elhalálozott, mert 1613 márczius 6-ikán, midőn Szigethi Deday György és Szigethi Gyarmathy János deák, a beiktatást végrehajtották, az arról kiadott bizonyságlevélben neve nincs megemlítve.

Az előadottak után a családfa így alakult:

(A családfát l. a 63. lapon.)

Itt megszakad a leszármazás folytonossága, mert az 1579- és az 1640-ik évek közötti időből egyetlen okmányt sem sikerült felfedezni, a melynek segélyével a későbbi nemzedékek az előbbeniekkel összeköthetők lennének.

Egy *Petrovai Petrovay János* 1616-, 1617-, 1619- és 1622-ben alispánja volt Máramarosnak, de nem merjük őt azonosítani a táblán álló *III. Jánossal*, még ha bebizonyítható lenne is, hogy neve a nagypataki beiktatási bizonyságlevélből nem elhalálozása miatt maradt ki, nem merjük azonosítani pedig azért, mert 1580-ban már szolgabiró lévén, amivé abban a korban ifju embert még nem választottak, alig hihető tehát, hogyha élt is 1622-ben, még akkor is megyei tisztséget viselhetett volna.

Ismét más személynek tartjuk azon *idősb Petrovai Petrovay Jánost*, a ki 1627-ben egyik gyámja volt *Dolhay IV. György* gyermekeinek, a ki 1630-, 1631-, 1638- és 1639-ben alispán,[4] 1636-ban táblabíró, 1631-ben[5] és 1645-ben pedig követ volt az erdélyi országgyűlésen.[6]

[1] Eredeti kelt Szigeten, 1580 márczius 15.

[2] Szigeten, 1593 június 28-ikán kelt eredeti aláírása dr. Mihályi János úrnál.

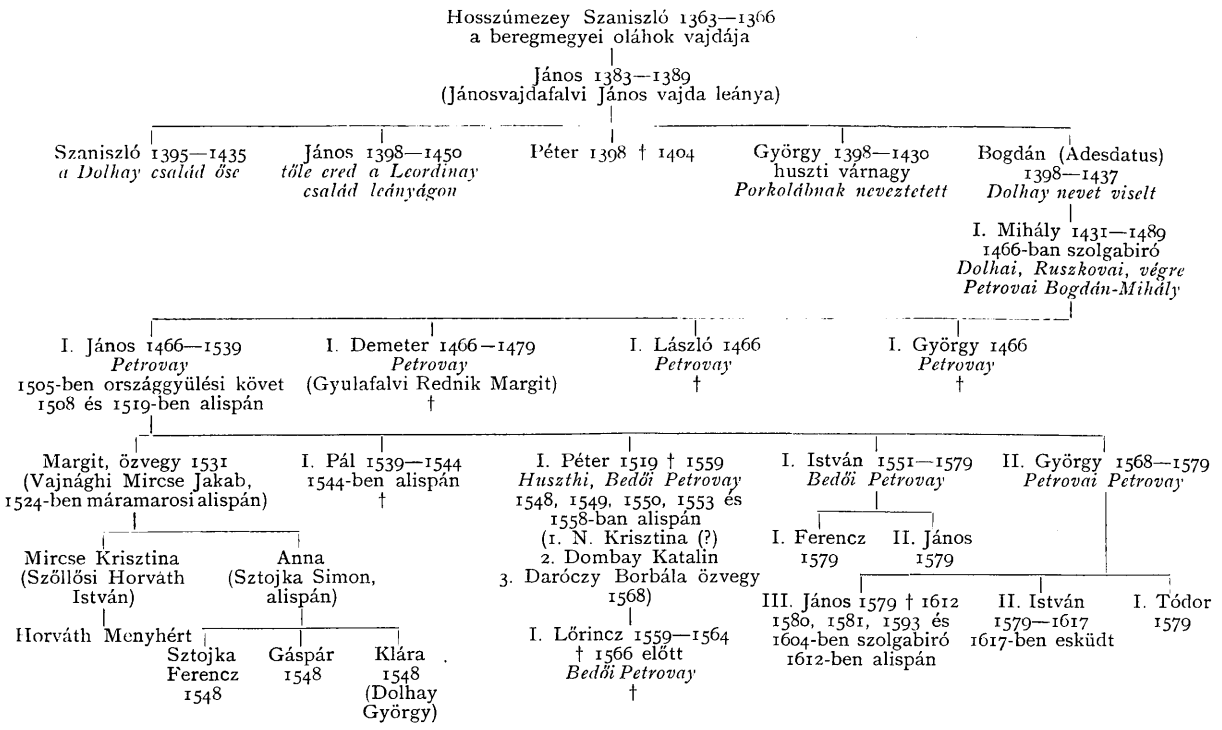
[3] Besztercze város levéltárából közli dr. Werner Gyula a Budapesti Hirlap 1890. deczember 25-iki számában.

[4] Eredeti oklevelek néhai Szilágyi István gyűjteményében.

[5] U. ott.

[6] Máramaros megye jegyzőkönyve.

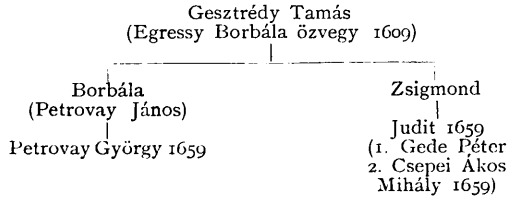
I. TÁBLA.

Ezen *Jánost* már csak azért sem tarthatjuk egy személynek az előbbeni *János* alispánnal, mert míg az előbbeni a neve alatt kiállitott leveleket nem irta alá s igy bizonyosan nem volt irástudó, az utóbbi *János* alispán, mint 1639-dik évi aláirása eléggé bizonyítja, jól tudott bánni a tollal.

Ezen *János*, kit *IV. Jánosnak* fogunk nevezni, kétszer nősült. Első neje *Gesztrédy Borbála* volt,[1] ettől született fia, *III. György*, második ismeretlen nevű nejétől pedig két fia maradt, *I. Illés* és *III. István*.

[1] A Gesztrédy család eredete és leszármazása ismeretlen. Úgy látszik, ősei voltak s a Hunt-Pázmán nemzetből váltak ki Gesztrédy Derzs fia, László, aki 1339-ben, és Baloghy Miklós fia, Péter mester, a ki 1331-ben említtetnek, mint Gesztréd birtokosai. (Anjoukori okmtár, III. k., 216. és 566. lapokon.) Gesztrédy Borbála leszármazását és rokonságát ide iktatjuk.

III. Istvánról és utódairól majd *III. György* ágának ismertetése után fogunk szólani.

I. Illés 1663-ban és 1668-ban táblabíró, 1665-, 1670-, 1673-, 1674-, 1675- és 1676-ban pedig felsőjárási főszolgabíró volt, s mint ilyen halt meg Petrován 1676 november 17-ike előtt nehány nappal.

A *Szaplonczay*-családból származott ismeretlen keresztnevű nejétől hat fia maradt: *I. Zsigmond*, *VI. János*, *II. Péter*, *I. Niczétász*, *IV. István* és *V. György*.

VI. János, *II. Péter* és *I. Niczétász* gyermektelenül haltak el.

IV. Istvánnak két fia ismeretes: *I. Gergely* és *II. László*, de ezekről, valamint *V. Györgyről* sem tudunk semmit, pedig ez utóbbinak több gyermeke maradt, de még neveiket sem ismerjük.

I. Zsigmond 1652-ben született, 1676 november 17-ikén atyja halála után, annak helyébe felső járási főszolgabíróvá helyettesittetett, 1679-, 1686- és 1690-ben táblabíró volt. 1679-ben két alsórónai jobbágytelket vett zálogba a rajta ülő jobbágyokkal együtt Sztojka Zsigmond, Gábor és Györgytől 300 forinton, melyeket utóbb

1690-ben Szojka Zsigmond és fia, László, 322 magyar forinton váltottak vissza.[1] Állandóan Petrován lakott. Nejétől, *Szarvaszói Koruly Kalinától* (Klára), ki mint özvegy még 1713-ban is életben volt, egy fia és két leánya maradt: *VI. György*, *Mária*, *Kozárvári Rácz Péterné* és másik *Mária* (Marikucza) *Alsóvissói Pap Jónás* felesége. *Koruly Kalina* leszármazását a következő tábla mutatja:

Szarvaszói Birtók Griga
|
Birtók Mária
(Koruly Gábor)
|
Szarvaszói Koruly Petrás
1688-ban főszolgabiró
(1. Koruly Iván leánya Fémika
2. Petrovay Mária 1688 † 1702)
|
1-től Koruly Kalina 1700
(Petrovay Zsigmond)
1713. özvegy.

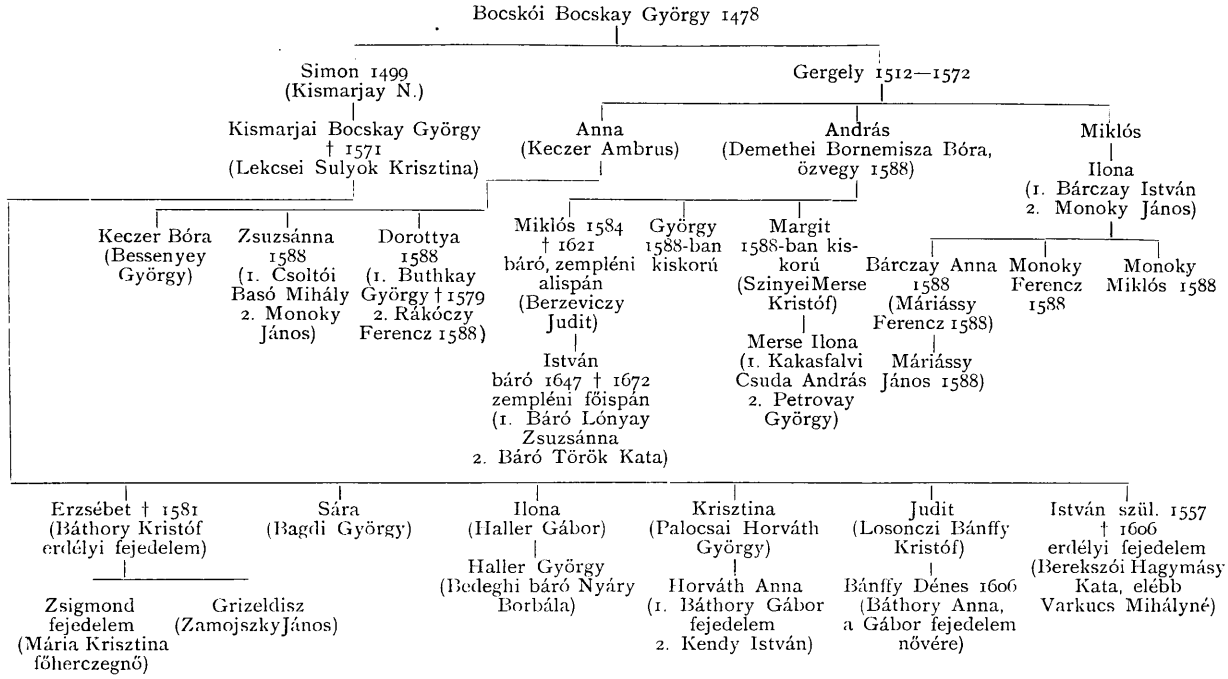
VI. György neve 1700-ban említtetik először, 1741-ben Máramarosmegye egyik követe volt Lengyelországban. 1743-ban már nem élt. Állandóan Szarvaszón lakott. Gyermekei nem maradtak.

III. György (a II. táblán álló IV. János legidősebb fia) született 1612-ben. Testvérével, *Illéssel* és *Istvánnal* úgy osztozott meg, hogy neki a bedői, öcscseinek pedig a Petrova vidékén lévő birtokok jutottak. Megyéjét odahagyva, a hadi pályát választotta, de hogy merre járt és hol vitézkedett, arról semmit sem tudunk s csak 1665-ben találkozunk vele, mint Tokaj vára alkapitányával; az volt 1667-ben is. Azelőtt Sáros vármegyében is lakott, Kakasfalván, nejének, *Szinyei Merse Ilonának* a birtokán, kit mint Csuda András gyermekes özvegyét vett volt nőül. 1652-ben elzálogositotta bedői birtokát 895 magyar forintig Pap András, Vajnághy Jancsi, Vajnághy András, Tivadar Mihály, Tivadar János, Markos György, Nemes János, Nemes Ferencz és Orosz Simon nevű bedői nemeseknek. 1656-ban egyességre lépett mostohagyermekeivel, Kakasfalvi Csuda Istvánnal, Andrással és Annával, Makay Jánosnéval, ezeknek jószágai, a sárosvármegyei Demete és Kakasfalvára nézve s ezek elismerik, hogy úgy a birtokokból, valamint az ingóságokból mostoha atyjuk által teljesen ki lettek elégítve, s hogy a kakasfalvi udvarházat, melyet 90 magyar forintban birt volt zálogban Csuda Andrástól, annak fizetés nélkül visszabocsájtotta, ezért aztán beleegyeznek, hogy édesanyjuk kakasfalvi birtokát második férjétől való két fiának, *Petrovay Jánosnak* és *Györgynek* hagyományozhassa. De a kakasfalvi udvarház megint csak visszakerült neje birtokába, mert azt olvassuk egy levélből, hogy utóbb az ungmegyei darmai részbirtokért adta át cserébe fiának, Csuda Istvánnak, hanem 1664-ben ismét megvette tőle 500 magyar forintért s ebből 400 forintot le is fizetett, 100 forintban pedig továbbra is nála hagyta. Ez időtájban, úgy látszik, Darmára tette át lakását *Petrovay György* s ezt abból következtetjük, mert 1660-ban egy kis birtokot zálogba vett Korláth-Helmeczen 12 magyar forintért Székes Annától, Korláth Gábornétól és ifjú Korláth Lászlótól, 1670-ben pedig gróf Esterházy Máriától, gróf Homonnay György özvegyétől vette zálogba 800 magyar forinton az ungmegyei egész Orosz-Mocsár nevű falut. 1659 november 2-án adományba kapta mindkét ágra Wesselényi Ferencz nádorispántól, nagybátyja Gesztrédy Zsigmond magvaszakadtán, annak ugocsamegyei, sásvári udvarházát tartozandóságaival és a nevetlenfalubeli részbirtokkal együtt. Pár héttel később azonban (deczember 29-ikén), azt rendelte el a nádorispán, hogy Ugocsamegye tisztikara osztoztassa meg *Petrovay Györgyöt* a nevezett birtokokon unokanővérével, *Gesztrédy Judittal*, Csepey Ákos Mihály feleségével. A nádori adománylevél ma is megvan a család levéltárában, de a beiktatásról sehol sem tétetik említés és ezen birtokok sohasem is kerültek a család kezébe, valószínűleg azért, mert az adománylevélben Nevetlenfalu neve egy más, kivakart név helyére van irva. 1665-ben felkérte a nádortól Gáthy Mihály özvegyének, Dobszay Juditnak Tokajban lévő házát és a tokaji és keresztúri hegyeken lévő szőlleit, de ezekhez sem juthatott, mert Rákóczy György fejedelem özvegye, Báthory Zsófia és fia, Ferencz választott fejedelem kérelmére a Nádasdy Ferencz országbíró által elrendelt tanukihallgatás beigazolta, hogy azon ház és szőllők mindenkor az özvegy fejedelemné és fia birtokaihoz tartoztak s hogy azoktól taksát fizettek.

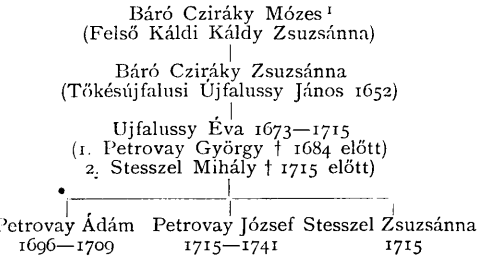
[1] Eredeti, kelt Szigeten, 1690 április 23-ikán.

1666-ban hivatalos volt Rákóczy Ferencz és gróf Zrinyi Ilona lakodalmára. 1672-ben Homonnán lakott, élt még 1677-ben is, a midőn Pánthy István elismeri és megnyugtatja az iránt, hogy azon 100 forintot, melynek erejéig Lipócsi István deákért kezességet vállalt volt, teljesen megkapta.

Említett nejétől, kinek negyedizig való rokonságát az ide csatolt tábla is mutatja, két fia maradt. *V. János* és *IV. György*.

IV. György Homonnán lakott Zemplén vármegyében, 1677-ben megvette Krompachi Holló Zsigmondtól 1000 magyar forintért a zemplénmegyei Porubka falut és Oreskán egy szőllőt, 1679-ben pedig a homonnai felső mezőn bírt földjeihez egy holdat vett 6 forintért Baloghy Mihálytól, 1684-ben már nem volt életben. Neje *Tőkés-Újfalusi Újfalussy Éva* visszavonta 1673-ban az egri káptalan előtt azon reája nézve sérelmes egyességét, melyet nem rég kötött volt osztályos atyjafiával, Újfalussy Ádámmal. 1684-ben már Stesszel Mihály felesége volt, élt még 1715-ben is, mint második férjének is özvegye, a mikor visszavonta a leleszi konvent előtt azon egyességét, melyet Tabódy Mihálylyal és feleségével, Tussay Katával kötött volt egy homonnai kőház iránt. *Újfalussy Éva* leszármazását és utódait az ide jegyzett táblácska mutatja:

[1] Tévedett néhai kiváló tudósunk, Nagy Imre, midőn a Vezekényi nemzetség és a gróf Czirákyak czimű dolgozatában (Turul, 1883. évf. 4. és 57. ll.) báró Cziráky Adám anyját Niczky Orsolyának nevezi, mint az báró Cziráky Mózes végrendeletéből kitünik.

Báró Cziráky Mózes betegen fekvén Győrött, Wragonith Magdolna Sicy János özvegye házánál, ott 1627 június 22-ikén élőszóval tett végrendeletet két káptalanbeli tag előtt; a káptalannak július 13-án erről kiadott levele megirásakor már nem élt. Neje, Káldy Péter leánya, Káldy Mihály soproni plébános nővére, *Zsuzsánna* volt. Csakis ettől született gyermekei voltak a végrendelet-

IV. Györgynek említett nejétől két fia maradt: *I. József* és *I. Ádám.*

I. Ádám iskoláit az ungvári jezsuitáknál végezte, utóbb Léva várában vitézkedett, 1707-ben pedig zemplénmegyei biztos volt. Oreskán lakott Zemplénmegyében, a hol egy Panykó nevű jobbágyot és Ujfalussy Jánostól két puszta jobbágytelket szerzett volt. Izbugyán is szerzett egy részbirtokot és birta egész Porubkát, de melyet gróf Keglevich Terézia elfoglalt tőle, miért is beperli a grófnét és Rákóczy Ferencz fejedelem rendeletet menesztett érdekében Zemplénmegye közönségéhez 1707 június 1-én a sajókörömi táborból. Nejétől, *Horváth Jusztinától* csak egy fia maradt: *II. Ferencz*, a ki már 6 éves korában elhalt. *Horváth Jusztina* utóbb Dancsa Andráshoz ment nőül.

I. József a katonai pályára lépett s 1716-ban Temesváron állomásozott, 1727-ben százados volt, 1741-ben pedig, mint a Dessewffy-ezred egyik századosa, Sziléziában hadakozott. Bilitzről 1741 május 3-ikán hazaküldött levelében írja, hogy: Prussusba nem mernek belekapni, mert erősebb és fülük hallatára ágyúzza a Prik nevű várost, várnak 15,000 lovast és gyalogost, várnak szászokat és muszkákat is. A németek Naisz körül állanak, a magyarok pedig Naisztól két mértföldnyire. Április 29-ikén elfogta a Prussus Nagy Sándor hadnagyot négy emberével. A birodalmi választók állítólag ráirtak a Prussusra, hogy takarodjon ki Sziléziából. 1718-ban törvényesen megintette testvérének, *Ádámnak* özvegyét. *Horváth Jusztinát*, ekkor már az ungmegyei Izbugyán lakó Dancsa András feleségét, hogy az orcskai birtokot és a Petrovay-család leveleit adja ki s e végett 1727-ben újból is megintette. Neje *Nagytúri Teleky Zsuzsánna* volt, de a ki gyermektelenül halt el 1741 április 14-ikén. Nemsokára maga *I. József* is elhalálozott, nem tudjuk, Sziléziában esett-e el, vagy pedig itthon végezte be életét, csak annyi bizonyos, hogy 1758-ban már néhainak iratott.

A Nagytúri Teleky család nyolcz ízen való leszármazását a következő táblázat mutatja:

Nagytúri Teleky Lőrincz 1583
|
István
|
I. Pál
|
Tamás
|
László
|
II. Pál
|
III. Pál 1751 Olasz-Paliban Szabolcsmegyében (Ruszka Zsuzsánna 1751)
|
László 1751 — IV. Pál 1751 — József 1751 — Imre 1751

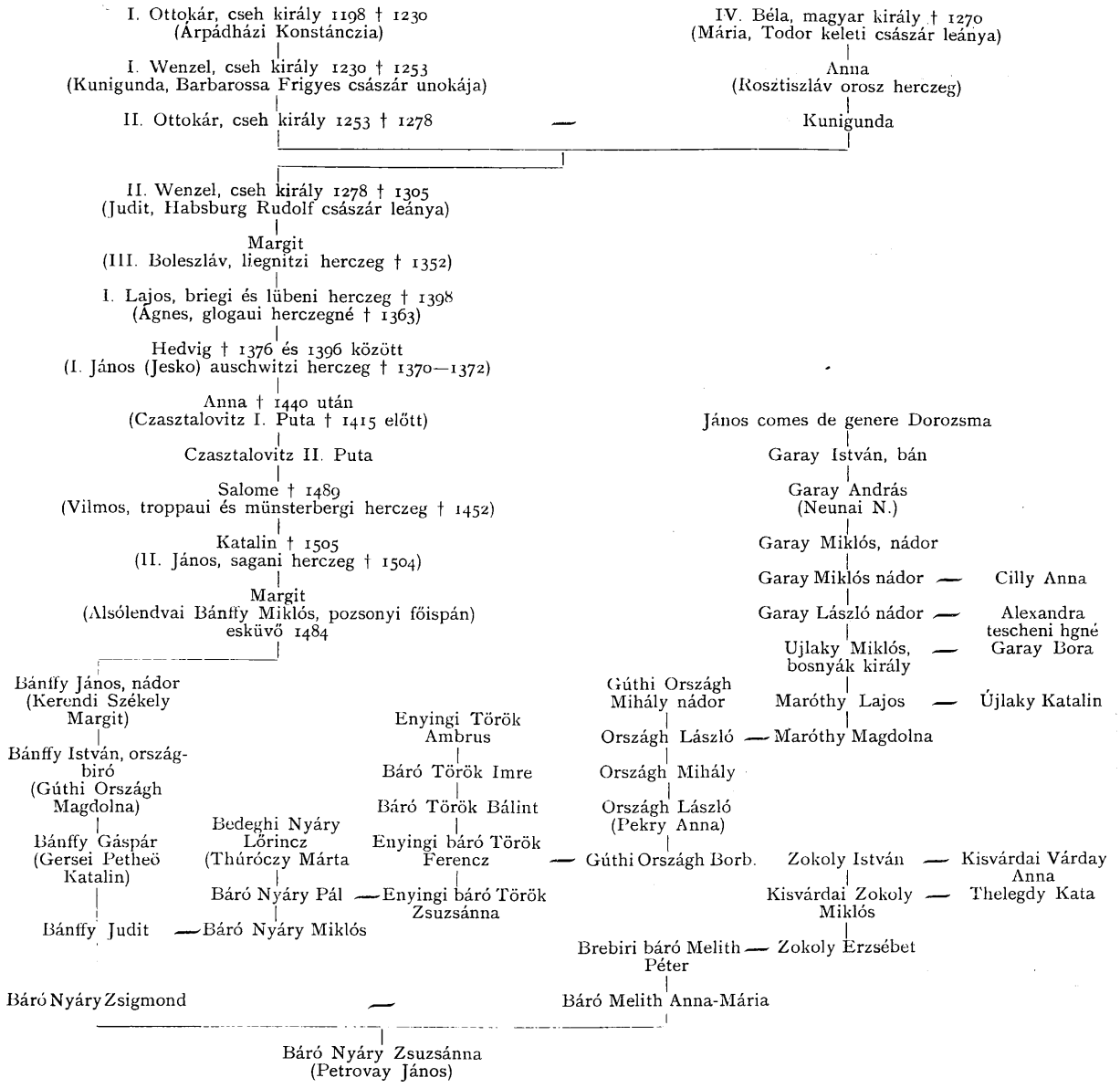
Teleky Zsuzsánna, Petrovay József felesége valószínűleg II. Pál testvére volt.

III. György fia, *V. János*, 1688-ban Ungmegye alispánja,[1] 1693-ban másodalispánja,[2] 1700-ban pedig Rákóczy Ferencz tállyai gondviselője volt. 1683 április 15-ikén az elébb május 12-ikére, Lőcsére bizonyos peres ügyek elintézésére nézve kitűzött határnapot Thököly Imre fejedelem Szerencsre tette át s oda idézte meg *Petrovay Jánost* is a Klobusiczky család panaszára. 1692-ben óvást emelt *Petrovay János* a leleszi társas káptalan előtt azon egyesség ellen, melyet néhai Széki gróf Teleki Mihály *Dolhay György* összes birtokait családja részére megszerezte, minthogy *Dolhay Györgynek*, neki kétségtelen osztályos atyjafia lévén, azon birtokok őtet és rokonait illetik. Meghalt 1710-ben. Neje *Bedeghi báró Nyáry Zsuzsánna* volt, kinek leszármazását a következő táblák mutatják:

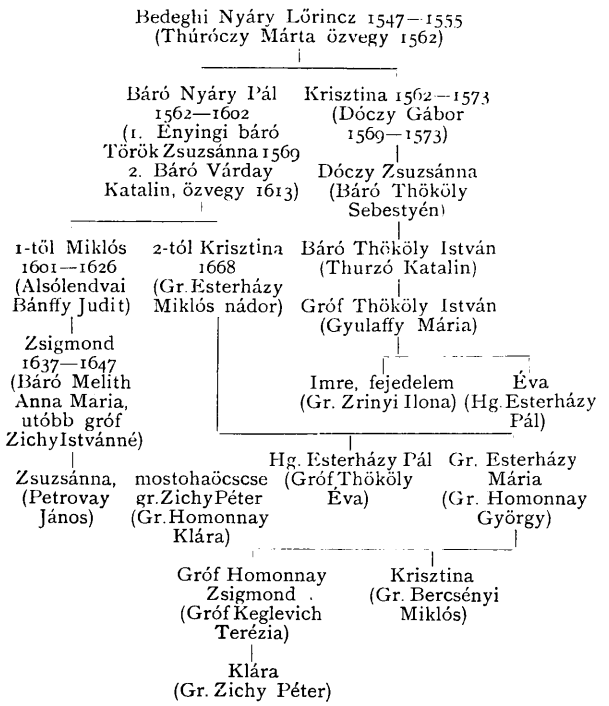
tételkor életben: *Ádám, Magdolna, Éva* és *Zsuzsánna*. A Niczky Orsolya gyermekei báró Cziráky Mózes halálakor már nem voltak életben, sőt utódaik sem maradtak. Hogy pedig a bárósságot Cziráky Mózes szerezte, az is kitünik a végrendeletből, melyben a *kiskorú Ádám* «nagyságosnak» czímeztetik.

[1] Ungvármegye bizonyítványa. Kelt Ungvártt, 1838 január 25-ikén.

[2] Eredeti.

Báró Nyáry Zsuzsánna, ősanyja, *Gúthy Országh Borbála* által, — a mint a táblázaton látható, — *Garay László* nádor nejétől, *Alexandra tescheni herczegnőtől*, — nagyanyja, *Bánffy Judit* után pedig Bánffy Miklós nejétől, *Margit sagani herczegnőtől* származván le, ereiben az árpádházi magyar királyok, a lengyel és cseh királyok, a sziléziai és orosz herczegek, a német és a keleti császárok, a Habsburg-ház és a Cilly grófok vére folyt. A magyar családok közül pedig ősei voltak a táblán feltüntetetteken kívül az Ártándyak, Bulayak, Losonczi Bánffyak, Bárczayak, Büdyek, Chaholyiak, Eszenyi Chapyak, Álmosdi Csirék, Homonnai Drugethek, Hunyady János atyja, Vojk, a Nánai Kompolthok, Pálóczyak, Perényiek, báró Podmaniczkyak, Ráskayak, Rozgonyiak, Sarmasághyak, Sulyokok, Felsőlendvai Széchyek, a Tolcsvayak s több mások, kik által az Aba, Ákos, Balogh, Boksa, Buzád, Csanád, Dorozsma, Guth-Keled, Kátha, Nádasd, Subich, Tétény és Tomaj nemzetségekből származott. Rokonságát pedig a negyedik izig ezen táblázat mutatja:

Nagy Iván még nem ismerte — nagy műve kiadásakor — a Bedeghi Nyáryak bárói rangját, melyet 1580-ban kaptak volt, s csak Istvánt, a kassai generálist nevezi bárónak, pedig ezen István magát grófnak írja. Azt is tévesen állítja, hogy *Petrovay Jánosné, Nyáry Zsuzsánna* elébb *Thelegdy Gáspárné* lett volna, mert Thelegdyné más Zsuzsánna volt, s a Petrovayné atyjának, Nyáry Zsigmondnak volt a testvére, de más anyától.

Nyáry Zsuzsánna atyja után részt örökölt az elpusztult szucsányi várban és annak tartományában, Szucsán városban, Podhragyán, Nyolczován, Szent-Mihályon, Ivánkafalván, Nedozéron és Bodorfalván, Tót-Prónán és tartozékaiban, Borczfalván, Dubován, Rudnán, Brestyán, Jeszenován, Lesnyán és Hadvigán Turócz vármegyében, Felső-Teszéren, Hazás-Teszéren, Puszta-Píren és Kis-Peszeken Hont vármegyében. Ezen birtokok a Túrócz-Szent-Mihályi Thúróczy családról szállottak a Nyáry családra, mint Thúróczy Márta, Nyáry Lőrinczné hozománya. Továbbá örökölte a kihalt *Gúthy Ország-családról* az *Enyingi Törökökhöz*, s erről a *Nyáryakhoz* került birtokok egy tizenhatod részét; ezek a következők voltak: Atkár, Fegyvernek, Fokoró, Gyanda, Vámos-György, Kőtelek, Mátrahegye, Mósóhalom, Tisza-Roff, Szent-Jakab, Sár, Szakállas, Szent-Iván, Tar, Terebes, Visonta, Visznek, Domoszli, Tót-Nána, Tarna-Eörs, Déva-Ványa, Nagy-Körü egész faluk, Alcsi, Szászberek, Tarján fél faluk és részbirtokok Patán, Gyöngyösön, Gyöngyös-Halászon, Benén, Kompolton, Hevesen, Pélyen, Átányon, Szajlán, Sirokváralján, Markazon, Felső-Rozsnokon, Kőkúton, Verpeléten, Nagy-Bereken, Kis-Hevesen, Pásztón, Ráczfaluban és Püspökiben, mind Heves vármegyében, egész Szécsény, Baglyasallya, Batka, Dobrócz, Dolyán, Drágh, Endrefalva, Farkas-Almás, Fejérkő, Farkasfalva, Hidegkút, Hollókő, Jobbágyi, Keresztúr, Kis-Csitár, Nagy-Csitár, Kovácsi, Lapújtő, Ó-Básth, Patvarócz, Puszta-Almás, Rimócz, Sámsonháza, Somoskő, Sipek, Strass, Újfalu, Várallya, Varbó, Varsány, Vendéghi, Zsúm, Zsúm-Almás, — fél Aba-Lehota, Ecseg, Kármánháza, Konczhida, Libercse, Madacska, Negyelistye, Sztregova, Sűlye, Színyóbánya, — egyharmad Lucsin, Kis-Bárkány, Nagy-Bárkány és Puszta-Tapasz, mind Nógrádvármegyében, fél Rimaszombat, Alsó- és Felső-Szkálnok, Türész, Hacz-Lehota, Kokova, Kraszkó, Pereszlény, Rimabánya, Tiszolcz, Visk, Szemeréd, mind Hont vármegyében és Megyer felé Pest vármegyében.

Anyja után részt örökölt Szerednyén, Eszenyben, Hlubokán, Győczön, Császlóczon, Ág-Telken, Köbléren, Dobrókán, Andrasóczon, Ignéczen, Iglinczen, Somban, Lehóczon és Szlatinkán, nagyanyja, *Zokoly Erzsébet* után pedig a kisvárdai, litkei, bezdédi, pátrohai, döghei, berencsi, ajaki, papi, dombrádi, demecseri, kékcsei, gégényi, thassi, veresmarthi, rozsályi, szakolyi, paszabi, szamosszeghi és márokpapi részjószágok szállottak reája. Azonban csak az ung-, bereg-, szabolcs-, szatmár- és turóczmegyei birtokokhoz juthatott hozzá, a Hont- és Nógrádmegyékben fekvőket még Török István zálogositotta el nagyobbrészt bár kis összegben (2500 forintért), Uzapannits Dósa Tamásnak, a hevesmegyeiek pedig a törökök kiverése után «jus armorum» czímen leginkább katonáknak lettek eladományozva, s csak idők múltán, sok utánjárással s a beirati összegek lefizetése mellett lehetett azokat a Neoaquistica Commissio előtt folytatott perrel visszaszerezni.

Petrovay János, úgy látszik, eleinte Darmán

lakott, s csak midőn nejével Császlóczon birtokhoz jutott, tette át ide lakását, felépítvén ott azt a házat, melynek, utóbb lebontatván, egyik sarokköve ma is eredeti helyén áll emlékül.

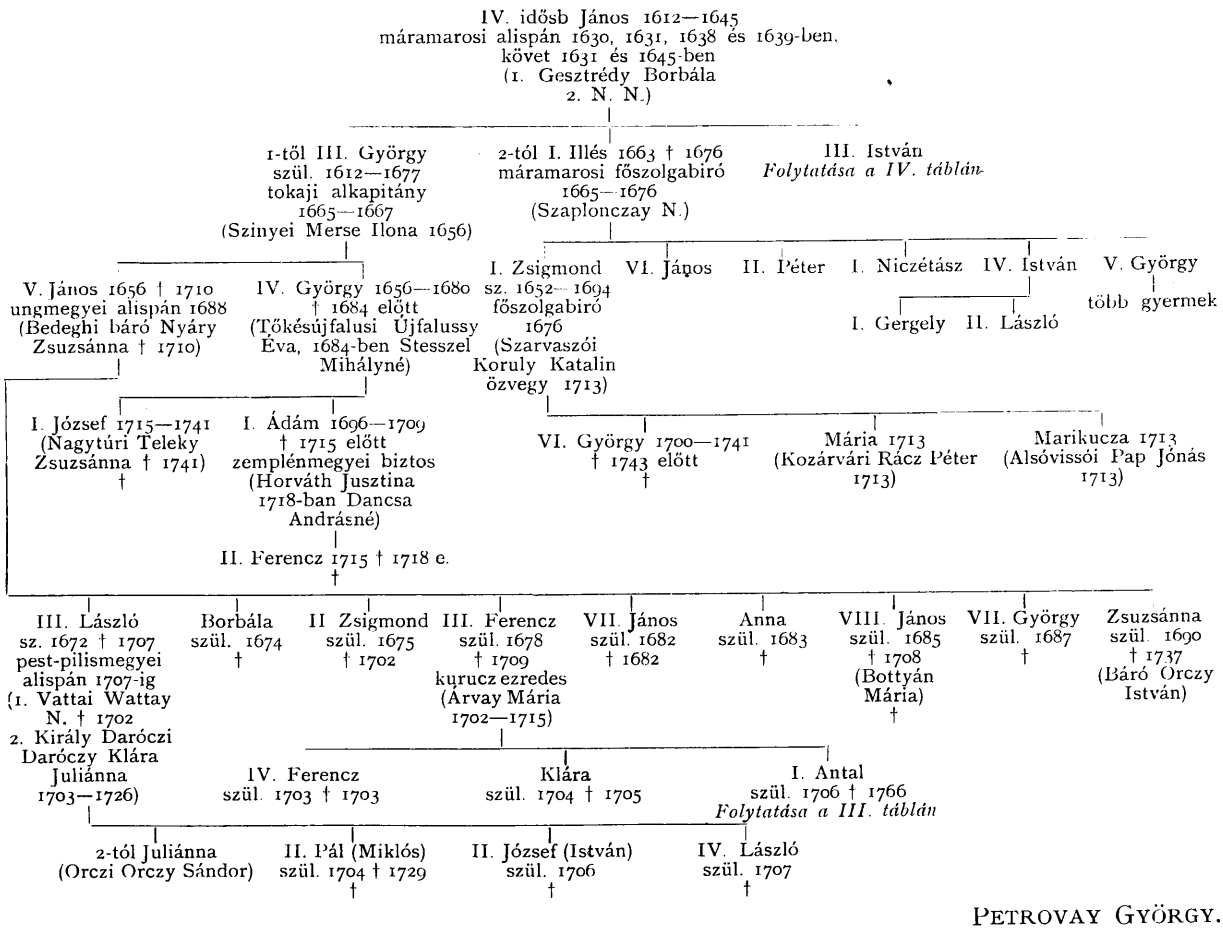
Nyáry Zsuzsánna férjével közel egyidejűleg 1710-ben halt el Császlóczon. Kilencz gyermeke született, úgy mint: *III. László*, született Szent-Mártonban, 1672 szeptember 8-ikán, *Borbála*, született 1674 február 1-én, *II. Zsigmond*, született Ungvárott, 1675 január 10-ikén, *III. Ferencz*, született 1678 július 24-ikén, *VII. János*, (idétlen) született 1682 július 24-ikén, *Anna*, született 1783-ban, *VIII. János*, született 1685 június 6-ikán, *VII. György*, született 1687 június 10-ikén és *Zsuzsánna*, született Császlóczon, 1690 október 6-ikán.[1]

Borbála, *VII. János*, *Anna* és *VII. György* kis korukban haltak el, *II. Zsigmond*, 1702 január havában hunyt el.

Zsuzsanna 1707-ben Budán tartózkodott testvérbátyjánál, *Lászlónál*, ott láthatta meg *Orczy István* akkor, midőn túl a Dunára utazván, Budán a császárpártiak által Rákóczynak nézetvén, elfogatott. *Zsuzsánnát* még azon évben haza vitték szülei Császlóczra s ott ünnepelték meg eljegyzését *Orczy Istvánnal* 1708 január 18-ikán nagy fénynyel, mely alkalommal a koszorú futtatásban Roffi Borbély Mihály nyerte el a díjat gyors alföldi paripáján. *Orczy Istvánné* 1737-ben halt el Tarna-Eörsön és Gyöngyösön temettetett el a Szent-Bertalan templomban április 2-ikán.

A Petrovay család leszármazását IV. Jánostól kezdve a következő táblázatban mutatjuk be:

II. TÁBLA.

PETROVAY GYÖRGY.

[1] Petrovay János sajátkezű feljegyzései.

CSALÁDTÖRTÉNETI ADALÉKOK.

(Első közlemény.)

I.

Az Ajton nemzetség.

Bizonyos *János*, kinek nevén kívül mit sem tudunk, öt fiút hagyott hátra maga után, kik a gömörmegyei Szuha-vidéken szerepeltek és számos családot alapítottak; e fiak: *Albert*, *Heym*, *János*, *László* és *Demeter*.

a) *Albert*, ki 1287-ben a «Szuhai» nevet viseli, Ákos nb. Ernő bán fiának, Istvánnak, a későbbi nádornak hű embere volt, kivel együttesen Aba nb. Finta fogságába került, melyből csak 60 márka váltságdíj fejében tudott kiszabadulni; ezért, és István szolgálatában szenvedett sebeiért, megkapta Istvántól 1287-ben annak Borsodmegyében feküdt felbárczai birtokát.[1] Négy gyermekét ismerjük: *Gergelyt*, *Tamást*, *Jánost* és *Lucziát*.

Luczia Gergely fia, István fia, Mihálynak a neje. Fivérei *Gergely* és *Tamás*, *az Ajton* (Ohtun) *nb. Albert fiai* 1329 július 20-ikán kijelentik a csanádi káptalan előtt, hogy *Felszőllős* nevü Csanádmegyében fekvő örökölt birtokukat nevezett sógoruknak kezéhez bocsátják. *János* nevü fivérük, úgy látszik, már nem volt akkor életben, mert mondják, hogy János e birtokot szintén ily értelemben hagyományozta. Egyéb rokonaik, kik ebbe beleegyeznek: *Demeter fiai: Beke*, *Tamás*, *Antal* és *Péter*.[2]

Luczia férje, Ószőlősi Mihály, 1352 június 27-ikén a csanádi káptalan előtt ó-szőlősi birtokát, melyet Hermann nb. László, a székelyek volt ispánja hatalmasul elfoglalt s mely Ajton és Serjén nevű csanádmegyei birtokokból leánynegyed fejében nejének, Lucziának kezéhez jutott, Felszőlősi Szede fia Petőnek elzálogosítja, mely elzálogosításba fia, Bertalan beleegyezik.[3] 1355 deczember 16-án Szuhai Albert leánya, Luczia saját és fiai: Miklós, Bertalan és János nevében ó-szőlősi birtokát Pósa leányának, Margitnak, Hermann nb. László második nejének adja el.[1] Utoljára ráakadunk Felbárczai Albert leányára, Lucziára, 1373 deczember 23-ikán, midőn rokonaival, Zubogyi Bekével és fiaival az 1287-ből való okiratot átiratta.[2]

b) Albert fivére, *Szuhai János* egyetlen egyszer lép fel: 1283-ban, midőn az egri káptalan fivéreit, Demetert és Heymot a gömörmegyei Zubogy birtokába beiktatta.[3]

c) Albert fivéréről, Szuhai *Lászlóról* tudjuk, hogy 1296-ban Endre fia Andrásnak gömörmegyei Kázmértelek nevü birtoka felét zálogba vette és hogy László magvaszakadása folytán a kázmérteleki birtokra való jogigényei fivérére, Demeterre szálltak át.[4]

d) *Heym*-mal 1278 augusztus 16-án találkozunk először, midőn fivérével, Szuhai Demeterrel és Lőrincz fia Miklóssal, a Vadásziak ősével együttesen Bebek nb. Detre fiai Detre és Benedeknek borsodmegyei szuhogyi birtokát (melyet atyjuk, Detre comes 1229-ben a királytól kapott) zálogba veszi, mely ügyben ugyanazon társaival 1281-ig többször szerepel.[5] 1282-ben megkapja Demeterrel együttesen szerzett érdemei elismeréséül IV. Lászlótól a magnélküli Dama várjobbágynak gömörmegyei *Zubogy* nevü földjét, melynek birtokába 1283-ban beiktattatott.[6] Utoljára említik 1297-ben, midőn a Csákániak birtokcseréje ügyében szomszéd birtokosként beleegyezik.[7]

Két fiát ismerjük: Lukácsot és Miklóst. *Lukács* 1323-ban zubogyi birtokos; *Miklós* 1335-ben merül fel, midőn Csoltói Egyedtől annak ragályi birtokrészét zálogba veszi.[8]

e) *Szuhai Demeter* 1278-tól 1281-ig fivérével, Heymmal és Miklós zólyomi főispánnal együt-

[1] Wenzel, Árpádk. új okmtár, XII. k. 460. l.
[2] Anjoukori okmtár, II. k. 418. l.
Anjoukori okmtár, V. k. 593—594. ll.

[1] Anjoukori okmtár, VI. k. 410. és 457. ll.
[2] Árpádkori új okmtár, XII. k. 461. l.
[3] Gr. Zichy cs. okmtára, I. k. 53. l.
[4] Id. h., III. k. 83. l.
[5] Id. h., I. k. 41., 42., 48. ll.
[6] Id. h., I. k. 51/53. ll.
[7] Árpádkori új okmtár, X. k. 282. l.
[8] Gr. Zichy cs. okmtára, I. k. 249. l., III. k. 86. l.

tesen a szuhogyi birtok zálogbavétele ügyében szerepel. Heymmal együttesen megkapja 1282-ben a gömörmegyei Zubogy-ot, (l. f.) melyről utódai nevüket veszik. Utoljára ráakadunk 1297-ben, midőn (még mint Szuhai Demeter) a Csákániak birtokcseréjébe beleegyezik (l. f.).

Chaba nevü leányán kívül négy fiát ismerjük: *Beke*, *Tamás*, *Antal* és *Péter*.

Chabáról csak azt tudjuk, hogy Tolvaj Lászlónak az anyja. E Lászlónak leánya, Dorottya nemzette Annát, kinek (hevesmegyei) alsószóláti Wethky Györgygyel kötött házasságából alsószóláti Wethky Miklós született. E Miklós 1467 július 8-ikán az ellen tiltakozik, hogy fivérei és osztályos rokonai a gömörmegyei Zubogy nevü birtokukat elidegenítsék.[1]

Demeter fiai, Beke, Tamás, Antal és Péter legelőször 1329-ben merülnek fel, midőn, mint fentebb láttuk, a csanádmegyei szőlősi birtoknak Luczia férjére való átruháztatásába beleegyeznek.

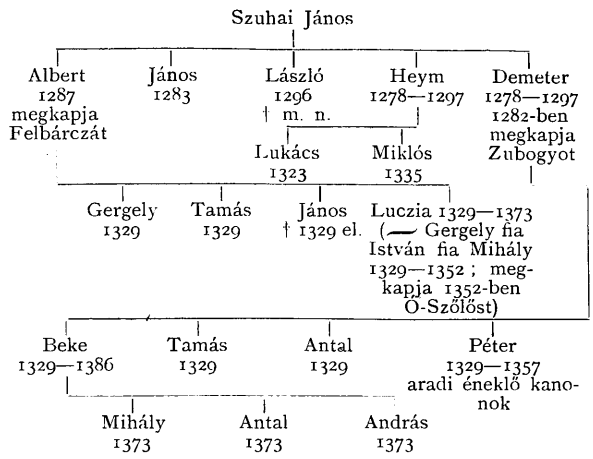
Péter 1353-ban aradi éneklő kanonok, mely minőségben a zubogyi birtokról szóló (1283-ban kelt) adományozási levelet az egri káptalannal átiratja.[2]

Zubogyi Beke saját és testvére, Péter, aradi éneklő kanonok nevében 1357-ben a gömörmegyei Kázmértelke határai iránt a Csoltóiakkal egyezkedik.[3] Utoljára ráakadunk Bekére 1386 június 15-ikén, midőn Szentkirályi Deák Györgygyel együttesen az 1281-ben kelt, Szuhogyról szóló zálóglevelet átiratja; megjegyzendő azonban, hogy Beke is, György is még más birtokokról szóló okmányok átirását követelték, és hogy e birtokok a következők: Szentkirály, Szuha, Márkréte, Lócz és Linte (Gömörmegyében).[4]

Beke fiai: *Mihály*, *Antal* és *András* előfordulnak 1373-ban, midőn rokonukkal, felbárczai Albert leányával, Lucziával, a Felbárczáról szóló, 1287-ben kiállított adománylevelet átiratják.

Az eddigiek szerint tehát a következő nemzedékrendi táblatöredéket kapjuk:

[1] Melczer cs. okmtára, 95. l.
[2] Gr. Zichy cs. okmtára, II. k. 537. l.
[3] Id. h., III. k. 80 l.
[4] Id. h., IV. k. 317. l.

II.

Batk utódai.

a) *A Lengyéndiek.*

II. András király Bánk nádor idejében, tehát 1212—1213-ban, *Batk* fia *Tamásnak*, a Hevesmegyében fekvő, Lengyénd nevü földet adományozta. Tamás azelőtt Szepsin (vagy Szepesen?) kapott bizonyos lakatlan földet, melyet aztán, miután rajta két nagy falut népesitett, a fennebbi Lengyéndért a királynak cserébe adott. Lengyéndnek egyik része Dorog helységgel volt határos; az adományozást András király 1216-ban erősíti meg.[1]

1231-ben Batk lengyéndi birtokát végrendelkezés útján három fiára: *Tamás*, *Merzsa* és *Szeped*-re hagyományozta.[2]

Már most az a kérdés, hogy a három örökös közül ki folytatta a szorosabb értelemben veendő *lengyéndi* ágazatot?

Merzsáról majd meglátjuk, hogy más családokat; alapított Szeped, úgy látszik, a Vadásziak és Ivániaknak az ős, — a legnagyobb valószinüség tehát a mellett szól, hogy a Lengyéndiek Tamástól származnak. Összefüggő nemzedékrendi lánczolatot nem adhatunk ugyan, de a következő adatok mindenesetre segédeszközül szolgálhatnak egy idővel összeállítandó egységes tábla szerkesztésére:

[1] Árpádk. új okmtár, XI. k. 139., 215. ll.
[2] Id. h. 238. l.

a) Lengyéndi *Márton* és *Beden*[1] 1297 június 5-ikén az egri káptalan területén tanuk minőségében szerepelnek. Az időszámítás szerint Tamás fiai lehettek.

b) 1342 július 8-ikán Druget Vilmos nádor a következőket mondja:[2] *Bechk fiai*, *György* és *Miklós*, lengyéndi és szajlai birtokrészeiket valamely peres ügy következtében elvesztvén, a nádor ezeket a győztes ellenfélnek, Kellemesi Pósa fia, Miklós fia, Domonkosnak itélte oda; mivel azonban Lengyéndi *Márton fia János* és Lengyéndi *István* fia *János* e birtokokra vonatkozó *kiváltási jogát* érvényesitette, a nádor nevezett Lengyéndieknek fennebbi napon a kiváltási határnapokat kitűzi.

Ez okiratból látjuk, hogy mind a három fél rokon. A Kellemesiekről majd lent lesz a szó; János és István pedig azért rokon a Bechk fiaival, mert ezek pervesztett birtokainak kiváltására jogot igényel és azt meg is kapja. «Bechk» pedig semmi esetre nem más, mint a már ismert Batk (Bothk) névnek a variációja s úgy látszik, hogy az 1297-ben említett «Beden»-nel azonos.

c) Lengyéndi *János* fia *Imre* és Lengyéndi *István* fia *János*-nak a hevesmegyei *Fancsal* nevű birtokba történendő beiktatásakor Szúcsi János fiai,[3] Mihály, Miklós és László 1347 június 14-ikén ellenmondanak.

d) 1413-ban a Lengyéndieket örökösödési perbe találjuk belekeverve.

Erdőteleki Pelbárt, nejének Annának nevében, a hevesmegyei *Lengyénd*, *Bátony* és *Fancsal* nevű birtokokból anyai osztályrészt kért. Igényeit azzal támogatta, hogy nejének szülei: Gutai Miklós és Erzsébet, Erzsébetnek anyja, Baga pedig Lengyéndi *Márton* fia, *János*-nak a leánya. Azonkivül arra is hivatkozott, hogy Lajos király nevezett Erzsébetet, Lengyéndi Márton fiainak, István,[4] Tamás és Jánosnak leányaival, Kata, Katina és Ilonával együttesen rokonaik: néhai István esztergomi őrkanonok, György egri éneklőkanonok[1] és Imre pálosi szerzetesnek lengyéndi, bátonyi és fancsali birtokaiban fiusitotta. Az alperesek, *a)* Lengyéndi *Kilián* fia, *Péter* fiai, *Miklós* és *István*; *b)* Lengyéndi *Pál*, fia, *István* és *c)* *Verebi Péter* (al)vajda fia, *Pál* azzal védekeztek, hogy Baga leányát, Erzsébetet és rokonait a három pap birtokában, igaz, hogy fiusitották, csakhogy nevezett Erzsébet Gutai Miklósnak nem volt az anyja (itt nyilván tévedés van, mert felperes állítja, hogy Erzsébet Gutai Miklósnak a neje); Erzsébetnek t. i. . . anthrenewi (valószínűleg Latrántrévi) András volt a férje, maga Erzsébet pedig örökösök hátrahagyása nélkül halt meg. Alperesek állitásuk bebizonyítása czéljából többi között Batknak már ismert végrendelkezésére és Lőrincz fiainak 1296-ban történt, alább érintendő osztályos egyezkedésére hivatkoztak.[2]

Az itt emlitett Lengyéndiek kétségkívül Batknak férfiágon utódai; a Verebiek azonban valószinüleg csak anyai ágon jutottak a vitás helységek birtokába.[3]

b) *A (Felső-) Vadásziak, Ivániak és Lakiak.*

Fent láttuk, hogy Batk 1231-ben lengyéndi birtokát három fiára, *Tamás*, *Merzsa* és *Szeped*-re hagyta. 1296 január 10-ikén pedig arról értesülünk, hogy *Lőrincz* comes *fiai*: *Chamaz*, *János*, *Szeped* és *Tombold*, *fivéreknek*, *Miklósnak fiával* *Miklóssal*, *Iván*, *Dorog*, Vezekény, Füzes, *Emberesd* és Homokterenne nevű *hevesmegyei* birtokaikat maguk között felosztották.[4]

E Lőrincz fia *Miklós* V. István alatt 1271 tavaszán a csehek ellen harczolván, Mosonynál súlyosan megsebesült. V. László alatt részt vett 1273-ban a győri ostromban, hol szintén megsebesült; 1274-ben jelen volt a fövenyi csatában; utoljára hősieskedett 1278-ban a csehek

[1] Hazai oklevéltár 157. Beden úgy látszik sajtóhiba; helyesebb lehetne Bedeu = Bedő.

[2] Anjoukori okmtár, IV. k. 240. l.

[3] Anjoukori okmtár, V. k. 92. l. Szúcsi Jákó fia, János, 1275-ben hevesmegyei birtokos. Fiai: István, Miklós, Mihály és László fajzati birtokukat még 1328 előtt vesztik el.

[4] Egy Lengyéndi *István* él 1390-ben. Temesm. okmánytár, I. k. 351. l.

[1] Előfordul 1371-ben, Fejér, Cod. dipl. IX/VI. 166. l.

[2] Árpádk. új okmtár, XI. k. 238. l., XII. k. 598. l.

[3] Vereb vagy Verebély, nógrádmegyei helység, melynek első tulajdonosa, Verebi Zakáriás fia Henthe, 1227-ben neje, Száth (= Zách) nb. leány révén a nógrádmegyei Hartyán helységben birtokrészt kap. U. ott, VI. k. 455. l.

[4] U. ott, XII. k. 599. l.

ellen Morvaországban, hol számos ellenséget részint megölt, részint megsebesített. Mindezen érdemeinek elismeréseül megkapta IV. Lászlótól 1279-ben a borsodmegyei *Ormos*, az abaújmegyei **Vadász**, *Gyanda*, *Che . . .*, *Demenyeföld* és a hevesmegyei *Vezekény* nevű birtokokat, új adományozás czímén.[1] 1279-től 1283 augusztus 5-ikéig Zólyommegyének ő a főispánja s ez időből a következőket tudjuk felőle: 1278 augusztus 16-ikán még csak mint Lőrincz fia, Miklós comes *Szuhai János fiaival, Heym és Demeterrel együttesen* a Csetnekiek és Bebekek őseitől ezeknek *szuhogyi* birtokát veszi zálogba. 1279 augusztus 25-ikén még mindig csak comesként szerepel,[2] de már ugyanazon évben zólyomi főispán.[3] — 1280-ban megkapja az 1278-ban a morvamezei csatában szerzett érdemeiért IV. Lászlótól az abaújmegyei *Jánostelki* nevű birtokot;[4] 1283-ban pedig a birság czímén kezéhez jutott turóczmegyei Ujfalu nevű jószágot eladja;[5] 1283 augusztus 5-ike után elvész a nyoma. Zólyommegye főispánja 1285 óta a Katisz nb. Demeter. († 1312.)

Miklós főispán két fiút hagyott maga után: Miklóst és Lökös.

II. *Miklósról* már tudjuk, hogy 1296-ban nagybátyjaival az örökölt birtokokat felosztotta; azonkivül találkozunk vele még 1299 június havában, midőn Roland nádor előtt a borsodi megyei közgyülésen többrendbeli birtokügyeit előadja. Azzal vádolja t. i. Kurityáni Pál fiait: Lukácsot, Miklóst, Albertet és Lászlót, hogy *nyárádi*, *ormosi* és *szuhogyi* birtokain garázdálkodtak és hogy a nyárádi birtokához tartozó, a Szuha völgyében fekvő Buskföldet jogtalanul tartják elfoglalva. Pál fiai erre azt állitották, hogy *Lőrincz fia*, *Szeped* comes (Miklós nagybátyja) ez ügyben már a király törvényszéke előtt akarta valamikor igényeit érvényesiteni, de hogy perét elvesztette; mindamellett kibékültek a felek, a mennyiben Miklós Buskföldet visszakapta és a Kurittyániak garázdálkodásait kártérités nélkül megbocsátotta. Második panasza Szuhavölgyi Sebestyén fia, vörös Jákó ellen irányult, a kiről azt állította, hogy szintén valamelyik birtokát erőszakkal tartja elfoglalva. Jákó védekezett ugyan azzal, hogy e birtokot volt urától, Miklósnak már elhalálozott atyjától kapta, de mivel állitását csupán Miklós iránti tiszteletből nem akarta esküvel bebizonyítani, jónak találta a vitás földet Miklósnak birtokába visszabocsátani.[1] II. Miklós esetleges utódait nem ismerjük.

Lökösről, Miklós főispán másik fiáról, nevén kivül mit sem tudunk, és mivel fia László egyik alkalommal azt mondja, hogy atyjának halála után igen zsenge korban maradt vissza, joggal feltehetjük, hogy Lökös fiatal korban halt meg.

Lökös fia, *I. László*, legelőször tűnik fel 1323-ban,[2] midőn (Ajton nb.) Szuhai Heym fiát, Lukácsot és az Ákos nb. Bebek Domonkost a gömörmegyei Zubogy birtokra nézve tilalmazza; ugyanezt teszi 1325 július 25-ikén.[3] 1329-ben Jánostelki és Vadász (máskép Miklósfalva) nevű birtokait határoltatja.[4]

1347 június 4-ikén örökösödési pere kezdődik *Iváni Chamaz fia*, *Lőrinczczel*. Iváni Lőrincz azt állította, hogy ő, mint *Vadászi László* (ez az első eset arra, hogy az okiratok így nevezik) *nemzetségbeli rokona*, annak birtokaira igényeket emelhessen és állitását azzal támogatta, hogy a köztük már történt osztályról a László kezében levő okiratok tanuskodnak. László azért, mert *fia*, *László*, jelen nem lehetett, halasztást kért, melyet 1347 szeptember 15-ikéig kapott s melyet később 1348 január 8-ikára kiterjesztettek; de mivel fia, László, akkor urának, Miklós választott esztergomi érseknek kiséretében a pápához utazott, újabb halasztást kapott 1348 június 15-ikéig. Nevezett határnapon kijelentette öregebb László, hogy ő atyja halála után oly zsenge korban maradt vissza, hogy az esetleges osztálylevelek csakis a nála korosabb Chamaznál, Lőrincz atyjánál lehettek, mit Lőrincz azonban kereken tagadott. Hosszabb szünet után

[1] Gr. Zichy cs. okmtára, III. k. 3., 4. ll.
[2] U. ott, I. k. 41., 42. ll.
[3] Árpádkori új okmtár, XII. k. 255. l.
[4] Gr. Zichy cs. okmtára, I. k. 44. l.
[5] Hazai okmtár, VI. k. 286. l., VIII. k. 227. l.; Árpádk. új okmtár, XII. k. 255., 334., 364. ll.

[1] Árpádk. új okmtár, X. k. 340., 341. ll. XII. k 635—638. ll.
[2] Zichy cs. okmtára, I. k. 249. l.
[3] U. ott, 272. l.
[4] Id. m., IV. k. 624. l.

végre 1351 május 20-ikán Miklós nádor döntött ez ügyben, a mennyiben kimondta, hogy László nagyatyja, Miklós, zólyomi főispán a felmutatott okirati bizonyítékok szerint Ormos, Vadász, Gyanda, Vezekény, Che . . . és Demenyefölde nevű birtokokat IV. László királytól saját érdemei és hűsége elismeréseül kapta és hogy Miklós rokonai ez adományozásban részesek nem voltak, — továbbá, hogy László nemzetségének ősi birtokainak jelenleg nem tulajdonosa és hogy ennek következtében sem Lőrincz, sem más rokona Miklós főispán szerzett birtokaira jogos igényt nem emelhet, a mibe Iváni Lőrincz bele is egyezett.[1]

László 1359-ben saját és *fiai, a két (II. és III.) László* nevében óvást tesz az ellen, hogy a Rudabányaiak *Ormos* és *Ujfalu* nevű birtokait háborgassák.[2] Utoljára ráakadunk I. Lászlóra 1363 november 18-ikán, midőn egyik menyének hozományi követeléseit kielégíti.

Nejéről, *Erzsébet*-ről, nevén kívül mit sem tudunk.

Négy gyermeke volt: II. László, III. László, János és Katalin.

Katalin a Bogát-Radván nb. Monoki Jánoshoz ment férjhez. E házasságból Orsolya nevű leány született ki a Kaplyon nb. Czékei László fia, Lászlóhoz ment férjhez. Orsolya 1406 június 20-ikán már özvegy és nevezett napon Perényi Imrét arról nyugtatja, hogy anyai leánynegyed és nagyanyai hitbér és hozomány fejében tőle pénzbeli kielégítést nyert, a mit Orsolya fia, Czékei György, 1408 április 28-ikán tanusít.[3]

I. László fiainak egyike, László 1363 november 18-ikán már nem él. Özvegye, Ratold nb. Putnoki Rajnald leánya, *Anna*, akkor már Hanva nb. Szkárosi Andrásnak neje, nevezett napon első férjének atyját, Lökös fia, Lászlót, a hozománya megváltása fejében kifizetett 150 aranyforintról nyugtatja.[4] — A valószínűség a mellett szól, hogy e László ugyanaz, ki 1347—1348-ban Miklós, esztergomi érsek kiséretében Rómába utazott. (L. fent.)

A másik *Lászlóról* épen oly keveset tudunk, mint fivéréről, I. *Jánosról*. Erről csak azt találom, hogy 1369-ben a Ratold nb. Putnoki Mihály ellen valami pöre van.[1] I. Jánosnak öt fia volt: *Zsigmond*, IV. *László*, II. *János*, *Imre* és *Péter*.

Vadászi László fia János fiai: *Zsigmond*, *László* és *János* 1381 augusztus 5-ikén Laki Sinkát (= Simont) és Bekét gyandai birtokuk elfoglalásától tilalmazzák;[2] ugyanazt teszik 1387 november 14-ikén Vadászi János fiai: *Zsigmond*, *Imre* és *Péter*.[3]

1392 június 5-ikén László fia, János fiai: *Zsigmond*, *Imre* és *Péter* már a «*Felvadászi*» névvel élnek.[4]

Imre részt vett 1403-ban Debrői Istvánnak Zsigmond király elleni felkelésében és 1403 közepén vagy végén örökösök hátrahagyása nélkül halt meg, mire a király 1403 november 5-ikén Vadász, Jánosdi (Abaújmegyében), Balázsháza, Ormos, Nyárád, Tövisses, Kelecsény (Borsodmegyében) és Németmező (Hevesmegyében) nevű birtokait Perényi Imre pohárnokmesternek adományozta.[5]

Zsigmond többi fivérének sorsát nem ismerjük.

Az eddigiekből a következő tűnik ki:

1. A (Fel) Vadásziak kétségkívül Batk utódai.

2. Az összeköttetési kapcsot a Szeped név képezi. Tudjuk, hogy Batk fia Szeped 1231-ben él és hogy Lőrincz fia Szeped 1296-ban néhai Miklós zólyomi főispán fivéreként szerepel. II. Szeped tehát valószínűleg I. Szepednek az unokája.

3. Miután Miklós, zólyomi főispán, a Vadásziak őse, több izben az Ajton nb. Szuhaiakkal együttesen a szuhogyi birtokügyben szerepel, majdnem biztosra vehetjük, hogy ez együttszereplés a közös nemzetségbeli származásnak kifolyása, és hogy ennek alapján *nemcsak a Vadásziak, hanem a velük nemzetségileg rokon Ivániak és Lakiak is az Ajton nemzetséghez tartoznak.*

A *Lakiak*-ról t. i. a következőket tudjuk:

[1] Gr. Zichy cs. okmtára, III. k. 1—5. ll.
[2] Id. m. 152—154. ll.
[3] Id. m. V. k., 451., 535. ll.
[4] Id. m. III. k. 218. l.

[1] Fejér, Cod. dipl. IX/VI. k. 151. l.
[2] Gr. Zichy cs. okmtára, IV. k. 196. l.
[3] U. ott, 340. l.
[4] U. ott, 495. l.
[5] Id. m. V. k. 346., 359., 368. ll.

Lőrincz fia, II. *Szeped*, Miklós zólyomi főispán nagybátyja, 1296-ban az iváni, dorogi, emberesdi, homokterennei, füzesi és vezekényi (hevesmegyei) birtokokból kap részt; 1299-ben azt mondják róla, hogy a buskföldi (helyesen talán Batkfölde) jószág ügyében pörösködött s hogy pörét elvesztette volt. 1350 május 28-ikáról pedig a következőket olvassuk:[1] *Szeped fiának, Mihálynak*, három gyermeke volt: *Laki Miklós*, *Laki Péter* és *Anna;* ez utóbbinak a férje, «Gór» András fia: Terperi Miklós, Miklós egri püspöknek tisztje.

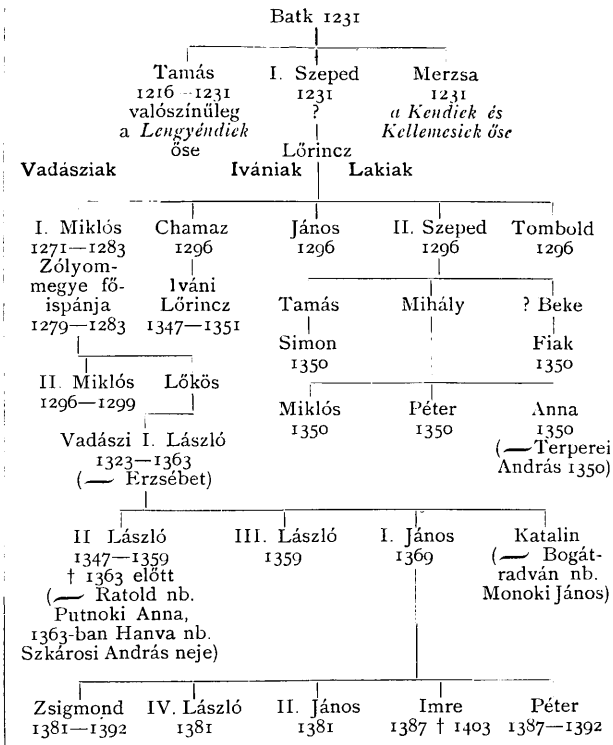
Mihály gyermekei, valamint fennebbi *Szeped fia Tamás fia, Simon* és *Wekes* (ez csak Beke!) *fiai* néhai nagyanyjuk leánynegyedi illetősége fejében, Aba nb. Gereven fia, Mihály fia Pétertől 160 mk. kassai garast és a hevesmegyei *Gyanda* nevű birtokot kapták. Laki Miklós már most azért, mert Anna a pénzösszegből őt illetett részét fivéreinek átengedte, fennebbi napon saját és fivérének, Péternek, gyandai birtokrészét Annának engedte át.

Miután az erről kiállított okiratot Mátyás király 1486 november 10-ikén Verebi (Verebélyi) György kérésére átírta és a Verebiek 1413-ban a Lengyéndiek rokonaiként szerepelnek, kétséget nem szenved, hogy a Lakiak (Lak nevű hevesmegyei helység még 1377- és 1447-ben is fordul elő),[2] őse Szeped a Vadásziak ősének nagybátyjával azonos.

Az *Ivániak*-ra vonatkozólag megjegyzendő, hogy *Chamaz* 1296-ban az ismert osztályozáskor szerepel és hogy fia, Iváni *Lőrincz*, (1347—1351), a Vadásziak nemzetségbeli rokonának nevezi magát.

Az Ivániak 1426-ban a hevesmegyei *Iván*, Ujfalu, *Szuha* és *Füzes* helységekben birtokolnak; később birtokosokul feltünnek ismét: 1441-ben Szuhán s a Ratold nb. Pásztóiaktól zálogban, Pásztó egy részében; 1463-ban megint Szuhán és (Nád) Újfaluban.[3]

Az eddigiek alapján (Batk fia, Szeped fia) Lőrincz utódainak nemzedékrendje a következőleg alakult:

c) *A Kendiek és a Kellemesiek. (Merzsa utódai.)*

Batk fia, Merzsa, 1231-ben tünik fel, midőn atyja lengyéndi birtokát közte és fivérei, Tamás és (I.) Szeped között felosztja. Többet nem tudunk róla.

Unokája, Lőkös, 1342-ben nagyanyjáról, Aba nb. Markvart (a Szikszaiak ősének) leányáról szól,[1] de abból még nem lehet határozottan megállapitani, hogy nevezett Aba nb. leány Merzsának a neje, mert Merzsa menyének anyja (Pósa anyósa) is lehetett.

Pósa nevű fián kívül még egy Erzsébet nevű leányt is hagyott maga után.

Erzsébet-ről csak annyit tudunk, hogy unokái: Varaszói Márton fia, «Kántor» János és Varaszói Péter fia, Lőrincz Merzsa utódaitól (a Kendiektől) 1359-ben nagyanyjuk után járó örökségüket megkapták.[2]

Merzsa fia *Pósa* legelőször 1280 május 8-ikán merül fel, midőn a hevesmegyei Bolyai Mi-

[1] Anjoukori okmtár, V. k. 381. l.
[2] Csánki, Hunyadiak kora, VI. k. 66. l.
[3] Id. h. 79 l.

[1] Anjoukori okmtár, IV. k., 276. l.
[2] Melczer cs. okmtára, 50. l.

hály és ennek rokonai közt Mihály védnökeként a Bátonynyal határos Bolya helységet felosztja.[1] 1283-ban megkapja IV. Lászlótól számos kül- és belháborúban kivívott érdemei elismeréseül és azért, mert a királynak 52 lovat adott, a hevesmegyei Bátor helységet, mely adományozást IV. László 1285 május 31-ikén újra megerősített.[2] 1284 november 14-ikén bevezeti őt Buchk nb. Mathk fia Lénárt kir. ember a hevesmegyei bolyai birtokba.[3] 1295 május 29-ikén *fiaival* együttesen bátori birtokát az egri püspöknek adja oda és megkapja érte az utóbbinak *bátonyi* és fődémesi jószágait.[4] E birtokcsere még jobban bizonyítja, hogy atyja, Merzsa, csakugyan Batk fia, mert Bátony — mint fennebb láttuk — még 1413-ban Batk utódai kezében van. 1299 október 29-ikén megkapja fiának Istvánnak hősies tettei elismeréseül a sárosmegyei *Kende* nevű helységet;[5] utoljára találkozunk vele 1302 január 30-ikán, midőn bolyai birtokát vétel útján gyarapítja.[6] 1319-ben már nem él.[7]

Hat fia volt: István, Miklós, Mihály, László, Egyed és Lőrincz, ez utóbbi azonban később (1319 óta) mindig Lőkös néven szerepel.

István kiváló katonának vált be. Részt vett 1298-ban azon magyar segélyexpediczióban, melyet III. András, Katisz nb. Demeter pozsonyi és zólyomi főispán vezetése alatt osztrák Albert javára Nassaui Adolf ellen a Rajnavidékbe menesztett; innen visszatérve, Csák nb. Péter, volt nádor fiai, Máté és Csák ellen harczolt Holics vára előtt, hol 1299-ben hősiesen el is esett. Az ő érdemei alapján megkapta Pósa 1299-ben a kendi birtokot.

[1] Árpádkori új okmtár, IX. k. 289. l.

[2] U. ott, 352., 423. ll.

[3] Id. m. IX. k. 399. l. «Buchk» úgy látszik, Batkkal azonos. E Lénárt különben «Varaszói» néven ismeretes (Hazai oklevéltár 122. l.) és a mint fent láttuk, Merzsa leánya, Erzsébet, a Varaszóiak nagyanyja.

[4] Árpádkori új okmtár, X. k. 200. l.

[5] Melczer cs. okmtára, 6., 7. ll.

[6] Anjoukori okmtár, I. k. 23. l.

[7] Pósa nejének nyomára esetleg a következő adat is vezethetne: a zemplénmegyei Csernei Detre fia, Miklós fiai Péter és Demeter 1277-ben abaujmegyei Redmecz nevű birtokukat *Marcha comes fia Pous comesnek* és ennek nővérüktől született fiainak: *Miklós, Egyed, István* és *Domonkos*nak adják. Árpádkori uj okmánytár, IV. k. 91. l.

Pósa fiai, *Miklós*, sárosi várnagy, *Mihály*, *Egyed* és *Lőrincz* (a későbbi *Lőkös*) 1310 január 11-ikén birtokaikat következőleg osztják fel: 1. Miklós megkapja a sárosmegyei *Kellemes*-t, a hevesmegyei két *Csehi* nevű falut, 2. Mihály, Egyed és Lőrincz (Lőkös) a sárosmegyei *Kende*-t, a hevesmegyei két *Al-Sók*, *Zsiva* és *Bolya* nevű helységeket.[1] Azóta két főágra oszlik a család, a Kendi- és a Kellemesire.

α) A Kendiek.

Pósa fiai a sárosi vár megvédése alkalmából kifejtett működésük alatt Károly királylyal szemben oly királyellenes magaviseletet tanusítottak, hogy Károly őket összes sáros- és hevesmegyei birtokaiktól megfosztotta. Mihály erre jónak találta a várat a király kezébe visszaszármaztatni s ennek alapján visszakapták a fivérek 1314 márczius 18-ikán összes jószágaikat. 1322-ben a fivérek még közösen szerepelnek, midőn az Abaúj vármegyében, Eperjes mellett feküdt Kendi nevű birtokot vétel útján szerezték.[2]

Egyed utoljára merül fel 1319 november 8-ikán,[3] midőn Lőkössel együttesen bizonyos Miklós fia, János ellen, a szepesi káptalan előtt esküdnie kellett volna.

Mihály 1327 április 27-ikén már nem él; akkor már fiaival: *János*, *Tamás*, *László*, *Jakab*, *Henrik* és *Pál*-lal találkozunk, kik nagybátyjaikkal, Lőrinczczel és Miklóssal együttesen Károly királytól az 1314-ben kiállított adománylevélre nézve megerősítést kapnak.

Mihálynak *Jutka* (= Judit) nevű leánya is volt, ki (zemplénmegyebeli) Possai László nevű fiút hagyott maga után. E Lászlónak a fia, Possai Péter, 1412-ben nagyanyja után a Kendiek birtokaira igényeket emelt, de Garai Miklós nádor 1415 november 24-én az alperest, Kendi Lászlót, felmenti.[4]

Tamás 1344 augusztus 1-én már nem él. Leánya, *Klára*, elismeri e napon, hogy anyjának hitbérét és hozományát Tamás fivérei, László, Jakab és Henrik, kiadták. Klárának rokona és

[1] Melczer cs. okmtára, 15. l.

[2] Id. m. 18., 25. ll.

[3] Anjoukori okmtár, I. k. 536. l.

[4] Melczer cs. okmtára, 47—52. ll

gyámjaként Kaplyon nb. Nagymihályi László szerepel. Kendi *Jakab*-nak ez az utolsó szereplése.[1]

Henrikről különös feljegyezni valót nem találunk; utoljára ráakadunk 1359 május 8-ikán, midőn a Varaszóiak örökösödési követeléseit kielégíti.

László szintén akkor (1359 május 8-ikán) tünik fel utoljára. Két gyermekét ismerjük: Lászlót és Erzsébetet.

Erzsébet a Tököle nb. *Tamásfalvi* Gergely fiához *Bertalan*-hoz ment férjhez, mely házasságból Benedek nevű fia született. E Benedek 1412-től 1415-ig Possai Péterrel együttesen, anyja után örökösödési igényeket emelt a Kendiek birtokaira. 1415-ben azonban elállt a pör folytatásáról. Úgy látszik, hogy örökösök hátrahagyása nélkül halt meg, mert nagybátyjának fia: Tamásfalvi András 1423 május 29-ikén Erzsébet rokonaival annak nászhozománya és jegyruhái dolgában egyezkedett.[2]

László 1393 június 1-én tünik fel először.[3] 1412 május 16-ikán a maga és rokonai jogait Possai Péter és Tamásfalvi Benedek örökösödési követeléseivel szemben védi; Possai Péter el is veszti a pört. 1423 május 29-ikén László saját és a vele együtt érdekelt felek nevében elismeri, hogy nővérének, Erzsébetnek, hitbére és hozománya dolgában Tököle nb. Tamásfalvi Andrással egyezkedett. A vele érdekelt felek a következők: 1. Terjékfalvi Tegzes Domonkos, 2. Delnei Horvát György neje, Ilona.[4]

Neje, *Anna*, Aba nb. Lapispataki Péter leánya, 1470 előtt halt meg. Házasságából két fiát: Gergelyt és Lászlót és egy leányát: Margitot ismerjük.

Margit-nak, ki 1470-ben már nem élt, Orsolya nevű leánya lett, ki 1470-ben, mint Nagyhidai Szabó Bertalan neje, a jászói konvent előtt elismeri, hogy anyja leánynegyedére és nagyanyjának, Lapispataki Annának, hitbérére nézve Kendi Gergely és László részéről készpénzzel kielégíttetett.[5]

Gergelyt és *Lászlót* azonkívül még csak egy hasonló természetü, 1469 április 18-ikán lezajlott ügyből ismerjük. Az egyenes genealogiai kapocs hiányzik. Az ügyállás a következő:

a) *Annának*, jelenleg (1469) Dobai Zsigmond nejének leánya, *Veronika*, b) *Katalin* leánya, *Ilona*, ternyei Hubói Miklós neje és c) Aba nb. Bertóti Boldizsár özvegye, *Anna*, saját és fiai, Szaniszló és Zsigmond nevében kijelentik a szepesi káptalan előtt, hogy Kendi László fiai, Gergely és László által az őket illető hitbér, hozomány, kelengye és leánynegyedre nézve kielégittettek.[1]

Pósa fia *Lőkös* (előbb Lőrincz) fivérei társaságában 1299-től 1327-ig részt vett minden, az összcsaládot érintő ténykedésben. Onállóan 1340-ben lép fel, midőn bizonyos bolyai határügyben pervesztes lett;[2] akkor a «Váraljai» («Pósváraljai») névvel él (e név megfelel a mai hevesmegyei Pósvár nevű pusztának). 1342 február 17-én a «Kendi» nevet viseli.[3] 1350 július 26-ikán még él; 1351 márczius 2-ikán és május 8-ikán már halottnak mondják és ügyei *Miklós*, *László*, *Péter*, *Domonkos* és *Egyed* nevű fiaira szállnak át.[4] Ezeken kívül 1359 május 8-ikán még *István* nevű fiáról is tesznek említést, míg 1412-től 1413-ig még *Mihály* nevű fia is szerepel.[5]

László, *Miklós* és *Péter* 1351 deczember 31-ikén az abaújmegyei Rozgon-Hidvég vagy Tótfalu nevű birtokot veszik zálogba.[6] *Miklós*, *László*, *Péter*, *Domonkos* és *István* előfordulnak 1359 május 8-ikán, midőn a Varaszóiaknak örökösödési követeléseit kielégítik s akkor a «Pósváraljai» névvel élnek.[7] 1415-ben csak *László* és *Mihályra* akadunk még. Miklós, Domonkos, Péter és István akkor tehát már nem élnek, *Mihály* azonban akkor a következő, *vele egy és ugyanazon nemzetségből származókra hivatkozik:*

1. *Szenterzsébeti Boldizsárra* (Hevesmegyében).

2. *Kellemesi Miklós fia, Kelemenre* (Sárosmegyében).

[1] Anjoukori okmtár, IV. k. 400., 434. ll.
[2] Hazai oklevéltár, 376 l..
[3] Melczer cs. okmtára, 43. l.
[4] U. ott.
[5] U. ott, 99. l.

[1] Melczer cs. okmtára, 97. l.
[2] Anjoukori okmánytár, IV. k. 48. l.
[3] U. ott, 192. l. v. ö. 204., 276. ll.
[4] Id. m. V. k. 433., 465., 466. ll.
[5] Melczer cs. okmtára, 47., 48., 50. ll.
[6] Anjoukori okmtár, V. k. 537. l.
[7] Melczer cs. okmtára, 50. l.

3. *Dobszai Domonkos fia, Andrásra* (Zemplénmegyében).

4. *Kellemesi Fülöp fia, Miklósra*[1] (Sárosmegyében).

Dobszai András atyja, Domonkos, kétségkívül Lőkösnek hasonnevű fiával azonos.

β) *A Kellemesiek.*

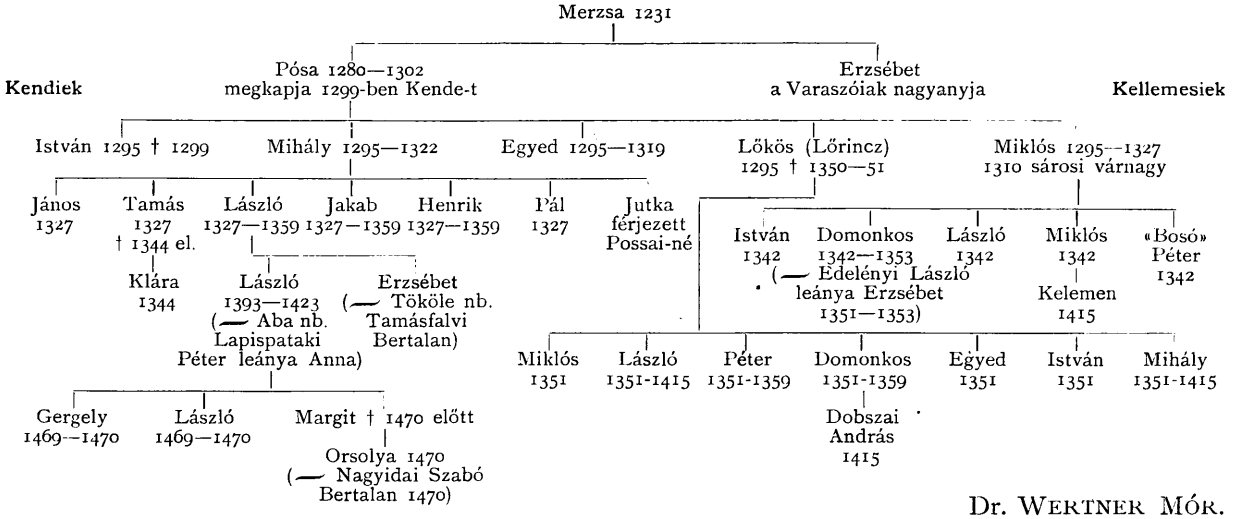
Pósa fia, Miklós, sárosi várnagy, ki az 1310-ben történt birtokosztás alkalmával *Kellemes*-t (Sárosmegyében) kapta, 1327-ig fivéreivel és unokaöcscseivel együttesen szerepel. 1342 február 17-ikén fiaival: *István*, *Domonkos*, *László*, *Miklós* és «Bosó» *Péter*-rel találkozunk.[2]

Domonkos, ki 1353 május 15-ike óta «nagy» melléknévvel él, utoljára 1353 október 16-ikán említtetik. Neje, *Erzsébet*, (borsodmegyei) Edelényi László leánya, 1351 május 2-ikán Sáp nevű (borsodmegyei) birtokból az anyja és nagynénje után őt illető hitbéri és leánynegyedi illetőségre nézve Erzsébet királynétól kap kielégítést. Ugyanazon évben (május 22-ikén) megkapja Erzsébet a nagyanyja, *Jolán*, Aba nb. Gagyi Gyereven leánya és Ládi Domonkos neje után őt illető leánynegyedi járandóságot.[1]

Fennebb láttuk, hogy 1415-ben Kellemesi *Miklós fia*, *Kelemen*, és *Fülöp fia*, *Miklós* a Kendiek nemzetségbeli rokona; Kelemen, kétségkivül Miklós sárosi várnagy unokája, Fülöpöt meg nem határozhatjuk.

Merzsa utódai tehát: a *Kendiek*, *(Pós) Váraljaiak*, *Dobszaiak* és *Kellemesiek* és a többi Batk-utódokkal együtt valószínűleg az Ajton nemzetség tagjai.

Nemzedékrendi táblájuk az eddigiek szerint a következő:

Dr. WERTNER MÓR.

[1] Melczer cs. okmtára, 48. l.

[2] Anjoukori okmtár, IV. k. 193. l.

[1] Anjoukori okmánytár, V. k. 463. l., VI. k. 79., 118. ll.

A BLAGAY CSALÁD SZÁRMAZÁSRENDJE ÉS CZÍMERE.

(Tizennégy rajzzal.)

A Turul 1894-iki évfolyama 180. lapján Pór Antal a rendelkezésére álló anyag alapján igen jól összeállította a Blagay család származásrendjét Duimig, mint a kitől a Blagay néven tovább folytatódott család ered. Mi a Blagay-oklevéltár[1] szerkesztése közben az okleveles anyagnak is felhasználásával megszerkesztettük a család teljes származásrendjét s az oklevéltárban adjuk a bizonyító adatokat. Könnyebb hozzáférhetés és bírálat czéljából bemutatjuk e helyen is a család teljes származásrendjét, fájdalommmal jelentvén, hogy a család utolsó sarja, gróf Blagay Lajos, ki az okleveleket a magyar tudományosság rendelkezésére bocsátotta, f. é. február 26-ikán Laibachban meghalt.

Bemutatjuk egyuttal tanulmányunkat, mely a család czímeréről szól. Mindkét mutatványt az oklevéltár megjelenése óta is megbővítettük, úgy hogy e közlemény bizonyos tekintetben átdolgozása a munkának.

I.

A család származásrendje.

A Blagay család — mint a Blagay-oklevéltár élén közölt első tanulmányban[2] kifejtettük, — egyike azoknak a családoknak, melyeknek származási legendája köztudattá vált s a fejedelem részéről közjogi elismerésben részesült. Megmutattuk, hogy szlavón eredetüek, kétségtelen hitelü oklevelek alapján igazolván állításunkat. Tény azonban, hogy már a XV. század folyamában — a római származás divatja korában — az Orsiniakkal való összeköttetés kölcsönös elismerésére vezetett az atyafiságnak, úgy hogy a Blagayak a XVI-ik század elején már mint Ursiniak szerepelnek s I. Miksa király ezt az atyafiságot egy álművel megbéllelt oklevél alakjában úgyszólván adományba iktatja 1571 november hó 7-ikén.[3]

A kérdés a hagyományszerű atyafiság keletkezésére nézve azon fordúl meg, hogy miképen jutottak Orsiniék s Blagayék a kölcsönös rokonság eszméjéhez?

Blagayak a XIV. század derekán már jártak Rómában, nevezetesen Blagay Duimnak két fia: Miklós és János, meg ennek a fia Péter részt vettek Lajos király nápolyi hadjáratában. Mindez azonban még nem ok annak a föltevésnek az igazolására, hogy az atyafiságot már ekkor pedzették volna. Sokkalta valóbbszinü, hogy az emlitett Miklósnak a fia László (élt körülbelül 1437-ig), Zsigmond királynak vitéz testőre, külföldi vállalataiban hű kisérője, 1414—1417 között személyesen érintkezett Ursini Bertholddal, a kiről tudjuk, hogy 1416 június 21-én Garay Miklóssal együtt indult Párisba.[1] Ebből legalább is annyi következik, hogy a Blagayak s az Orsiniak a XV. század elején szinről-szinre látták egymást. Minthogy pedig a Blagayaknak a görzi grófokkal való kétségtelen atyafisága Észak-Olaszországban ismeretes volt, Velencze révén a híre Rómába is eljutott. A XV. század végén az Orsini-czímer főalkatrésze, a rózsa díszlik a Blagay-czímerben, s a XVI. század polyhistorai csak azt mondják el, a mit Orsiniék s Blagayék maguk hittek kölcsönös atyafiságukról.[2]

Munkánkban kifejeztük abbeli nézetünket, hogy az Orsiniak római levéltárában ez atyafiságra vonatkozólag lenni kell valamelyes feljegyzéseknek, de hogy ez atyafiságnak történeti alapja nincs.[3] Munkánk írása közben nem fektettünk nagy súlyt e tétel megokolására, annyival inkább, mert az Orsini-levéltár zárva lévén, be kellett érnünk a levéltárnok vázlatos értesítésével. Most azonban a Blagay család levéltára krajnai részének átvizsgálása alkalmával megtaláltuk ugyanazt a csomagot, melyet Rómában az Orsiniaknál másolatban őriznek, mint a két család atyafiságának igazoló iratait. Ebből kitünik, hogy az atyafiságot Imre király megbővített új szerkesztésű oklevelére alapítják, s hogy ez iratok a XVII. századból valók. Azt állítják ugyanis, hogy Mattheus Orsinus római szenátor 1150 táján élt s ennek a *testvére* volt Nicolottus Orsinus ugyancsak római szenátor, a ki «pertaesus turbarum, quæ Romæ contra pontificem erant concitatæ, discessit Roma anno 1160, *uti diploma regis Henrici* regis Hungariæ insinuat.» Megjegyzi azonban a genealogus: «An fuerit hic Nicolottus frater vel patruelis Matthiæ, mihi

[1] A Blagay család oklevéltára. Bevezető tanulmánynyal a család történetéhez. A M. Tud. Akadémia megbizásából szerkesztették Thallóczy Lajos és Barabás Samu. Budapest, kiadja a Magyar Tud. Akadémia. 1897. (Magyar Tört. Emlékek, I. okmánytárak, XVIII. k.) 8-r. 6 + CCXCIV + 598 l.

[2] Bevezetés, VII. s köv. ll.

[3] Oklevéltár, CCLXIII. sz.

[1] Windeck krónikájának legújabb (1893.) kritikai kiadásában a 67. lapon.

[2] J. Sansovino, Degli uomini illustri della casa Orsini. Velencze, 1565. — Ferrari J. B., Orat. 35. Mikor Sansovino munkáját megírta, a Blagayak már Orsiniaknak érezték magukat; munkája egykorú kötésben IX. 31 1/4 jelzet alatt megvan könyvtárukban.

[3] Bevezetés, XLI. l.

nondum constat.» Tehát a *XVII. századbeli* genealogus sem tudta bizonyítani az atyafiságot.

Mindez azonban nem volt akadálya a két család atyafiságos — jóhiszemüségen alapuló — érzésének. A XVII. s XVIII. század folyamán alig volt névnap, újesztendő, a mikor a két család vezérlő tagjai ne váltottak volna barátságos leveleket,[1] látogatták egymást, ajánlgatták rokonaikat. 1657 január 20-ikán a braccianoi Orsini megküldötte a család genealogiáját gróf Orsini-Blagay Eberhard Lipótnak s levelezésükben kétségtelennek tarták a közös leszármazást. 1679-ben Blagay Ferencz krajnai kincstartó dr. Schönleben János Lajosnak megengedte, hogy a családi iratok és levelezések alapján összeállitsa az Orsiniakkal rokon családok, tehát a Blagay s a Rosenberg családok vonatkozásait. Így keletkezett 1680-ban az ismeretes: Rosa Ursina című összeállítás.[2] Azt hiszszük, hogy Schönleben volt az első, a ki a levéltárat rendezte. A mi munkájának a becsét illeti, kétségtelen, hogy több oly darabot ismert, mely ma már nincs meg a levéltárban s így figyelembe kell vennünk, mindamellett, hogy kritikátlansága s az oklevelek olvasásában való járatlansága most már nyilvánvaló. Kitűnik ez abból, hogy komponál neveket, mikor az eredeti máig is fennmaradt oklevelet idézi, melyben nyoma sincs a névnek. Klasszikus nevelésű ember, a ki a régi humanizmus meséit mind elfogadja ott, a hol a régibb korról van szó,[3] s abból a szempontból nézte az okleveleket, hogy az Orsini-féle atyafiságot igazolja. Eljárását menti, hogy előtte királyi privilegiumok (1571) feküdtek, melyek az atyafiságot elismerték, olvasta a nagyhírű Orsini család bibornokainak leveleit, s az immár kétszázéves atyafiságos egybeköttetés, az akkori színvonalat értvén alatta, tudományos köztudattá vált. Schönleben e munkáját teljes hitelűnek vette a genealogiai irodalom s a család. A Rosa Ursina alapján írta meg munkáját 1684-ben Zennegg György Kristóf,[4] s ennek az adatait ugyancsak recipiálta a Blagay család.

Bevégződvén ugyanis a török ellen vivott győzedelmes háboru (1716—1710), melyben Savoyai Eugen hadai a Balkán félszigeten, jelesül Boszniában is diadalmasan törtek előre, a győzelmek hatása alatt folyamodott gróf Blagay Weikard Lipót a maga és Zsigmond öcscse nevében a császárhoz, hogy a családnak a töröktől visszavett területen lévő egykori birtokait adassa vissza nekik, jogutódjaiknak. A származás igazolására Schönleben munkáját idézik a folyamodók. A folyamodásnak nem lett ugyan eredménye, mert a vodicsai régi kerületnek visszakerült részét katonailag igazgatták 1739-ig, de a család származásának a tudata, melynek immár az 1680-iki összeállítás lett az alapja, ébren megmaradt: Orsiniaknak és magyar főuraknak tartották magokat.

A Blagay családnak ez az Orsini-atyafisága érdekes genealogiai tünet, mely meggyőződésünk szerint teljes jóhiszemüségen alapul s az oklevéltár közzététele után nem is szorúl czáfolatra. Előre bocsátottuk mindezeket annak az igazolására, hogy miért írtuk az alábbi I. számú származási tábla élére a mesés Nicolottust, a ki lehetett ugyan Miklós, de nem volt Orsini. Az első történetileg igazolható ős: *Goriczai István*, a ki 1209 előtt halt meg. E nemzékrendben 20. és 22. szám alatt az oklevéltár II. Miklóst és I. Pált közli III. István fiaiul. Jelen összeállításunkból azonban elhagyjuk e két tagot: mert a Hazai Okmánytár VIII. k. 295. lapján közölt oklevélből meggyőződtünk, hogy Gút-Keledek, s nem Goriczai-Vodicsaiak.[1]

(A családfákat l. a 81. és 82. lapokon.)

II.

A Blagay család czímeréről.

A Blagay-oklevéltár megszerkesztése alkalmából módunkban volt áttekintenünk a családi pecséteknek, ha nem is teljes, de annyiban mégis elégséges sorozatát, hogy már ezekből az adatokból is képet adhatunk a családi czímer fejlődéséről, illetőleg az evoluczió egyes mozzanatairól. Lényegesen előmozdította e részben tanulmányainkat az a körülmény, hogy az ezredéves kiállítás történelmi főcsoportja részére t. barátunk és kartársunk, Károlyi Árpád páratlan igyekezettel és szakértelemmel összeállította a bécsi titkos levéltár gyűjteményeiből a magyar magánpecséteknek eddigelé nagyobb részében teljesen ismeretlen anyagát s ez által a magyar pecséttant külső s belső terjedelmében egyaránt gazdagitotta. A Babonikok családjából három ilyen pecsét került elő, ezek azután odaillesztve a többi előttünk ismeretes pecsétek sorozata mellé, utba igazitanak a Blagay-czímer szövevényes alakúlásaiban.

Eleve is megjegyezzük, hogy a pecséteknek ugyan sokszor kiváló szerep jut az egyes család-

[1] E csomag a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában, a családi letétek közt.

[2] Laibach, 1680. 35. l.

[3] Annales Carnioliæ sacro-profani ab orbe condito usque ad annum Christi 1000. Laibach, 1681. 2-rét. E munkája még zavarosabb szerkezetű, mint a XVI. század compilatoraié.

[4] Ursinische Rosen oder Beschreibung deren vornehmbsten Zweygl des Uhralten vnd Welt-berühmten Ursinischen Rosen-Stocks. Ajánlva gr. Ursini-Rosenberg Farkasnak. 44 l. A nyomtatás helye ismeretlen.

[1] V. ö. Oklevéltár, CIV. sz. 1. jegyz.

A Blagay (comites de Gorichia és Wodicha) család származásrendje Blagay Ferenczig, a magyar ág utolsó tagjáig.

(1.) Nicolotus
de genealogia Ursinorum comitum et senatorum urbis Romane

(2.) comes Stephanus de Gorichia (I.),
† 1209 előtt
neje: filia Hermani comitis de Gorichia in partibus Karinthie (I. sz. okl.)

(3.) Babonik (I.) comes de Wodicha
neje: N. soror Rolandi bani (Sch.)

(4.) Stephanus (II.)
comes de Wodicha

(5.) Petrus
Endrey, 1315 (XXXVI.)
Endrey comes de Wodicha, 1347. (LXVI.)
Petrus, 1355. (LXXIV.)

(6.) Mathias

(7.) Jacobus
Stephanus de Wodicha, 1355. (LXXIV.)
Emericus, 1355. (LXXIV.)

(8.) Cristan
Helena
f. Frangepán Duim
(?)
(14.) Stephanus (IV.)
de Stenisnyak bán † 1316
Andreas, 1355. (LXXIV.)

(9.) Babonik (II.)
XX. 1283 condam
neje: comitissa de Posega
Morosini Albert nővére? (Sch.)

(10.) Dionysius (I.)
banus (?)

(11.) Radoslaus (I.)
banus

(12.) Stephanus (III.)
banus

(13.) Gregorius
banus

(19.) Ladislaus
neje: Prijezda
bosnyák bán
leánya (?)

(20.) Stephanus (V.)

(21.) Gregorius

(29.) Henricus

(30.) Stephanus (VI.)

(15.) Joannes (I.) bán
1334-ben még él
neje: III. Albert görzi
gróf leánya Klara
Eufemia (?)
Anna
f. szekcsői Herczeg
Péter fiok
Joannes
nepos Johanis bani.
XLII. 1321.

(16.) Nicolaus (I.)
(27.) Nicolaus (III.)

(17.) Radoslaus (II.)
(28.) Duimus
neje: Garai Margit
Garai Miklós l. (Sch.)
Blagay

(18.) Otto

(22.) Paulus (II.)
de Crupa
† 1382 elején, C.
n.: gr. Ortenburg Katalin
gr. Ortenburg Majnárd huga

(23.) Joannes (II.)

(24.) Georgius

(25.) Dionysius (II.)
n.: gr. Ortenburg Anna

(26.) Radoslaus (III.)

Katalin
1. f.: Ortenburgi Henrik gróf
2. f.: Bessenyei György (?) (Sch.)

(31.) Johannes (III.)
(36.) Petrus

(32.) Nicolaus (IV.)
n.: Majnai Ratetics
Bogdoszló leánya

(33.) Stephanus (VII.)
zágrábi kanonok

(34.) Babonik (III.)
neje: Anna, Korbáviai
Miklós gr. leánya,
CLXI. 1431-ben özvegy condam
Babonegh de Blagay

(35.) Thomas

(37.) Ladislaus
neje: Bánffi Klára, néhai Bánffi
István özvegye
Ladislaus, mostoha fiu (CL.)

(38.) Anthonius (I.)
1438. szept. 2. condam, CLXXV.
neje: Magdolna Albeni János
zágrábi püspök nővére

(39.) Johannes (IV.) † 1448
neje: Dorottya
1448-ban 2. férje: Frangepán Márton
(Friauli lev.)

(40.) Mathias

(41.) Gregorius
† 1465—1470 között
neje: Katalin

(42.) Ladislaus

(43.) Franciscus

(44.) Nicolaus (V.)

Katalin
férje: Frangepán
Bernát (?)

(45.) Johannes (V.)
neje: Frangepán
Dorottya
1486-ban özvegy

(46.) Nicolaus (VI.)
1481-ben condam.

(47.) Michael

(48.) Stephanus (VIII.)
neje: Frangepán Dorottya,
Frangepán Zsigmond és
neje Ilona leánya, 1489-ben
özvegy

(49.) Elena
férje: Zrinyi Péter

(50.) Gregorius

(51.) Anthonius (II.)
† 1519. körül
neje: Barbara

Kyburga
férje: br. Rauber Lénárt?
(Sch.)

(52.) Stephanus (IX.) † 1549. körül
neje: Dorothea, soror Georgii de Zlunio (Frangepán)
(54.) Franciscus

Dorothea
férje: Grubar Lénárd

Anna
férje: Szluini Frangepán
György

(53.) Gaspar

Justina

Leányok (?)

A Blagay család krajnai ágának származásrendje, a weissensteini levéltár összeállítása alapján.

Blagay István (I. sz. tábla 52.)

- **Éva** — 1-ső férje gr. Zrínyi Miklós, 2-ik férje gr. Strassoldo Pál
- **Ferencz** — Krajnában birja Gottscheet; 1571-ben Miksától méltósága megerősítését kapja. (Oklevéltár, CCLXIII.) † 1576 aug. 1. mint a gottscheei uradalom zálogbirtokosa, s a horvát végek volt kapitánya. Eltemették Gottscheeben. A családi régi sírbolt maig megvan, s ott meg is találták Ferencznek szép mívü német sisakját. neje br. Lamberg Magdolna, br Lamberg József, Anna királyné udvarmesterének leánya
- **Erzsébet** — férje Frangepán Miklós

Ferencz leszármazása

- **György** sz. 1590 — neje: schönbergi br. Auersperg Felicitas, Auersperg János leánya
  - **János Veikard**, cs. tanácsos † 1617 eltemettetett a laibachi székesegyházban; neje Cvetkovic (Zuetkovich) Felicitas
    - **Erzsébet** — Eleonora cs. udvarhölgye; f. gr. Althan János Eustach
    - **Eberhard Lipót** — tanácsos, kamarás † 1680 márcz. 30; n. gr. Paradeyser Anna Mária 1619-ben Khisl Jakabnak eladta Gottscheet, 1637-ben pedig megvette Weissensteint a Lambergektől
      - **Magdolna Cordula** — f. gr. Lamberg János György, krajnai fölovászmester
      - **Ferencz Ádám** — kamarás, krajnai altárnokmester † 1716 n. gr. Auersperg Sybilla Constantia, Auersperg János András krajnai főmarsall leánya
        - **Veikárd Lipót**, tanácsos sz. 1673 † 1719, eltemettetett Watschban 1-ső neje 1716, szül. br. Witzenstein, 2-ik neje gr. Cobenzl Margit, 1727 óta férjezett br. Riperdané, † 1730 május 25
          - **Gáspár**
          - **Ferencz Antal**
        - **Mária Eleonora (Anna Erzsébet)** sz. 1674 † 1745; férje báró Billichgraz Antal
        - **Mária Anna** szül. 1680 † 1719 férje gr. Lichtenberg Zsigmond
        - **Zsigmond** sz. 1686 április 7 † 1755 1708 óta kamarás, a krajnai rendek elnöke, t. tanácsos; n. br. Teyffenbach Ida Zsuzsánna, sz. 1710 † 1800 január 21
          - **Konstanczia** sz. 1730 † 1800
          - **János** sz. 1732 ápr. 10 † 1810 márcz. 11, eltemettetett Grácz mellett St.-Leonhardban, kamarás, a krajnai rendeknek 50 éven át elnöke, krajnai helytartós. tanácsos és az úti ügyek vezetője, a Szent-István rend vitéze neje br. Neuhaus Mária Czeczilia sz. 1741 † 1775
            - **Mária Anna** sz. 1756 † 1814 f. br. loewengreifi Hübner János kapitány
            - **Katalin** sz. 1758 márcz. 19 † 1808 márcz. 19 csillagkeresztes hölgy; f. gr. Attems János kamarás
            - **József** sz. 1759 ápr. 29 † 1831 szept. 25, eltem. Weissensteinban; 1. n. gr. Auersperg Mária sz. 1764 † 1787 2. n. Rastenfeldi br. Schluga Karolin sz. 1763 okt. 5 † 1803 ápr. 23 3. n. gr. Auersperg Wilhelmina sz. 1769 márcz 10 † 1807 jul. 28
              - **János** sz. 1784 decz 26 † 1802 szept. 7
              - **Rikárd**, kamarás sz. 1786 aug. 17 † 1858 márcz. 14 n. br. Billichgratz Antonia sz. 1792 † (?)
              - **Mária Czeczilia** sz. 1787 † 1787 okt. 11
              - **Jodok** sz. 1792 okt. 13 † (?)
              - **Ignácz**, kamarás sz. 1794 márcz. 12 † 1857 máj. 6 n. br. Lazarini Mária csillagk. hölgy sz 1801 jan. 30 † 1880
                - **Hyacintha Mária** szül. 1825 decz. 6 † 1884
                - **József** sz. 1828 máj. 2 † 1828 decz. 6
                - **Lajos Gergely** sz. 1830 márcz. 11 volt cs. és kir. főhadnagy, kamarás † 1897 február 26 Laibachban n. br. Lazarini Mária Matild sz. 1830
                - **Matild** szül. 1833 f. br. Lauer Hugó.
              - **Ferencz** sz. 1797 jan. 14 † (?)
            - **Hyacintha** sz. (?) † 1832 szept. 10 f. br. Lichtenberg Ferencz
          - **Jodok** sz. 1735 † 1777 krajnai helytartósági tanácsos
          - **Antal** szül. 1739 sanenfeldi kerületi biztos Styriában
          - **Mária Czeczilia** sz. 1739 a klagenfurti Klarisszák zárdájában fogadalmat tett
          - **Károly**, cziszterczita sz. 1741 † 1811
      - **Mária Felicitas** — f. wachsensteini gr. Barbo Ferencz Károly
      - **Katalin Erzsébet** — 1-ső férje gr. Paradeyser György Zsigmond; 2-ik férje br. Egg János Gotthárd
    - **Ferencz György** — együtt nevelődött a bécsi udvarban Lipót Vilmos főherczeggel
  - **István** sz. 1610 — neje br. Egckh Dorottya Szidonia
    - **Erzsébet** — férje br. Moschkon Ferencz Bernát
    - **Mária** — férje br. Moschkon Rudolf
- **István** elesett 1598-ban Károlyvárosnál; neje br. Auersperg Erzsébet, Auersperg Kristóf leánya
- **Katalin** — férje br. Dietrichstein János Fridrik

tani kérdések megoldásában, de föltétlen bizonyitó erősségük csak a leggondosabb kritika alkalmazásával juthat érvényre. Mert mig az oklevelek kiállitása tekintetében a szokásnak úgyszólván átörökítő hatása van, mely alól az oklevél szerkesztője s irója alig vonhatja ki magát, addig a pecsét készitője, ha hódol is a divatnak, de mindig vegyit belé valamit a maga énjéből. Meglát egy más pecsétet, annak a czifraságai megtetszenek neki, átveszi, de nem egészen. Olykor szolga módjára anachronistice vési meg a rábízott pecsétnyomót, máskor meg művészieskedvén, valami apró eltéréssel kedveskedik megrendelőjének. S épen ez a kis eltérés alkot preczedenst a további fejlődésben. Látok p. o. magam előtt két pecsétet, egyikben a harántgerendák jobbról balra, a másikban balról jobbra szelik a mezőt, a czímer alakja az egyikben áll, vagy fut, a másikban növekedő helyzetben van. Az összetételben van a változat, de az alaptényezők azonosak. Most már meglehet az, hogy a kétféle összetételű czímer közül az egyik az anyaczímer, a másik a változata, avagy meglehet az is, hogy véletlen hasonlósággal van dolgunk s a két czímer már eredetileg eltért egymástól az összetételben. Ily esetekben apodiktikus eredményről csak akkor lehet szó, ha oklevelek és egyéb történeti bizonyítékok állanak rendelkezésünkre.

Mindezeket szükségesnek találtuk elmondani, hogy úgyszólván magunk előtt mentegessük azokat a lékeket, melyeket mi látunk legvilágosabban. A történetvizsgálónak tisztéhez tartozik, hogy a kutatásnak — a hol magának nincs módjában — az irányát legalább nagyjából megjelölje.

Kétségtelennek tartjuk, hogy a Blagay család már akkor, mikor első ősük kivált a Goriczai nemzetségből, rokonsági összeköttetésben állott a karantán, krajnai és istro-görzi többé-kevésbbé hatalmas hűbérurakkal. I. Istvánra nézve csak sejtelmeink vannak,[1] II. Babonek[2] neje bizonytalan, de fiaival Morosini Albert atyafiságot tart, Stenisnyáki IV. István[3] bánnak két fiáról oklevelekből tudjuk, hogy Ortenburg leány volt a feleségük, II. Pálé[4] Katalin, II. Dénesé[5] Anna, leánya Katalin pedig első ízben gróf Ortenburg Henrikhez ment férjhez. A híres I. János bánról[6] pedig azt sejtjük, hogy III. Albert görzi grófnak a leánya, Klára Euphemia — III. Endrének, szlavón herczegnek a jegyese — volt a felesége. Erre vall a család szereplése is a nyugati végeken, I. János friauli vitézkedése s a még kellőleg legalább nem végig igazolt hagyomány. Mindezekhez a bizonyitékokhoz járul a görzi grófoknak a czímere, mely egyes alkatrészeiben annyi analogiát mutat a Blagayakéval, hogy a kettőt nemcsak külső okoknál fogva, de a tárgy érdemére nézve is egybe kell vetnünk.

[1] I. szárm. tábla 2. sz.
[2] U. ott, 9. sz.
[3] U. ott, 14. sz.
[4] U. ott, 24. sz.
[5] U. ott, 27. sz.
[6] U. ott, 15. sz.

A) *A görzi grófok czímere.*

A görzi grófok (1090—1500) uralkodó családjának származását nem ismerjük. Rendesen Lurngaui háznak nevezik, s az a sejtelem, hogy az Eppenstein grófokkal voltak atyafiságban s Tirol pusterthali vidékéről erednek. Tény, hogy 1090-ben Görznek már urai (comites) s az aquilejai patriárkáknak hadnagyai, birtokaik védelmezői, hűbéri kötelezettséggel (Schutzvogt).

A görzi grófok első ismert pecsétje egy 1197-ben kelt oklevelen függ kék zsinóron. Ez oklevelet Henrik «comes de Materei» állította ki barátjainak, Meinhart és Engelbert görzi grófoknak a kérésére.[1] Ez a matreii gróf a lienzi vár alól keltezi az oklevelet, melyről az ő pecsétje s Meinhard görzi grófé függ.

Henrik matreii gróf 1197-iki pecsétjének körirata: HENRICVS COMES DE LEHSGEMVNDE.

A körirat olvasását s megfejtését Károlyi Árpád t. barátomnak köszönöm. A Lechsgemündei grófok birodalmi közvetetlen grófok, váruk a Lech és Dome összefolyásánál állott. Mint ilyenek, az andechsi grófokkal rokonok. A matreii várat

[1] «rogatu amicorum meorum videlicet comitis Meinhardi et fratris eius Engelberti comitum de Gorz» szabadon bocsát egy sereg szolgát.

ságorság révén örökségbe kapták. A «comes de Materei» család megkülönböztetendő attól a hűbéres lovagcsaládtól, mely matreii birtokát az Andechsiaktól bírta.

A pecsét képe jobbra fordult stilizált párducz, (Panther) körvonalaiban. Átmérője hosszuságban: 56 cm., szélességben 4·5 cm. Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos levéltárban (Repert I.), egy 1197 augusztus 19-ikén Lienzben keltezett oklevélről függ fakult kék selyemzsinóron.

A másik pecsét II. Meinhard görzi gróf pecsétje, archaikus kivitelű, ló s lovas esetlen alakokat tüntetnek föl. II. Meinhard — a Czoernig szerint 1187 tájban kimúlt II. Engelbert fia — az 1187—1232. években uralkodott együtt öcscsével, III. Engelberttel.

Körirata: ✠ COMES MEINHARDVS DE GORICIA. Pecsétképe jobbra vágtató pánczélos vitéz, jobbjában lobogós kopja, balján czímeres pajzs. Czímere háromszegletű pajzs, jobbról balra harántosan szelve, a jobb szelvényben pólyák körvonalai, a bal felső szelvényben álló oroszlán körvonalai. A pecsét annyira homályos nyomású, hogy az oroszlán helyzete alig határozható meg pontosan. Átmérője 8·5 cm. Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos levéltárban, (Rep. I.) egy 1197-iki oklevélről függ kék fakult selyemzsinóron.

II. Meinhardnak csak leánya maradt, öcscsének III. Engelbertnek a fia III. Meinhard, ezé meg IV. Meinhard (1258—1295) karantán herczeg, Tirol és Görz grófja, az aquilejai egyház, Trient és Brixen hadnagya (Vogt, advocatus). Ettől már művészviesebb kivitelű pecsét maradt fenn, a czímer élesen kivált alakokat tüntet fel.

Körirata: S · MEINHARDI COMITIS GORICIE Ꝛ TIROLIS ADVOCATI · A . . . . TRIDNT. Pecsétképe jobbra vágtatva pánczélos vitéz, jobbjában kopja, balján czímeres pajzs. Czímere háromszögletű pajzs, jobbról balra harántosan szelve; a jobb szelvény hatszor pólyázva, a bal felső kisebb szelvényben jobbra futó oroszlán. Sisakdísze koronára illesztett pávatollas taraj. Átmérője 7·5 cm. Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos levéltárban (Repert. I.) őrzött, 1259 november 9-ikén kelt adománylevélről függ vörös-zöld selyemzsinóron.

Ugyanez a pecsét maradt meg, csakhogy épebb állapotban, a bécsi titkos levéltárban őrzött 1273-iki oklevelen.[1] Ebből, valamint egy másik példányból kiegészíthetjük a köriratot is:

✠ S · MEINHARDI · COMITIS · GORICIE · Ꝛ · TIROLIS · ADVOCATI AQIL · BRIX · Ꝛ TRIDETI.

E Meinhardnak az öcscse II. Albert, kit 1295—1304 között egyedül uralt a grófság. Pecsétje a bátyjáénál nagyobb, átmérője 8 cm., körirata: S · ALBERTI COM · GOR ET TIROL · AQVIL · BRIXꝛ · TRID ADVOCA. A czímer teljesen egyezik, csakhogy a vágtató lovas jobbjában látszik a lobogós kopja, a lobogó kettős szárnyú, a sisakdísz élesebben látszik.[2]

[1] A bécsi titkos levéltár pecsétlenyomat-gyüjteményében, d. 128. sz.

[2] U. ott, d. 44. sz.

II. Albert fia, János Albert († 1327) atyja életében 1303-ban már bizonyos részletekben eltérő pecsétet használ.[1] Az 5 cm. átmérőjű pecséten — körirata: S · IOHANNIS · COMITIS GORICIE ET TIROLIS — a czímer maga egyezik, az oroszlánnak álló a helyzete, de a sisakdísz kétoldalt szárnyas, a pecsét alapján meg virágos indadísz látszik.

E sisakdísz azzal a változattal, hogy a két szárny közti mezőben ötágú csillag (ötszirmú rózsát is példázhat) látható, megmaradt János Albert fiának, VII. Meinhardnak († 1385) a pecsétjén.[2] De már itt a czímer is eltér némely részletében, a szelt pajzs jobboldalán négy pólya (6 helyett), az oroszlán pedig már határozottan ágaskodva tűnik elő.

A XV. században már csúcsíves ízlésben készült a görzi grófok pecséte, s annyiban módosul, hogy a pajzs már egyforma nagyságu, két egyenlő szelvényre oszlik jobbról balra, a jobb oldalon négy pólya, a baloldali szelvényben ágaskodó oroszlán látszik, a sisakdísz hosszan kinyúló csimbókos párta.[3]

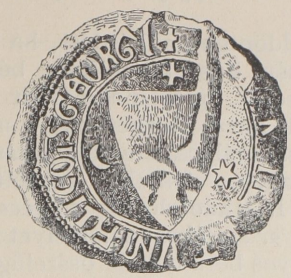
A Habsburg-ház uralma alá került herczegesített görzi grófság modernizált czímere jobbról balra szelt pajzs, a jobboldali szelvényt hat ezüst vörös jobb-bal harántpólya (gerenda) boritja, a baloldali kékmezejű szelvényben jobbra ágaskodó aranykoronás oroszlán.[4]

Nagyjából tehát Görz czímere nem változott, a szelés vált egyformává s az eredeti pólyák szelvényben harántgerendákká, pantallérokká lettek, s az oroszlán ágaskodó helyzetbe jutott. A harántgerendás szelvény következetesen jobbra esett, míg az oroszlán mindig balról látszott.

B) *A Blagay család czímere.*

Fentebb idézett tanulmányunk eredményeképen megállapitottuk, hogy a Blagayak eredeti nemzetsége a szlavón Goriczai nemzetségben keresendő, melyből a vodicsai s a szlavón ág vált ki. A szlavón ág feje II. István,[5] kinek III. István nevezetű fia[6] legelőbb 1278-ban van bánnak említve. A bánságban megelőzte testvérét I. Radoszlót,[1] ki csak 1292-ben szerepel e minőségben, de bátyja Dénes,[2] a ki már 1285-ben néhai, 1274-ben állítólag egész Szlavónia bánja.

A (II). István ispán ivadékainak családi czímere ekkor «még csak pólyákkal metszett pajzs», irja Pauler,[3] a föntebb említett Dénesé, kinek

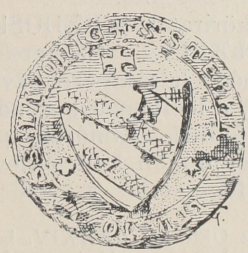

családi hová tartozandósága kérdés tárgya, ugyancsak szerinte[4] oroszlán, tehát a Babonikok s később a Blagayak czímerének egyik alkatrésze.

Ez itt kisebbitve közölt pecsét (MODL. 845) köriratából mi teljes biztossággal csak az: .....IIII · FILII · COĪS GḠORGI ✠ sort tudjuk kiolvasni. A pecsétbeli pajzs képe csak nagyon elmosódottan látszik, némi képzeléssel jobbra fordult ágaskodó oroszlán is lehet. Jellemző azonban a jobb oldalon látható félhold s a baloldali hatágú csillag. Ez a pecsétdisz okvetetlenül szlavóniai vonatkozást jelent. Adtuk e czímert, mert a sorozatot kiegészíti s a Györgyfi származása kutatásánál irányt adhat.

A legelőbb 1278-ban említett István bán 1295-iki pecsétében három-három jobbról balra harántos gerenda (2—4—6 damascirozott) vagy ha ú. t. metsző pólya a czímer, tehát ez tekintendő a Goriczai-nemzetség *alapczímerének*.

Egyezés nincs e harántgerendák s a görzi grófok pólyái közt, mindamellett a genealogiai összeköttetés következtében hasonlóságot nem-

csak lehet, de míg czáfolata nem akad, kell is feltételeznünk.

III. Vodicsai, illetőleg Goriczai István bán

[1] A bécsi titkos levéltár pecsétlenyomat-gyüjteményében, d. 42. sz.

[2] Körirata: ✠ S · MEINHARDI · COMITIS · GORICIE ḠT TIROLIS. átm.: 3·4 cm. U. ott, 1368. d. 65.

[3] IV. Henrik elsőszülött fiának, Jánosnak († 1462) pecsétje; átm. 3·5 cm. körirata: · s · iohannis · comitis · goritie · et tirolis. U. ott, d. 61.

[4] «Ein schräg rechts durchschnittener Schild, welcher zur Rechten sechsmal schräg links von Silber und Roth gestreift ist, zur Linken aber einen güldnen gekrönten Löwen im blauen Felde darstellt.» Titulatur und Wappen Seiner öst. kais. und kön. apostolischen Majestät. 1806.

[5] I. sz. szárm. tábla 4. sz.

[6] U. ott 12. sz.

[1] A bécsi titkos levéltár pecsétlenyomat-gyüjteményében, 11. sz.

[2] Vitás voltáról l. a LXXXVI. l. 2. j.

[3] A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt, II. k. 702. l.

[4] U. ott.

1295-iki pecsétjének körirata: ✠ S · STЄPhA(NI) BA(NI) · TO(CIV)S · SCLAVONIЄ. Címere három rostélydíszítésü, jobbról balra forduló harántgerendával (pantallér) szelt háromszegletü pajzs, fölötte kereszt, alant a czímer talpától balra hatágu csillag, jobbra kereszt. Átmérője 6 cm. Eredetije a krajnai múzeum 1295 január 13-ikán kelt oklevelén függ.[1]

Végleg eldöntené a kérdést, ha az 1278 november 6-ikán Zágrábban kelt békeoklevélről függő tíz pecsét épen megmaradt volna.[2] Így azonban csak hozzá vethetünk, a mennyiben a körirat olvasásánál csak a találgatásra vagyunk utalva. Ugyanis a fentebb említett III. István testvérének, I. Radoszlónak a pecsétjét véljük mi rejleni az 5. sz. ábrában. melyet itt közlünk. A körirat egyes betűinek az összefüggését az oklevélben említett sorrend szerint konstruáltuk meg s ez esetben megkapjuk a czímerfejlődésnek is a nyitját.

A pecsét körirata: S RADOSLAI FILII *(comitis?)* STЄPhANI. — Czímere jobbról balra két, illetőleg négy harántgerendával szelt háromszögletű pajzs, a melyen a gerendák jobbra fordult oroszlánt födnek. Átmérője 4 cm. Eredetije 1278 november 6-ikán kelt oklevélről zöld selyemzsinóron függ.[3]

[1] Közölve az Okltár CLXXXIV. lapján, Okl. függ. I. sz. a. V. ö. Pauler, id. m. II. k. 229. l. Schumi, Archiv, I. k. 62. l. Truhelka C., Glasnik (Sarajevo, 1897.) I. 75 l. A pecsét ábráját felényire kicsinyítve adjuk.

[2] Okltár, XV. 29. l. A Goriczaiak e békeoklevélben: István bán és Radoszló (*II.*) István fiai, Babonek fiai Miklós István és testvéreik a Jelenk, Gárdony és Arlandfiak. A pecsétek gondosan be vannak varrva, de kibontatván, a közbe tett puha szövetre rászáradt a czímerkép s a legenda. Ezért kellene a konzerválandó pecséteket időnként beolajozni. Szerencsére legalább egy megmaradt reprodukálható állapotban.

[3] Oklevéltár, 29. lap.

Ezen a pecséten a család alapczímerének megtaláljuk a főalkatrészét, t. i. a harántgerendákat jobbról balra menő irányban, csak a harmadik, illetőleg a hatodik maradt el s ebbe a térbe illesztették az osztás vonalából kinövő helyzetben az *oroszlánt.* Ez az oroszlán, meglehet, valószinü, s föltevésként mindenesetre úgy értelmezendő, hogy a görzi atyafiság révén átvett *czímerbővités.* Ha Istvánnak, a Radoszló testvérének a czímere is megmarad ez oklevélen, az esetben a Goriczai, illetőleg későbbi Blagay-család czímerének ezt a tipusát minden kétséget kizárólag 1278, illetőleg a XIII. század 70-es éveire tehetnők. Így azonban csak a Radoszló pecsétjéből indulhatunk ki. Mindamellett bízvást feltehető, hogy a hatalmassá lett I. Radoszló czímere maradt meg a családra nézve vezérlő tipusnak, mert hisz testvére István még *1295-ben* is használja a bővités híjával való czímert.

I. Radoszlónak fia nem maradt, s a családi hatalom a *II.* Babonik fiaira, jelesül a hires Stenisnyáki IV. Istvánra, I. Jánosra, II. Radoszlóra s Ottóra szállott.

Ezek közül ismerjük a Stenisnyáki (IV.) István és az (I.) János pecsétjét.

(IV.) István czímerében nagybátyjának (I.) Radoszlónak czímer-alkatrészei annyiban módosúlnak, hogy a jobb-bal irányu harántgerendák balról jobbra szelik a pajzsot, de az oroszlán, melyet előbb a gerendák úgyszólván födtek, most a harántgerendákból kinövő helyzetbe jutott. A pajzsban a (III.) Goriczai István pecsétje mezejére a kereszt helyett hatágú *csillag* jutott, míg a sisakdíszként[1] egy gombos diszitésű virág szerepel, IV. István pecsétjén tehát két csillag van, ezek felületesen vagy czélzatosan szemlélve, rózsáknak is nézhetők, de nem azok. A pecsét vésője nem élezte ki a csillagnak az ágait, hanem domboruan véste, ugy hogy sziromnak is beválik. Pedig nem is lehet egyéb csillagnál. Ugyanis a szlavón báni pénzeken, jelesen a IV. László s III. Babonik fia, István báni veretein *csillag* és *kereszt* szerepelnek a mellső lap balra fordúlt nyestje fölött. Ezt a diszítést látjuk a pecséten is.[2] IV. István bán elhagyja a keresztet s két csillagot tétet oda. A csillag s a kereszt, valamint a félhold s a csillag, majd ez utóbbinak gömbös diszítésű formája a báni pénzek vereteinek a jelvénydíszei, vagyis ez a dísz jele annak, hogy báni veret van előttünk. Ezt a rózsának vésett csillagot, mely a pecsét mezejének a dísze, *czímer-alkatrésznek* tekinték s bevették a *pajzsba:* nem csil-

[1] Egykoru magyar pecséten (1304) az Igmándi Lőrincz sisakdísze három pávatoll, a pecsét mezejét pedig folyondáros dísz ékíti. Arch. Ért., 1879. évf. 23. l.

[2] Truhelka C., Slavonski banovci. Glasnik (Sarajevo, 1897.) 104 l.

lagnak, hanem *rózsának*, s ebből támad az Orsini atyafiság *főérve!*

De lássuk a pecsétet magát:

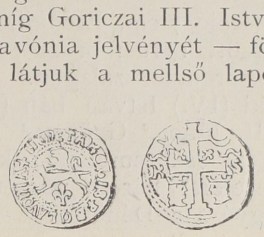
Körirata: ✠ S · COMITIS STEPHANI FILII COMITIS · BAB [ON] GG. Ezt eddig úgy olvasták, hogy FILII RADOSLAI. Ez azonban, bár az elmosódott betűkből könnyen megmagyarázható a tévedés, nem lehetséges, mert I. Radoszlónak fiát nem ismerjük, II. Radoszlónak pedig nem volt István nevű fia. Egyébként előttünk a pecsétlenyomatból a végső GG világosan kitűnik, a minthogy IV. István II. Babonik (Baboneg) fia volt. Címere jobbra dőlt háromszögletü pajzs, balról jobbra harántosan szelve, az alsó szelvényben négy haránt pólya, a felső szelvény osztó vonalából jobbra fordúlt koronás oroszlán kinövő alakja. A pajzstól balra s fölötte a sisakdísztől jobbra ötágú csillag. A pajzs bal csücskére helyezett csöbörsisak dísze pontozott diszítésü pávatollforgó, jobbról, balról mellette virágos galyak. Átmérője 5 cm. Eredetije 1308 márczius 15-iki oklevélről függ a bécsi titkos levéltárban. (Rep. I.)[1]

IV. István testvérének, I. Jánosnak pecsétje oly homályos lenyomatban maradt meg, hogy a czímert biztosan meghatározni nem lehet. Bizonyos, hogy a pajzs négyelt, a 2. és 3. mezőben I. Radoszló (5. ábra) czímeralakja van, az 1. és 4. alakja bizonytalan. A sisakdísz elüt a IV. Istvánétól, a mennyiben két sasszárny közé foglalt három pávatoll van rajta. Az eredetiről konstatálta ezt Károlyi Árpád, mi a gyönge lenyomatról eretileg csak három szárra tűzött karikát láttunk rajta.

Nyilt kérdés marad, hogy a Subićok sasszárnyát vette-e föl János, vagy teljesen a maga kedvére választotta ki sisakja díszét. Tudomásunk van arról, hogy János olyan gyűrűpecsétet használt, mint sógora vagy rokona, Henrik görzi gróf.[1] Ámde ezt magunk nem láttuk, s így csak Joppit nevezzük meg, ki látván a pecsétet, azt mindenben egyezőnek vette a görzivel.[2]

Ez alkalommal újból meg kell említenünk a IV. István és I. János báni pénzeiből folyó czímertani tanuságokat.

Ugyanis míg Goriczai III. István bán pénzein csak Szlavónia jelvényét — fölötte s alatta csillaggal — látjuk a mellső lapon, IV. Ste-

nisnyáki István veretén a nyest fölött látjuk *családi* czímerének fődarabját, a növő oroszlánt, a nyest alatt pedig az Anjou-liljomot.[3]

I. János, a föntebbi IV. István öcscse ugyancsak veretett denárokat, melyeken ugyanez a képveret látható. Sajnos, hogy megmaradt pecsétje rendkivül homályos, s így nem is elemezhető kellőképen.

II. Babonik fia I. János 1316-iki pecsétjének körirata: ✠ . . . OMITI . . OhIS FILII · COMITIS · BABONE. — Címere jobbra dőlt háromszögletű négyelt pajzs; az 1. és 4. elmosódott, a 2. és 3. mezőben jobbra fordúlt oroszlán alakja. (Nem biztos.) Pecsétmezeje j. b. a pajzs mellett szögletes és köralaku, váltakozó, szegélybe foglalt virágos lombdísz, (a virágok rózsák). A sisakdísz a pajzs jobb csücskére illesztett csöbörsisak jobb s bal oldalán sas szárny, közepén három

[1] Leírta s közölte Varjú Elemér: Turul, 1896. évf. 148. l. Czímertani és sphrag. eml. az ezr. orsz. kiállításon. I. tábla, III. sz. Leírása ekképen szól: «A kerek pecsét mezején jobbra dőlt, csúcsíves, balról ferdén vágott pajzs felső osztályában a metszés vonalából kinövő jobbra fordult koronás oroszlán, az alsó rész háromszor vágva, a pajzson kis csöbörsisak, pávatollforgóval s e mellé tűzött hét leveles és virágos galylyal A pajzs mellett jb. 1—1 ötszirmú rózsa.» A derék szerző megtévedt a köriratban, tévedés továbbá, a mit a Babonikok eredetéről ír, mondván, hogy azok dalmáczia eredetűek, holott szlavóniaiak; írja, hogy első ismert ősük Baboneg, holott István; nem világos az sem, a mit a család nevéről ír, hogy «Baboneg a XIII. sz. első felében, mint tehetős nemes építi hasonnevű folyó mellett azon várat, melyről a család nevét vette». Baboneg folyó nincs, ha pedig Blagaj várát érti, az sem épült a XIII. sz. első felében, legalább is nincs róla adatunk.

[1] Joppi V. udinei jeles történetíró magánközlése.

[2] II. Radoszló (Ladislaus) és Ottó testvéreinek pecséteit nem ismerjük. Ottóról azt gyanítók, hogy Krajnában maradt, s bírta krajnai felsőség alatt Sichelberg várát. Kezünkbe kerülvén azonban a Schumi-féle Archiv (I. k. 47. l.) közölte 1285-iki oklevél, a pecsétről immár konstatálhatjuk, hogy a Sichelbergi urak (domini de Sihirberk) *nem* Goriczaiak.

[3] Truhelka, id. m. 112. lap. Két tipuson fölül a (Goricza-Vodicsai) Babonik-czímer oroszlána, alól csillag, a közlöttön liliom; nincs kizárva, hogy a szövegünkben közlött már a IV. István öcscséé, Jánosé.

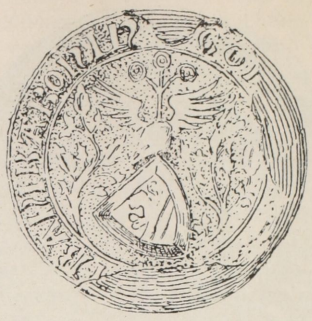

pávatoll. Atmérője 7 cm. Eredetije a bécsi titkos levéltárban őrzött, 1316 február 18-ikán kelt oklevélről függ pergamenszalagon.[1]

Stenisnyáki (IV.) István bán († 1316.) fiainak, jelesül II. János,[2] György,[3] II. Dénes[4] és II. Pálnak[5] 1321 szeptember 22-ikén Zágrábban kiállított oklevelén[6] három pecsét függ: a Jánosé, a Györgyé s a Dénesé.

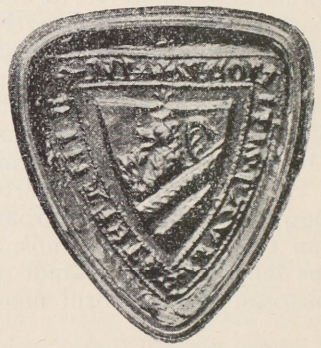
II. János pecsétjének körirata: ✠ S · CITIS .... h A · FILII STЄPANI BANI ✠ Az oklevél első kiadója Schumi (Archiv, I. k. 64 l.) így olvasta: ✠ S. COIT ..... BAN FILII STЄP · AN ..... Címere jobbra dőlt háromszegletű pajzsban balról jobbra szelő alsó gerenda. A pajzs jobb s bal oldalán *leveles* dísz (öt levelű). Sisakdísze csöbörsisakból kinövő jobbra fordult ágaskodó oroszlán. Átmérője 6·5 cm.

György pecsétjének körirata: S. C. GЄORGII FILII STЄFANI BA BO NIh. Címere balról jobbra két harántgerenda alkotta szelvényből kinövő balra fordult oroszlán. A pajzs jobb és baloldalán leveles dísz. A sisakdísz finomabb kivitelben ugyanaz, mint az I. János báné. Átmérője 4·5 cm.

Dénes pecsétjének körirata: S · DIONISII · F · STЄFANI(*i bani Scl*)ABONI. Címere és sisakdísze mint a Györgyé.[1]

Az oklevélben említett negyedik fiúnak, Pálnak a pecsétje hiányzik. Megvan azonban egy 1336-ban kelt oklevelén, melyről ime közölhetjük s ekképen Stenisnyáki (IV.) István bán leszármazói pecsétjeinek sorozata teljes.

Az 1336-iki pecsét körirata: ✠ S · COMITIS · PAVLI · F · STЄFANI · BANI ✠ Címere: Háromszögletű pajzs, balról jobbra harántosan szelve, az alsó szelvényben négy haránt pólya, az 1. és 3. ××× díszszel, a felső szelvényben, az alsó szelvény osztó vonalából jobbra fordult, (sejthetőleg) koronás oroszlán kinövő alakja. A címer s a köriratot tartalmazó szegély közti felső térben csillag (4 vagy 5 ágú?). Méretei a felső szélességben 3·5 cm., a pecsétfészek szélességében 4 cm. Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos levéltár 1336 január 7-ikén kelt

[1] V. ö. Turul, 1896. évf. I. tábla, IV. sz. Varjú az 1. és 4. mezőben rózsát gyanít; a sisakdíszről: «A csöbörsisakon nyitott szárnypár között három pálczára tűzött karika.» U. ott, 148. l.

[2] I. szárm. tábla, 25. sz.

[3] U. ott. 26. sz.

[4] U. ott, 27. sz.

[5] U. ott, 24. sz.

[6] Oklev. függ. IV. sz. Az oklevél eredetije a laibachi múzeumban.

[1] E leírás a Schumié, tehát megbizhatatlan.

okleveléről pergamen-szalagon függ. (Rep. I.) Az oklevél kivonata Lichnovskynál: Gesch. des Hauses Habsburg, III. k. 1060. l. Egész terjedelmében kiadta Pór A.: Századok, 1894. évf. 23. l.[1]

A közlöttük címerleirásokból kiderül, hogy az I. Radoszló használta címer, mely megforditott rendben s az oroszlánra nézve más nagyságban tartalmazza a görzi címert, immár állandóvá lesz a családban. Csak a pecsétmezőnek a dísze meg a sisakdísz változik. II. János *oroszlánt* használ sisakdísznek, György és Dénes megtartják az I. János *sasszárnyait*. E részben tehát bizvást kimondhatjuk, hogy a sisakdísz külső formája egyéni ízlés dolga volt.

Kár, hogy nem ismerjük a XIV. és XV. századbeli családtagok többi pecséteit, mert *ez időben került belé* az eredetileg csillagos pecsétdiszités rózsa formájában a pajzsba, így forrt össze a heraldikai legenda a származás kérdésével, egyikkel érveltek a másik mellett. A szlavóniai csillagból Orsini-rózsa lett, a harántgerendákból az Orsiniaknak immár haránt-pólyái, az oroszlánból medve. Blagay István gyűrűpecsétén már Orsini címert használ, 1492-ben[2] a rózsa már címeralkatrészszé vált benne. 1527-ből pedig Blagay Istvánnak egy nagy függő pecsétjét ismerjük. Körirata: ✠ STЄPHA-NUS ✠ COMЄS BLAGAY ✱ kifelé fordított betűkkel, «czigány munkája», mint Károlyi Árpád megjegyzi. A stilizált háromszögletü pajzs metszett, felül a rózsa, alól hat balról jobbra lefelé irányuló harántpólya. A pajzs két oldalán S. B. betűk. Átm. 7 cm. Kétségtelen tehát, hogy a XVI. század elején már eljutottak az Orsini-címerhez.

Ez az Orsini-rózsa ugyancsak komoly bizonyitékká lett a Rosenbergek Orsini atyafiságának a megállapításánál is. A teljesség kedvéért adjuk a Rosenbergek címeres pecsétjét is, mint egyikét amaz ágaknak, melyek az Orsiniakkal való atyafiságot elismerték.

E pecsét körirata: SIGILLVM WILHELMI DE ROSENBERG. Pecsétalak: jobbról-balról, s fönt a köriratba domborúan benyomuló virágos alapú, sárga viasz-fészekbe foglalt vörös viaszpecsétmezőben balra vágtató, baljában pajzsot védőleg maga elé, jobbjában hegyes tört tartó pánczélos vitéz. Címere és a sisakdísz ötszirmú rózsa, a Rosenbergek beszélő jelvénye. Átmérője 4·5 cm. Eredetije Wittingauban, a herczeg Schwarzenberg-féle levéltárban, fehér selyemszalagról függ egy 1556 április 4-ikén kiállított fazekas-czéh-kiváltság-levelen.

Mindezekből kitünik, hogy a Blagay-család czímerében az egyes alkatrészek — eltérő elhelyezésben[1] — azonosak a görzi grófok pecsétein látható czímerekéivel; bizonyos az is, hogy rokonság is volt közöttük, mindazonáltal csakis hipothezis-számba megy, hogy a görzi grófok czímerével bővítették ki a magok alapczímerét, lehetetlen azonban a heraldikai hatást eltagadnunk, ha a két család történelmét párhuzamosan tárgyaljuk.

A Blagay család történelmi tudata a XV és XVI. században nem erre a görzi összeköt-

[1] Pór Antal (Turul, 1894. évf. 179. l.) ekkép irja le ezt a pecsétet: «A pecsét sárga viasz, fészke vörös viasz, pajzsa háromszögü.» A kinövő alakot — szerinte két b. j. harántgerendából — medvének tartja. Medvét semmi esetre sem ábrázol, tény azonban, hogy ezen a pecséten a kinövő állat feje farkashoz hasonlit inkább, mint oroszlánhoz. Ezt a körülményt azonban inkább a pecsétvéső stilizálásának tudjuk be, mint czímeralakváltozásnak. Varjú Elemér (Turul, XIV. évf. 149. l.) konstatálja, hogy a czímer azonos az István bánéval, (I. tábla. IX. sz.) de fölveti azt a kérdést: «Ki volt ez, azonos-e a fentebbi István bánnal, adatok híjján megállapítani nem tudjuk.» Már pedig ugyancsak a Turul 1894. évf. 179. l. s a Századok id. évfolyamában Pór A. megállapította, hogy ez a Pál Stenisnyáki István bán fia.

[2] Az 1492-iki békekötés oklevele a bécsi udv. levéltárban; az 1527 január 1-én tartott czetini gyülés oklevele (Okl. függ. XVI. sz.) Ugyanily czímer van Blagay Mihálynak egy 1498-iki gyűrűpecsétjén. (Okl. CCXXIII. sz.) Ha a XV. századbeli összes Blagay-pecséteket ismernők, bizonyára megmondhatnók az Orsini-czímer végleges átvételének az idejét is.

[1] A hirhedt Ritter-Vitezović, Banologiájában, a Babonikok czímerét akkép adja, hogy a jobbra fordult oroszlán pólyából nő ki.

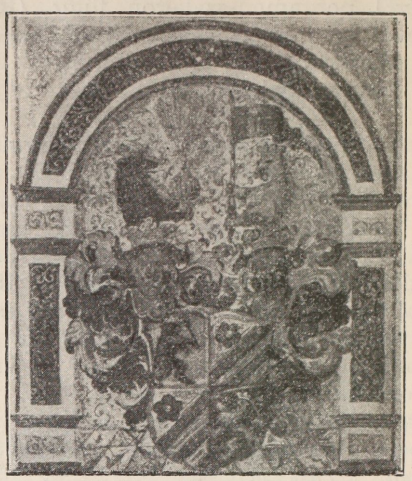
tetésre irányult, ők már akkor — mint előbb fejtegettük — Ursiniaknak tartották magokat s ez a vélelem köztudattá lett. Blagay Ferenczet, a Blagay István Krajnába szakadt fiát már Ursininak hívják széltében s midőn I. Miksa 1571 november 7-ikén czímerbővítést adományoz neki, csakis a közismeretes élő hagyomány szellemében járt el.

Az 1571-iki grófi czímer hivatalos leirása:

«Scutum videlicet militare in quatuor coæquales areas seu spatia in modum crucis partitum, in cuius dextra binarum arearum parte per medium scilicet perpendiculariter distincta, superior illarum aureo colore expressa continet erectum ursum clavam militarem gestantem, inferior autem pars, quae est albi se[u ol]ivei coloris, superstrata est tribus lineis rubicundis obliquo modo sursum ad lævam æquo ordine tendentibus, licet longitudine disparibus, quas una rosa rubea in alba superficie posita . . . et terminat; caeterum in sinistra ora supernus campus omnino est inferiori dextro conformis, atque is, qui subtus illum est, nigro depictus co[lore] fulvum leonem integrum erectum faucibus adapertis et cauda sursum reflexa conspicuum ac dextro anteriori pede districtum gladium tenentem continere cernitur; scuto super impendent duæ] apertæ cassides coronatæ, exadverso invicem oppositæ, quarum dextra dimidiatum ursum tenentem galeam auream pennis ardearum qu[od v]ocant refertam, sinistra vero leonem similiter dimidium rubeum banderium cum insigni albæ pennæ struthionis sustinentem, ambos coronis decoros *(igy)* et invicem torvis oculis aspicientes protulisse visuntur; a summitatibus galearum laciniis seu teniis hinc nigri et aurei, illinc vero albi et rubei colorum in utramque scuti ambagem defluentibus illudque decentissime exornantibus.»[1]

A négyelt pajzs 1. mezejében aranyban balra fordult álló fekete medve, jobb mancsában buzogányt, (kelevézt) tart. A 2. és 3. mezők ezüstben (sötétebb színezetü) három balról jobbra irányult vörös harántgerendával párhuzamosan szelve, a felső szelvényben öt szirmu, ezüst magvu piros rózsa. A 4. mezőben feketében sötétsárga (arany) jobbra fordult kimeresztett karmu oroszlán, jobb lábával görbe kardot visel. A sisakdísz: A pajzs két csücskére illesztett koronás szembe állított rostélysisak, a jobb sisakból balra fordult kinövő fekete aranykoronás medve két mancsával kócsagtollas süvegformáju aranyos sisakot tart; balról szembe fordulva kinövő ter-

[1] Okltár, 514—15. l.

mészetes szinű aranykoronás oroszlán vörös lovas zászlót tart, melynek közepét fehér strucztollbokréta ékíti. A foszlányok jobbról: fekete-arany, balról ezüst-vörös.

A bővités abból állott, hogy az Orsini-medve s a rózsa belékerültek a czímerbe s a növő oroszlán teljes alakjában kardot kapott a kezébe. A medve beleillesztésére is meg volt a heraldikai tradiczió. Ugyanis a régi IV. István-féle pecséten s fiának Pálnak pecsétén az oroszlán alakját bármi vadállatának tulajdoníthatta a XVI. századbeli tág lelkiismeretü heraldikus, a bizonyitás alkalmával nem birált senki, akkor csak hittek, vagy nem akartak hinni.

A régi czímerből csak a bal-jobb harántgerendák maradtak meg. A sisakdísz a czímeralakok szerint módosult.

Történt pedig ez a czímerbővítés és elismerés *magyar* jogon, a magyar kanczellária útján, s a kitüntetett Krajnában birtokos, de honn született, magyarul nevelt Blagay Ferenczet még éltette a remény, hogy az ő idegen földre vándorlása csak megpróbáltatás. Azalatt pusztulásnak indultak az ősi birtokok, ősi várában idegenek: pogányok ültenek el. Legutolsó sarjáig: Blagay Lajosig mindegyik családtag hitte a bosnyák birtokok visszaszerzésének a lehetőségét s a régi fénynek újra felragyogását. A sirig hitték. Ma már rom a régi Blagaj vára, azonkép pusztúl, mint az az ősi család, melynek neve hozzá füződik.

THALLÓCZY LAJOS.

A BÁZNAI CSALÁD CZÍMERE 1434-BŐL.

VEGYES.

A Báznai család czímeres-levele 1434-ből.

(Színes czímerképpel.)

Zsigmond király számos, eredetiben reánk maradt czímeradományos levelei közül immár a harminczharmadikat mutatjuk be e helyen t. olvasóinknak, Báznai János és Antal armálisában, melyet e két testvér Baselben, 1434 április 20-ikán kapott Zsigmondtól, mint római császártól.

Az armális eredetije Sopron város múzeumában őriztetik, és több más érdekes középkori czímereslevéllel együtt — mik közül nehánynyal már volt alkalmunk e folyóirat hasábjain megismerkedhetni — néhai Paur Iván hagyatékából került oda.

Szövege a következő:

Sigismundus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, providis Johanni de Baszna et Anthonio fratri suo, fidelibus nostris dilectis, gratiam suam et omne bonum. Fideles dilecti. Quamvis imperialis celsitudinis magnificentiam cum sole deceat quottidie relucere et iugiter aliquid agere, ex quo cesarea nostra gloria possit attolli, illud tamen thesauris eius signanter opponitur, per quod personis ydoneis circumspectionis industria et morum honestate preditis honor impenditur et digna meritorum premia tribuuntur. Sane attendentes multiplicia merita probitatis, quibus nos et sacrum Romanum imperium ac coronam regni nostri Hungarie diligentibus studiis honorastis necnon sincere fidelitatis obsequia nobis et sacro Romano imperio ac corone regni nostri Hungarie exhibita et futuris temporibus per vos et heredes vestros ferventius exhibenda, idcirco animo deliberato sanoque fidelium nostrorum accedente consilio et de certa nostra scientia vobis, predictis Johanni et Anthonio et heredibus vestris legittimis arma sive nobilitatis insignia, videlicet clipeum cum campo diviso seu bipartito a cornu sinistro partis superioris eiusdem clipei per medium et usque deorsum blavei et albi colorum, in quo unicornis in parte anteriori albi et parte posteriori blavei seu lazurei colorum continetur, et super clipeum galeam seu cassidem cum tectura, super qua ale blavei et albi colorum habentur, dedimus, concessimus, damus, concedimus et auctoritate Romana cesarea vigore presentium gratiosius elargimur, prout hec pictoris magisterio figuris et coloribus congruis in presentis littere medio clarius et distinctius sunt depicta, decernentes et hoc Romano cesareo statuentes edicto, quod eadem arma et nobilitatis insignia gestare et deferre possitis et ipsis more aliorum nobilium militarium uti ac frui in preliis, bellis, duellis, hastiludiis, anulis, sigillis, signetis et alias ubique locorum ac terrarum tam ad serium quam ad iocum iuxta vestre beneplacitum voluntatis impedimentis quorumlibet penitus procul motis. Nolumus tamen ut per presentem armorum concessionem alicui hominum quantum ad arma sua preiudicium aliquod generetur. Gaudeatis igitur favore cesareo et de tanto pietatis munere etiam proles, posteritas et heredes vestri exultent et tanto fideliori studio ad nostrum et imperii sacri ac corone regni nostri Hungarie honorem vestra et heredum vestrorum semper solidetur intentio, quanto ampliori preventos vos conspicitis munere gratiarum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre donationis, largitionis, concessionis et gratie paginam infringere aut vi quavis cursu temerario contraire, prout nostram indignationem gravissimam voluerit omnimode evitare. In cuius rei memoriam et robur presentes fieri iussimus et sigillo imperialis nostre maiestatis communiri. Datum in civitate Basiliensi, anno domini millesimo quadragentesimo tricesimo quarto, proxima feria tertia ante festum sancti Georgii martiris, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo octavo, Romanorum vigesimo quarto, Bohemie decimo quarto, imperii vero primo.

Alul a hártya hajtásán, a jobb szegletben: Ad mandatum domini imperatoris, domino Casparo cancellario referente, Petrus Kalde prepositus Northusensis. *Hátán a birodalmi registratura jele:* R^ta^.

A czímerkép: jobbra dőlt, balról jobbra harántosan kékkel és fehérrel osztott pajzsban jobbfelé néző, ágaskodó egyszarvu, a pajzs váltakozó színeinek megfelelőleg fehér felső- és kék alsótesttel, a pajzs bal csucsán aczélsisak,[1] kékfehér turbánszerűleg összecsavart fejkendőből kiemelkedő két (jobbról kék, balról fehér) sasszárnynyal és fehérrel bélelt kék takaróval — aranykeretbe foglalt, halvány lilával damaszkolt sötétlila-színű alapra festve, a czímeres-levél közepét foglalja el, mint az a római birodalmi czímereslevéleknél rendesen szokás. Összeállítása, stilizálása, a mily egyszerű, ép oly korrekt; az egyedüli eltérés a rendes konvencziótól, hogy a heraldikai ezüstöt az egész czímerben a fehér szin helyettesíti.

Az armális egy újabb adattal gyarapítja Zsigmond király azon, magyar alattvalóinak osztott római birodalmi czímeradományait, melyekről, a folyóiratunkban e kérdésben felmerült csöndes vita tanúsága szerint,[2] különböző formulázással ugyan, de általánosan el van ismerve, hogy ha szoros czímerjogi tekintetből nem is, minden más czímertani szempontból azonban hazánk középkori heraldikája becses forrásai közé sorozandók. Hogy a czímeradományos Báznai János és

[1] A mellékelt hasonmás tévesen aranysisakot tünte fel; a tévedésre a Paur Iván hagyatékából kezünk közé került, egyébként hajszálig pontos másolat adott okot, melyről hasonmásunk készült; ez ismertetés alkalmával azonban, Sopron város levéltári hivatala szivességéből, módunk volt az eredeti oklevelet láthatni s a tévedést így könnyü volt konstatálnunk.

[2] V. ö. Turul, 1896. évf. 36. és 94. ll.

Antal magyar emberek, vagy legalább is Zsigmond magyarországi alattvalói voltak, bizonyítja maga a czímeres-levél, midőn kétszer is említi a magyar szent korona szolgálatában szerzett érdemeiket. Sajnos, ez érdemek mibenlétéről, s a czimeradományosok származásáról, családi és egyéb viszonyaikról nemcsak az armális, de összes reánk maradt hazai emlékeink is hallgatnak. Maga Bázna, mint helynév, egyetlen egyszer, 1257-ben jön elő, mint a zalavári apátsághoz tartozó föld,[1] Mirag folyó közelében, tehát valószínűleg Zala vármegyében, a hol azonban ma sem e helynek, sem a folyónak nyoma sincs. E névről pedig egyetlen családot sem ismerünk. Egy évvel armálisunk kelte előtt, 1433-ban találkozunk egy Báznai Jánossal, Pálóczy György esztergomi érsek kanczellárjával, a ki Budán volt, mikor a magyar főurak Zsigmond távolléte idején, nyár elején, országos ügyekben tanácskoztak, és e tanácskozások folyamatáról igen érdekes jelentést küldött Pozsony városának.[2] Az ügyekről való tájékozottságából itélve, melyet e levele elárul, a kormány benső emberei közé kellett tartoznia, s így, bár az esztergomi érsek kanczellárjában inkább papot keresnénk, míg az armalis szövege határozottan világi egyénre utal, nem nehéz feltételeznünk a személyazonosságot a czímerszerző Báznai Jánossal, a ki, a mint látszik, a Rómából Baselbe utazó Zsigmond környezetében volt, mikor testvérével, Antallal a római birodalmi nemességet és czímert elnyerte.

SCHÖNHERR GYULA.

A markusfalvi templom czímeres emléktáblái.

(Három rajzzal.)

Három 77 czentiméter átmérőjű kerekpajzs alakú deszkára festett czímer diszítette, majdnem négy századon át, a legközelebbi időig a márkusfalvi templom falait. Az idő jól megviselte őket s ha a sors nem juttatja régi helyükről oly jó kézbe, mint a mostani tulajdonosuké, rövid időn elpusztultak volna, mint a többiek. Mert több mint valószinű, hogy eredetileg legalább még kettő — a Máriássy Istváné és Szapolyai Istváné — készült velük egyszerre.

Nézetem szerint Máriássy Istvánné csináltatta az emléktáblákat férje és férje pártfogói, a Szapolyaiak iránti kegyeletből s ha ez áll, nem felejtkezhetett meg sem férjéről, sem István nádorról, a tescheni Hedvig férjéről s két fia, János és György atyjáról, a kiknek czímeres emlékei megörökítéséről gondoskodott.

Hogy mikor készültek, pontosan nem tudhatjuk, mert évszám nincs rajtuk, de valószínű, hogy Máriássy István halála után és Szapolyai Istvánné halála előtt, tehát 1516 és 1521 között, mert az egyiken Máriássy Istvánnéről mint özvegyről, a másikon Szapolyai Istvánnéről mint élőről emlékezik meg a körirat. Az előbbeni 1516-ban lett özvegygyé, az utóbbi pedig 1521-ben halt meg.

A hol eddigelé e táblákról szó volt, többnyire epitaphiumnak mondattak, tévesen, mert a fenmaradt három tábla köriratából látszik, hogy azok életében készültek, a kiknek czímerét ábrázolják s a kiknek neve olvasható a köriratban.

A szakértelemmel kijavított czímeres emléktáblák az ezredéves kiállítás csütörtökhelyi kápolnájában, hozzájuk méltó környezetben, költötték fel a szemlélőben a mult idők borus emlékeit.

Tulajdonosuk, báró Máriássy János szivességéből a kiállítás után alkalmam volt ez emlékeket közelebbről szemügyre venni, s most az alábbi sorokban és képekben van szerencsém őket bemutatni e folyóirat tisztelt olvasóinak.

Mind a három a heraldikai hanyatlás korából való, mindazonáltal, — különösen kettő közülök — heraldikailag is nagyon érdekes, mert két nevezetes magyar család czímerkérdéséhez szolgáltatott fontos adatokat.

I.

Volt-e csaholyi Zcambai nevű család?

Az itt első helyen bemutatott tábla Máriássy Istvánné czímerét — vörösben arany kerék — ábrázolja s bizonyos körülményeknél fogva különösen érdemes figyelmünkre. E körülményekkel s a czímben foglalt kérdésre való felelettel ismerkedünk meg az alábbi sorokban.

Wagner Károly «Analecta Scepusii» czímű munkájának II. részében, a 353-ik lapon ismerteti a czímeres emléket s köriratát következőleg olvassa:

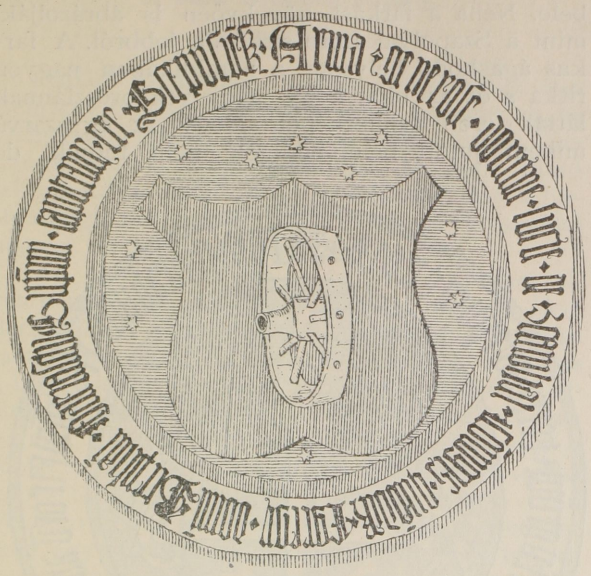
«ARMA GENEROSÆ DOMINÆ LUCIÆ DE ZCAMBAI CONJUGIS QUONDAM EGREGII DOMINI STEPHANI MARIASSI SUPREMI CAPITANEI SCEPUSIENSIS».

Ennek alapján[1] Nagy Iván a Máriássy család

[1] «Bazna, terra ecclesie b. Adriani de Zala.» Wenzel, Árpádkori új okmánytár, II. k. 296. l.

[2] 1433 július 25-ikén kelt levele Fraknói Vilmos gyüjteményében. V. ö. e sorok irójának «Az Anjou ház örökösei» cz. művét: A Magyar Nemzet Története, III. k. 580. l.

[1] Nagy Iván nem az emléktáblára hivatkozik ugyan, de a sírkőre, nyilván tévedésből, mert a Máriássy István

leszármazási tábláján Máriássy Istvánnét Zcambai Lucziának nevezi, s a szövegre vonatkozó idézetben azt mondja, «hogy Kayser, a Máriássyak történetírója, a sírkő teljes föliratát nem közlé, elhagyva azon sort, hol M. István neje említtetik; tán azon okból, mert ő István nejéül Csaholyi (és nem Zcambai) Lucziát állította. Egyébiránt lehet mind a kettő is.»[1]

A Történelmi Társulat márkusfalvi bizottsága 1872. évi jelentésében fölemlíti, hogy Máriássy István neje Csaholyi Zcambai Luczia volt s hogy címere a markusfalvi templomban egy paizsalakú kerek deszkára van festve.[2]

Csergheő Géza a Káta nemzetségről irott czikkében [3] az elmondottakban nem kételkedvén, a Csaholyi Zcambai családot kétségtelenül létezettnek tekinti s a Siebmacher-féle címeres könyvben mint a Káta nemzetséghez tartozót mutatja be s azt mondja, hogy e család a Csaholyiaknak egyik mellékága.

A Csaholyiak címerének színeiről pedig azt mondja, hogy a Zcambai címer szineiből következtethetők.[1]

A Zcambai név különössége, vagy talán jobban mondva, lehetetlensége, a köriratban a Zcambai nevet megelőző *de* particula (a melynek csak akkor volna ott helye, ha Zcamba után *i* nem állana), továbbá az a körülmény, hogy a szóban forgó Lucziának sem apját, sem családja többi tagját nem hívták Zcambainak[2] arra indítottak, hogy az eredeti címerfestményt megnézzem, meggyőződést szerzendő arra nézve, vajjon helyesen olvasta-e Wagner e nevet.

Ezt a köriratot Wagnertől s követőitől eltérőleg, következőleg olvastam:

«ARMA GENEROSE DOMINE LUCIE DE ZCAWHAL CONJUGIS QUONDAM EGREGII DOMINI STEPHANI CAPITANEI TERRE SCEPUSIENSIS.»

Wagner tehát a Zcawhal (Csaholy) nevet Zcambainak olvasta, a «terre» szót kihagyta s a köriratban egyszerű E-vel írt genitivusokat Æ-vel irottaknak látta.

A névre vonatkozó, tehát legjelentékenyebb tévedését az magyarázza meg, hogy a W betű könnyen olvasható M-nek, a H B-nek és az L I-nek, de hogy mégsem M, B és I, hanem W, H és L van a szóban forgó névben, látszik az ide mellékelt pontos rajzból.[3] E táblából ismertük meg a Csaholyi címer színeit.

Az elmondottak szerint tehát Máriássy István felesége, Lucia de Zcawhal, azaz Csaholyi Luczia volt s a Csaholyi Zcambai családot, a mely a jelen század elejétől máig a Káta nemzetségbeliek között foglalt helyet, bizvást törölhetjük a névsorból.

II.

Szapolyai István nádor özvegyének s két fiának címeres emlékei.

A következő ábrán látható címer Hedvig tescheni herczegnőé, az 1499-ben elhalt Szapolyai Imre nádor özvegyéé, kinek egyik fia, János, Magyarország utolsó nemzeti királya volt. A címer arany mezőben ezüst sas, a Piasztok tescheni mellékágának címere.

márványsirkövén, a markusfalvi templomban, nejéről nincs szó. A sírkövön következő felírás olvasható:

«Stephanus hac Tumba positus Máriássy jaceo hoc generi statuens Monumentum perpetuum ut sit Posteris ossa tegendi: Gratus eram Patriæ, atque Domui Zapolyianæ, ast jam mortale reddens Telluri Corpus, Animam magne quæso, suscipe Pater et Coeli optata parte repone MDXVI. Sepultus XXX. Aprilis.»

Igy közli Michæl Kayser, Compendium Historiæ Familiæ Máriássy de Márkusfalva czímű munkájában, és így van feljegyezve az »Extractus Chronologicus Documentorum Inclytae Familiæ Mariassy» czimű kéziratban, a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában.

[1] Nyilvánvaló Nagy Iván tévedése, ő a Wagner által leírt czímeres táblát és a Kaysertől leírt sírkövet egynek vette, az elsőből elfogadta a «Zcambai» olvasását s a második feliratát hiányosnak tartotta, holott nem az. Megjegyzendő, hogy Kayser a czímeres fatáblákról nem tesz említést.

[2] Századok, 1872. évf.

[3] Turul, 1889. évf. 3. füzet.

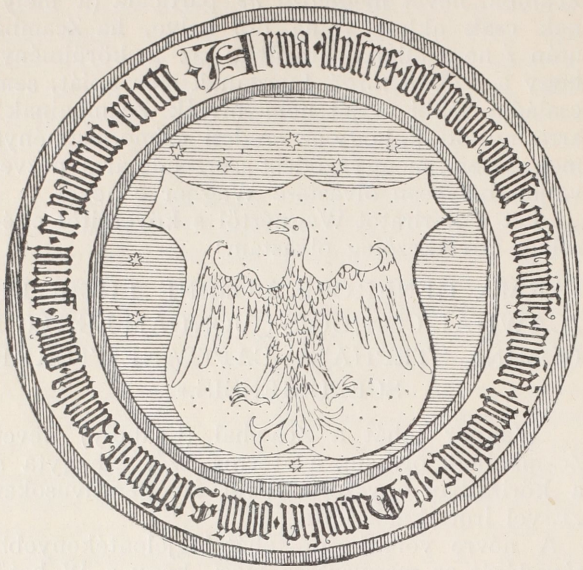
[1] Siebmacher, Suplement, 32. l.

[2] Lásd Nagy Ivánnál a Csaholyiak nemzedékrendét.

[3] Varjú Elemér úr «Czímertani és sphragistikai emlékek» czímű czikkében helyesen szintén Csaholynak olvasta. Turul, 1896. évf., II. füzet.

Megjegyzendő, hogy a család tagjai, valamint Kayser, soha sem hittek Zcambai Lucia létezésében.

A sziléziai Teschen herczegség 1282 óta önálló volt s a Piasztok egy mellékága uralkodott rajta 1625-ig, a mikor a Lengyelország történetében oly nagy szerepet vitt Piaszt család ezen, a királyi ágat 255 évvel túlélt mellékágának is magva szakadt.[1]

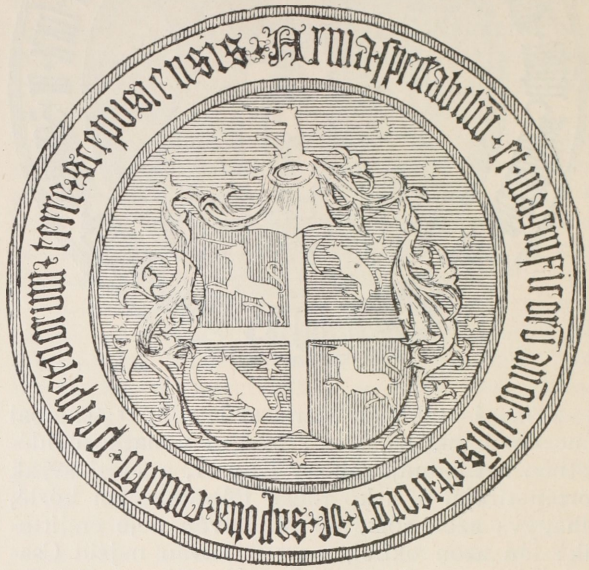

A czímerkép ugyanaz, a mi a lengyel Piasztoké, csak a mező színe más, ott veres, itt arany, tehát czímertörést mutat. A czímer egyszersmind kétes czímer (armoiries à l'enquerre), mert a czímer képe fém s fém a mezeje is. — Feloldott körirata:

«ARMA ILLUSTRIS DOMINE HEDVIG DUCISSE TESCHENIENSIS QUONDAM SPECTABILIS ET MAGNIFICI DOMINI STEFANI DE ZAPOLIA COMITIS PERPETUI ET PALATINI RELICTE.»

Az utolsó ábrán a bővített Szapolyai-czímer látható. E tábla, mely az előbbiektől abban különbözik, hogy bas-relifszerűen van faragva, már csak azért is becses, hogy belőle lehetett meghatározni a Szapolyai-czímer színeit.

A veressel és kékkel felnegyedelt paizsban, az 1. és 4. helyen ágaskodó egyszarvú, a 2. és 3. helyen ágaskodó farkas van, holdsarlótól és csillagtól kísérve. A farkas a Szapolyaiak ősi czímere, az egyszarvú mint czimerbővítés jutott bele. Néha a farkast növekvően is ábrázolják, mint a Szapolyai Imre sírkövén jobbról. A farkas ágaskodó helyzete a heraldikában nagyon ritka s ez az oka, hogy némelyek oroszlánnak látták ezen czimerképet. Hogy az egyszarvú miként jutott bele, eddigelé nem tudjuk, de

annyi bizonyos, hogy az ismert Szapolyaiak harmadik generácziója már használta. Szapolyai Imre pecsétén e két czímerkép már egyesitve van, két paizsnak egymás mellé tétele által, de itt még a farkas van a főhelyen. Azt hiszem, hogy az egyszarvú Szapolyai Imre ismeretlen nevű anyjának vagy nagyanyjának, Szapolyai Lászlónénak, illetőleg Jánosnénak czímere s hogy e nyom talán rávezet a genealogiai kérdés megoldására. A czímer feloldott körirata:

«ARMA SPECTABILIUM ET MAGNIFICORUM DOMINORUM JOHANNIS ET IEORGI DE SAPOLYA COMITUM PERPETUORUM TERRE SCEPUSIENSIS.»

* * *

Úgy látszik, hogy mind a három czímeres emléket egy kéz készítette, és pedig szepességi német mesteré. Ezt látszik bizonyítani a köriratokban használt helyesírás, a hol Máriássy *sch*-val, Georgii helyett pedig Jeorgi van írva.

A paizs alakja és a sisakhoz mért aránytalan nagysága; a sisak és oromdísz kicsinysége, mind a heraldikai ízlés és értelem hanyatlását mutatják. Mindazonáltal nagybecsűek ezen emlékek, mert egy rejtélyes név és két heraldikai színkérdés megfejtésére vezettek.

BÁRCZAY OSZKÁR.

[1] A Piasztok kihalása után e herczegség a cseh koronára szállt s VI. Károly császár 1722-ben Lotharingiai Leopold József Károlynak adta, róla fiára, Ferencz Istvánra, a későbbi I. Ferencz császárra szállt, a ki leánya, Mária Krisztina kezével Albert szász herczegnek adta; ettől pedig 1822-ben Lipót császár és király harmadik fia, Károly főherczeg rökölte.

A báró Brudern család.

(Egy czímerrajzzal.)

Családi hagyomány szerint a Brudernek ősei Belgium Brabant tartományából származtak be Délnémetországba, s wallon nemzetiségű nemesek voltak. Németországban Brudern János tekinthető a család megalapítójának, kit a fürstenbergi tartományi gróf a német birodalom nemesi rendébe vett fel.[1]

Az ebbeli diploma a háborús időkben elveszvén, Brudern János Ferdinánd unokája Brudern Simon részére József Wenczel fürstenbergi tartományi gróf újította meg azt 1762 junius 3-ikán kiadott s a nagyobb függő pecséttel ellátott czímeres okirattal, újólag felvevén Brudern Simont s nejét von Borg Mária Erzsébetet a római szent birodalom nemesei, hübér- és tornaképes lovagjai rendjébe, nekik egyúttal a «von Wallon» előnevet adományozva s czímerüket még egy második nyilt tornasisakkal bővítve ki.

Brudern Simon, kinek elei, mint az alább említendő diplomák mondják, Ortenau grófságban tekintélyes polgári hivatalok viselésével szereztek érdemeket, maga is jeles férfi volt, s a Badeni őrgróf udvarában foglalt el kiválóbb állást, fia Ferencz József pedig kora fiatalságában katonai pályára lépve, mint a császári hadsereg kapitánya Bécsbe jött, s itt Haller Antónia grófnővel — előbb báró Révaynéval — megismerkedvén, őt nőül vette, s ezen házasság által a magyarországi Brudernek törzsatyjává lőn.

Brudern Ferencz Józseffel Mária Terézia egy igen érdekes levele ismertet meg, melyet 1768-ban éppen a most említett házasság ügyében a mennyasszony atyjához Haller Sámuel grófhoz intézett, s melyben a királynő ismeretes érdeklődése a házassági frigykötések iránt, de egyúttal tisztelete s kegyelete a családi kapcsokból eredő kötelességek tekintetében élénken s megkapó egyszerűséggel nyilvánul, s melyben a környezete magánboldogúlására irányzott rendkívüli kegyessége s jósága a leggyöngédebb női tapintattal s egyúttal fejedelmi méltósággal jut kifejezésre.[2]

A latin nyelven szövegezett, egyszerű nyolczadrét levélpapirosra írt a királynő sajátkezű aláírásával ellátott levéltartalma következő:

«Bécsben 1768. deczember 15-ikén. Kedves gróf Haller! Leánya özvegy Révayné előadásából értesültem, hogy második házasságra lépni nem idegenkednék, s én ezen érzelmeit nem helytelenítem, sőt lelkemből kívánom, hogy előbbi házasságának balsikere után egy másodesetre kívánatosabbnak tartván fiatal özvegyekre nézve az ismét férjhezmenetelt a magányos létbeni maradásnál. Habár az, kihez hajlandósággal van, nem hírneves főrangú, — de mégis a birodalomban tekintélyes állással biró egyik nemes és vitézlő családból származik, mihez járul, hogy édes atyja saját érdeménél fogva a badeni őrgróf udvaránál tekintélyes állásra emelkedett, fia pedig méltó utódjaként Miksa fiam ezredében a kapitányi állást feljebbvalóinak megelégedésére viseli, s tisztes erkölcseinél s életmódjánál fogva jó hírnévnek örvend, úgy hogy méltán számíthat további előléptetésre, melyben — hahogy leányával házasságra lépne — hogy mielőbb részesülhessen, az én gondom leend. — Egyébiránt távol legyen tőlem, hogy midőn azt, mi leánya hajlandóságának kedvezne, szemei elé tárom, atyai jogait legkevésbbé is befolyásolni kívánjam; sőt midőn leánya jelzett szándékát csakis az atyai beleegyezés áldásával óhajtja elérni, ebbeli tartozó engedelmességét s alávetését teljes mértékben helyeslem, — arról pedig önt biztosítani kívánom, hogy ez esetben úgy az atya, mint leánya megelégedésének előmozdítására mindkettejüknek segédkezni fogok, s önöknek császári és királyi kegyelemmel kiválólag hajlandó maradandok. Mária Terézia.»

Ezen legfelsőbb útmutatás, bármily gyöngéden volt tartva, nem tévesztette el hatását, a házasságkötés megtörtént, s a királynő igéretének teljesedése sem késett. Alig két év alatt Brudern kapitány már alezredessé s a Berlichingen nevelt viselt vértes-ezred parancsnokává léptetett elő, s csakhamar újabb s kiváló királyi kegyben részesült.

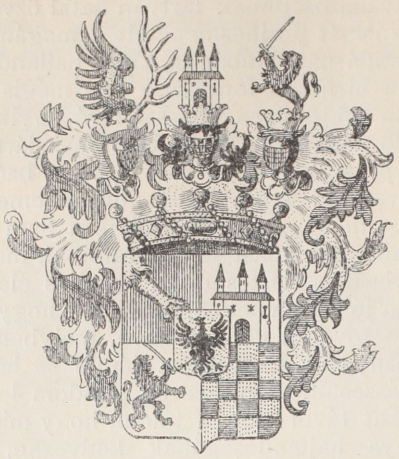
Ugyanis Mária Terézia királynő Bécsben 1770 február 11-ikén kelt, s a császári, királyi és főherczegi nagyobb függő pecséttel ellátott diplomával Brudern József alezredest az örökös királyságok s tartományok bárói sorába vette fel, törvényes leszármazóival együtt, kiemelvén az oklevél során, hogy Brudern József a hadapródi szolgálatba lépésétől eltelt tizenöt év alatt minden reá bizottakban, úgy béke, mint háború idején, magát különösen kitüntette, az előfordult csatározások és ellenséges támadások alkalmával rettenthetlen hősiességet tanusított, s mindenkor törhetlen hűségének, csodálatra méltó bátorságának s a hadászatban való alapos jártasságának szolgáltatta tanúságát, s folytonos jó magaviseletével is fokozatos előléptetésre méltónak bizonyulván, érdemei méltánylásául valóságos alezredessé s ezredparancsnokká lett kinevezve.

Az ezúttal nyert czímert az ide mellékelt ábra mutatja, s következő leirás ismerteti.

«Egyenest álló, négy részre osztott pajzs, endikban találjon boldogabb sorsot, — minden-

[1] A Fürstenberg-ház fejének ebbeli joga III. Ferdinánd királytól 1642 november 10-ikén nyert aranypecsétes kiváltságlevelen alapult.

[2] Eredetije gróf Sztáray Nep. János úr birtokában.

nek hátrafelé eső alsó mezeje hosszában négy rét, keresztben öt rét arany és kék színben sakktáblaszerűleg koczkázott; az elől felőli felső mező piros, s egy jobbra dűlő arany keresztgerendát mutat, mely alul s felül egymás felé fordított oroszlánfejek torkába illeszkedik; az ez alatti ezüstszín mezőben balfelé fordúlva vörös oroszlán ágaskodik, tátott torkából vörös színű nyelve nyúlik ki, farka felfelé csavarodik, jobb lábával kivont kardot emel; a hátsó felső mezőben, mely szintén ezüstszín, egy, három hegyes gömbölyded toronynyal, vörös kapuval s ugyanily színű fedéllel biró fehér várerőd áll. A pajzs közepét egy szívalakú kisded arany pajzs tölti ki, melyben egy jobb felé fordított egyszerű fekete sas látható. A főpajzsot öt gyöngygyel díszített bárói korona tetőzi, melyen három nyílt tornasisak van egymás mellett elhelyezve, melyek közül a középső fekete-sárga, az elől felőli vörös- és ezüstszínű, a hátulsó pedig kék és arany színben tarkázottan leomló sisaktakaróval van díszítve. A közbenső előre fordított sisakon áll az előbb említett várerőd; az első balra fordított sisakon előlről egy balfelé fordított vörös sasszárny, az előbb említett, de balra fordított rézsutos keresztgerendával, hátul egyenest felmeredő hatos szarvas agancscsal, természetes színében. Végül a hátsó jobbfelé helyezett sisakon az előbb leírt, de itt jobbra fordított vörös oroszlán látható, derekáig.»[1]

Báró Brudern József házassága gróf Haller Antóniával két fiú- s egy leánygyermekkel lett megáldva, s minthogy neje jogán Heves és Pest megyékben terjedelmes javak birtokába jutott s neje nővérei révén, kik közül egyik gróf Hunyadyhoz, másik báró Orczyhoz ment nőül, ezen kiváló családok tagjaival sógorsági viszonyba lépett, csakhamar helyét és szükségét látta annak, hogy a magyar honosságot megszerezze, s ez iránt a királynőhöz folyamodva 1778 február 6-ikán, már mint ezredes, magyar honossági diplomát nyert, melynek során Mária Terézia ismét kiemelvén ifjú korától kezdve 22 éven át, s különösen az utolsó porosz háborúban szerzett érdemeit, halálmegvetéssel párosúlt vitézségét s a vezényletben tanusított hűségét és állhatatosságát, egyúttal pedig a magyar nemzet iránti hajlandóságát, szeretetét és szolgálatratörekvését, őt, s általa fiait Ferencz Józsefet és Sámuelt s leányát Antóniát s mindkét nembeli maradékaikat Magyarország s társországai régi kétségtelen honosai (indigenái) sorába felveendőknek határozta, meghagyván neki, hogy II. József választott római császárnak s magyarhoni örökös herczegnek, valamint Mária Terézia özvegy császárné, Magyarország apostoli királynőjének a szokásos hűségi esküt letegye, s a magyar országrendek által leendő felvétel s törvénybe czikkelyezés végett a legközelebbi országgyűlés előtt jelentkezzék.

Az alkotmányos állapotnak József császár idején bekövetkezett szünetelése miatt báró Brudern József vezérőrnagy honosításának beczikkelyezése csak az 1790/1-iki országgyűlés 75. törvényczikkében történhetett meg. Az ezzel járó taksa fele része báró Brudern József ipjának, báró Haller Sámuel[1] cs. kir. táborszernagynak érdemeire való tekintettel az 1792. évi 22. t.-cz rendelkezése szerint elengedtetett, a fél taksát ezer aranynyal, vagyis 4500 rajnai forinttal báró Brudern József 1792 június 23-ikán befizette.[2]

Ugyanekkor lépéseket tett báró Brudern József a német birodalmi báróság elnyerésére is, minek folytán Károly Tivadar bajor választófejedelem, mint a német császári trón akkori megüresedettsége idején a rajnai sváb- és frankhoni tartományok helytartója (vicariusa) által 1792 július 4-ikén kelt diplomával a német birodalmi régi bárók (Reichsfreiherr) sorába is felvétetett, s egyúttal megerősített bárói czímerének viselésére s minden előjogok s kiváltságok élvezésére a római szent birodalom s a választófejedelemség tartományaiban is feljogosíttatott.[3]

[1] A diploma igen fényesen van kiállítva, művészi rajzokkal s festéssel diszítve, vörös bársonyba kötve, az arany zsinóron függő nagy pecsét aranyozott bronz tartóba helyezve.

[1] Haller Sámuel táborszernagy itt bárónak czímeztetik, holott Mária Terézia fenti levelében grófnak szólította, mi csak úgy magyarázható, hogy német birodalmi grófi rangja Magyarhonban nem volt törvényesítve.

[2] Lipót főherczeg nádor s királyi helytartó e napon kelt bizonyítványa szerint.

[3] Fényesen kiállított diploma kék bársonyba kötve, kék selyem és ezüst zsinóron függő s ezüst tartóba helyezett nagy pecséttel. A megerősített czímer csekély eltéréssel azonos a Mária Terézia által adományozottal. A bárói rang- és czímeradományozás báró Brudern József

Báró Brudern Ferencz József így megelégedéssel tekinthetett vissza életműködésére; fényes eredményeket mutatott fel az úgy a katonai pályán, melyen vitézsége által annyira kivált s vezénylő tábornoki rangra emelkedett, mint szintén a polgári s társadalmi létben, melyben rang, vagyon és családi boldogság jutott osztályrészeül. Házasságából két fia, József és Sámuel, s egy leánya Antónia, később gróf Draskovichné származott, kik mindnyájan koruk kitünőségei közzé tartoztak.

Báró Brudern József e század első harmadában egyike volt a legismertebb s legtiszteltebb hazafiaknak. Előkelő modorral párosult nemes jelleme, magas műveltsége, nagyúri hajlamai s életmódja nagytekintélyű állást szereztek neki a társadalomban s népszerűséget a lakosság minden rétegében. Pesten az úri utczában két házzal bírt, melyek egyikét most Párisi-utcza név alatt ismerjük, azonkívül számos telkei voltak a főváros határán. Vidéki székhelyét Gyöngyösön tartotta, hol fényesen berendezett lakása s udvartartása volt, s hol vendégszeretetét a legtágabb mértékben gyakorolta. Ritka műkincsekkel, nagybecsű könyvtárral, kép- és fegyvergyűjteménynyel birt, melyek nagy hírnévnek örvendtek. Nagy javai voltak Hevesmegyében, hol részint ősi, részint a gróf Hunyadyaktól s másoktól vett siroki, kőkúti, szajlai, rozsnoki, tarnóczai, nánai és verpeléti birtokai kiterjedése többet tőn egy négyszög mértföldnél, ezeken kívül bírt kisebb-nagyobb javakat Gyöngyös mezővárosában, Gyöngyös-Patán, Tarjánban, Halászon, Detkén, Ugrán, Visontán, Vámos-Györkön stb.

Ezen birtokai kezelése s beruházása körül szintén valódi nagyúrnak bizonyúlt, ki a jószágkezelést nem egyedül saját hasznára, de a közjó előmozdítására is irányozza, és széles látkörű, mély belátású gazdának, ki működésével nem csupán a jelenkori viszonyok számbavételére szorítkozik, de eszmevilágában megelőzi korát, s a jövő haladás alapjait veti meg. Bő tudását s gazdag tapasztalatait, melyeket részint fényes neveléséből merített, részint nagy külföldi utazásai alatt szerzett, egy lelkes hazafi tetterejével igyekezett javai beruházása körül is érvényesíteni, úgy az akkor még bölcsőjében levő gépipar meghonosítása,[1] mint az állattenyésztés nemesítésére irányzott törekvései által, melyeknek valósításánál sem pénzt, sem fáradságot nem kimélt. Úttörője lőn a nyugat-európai színvonal felé törekvő gazdasági fejlődésnek, az akkori állapotot messze fölülmúló mintakezelések életbeléptetése, juhpepineriák, ménesek alapítása által. Az általa nagy áldozatok árán külföldről beszerzett nemes juhállományok meghonosítása egyik nevezetes alapját képezte a finomabb juhtenyésztés mostani állapotának. Kőkúton felállított nagy ménese — más kezekben ugyan — máig is fennáll, s a legnemesebb lóanyagot szolgáltatta, melyből nemcsak saját, az időben országos hirű fogatait állította össze, de a külföldre is tett szállításokat, így a württembergi király számára is, ki őt barátságával tüntette ki.

Nyilvánvaló, hogy ily nagyszabású és sokoldalú tevékenységből mily nagy haszon háramlott egész vidékek gazdasági állapotaira, annál is inkább, minthogy Brudern báró veleszületett nagylelkűségénél, de hazafias meggyőződésénél fogva is a szűkkeblűségtől távol állván, a legliberálisabb módon tette hozzáférhetőkké a javaiban elért haladás eredményeit. S helyesen ismerve fel azt, hogy fenforgott honi állapotainknak javítására s emelésére egyesek buzdító példaadása, áldozatkész tevékenysége lelkesítőleg hathat ugyan, azoknak rendszeres fejlődése s tartós felvirágzása azonban csakis az előrehaladó kor szellemi vívmányainak elsajátítása, a tudományos műveltség s közhasznú ismeretek terjesztése s általánosítása által biztosítható; s hogy főleg a mathematikai s mechanikai tudományok terén elért eredmények azok, melyeknek alkalmazásával hazánk áldott földjének termő erejét eddig nem is sejtett mértékben kiaknázni s a közjólét emelésére gyümölcsözővé tenni lehet: bölcs előrelátással igyekezett közzéhatni arra is, hogy ezen akkoriban nálunk még

fivérére Benedekre is ki van itt terjesztve, azon nyilván téves előadással, mintha a Mária Terézia által történt rangemelés Brudern Benedekre is vonatkozott volna, holott fentebb láttuk, hogy a Mária Terézia-féle diplomában Brudern Benedek neve nem foglaltatik. Brudern Benedek életpályájának legérdekesebb szaka felől csak gyér adatokat találok a család irataiban, ő ugyanis a franczia forradalom kitörésekor a strassburgi püspökség kamarai titkos tanácsosa s Rohan herczeg, bibornok, strassburgi püspök bizalmasa volt, s mint ilyen, a forradalom első éveiben közelről érintetett a bibornok viszontagságai által. Több rendbeli levél s hiteles okmánykivonat bizonyítja az 1789—1791. évek alatt a jószág-kormányzási válságok elhárítása körül kifejtett tevékenységét, mely feladat teljesítése részéről is anyagi áldozatokat követelvén, ezeknek megtérítése később hosszadalmas perekre szolgáltatott okot a bibornok hagyatéki tömege ellen. Bizonyára a mindinkább bonyoluló politikai viszonyok okozták, hogy Brudern Benedek 1791 nyarán beadta lemondását, mely a bibornok által elfogadtatván, Brudern hivatalától megvált s Magyarországba költözött, s itt Pozsonyban 1819 körül végezte be életét. Neje, született d'Horrer Strassburgban maradt s még 1820-ban életben volt.

[1] Már 1810-ben az ő megrendelésére készített el Langereiter nevű oldenburgi származású technikus és feltaláló, ki mint gépmester herczeg Eszterházy Miklós udvarában volt alkalmazva, egy kicsinyített gőzgépet, «melyet aztán Bécsben az udvar előtt is bemutatott, hol az a legnagyobb dicséretet aratta, s bámulatot keltett azzal, hogy minden részével s tartozékaival egy közönséges nagyságú kocsira alkalmazva, absolut hatása csökkenése nélkül minden irányban mozgatható volt». (A Vasárnapi újság közleménye, 1897. évf. 8. szám.)

nagyrészt parlagon fekvő tudományokban való kiképzés, tehetséges és szorgalmas ifjaknak a külföldön való utaztatása s tanulmányozásuk által lehetővé tétessék.

Legyen szabad erre vonatkozólag idézni báró Brudern József 1833-ban kelt végrendeletének 8. pontját, melyben a rokonai javára tett hagyományokat felülmúló szerzeményi vagyonáról intézkedik, s mely emelkedett szellemirányának, hő hazafiságának, sőt korát megelőző mély belátásának ékesen szóló bizonyítéka:

«Minthogy teljes életemben a közjónak, a nemzeti iparnak, egyszóval a haza boldogságának előmozdításán igyekeztem; holtom után is néminemű részt kívánván ebben venni, a fentebbi legátumoktól felmaradandó minden értékemet hagyom édes magyar hazámnak, olyformán, hogy annak kétharmad része[1] örökös fundatióul szolgáljon a végre, hogy az interessen tettes Pest vmegye által is kinevezendő két jeles s iskoláit dicsérettel végzett, akármely vallású — habár zsidó is — s bármely nemzetbeli, ha idegen születésű ifjú is, csak hogy a magyar hazának kötelezze elégséges garantia mellett szolgálatját, mathematicus s főképen hydraulicus és geometricus, úgyszinte mechanicus s technologicus végből és czélra, külföldre utazásokat tehessenek, a kik is a szükséges úti költségeiken felül, rajzolatok, planumok, machinák megszerzésére szükséges summákat kapjanak. Ezen szerzeményeket, két évig tartandó utazásuk után visszajövén, addig is, míg polytechnicum institutum — holott ezeknek conserváltatniok kell — felállíttathatnék, a nemzeti museumban bétenni kötelesek lesznek, hogy a haza közboldogítására fordíthassanak. Ezen ifjak azonban utazásaik ideje alatt is minden évben legalább kétszer tartozni fognak tapasztalásaikról tettes Pest vmegyének tudósításaikat beküldeni s költségeikről számolni. Ezen intézetnek planumát magam óhajtom ugyan életemben még kidolgozni, ha mindazonáltal bármely akadály miatt azt nem tehetném, a nmélt. helytartó tanácsot: hogy egyet tanácsosai közül előlülőnek, tettes Pest vmegyét pedig: hogy három értelmes táblabirákat kinevezni méltóztassanak, egész bizodalommal megkérem, a kik az ædilis directiónak tagjai, vagy más mathematicusok által, külön-külön kidolgozandó planumokat megvizsgálván s birálván, a legczélirányosabbat megalapítsák s foganatba vétessék. Hogy pedig ezen megbirálásban kikerűltessék a részrehajlásbeli emberi gyarlóság, neve a szerzőnek mindaddig pecsét alatt rejtve tartassék, valameddig a birálás meg nem történt, a mikor a legjobbnak itélendő szerző harmincz darab aranyból álló jutalmat kapjon.»

Ezen érdekes rendelkezésnél tehát báró Brudern máris szem előtt tartotta a felállítandó polytechnicum és technologiai muzeum eszméjét, a következő 9. pontban pedig szerzeményi vagyona harmadik harmadrészét is közczéloknak szánja, azt rendeli ugyanis, hogy ha részvénytársulás útján nyilvános pénzintézet létesíttetnék, a tőke ily részvények vásárlására fordíttassék, s az osztalékból befolyandó összegek ismét tőkésíttessenek mindaddig, míg valamely az országgyűlés által elhatározandó közhasznú intézet létesítésére elégségesek lesznek, midőn aztán a részvénytőkével együtt egy ilyen intézet felállítására lészen fordítandó.

Bőkezűleg járúlt báró Brudern József a Ludovika-akadémia létesítésére szánt alapítványok növeléséhez is, s e czélra már 1808-ban 5000 forintnyi alapítványt tett. Végrendelete 7. pontjában ezen adományát annyira rendelte szaporíttatni, hogy annak kamatjából egy becsületes, erkölcsös s tanulásban igyekvő ifjú, legyen az nemes vagy nem nemes, polgári vagy jobbágysorsú, valláskülönbség nélkül, egyszer katholikus, másszor protestáns, neveltethessék fel, s kijelölésük Pest vmegye rendjeitől függjön.

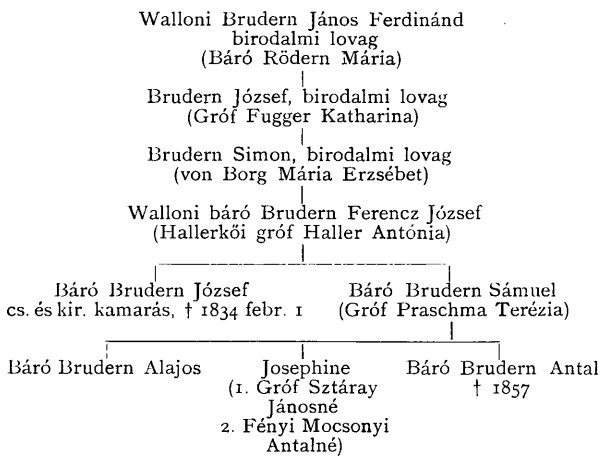
Mennyiben valósultak báró Brudern József fentjelzett hazafias szándékai, ennek meghatározására elégséges adat nem áll rendelkezésemre, felemlítendőnek tartom azonban, hogy már 1820 június 26-ikán kelt s Heves megyénél betáblázott kötvénye szerint közművelődési czélokra 73,500 váltóforintot ajánlott fel, melyet egyik örököse Draskovich Károly gróf 1863-ban ki is fizetett.

Méltán sajnálhatjuk, hogy Brudern bárót már a következő 1834. évben elszólította a gondviselés e földi pályáról, melyen oly sok hasznosat és jót létesített, s mint a fentebbiekből látjuk, bizonyára még létesítendő volt; — így is sokoldalú s nagy érdemekkel örökítette meg nevét, s fényes bizonyságát szolgáltatta annak, mily hő szeretettel csüggött hazája javán, s mily buzgón igyekezett azt előmozdítani. Tetemei a gyöngyös-tarjáni sírboltban nyugszanak.

Báró Brudern József cs. és kir. kamarási méltóságot is viselvén, az ennek elnyerése végett készített, gróf Csáky József m. k. alkanczellár,

[1] A végrendelet szerint báró Brudern az ősi javakon fekvő s azok örökösei által neki megtérítendő 1.059,933 váltóforintnyi inhærens summát, továbbá két pesti házát s az ott bírt telkeket az adósságok lefizetésére rendelte fordíttatni; a tisztán fenmaradandó vagyont pedig az általa acquirált fekvő javak, a marha- és juhállomány s más nevezetes fundus instructus, a nagybecsű ritkasággyűjtemény, a könyv-, kép- és fegyvertár, s a függő termések képezték volna. Ezen szerzeményi vagyon, a mennyiben az a fivére gyermekei javára hagyományozott 105,000 pengő forintot s a környezete ellátására szánt, szintén jelentékeny kielégítési összegeket meghaladta, képezte az ország javára eső értékét.

gróf Amadé Ferencz, gróf Erdődy Károly és báró Barkóczy Ferencz kamarások mint ajánlók által aláirt s közjegyzőileg is hitelesített nemzedék-rendi kimutatás szerint leszármazása következő:

Báró Brudern József nőtlen maradt, s a családot fivére Sámuel vitte tovább, ki Praschma Terézia grófnővel, előkelő sziléziai főuri ház leányával lépvén házasságra, két fiú- s egy leánygyermeknek lett atyjává. Sámuel báró a magyar közéletben nem szerepelt, fiatal éveit katonai pályán töltötte, s arról mint a Merveld nevet viselt ulánus-ezred századosa vonúlt a magánéletbe. Felváltva Bécsben, Pozsonyban s Pesten tartotta lakását, s mint szenvedélyes lókedvelő, fényes fogataival feltünést keltett s különben is pazar életmódot folytatott. Ennek következményei élte utolsó éveiben káros kihatással voltak vagyona állapotára, mely 1834 körül bekövetkezett halála után igen megterhelve szállott gyermekeire. Idősb fia Alajos 1846-ban mintegy 6000 holdnyi hevesmegyei birtokát gróf Károlyi Györgynek adta el 155,00 forinton, s Boroszlóban telepedvén le, ott végezte be napjait. Fivére, Antal cs. és kir. kamarás és huszárszázados, kinek a verpeléti birtok kétharmadrésze s más ehhez tartozó javak jutottak osztályrészül, ezeket utóbb szintén gróf Károlyi Györgynek adta el, s 1857-ben halálozott meg. Mindketten nőtlen maradtak s velük a magyarországi Brudernek fiága kihalt.

Nővérük, Josephine, 1832-ben gróf Sztáray Jánoshoz ment nőül s házassága első éveiben férje felsőmagyarországi birtokai egyikén, a zemplénmegyei Domasán tartotta lakását, később azonban a Brudern örökség rendezése, mely körül Sztáray János gróf sokat és sikeresen fáradozott, a hevesi javakon való tartózkodást igényelvén, Verpelétet választották állandó lakhelyül s ott díszes otthont teremtettek. Ezen házasságból három gyermek származott, kik közül Elek még tanuló korában, Béla élte delén mint családapa haláloztak el, gróf Sztáray Nep. János pedig férfikorának teljében jelenleg is életben van. Első férjének 1839-ben történt halála után 1841-ben második házasságra lépett Fényi Mocsonyi Antal volt cs. kir. huszárszázadossal és boldog családi életet élt férjének 1890-ben bekövetkezett haláláig. Fiai közül Zeno krassószörénymegyei bulcsi uradalmán tartja lakhelyét, Géza külföldön él. Öt évi özvegység után 1895 április 26-ikán báró Brudern Josephine csillagkeresztes hölgyet, nemzetsége utolsó tagját is jobblétre szólította a gondviselés, határt szabva földi pályájának, melynek folyamában mint fenkölt lelkületű példás nő, gondos anya, s az övéi iránti szeretetteljes gyöngédségben s a csendben, zajtalanul, de következetesen gyakorolt jótékonyságban felülmulhatlan úrnő, köztiszteletet érdemelt ki s emlékének maradandó kegyeletet biztosított.

BERZEVICZY EDMUND.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi április hó 29-ikén báró *Radvánszky Béla* elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen *Szilágyi Sándor* másodelnök, *Áldásy Antal*, *Barabás Samu*, *Bárczay Oszkár*, *Boncz Ödön*, *Illéssy János*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szinnyei József*, *Tagányi Károly* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár voltak jelen.

Az elnök megnyitván az ülést, *Áldásy Antal* vál. tag felolvasta *Karácsonyi János* vál. tagnak «Bethlen Gábor ősei» című értekezését, mely jelen füzetünkben olvasható.

Ezután a titkár mutatta be a Hetyey családnak aragoniai czímeres nemeslevelét, melyet több más család tagjaival Ferdinánd királytól 1415-ben Perpignanban kapott akkor, mikor a' Magyarország és Aragonia királyai között a történelemből ismeretes találkozás történt. A nagyérdekű czímereslevelet folyóiratunk fogja ismertetni.

A titkár a folyóügyek élén bejelentette azt a nagy veszteséget, melyet a tudomány és társulatunk *Torma*

Károly vál. tagnak f. évi márczius hó 1-én Porto d'Anzioban, *Véghely Dezső* vál. tagnak április 22-én Abbaziában és *Szilágyi István* társ. tagnak április 12-én Máramaros-Szigeten történt elhalálozásával szenvedett. A választmány a bejelentést szomorú szívvel tudomásul vevén, a nagy veszteség felett érzett mély fájdalmának jegyzőkönyvileg adott kifejezést.

A társaság új tagjaivá a következők választattak. Pártoló tagúl: gróf *Almássy Dénesné* szül. *Károlyi Ella* grófnő Gyulán (ajánlja báró Radvánszky Béla). Évdíjas tagokúl: Homoródszentpáli *Szentpály Miklós* Nagyszőllősön (ajánlja Komáromy András), *Miskolczy Imréné* Vönöczkön (ajánlja a titkár) és dr. *Esztegár László* Budapesten (ajánlja a jegyző).

A titkár bemutatta a pénztárnok kimutatását, mely szerint az ülés napjáig volt bevétel 1237 frt 41 kr., kiadás 755 frt 74 kr. Készpénz tehát 481 frt 67 kr. A társaság vagyonának összege 14,681 frt 67 kr. A választmány a pénztárnok kimutatását tudomásul vette.

Ezután a titkár felolvasta *DaróczyZoltán* társ. tag levelét, melyben a Nemzetségi Zsebkönyv folytatására bizonyos módozatok és feltételek mellett ajánlkozik. A választmány a kérdést beható vita tárgyává tette és az ügyben javaslattételre bizottságot küldött ki, melynek tagjai báró Radvánszky Béla elnöklete alatt Makay Dezső, Tagányi Károly vál. tagok, a titkár és a jegyző.

A választmány a titkár előterjesztésére beleegyezett abba, hogy a társaság tagjainak névsora a jelen füzethez mellékeltessék.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Nagy Gyula* és *Szinnyei József* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

Véghely Dezső.

(1841—1897.)

Egyre fogy azon érdemes férfiaink száma, a kik részt vettek társulatunk megalapításában és igazgató-választmányunkban a megalakuláskor helyet foglalva, azóta három lustrumon keresztül működnek együtt velünk tudományos törekvéseink megvalósításában.

Véghely Dezső, a kiváló történetbuvár, f. évi április 22-én meghalt, s a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság legelső igazgató-választmányi tagjai egyikét gyászolja az elköltözöttben.

Mint a hogy a legelsők egyike volt azon lelkes férfiak között, kik 1867-ben a Magyar Történelmi Társulatot létrehozták, épen oly lelkesedéssel és buzgalommal karolta fel 16 évvel később a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság megalakításának eszméjét, és kiváló megtiszteltetésnek tekintette, hogy az ifju, de életerős társaság őt, régi levéltáraink fáradhatatlan buvárát, a szakavatott oklevél-kiadót igazgató-választmánya tagjainak sorába választotta.

Véghely nem volt a szó szoros értelmében iró; az ő tudományos működése első sorban a történelem forrásainak, az okleveleknek és kéziratoknak felkutatására és közzétételére szorítkozott; de a munka, melyet ez irányban évtizedeken át lankadatlan buzgalommal végzett, a hazai történelem nem egy kérdésének megoldásában vált termékenyítővé s oklevélkiadásai a lelkiismeretes pontosság tekintetében a legszigorúbb kritikát is kiállva, nélkülözhetetlen forrásaivá váltak a nemzetünk múltja felderítésén fáradozó történetíróinknak.

Életrajzi adatait a következőkben ismertetjük:

Véghely Dezső, fejér- és veszprémmegyei birtokos nemesi család ivadéka, Veszprémben, 1840 november hó 28-ikán született. Atyja Véghely Imre, Veszprémmegye helyettes alispánja, anyja Pázmándy Karolina volt. Középiskolai tanulmányait a pápai ref. kollégiumban, a jogi tanfolyamot a pesti egyetemen elvégezve, az ügyvédi pályára lépett. 1869-ben Veszprém városának főjegyzője lett, 1878 január 3-ikán Veszprém vármegye főjegyzőjévé, 1881 márczius 7-ikén egyhangúlag alispánná választatott, s e díszes állását, melyben 1883-ban a kir. tanácsosi czímmel tüntettetett ki, haláláig viselte.

A közigazgatás terén kifejtett tevékenysége mellett kezdettől fogva talált időt a hazai történelem művelésére. Mint a dunántúli történetkedvelők társaságának buzgó tagja, három éven át kutatva a marczaltői régi levéltár kincseit, szorgalmasan dolgozott a Győri Történelmi és Régészeti Füzetekben. 1865-ben Ráth Károly, Nagy Imre és Paur Iván vele együtt indították meg a Hazai Okmánytár vállalatát, melynek mindig sűrűbben keresett első négy kötete legbecsesebb terméke a hatvanas évek tudományos irodalmának. 1867-től pedig a Magyar Történelmi Társulat kebelében, mint az igazgató-választmány tagja, folytatta tudományos működését. Szorgalmas munkatársa volt a Századoknak és Nagy Imre s Nagy Iván társaságában részt vett a gróf Zichy család oklevéltára első kötetei szerkesztésében. Bár a vármegyei élet mindinkább igénybe vette idejét és munkaerejét, az oklevélpublikációk terén mindvégig a régi buzgalommal működött; utolsó műve e téren, a Nagy Imre és Nagy Gyula társaságában szerkesztett Zalai oklevéltár két kötete, az 1886. és 1890. évek folyamán jelent meg.

A korán elhunyt rendkívül becses oklevél- és kéziratgyüjteményt hagyott maga után, legnagyobbrészt forrástanulmányi anyagot Veszprém vármegye monografiájához, melynek megírásához kora ifjúságától ritka

kitartással gyüjtötte az adatokat. Ha e gyüjteményt sikerülne a nemzet közkincsévé tenni, ez volna kétségkívül a legalkalmasabb mód munkás élete emlékének megörökítésére.

SZAKIRODALOM.

Fejér vármegye története. Írta Károly János apátkanonok, I. kötet XVI és 617 lap, 10 képpel és egy színnyomattal. Ára 2 frt, kapható az alispáni hivatalban.

A vármegyei monografiák megírásához már régen megállapított ugyan egy tervet a magyar történelmi társulat, mely szerint az írónak ki kell terjeszteni tanulmányát a megye területének őslakóira is; az ősemberek azonban, az ő kő- és bronzeszközeikkel, fegyvereikkel, apró ékszereikkel, konyhahulladékaikkal és rengeteg cserepeikkel, valamint a kelták és rómaiak sem tartozhatnak vármegyéink történetének a keretébe, minthogy a vármegyék a magyar királyság megalapítása előtt nem léteztek, de még a magyar nemzet történetében sincsen helyük, mert azok az ősemberek nem voltak magyarok. Maradjanak tehát a kő- és bronzkorszakbeliek a régészeknek, a kelták és rómaiak pedig az általános világtörténelemnek, ott aztán az őket megillető helyen rájuk akadhat, a ki éppen érdeklődik irántuk. Fejér vármegye történetének írója helyesen cselekedett, midőn az őslakókat, a keltákat és a római korszakot csak röviden tárgyalta, s emlékeiknek mindössze 123 lapot szentelt, bár szerintünk egészen is elhagyhatta volna.

A mű kiállítása, tiszta nyomása, szép papirosa becsületére válik a nyomdának, a szerző pedig jó és folyékony magyarsággal írta meg, csak azt sajnáljuk, hogy az országos és muzeumi levéltárakat nem kutatta át, a hol bizonyosan sok érdekes adatot talált volna vármegyéje történetéhez, különösen pedig a nagyon is hiányos főispáni névsor és a tisztikar kiegészítéséhez.

Főispánt hatvanhármat sorol fel a szerző, de ezek közül is ötöt ki kell hagyni. A 4. szám alatti *Gált* maga törli a «javítások» között, mi pedig a következő négyet töröljük a főispánok sorából: A 10. szám alatti *Tamást*, a ki különben is csak elnézésből kerülhetett ezen helyre, egy személy lévén a 2. szám alatti *Tamással*, a mit hivataloskodásának éve is eléggé bizonyít. Töröljük a 17. szám alatti *Soust*, a kinek igaz neve Solumfia *Pous*, s a ki 1227-ben Béla ifjabb király tárnokmestere és Fejér vármegyének ugyan, de az Erdélyben fekvőnek volt főispánja. Töröljük a 23. szám alatti *Severint*, mert ez bizonyára azonos az utána megnevezett *Scifriddel*. Végre töröljük a 48. szám alatti *Mari Jakabot*, kiről el nem hihetjük, hogy főispán lett volna, és pedig annál kevésbbé, mert szerző az alispánok között is felsorolja ugyanazon 1408. és 1409. évekre.

Nem lehet feladatunk minden egyes főispán hivataloskodásának pontos idejét megállapítani, a kimaradottakat pedig helyükre iktatni, s csakis azon adatok és helyreigazítások közlésére szorítkozunk, melyeket más tárgyra vonatkozó kutatásaink alkalmával feljegyezgettünk.

1348-ból *István* bosnyák bánt ismerjük fejérvármegyei főispánnak, de hogy ezen adatot honnét vettük, annak most nem tudjuk urát adni.

1399-re és 1400-ra be kell sorolnunk *Csáki* (és nem Csák) *Györgyöt* és főispán társát *Marczali Dénest*. Ezeket a szerző alispánoknak tartja, pedig az általa közlött XXVII. számú oklevél szövegéből világosan kitünik, hogy főispánok voltak, mert *nagyságosoknak* czímeztetnek s az mondatik rólok, hogy *egyéb tisztségek között* Fejér vármegyének is ispánjai. A nagyságos czím nem illette még meg akkor az alispánokat, sőt a főispánokat is csak úgy, ha zászlós urak voltak, különben csak vitézlőknek (egregius) tiszteltettek. Azon sem kell felakadni, hogy ketten állottak a vármegye élén, nem volt ez akkor szokatlan. Csáki György, a mai gróf Csákyak őse, 1401-ben székely ispán,[1] 1402-ben pedig szatmári és ugocsai főispán volt.[2]

Az 1. szám alatt megnevezett *Szónokot*, bár semmi írott adat sem bizonyít mellette, elfogadhatjuk Fejér vármegye főispánjának, előlegezve nekik és utódainak a főispáni czímet, melyet pedig a mohácsi vész előtt nem viseltek, sőt még utána is jó ideig ispánoknak neveztettek.

A 2. szám alatti *Tamás* főispán csak 1103-ban említtetik első ízben, nem pedig 1088-ban, mely évre megnevezi ugyan Fejér György ismert okmánytárában, de indokolás nélkül.

A 6. szám alatti *Tiborczról* feljegyezhetjük, hogy a fejérvármegyei ispánságról a bodrogvármegyeire ment át, a helyét elfoglaló *Ochúzról* pedig, hogy a Vázsony nemzetségből származott, s hogy 1206-ban zalavármegyei ispán volt,[3] a mikor *Tiburcz* ismét visszaült a fejérvármegyei főispáni székre, s ugyanakkor a királynéi udvarbirságot is viselte.[4]

A 12. szám alatti *Miklósról*, Moys testvéréről elmondhatta volna a szerző, hogy ő volt őse a Dáróy családnak, s hogy testvére, a nevezett Moys, utóbb 1228-ban nádorispánságra emeltetett.

[1] Székely oklevéltár, I. k. 58. l.

[2] Gr. Zichy cs. okmtára, V. k. 294. l.

[3] Árpádkori új okmtár, XI. k. 85. l.

[4] U. ott, de a hol tévesen «Comes curialis regni»-nek van írva.

A 15. szám alatti *Bánk bán* országbiró, szerző szerint, 1221-től 1223-ig ült a főispáni széken, de minthogy 1222 november 30-ika előtt a 16. szám alatti *Márton* állott a vármegye élén, az országbíró pedig Botcz volt,[1] Bánk bánt 1223-ból törülni kell, mert az Árpádkori új okmánytár XI. kötetében kiadott 112. számú oklevél, melyben Bánk bán mint országbíró és fejérvármegyei főispán van megnevezve, 1221-ben kelt, a mint az a szövegben olvasható is, és nem 1223-ban, amire önkényesen változtatta az évszámot Wenzel Gusztáv, s ezt, úgy gondoljuk, azért tette, mert a levél II. András király uralkodásának 18. évében adatott ki, s szerinte ennek az 1223-ik év felelne meg, holott uralkodását 1204 november 30-ikától számítva, a 18-ik év már 1221 deczember 1-én kezdődik.

A 18. szám alatti *Mihályról*, Ompud fiáról, a ki nemcsak 1234-ben, de már 1233 deczemberben is ispán volt,[2] felemlíthette volna a szerző a Turul XIII. évfolyamának 91. lapján írottak után, hogy anyja Meráni Bertold herczeg leánya és így II. András király első nejének, Gertrudnak nagynénje volt, s hogy testvére *Dénes* 1227-ben és 1228-ban nádorispán volt, a mikből önként következik, hogy a Fejér vármegyében 1326-ban élő besenyő Ompúd és fiai nem lehettek összeköttetésben ezen királyi rokonságú családdal, mely véleményünk szerint a Tomaj nemzetséghez tartozott.

A 27. szám alatti *Salamonról* megjegyezhette volna a szerző, hogy mester czímet viselt, hogy az 1214-ik évi főispánnak Miklósnak volt az unokája, s hogy 1270-tól 1272-ig a királyi étekfogók kanczellári tisztségét viselte.[3]

A 30. szám alatti *Péterről* nem írja meg a szerző, hogy 1275 január 21-ikén királyi főpohárnok volt.[4]

A 34. szám alatti *Miklós* nádorispánról meg kellett volna említeni, hogy azonos a 37. szám alatti Miklós nádorispánnal, Henrik bán fiával, de a ki alig viselhette Fejér vármegye ispánságát 1284-től 1291-ig szakadatlanul, minthogy ezen időközben öt izben lett a nádorispánságtól elmozdítva, s akkor valószínüleg a vármegye-ispánságot is elvesztette.

A 37. szám alatt 1293-ban szerepelteti szerző utoljára *Miklós* nádorispánt, mint fejérvármegyei ispánt, pedig ezen tisztséget a nádorispánsággal együtt még 1295 május 6-ikán is viselte.[5]

A 41. szám alatti *Drugeth Jánost* is csak 1324-ig ismeri a szerző mint főispánt, holott még 1330-ban, nádorispán korában is ő állott a vármegye élén.[1]

A 42. szám alatti *Olivérről* nem említi szerző, hogy atyja Mátyás és Rátold nemzetségből származott, hogy a Paksy család őse volt, s hogy utóbb tárnokmester lett. Azt ugyan irja róla, hogy a fejérvármegyei főispánsággal egyidejüleg a királyné udvarbirója is volt, csakhogy tévesen királynéi országbirónak nevezi.

A 43. szám alatti *Leustách* nem viselte az Ilosvai (helyesebben Ilsvai) nevet, szintén a Ratold nemzetségből eredt, fia volt az ifjabb Lóránd nádorispán fiának, Lóránd sopronyi főispánnak s mielőtt fejérvármegyei főispán lett, Soprony, Vas, Somogy és Tolna vármegyék élén állott.[2]

A 45. szám alatti *Ilsvai*, vagy Jolsvai (és nem Ilosvai) *Leustách* nádorispán az előbbeninek közel rokona volt, atyja Gedői Péter unokatestvér lévén a fentebbi Leustáchal. Róla megjegyezhetjük, hogy nem 1394-től volt Fejér vármegye főispánja, hanem viselte már ezen tisztséget 1393 január 13-ikán is.[3]

A 46. szám alatti Pelsőczi *Bebek* (helyesebben Böbek) *Detre* nádorispán nem állott 1401-ig Fejér vármegye élén, 1398 márczius 11-ikén találjuk utoljára ezen állásban.[4] 1399-ben és 1400-ban Csáky György és Marczali Dénes voltak a főispánok, a mint azt már ki is mutattuk.

A 47. szám alatti *Péthi Pált* eddig *Péczi* Pálnak ismertük, szerzőt terheli, hogy a Péthi név helyességét kimutassa, valamint azt is, hogy alispánból lett főispán, ez ma már nem ritkaság, de abból a korból három ilyen esetet sem ismerünk.

A 49. szám alatti *Rozgonyi István* még 1440 augusztus 2-ikán is viselte a főispánságot.[5]

Minden főispán neve után közli a szerző azon oklevelek rövid kivonatát, melyekben a főispán mint ilyen van megnevezve, e helyett sokkal érdekesebb lett volna azt kimutatni, hogy milyen tisztségeket viseltek előbb és milyeneket nyertek el utóbb Fejér vármegye főispánjai, az említett oklevélkivonatokat pedig annál is inkább elhagyhatta volna, mert azok nem is vonatkoznak Fejér vármegyére.

A kötetet 47 oklevél zárja be, csak az a kár, hogy nincsenek évszám szerinti sorrendben közölve, s hogy az eléjük írt magyar nyelvü kivonatok nem mindig megbízhatók, így például a XXVI. és XXVII. számú okmányok kivonatai szerint György és Dénes testvérek

[1] Hazai okmtár, V. k. 10. l.
[2] Árpádkori új okmtár, XI. k. 257. l.
[3] Fejér, Codex Dipl. V/I. k. 85., 265. ll.
[4] Hazai okmtár, VIII. k. 174. l.
[5] Árpádkori új okmtár, X. k. 191. l.

[1] Zichy-Codex, I. k. 335., 365. ll. Zalavárm. okmtár, I. k. 247. l.
[2] Sopron vm. okmtára, I. k. 135., 141., 144. ll.
[3] Gróf Sztáray cs. okmtára, I. k. 519. l.
[4] Gróf Zichy cs. okmtára, V. k. 422. l.
[5] Hazai okmtár, II. k. 296. l.

fiai lettek volna Marczali Csák Istvánnak, holott a szövegből világosan kitünik, hogy György Csáki Istvánnak, Dénes pedig Marczali Istvánnak voltak a fiai.

Ezek után még csak néhány megjegyzésre szorítkozunk.

Szerző még mindég *Geyzának* írja első királyunk atyjának a nevét, holott Nagy Géza már régen bebizonyította,[1] s ellenfele, a Gecse névalakot vitató dr. Karácsonyi János is elismerte utóbb,[2] hogy e nevet az egykorúak *Gyejcsának* ejtették. A két tudós között ma már csak annyi véleménykülönbség van, hogy Karácsonyi szerint a Gyejcsa névnek, ha folyvást használatban maradt volna, — a helynevek alakulásából következtetve — ma Gyécsének, sőt Décsének kellene hangzani, s ez okból a Gyécse alak használatát ajánlja; Nagy Géza ellenben nem hiszi, hogy a Gyejcsa név végső «a» hangjának okvetlenül «e»-re kellett volna változnia, s ezért a Gyejcsa vagy Gyécsa nevet tartja helyesnek. Szerintünk Nagy Gézának van igaza, annyival is inkább, mert nem az a kérdés, hogy mire változott, esetleg mivé torzult volna el valamely ősmagyar személynév, hanem azt kell kimutatni, hogyan ejtették az egykorúak, s a szerint kell azt nekünk is kimondani. Szent-István atyját tehát határozottan *Gyejcsának* kell neveznünk, a saját gyermekeit azonban nevezheti, a ki épen akarja, ezután is Gejzának, Gézának, sőt akár Décsének is. Szintén tévesen nevezi szerző Árpád egyik unokáját *Válnak*, erről is kimutatta Nagy Géza,[3] hogy neve *Falis* vagy *Falicsinak* ejtendő. A Takson fejedelem korában beköltözött besenyővezér neve sem *Thomizuba*, hanem *Thonuzoba*.

Végre még csak azt jegyezzük meg, hogy az, a mit szerző a 142. lapon ír, úgy, a hogy ott mondva van, meg nem állhat. Szerinte ugyanis Árpád körül telepedtek meg a családjához tartozók és a nemzetségek fejei: Taks, Tas, Solt, a Thekule törzs, a Théthen nemzetség s az Érd család. Úgy de Solt (Zoltán) fia, Taks (Takson) és Tas pedig unokái voltak Árpádnak, a Thekule és Théthen nemzetségek fejei (helyesebben ősei) pedig legfeljebb csak Szent-István korában élhettek. *Petrovay György.*

Georgius T. Turchányi S. J. Tabellae Chronographicae ad solvenda diplomatum data. Oeniponti, librari aacademica Wagneriana. Kis 8-r. XVI oldal és IV táblázat.

Majdnem minden esztendőben megjelenik egy-egy «összevont», «zsebben hordozható», «levéltári kutatásokhoz való» korszámító könyvecske, hogy miért, azt legfeljebb a szerkesztők tudnák megmondani, de a használók bizonynyal nem. A ki okleveleket használ valamely levéltárban, az kétségtelenül csak adatokat keres, melyeknek helyben való feldolgozásáról szó sem lehet, nincs tehát szükség dátumaik feloldására sem, a miből világos, hogy a szóban forgó könyvecskék meglehetősen fölöslegesek.

Ilyen levéltári használatra szánt időszámító-táblák feküsznek most is előttünk. Szerzőjük sokalotta a szokott 35 naptártáblát, nagynak, hordozhatatlannak az ilyet tartalmazó kézikönyveket s összevonta az egészet egy kis füzetkébe és 4 táblára. Csakhogy míg p. o. Horváthnál a táblák formátuma kis 8-rét, s az egész füzet kényelmesen zsebbe tehető, addig Turchányi atyáéi tokba téve nagy 8-rétet adnak ki (160 × 126 cm.) és zsebben nem igen lehetne hordani őket.

Hogy aztán a dátumok feloldása ezen táblák segélyével sokkal nehezebb, mint a 35 naptáras munkákéval, az összevont voltuknak természetes következménye. A munka berendezése és használati módja különben a következő:

Van négy tábla, kettőn (I*a*, I*b*) a mozgó ünnepek vannak felsorolva, keresztbe tett rovataikban az epacták számaival és a vasárnapi betükkel. A harmadik tábla (II.) a vasárnapi betü és az epacta kikeresésére való, ugyanez tartalmazza az indictiókat. A negyediken (III.) pedig az álló-ünnepek vannak feltüntetve.

Ha már most egy mozgó-ünnepes keltezést akarok feloldani, úgy a II. számú táblán egyik rovatban megkeresem a századot, másikban az évet, a kettő találkozásánál lelem a szükséges epactát és vasárnapi betüt. Aztán a szerint, a mint a keresett ünnep május 21 előttre vagy utánra esik, az I*a* vagy I*b* táblát veszem elő, melyen az első függőleges vonalközben megkeresem az előbb talált epacta-számot, a mellette levőben a hozzá legközelebb eső megfelelő vasárnapi betüt, s ennek vonalán a 35 rovatból a szükséges dátumot. Megjegyzendő, hogy ha véletlenül a keresett vasárnapi betü és az epacta egymás mellé esnének, úgy a lejebb eső legközelebbi ugyanazon betü veendő.

Ily móddal, még nagy gyakorlat mellett is, még egyszer annyi időbe kerül egy keltezés megoldása, mint a 35 tábla segélyével, de a hiba még sem ebben, hanem abban rejlik, hogy a tévedést a legszigorúbb vigyázat mellett is alig lehet elkerülni. 1330 kis rubrika 1 és 30 közt mozgó számokkal telve, 14 × 37 cm.-nyi területen! A szerző, a ki saját szavai szerint, két évi használattal győződött meg táblái jóságáról, maga is elvétene száz esetből legalább tizenötöt.

Még kevésbbé praktikus az álló-ünnepek kikeresésére való tábla. Ez t. i. egy összeragasztott borítólapból s egy közbetett mozgatható táblából áll. A felsőn van az egyházi naptár, a napok számai mellett kivágott nyilással, melyen át a hét napjainak az alsóra nyomott nevei látszanak. A margón négy nyiláskán látható a vasárnapi betü, a melyet a II. táblán kikeresvén, addig igazítjuk a III. tábla mozgó-lapját, míg a szükséges vasárnapi betü bukkanik ki a lapszél nyilásán, ekkor van az egész a keresett év naptárára beállítva. Ha azonban a mozgólap húzásánál a borítékot nem épen közepén fogjuk meg, úgy a tábla félre mozdulván, a lap egyik oldalán p. o. az *A*, a másikon a *B* jelenik meg vasárnapi betü gyanánt. Gyors munkánál tessék már most ilyesmikre ügyelni!

Turchányi chronographikus táblái mindenesetre

[1] Turul, 1892. évf. 42. l.
[2] Id. m. 1894. évf. 20. l.
[3] Id. m. 1891. évf. 121. l. 1893. évf. 138. l.

mutatják, hogy készítőjük nagy szorgalmú és ügyességű, de — igen sok idővel rendelkező ember ; munkájának is csak hasonlókép sok idejű tudósok vehetik hasznát. A kiknek drága az idejük, azok maradnak a régi módszernél és könyveknél. *Varjú.*

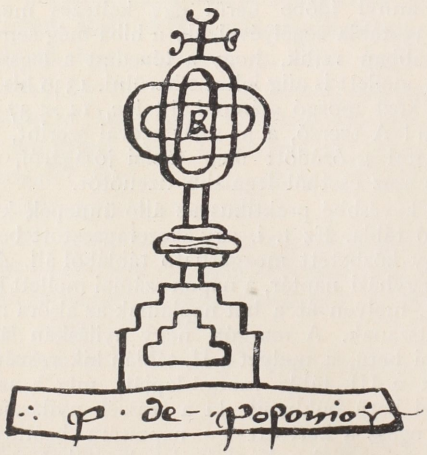
Dr. Friedrich Leist. Die Notariats-Signete. Ein Beitrag zur Geschichte des Notariates, sowie zur Lehre von den Privat-Urkunden. Leipzig und Berlin (1896).

Utolsó munkája a nálunk is ismert diplomatikusnak, kinek közkézen forgó Urkundenlehre-je megjelenése idején nem kis feltünést keltett. Világosan és röviden tárgyalja a közjegyzői jelvények keletkezését és fejlődését, bár a munkán némi befejezetlenség vehető észre, a mit annak tulajdonítunk, hogy a szerző még a mű megjelenése s valószínűleg teljes elkészülte előtt (1895-ben) elhunyt.

A közjegyzői intézmény a XII. századig nyúlik vissza, de csak a XIV-ikben vált általánossá. Eleinte az uralkodó nevezi ki a notariusokat, később a császár által erre felhatalmazott palotagrófok, kiknek száma s ennek következtében a jegyzőké is, idővel annyira felszaporodott, hogy 1512-ben Miksa császár szükségesnek látta megrendszabályozásukat.

A közjegyzők működési köre jóval kisebb térre volt szorítva, mint a káptalanok és konventeké s oklevél-kiállítási joguk csak bizonyos megszabott oklevélnemekre terjedt ki. Okleveleik kiváló érdekességét a pecsétek helyett használt *jelvényeik* képezik, melyeknek változatos, sokszor elmés ábráiból az előttünk fekvő kötet 210-et mutat be.

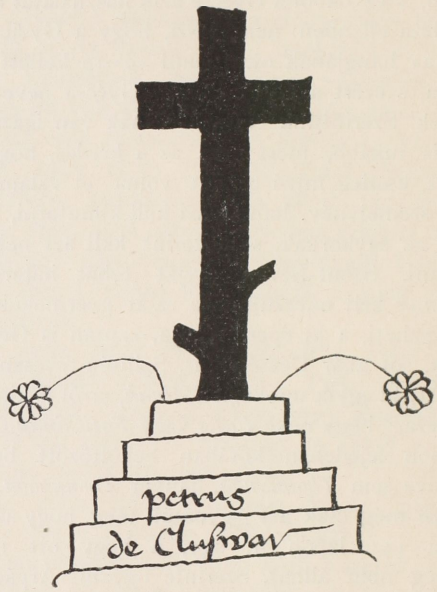
E jelvényeket a XVII. századig szabad kézzel rajzolták rá az oklevelekre, innen kezdve mind gyakoriabbá válnak a kivágott minták vagy bélyegzők segélyével készültek, míg végre a XVIII. században ezeket is kiszorítják a rézmetszetű papirlapocskákra nyomtatott ábrázolások, melyeket az oklevelekre ráragasztottak.

Sajnálatos, hogy a pompás fénynyomatú másolatokban bemutatott jelvényekről a tulajdonos nevén és az évszámon kívül semmi felvilágositást sem találunk. Mindenesetre érdekeltek volna bennünket a 210 közt található egyetlen magyar signumra vonatkozó egyéb adatok is, főként szerettük volna tudni, hol őriztetik az oklevél, a melyről másoltatott.

Abban a reményben, hogy a magyar motivumok jelvényei is gyüjtőre találnak, adjuk ennek felényire kisebbített másolatát. A kiállító jegyző neve Petrus de Posonio, az oklevél kelte pedig 1366.

A szerkesztő urak szivességéből ezúttal bemutatunk egy ennél jóval későbbit is, a mely azonban annyival érdekesebb, hogy kiállítója kétségtelenül magyar ember.

A jelvény egy 1445 február 14-ikén «*Petrus Michaelis Serthew de Cluswar* clericus Transsylvaniensis dioecesis, sacra imperiali auctoritate notarius publicus» által Nagybányán kiadott oklevélen látható, a mely Nagy-Lajos királynak 1347-ben Nagybánya város részére adott kiváltságlevelét tartalmazza s a város előljáróinak kértére iratott át. Úgy a Nagy Lajos-féle eredeti, mint az itt említett közjegyzői átirat Nagybánya város levéltárában őriztetik. *Varjú.*

Kérelem.

Folyóiratunk n. é. olvasóközönségéhez azon alázatos kérelemmel fordulok, hogy a *Kempelen-családra* vonatkozó netán birtokukban levő okmányokat eredetiben vagy legalább másolatban nekem elküldeni sziveskednének.

Zsadány (Abauj-Torna m.), 1897 július havában.

Kempelen Béla.

A SISAKDISZEK ÉS EGY KÖZÉPKORI MAGYAR SISAKCZIMER.

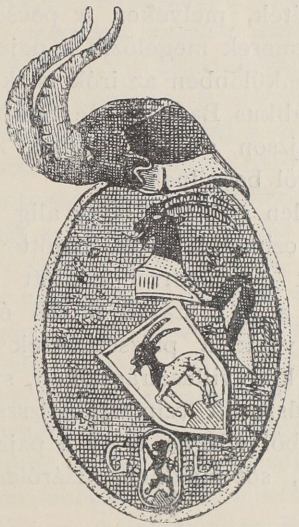
(Szines melléklettel és a szöveg közt négy ábrával.)

Henszlmann Imre *Magyarország csucsives stylü műemlékei* czimü munkájában a soproni benczések templomát is leirván, elmondja, hogy a templom karzatának közepére egy bőrből készült, festett pajzs van alkalmazva, melynek használt voltára mutatnak a hátsó részen levő karpántok. «Az elypticus pajzs szine a feketére vonuló sötétszürke gyász-szin; e pajzson látjuk a tulajdonképi régi monor czimer-pajzsot s ezen zöld hármas hegyen a ballagó kecskét, feje és nyaka fekete, többi teste aranyos, szarva vörös, a pajzs alapja ezüst. E fölött a csuporsisak alja ezüst, felső részét az előbbihez hasonló szinü növekedő (előláb nélküli) kecske teszi, még pedig sisakdiszként; a sisaktakaró, melybe végződik, szintén fekete és aranyos. Hasonló ehhez a harmadik, az elypticus pajzson megjelenő harmadik kecskefej, mely arany galléros takaróval van betakarva, lehajlott elhelyezése mintegy az alkalomhoz mért gyászt fejez ki.»

E leiráshoz Henszlmann az itt látható ábrát mellékeli.

Legkevésbbé sem csodálandó, hogy ez a rajz és leirás heraldikusainknak fel nem tünt. Mindenki azt hihette, hogy az egész, ugy a mint az ábrán látható, rá van valami emléktáblára festve, s nem régibb a XVII. század közepénél.

Valószinüleg az én figyelmemet is elkerülte volna, ha egy izben *Hefner-Alteneck* nagy munkáját a Trachten, Kunstwerke und Geräthschaften III. kötetét forgatván, meg nem látom a *kreglingeni* templom Hohenlohe-czimereinek ábráit. A három, teljesen egyforma, hosszas négyszögü, csucsbamenő pajzs középsőjén ezüst egyszarvu fővel diszitett sisak, a két szélsőn pedig a sisakon levőhöz hasonló egyszarvu fők foglalnak helyet. A rajz és a leirás minden kétséget kizárólag mutatják, hogy ugy a sisak, mint a három egyszarvu fő plasztikus, bőrből készült, s a két fő valódi középkori sisakdisz. Ezeknek a sisakdiszeknek formája s állása annyira hasonló a Henszlmann közölte rajz kecskefőjéhez, hogy megpillantásukkor rögtön eszembe ötlött: hátha a soproni halotti pajzsra is valódi, középkori sisakdisz van erősitve?

Ettől fogva nem volt nyugtom, mig a soproni sisakdiszt meg nem láttam. A legközelebbi alkalommal Sopronba utaztam, hol is első dolgom volt a benczések kis, de pompás gothikus architekturáju templomát meglátogatni. A templomba lépve, az első pillantás meggyőzött arról, hogy reményeim nem csaltak meg s a karzatra erősitett temetési pajzson egy valódi, plasztikus sisakdisz van.

A házfőnök, főtisztelendő Lóskay Fidél ur kitünő szivességgel, melyért ez uton is kifejezem hálás köszönetemet, megengedte ugy a pajzs mint a sisakdisz levételét s igy alkalmam nyilt ezen páratlan emlék pontos megvizsgálására és lerajzolására.

* * *

A heraldika legkiválóbb ismerői megegyeznek abban, hogy a czimer, középkori értelemben véve, egy alaptól, kerettől független jelvény, nem pedig jelvénynyel ellátott pajzs, mint azt a régibb iskola hivei vallották. Megerősitik ezt az elvet első sorban az emlékek, nevezetesen a pecsétek, melyeken a pecsét mezejére helyezett czimerek megelőzik a pajzsra tett czimereket, nemkülönben az irók is, köztük a legrégibb heraldikus Bartolus de Saxoferrato, kik mindig a pajzson, sisakon, vérten, zászlón stb. levő czimerről beszélnek.

Kétségtelen azonban, hogy alig nehány évtizeddel a czimerek szokásbajötte után már mutatkoznak a czimerrel ellátott pajzsok is, s körülbelül a XII. század utolsó évtizede óta általánossá válik a pajzsczimerek használata. Pecséteken, könyvillusztrációkon, sirköveken a lovagok rendszerint czimeres-pajzszsal ábrázoltatnak, a miből világos, hogy a pajzs a czimernek kedvelt, sőt majdnem kizárólagos helyéül tekintetik.

Ez a szokás két okra vezethető vissza. Egyik a czimer azon sajátságában rejlik, miszerint tulajdonosának eredetét, családi hovátartozandóságát vagy személyét megmutatja, mintegy hitelesiti, pótolva a középkorban szokatlan családnevet, mely sajátság miatt különösen ruhán és fegyveren ismertető jelül viselték. A XII—XIII. századi fegyverzeten pedig mondhatni az egyedüli hely, a hová a czimert alkalmazni lehetett, a *pajzs* volt. A másik ok a pajzsnak, különlegesen pedig a lovasság által használt csucsives (normann) pajzsnak, mint kizárólag *lovagot* megillető fegyverdarabnak, nemesi, lovagi jelvényül való használata.

Állitásunkat számos példa igazolja. Maga az, hogy czimert csak csucsos, lovassági pajzson találunk, de soha a nem nemesekből, jobbágyokból, szolgákból álló gyalogseregek kerek pajzsain, mutatja, hogy a lovas pajzsnak valamely symbolikus jelentése volt. A pajzs ezen karakterizáló voltából folyik, hogy még aránylag késői időből is van emlék, a melyen a nemes, nem hadi öltözetben, de pajzszsal, még pedig czimertelen pajzszsal ábrázoltatik. A számos ilyen fajtáju pecsétképről nem is szólva, csak azon pompás siremléket hozzuk fel, a mely a pegaui Lőrincz-templomban az 1124-ben elhunyt Groitschi Vilmos gróf emlékére állittatott.[1] A XIII. századból származó sirkövön a gróf teljes nagyságban látható. Feje fedetlen, testén drágaköves, majd bokáig érő köntös, vállán palást, pánczélnak az egész alakon semmi nyoma; bal kezében tartja a csiszolt kövekkel és ékes verettel czifrázott de czimertelen hadipajzsot, jobbjában pedig a zászlót. Ez utóbbi hübéruri, a pajzs pedig lovagi rangjának jelölésére szolgál. Nem hagyhatjuk megemlitetlenül azon érdekes pecsétet sem, a melyet Demay közöl, (Inventaire des Sceaux de la Flandre. Paris, 1873. Nro. 962.) s mely állitásunk mellett a legerősebb bizonyiték. A pecsét Mainsendeé, Gommegniesi Gobert nejéé volt. Kerek, mezejére egy veretes, de czimertelen pajzs van téve, e fölött pedig az urnő lóháton ülő alakja látható.

A pajzs ezen rangjelző voltára mutatnak a legrégibb városi és polgári pecsétek is, melyeken a czimer mindig a pecsétmezőre van helyezve.

Idővel azonban kezdték a nem-nemesek is használni a lovagi pajzsot czimerük alapjául. Részben, mert ők is lovassági szolgálatot teljesitvén (például mint valamely város őrserege) tényleg viselték a lovas-pajzsot, részben, mivel mind több-több, a lovagi jelvények viselésére

[1] Gerlach und Bösch. Todtenschilder und Grabsteine (Bécs, 1896.) 13. tábla.

jogosult nemes telepedett le a városokban s mintegy bevitte oly módon a polgárság közé azok használatát. A XIV. század elején már egész közönségessé válnak a pajzsczimeres polgári pecsétek és sirkövek. Ujabb megkülönböztető jelről kellett tehát gondoskodni s ilyenül legalkalmasabb volt a sisak, még pedig ennek azon fajtája, melyet kizárólag a nemesek viseltek: a fazéksisak.

A fazék- vagy, mint sokan nevezik, a csöbörsisak egy vékony pléhből készült s csak az arczrészen megerősitett fejfedő, melyet a láncz-szövetü csuklyára, vagy a később e helyett használt vassüvegre boritottak. Czélja, hogy az arczot a lándzsadöfés ellen megvédje, s csak azóta van divatban, mióta a lándzsatörés szokásba jött. Ez pedig a XIII. század elején történt s összefügg a tornáknak ugyanezen korba eső végleges kifejlődésével. Még a bayeuxi szőnyegen könnyü, hajitó-lándzsákat látunk, a hadban később is ilyeneket hordtak, de legtöbbnyire csak kardot. A hitelesség tekintetében minden XIV. századi kéziratot felülmuló Codex Balduineus csataképein kizárólag karddal harczolnak a lovagok. A hónalj alá szoritott lándzsának különben is csak az első rohamnál lehetett volna hasznát venni; a mint a csapatok összegabalyodtak, a lándzsát el kellett dobni. Valószinünek tartjuk tehát, hogy a speciálisan tornákon divott lándzsatöréshez való fazéksisak is különösen torna-fegyver.

Mint torna-fegyver pedig kizárólag nemesek által viselhető, miért is eleinte csak második, később, a czimerpajzs közönségessé válása után, első helyet foglal el a lovasság jelvényei között. Ezt az első, kiváltságos helyet a tornasisak részben még azután is megtartja, midőn a pajzsczimerek ujra divatba jönnek, ugyszólván a legujabb időkig, mert minősége, állása és diszitésmódja szerint a nemesség rangfokozatainak jelzésére szolgál.

Az első fazéksisakok lovaspecséteken fordulnak elő, s teljesen disztelenek. Nemsokára azután feltünnek az ágakkal, tollakkal és szárnyakkal felczifrázottak, már ezen diszitésük által is elárulva, hogy nem hadi-, hanem tornasisakok.

Általában el van terjedve az a téves nézet, hogy a XIII—XIV. század lovagjai a csatába is felczimerezett sisakokkal indultak, elterjedt pedig ez a miniált kéziratok csataképeiről, a hol gyakorta látni ütközeteket oromdiszes sisaku lovagokkal. Pedig a *czimeres* sisak tornaviselet, s hadban, ütközetben csak elvétve használtatott. Természetesen sisakok oldalukra festett czimerekkel nem jönnek számba.

A czimernek a sisakon ütközetben csak kétféle czélja lehetett: vagy ismertető jelül, vagy diszül szolgált.

Ilyen ismertető jelre a közembernek nincs szüksége; fegyverzetéről bajtársai ugy is felismerik s nem vágják le ellenség gyanánt. Különben is már kétszáz küzdő lovag közt annyi lenne az egymástól csak aprólékosságokban különböző oroszlán-, sas-, szarv- és szárny-oromdisz, hogy erről valakit felismerni alig lehetne. A vezéreknek inkább illik és szükséges ilyesféle jelvényt vagy ismertetőjelt hordani, valószinü, hogy csakis ezek hordtak czimeres sisakot háboruban; de csakis *háboruban*, nem *ütközetben*, a hol ők is szivesen letették, mert a könnyen felismerhető vezér kétszerannyi veszélynek volt kitéve, mint más. Ott van rá a példa a Képes Krónikában. Károly Róbert «*mutaverat armorum suorum insignia, quibus induerat Desev*» a kit aztán agyon is vertek az oláhok a király képében. A szöveghez illő képen világosan látható a mint a czimeres sisaku Dezső elesik, a czimertelen (de felismerhetés kedvéért koronás) vassüvegü király pedig menekül. Tehát a király, a kinek az egész seregben *egyedül* volt czimeres sisakja, azt hű vitéze czimertelen vassüvegével cserélte el.

Komolyan, életre-halálra oromdiszes sisakban nem is lehetett volna verekedni. Már a fazéksisak, rátéve a csak az arczot szabadon hagyó, láncz-nyakvédős vassüvegre, annyira kényelmetlen, oly igen akadályozza a hallást és látást, hogy el sem lehet képzelni, miként küzdhetett az ily módon megbénitott vitéz. Bizonyos, hogy a hadi sisakok sokkal kisebbek voltak a tornákon használtaknál, kevesen is viselték őket, de még igy is hajlandók vagyunk azt hinni, hogy az ütközet elején ki-ki sietett azt letenni. Hátha már most a sulyos és kényelmetlen sisakra ráerősitettek egy pár hatalmas ökörszarvat, lebegő sasszárnypárt, félméteres állati vagy emberi tagot, csörgős állványokat stb.

stb.? képtelenség lett volna karddal, csákánynyal viaskodni; ha a lovag egy tisztességes csapást akart mérni, saját sisakdiszébe kellett fegyverének megakadni, s ha a sisakot ily módon félrebillentette a fején, vagy a kardját megfogta a sisakján diszelgő szarvasagancs, akkor el volt veszve, védtelenül állt ellenfelével szemben.

Állitásunk mellett szólnak a kódexek csataképei is. A már emlitett Balduineumban csak a vezéreknek van diszitetlen fazéksisakjuk, a többiek a vassüveg fölött vagy semmit sem, vagy széles karimáju vaskalapokat és csőrös arczvértü sisakokat viselnek. A Képes Krónikában csak a királyon látunk czimeres fazéksisakot. De ennek és más kéziratok képein látható czimeres sisakoknak ugyanolyan jelentősége van, mint a királyok koronáinak, melyet a középkor naiv ábrázolása szerint még az ágyban is viselnek. Mindkettő, korona és czimer arra szolgál, hogy az egyforma öltözetü alakok közül kiismerhetők legyenek azok, a kikről a szöveg névszerint is emlékezik.

A németek, igen helyesen, czimerszerünek (wappenmässig) nevezik azokat a pajzsokat és sisakokat, a melyekre a czimerek ráillenek s a melyek czimeresen használtattak. Mi a sisakokra nézve azt is kimondhatónak véljük, hogy csakis a tornákon viselt sisakok nevezhetők czimerszerüeknek, mert a czimeres sisak kizárólag tornákon szerepelt.

Lássuk mármost röviden a czimerszerü sisakok és a sisakdiszek fejlődését.

A legrégibb czimeres sisakok a lapos tetejü fazéksisakok; előrészük domboru, alkalmazkodik az arcz alakjához, középen s néha a szemnyilások körül erős érczpánttal vannak ellátva. A menynyire a pecsétek és képek mutatják (mert eredeti tudtomra nem maradt fenn), nem voltak nagyok s nem értek le a vállakig. Ezek a sisakok valójában nem egyebek, mint orrvédő helyett arczvérttel ellátott s meglapitott tetejü vassüvegek (bassinet). Heraldikai diszitésük rendszerint a szines csikokkal való befestésben állott; nem ritkán oldalukra volt a tulajdonos czimere festve, végre néha kiemelkedő diszszel vannak ellátva, mely diszek közt a fagalyak, szárnyak, tollak, czimeres zászlócskák és táblák (Schirmbretter) játszák a főszerepet. A XIII. század harminczas éveitől kezdve a sisak mind nehézkesebbé, formátlanabbá válik. A könnyü rostélyszerü, átlyuggatott és az arczhoz alkalmazkodó előrész helyett merev, élbe menő s vastag pléhből készült jön szokásba, a melyről könnyebben csuszhatik le a lándzsa vége. Az egész századon keresztül ez a forma marad meg, többféle változatban, de mindinkább nehezebbé, alaktalanabbá válva. A sisak már akkora, hogy nem a fejen, hanem a vállon nyugszik s a fő szabadon mozoghat benne. Még a század elején használt sisakdiszeken meglátni, hogy nagyobbára a sisak tetejére alkalmazott hüvelybe vannak tűrve s onnan bármikor levehetők, de később az enormis nagyságu szarvak s az egész sisakot körülfogó toll- és zászlóbokréták, csengős, szalagos alkotmányok szükségkép rá vannak erősitve a sisakra s igy az ilyen sisakok kizárólag tornán voltak használhatók.

A XIII. század vége felé már erősen szembetünik a torna- és hadisisak közti különbség. A harczjátékokon mindig a régi modoru fazéksisak szerepel, e hadban már csak ritkán és czimertelenül. Gyakori ellenben az arczvértes vassüveg és a vaskalapok több faja. Hefner-Alteneck és Meyerfels szerint a tornasisakok nem ritkán bőrből készültek s csak előrészük volt vaslemezből. Mennyiben van igazuk, adatok hiján megállapitani nem lehet, az általuk felhozott kreglingeni bőrsisak csak temetési jelvénynek látszik. Tény azonban, hogy a gyüjteményekben előforduló fazéksisakok közt alig akad olyan, a melyen a sisakdisz megerősitésére szolgáló nyilások, lyukak vagy pántok volnának láthatók. Én csak egy, a XIII. század végéről vagy a XIV. század elejéről való, ilyen sisakot ismerek, melyet Lincz környékén leltek egy patak medrében s a mely most is az ottani múzeumban őriztetik,[1] ennek tetején a sisakdisz feltüzésére szolgáló pánt ma is meg van.

A XIII. század végéig használt sisakdiszeknek mindössze csak annyi közük van a czimertanhoz, hogy egyik-másik később a teljes czimerbe felvétetett, s valódi sisakczimerré vált. Heraldikus oromdiszekül csak azok tekinthetők, a melyek akár a régi czimeralakot vagy annak

[1] Hefner-Alteneck. Trachten etc. 163. tábla.

valamely részét, akár pedig egy ujonnan választott czimert plasztikusan ábrázolnak s *a melyek a pajzson viselt czimerek minden jogi tulajdonságaival fel vannak ruházva.*

Hogy miért kezdték a czimert a tornasisakon hordani, azt már fentebb megmutattuk. A sisak kiszoritja a közönségessé vált pajzsot. Egy ideig a pajzs, kivált pecséteken, alig szerepel; a tornákon a heroldok a sisakczimereket vizsgálják meg a helyesség szempontjából Helmschau) s az uralkodók sisakczimereket adományoznak. Különösen észlelhető a sisakczimer ilyetén kizárolagossá válása a magyar heraldikában.

A sisakczimerek a régi czifraságokat mihamarább kiszoritják a használatból. A tollak és forgók helyett bőrből formált alakok jelennek meg a tarka szövettakarókkal is diszitett sisakokon. Tisztán csak technikai nehézségek okozták, hogy a czimeralaknak többnyire csak egyes darabját helyezik a sisakra; a középkori ember azonban az ilyen részt rendszerint az egész helyett vette s az «előtörő» vagy «kinövő» sisakdiszeknek egész alak felelt meg a pajzsczimerben.

A XIV. század végén a fazéksisak átalakul csősisakká (Stechhelm), a mely a XV. század második felében éri el teljes kifejlődését. A feltüzött oromdiszek ritkává válnak, a csősisakra a plasztikus czimer ugy van ráhelyezve, hogy az mintegy a sisak folytatásának látszik. A XV. században szokásba jövő kard- és buzogány- (helyesebben bunkó-) tornához a rendszerint bőrből készült rostélysisakokat használják. Ezek mindig oromdiszszel voltak ellátva, melyet vivás közben a lovagok leszelni vagy leütni igyekeztek.

A hovatovább álarczosjátékok rangjára sülylyedő tornákon a XV. század dereka óta, a czimerek helyett fantasztikus sisakdiszeket kezdenek viselni. Bár a német czimerlevelek szokott kifejezése szerint a czimerek «zu Schimpf und zu Ernst» egyaránt használhatók, mégis sokak előtt visszatetsző lehetett a czimernek tréfás játékok czéljaira való felhasználása. Az ismert czimerek viselése különben sem felelt volna meg a «Mummerey» czéljainak.

A XVI. század első harmadával elmulik a sisakdiszek divatja s a czimer fontos részévé lett oromdiszes tornasisaknak ezentul már csak ábrázolásai használtatnak.

A sisakdiszek készitése a XIV—XV. században a festők munkakörébe tartozott. Ismerjük I. Lajos király udvari czimerkészitőjének nevét, a ki egyik oklevélben cimerariusnak, másikban pictornak neveztetik, s a ki sopronmegyei medvesi birtokos volt.[1] A cimerarius kétségtelenül sisakdisz-készitőt jelent, a mint hogy Róbert Károly király czimeradományozó oklevelei világosan megmutatják, hogy a czimer szó még az ő idejében *cristá*-t jelentett.

A készitésmódról érdekes felvilágositással szolgál a XV. század elején élt *Cennino Cennini da Colle di Valdelsa* «Trattato della pittura» czimü müve.[2] Az erről szóló fejezetet forditásban ide iktatjuk.

«*Tornákhoz és ünnepélyekhez való sisakdiszeket és sisakokat készíteni:*

Ha netalán a tornákhoz avagy a felsőbbség által tartatni szokott ünnepségekhez való sisakdiszeket vagy sisakokat kell készitened, ugy először is fehér bőrre van szükséged, de a mely ne készült légyen mással, mint afonyával vagy gubicscsal. Feszitsd ezt ki s rajzold rá a sisakdiszt tetszésed szerint. Rajzolj ily móddal kettőt, varrd őket egymáshoz, de hagyj akkora darabot nyitva, hogy azon át az egészet homokkal tölthesd és egy pálczácskával elegyengethesd. (Itt kimaradt a magától értetődő utasitás, hogy a bőr megnedvesittessék.) Ha ezzel készen vagy, tedd ki több napon át a napra s ha jól megszáradt, szedd ki belőle a homokot s vond be a sisakdiszt a gipszszel való alapozáshoz használt enyvvel kétszer-háromszor. Azután végy durva, enyvvel egybeőrlött gipszet, gyurd egybe kóczczal, hogy körülbelül olyan legyen, mint valami tészta. Ezt a gipszet kezd felrakni s vele mintegy vázlatot készíteni, s emberi vagy állati formát, akár pedig egy madárét, ugy a mint kell, adva a sisakdisznek, lehetőleg a valódihoz hasonlóan. Ez megtörténvén, végy az enyvvel egybeőrlött durva gipszből, mely olyan legyen, hogy az ecsetből folyjon és vond azzal be háromszor

[1] Magyar Történelmi Tár, IX. k. 118. és 120. ll.

[2] Quellenschriften für Kunstgeschichte, I. kötet. (Bécs, 1888.)

vagy négyszer. Ha ez megszáradt, vakard és simitsd, mint a hogy a fatáblára való munkát készited. (T. i. a fára irt képek gipsz alapját.) Ugy a mint a képeknél mutattam, finom gipszszel alapozd a sisakdiszt is. Ha száraz, (ujra) simitsd és vakard meg. Hogyha üveg szemeket kell betenni, erősitsd meg őket a dombormüvekhez való gipszszel . . .» stb. A befestés ugyanolyan módon és eszközökkel történik, mint a képek festése.

Ezen készitésmód általánosan el volt terjedve. A fenmaradt nehány sisakdisz és a számos, azok módjára készült plasztikus halotticzimer nagyobbára igy van csinálva.

Az eredeti sisakdiszek igen pusztuló anyagból lévén készitve, kevés kivétellel megsemmisültek. Alig egynehány példány maradt korunkra, ezek is mind csak temetéseknél használt s tornákban soha sem forgott sisakczimerek. Ezekkel szemben a soproni, kétségtelenül látható lévén rajta a használat nyoma, mint egyedül ismert *valódi* sisakczimer, különös figyelemre méltó.

A nevezetesebb s az irodalomban ismert sisakdiszek a következők:

A XIV. század derekáról való, kétségtelenül hiteles fazéksisak, egy nem rá tartozó és nem hozzá illő, Boeheim által XV. századinak mondott sisakdiszszel ellátva; a bécsi udvari műtörténeti múzeumban. Eredetileg a seckaui templomban a *Prankh* család egyik tagjának halotticzimere fölött állott, miért is az irodalomban a Prankh-sisak néven ismeretes. Az oromdisz egy hosszukás teknőforma alapból kinövő szarvpár; a szarvak félkörösen fogazott tarajjal vannak ellátva. A szarvak aranyosak, a taréj ezüst. Az egész fából van, bőrrel s ezen felül vászonnal bevonva; a festés, illetve aranyozás kréta alapon történt.[1] Nagyon valószinű, hogy az egész sisakdisz csak XVI. századi munka, mert a XV. században, a mikor még a fazéksisakok nem tartoztak a ritkaságok közé, nem illesztették volna azt olyan ügyetlen módon a sisakra, mint a hogyan van.

Három darab sisakdisz a kreglingeni templomban. Fentebb már emlékeztünk róluk. Hogy csak emlékül szolgálnak s legfeljebb csak valamely temetésnél, a koporsóra téve tehettek szolgálatot, azt a középső kétségen kivül igazolja. A bőrből készült s aránylag igen kicsiny egyszarvu fő ugyanis egy hasonlag bőrből való drótpántos, esetlen bőrsisakra van erősitve, a mely tornán soha sem szerepelhetett. A másik két sisakdisz az elsőhöz teljesen hasonló, de sisak már nincs alattuk, egyszerüen rá vannak egy-egy temetési pajzsra szegezve. Anyagukról és készitésmódjukról Hefner-Alteneck alig mond valamit. Leirásából mindössze annyi tünik ki, hogy a sisakdiszek bőrből vannak s igen összezsugorodtak. Ő korukat a XIV. század végére teszi, de ezen feltevést kizárja a sisak alakja, melynek a valódi fazéksisaktól merőben elütő formája, valamint az egésznek kinézése mutatja, hogy ezen minden körülmények közt nagyérdekü emlékek legalább egy századdal ujabbak.

Mint teljes biztonsággal ismert koru emlékek, igen becsesek az eredetileg a bécsi Szent-István templomban, jelenleg Bécs város múzeumában őrzött osztrák tartományi czimerpajzsok, hozzájuk való czimeres sisakokkal, számszerint husz darab.[1] Közülök öt IV. Albert osztrák főherczeg, a többi IV. Frigyes császár temetésén 1463., illetve 1493-ban használtatott diszitési czélokra. Az ujabb sisakok mind koronával s abból kiemelkedő czimerrel ellátott rostélysisakok, az 1463-ikiak pedig igen egyszerű készületü csősisakok tetejükből kinövő diszekkel. Valamennyi disznóbőrből készült, a mely valószinüleg a Cennini által leirt módon formáltatott ki. A sodrott beszegést, valamint a rostélyzatot vastag kender-kötél szolgáltatta. A sisakdiszek részben bőrből, részben fából vannak csinálva s a sisakokkal egyetemben gipszszel bevonva, melyre azután a heraldikus befestés alkalmaztatott. Egykoru feljegyzések tanusága szerint e sisakokat a temetéseken a koporsók előtt vitték.

Meyrick egy XIV. századi czimeres sisakról tesz említést,[2] a mely egy sir fölött volt a Prankh-sisak módjára elhelyezve s mely később a Tower-be került. A sisak maga eredeti,

[1] Jahrbuch des heraldisch-genealogischen Vereins Adler. V. évf.

[1] Szines ábrákkal ellátott ismertetésük: Heraldisch-Genealogische Zeitschrift, III. k. (Bécs, 1873.)

[2] Critical exquiry into ancient armur.

BELMANN J. BUDAPEST.

XV. SZÁZADI MAGYAR SISAKDÍSZ A SOPRONI BENCZÉSEK TEMPLOMÁBAN.

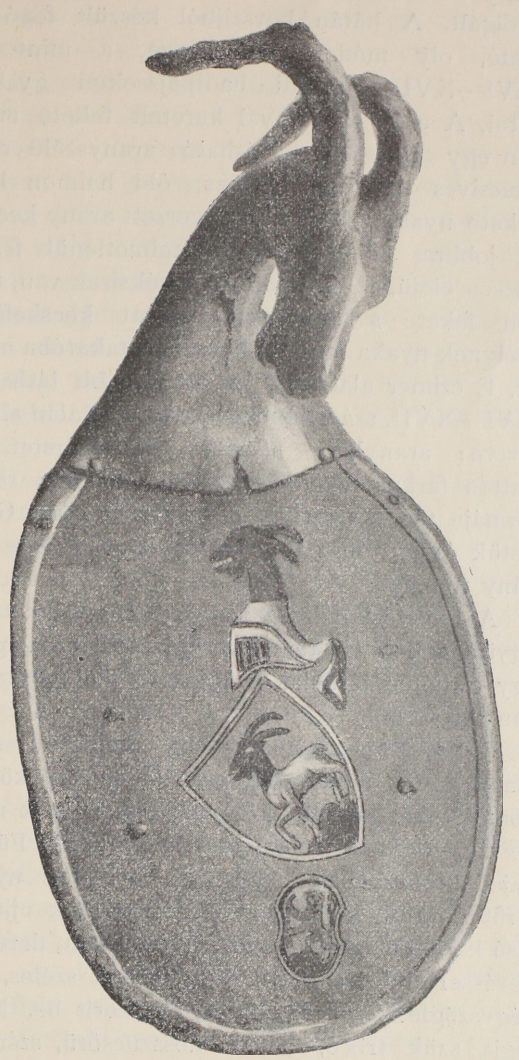
közönséges fazéksisak, a rajta levő oromdisz legjobb esetben a XVI. század produktuma, ha ugyan nem modern hamisitvány.

Demmin, a kinek kritikátlansága és felületessége eléggé ismeretes, közöl «Die Kriegswaffen» stb. czimü munkájában a párisi Musèe d'artillerie-ből két, kétségen kivül hamis, oromdiszszel ellátott fazéksisakot s egy ugyancsak hamis, XIII-ik századinak mondott czimeres vassüveget a madridi Armeria Real-ból. Ez utóbbinál még neki is kételyei vannak a hitelességet illetőleg.

Ennyi mindössze, a mit eredeti sisakdiszek felől az irodalomból össze tudtunk szedni. Az ismertek közt egyetlen egy sincs, a melyről kétségtelenül meg lehetne állapitani, hogy tornajátékon használatban volt, sőt a hitelesekről biztosan tudjuk, miszerint csak temetésnél szerepeltek s akkor sem valakinek a fejére huzott, hanem csupán használhatatlan, modern szóval élve cachirozott sisakon.

A Sopronban feltalált magyar sisakdisz tekinthető tehát az első ismert valódi, torna-sisakon viselt cimiére-nek, a mely tehát ezért megérdemli, hogy vele kissé bővebben foglalkozzunk.

Sisakdiszünk egy csinosan formált bakkecskefőt ábrázol. Vastag, durva bőrből készült, kétségen kivül a Cennini ajánlotta, fentebb ismertetett módon. A nyak hátsó részén borda fut végig, az összevarrás helyét mutatva. Az egész gipszes anyaggal van bevonva s ezen felül be van festve. A festés hátul még a régi, elől meg van ujitva, mely ujitás egykoru lehet az emlékpaizszsal, a melyre a kecskefő rá van szegezve. A fő különben fekete, vörös szarvakkal és szájjal, alól tenyérnyi széles sárga (elől aranynyal átfestett) szegélylyel, mely hátul, leffentyüszerüleg lévén ott a bőr meghosszabbitva, körülbelül mégegyszer olyan széles. Az egésznek a leffentyüvel együtt számitott magassága fél méter, a jobb szarv tövétől hegyéig 29 cm. Alsó nyilásának átmérőjét mai helyzetében megmérni lehetetlen. A széleken meglátszik a szögek helye, melyekkel egykor a kecskefő valamely sisakra volt erősitve.[1] A nyak bal oldalán egy befoldott, vágás vagy lándzsadöfés szakitotta nyilás mutatja, hogy sisakdiszünk egykor tornákon használtatott.

Az idő különben eléggé megkimélte a romlékony emléket, bár a pajzsra való felszegezés következtében az egész kelleténél jobban meggörbült s a gipszburok az óságtól helyenként fölrepedezett.

A pajzs, a melyre az oromdisz durván rá van szegezve, 63 cm. magas és 57 cm. széles; alakja hosszas kör, anyaga vékony, a kiszáradás következtében homoruan hajló deszka, be-

[1] A sisak minden bizonynyal a XV. században használt csősisak volt; fazéksisakra a kor miatt nem gondolhatunk, a rostélysisakok pedig bőrből készült és lapos tetejük miatt mindig egy szárból kiemelkedő diszszel voltak ellátva.

lül vörösesbarna, erős disznóbőrrel, kivül durva vászonnal bevonva. A vásznat vékony gipsz- vagy kréta-réteg fedi, mely a festés felvételére szolgált. A hátán bőrszijból készült fogó látható, oly módon felszegezve, a mint azt XVI—XVII. századi hadipajzsokon gyakran látni. A pajzs aranynyal keretelt fekete mezején egy teljes czimer látható: aranyszélü ezüst csucsives pajzsban hármas zöld halmon lépő, fekete nyaku, vörössel fegyverzett arany kecske. A jobbra dülő pajzson értelmetlenül festett rácsos elejü, jobbra fordult fazéksisak van, tetején fekete s aranynyal vágott kecskefővel, melynek nyaka hasonló mázu kis takaróba megy át. E czimer alatt egy másik, kisebb látható a XVI—XVII. század modorában idomtalan alapra festve: aranyban, hármas zöld halmon álló kettős farku, fekete oroszlán, valamely szarvformáju tárgyat tartva. E czimer mellett G. L. betük és egy már teljesen lekopott felirás halvány nyomai.

A temetési pajzs a rászegezett sisakdiszszel együtt a benczés templom karzatának közepére, egy térdeplő férfialakot ábrázoló szobrocska alá van akasztva.

Az 57 cm. magas szobor, melyet Henszlmann annak idején elég gyarló rajzban közölt, homokkőből készült, közepes, művészinek nem, de ügyetlennek sem mondható munka. Fürtös haju, körszakállas s bajuszos, meztelen nyaku férfit ábrázol, kinek törzsét hosszu szük ujju, az alsó karokon kerek gombokkal ellátott, derékon kevéssel alul érő kabát fedi, melyet széles, elől négyszögletü csattal ellátott öv szorit be. Nadrágja szük trikó, lábain hosszucsőrü, szárnélküli czipők. Kabátjára kurta, bőrredőjü mantilla van vetve, melynek olasz divatu csuklyája egykor a köpenynél is hosszabb lehetett, ma azonban le van törve. A mantillát elől öt nagy gomb tartja össze. Az alak egy sziklához támaszkodik s kezeivel feje fölé félkörben gördülő mondatszalagot tart, melyen felirásnak semmi nyoma.

A csinos szobrocskát számos festék-réteg fedi. Eredetileg vörösre volt mázolva, ugy mint az egész templom. Ezen három vagy négy átfestés vehető észre. Mai szinei a XVII. századból valók, a mikor is az olasz ruhából magyart csináltak. A kabátot zöldre, a köpenyt fehérre mázolták; ez utóbbi piros és zöld szalaggal van beszegve. A nadrág ugyancsak zöld,

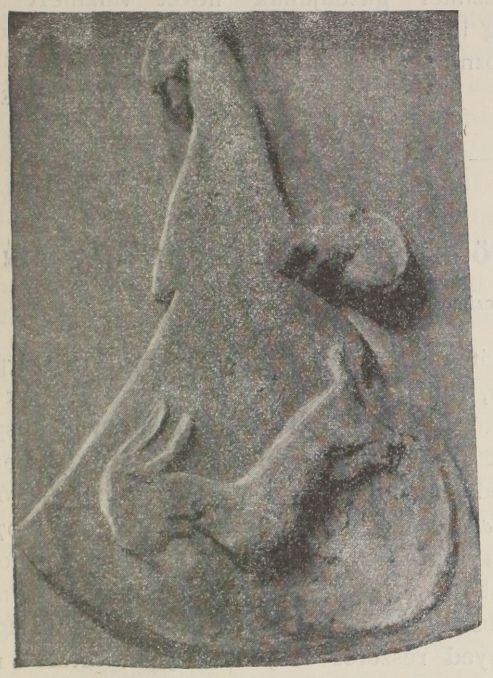
lábaira pedig rövid száru sárga csizma van festve. A csuklya és a czipők hegye le levén törve, felületes szemlélő nem is ismeri fel a ruha olaszos szabását. Henszlmann a XV. század magyar viseletét vélte a szobrocskán felfedezni.

E szobor kétségkivül a templom egyik jóltevőjét, valószinüleg átépittetőjét ábrázolja s az alatta lógó sisakdisz egykor az ő tulajdona lehetett és az ő emlékére akasztották azt képe alá. Feltevésünkben megerősit a templom egyik pillérjén látható faragvány: repülő angyal, balkarjára füzött már kivehetetlen alaku és ábráju pajzszsal, jobbjával kecskefős sisakot (melynek eredeti formája már szintén meghatározhatatlan) tartva.

Ugy a szobor, mint a pilléren levő dombormű a XV. század végén készülhetett, a mikor a templom karzata épült s az egész templom átalakittatott. Van azonban a templomban egy jóval régibb, a templom épitése idejéből, a XIV. század elejéről való kőczimer, a mely eredetileg a torony kapuja fölé volt illesztve, de onnan Storno Ferencz által a torony «res-

taurálása» alkalmából levétetett s egy nevetséges módon nem az eredeti helyre, hanem a karzatra akasztott, XVI—XVII. századi pajzshoz hasonló czimerrel helyettesittetett.[1] Még furcsább, hogy Henszlmann nem az eredeti, hanem a Storno-féle czimer rajzát közölte, miért is szükségesnek láttuk azt itt az eredetiről vett képben bemutatni.

A homokkőből készült, már igen rongált[2] czimer csucsives pajzson naturalisztikusan ábrázolt kecskét mutat. A pajzson aránylag kicsiny fazéksisak van, czimerül kecskefővel és ebből

lefolyó rövid takaróval diszitve. Szemmel látható, hogy a templomban levő pajzs czimere ezen kőczimer rossz másolata.

A két czimer, t. i. a toronyra való és az egyik pilléren levő, a templom egész históriáját elmondja. A templom eredetileg a ferenczrendiek tulajdona volt, a kik a XIII. század derekán telepedtek meg Sopronban s kiknek első temploma a mostani mellett állott, róla bő leirást találhatni Henszlmann idézett művében káptalanház (!) czim alatt. Idővel ez szüknek bizonyulván, a XIV. század első harmadában a barátoknak valamely gazdag patronusuk akadt, a ki számukra a mostani templomot épittette. Ennek a pártfogónak a czimere volt a toronyba falazva. A patronátus innen kezdve ugyanezen család kezében maradt, mert a XV. század vége felé eszközlött átépitést is ez végezteti, a miről a pilléren levő czimer és az ekkor készült karzat szobrocskája tanuskodik. Hogy a család a XVI. század végén vagy a XVII. elején már kihalt, arra mutat a sisakdisz alatt levő czimerpajzs, melyen rajta van ugyan még a templomépitő család czimere, de alatta ott van a valószinüleg leányági utódé is, a ki ősei iránti kegyeletből helyeztette a pajzsot az ősök által emelt templomba.

Henszlmann meghatározta a család nevét is, de nézetét hitelesnek egyátalán nem tartjuk. Ő ugyanis egy Rómer Flóristól kapott XV. századi *festmény* alapján a czimert a Szent-Gróti családénak tartotta. E «*festmény*» pedig nem más, mint a *Grünenberg Konrád* czimeres könyvének LVI. lapja, (a mit azonban Henszlmann nem tudott), melyen a következő három czimer látható: fehér és kékkel hasitott pajzson váltakozó szinü, jobbra néző egyfejü sas. Sisakdisz a sas kinövőleg. Fehér és vörössel hasitott pajzson váltakozó szinű egyfejü sas; sisakdisz pirossal és fehérrel koczkázott hegyes, felhajtott szélü süveg, tetején piros-fehér strucztollakkal. Az első felett: *Herczog von der Linden in Vngern* góth felirás, (ez a lindvai Bánffiak czimere akar lenni), a másodiknál: *Der Herczog von Limppeich in vngern.* A harmadik czimer: fekete mezőben ezüst szarvu koronás arany kecskebak, sisakdisz ugyanaz előtörőleg. Felirata: *Herzog Zangerol vs der Furffig.* Ebből a *Zangerol*-ból kisütötte Henszlmann, hogy az *Szent-Grót*-ot jelent. Ő azonban nem ismerte a Grünenberg-féle czimer szineit s nem tudta azt, a mi pedig az oklevelekből kitünik, hogy a zalamegyei Szent-Gróti család még a XV. század vége előtt kihalt. Különben is igen merész kombinácziő volna azt hinni, hogy egy Zala vármegyében birtokos család Sopronban épittessen templomot s legyen annak több mint másfélszáz éven át patronusa. Egy Girolt vagy Gerolt nevü község volt Sopron

[1] Az eredeti most a benczés kolostor lomtárul használt XIII. századi kápolnájában, egy sarokba dobva hever.

[2] A törések jórészt frissek s a toronyból való levétel idejéből származnak.

megyében is, róla nevezte is magát egy vagyonos nemes család a XIV. században, ez azonban számításba nem is jöhet.

A Fürffig nem más, mint Fürth vagy Pfyrth grófság s igazolja, miszerint Grünenbergnek egyátalán nem volt szándéka ott valamely magyar család czimerét ábrázolni.

Minden fáradozásom daczára sem voltam képes a soproni czimerek és a sisakdisz tulajdonosát meghatározni. A Sopron környékén székelt nemes családok közül a nevezetesebbek, a melynek ilyen templom épitésére elég vagyonnal rendelkeztek, jobbára az Ost, Csák, Ráthold, Győr, Gutkeled és Héder nemzetségéből származtak, czimereiket ismerjük, de azok a szóban forgótól merőben különböznek. Van ugyan egy vasmegyei család, a melynek Sopronmegyében is voltak birtokai s a mely kékben fekete bakkecskét viselt, de erre ép ugy nem lehet gondolni, mint akár a hasonló czimerrel élő Berzevicziekre.

Vizsgálódásaink eredményét tehát a következőkben foglaljuk egybe:

A soproni benczések templomában egy a XV. század végéről származó eredeti és használatban volt sisakdisz őriztetik, melynek tulajdonosa, bár szobra és kőbe vésett teljes czimere is fenmaradt, ismeretlen. Remélhető azonban, hogy a czimer gazdájának nevét valamely most még lappangó pecsétből sikerülni fog meghatározni.

VARJÚ ELEMÉR.

A DOLHAI ÉS PETROVAI PETROVAYAK TÖRTÉNETE 1450-TŐL NAPJAINKIG.

(Második közlemény, hét czímerrajzzal.)

III. László 1672 szeptember 8-ikán született Szent-Mártonban, épen a zenebonakor, megkereszteltetett Ungvártt. Keresztatyja Putnoky Ferencz volt, keresztanyja pedig Nádasdy Julia. Iskoláit Kassán a jezsuitáknál végezte, a kiktől 1693 szeptember 15-ikén ájtatosságát és jó erkölcseit dicsérő szép bizonyitványt kapott.[1] Ezután anyai nagyatyjának, báró Nyáry Zsigmondnak unokatestvére, herczeg Esterházy Pál nádorispán és Pest-Pilis-Solt megyék főispánja maga mellé vette, s egyike volt azoknak, a kiket a nádorispán 1700-ban a máramarosmegyei jobbágytelkek összeirására kiküldött, a mely alkalommal a nagyatyja *Petrovay György* által elzálogositott bedői birtokra 100 magyar forintnyi auctiót vett fel.[2] 1701- és 1702-ben Bécsben járt a «neoaquistica commissio»-nál Hevesmegye megbizásából és mint a báró Nyáry örökösök meghatalmazottja,[3] sőt már 1697-ben is fáradozott ebben az ügyben Rakovszky Menyhérttel együtt.[4] Előbb Gyöngyösön lakott, utóbb 1702-ben házat és majort épittetvén Karácsondon, oda tette át lakását, de a honnan 1703-ban, mint császárpártinak, Budára kellett menekülnie a felkelők elől. Ekkor már Pest-Pilis és Solt megyék alispánja volt s hevesmegyei birtokait Rákóczy Ferencz fejedelem 1704-ben testvéröcscseinek, *Petrovay Ferenczneк* és *Jánosnak* adományozta. 1707-ben arra kérte levélben öcscsét *Ferenczet*, hogy a Pest-Pilismegyében szerzett birtokairól, az akkor elpusztitva lévő egész Tétényről és Apostag egy negyed részéről kérjen a fejedelemtől a maga nevére adománylevelet, nehogy ezen birtokok idegen kezekbe kerüljenek. 1701 június 6-ikán nőül vette *Felső-Vattai Wattay János* ismeretlen keresztnevü 16 éves leányát,[1] de a ki már 1702-ben épen házasságuk évfordulóján elhalálozott Gyöngyösön s ott temettetett el nagy

[1] Leszármazása következő:

Felső-Vattai Wattay idb. Pál
(Budai Bornemisza Bolgár Anna)

János 1701—20 (1. Doroghffy Mária 2. . . . . .)	ifju Pál (Jánoky Mária)
István 1701—20 (Garamszeghi Géczy Anna 1716)	
1-től N. sz. 1685 † 1702 (Petrovay László)	Anna 1723 2-től N. (Okolicsányi Mátyás †723)

[1] Eredeti okiratok.
[2] U. az.
[3] U. az.
[4] U. az.

fénynyel 1702 június 13-ikán. 1703-ban ismét házasságra lépett *Király-Daróczi Daróczy Istvánnak*, tolnamegyei alispánnak, tatai vicekapitánynak és paksi harminczadosnak Sokoray István néhai vitéz tatai kapitány ismeretlen nevü leányától született leányával, a 14 éves *Klára Juliánnával*, a ki az akkori viszonyokhoz mérten igen jó nevelésben részesült a pozsonyi apáczáknál s a ki németül is jól beszélt és irt is. *Petrovay László* megmaradt a császári párton élte fogytáig; mint Pest-Pilismegye alispánja halt el Budán 1707-ben, s ott temettetett el május 17-én a Mátyás-templomban a Szent-István király oltára alatti sirboltban.[1] Sirkövét nem lehetett megtalálni, sőt azon helyet sem tudták 1889-ben megmutatni, a hol Szent-István király oltára állott. A templom ujitásakor összeszedték a sirboltban talált csontokat s együvé hantolták el a temetőben. Első neje gyermektelenül halt el, a másodiktól azonban egy leánya és három fia maradt: *Juliánna, Orczi Orczy Sándorné*, valószinüleg Gyönyösön vagy Karácsondon született 1703-ban; *II. Pál* (Miklós), született Budán, megkereszteltetett 1704 deczember 7-ikén, keresztapja volt Söter Ferencz, Pest-Pilis és Solt megyék volt alispánja, keresztanyja neve olvashatatlan;[2] *II. József* (István), született Budán, megkereszteltetett 1706 január 21-ikén, keresztatyja gróf Koháry István tábornok, keresztanyja pedig Pironini báró Kuschlan Julia volt,[3] és *IV. László* (utószülött), született Budán, megkereszteltetett 1707 szeptember 30-ikán, keresztatyja báró Pfefferhoven Ferdinánd, keresztanyja pedig báró Kuschlán Rozina volt.[4] Az özvegy, *Daróczy Klára Juliánna*,[5] előbb Landskron Sándor kapitányhoz (1714), ennek halála után pedig báró Schleinitz Gottlobhoz (1717) ment nőül, élt még 1726-ban is.

II. József (István) és *IV. László* kis korukban haltak el.

II. Pál (Miklós) 1726-ban tiltakozott a váczi káptalan előtt Száraz György ellen (a ki 1731-ben báróságot kapott) Tétény falu elfoglalása miatt.[1] Élt még 1729-ben is, de utóbb gyermektelenül halt el.

VII. János (V. János és báró Nyáry Zsuzsanna fia) 1685 június 6-ikán született,[2] a grammatikát az ungvári jezsuita kollegiumban tanulta, 1702-ben bátyja *László* mellett volt joggyakorlaton, 1707-ben jelen volt a felkelők sajókörömi táborában.[3] Ugyanazon évben adományt kapott Rákóczy Ferencz fejedelemtől bátyjával *Ferenczczel* együtt testvárbátyjuk, a császárpárti *Petrovay László* hevesmegyei birtokaira.[4] 1705-ben nőül vette *öreg Bottyán János* és Závody Erzsébet leányát *Máriát*. Meghalt 1708 július 8-ikán Gyöngyösön s ott temettetett el fényesen a barátok templomában, temetése 244 forint 83 denárba került.[5] Gyermekei nem maradtak. Ozvegye utóbb Almásy Ferenczhez ment nőül.

III. Ferencz (V. János és báró Nyáry Zsuzsánna fia) 1678 július 24-ikén 9 óra tájban született. Keresztatyja báró Perényi János volt, keresztanyja pedig báró Barkóczy Istvánné Dessewffy Klára.[6] 1694- és 1695-ben az ungvári jezsuita kollegiumban tanulta a rhetorikát, hol mint az «alma sodalitas Beatæ Mariæ Virginis ab Angelo» tagja oly erkölcsös és ájtatos életet folytatott, hogy a sodalitas vicerektorának választatott meg, miről 1696-ban igen magasztaló bizonyitványt kapott. 1697-ben jelen volt mostoha nagybátyja (édes anyjának mostoha öcscse) gróf Zichy Péter szabolcsi főispán kiséretében, midőn az leánynézőbe Homonnára utazott gróf Homonnay Zsigmondékhoz.[7] A felkeléskor, miután Ungvár is meghódolt, a fejedelemhez csatlakozott; tábori felszerelése 600 forintba került.[8]

[1] A budavári Nagy-Boldogasszony-templom anyakönyvéből.

[2] U. onnan.

[3] U. onnan.

[4] U. onnan.

[5] Leszármazását ezen tábla mutatja:

Király-Daróczi Daróczy Zsigmond 1663
(Pákosi Paksy Anna 1663)
|
István † 1709-ben Budán
(Sokoray . . .)
|
Klára-Juliánna sz. 1689—1726 (1. Petrovay László 2. Landskron Sándor 1714 3. Báró Schleinitz Gottlob 1717) — Katalin 1700—1743 (Báró Száraz György 1726—1731)

[1] Váczi káptalan, Contradic. C. Anni 1726. pag. 459.

[2] Atyjának sajátkezü feljegyzése.

[3] Onnan keltezett eredeti levele.

[4] Eredeti.

[5] Eredeti.

[6] Atyjának sajátkezü feljegyzése.

[7] Eredeti levele.

[8] Eredeti.

1706 április 23-ikán már ezredesnek (vicekapitány) irta magát, a midőn Nagy-Szombat táján táborozott, de már ekkor betegeskedni kezdett,[1] 1708 deczember 28-ikán megvizsgálván hadait, azokat téli szállásra Szabolcs vármegyében helyezte el.[2] Meghalt aszkórban 1709-ben Ungvártt, s ott temettetett el deczember 4-ikén; ugyanakkor tömegesen haltak el Ungvártt pestisben, de egyedül csak őt temették el nagy pompával, temetése 180 forint 48 polturába került — a többi halottak egyházi szertartás nélkül közös sirokba földeltettek el.[3] Nejétől, *Árvay Máriától*,[4] kit 1702-ben vett nőül, s ki mint özvegy 1715-ben még élt, három gyermeke született: *IV. Ferencz*, született Ungvártt 1703 október 9-ikén, meghalt másnap,[5] *Klára*, született 1704 szeptemberben, meghalt Ungvártt 1705 október 2-ikán[6] és *I. Antal*.

I. Antal valószinüleg Császlóczon született 1706-ban vagy 1707-ben. Iskoláit bizonyosan Ungvártt kezdette meg. 1726-ban Pesten volt joggyakorlaton a királyi táblánál.[7] Járt az olasz egyetemeken is, s onnét két kitünő hegedüt hozott magával, melyek egyikét fia *József*, az akkori hires ungvári czigánynak és magyar zeneszerzőnek, Tyutyunak ajándékozta, a kinek utódainál teljesen elpusztult, a másik hegedüt 13 év előtt adta el *Petrovay Ákos* egy ismeretlennek, kitől 1886-ban Bodó Károly borsod-balatoni római katholikus lelkész birtokába került. *Petrovay Antal* maga is hegedüs lévén, annyira kedvelte a zenét, hogy élte fogytáig mindenhová elkisértette magát veres egyenruhába öltöztetett czigánybandájával. 1730-ban Ungmegye aljegyzője, 1733-ban hadi pénztárnoka és főjegyzője, 1740-ben főpénztárnoka, 1741-ben főjegyzője és egyik országgyülési követe volt. 1742-ben másodalispánná, 1747-től pedig haláláig, 1766-ig első alispánná választatott mindenkor egyhangulag, mint ezt Ungvármegye jegyzőkönyvei tanusitják. Árván maradván 3 éves korában, édes anyja *Árvay Mária* és nagynénjének férje, a később bárói rangra emelt Orczy István gyámsága és gondnoksága alatt nevelkedett. Nagykoruságra jutván, igyekezett még a nagyszülei által elzálogositott részjószágokat kiváltani, 1730-ban a litkei Pap Ferencz nevü jobbágyot, 1734-ben az eszenyi Gonda Mihály-féle és a bezdédi Nagy Mihály-féle telkeket, 1735-ben egy pinczerészt a szerednyei hegyen, 1736-ban az eszenyi Orosz János-féle pusztatelket, 1737-ben az ágtelki Tóth Gábor-féle telket, 1752-ben egy andrasóczi és egy szerednyei puszta-telket, 1756-ban a bezdédi Kemecsei Ferencz-féle telket, 1761-ben a kisvárdai paputczában lévő telket és 1765-ben az egyik eszenyi pusztát váltotta ki a zálogból.

Birtokait szerzeménynyel is gyarapitotta. 1731-ben megszerezte a szerednyei Soltis nevü szőllőt, 1733-ban egy rétet váltott magához Alsó-Baranyán Szeghi Kis Gáspártól, 1734-ben zálogba vette *Petrovay Julianna* bezdédi Pap nevü jobbágyát, de a ki akkor távol volt Debreczenben a szücsmesterséget tanulni. 1734 Tabódy Gábortól, Katától és Sándortól egy udvarházat, egy jobbágyot három fiával és egy pusztát Darmán, 1736-ban Ferenczy Antaltól ennek Bezdéden lévő Pásztori nevü pusztáját és Császlóczon Homoky Andrástól a Kiskomoki nevü rétet, 1737-ben szintén Császlóczon Fodor Imrétől két darab szántóföldet a szigetben, 1738-ban Pap Mihálytól Szerednyén a Cságh nevü szőllőt, 1745-ben Kis Ferencztől Bezdéden két darab szántóföldet és 1746-ban ugyancsak Bezdéden Csobay Istvántól három darab szántóföldet szerzett meg zálogba. Kényelmesebb használhatás végett cserébe adta 1734-ben a császlóczi udvarháza szomszédságában fekvő Vékony Pál nevü pusztáért Muraniczi báró Horváth Ádámnak a Perényi, máskép Nagy Ferencz nevü pusztáját, 1748-ban pedig az ungvári hegyen fekvő szőllejét cserélte el Makó Jánossal, annak Felső-Domonyán a Sárkány hegyen levő szőllejeért. Birtokai jövedelmét jobbágyok telepitésével emelte. 1743-ban

[1] Eredeti levele.

[2] U. az.

[3] Az ungvári r. kath. plébánia-templom anyakönyvéből.

[4] Leszármazása következő:

Árvay N,, Kis-Azarban, Zemplénben

Mária 1702—1715 (Petrovay Ferencz 1702)	N.	István *magvaszakadt*
	N.	
Zsófia 1771-ben özvegy (Tomsics Miklós)		

[5] Az ungvári r. kath. plebánia anyakönyvéből.

[6] U. ott.

[7] Eredeti aláirása.

Morkászky Lukács, 1754-ben Pahodics Ferencz, 1757-ben Dosztovszki János, 1758-ban Korodnicsák Iván, 1759-ben Majoros Mihály és Veletik Fedor, 1760-ban Balics Iván és Jahás András, 1761-ben pedig Markuszin, máskép Popovics Iván, Jaczko Mihály, ifjabb Iván és Péter adták magukat örökös jobbágyul.

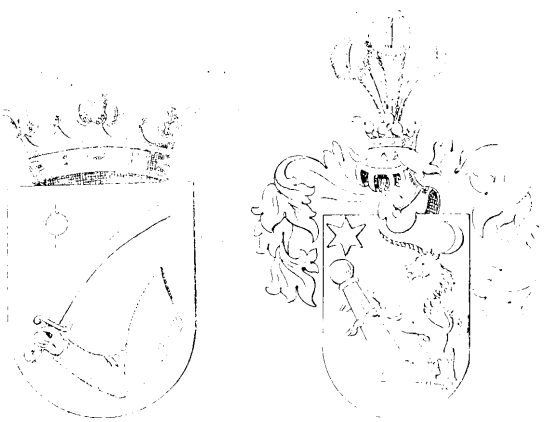
Vallásosságát bizonyitja azon pápai levél, melyet 1762-ben szerzett volt.[1] Meghalt 1766-ban. Nejét, a hires szépségü s még nem egészen 13 éves *Sztankovics Évát*, a ki 1719 októberben született, 1732 szeptember 27-én vezette oltárhoz Ungvárott, násznagyok Csató Imre másodalispán és Keresztes László megyei főjegyző voltak.[1] *Sztankovics Éva* leszármazását a következő tábla mutatja.

Domonkos György 1668	Kállói Erzsébet	Venkóczy Dániel	Korothnoky Zsófia
Sztankovics Ádám 1673	Domonkos Erzsébet 1687	Venkóczy János 1689—1696	
Sztankovics Márton 1709—1722		Venkóczy Juliánna	
Sztankovics Éva † 1778 (Petrovay Antal † 1766)			

A nemességet Sztankovics Ádám szerezte 1673-ban, fia Márton 1709 július 31-ikén vette nőül Ungvártt Venkóczy Júliannát,[2] 1710-ben gyalogsági hadnagy volt, 1722-ben pedig az ungvári uradalom provizora. Domonkos György 1668-ben Rákóczy vencsellői gondviselője, 1678-ban pedig tokaji udvarbiró volt. Egyetlen leánya Erzsébet 1687 január 1-én még hajadon, utóbb Venkóczi Jánoshoz ment nőül.

Venkóczy Dánielnek Korothnoki Zsófiától született két fia, ifjabb Dániel és János 1689-ben osztoztak meg. János 1696-ban ungvári harminczados volt. Egyik leányát Erzsébetet Pap Mihály vette nőül, a másik, Juliánna, mint már elmondottuk, 1709-ben Sztankovics Mártonhoz ment férjhez.

Ezen Domonkos család eddig kiadatlan czimerét Domonkos Erzsébet pecsétjéről és a Venkóczyak czimerének a Siebmacher's Wappenbuchban közlöttől eltérő változatát hű rajzban mutatjuk be.

[1] A levél szövege a következő: Beatissime Pater, ... (e helyre kellett volna a kérvényező nevét irni.) Romæ præsens et brevi discessurus humillime supplicat Sanctitati Vestræ gratia Indulgentiæ Plenariæ in articulo mortis pro se, suis Consanquineis ac Affinibus in Primo Gradu necnon duodecim Personis infra nominatis Sacramentaliter Confessis ac Sacra Communione reflectis; et si non potuerint saltem vere contriti Nomen Jesu ore, aut corde devote invocaverint; quam Deus etc. (Itt ki van hagyva a 12 személy nevének egy-egy sor.) Sanctissimus benigne annuit die 18. Mensis Decembris. Anno 1762. (Az aláirás vizfolt miatt eltörlődött s ezért olvashatatlan.)

A szöveget diszes ábrák veszik körül. Legfelül Szent Péter és Szent Pál képei között a kendő Krisztus arczképével, e felett a Szentlélek galamb alakja, jobboldalt (heraldice) felül Szent-Péter temploma «S. Pietro» felirással, alatta a pápa arczképe «Clemens XIII. Rezzonicus Pontifex Maximus» körirattal, ez alatt a laterani egyház «S. Gio Laterano» aláirással. Baloldalról felül Szent-Pál temploma «S. Paolo» felirattal, alatta egy imádság-jelenet «Ad acione del Pontifice assiso sopra l'Altare Maggiore di S. Pietro» aláirással, ez alatt Mária temploma «S. Maria Maggiore» aláirással. Alól ünnepélyes menetben a pápát trónuson hordozzák körül, aláirása következő: «Ordine col quale si transporta il Papa sopra la Sedia Pontificia dalla Capella Sestina alla Basilica di S. Pietro.» Ez alatt papirba nyomott pecsét, mely papi kalappal födött czimerpajzsot mutat, a pajzs alakja magas fán ülő sas, melyet két oroszlán ostromolni látszik.

Félreértés következménye, hogy a 12 idegen személy neve helyett a következők lettek beirva időnként: (Idegen ismeretlen kézirással:) I. Vice Comes Antonius Petroway, II. Eva, Consors ejus, III. Antonius Petroway, IV. Josephus Petroway, V. Franciscus Orosz (Petrovay József irásával): VI. Joachimus Orosz, VII. Veronica Eördögh. (Petrovay Farkas irásával:) VIII. Volfgangus Petrovay. (Petrovay László irásával:) IX. Stephanus Petrovay, X. Ladislaus Petrovay. (Petrovay János irásával:) XI. Joannes Evang. de Petrovay, XII. Álmos de Petrovay.

[1] Az ungvári róm. kath. plébánia anyakönyvéből.

[2] U. onnan.

1767-ben kiváltotta a kincstár *Sztankovics Evától*, már mint özvegytől, 4200 forinton az ungvári uradalomban birt ingatlanokat, de még ugyanazon évben visszaadta neki 1000 forintért Ungvártt a Hid-utczában lévő kőházat az alatta lévő bolttal és pinczével. 1768-ban megvette báró Orczy Lőrincztől azon öt eszenyi jobbágyot, kiket Orczy az édesanyja után örökölt volt. Meghalt Császlóczon 1778 márczius 7-ikén. Több kis korukban elhalt gyermekeinek még neveiket sem ismerjük. Csak egy leánya és két fia nevekedett fel: *II. Antal*, *III. József* és *Éva*.

Éva születési évét nem tudjuk megmondani, 1758-ban már neje volt *Csicseri Orosz* Gábor fiának *Ferencznek* s 1762 előtt halt el himlőben. Örökségül Darmán, Ketergényben, Szlatinkán, Iglinczen és Bezdéden kapott jószágokat, de ezek egyetlen fiának, Orosz Joachimnak halála után, kinek nejétől, Borovszky Klárától gyermekei nem maradtak, vissza kerültek a család birtokába.

II. Antal (Ferencz) 1748 május 9-ikén született Ungvártt,[1] 1763-ban a poesist, 1764-ben pedig a rhetorikát végezte az ungvári jezsuiták collegiumában. 1775-ben Bezdéden lakott Szabolcsmegyében. Élt még 1793-ban is, utóbb nőtlenül halt el, de hogy mikor, azt nem tudjuk. Vallásos buzgalmát tanusitja egy «ének az oltári szentségről», mely az ő kezeirásával maradt meg a családi levéltárban.[2]

[1] Az ungvári róm. kath. plébánia anyakönyvéből.

[2] Talán saját szerzeménye ezen ének, azért egész terjedelmében közöljük:

Imádlak oh szent ostya,
Kiben test s vérét osztja
Bús lelkemnek mennyei irgalmasság,
Véghetetlen nagy jóság
Én szivemnek.

Azt hogyan érdemlettem,
Hogy erre méltó lettem
Bűnös lélek!
Annyit vétettem
Halálra feszitettem
Azért élek.

A szent testével táplál,
Ki bére örök halál
Mily kegyesség!
Szent vérével harmatoz
Igy szelidit magához
Ez Istenség.

Csodálják az angyalok,
Kilencz mennyei karok
E szentséget.
Ezeknél méltó lettem
A ki annyit vétettem
Test s vér ellen.

Üdvözlégy örök Manna,
Ennél ki többet adna
Nincs mód benne.
Sem teljes szent háromság
Égi mindenhatóság
Nem tehetne.

Jőj hozzám égi kenyér,
Oh ártatlan drága vér,
Szánd lelkemet.
Bár hajlékom nem méltó
Elég tőlled csak egy szó,
Vedd szívemet.

Soha többé nem vétek.
Ez égi ital s étek
Lesz paizsom.
Fogadom leborúlván
Sűrű könnyeim hullván
Lesz oltárom.

Azért édes Istenem,
Légy mindenkor én bennem
Én Krisztusom.
Buzgón ütöm mellyemet
Porrá töröm szivemet
Légy Jézusom. Amen.

[1] Az ungvári róm. kath. plébánia anyakönyvéből.

III. József született Ungvártt 1750 november 22-ikén.[1] Keresztatyja báró Leppel Henrik, keresztanyja pedig Berzeviczy Borbála volt. 1763 és 1764-ben Ungvártt, 1766-ban pedig Kassán tanult a jezsuiták kollegiumában. 1773 és 1774-ben Ungmegye aljegyzője, 1776-tól 1790-ig pedig főszolgabirája volt, ekkor a rendszer miatt leköszönvén, többé megyei tisztséget nem vállalt. 1802-től 1805-ig megyéje egyik országgyülési követe volt. 1809-ben kiküldetett Berzeviczy Ambrussal az önkéntesek megvizsgálására. 1814-ben felkérte báró Fischer István egri érsek, Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyék örökös főispánja, hogy október 22-ikén jelenjen meg az Egerben tartandó megyegyülésen és vállalja el az első alispáni jelöltséget, de távol lakása s egyéb körülményei miatt ezen ajánlatot nem fogadta el.

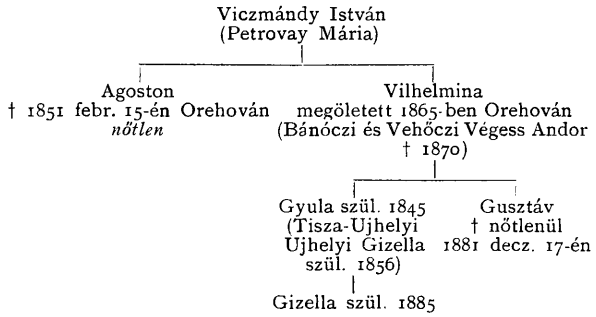
Az ősei által elzálogositott birtokok közül 1777-ben Császlóczon a Pirocsák Iván és Nagy Mihály-féle telkeket, 1781-ben az ágtelki Tóth István nevü pusztát, 1786-ban egy kisvárdai telket, 1787-ben ugyanott a Pap-utczában levő telket, 1789-ben egy szerednyei telket és házat, 1791-ben egy pátrohai telket, 1799-ben pedig Eszenyben egy fél pusztát váltott vissza. 1781-ben egy Vári János nevü jobbágyot utó-

daival együtt, 1786-ban pedig két jobbágytelket vett Császlóczon báró Bémer Antaltól. 1793-ban zálogba vette Csicseri Orosz Joachimtól annak darmai, 1795-ben pedig eszenyi telkét. Ezeken kivül Császlóczon 29 darab irtás földet és 3 darab irtás rétet, Kis-Dobronyban egy kertet a Latorcza partján, Nagy-Szlatinán 3 irtás földet, Iglinczen egy egész telket, Ignéczen 49 irtás földet, 2 telket és 3 házat a hozzá való földekkel együtt, Szlatinkán 7 irtás földet, Kis-Gejöczön 3 irtás földet és egy rétet, Andrasóczon szintén egy rétet és egy irtás földet, Dubrókán 19 irtás földet, egy rétet és egy egész jobbágytelket, egy szilvás és ojtványos kertet vett meg, sőt Hlubokán és Putka-Helmeczen is szerzett irtás földeket. 1779-ben kezdette meg báró Orczy Lőrincz ellen, a szülei által elzálogositott, Heves-Külső-Szolnok, Nógrád, Gömör és Kis-Hont megyékben fekvő birtokai iránt a zálogváltási pert, mely 11 évig tartott el s 5000 ezüst forint költségbe került. A birtokok a következő helységekben feküdtek: Gyöngyös, Pásztó, Domoszló, Sár, Vámos-Györk, Tarna-Eörs, Tar, Heves, Átány, Pély, Kőtelek, Szent-Iván, Nagy-Körü, Fegyvernek, Déva-Ványa, Sirok, Kőkut, Nagy-Berek, Alsó- és Felső-Rozsnok Heves és Külső-Szolnok megyékben, Buda-Lehota, Gergelyfalva, Polichna, Sztrászka, Kokova és Hacsava, Nógrád, Gömör és Kis-Hont megyékben.

Császlóczon a szépatyja által épitett lakóházat lebontatván, ujabbat emeltetett, mely ma is fennáll. Nagy-Gejöczön 3 pár kőre járó vizi malmot, Hluboskán is egy vizimalmot, Császlóczon szeszégetőt és hizlalót, Szlatinkán fürdőt, Császlóczon pedig templomot és alatta családi sirboltot épittetett.

1815-ben megcserélte Nyujtódi Farkas Károlytól annak Tót-Nána és Szajla hevesmegyei faluk egy-egy nyolczad részéből álló birtokát, adván érette Szabolcsmegyében a rozsályi pusztában való részét, Kis-Várdán 6 egész telket és Szerednyén a Kis hegyen lévő Lesko nevü szöllőt, megtoldva 4000 forinttal váltó pénzben. Végre megvette a császlóczi és gejöczi kamarai birtokokat. A szatmári káptalannál 250 forint alapitványt tett, melynek kamataiért atyja, anyja és testvérbátyja lelke üdvéért 4—4 kis mise, a saját és felesége lelkéért pedig 2 énekes és 10 kis mise mondandó évenként. Végrendeletét 1826 február 10-ikén irta meg, melyhez 1831 február 12-ikén pótlást csatolt. Meghalt 1832 november 11-ikén Császlóczon, s ott temettetett el az általa épittetett családi sirboltban. Nejét, *Lászlófalvi és Mikeföldi Eördögh Veronikát*, a ki 1754-ben született, 1773 július 31-ikén vette nőül.[1] Ez ki szintén Császlóczon halt meg 1831 április hó 30-ikán s szintén a családi sirboltban tétetett örök nyugalomra. Három fiuk és három leányuk maradt: *I. Farkas*, *V. István*, *V. László*, *Mária*, *Borbála* és *Zsuzsánna*.

(Anna)-*Mária* született 1783 május 29-ikén, keresztatyja nagybátyja Petrovay Antal, keresztanyja pedig Eördögh Zsuzsanna volt. Örökségbe a bezdédi birtokot kapta. 1808 márczius 27-ikén férjhez ment *Buthkai és Viczmándi Viczmándy Istvánhoz*, meghalt 1836 február havában. Utódait ezen táblázat mutatja:

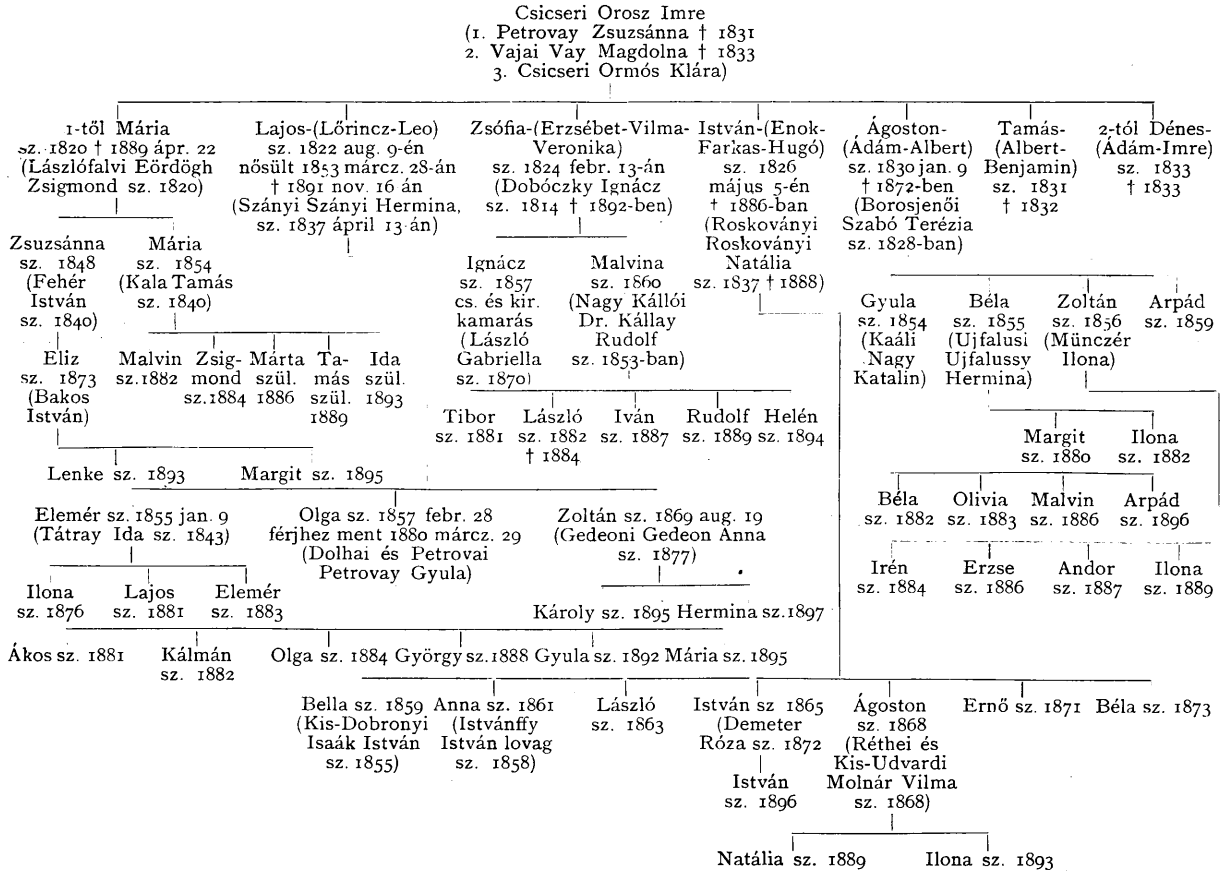
[1] A kisvárdai róm. kath. plébánia anyakönyvéből. Eördögh Veronika leszármazása következő:

Eördögh Imre 1728 augusztus 22-ikén született s 1753 szeptember 23-ikán vette nőül Wittkay Zsuzsannát.

Borbála-(Mária) született 1786 deczember hó 8-ikán. Keresztatyja Sárossy József, keresztanyja Buday Magdolna volt. Örökségébe a szajlai, hevesi, átányi, pélyi, siroki, felső-rozsnoki, kőkuti, nagy-bereki, gergelyfalvi, polichnai, budalehotai, sztráskai, tiszolczi, kokovai és hacsavai birtokok jutottak. 1836-ban férjhez ment *Óvári és Szent-Miklósi báró Pongrácz Miklós* nyugalmazott huszárkapitányhoz, a ki 1840 április havában halt el Ungvártt. Maga *Borbála* gyermektelenül halt el utóbb.

Zsuzsánna-(Terézia-Johanna) 1793 június hó 28-ikán született. Keresztatyja Bölcsei Buday István, keresztanyja pedig Jászay Klára volt. 1817 szeptember 28-ikán férjhez ment *Csicseri Orosz Imréhez*, az esketési szertartást báró Bémer László, a későbbi nagyváradi püspök végezte. Osztályrésze volt a pappi, köbléri és lehóczy birtok, Kis-Várdában és Fényes-Litkében egy-egy telek, a lehóczi pincze és Szerednyén a «Kmosko» és az «uj szőllő». Meghalt 1831 október 10-ikén. Utódai ezen táblázaton láthatók:

I. Farkas-(József) született Császlóczon 1784-ben. Iskoláit Kassán kezdette meg, a jogi tanulmányokat is elvégezte, azután a magyar királyi testőrségbe lépett, onnan a Lichtenstein-huszárokhoz ment át s ott szolgált nyolcz évig mint főhadnagy. 1809-ben első kapitánynak neveztetett ki az ungmegyei önkéntes lovas században, s azt igen rövid idő alatt harczképessé tette. Az egyenruha kék csákóból, kék ingből fekete nyakkendővel, buzavirágszinü nadrágból, sarkantyus csizmából és fehér köpenyből állott. A században egy másodkapitány (Ajtay Imre), egy főhadnagy (Csicsery László), két alhadnagy (Horváth Gáspár, Predanóczy István), egy trombitás, két őrmester, 15 káplár és 137 közlegény volt. Utóbb rangja megtartásával kilépett a hadseregből, de 1829-ben rangját is letette. 1836 november 1-én saját négyes fogatán külföldi utra indult, bejárta Hollandiát, Belgiumot és Párisban is hosszasan tartózkodott. Öröksége Domoszló egy nyolczad-

részéből és a felső-nánai, vámos-györki, sári, tari és pásztói birtokokból állott, melyeket 1838-ban zálogba adott 32 évre özvegy Sturmánnénak 60,000 ezüst forintért. Meghalt Domoszlón 1861 április 4-ikén este 9 órakor, s ugyanott temettetett el április 6-ikán. Első neje, kit 1825-ben vett nőül Bécsben, *báró Lahrbusch Friderika* volt, gróf Gaisruk Ágoston mostoha leánya; ezen házasság, melyből gyermekei nem születtek, csakhamar felbomlott, de a törvényes válás csak 1848-ban mondatott ki, miután mind a ketten a helvét hitvallásra tértek át. Második nejével, a Braunauban született *Häufler Rózával* 1848 deczember 26-ikán kelt egybe Gyöngyösön a helvét hitvallás szertartása szerint. Második nejétől egy fia és három leánya maradt.

Szerena-(Blanka-Róza-Paulina-Hermina) született Pesten 1839 augusztus 1-én, *Vitális Mórhoz* ment férjhez.

Gabriella-(Zsófia-Éva-Veritász) született Domoszlón 1842 márczius 18-ikán, 1865 november 21-ikén *Kis-magyari báró Kempelen Gyulával* lépett házasságra.

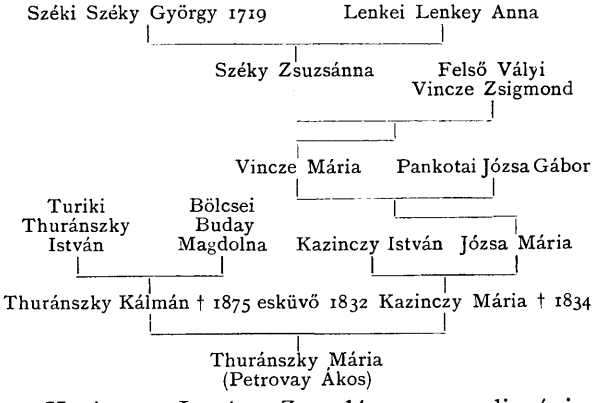
(József-Ferencz)-*Jusztus*-(Vérusz) született Domoszlón 1845 április 15-ikén, jelenleg a magyar földhitelintézet hivatalnoka Budapesten.

(Józefa)-*Feliczitász*-(Amanda) született Domoszlón 1847 augusztus 15-ikén, *dr. Rajner Gézához* ment nőül.

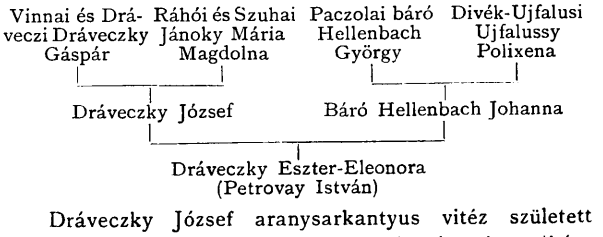
V. István született Császlóczon 1788 szeptember 24-ikén. Keresztatyja Tahy József, keresztanyja Buday Magdolna volt. 1817-ben Ungmegye főszolgabirónak választotta, 1828-tól 1831-ig megyei főjegyző volt, 1831-ben alispánná választatott. 1830 és 1832-ben megyéjének egyik országgyülési követe volt. Utóbb kassai kamarai tanácsosnak neveztetett ki, 1837-ben már királyi tanácsos s 1838-ban kassai kamarai adminisztrátor volt. Osztályrészül kapta a császlóczi, nagy-gejöczi, darmai, ketergényi, szlatinkai, hlubokai, eszenyi, ágteleki, ignéczi birtokokat, Köbléren egy jobbágytelket, a szerednyei birtokot a pinczével és három szőllővel, a Molnárka, Öreg és Siskáné nevüekkel. Meghalt Császlóczon 1853 január 20-ikán. 1819 október 26-ikán vette nőül *Vinnai és Dráveczi Dráveczky Eszter*-(Eleonorát),[1] a ki 1797 május 21-ikén született Vinnán és 1866 szeptember 7-ikén halt meg Császlóczon s ott temettetett el férje mellé a családi sirboltba. Hat gyermekük született: *I. Lökös*, *I. Ákos*, *Malvina*, *II. Lökös*, *I. Bogdán* és *II. Bogdán*.

I. Lökös-(Énok-József-Gyula) született Császlóczon 1820 julius 27-ikén, meghalt ugyanott 1830 február 24-ikén reggel 7½ órakor.

I. Ákos-(Farkas-László) született Császlóczon 1823 február 15-ikén reggel 2 órakor, keresztatyja a nagyatyja Petrovay József volt, keresztanyja pedig anyai nagyanyja, báró Hellenbach Johanna, Dráveczky Józsefné. 1848—1849-ben honvédőrnagy volt Bem alatt Erdélyben, 1861-ben Ungmegye alispánjává választatott, utóbb volt országgyülési képviselő is. 1877-től 1884-ig kataszteri kerületi felügyelő volt Budán, 1885-ben pénzügyi titkár czimet kapott, 1887-ben nyugalmaztatván, császlóczi birtokára vonult; ott halt el 1893 márczius 31-ikén s a családi sirboltban temettetett el. Nejét, *Turiki Thuránszky Máriát*, a ki 1834-ban született s jelenleg mint gyermektelen özvegy él Császlóczon, 1854 április hó 30-ikán vette nőül. Leszármazását az alábbi táblázat mutatja:

Kazinczy István Zemplénmegye alispánja,

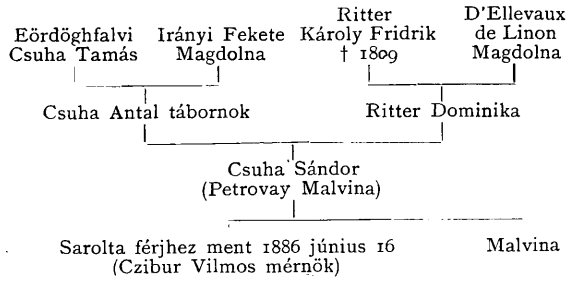

Dráveczky József aranysarkantyus vitéz született 1770-ben, nősült 1793-ban. Meghalt 1830 január 23-ikán. Báró Hellenbach Johanna született 1772-ben, meghalt 1846 június 26-ikán.

[1] Dráveczky Eszter négy ősét következő táblácska mutatja:

Thuránszky István Ungmegye főjegyzője, Thuránszky Kálmán pedig Ungmegye főszolgabirája, alispánja és árvaszéki elnöke volt.

(Geyza)-*Malvina*-(Verona-János) született Császlóczon 1825 márczius 24-ikén délután $3^1/_2$ órakor. Férjhez ment *Eördöghfalvi Csuha Sándor* cs. kir. sorhajóhadnagyhoz, a porosz veres sas és több rendjelek tulajdonosához, a ki 1831 október 27-ikén született St. Pöltenben s 1884 deczember 21-ikén halt meg Császlóczon. Leszármazása és leányai ezen táblázaton láthatók:

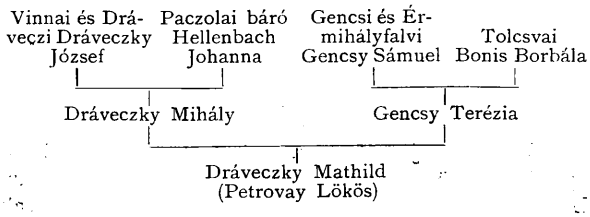
II. Lökös-(Vincze-József) született Császlóczon 1830 augusztus 31-ikén reggeli 5 órakor, keresztatyja Czvik Vincze huszárőrnagy, keresztanyja pedig Dráveczky Amália Szirmai Sándorné volt. 1848/49-ben honvédhadnagy volt, 1861-ben pedig Ungmegye főszolgabirának választotta. Meghalt 1875 április 12-ikén Nagy-Gejöczön, eltemettetett április 14-ikén Császlóczon a családi sirboltban. Nejétől, *Vinnai és Draveczi Dráveczky Matildtól*,[1] kit 1861-ben vett nőül, három gyermeke született: *VI. István*, *Eszter* és *I. Béla*.

VI. István, született 1863 november 3-ikán, meghalt másnap.

I. Béla, született 1883 márczius 1-én, meghalt még aznap.

Eszter, született 1865 november 19-ikén, 1885 augusztus 29-ikén férjhez ment *Kölcsei Kende Zsigmondhoz*.[2]

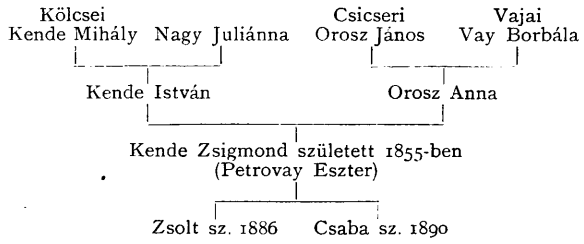
[1] Dráveczky Matild négy ősét ezen tábla mutatja:

Kende Zsigmond négy ősét szintén bemutatjuk:

II. Bogdán-(József-Farkas-Bálint) született Császlóczon 1835 deczember 11-ikén reggeli 9 órakor. 1861-ben Ungmegye tiszteletbeli főjegyzője volt. 1867-ben magyar királyi bányagrófsági titkárnak neveztetett ki s mint ilyen halt meg 1873 deczember 5-ikén Budán s ott is temettetett el deczember 7-ikén.

V. László-(Imre-János) született 1791 deczember 21-ikén Császlóczon, keresztatyja Sárosy József kis-ráthi plébános, keresztanyja pedig Bölcsei Buday Charitász volt. Iskoláit Ungvártt, Egerben és Pesten végezte. 1813-ban ügyvédi oklevelet kapott. 1819—1822-ig Hevesmegye tiszteletbeli alügyésze volt, azontul nem vállalt megyei tisztséget, de mint táblabiró a törvénykezésekben élénk részt vett. Osztályrészül Nagy-Körü egy nyolczadrészét kapta a tarna-örsi, szent-iványi, fegyverneki és déva-ványai birtokokkal együtt. Meghalt Nagy-Körüben 1866 augusztus 5-ikén s ugyanott temettetett el. Nejét, *Ehrenbergi báró Cannal Johanna*-(Eleonora-Erzsébet)[1] — a ki 1810 február 21-ikén született

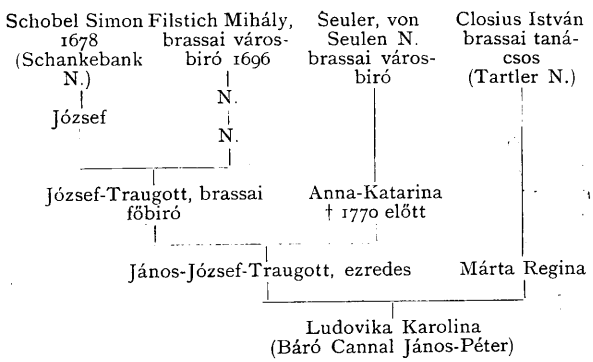
[1] A Cannal-család az ausztriai főherczegségben római szent birodalmi nemesi, lovagi, bárói és grófi vonalakon virágzott, melynek azonban bárói és grófi ága már kihalt, eredetét az ősrégi velenczei *Cannale di Ferro* patriczius családból vette, melynek első ismert törzse *Doimo de Canale* 1070 táján élt. Ennek egyik utóda *Thechmiro Surcito de Canale* 1114-ben mint raguzai nemes fordul elő (Árpádk. uj okmt., VI. k. 78. l.). Ennek unokája lehetett *Marco da Canale*, a ki 1163-ban aláirta Velenczének Veglia szigetéről szóló s Frangepán Bertalan és Guidó részére kiadott adománylevelét. (U. ott, XI. k. 40. l.) Valószinüleg fiai voltak *Pedro* és *Angelo*, a kik 1187-ben a magyar király ellen folytatott háboru költségeire 250 velenczei libra segélyt ajánlottak meg. (U. ott, VI. k. 170. l.) *Andrea de Canali* 1225-ben tagja volt a velenczei tanácsnak, (U. ott, XI. k. 187. l.) *Marino de Canali* pedig 1227-ben volt tagja a negyvenes tanácsnak. (U. ott, XI. k. 204. l.) *Bartholomeo da Canal* aláirta 1232-ben a Frangepánok oklevelét, melylyel a végliai grófság kormányzatát szabályozták. (U. ott, XI. k. 248. l.) *Joanne de Canale* egyike volt azon velenczei követek

Bécsben és 1885 július 30-ikán halt el Nagy-Körüben — 1825 január 12-ikén vezette oltárhoz Bécsben a Szent István-templomban. Tiz gyermekük született: *IX. János*, *Ludovika*, másik

nek, a kik 1247-ben Zárától a hűségesküt átvették. (U. ott, XI. k. 358. l.) *Jacobo de Canali* egyike azon velenczei nemeseknek, a kik 1260-ban Vegliára vonatkozólag a Frangepánokkal egyességet kötöttek volt. (U. ott, XI. k. 488. l.) *Guido de Canale* 1313-ban «procurator de St. Marco» czimet viselt. *Roger de Canalys* törvény- és hittudor 1388-ban VI. Orbán pápa magyarországi adószedője volt. (Fejér, Codex Dipl. X/I. k. 437. l.) *Nicolao de Canalle* 1463-ban velenczei követ volt XI. Lajos franczia királyhoz, (Századok, 1897. évf. 357. l.) 1469-ben pedig, mint velenczei tengernagy, épen láttávolban állott hajóhadával, midőn a törökök Negropontét ostromolták és el is foglalták s bárha még a szél és a habok is kedveztek volna neki, még sem támadta meg a törököket, féltvén egyetlen fia *Péter* életét, a ki vele volt a hajón, ezért aztán számüzetett s ugy halt el idegenben. *Hieronimo Cannale* 1513-ban helyre hozta mint velenczei tengernagy a Negroponténál elkövetett mulasztást, fényes győzelmet aratván Alexandriai Mór török tengernagy felett, azonban ezen győzelmet rosszkor vívta ki, mert ép akkor nem akarta a signoria II. Szolimán szultánt magára haragitani s kicsibe mult, hogy *Hieronimot* tisztjétől meg nem fosztották. Fia *Antonio* szintén tengernagy volt. *Augustino Cannale* is ősei nyomdokába lépett s oly erélylyel üldözte az uszkókokat, hogy bizonyosan teljesen kiirtja, ha idő előtt, 1612-ben meg nem halt volna. A XVII. század elején *Marco Antonio Cannale* Zára kormányzója, *Zacharia Cannale* 1727-ben pedig Velenczének elébb génuai, utóbb franciaországi követe volt. (Morery földrajzi, genealogiai, történeti művének 1740-ik évi franczia kiadása, C betü, 500 l. — edler, Universal-Lexicon, Hall és Lipcse 1733. — Sagredo, Ottomanische Pforte, II. k. 57. l. — Morosini, Hist. Venet., IV. k. 18. l. — A. de la Houssaye, Hist. du gouvern. de Venise, 463., 524., 537. ll. — Histoire des Uscoques, 60., 147., 171. ll. — Leupold, Allg. Adels-Archiv der österr. Monarchie, I. Theil, II. Band 167—176. ll.)

Ezen ősrégi család utódai ma is élnek Olaszországban. Az ausztriai ágat *Gabriel de Cannal* alapitotta, a ki 1600 táján költözött be Karinthiába. Fiai *Bernát*, *István* és *András* III. Ferdinánd császár által 1640-ben *von Cannal* néven, javitott czimerrel, a római szent birodalmi nemesek sorába emeltettek *István* 1654-ben halt meg Villachban, egyik fia *Bertalan* Malburgethben telepedett meg s 1672-ben Leopold császár által *von und zu Cannal auf Ehrenberg* czimmel és bővitett czimerrel római szent birodalmi lovagi rangra emeltetett, s a «comes palatinus» méltósággal díszittetett fel. Nejétől, *von Kaltenprunn Mária Reginától* született fia: *János-Bertalan*, a kinek nejétől, *báró Locatelli Margit-Erzsébettől* csak egy fia maradt: *János-Menyhért*, a ki 1697 július 10-ikén született és 1765 márcziusban halt el. Neje *von Prevenhüber Mária-Francziska* volt, kitől egyik fia *Xav. Ferencz-József* 1732 április 5-ikén született Gráczban. Ennek neje *von Stolz Terézia-Jozefa* volt (született Neustadtban 1734 április 7-ikén, Stolz György-Sebestyén a Sale melletti Neustadt főpolgármestere és Siebenbeutel N. leánya, kitől egyik fia *János-Péter* Csehországban Landskronban született 1762 deczember hó 1-én, a ki 1807-ben cs. kir. asztalnoknak neveztetett ki, 1809-ben pedig Ferencz császár által javitott s diszitett czimerrel az ausztriai tartományok bárói sorába emeltetett. Nejétől, *von Schobeln Ludovika-Karolinától* született leánya *Johanna-Eleonora-Erzsébet Petrovay Lászlóné* 1810-ben született, két testvérbátyja nőtlenül halván el, a *Cannal* család bárói ága megszakadt.

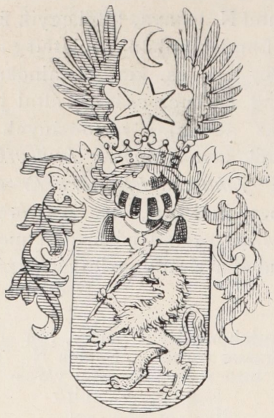
Schobeln Ludvika-Karolina leszármazását ezen tábla mutatja:

A *Schobel*, utóbb *Edle von Schobeln* nevü család, melynek egyik ága *Schobel von Schobelnhausen* czimet is viselt, egyike azon számos erdélyi szász családoknak, melyek a nemzeti fejedelmek által érdemeik jutalmául nemességre emeltettek. Lakóhelye Brassó szabad kerület és királyi város volt. Első, a kiről tudomásunk van, *Schobel Simon*, udvari kanczelláriai jegyző, Apaffy Mihály fejedelemtől Fogarason, 1678 február 8-ikán kelt czimeres nemeslevelet kapott, mely kihirdettetett október 24-ikén az országgyülésen. Az ekkor nyert czimert, mint eddig kiadatlant ezennel bemutatjuk. *Simonnak Schankebank Márk* ismeretlen keresztnevü leányától született fia *József*, *Filstich Mihály* brassai főbiró szintén ismeretlen nevü unokáját vette nőül, kitől fia *József-Traugott* 1770-ben, mint brassai főbiró Mária Teréziától nemessége megerősitését nyerte *de Schobeln* (Edler von Schobeln) előnévvel és bővitett czimerrel, mely a Siebmacher's Wappenbuch 405. tábláján helyesen van közölve s csak annyiban tér el az eredetitől, hogy a pajzs 1. és 3. osztályában levő czimer-állatok az eredetiben befelé fordulva vannak ábrázolva, s hogy a szarvas lábai alatt zöld talaj látható. Nevezett *József-Traugott* iskoláit otthon kezdette meg és külföldi akadémiákon végezte be, honnét hazatérve 1741-ben városi titkár, majd városi jegyző lett, az 1756 és 1757-ben dühöngő ragályos járvány alatt pedig mint tanácsos oly hasznos szolgálatokat tett, hogy főbirónak választatott. 1780 deczember 3-ikán

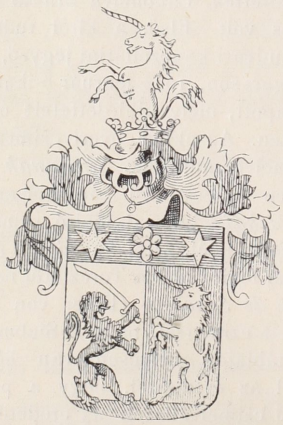
Ludovika, III. Zsigmond, I. Gábor, II. Lőrincz, II. Ádám, Tamás, VII. György és *VIII. György.*

II. József császár által az Olasz Ferencz elhalálozásával megüresedett erdélyi alpohárnokmesteri méltóságra emel-

tetett. Nejétől, *Seuler von Seulen Anna-Kataritától* született egyik fia *János-József-Traugott* 1770-ben magyar királyi testőr volt, innét a hadseregbe lépvén, utóbb a báró Lattermann gyalogezred ezredese lett. 1774 augusztus 3-ikán nőül vette *Closius István* brassai városi tanácsos leányát *Márta-Reginát*, (a 45. számu gyalogezred anyakönyve Bécsben), kitől egyetlen leánya *Ludovika-Karolina* 1778-ban született jannár 10-ikén, s 1796-ban *Ehrenbergi báró Cannal János-Péterhez* ment nőül.

A *Schankebank* család, melyből *Schobel Simon* neje származott, szintén az erdélyi szászok közül való, eddig még nem közlött czimerét itt bemutatjuk. Közülök *Márk*

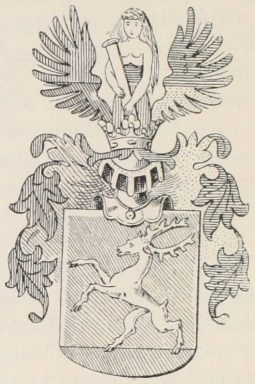

brassói városbiró adományba kapta fiu-, s ennek kihaltával leányágra is Rákóczy Zsigmond fejedelemtől 1607 április 17-ikén azon királyhalmi és szunyogszeghi udvarházakat tartozékaikkal és a vladeni részbirtokkal együtt, melyeket néhai Szunyogszeghi Nagy Tamástól annak fejváltságába 1500 forintért már ugy is zálogban birt volt.

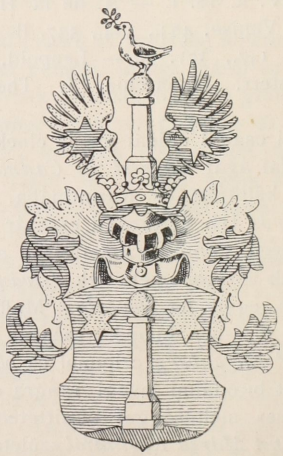
Ezek közül *Ludovika*-(Eleonora) született 1827 május 29-ikén, meghalt még ugyanazon

Márknak két fia maradt: *Bertalan* és *György*. Ezek egyikének fia volt *Jakab*, ennek *András*, ennek *Sámuel*, ennek pedig *Jakab*, a ki 1771-ben Rákóczy Zsigmond ezen adománylevelének másolatát a fejérházi káptalantól kivette.

A *Filstich* családból, melyből *Schobel József* neje származott, *Mihály* brassói főbiró, fia *István* és ennek fiai *János* és *Mihály* kapták a czimeres nemeslevelet 1696 május 4-ikén Lepold császártól, az akkor adományozott czimert itt bemutatjuk.

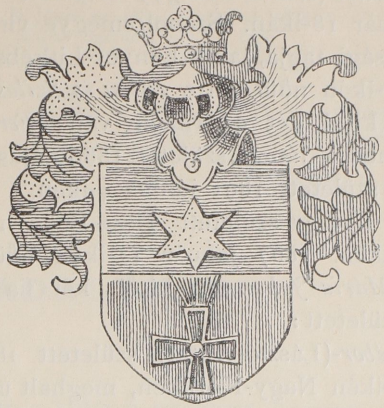
A *Seuler* családból, melyből *Schobeln József-Traugott* házasodott, *Seuler Lukács* és neje Albrich Kata, fiaik *Lukács* és *János-Traugott*, valamint *Lukács* elhalt testvérének *Bertalannak* fia *Bertalan* szerezték a czimeres nemeslevelet a «Seuleni» (von Seulen) előnév használhatása mellett VI. Károly császártól 1716 április 20-ikán. A czimert ide rajzoljuk. *Lukács* iskoláit a külföldi aka-

démiákon végezte s ott ugy a jogi, mint az orvosi tudományokból tudori oklevelet nyert. Haza térve, elébb néptribun, utóbb biró lett, testvére *Bertalan* pedig kisebb hivatalok betöltése után főbiróvá választatott.

évben augusztus 7-ikén, *Ludovika*-(Wilhelmina) született 1829 január 13-ikán, meghalt 1831 július 27-ikén, *III. Zsigmond*-(József) született 1830 szeptember 23-ikán, meghalt ugyanazon év deczember 13-ikán, *I. Gábor* született 1832 július 7-ikén, meghalt Pesten 1857 deczember 21-ikén, eltemettetett Nagy-Körüben deczember 24-ikén, *II. Lőrincz* született s meghalt 1833 november 25-ikén, *Tamás* született 1837 április 2-ikán, meghalt ugyanazon év szeptember 1-én, *VII. György* született 1841 október 30-ikán, meghalt negyednapra.

IX. János-(Imre-Lajos) született 1826 május hó 6-ikán Fegyverneken, megkereszteltetett Tisza-Beőn május 7-ikén. 1848 június 10-ikén beállott a II. önkéntes zászlóaljba (még akkor nem nevezték honvédnek), közlegénynek. A zászlóalj a ráczok ellen küldetvén, részt vett július hó 19-ikén a földvári, szeptember 21-ikén a szent-tamási, 1849 február 24-ikén pedig a futaki ütközetekben, valamint Nugent tábornok, a ráczok és Jellasich bán ellen 13 csatározásban. 1849 márczius 28-ikán tizedesnek neveztetett ki őrmesteri ranggal, április 8-ikán pedig hadnagy lett a 33. számu Gyulay nevet viselő ezred III. zászlóaljában. 1849 szeptember 7-ikén feladatván Pétervárad, betegsége miatt, mint hadi szolgálatra alkalmatlan, haza bocsájtatott, de már 1850 február 4-ikén besoroztatott a császári hadseregbe, s csak 500 ezüst forint lefizetése után szabadult meg 1850 deczember 17-ikén. 1861-ben Hevesmegye rendszerinti esküdtté választotta. 1858 január 18-ikán nőül vette *Müller Fridát*. Jelenleg Pozsonyban lakik. Egy fia és négy leánya született: *Álmos*, *Etelka*-(Jolán), *Jolán*, *Zenga* és másik *Zenga*. Ezek közül *Etelka* született 1859 márczius 5-ikén, meghalt mint hajadon 1880 május 7-ikén Bazinban. *Álmos* született Fegyverneken 1861 május 10-ikén; elvégezvén a bécs-ujhelyi cs. kir. katonai akadémiában tanulmányait, 1882 augusztus 18-ikán hadnagygyá neveztetett ki, 1894 május 1-én pedig százados lett a 48. gyalogezredben. *Jolán* született 1862 október 2-ikán Fegyverneken, 1883 május 14-ikén férjhez ment *Bánóczi és Vehőczi Végess Sándorhoz*, de kitől 1887 május 11-ikén törvényesen elvált, 1888 junius 9-ikén egybekelt *Novothny Alajossal*, a ki 1889 február 13-ikán meghalván, 1892 deczember 19-ikén harmadszor is házasságra lépett *Barancsi Józsa Viktor* honvédfőhadnagygyal, Józsa János nyugalmazott huszárőrnagy és Lipchey József leánya Mária fiával (született Welsben 1859 deczember 29-ikén) a kinek czimerét ide rajzoljuk.

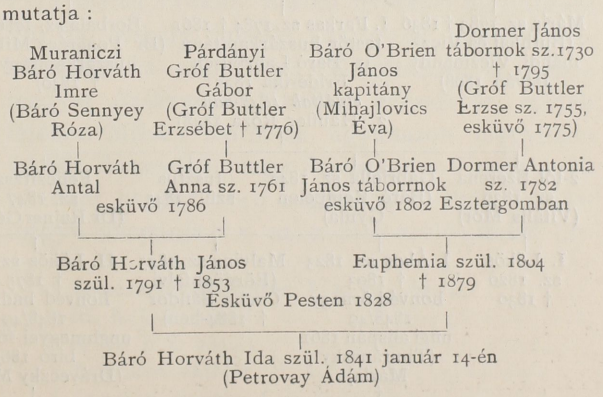

Zenga született 1865 szeptember 5-ikén, meghalt 1866 február 3-ikán.

A másik *Zenga* pedig 1871 október 19-ikén született és 1874 július 30-ikán halt el.

II. Ádám 1835 január 21-ikén született. 1845-ben a váczi katonanevelő-intézetbe lépett, 1850 márczius 30-ikán beállott mint hadapród a 16. gyalogezredbe, 1854 június 21-ikén hadnagy, 1859 február 18-ikán pedig főhadnagy lett, mely állásáról azonban 1860 május 1-én lemondott. 1863 január 21-ikén nőül vette *Muraniczi báró Horváth Idát*,[1] de a kitől 1887 deczember 14-ikén törvényesen elvált s utóbb *Felső-Szopori és Kis-Geresdi Thalabér Amáliával* lépett házasságra. Előbbi nejétől egy fia és egy leánya született: *X. János*-(Antal-György) és *Ilona*.

[1] Báró Horváth Ida leszármazását ezen táblázat mutatja:

Ilona, született 1866 november 4-ikén Fegyverneken, 1885 junius 4-ikén férjhez ment *Vid-Irinyi Irinyi Csaba* eperjesi aljárásbiróhoz, meghalt 1889 május 2-ikán Girálton, eltemettetett május 5-ikén Fényes-Litkében.

X. János-(Antal-György) született Pappon 1864 január 18-ikán. Szabolcsmegye virilis megyebizottsági tagja, lakik Fényes-Litkében. 1888 junius 27-ikén nőül vette *Pilisi és Szilasi Pilisy Saroltát*, kitől két gyermeke van: *Ferdinánd*-(Béla-Benedek-János), született 1889 május 15-ikén és *Ilona*, született 1891 június 4-ikén.

VIII. György született Tisza-Beön 1845 január 30-ikán. 1867 január 14-ikén nőül vette *Krejči Mária-Johannát*, kitől két fia és két leánya született:

II. Gábor-(László-Antal) született 1867 október 25-ikén Nagy-Körüben, meghalt ugyanott 1887 deczember 24-ikén mint harmadéves joghallgató és egyéves önkéntes.

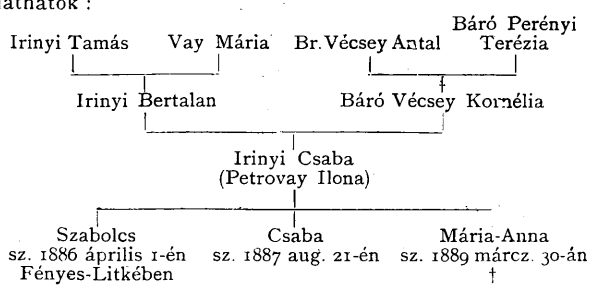
II. Béla-(Hyacinth-Mária) született Nagy-Körüben 1884 április 8-ikán.

Margit-(Mária-Johanna) született Nagy-Körüben 1880 október 25-ikén.

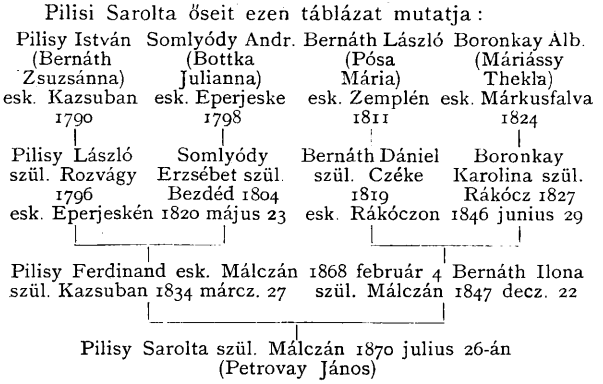
Ilona-(Mária-Anna) született Nagy-Körüben 1888 április 5-ikén, meghalt április 18-ikán.

Mielőtt a máramarosi ágról szólanánk, bemutatjuk az eddig megnevezett családtagok leszármazási tábláját. (L. III. táblát.)

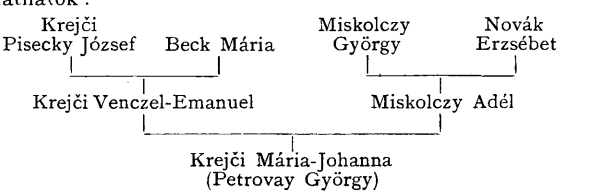
Irinyi Csaba négy őse és gyermekei ezen táblán láthatók:

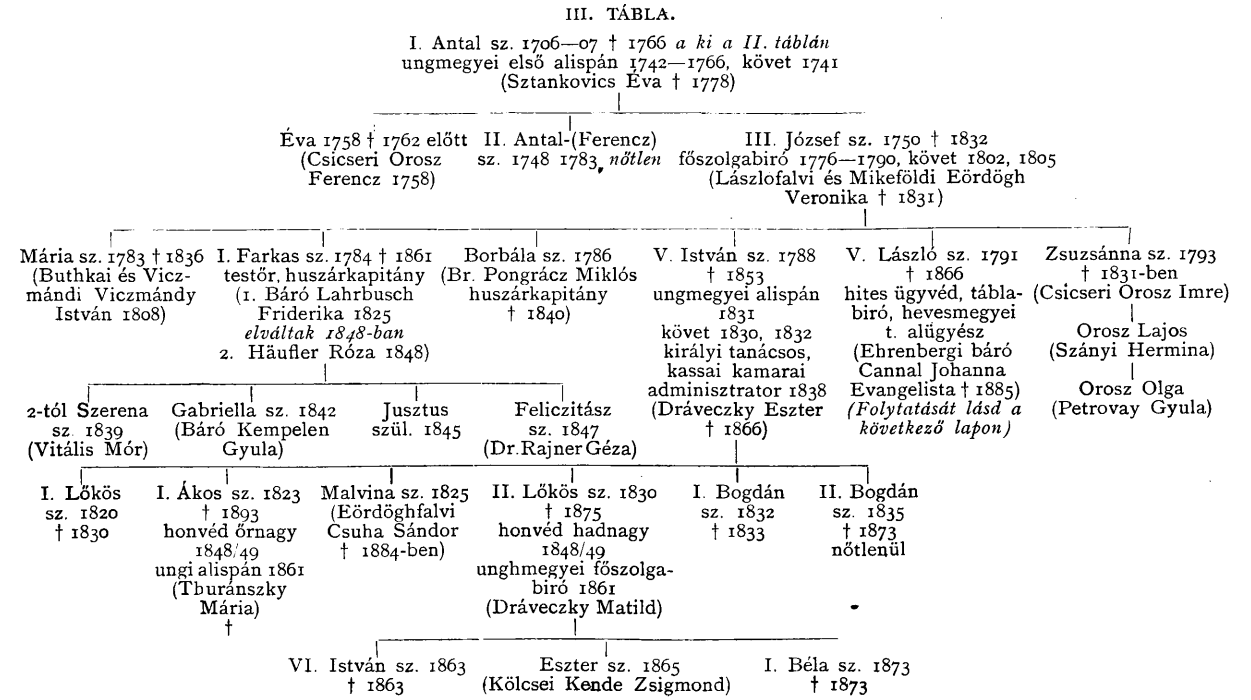
Pilisi Sarolta őseit ezen táblázat mutatja:

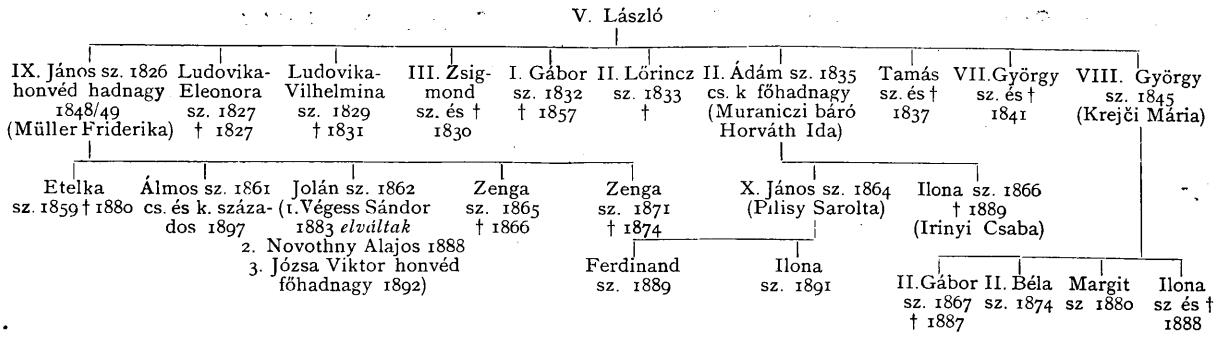

Krejči Mária Johanna nagyszülei pedig ezen táblán láthatók:

III. TÁBLA.

PETROVAY GYÖRGY.

CSALÁDTÖRTÉNETI ADALÉKOK.

(Második közlemény.)

III.

A berekszói Hagymás család elei.

Pál fia, Beregi Dezső, 1321-től 1332-ig Beregmegye főispánja és azalatt egyszer (1332-ben) munkácsi várnagy is.[1] Korábbi családi viszonyait nem ismerjük; csak annyit tudunk, hogy bizonyos *Dama* nevű rokona (vagy fivére «frater») volt, de erről közelebb adatokkal nem rendelkezünk.

1327-ben megkapja Dezső a beregmegyei Nagy-Bulcsu, Csombortelek és Csama nevű helységeket; érdemeit Károly király abban találja, hogy trónlalépte óta vagyonát és személyét számos alkalommal a király rendelkezésére bocsátotta és több vár ostromlása alatt saját és rokonai hősiességét tanusította. 1332 márczius 12-ikén megszerzi vétel útján a beregmegyei Halábor birtokot.

Özvegyén kivül négy fiut hagyott maga után: *Miklóst*, *Jánost*, *Pétert* és *Domonkost*.

Özvegye 1335-ben a «schismatikusok»-tól való félelmében egy birtokjogairól szóló okiratokkal telt ládát királyi engedélylyel a váradi konvent sekrestyéjében helyezett őrizet végett, mely ládára bizonyos Benedek fia, Péter, szerémi és temesmegyei birtokos, azon ürügy alatt emelt igényeket, hogy rokona, Pósa fia László, halála előtt e ládát a nevezett konvent őrizetébe bizta. Az e miatt folyt pör 1338 november 27-ikén Dezső özvegyének győzelmével végződött.[1]

Péter fivéreivel együttesen 1349-től 1361-ig szerepel; 1353-ban a «Gelényesi» nevet viseli.[2]

Domonkos-t 1347-től 1371-ig ismerjük. 1361-ben kir. testőrtiszt; 1369-ben bizonyos birtokügy rendezésében királyi ember; 1353-ban a «Gelyénesi», 1369-ben a »Berekszói» nevet viseli.[3] A Temesmegyei Okmánytár évnélküli okmánykivonatban közli, hogy Berekszói D. és «Hagymás» János a beregmegyei Gelényes-t Csáki Miklós erdélyi vajdának eladta és ez okmánykivonat keltét (a rubrumban) 1399-re teszi. Határozott véleményt e szerint nem adhatunk.

A családot csak Miklós és János folytatta.

Dezső fia, *Miklós*, 1335-től 1349-ig szerepel. 1349 május 13-ikán három fivérével együttesen Pál fia, Mihály fiainak, László és «Boya» Mihálynak, és anyjuknak Katalinnak, a temesmegyei *Belberekszó* birtokot engedi át, minek fejében Mihály fiaitól az ugyanazon megyében feküdt Aranyásó (vagy Zaramaz) és Kerek nevű birtokot kapja.[4] 1349 augusztus 22-ikén Temesmegye főispánja[5] s ez a róla szóló utolsó hír.

[1] Anjoukori okmtár, I. k. 637. l., II. k. 303., 307., 574. ll., Fejér, Codex dipl. VIII/III. k. 424 lap. Zalamegyei okmtár, I. k. 325. l. Gróf Zichy cs. okmtára I. k. 128. (tévesen 1310 körül), 385., 386. ll.

[1] Temesmegyei okmtár, I. k. 59., 64. ll.

[2] Id. h. I. k. 100. l.

[3] Id. h. I. k. 283. l.

[4] Anjoukori okmtár, V. k. 276. l.

[5] Temesm. okmtár, I. k. 76. l.

1347-ben a «Gelyénesi», 1349-ben a «Bulcsui» névvel él.

Egyetlen egy fiát ismerjük, Berekszói *Jánost*, ki 1412 április 14-ikén torontálmegyei birtokait határoltatja és utoljára 1414 október 27-én szerepel.[1]

Dezső fia, *I. János*, ki 1347-ben a «Gelyénesi», 1349-ben a »Bulcsui» és 1353-ban megint csak a «Gelyénesi» nevet viseli, 1361 július 17-ikén Temesmegye főispánja és temesvári várnagy. E minőségben megkapja nevezett napon saját és fivérei (Péter és Domonkos) nevében a *vele egy és ugyanazon nemzetségből származott* és örökösök hátrahagyása nélkül elhalt *Péter fia «Vér» János*nak Szerémmegyében fekvő *Lipócz* és *Szirmos* és a Kőrösmegyében fekvő *Verenicze* nevű birtokait, mely adományozást Lajos király 1362 február 15-ikén neki és Domonkosnak újra megerősített.[2] Úgy látszik, ő azon Berekszói Hagymás János, ki állítólag 1399-ben Berekszói D(omonkos)-sal együttesen a beregmegyei Gelyénest Csáki Miklós erdélyi vajdának eladta (l. f.), azt pedig, hogy ő már a «Berekszói Hagymás» névvel élt, a Temesmegyei Okmánytárban (I. k. 480. l.) olvasható okirat bizonyitja.

Fia, II. *János*, 1412-ben torontálmegyei Vámhalom, Galád és Köként (Kikinda) nevű birtokait határoltatja; 1414-ben a szerémmegyei Kőváló birtok tulajdonosa;[3] 1415 április 17-ikén utoljára szerepel.[4]

Nejére vonatkozólag a következő adat szolgálhatna: Osl nb. Asszonyfalvi Ferencz saját és fia, László, nevében, továbbá Berekszói Hagymás László (Jánosnak a fia), 1426 augusztus 25-ikén a győri káptalan előtt Hermann nb. Kerekegyházi Mihály és László birtokainak adományozása ellen, melyek őket anyai jogon illetik, tiltakoznak.[5] János neje tehát valószínűleg Hermann nb. Laczkfi-leány volt.

[1] Id. h. 463., 469. ll.

[2] Id. h., 99—102 ll,

[3] Kőváló eredetileg Mikola fiáé Andrásé volt; ennek halála után a koronára szállt. IV. László király 1274-ben Petres fia Pósának adományozta, mert egyik fivére, Biró (Judex) 1273-ban Győr ostromlása alatt elesett. Arpádkori új okmtár, XII. k. 96. l.

[4] Id. h. 469., 478., 479., 480., 484., 487., 510. ll.

[5] Zalamegyei okmtár, II. k. 454. l.

Két fia maradt: László és Domonkos, és egy leánya *Justina*, ki 1419-től 1421-ig alsólendvai Bánfi János özvegyeként szerepel.[1]

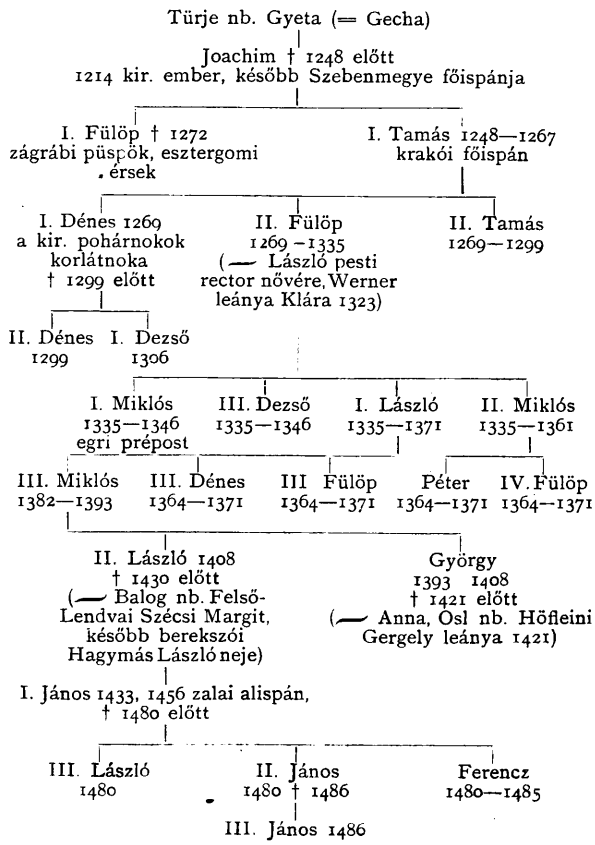
Domonkos legelőször tünik fel 1414 márczius 29-ikén, utoljára pedig 1420 január 27-ikén,[2] a nélkül, hogy róla valami nevezetes feljegyezni valónk volna.

László szintén 1414-ben tünik fel 1438-től 1440-ig. Temesmegye főispánja, 1446-ban még a temesmegyei Bozsur nevű várost szerezte meg. Felesége *Margit*, Balog nb. felsőlendvai Szécsi János leánya, azelőtt Türje nb. Szentgróti László neje. E házasság révén a két család között később a legbensőbb összeköttetés keletkezett.[3] Margit 1430-tól 1433 deczember 21-ig szerepel Hagymás László nejeként. Első férjének János nevü fiut szült, Hagymás Lászlónak pedig Miklós nevüt.

[1] Blagay cs. okmtára, 237. skk. ll.

[2] Temesmegyei okmánytár, I. k. 558. l.

[3] E két család között létrejött szoros összeköttetés indokolttá teszi, hogy a Szentgrótiak ama bizonyos ágát a következő stemmatöredék alakjában bemutassuk:

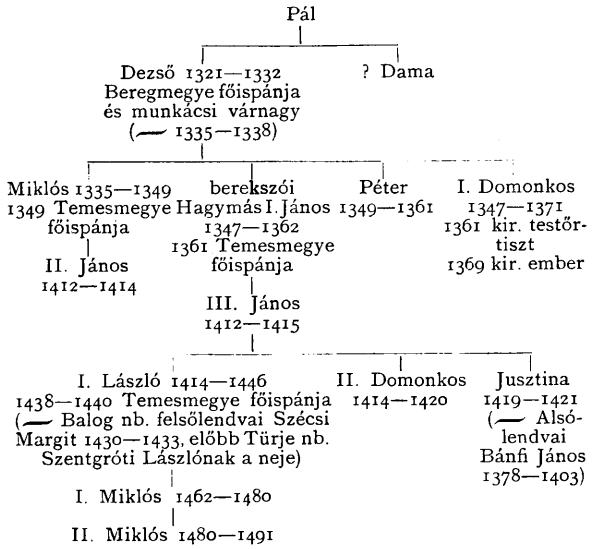
E *Miklós* 1462-ben anyai réven való fivérét, Szentgróti Jánost testvérül fogadván,[1] kölcsönös örökösödési szerződést kötöttek. 1471 május 17-ikén Miklós még a zalamegyei Mihályfalvát veszi zálogba; utoljára találkozunk vele 1480 június 27-ikén, midőn fiával, *Miklóssal* és másokkal együttesen néhány zalamegyei birtokot feloszt.

Fia, *Miklós*, 1491 január 24-ikén még szerepel; úgy látszik, hogy az 1517-ben működő hasonnevű erdélyi alvajda vele azonos.[2]

I. Ferdinánd király 1556 deczember 29-én Hagymás *Kristóf*-tól, mivel Izabella királyné és fiának pártját fogta, szentgróti várában lévő negyedrészét a hozzátartozó birtokokkal elvévén, azokat Maczedónai Péternek és Péczi Gáspárnak adományozta, mely adományozásnak Hagymás *Leustách* ellenmondott.[3]

Miksa király 1571 márcziusában Berekszói Hagymás *Kristófot* arról értesíti, hogy közte és az elhalt erdélyi fejedelem közt egyezség történt.[4]

Az első Berekszói Hagymások nemzedékrendi táblája tehát a következő:

[1] Csánki, id. m., VII. k., 80., 275. ll.

[2] Árpádkori új okmtár, VII. k. 310. l. Zalamegyei okmtár, II. k. 467., 478., 480., 594., 612., 631. ll.

[3] Hazai okmtár, IV. k. 456., 457. ll.

[4] Történelmi Tár, 1895. évf. 451. l.

IV.

Ratold nb. I. Roland nádor és utódai.

Alig szenvedhet kétséget, hogy Kálmán magyar királynak Buzilla szicziliai királyleánynyal (1097-ben) kötött házassága olasz elemeknek Magyarországba történt bevándorlását eszközölte. Ily nagy jelentőségű bevándorlásról tanuskodnak a krónikások, midőn mondják, hogy Kálmán idejében Olivér és Ratold jöttek Magyarországba; a tudósítók egy része azt állítja, hogy a két jövevény Apuliából való, egyetértőleg azonban mondják, hogy Casertából jöttek és hogy a casertai grófok családjából származtak. Utódaik Magyarországban a Ratold nemzetség ivadékainak vallották magukat; tőlük származik sok család.

A két jövevényről és legközelebb, illetőleg legrégibb elágazásairól biztossággal majdnem másfél századig mit sem tudunk; e nemzetség első ivadékai csak a 13-ik század első negyedében merülnek fel.

Bizonyos Rolandnak, kiről nevén kívül mit sem tudunk, két fia volt: Roland és Gyula; előbbiről szólnak e sorok.

Roland a tatárjáráskor már országnagy volt, a mennyiben 1241 szeptember 23-ikán már királyi pohárnokmesterként működik[1] és ez évben azok sorában található, kik IV. Bélát a tengervidékbe követték. Mostantól kezdve mindig valamely országos méltósággal van felruházva. 1242 márczius 14-től 1245 deczember 12-ig tálnokmester és (1242 november 16-ikán) Vasmegye főispánja; megjegyzendő, hogy Fejér (IV./I. k 264. l.) Sol tálnokmestert ismeri, de ez téves, *Sol helyett Rol(andus)nak kell állnia;* 1243. (január 29-ikétől november 26-ikáig) nyitrai és 1244 június 15-ike óta soproni főispán.[2] Hogy 1246-ban is lett volna Sopronmegye főispánja, azt az okiratok ugyan nem mondják, de biztosra vehetjük, hogy az volt, mert ez év eseményei bizonyítják. Ő védelmezte 1246-ban a pozsonyi és soproni várat osztrák II. Frigyes

[1] Arpádk. új okmtár, VII. k. 117. l.

[2] Anjoukori okmtár, III. k. 290 l. Fejér, Cod. dipl. IV/I. k. 250., 293., 324., 388. ll., XI. k. 406. l. Árpádkori új okmtár, II. k. 144. l., VII. k. 133., 137., 157., 169. ll., XI. k. 340. l., XII k. 689. l.

herczeg támadásai ellen és midőn a herczeg és IV. Béla között Bécsujhelynél döntő harczra került a dolog, ő volt az, kinek kipróbált kezébe Béla a főparancsnokságot bizta; tudvalévő dolog, hogy a csata Frigyes halálával végződött.

1247 június 2-ikán és október 28-ikán Roland az országbiró,[1] de sokáig meg nem tartja e tisztséget, mert 1248 második felében a legmagasabb méltóságot, a nádori tisztet kapja, melyet — pozsonyi főispáni állásával egybekötve — (ritka eset akkori időben!) félbeszakítás nélkül 1260 őszéig kezében tartott.[2] Igaz ugyan, hogy IV. Béla 1257 deczember 18-ikán[3] Roland volt országbiró és jelenlegi nádornak 1256 október 17-ikén kiállított itéletét[4] megerősíti, de az 1256. kelet *lehetetlen, hogy helyes legyen.* Czáfolhatatlanul be van bizonyítva számos okirattal, hogy Roland *1256 június 24-ikén* és november 6-ikán nádor és pozsonyi főispán volt. Miután azonban 1247-ben vele mint országbiróval találkozunk, alig szenvedhet kétséget, hogy fennebbi itélet 1246-ból való, a mi annál valószínűbb, a mennyiben az 1246-ban szerepelt országbiró: Gutkeled nb. István még 1246-ban a nádori méltóságot kapta; ennek következtében megüresedett az országbirói hivatal s nincs arról tudomásunk, hogy azt más, mint Roland kapta volna.

Nádori és pozsonyi főispáni állásában érte őt azon felette fontos megbizás, hogy először (többekkel együttesen) 1254-ben, azután a kroissenbrunni vészteljes csata után IV. Béla nevében II. Ottokárral az ismeretes békealkudozásokat kezdeményezte és vezette.

A kroissenbrunni csata után, melynek ő, IV. Béla oldalán, a Morva magyar partján szemtanúja volt, a legfőbb országos méltóságok betöltése dolgában nagy változások történtek és miután 1260 november havában Güssingi Henrik már nádor és pozsonyi főispán, kézzelfogható, hogy Roland még 1260-ban más méltóságot nyert. Okiratilag azonban csak 1261-ben látjuk őt a szlavóniai báni széken s ez állásban félbeszakítás nélkül egészen 1267 április 12-ig találjuk; a mellett 1266-ban még spalatói városkapitány is volt.[1]

Ez időszak nagy és fényes pályájának legnehezebb részét képezte. Béla és fia, István, között a XIII. század hatvanas éveinek első felében kitört nyilt viszályok alatt Roland az István iránti jóakaratát oly ügyesen tudta érvényesíteni, hogy mind a mellett állását egészen 1267-ig megtarthatta; 1267-ben azonban sikerült egynéhány elleneinek őt Bélánál annyira kegyvesztetté tenni, hogy báni méltóságától megfosztotta s innen magyarázható, hogy a nagyérdemű férfiú, korának egyik legnemesebb alakja, 1268 óta IV. Béla alatt már nem kapott országnagyi hivatalt.

V. István trónraléptével ismét az események előterén találjuk; igaz ugyan, hogy István alatt sem kapott országos közhivatalt, de találkozunk vele diplomata téren.

Már Istvánnak Székesfejérvárt történt koronázása alatt az ott összegyűlt főrendek Roland érdekében oly nagyszerű bizalmi manifesztácziót rendeztek, hogy István annak behatása alatt majdnem apotheozissá vált okirattal[2] Rolandnak a körösmegyei kemléki várt és ennek hozzátartozóját adományozta.

Az 1271-ben lezajlott események Rolandot a politikai mozgalmak előtérbe tolták. II. Ottokár és V. István megunták már az e nyár folyamában köztük hosszasan és változó szeren-

[1] Fejér, Cod. dipl. IV/I. k. 454. l.; Árpádk. új okmtár, X. k. 328. l. (év nélkül, *de nem mint a rubrum véli, 1298 körül, hanem 1247-ből* való, mert az okiratban szereplő Osl-nembeliek 1247-ben éltek).

[2] Fejér, Cod. dipl., IV/II. k. 98., 156., 218., 421. ll. IV/III. k. 18. l., VII/III. k. 34., 35. ll., XI. k. 355. l.; Hazai oklevéltár 18. l.; Hazai okmtár, II. k. 7. l., IV. k. 35 l., VI. k. 60., 84., 89. ll., VII. k. 74., 87. l., VIII. k. 60 l.; Knauz, Mon. Strig., I. k. 400., 425 l.; Soproni okmtár, I. k. 23. ll.; Árpádk. új okmtár, II. k., 209., 216., 228., 233., 245., 256., 258. ll., VII. k. 260., 320., 369., 436., 503., 516., 542. ll., X. k. 425. l., XI. k. 427. l.; Zalamegyei okmtár I. k. 28. l. — Fejér, IV/III. k. 251. (1264) és 307. (1265) ll. téved az évszámban, mert Roland akkor már szlavóniai bán.

[3] Fejér, Codex. dipl. IV/II. k. 451. l.

[4] Árpádk. új okmtár, XI. k. 429. l.

[1] Fejér, Cod. dipl. IV/III. k. 156., 260., 325.. 429. ll.; (a 132. lapon az 1263. évszám téves.) Hazai oklevéltár, 41. l.; Hazai okmtár, VII. k. 94. l., VIII. k. 88., 95., 104. ll.; Soproni okmtár, I. k. 25. l.; Árpádk. új okmtár, III. k. 106., 153. ll., VIII. k. 73. l., XI. k. 496. l. (határozottan mondja, hogy Roland már 1260 végén más mint a nádori méltóságot kapott) 510., 538., 543., 560., 562., 571. ll.

[2] Fejér, Cod. dipl. VII/I. k. 12—16. ll.

csével folyt harczot és komolyan szándékoztak, hogy elejét vegyék minden további háboruskodásnak. Roland mindjárt kezdettől fogva Pál veszprémi püspökkel együttesen meg volt bízva az alkudozásokkal, mire júniusban még Aba (?) nb. Egyed tárnokmester, Karácson titeli kanonok és Benedek aradi prépost és kir. alkanczellár hozzájuk csatlakoztak. Az általuk és a cseh király megbizottjai által létrehozott békeokiratot V. István aztán 1271 július 3-ikán pozsonyi táborában szentesítette.[1]

V. István halála a legfőbb országos méltóságok állandóságán nagy rést ütött, s így találjuk meg Rolandot a tényleges országnagyok sorában. 1272 november 26-tól 1273 márczius 30-ig nádor és macsói bán,[2] de a magyar udvarnak akkori időben erősen ingadozó áramlatai nem engedtek az országnagyoknak sok időt. 1273 májusában más lett a nádor s Roland egyelőre hivatal nélkül maradt, — csak hogy ez sem tartott sokáig, a mennyiben 1273 június 7-től október 26-ig megint a nádori széken találjuk.[3]

Utódja szintén nem ült sokáig e széken, mert Roland 1274 deczember havában csak megint a nádor,[4] mely méltóságban (a mellett még soproni főispán is) 1275 június 4-ig — de most már utoljára — találjuk.[5] A helyett a vasmegyei főispánsággal kellett megelégednie, melyet 1275 júniusában kapott.[6] 1275 deczember 4-ikétől 1276-ig azonban már megint magasabb állást kapott, a mennyiben a királyné tárnokmestere és Szánamegye főispánja.[1] 1277 augusztusában országbiró,[2] de mivel őt 1277 november havában már Pécz Dénes váltja fel és 1278-ban róla már mint halottról beszélnek, kétségtelen, hogy a nagyérdemű férfi 1277-ben halt meg. 1277 július 13-ikán még tagja volt azon magyar küldöttségnek, mely András királyfinak Habsburgi Klementinával való eljegyzését Bécsben közvetítette.

Nejét nem ismerjük; túlélte férjét. Gyula országbiró tanusítja t. i. 1278 márczius 2-ikán, hogy néhai fivérének, Roland bánnak fiai pozsegamegyei Orjavicza birtokukat anyjuknak, Roland bán özvegyének átengedték.[3]

Két fia volt: Ratold és Mátyás.

Ratold legelőször 1266 április 11-ikén merül fel; akkor már elvált nejétől, Sándor comes leányától s ez már Frangepán Jánosnak a neje.[4] *Mátyás*-sal 1278 márczius 2-ikán találkoztunk. Azóta mindkét fivér igen gyakran fordul elő közösen, utoljára egyenesen 1290-ben, midőn veszprémmegyei, perei birtokukat eladják. 1293-ban Pozsegamegyében fekvő, gromacsniki birtokukat örökítik el; 1296 áprilisában olvassuk, hogy Roland bán fia, Ratold mester szőllősi birtokán, melyet a Mátyással eszközölt felosztás alkalmával kapott, 34 hold földet a veszprémi káptalannak zálogba adott. Ezen eladások és elzálogosítások eléggé bizonyítják, hogy a két fivér atyjuktól örökölt és szerzett birtokaival nem igen takarékosan gazdálkodtak.

Ratoldnak esetleges utódai ismeretlenek; Mátyásnak csak Olivér nevű fia volt.

Ez *Olivér* 1336-tól 1357-ig a királyné udvarbirája, a mellett 1347 óta tárnokmester és több vármegye (Fejér, Zólyom, Vas, Sopron, Szatmár és Ugocsa) főispánja. Fiai: *István*, *János*, *Roland*, *Miklós* és *Ferencz* 1366-ban fordulnak elő; István akkor ó-budai prépost. János 1366-ban Somogymegye főispánja, előfordul még 1382-ben. Olivér fiai *Eusták* (?), *János* és *Ferencz*

[1] Árpádk. új okmtár, III. k. 247—255. ll. Fejér. Cod. dipl. V/II. k. 100. l.

[2] Fejér, Cod. dipl. V/II. k. 51., 57. ll.; Hazai oklevéltár, 65. l.; Hazai okmtár, VIII. k., 148. l.; Árpádk. új okmtár, IX. k. 3., 5., 11. ll., XII. k. 71. l.; Gr. Zichy cs. okmtára, I. k. 32. l.

[3] Hazai okmtár, II. k. 11., 14. ll., VIII. k. 152., 153. ll.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 21., 23. ll., IX. k. 19, 22., 23. ll., XII. k. 76., 85., 90. ll.

[4] Fejér, Cod. dipl. V/II. k. 2., 219. ll.; Hazai okmtár, VIII. k. 170. l.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 38. l., IX. k. 75. l., XII. k. 113. l.

[5] Fejér, Cod. dipl. V/II. k. 240., 245. ll., VII/II. k. 39. l.; Knauz, id. m., II. k. 50. l.; Suppl. Annal. Scepus. II. k. 13. l.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 52. l., XII. k. 116. l.

[6] Hazai okmtár, VI. k. 207. l.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 50. l., XII. k. 115. l.

[1] Fejér, Cod. dipl. V/II. k. 256., 278. ll.; Hazai oklevéltár, 72 l.; Hazai okmtár, VII. k. 161. l.; Knauz, id. m., II. k. 53. l.; Árpádk. új okmtár, IX. k. 114., 117. ll., XII. k. 135., 144. ll.; Zalai okmtár, I. k. 84. l.

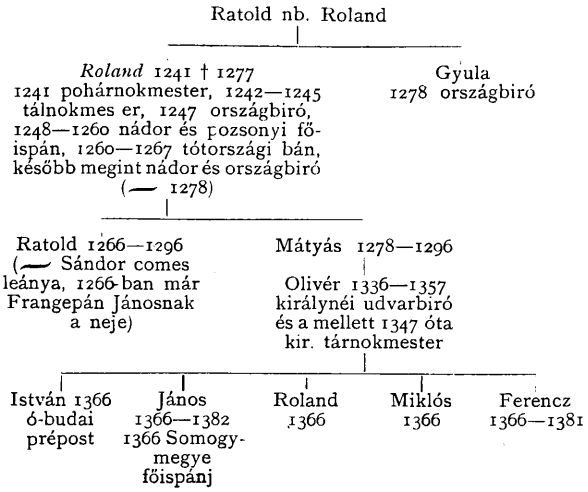
[2] Hazai okmtár, VI. k. 227. l.

[3] Árpádk. új okmtár, XII. k. 234. l.

[4] U. ott, XI. k. 562. l.

1381 november 5-ikén az «apostaghi» nevet viselik.[1]

Az eddigiek szerint a következő táblát rajzolhatjuk:

V.

Az első (Pécz nb.) Marczaliak.

A Pécz nemzetség első tagjaiként 1240 április 2-ikán *Márk*, *Mátyás* és *Domonkos* szerepelnek, midőn azt állítják, hogy a veszprémmegyei Kajár helység az ő ősi birtokuk és IV. Béla ez állítás ellenében a nevezett jószágot a bakonybéli apátságnak itéli.[2] *Mátyás fiairól* 1265-ben tesznek említést, de az illető okirat[3] — sajnos — meg nem nevezi őket; csak annyit mond, hogy Mátyás fiai a zalamegyei Zsigér falu mellett birtokosok. Domonkos esetleges utódairól mit sem tudunk.

Márk még 1275 júl. 27-ikén szerepel és akkor mint Peech nb. Márk comes fia megkapja csere útján IV. Lászlótól a zalamegyei «Pazaka» földet,[4] melyért a már régen birt Jurk nevű falut a királynak adta. Miután «Pazaka» helység sem 1275 előtt, sem utána az okiratokban nem említtetik, miután a Zala folyó mentén feküdt és miután száz évvel később (1374)[5] bizonyos Lorándot pozbai birtokosnak ismerjük és Berzenczei Loránd tényleg 1374-ben mint Pécz nb. Márk dédunokája és zalamegyei birtokosként szerepel, világos, hogy a nyomtatott okiratban említett Pazaka, az ismert zalamegyei Pozva helységgel azonos. Arra pedig, hogy az 1275-ben szereplő Márk az 1240-ben előfordulóval azonos, szolgáljon ama körülmény, hogy Pécz nb. Márk fia, Gergely, már 1266-ban felnőtt ember, holott ez, ha az 1240-ben szerepelt Márkot nagyatyjának vennők, időszámítási szempontból nem igen volna valószínű.

(II.) Márk comesnek a veszprémi káptalannak 1289 szeptember 17-ikén kiállított oklevele szerint[1] négy fia volt: Gergely, István, Lukács és Apor.

Apor 1283-ban erdélyi vajda és szolnoki főispán; 1284 november 26-ikán címzetes vajdaként a királyi tanácsosok sorában foglal helyet. Azon túl sem az országnagyok, sem a királyi tanácsosok sorában nem találjuk, mert a Güssingiekkel együtt a királyelleniek pártját fogta. 1286 végén a pozsonyi várat elfoglalván, innen a királyi hívek birtokait mindaddig pusztította, míg általuk legyőzetvén, megsebesült és futásnak indult. III. András uralkodása kezdetén «Apor mester» a zalamegyei Keszthelynek birtokosa. 1291 okt. 9-ikétől 1292 márczius 23-ikáig Pozsonymegye főispánja, 1293 július 11-től 1297-ig országbiró, 1298 július 29-ikétől 1299 május 2-ikáig nádor. Utoljára ráakadunk 1304 augusztus 24-ikén, midőn mint címzetes nádor Károly király pártfogóival egyetemben Rudolf osztrák herczeggel szövetségre lép.[2], 1304 után elvész a nyoma. Tőle származnak az Ibrányiak és a Pécziek.

Lukács 1289-től 1291 július 10-ikéig Zalamegye főispánja és (1291 július 10-ikén) királynéi tárnokmester, 1291 október 9-ikén csakis királynéi tárnokmester, 1298 július 29-ikén ismét Zalamegye főispánja s ez az utolsó róla szóló hír.[3] Tőle

[1] Fejér, Cod. dipl. IX/V. k. 459. l.
[2] Arpádk. új okmtár, II. k. 100. l.
[3] Hazai oklevéltár, 46. l.
[4] Zalai okmtár, I. k. 76. l.
[5] Id. h., II. k. 120. l.

[1] L. Palóczi Mátyás nádornak 1435-ben kiállított és gyűjteményemben lévő itéletlevelét. V. ö. Századok, 1897. évf., 364., 365. ll.
[2] Fejér, Cod. dipl. V/III. k. 344. l., VII/V. k. 502. l. (tévesen 1292-re téve), VIII/I. k. 160. l.; Hazai okmtár, VI. k. 443. l., VII. k. 211., 344. ll., VIII. k. 380. l.; Knauz, id. h., II. k. 318. l.; Arpádk. új okmtár, IV. k. 262. l., IX. k. 385. l., X. k. 31., 70., 197., 261. ll., XII. k. 451., 510., 561 ll.; Zalamegyei okmtár, I. k. 101. l.
[3] Fejér, Cod. dipl. VII/V. k., 502. ll. (tévesen 1292-re téve). Hazai okmtár, VI. k. 346. l., VII. k. 220. l.; Arpádk. új okmtár. XII. k. 510. l.; Zalamegyei okmtár, I. k. 101. l.

származnak a Devecseriek, a Kustániak, a Tádékaiak, mely utóbbiak később (1353-ban) a «Szentgyörgyi» nevet viselik.

István-ról, kit a későbbi kútfők kivétel nélkül mindig «Lég» Istvánnak neveznek, csak azt tudjuk, hogy 1296-ban fivérével, Gergelylyel együttesen királyi adományozásban részesül. Négy fia volt: István, Demeter, Márk és János, kik 1330-ban a nemzetségbeli rokonukkal, Marczali Istvánnal birtokot cserélnek. Odaadják Istvánnak a veszprémmegyei Marost, a zalamegyei Hidvéget és Borolföldet, s megkapják Istvánnak körösmegyei Musina, Miglécz és Csezmicze nevű birtokait.[1]

Lég István utódai felveszik a (somogymegyei) *Berzenczei* nevet. Unokája, Márk fia Roland (Loránd) folytatja a családot.

Gergely, Márk fia, 1266-ban kitüntette magát V. Istvánnak egyik bolgár hadjáratában, melyben főparancsnok minőségben a bolgár Vrača (Vrchov) várt bevette.[2] István trónraléptével országos méltóságot nyert, a mennyiben 1270-től 1272 augusztus 3-ikáig a királynéi tárnokmesteri és a vasmegyei főispáni állásban találjuk.[3] István halála után Gergely az özvegy királyné elleneihez pártolván, rokonával, Egyeddel, volt kir. tárnokmesterrel és pozsonyi főispánnal a cseh Ottokár udvarára szökött.[4] Itt azonban nem sokáig tartózkodott, mert már 1272 november 27-ikén megint Magyarországban találjuk, hol a barancsi és kučevoi bánsági hivatalt 1273 május 14-ikéig viseli.[1] 1273 május 12-ikétől 1274 szeptember 25-ig megint Vasmegye (és 1273 június 26-ikán Pozsegamegye) főispánja,[2] mely állásban alkalma nyilt Győrt (1273 nyarán) visszafoglalni és számos ellenséget fogságba ejteni.[3] 1274 február 18-ikán csak mint címzetes bán működik választott biró minőségében, bizonyos somogymegyei birtokügyben.[4] 1275 június 17-ikén és július 27-ikén somogymegyei főispán és címzetes bán,[5] de ez év végén felváltja őt Moys országbiró, ki a somogyi főispánságot 1276 márczius 25-ikéig kezében tartja. Gergely bánt csak 1276 augusztus 9-ikétől találjuk e főispáni széken 1277 első feléig.[6] IV. László alatt nem találjuk őt többé az országnagyok sorában. László mondja ugyan egyik okiratában,[7] hogy Gergely bán országbiró bizo-

[1] Zalamegyei okmtár, II. k. 98., 99. l.

[2] Fejér, Cod. dipl. V/III. 157. l.

[3] Fejér, Cod. dipl. V/I. k 138. l.; Hazai okmtár. I. k. 57. l., V. k. 46., 48. ll., VI. k. 185. l., VIII. k. 145., 439. ll. Tkalčić, Mon. civ. Zágráb, 47. l.; Árpádk. új okmtár, VIII. k. 287., 301., 343. (tévesen György), 346., 380., 382., 384., 386., 389., 390., 393. ll., XII. k. 50., 53.. 71., 695. ll. Zichy cs. okmánytára, I. k. 30. l.

[4] A régibb irodalom Egyedet és Gergelyt «Budaméri»-nak nevezi; újabb iróink is hozzá vannak szokva, hogy Egyedet és Gergelyt Aba nb. fivéreknek tartsák. Ennek némi okirati támaszát találjuk a Hazai okmánytár VII. k. 141-ik oldalán, hol Gergely, Vasmegye főispánja 1273 május 27-ikén Egyed macsói bán testvéreként (frater) szerepel és Wenzel VIII. k. 379. lapján, hol Egyed tárnokmester és pozsonyi főispán 1272-ben a felvidéki Aba fia Abát szintén testvérének mondja.

A mi már most a kettő közötti «fraternitas»-t illeti, nincsen kizárva, hogy Egyed és Gergely édes fivérek lehettek, mert a veszprémi káptalannak 1289-ben adott nyilatkozata, mely szerint Pécz nb. Márknak Lukács, Gergely, István és Apor nevű fiai voltak, az ötödik fiú, Egyednek létezését még ki nem zárja. Egyed 1289-ben már alig volt életben, mert nyoma már sokkal előbb, 1289 előtt, vész el, holott a többi 4 fivér még 1289-ben is él. Ha már most Egyedet Gergely fivérének veszszük, magától értetődik, hogy Aba fia Aba nem nemzetségbeli rokona, s hogy Egyedben szintén a Pécz nemzetség egyik tagját kell hogy felismerjük, a mi azon körülménynél fogva, hogy Gergelylyel azonos érdekeket ápolt, — hogy Gergely a Fejérnél V/III. k. 157. lapján olvasható okirat bizonysága szerint az 1273-ban Győr előtt magát kitüntetett vasmegyei főispánnal azonos és hogy Pécz nb. Márk fia Lukácsnak szintén Egyed nevű fia lett, nagy valószínűséget nyert.

[1] Hazai oklevéltár, 65. k.; Hazai okmánytár, VIII. k. 148. l.; Knauz id. m., II. k. 21. l.; Árpádkori új okmtár, IX. k. 5. l., XII. k. 11. l.; Gróf Zichy cs. okmtára, I. k. 33. l.

[2] Fejér, V. k. 2., 154., 238. l. (tévesen 1275.); Hazai okmtár, II. k. 11. l., VI. k. 189., 197., 200, 202, 205. ll. (tévesen 1275); VII. k. 141., 142, 143., 144. ll. VIII. k. 152., 155., 159., 164., 168. ll.; Knauz, II. k. 30., 32., 43. ll.; Tkalčic, Mon. civit. Zagrab. 47. l.; Arpádkori új okmánytár, IV. k. 23. l., IX. k. 18., 22., 34., 51., 54., 60., 63. ll., XII. k. 76., 78., 80, 84., 92., 93., 100. ll.; Zichy cs. okmtára, I. k. 35. l.

[3] Fejér, Cod. dipl. V/III. k. 157. l.

[4] Árpádk. új okmtár, IX. k. 48. l. (év nélkül), v. ö. id. h., 222. l.

[5] Fejér, Cod. Dipl. V/II. k. 209. (tévesen 1274), 248., 397. ll. (tévesen 1277); Hazai okmánytár, VI. k. 207. l., VIII. k. 179. l.; Árpádkori új okmtár, IX. k. 115. l.; Zalai okmtár, I. k. 78. l.

[6] Fejér, V/II. k. 366. l.; Knauz, II. k. 59. l.; Árpádk. új okmtár, IV. k. 94. l., IX. k. 185. l.

[7] Árpádk. új okmtár, IX. k. 553. l.

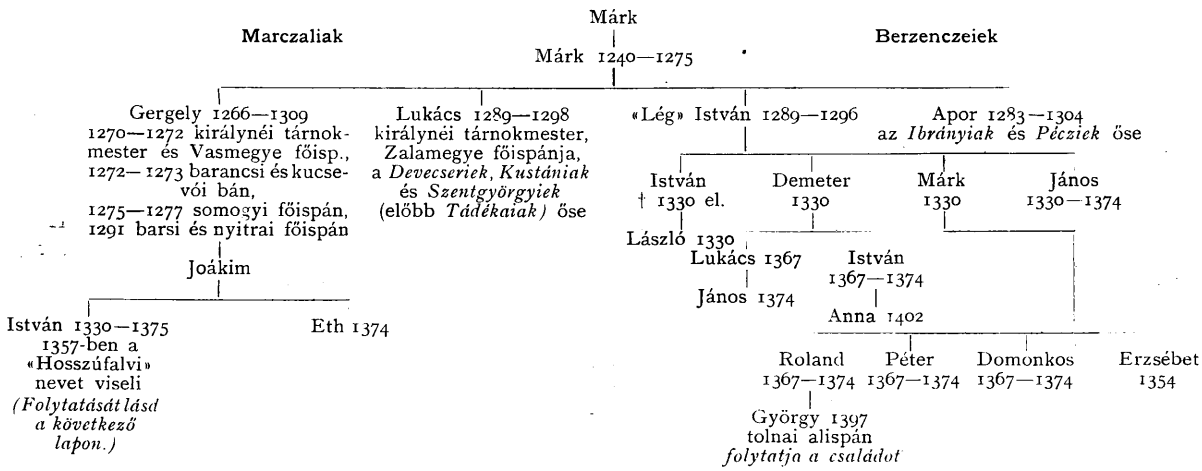
nyos birtoküggyben szerepelt, de az évet meg nem jelöli (úgy látszik azonban, hogy 1285). 1283-ban László részéről birtokadományozásban részesült, de Fejér (V/III. k., 157. l.) az adományozott jószágokat meg nem nevezi.

III. András alatt megint találjuk őt a közszereplés terén. 1291 július 10-ikétől október 9-ikéig címzetes bán, Bars- és Nyitramegye főispánja s e minőségben Csák nb. Domonkos volt nádorral egyetemben megköti augusztus 26-ikán Haimburgban az András és osztrák Albert között kitört háború után a békét.[1] Mindennek daczára megszünik e nagy ténykedésével III. András alatti szereplése, mit csak így lehetne magyarázni, hogy a békekötés után esetleg András elleneihez szegődött.

1296 október 6-ikán azonban a király kegyelmében találjuk.[2] András e napon okiratot állít ki, melyben tekintetbe vévén László fiainak, István, László és Ugrinnak (somogymegyei emberek, a Torvajiak és a torvaji Ugronok ősei) hűtlenségét, különösen pedig, hogy Márk comes fiainak, Gergely bánnak és (Lég) Istvánnak birtokain garázdálkodtak, ezért összes birtokaikat s ezek közt a magbanszakadt Peech birtokait, melyeket eddig hatalmasul elfoglaltak, tőlük elveszi s Márknak nevezett fiainak adományozza. Ez oklevélre azonban megjegyzendő, hogy Garai Miklós nádor itéletlevelében 1433-ban az oklevélnek azon részét, hol «possessiones Peech sine herede decedentis« mondatik, hamisnak mondja; szerinte eredetileg úgy lett volna írva: «possessiones *Petri* sine herede decedentis», mert itt a Peech szóban csak az első két betű P és e valódi, a többi betű pedig bárki előtt is későbbi vakarás és edzés által bepiszkoltnak tünik fel.

Utoljára 1309 július 21-ikén akadunk reá,[1] mely napon mint címzetes bán, Szenyéri Pongrácz, Eddei Péter, Győr nb. Ders és Bertold fia, Domonkos társaságában a (somogymegyei) terebezdi birtok ügyében választott birói minőségben működik.

Egyetlen fiáról, *Joákim*-ról, csak azt tudjuk, hogy Güssingi Gergely fia, András, Károly király idejében bizonyos várát elfoglalta és hogy Joákim rokona, Bés bán fia, László, akkor András fogságába került.[2] Joákim-nak két fia volt: István és Eth. István legelőször 1338 május 19-ikén szerepel «Marczali» néven;[3] tőle származnak a hírneves Marczaliak, kiknek nemzedékrendjét a következő tábla ábrázolja:

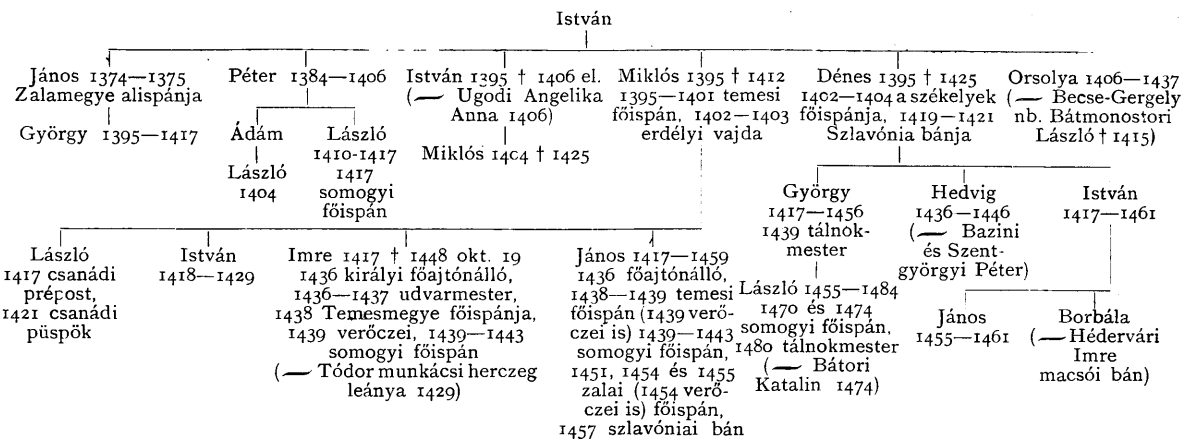
[1] Fejér, Cod. dipl. VI/I. k. 180. l.; Hazai okmtár, VII. k. 219. l., VIII. k. 306. l.; Árpádk. új okmtár, V. k. 25. l., XII. 510. l.

[2] Árpádk. új okmtár, V. k. 150. l.

[1] Knauz, id. h., II. k. 602. l.

[2] Sopronm. okmtár, I. k. 86. l.

[3] Anjoukori okmtár, III. k. 462. l.

VI.

A vöröskői és óvári Wolfurt család eredete.

Tudjuk, hogy a külföldi Wolf(a)urt-család ősei I. Lajos király idejében, különösen pedig annak olasz hadjáratai alatt Magyarországon kitüntették magukat,[1] de a család eredetét és hazáját maig még nem ismertük. Jelen soraimmal akarom e kérdést tisztára hozni, megjegyezvén egyuttal, hogy az idevágó adatokat többnyire Ströhl H. G., ismert bécsi heraldikus szívességének köszönhetem.

Wolfurt jelenleg a volt bregenzi grófságban fekvő község, a mellette fekvő hasonnevű vár ma csak romban hever. A «Wolffurt»-család valamikor Vorarlbergben, az Ach-völgy torkolatán, Bregenztől egy órányi távolságban lakó lovagi nemzetség sarja volt.

Legrégibb tagjai sorából ismeretesek:

1. Wolfurti ***Cunrad***, ki a 13-ik században a Ragaz felett fekvő pfäversi zárdának egy családi czímerével diszített kelyhet adományozott.

2. *Cuonrad* 1265-től kezdve pfäversi apát, † 1282.

3. ***Rudolf*** 1295 deczember 28-ikán, kinek Ueberlingenben (a Bodentó mellett) is voltak birtokai.

4. ***Egelolf*** 1325—1330 pfäversi apát.

5. *Wölfli* (Farkas) 1344 január 21-ikén.

6. *Burkard* 1348.

7. *Henrik* 1353 május 2-ikán.

8. *Ágnes* (1364—1390) lindaui (a Bodentó mentén) fejedelemasszony.

9. *Burkard* (1386—1416) pfäversi apát.

10. *Klára* (1392—1410) lindaui fejedelemasszony.

1402-ben a család anyagi hanyatlása már nagymérvű. Wolfurti *Hans* (János) 1402 deczember 12-ikén wolfurti várának felét s a hozzátartozó földeket és jogokat 500 font fillérért V. Henrik mereraui apátnak és annak konventjének örökös birtokába bocsátja. Wolfurti ***Ulrik*** és *Wolf* (Farkas) giesseni várukat 1405-ben 3000 forintért a lindaui ispotálynak adja el. A XVI. század első felében az egész wolfurti kastély vétel útján már Kilián st.-galleni herczegapát († 1530 augusztus 30.) kezébe került.

Tudjuk, hogy az okiratok a család magyarországi ágának nevét némelykor «*Wolffurt*» alakban is írják és hogy 1351 és 1365 között az Ulrik, Konrád, Rudolf és Eglolf nevek a család ez ágában dívók voltak, s így tehát nem szenvedhet kétséget, *hogy Lajos király vitézei a vorarlbergi Wolfurt-család ivadékai.*

Hátra volna még a családi czímer kérdése.

Az ősrégi Wolffurt-család czímere a 13-ik században: kék farkas arany mezőben; így mutatja pl. a Konrádtól a pfäversi zárdának ajándékozott kehely; a farkas is felugró állásban van rajzolva.

Ágnes lindaui fejedelemasszony (1364—1390) czímerében járkáló farkast látunk. A köriratból még «S. DICTI. WOLFVRT» olvasható.

A felugró farkast a lindaui nemzetségi könyv is mutatja; szintúgy Henriknek 1353-ból való pecsétje. A zürichi czímertekercs (298. sz.) pedig következő czímert mutat: ezüst pajzsban vízhullámok felett két egymás felett futó kék

[1] V. ö. a Turul 1892. évfolyamában (69—72. ll.) e családról közzétett dolgozatommal.

farkas; sisakdísz: kék farkasfej. Grünenberg Konrád címerkönyve (Konstancz, 1483) a családnak két ágát ismeri: a Lindau melleti giessenit és a wolfurtit. Előbbinek a címere nála: arany mezőben kék fennálló farkas, a sisakon kék farkassal kirakott arany szárny; utóbbi ágé pedig: aranyban barna farkas, sisakon növekvő és a takaróba átmenő farkas. A berlini «Herold»-egylet címer-kódexe szerint a család Churvalen és Graubündtenben lakott; címere a következő volt: aranyban barna farkas, a sisakon fekete farkasnyak; sisaktartó: fekete-fehér.

Ströhl véleménye szerint a zürichi címertekercsen és Rudolfnak 1295 deczember 28-ikán kiállított okiratán lévő pecsétjén található két farkassal kirakott pajzs az eredeti címer. A variációk valószínűleg a család szétágazásainak folyománya. Megjegyzendő, hogy azon későbbi Wolfurt-családok tagjainál, kik a régi lovagnemzetséggel semmi vérbeli összeköttetésben nem voltak és csak birtokaikon alapuló jogutódságuk révén a Wolfurti nevet viselték,[1] szintén farkas képezi a címer főalakját.[1]

A magyarországi ágra nézve csak annyit tudtam kipuhatolni, hogy Wolfurti Ulrik, mosony-, sopron- és vasmegyei főispánnak 1351 május 4-én kiállított, jelenleg Sopronban őrzött okiratának pecsétjén (onnan nyert értesítés szerint) rézsutos pólyával osztott pajzs és mindegyik felén (az egyikben 3, a másikban 5) az ismert Anjou-liliomok láthatók.

E címereltérés azonban a tiroli és magyar családok azonosságát alig teszi kérdésessé. Mert egészen eltekintve attól, hogy Ulrikon kívül a többi magyar családtagok tán a farkast használták címeralaknak, a liliomok (ha ugyan liliomokkal van dolgunk) eredete könnyen érthető, a mennyiben elhihetjük, hogy Ulrik e címert csak Magyarországban érdemei elismeréseül királyi hála jeléül kapta s hogy ennek következtében családjának ősi címerét mellőzte.

Záradékul legyen még kiemelve, hogy Héderváry Miklós leánya, Katalin, Wolfurti II. Ulriknak a neje.

[1] Ezekről is vannak adataim, de helyszűke miatt be nem vettem.

VII.

Sinister (Balog) Miklós és utódai.

1249 május 23-ikán[1] megjutalmazza IV. Béla király *Miklóst*, István trónörökös tárnokmesterét és Dubiczamegye főispánját. Korábbi hivatalos pályáját nem ismerjük. Egy Miklós előfordul 1237-ben és 1240-ben Kálmán herczeg tárnokmestere és (1240-ben) tótországi bánként, 1247-ben egy-egy Miklós Zala- és Vasmegyének főispánja, de vajjon e Miklósok egyike a dubiczai főispánnal azonos-e, nem tudjuk.

Midőn Miklós 1249-ben a királyi adományozásban részesült, akkor már igen érdemdús multra tekinthetett vissza. Részt vett 1241-ben a sajói ütközetben, elkisérte Bélát a partvidékre, honnan több követségi ügyben többször útra kelt, harczolt (1244—1246) a boszniai hæreticusok ellen és részt vett 1246-ban a Frigyes osztrák herczeg ellen Bécsújhelyen vívott csatában. Mindezen érdemeiért megkapta fennebbi napon a baranyamegyei szársomlyói várt és a várnépek harsányi földét. 1251 november 23-ikán és 24-ikén kir. asztalnokmester, mely minőségben 1254-től 1256 február 15-ikéig találjuk.[2]

1255-ben maga nevezi magát «Sinister» Miklósnak, a mi a magyar «Balog»-nak megfelel;[3] de minden más bizonyíték hiányában még *nem szabad őt ennek alapján a Meissenből bejött Balog nemzetség tagjának, a Szécsiek rokonának tekinteni* és pedig azért sem, mert a Balog melléknevet kívüle még más árpádkori ember is viseli, és mert a Balog-nemzetség birtokai Gömörmegyében feküdtek, holott az 1249-ben kiállított okirat elég világosan kimondja, hogy Miklósunk rokonsága szintén Baranyamegyében, Szársomlyó és Harsány vidékén birtokolt.

1256 után már nem találjuk őt az országnagyok sorában; az asztalnokmesteri hivatal tulajdonosa 1256 augusztus 25-iktől 1258-ig az ismert Moys, a későbbi nádor, az 1258-ig működött hasonnevű vasmegyei főispán pedig tőle különböző ember; az 1262-ben szereplő Miklós, szabolcsi főispán, V. István embere azonban talán

[1] Fejér, Cod. dipl. IV/I. k. 50. l.

[2] Fejér, Cod. dipl. IV/II. k. 218. l.; Hazai okmtár, V. k., 26. l.; Árpádk. új okmtár, II. k. 262., 264. ll. VII. k. 371. l.

[3] Anjoukori okmtár, I. k. 63. l.

azonos lehetne vele. A legnagyobb valószínűség pedig a mellett szól, hogy 1256-ban meghalt. 1265-ben mondja IV. Béla,[1] hogy Sinister Miklós comesnek valamikor a baranyamegyei Gétmonostor kegyuraságát adományozta, mely kegyuraság Miklós kezében, addig míg élt, megmaradt és utána fiainak *Miklós*-nak és *György*-nek birtokába átment. Ebből minden kétséget kizáró módon kiviláglik, *hogy Sinister Miklós asztalnokmester 1265-ben már nem élt s hogy benne az 1270-ben felmerülő Miklós országbirót nem szabad felismernünk*; ez úgy látszik, Gútkeled nb. István bán fia, Miklós, a későbbi bán.

Két fián kívül még egy *Kata* nevű leányt is hagyott maga után, kinek (tolnamegyei) Gyönki Lászlóval kötött házasságából Gyönki László született. Ez az anyja leánynegyede fejében kapott bójai és babócsai (Baranyamegyében fekvő) birtokrészeit 1313-ban Güssingi Miklósnak adta el.[2]

Fiait, II. *Miklóst* és *Györgyöt*, Béla király 1265-ben említi, midőn mondja, hogy a gétmonostori kegyuraságért őket Szederjes és Monád birtokokkal kárpótolta.[3] II. (Sinister) Miklós 1267-ben Mária királynénak udvari embere.[4] 1270 szeptemberében megerősíti V. István mindkét fivérnek az 1265-ben kiállított okiratot.[5] Kelet nélküli okiratokban [6] II. Miklós Győr nb. Óvári Konrád birtokügyeiben szerepel.

II. Miklós fia, *Mihály*, ki szintén kelet nélküli okiratban [7] Óvári Konrád birtokügyeibe bele van keverve, 1287 előtt halt meg, anélkül, hogy fiutódot hagyott volna maga után, mire IV. László király 1287-ben Mihály vejének, Lőrincz nádor fia, Keménynek (a Cseményiek ősének) a szársomlyói várt a hozzátartozó Ug.-Permán, Tótvölgy, Perekcse, Bója, Hidvég és Szentmihálymonostorral adományozta.[1] Kemény özvegye, Mihály leánya, 1303 október havában kinyilatkoztatja, hogy baranyamegyei Fejértó nevű birtoktól, melyet atyjától, Balog Miklós fia Miklóstól (ez tévedés, Mihálynak kell lennie) kapott és férjének, Keménynek hozott s mely férje halála után árva fiai fentartására és két leánya kiházasítására reá szállt, nyomasztó inség miatt rokonának (baranyamegyei) Hencsei András fia Lászlónak elzálogosította s miután ki nem válthatja, elörökíti.[2]

György szintén csak leányt, *Stefániát*, hagyott maga után, kinek családi viszonyairól a következő adatok szólnak:

a) 1302 július 31-én[3] Kemény fiai, Lőrincz és Konrád (a Cseményiek és a Matucsinaiak ősei), harsányi lakosok azon meghagyással idéztetnek a pécsi káptalan elé, hogy azon okiratokat mutassák be, melyek Sinister Miklós fia, György leányának, Óvári Jakab egyik nőrokonának hitbére és leánynegyedére vonatkoznak.

b) 1302 augusztus 22-ikén[4] a pécsváradi konvent előtt *Stefánia*, Óvári Konrád unokája (neptis), Sinister Miklós fia, György leánya (Osl nb. *Beled-fia, Miklós özvegye*) rokonát, Óvári Jakabot, azzal bízza meg, hogy hitbéri, hozományi és leánynegyedi követeléseit Lőrincz nádor fia, Miklós és testvérének, Keménynek fiai ellen képviselje.

Sinister Miklósnak nemzedékrendi táblája tehát következőleg alakul:

Sinister I. Miklós 1241—1256
1249 István trónörökös tárnokmestere és dubiczai főispán, 1251—1256 kir. asztalnokmester

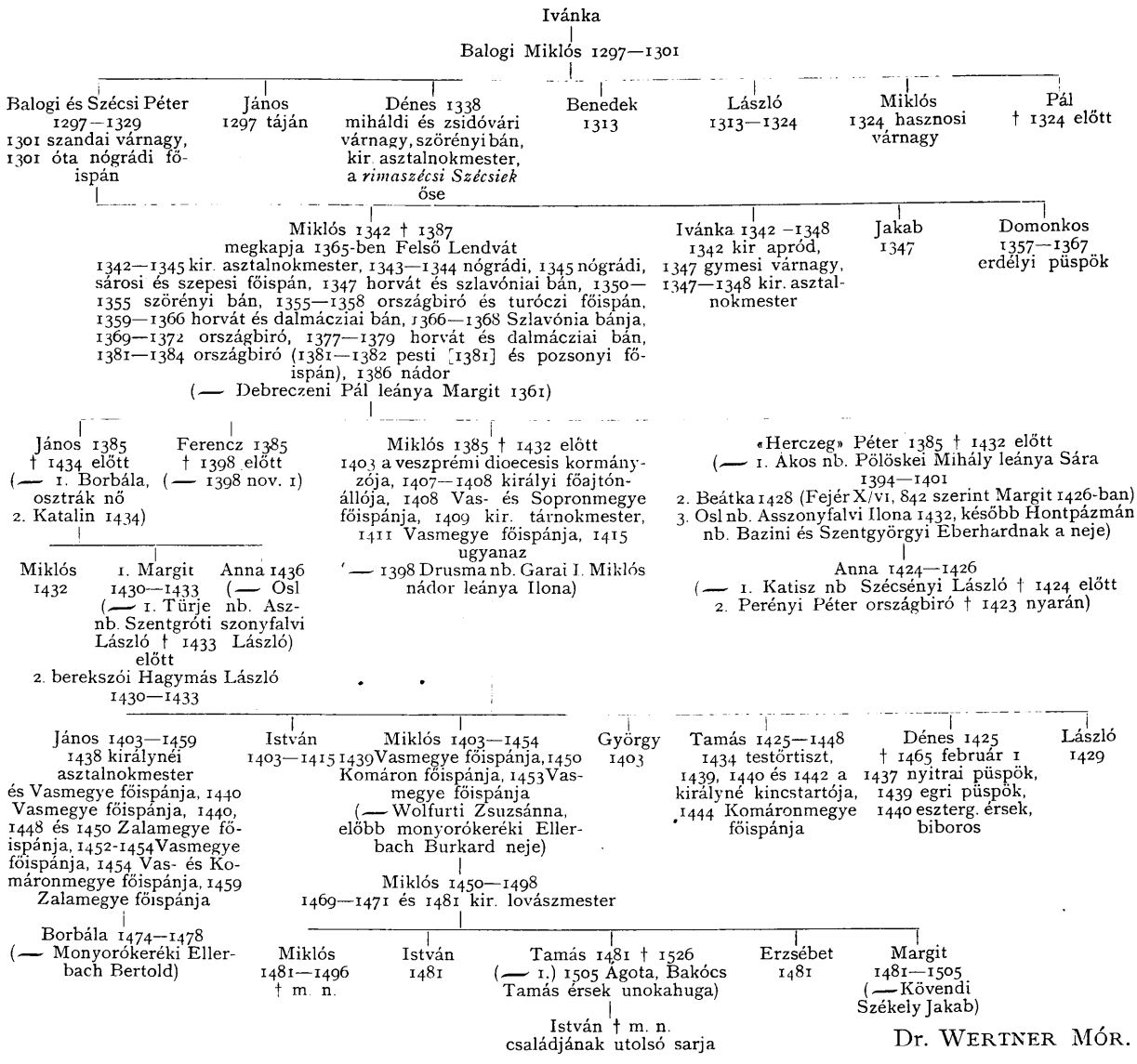
II. Miklós 1265—1270	György 1265—1270	Katalin
Mihály † 1288 előtt	(— Győr nb. Óvári Konrád leánya)	(— Gyönki László)
Leány 1287—1303 (— Lőrincz nádor fia Kemény)	Stefánia 1302 (— Osl nb Beled fia Miklós † 1302 előtt)	

[1] Hazai okmtár, IV. k. 41. l.
[2] Zichy cs. okmtára, I. k. 144. l.
[3] Hazai okmánytár, IV. k. 42. l.
[4] Fejér, Cod. dipl. IV/III. k. 401. l.
[5] Hazai okmtár, IV. k. 48. l.
[6] Árpádk. új okmtár, X. k. 443. l.
[7] U. ott, X. k. 442. l.

[1] Hazai oklevéltár, 105. l., v. ö. Fejér, Cod. dipl. VI/I. k. 138. l.
[2] Anjoukori okmtár, I. k. 63. l.
[3] Anjoukori okmtár, I. k. 36. l.
[4] Anjoukori okmtár, I. k. 37. l.

VIII.

A Balog nb. felsőlendvai Szécsi család nemzedékrendi táblája.

Dr. WERTNER MÓR.

ERDÉLYI CSALÁDTÖRTÉNELMI ADALÉKOK.

(Második közlemény.)

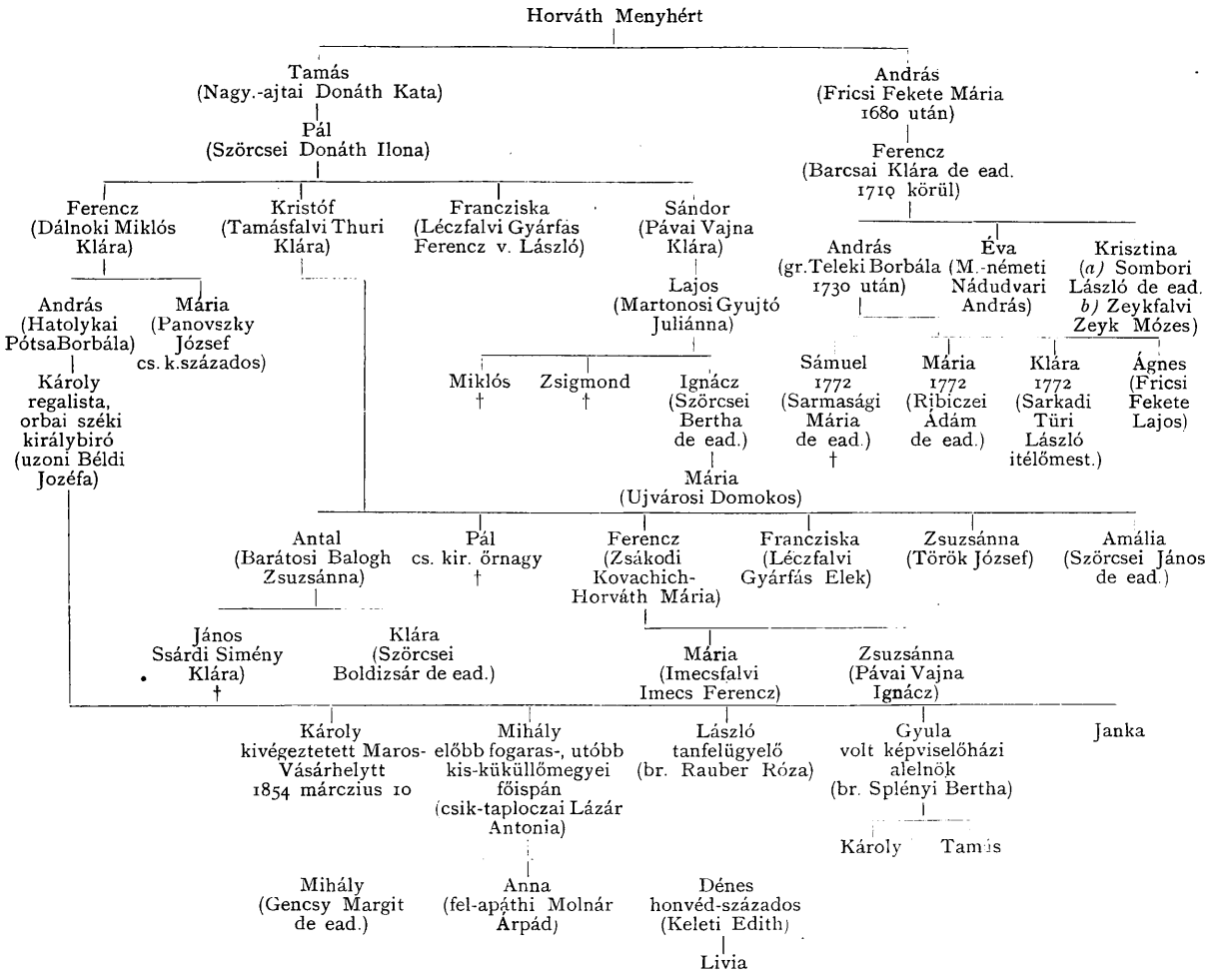
IV.

A nagyváradi Horváth család.

Szintén Erdélyben virágzik, előbb *utsai* előnévvel, mely a régi okmányokban a *nagyváradival* váltakozik, majd aztán a Majtai Dónáthokkal házasodván össze a család, egyik ágának a háromszéki Telek lett fészkévé, hol mint ottani primorok a *teleki* előnevet is fölvevén, ezen ágát ma már *nagyváradi és teleki* előnévvel látjuk.

A XVII. századbeli mozgalmakban menekült Erdélybe Váradi Horváth Menyhért két fiával, miután protestáns vallásra tértek át s birtokaik elkoboztattak.

Tőlük a következő leszármazás ismeretes:

A Horváth András és Fricsi Fekete Máriától lejövő ágnak Fogaras vidékén volt (a Horváth Mihály nyug. főispán ur szivességéből nyert értesülés szerint) birtoka, mely ez ág kihalása folytán a fiscusra szállott, egyéb nem csupán fiágot illető birtokai pedig a levelekkel együtt a leányörökösökre, kiktől a másik ágbeli fiutódok a levéltárt vissza sem szerezhették, mert az 1848/49-iki oláh forradalom azt Oláh-Ujfaluban végleg megsemmisitette.

Ezért ez ágra nézve a család értesülései, melyekből a másik ág nemzedékrendét meritettük, hiányosak is, s az ifjabb Horváth Andrásnak, kit nagyatyjával, az idősb Andrással összetévesztenek, gróf Teleki családból való nőt tulajdonitanak ugyan, de nem Borbálának, hanem Juliánnának nevezik. Már pedig ugy a Teleki grófok nemzedékrendéből, mint a vargyasi Dániel család csak az imént megjelent oklevéltárából kétségtelenül kiderül, hogy ezen Horváth Andrásné gróf Teleki Borbála volt. Fiának Horváth Sámuelnek szintén egy gróf Teleki leányt — Ilonát — tulajdonit hitvesül a családi értesités, de ilyent a Teleki grófok családfáján nem találok; s igy habár nem lehetetlen, hogy Sarmasági Márián kivül egy gróf Teleki Ilona is neje volt e Horváth Sámuelnek, mivel még sem láttam egészen biztosnak, ezért a táblán mellőztem. Különben ez ágnak nemzedékrendét a Barcsay és Zeyk családok eredeti oklevelei alapján állitottam össze, melyekkel Mike S. genealogiai kézirata is e részben teljesen egyezik.

Van azonban e családnak még egy ága, mely Alsó-Fejérvármegyébe származott, s melynek hozzátartozandóságáról megvan ugyan hagyományos tudomása, de kiágazását nem tudják megállapitni. Ez azon ág, mely Nagy Iván munkájában is előfordul s Nagyváradi Horváth Fe-

renczről, ki Alsófehérben számvevő volt, két fiára, az 1849-iki piskii csatában hősi halált halt Miklósra, s ennek fivérére Jánosra száll; mely utóbbi Felső-eőri Pyerker Johannát vevén nőül, egyik fia, Miklós, nőtlenül elhalt, a másik pedig, László, Diódon birtokos.

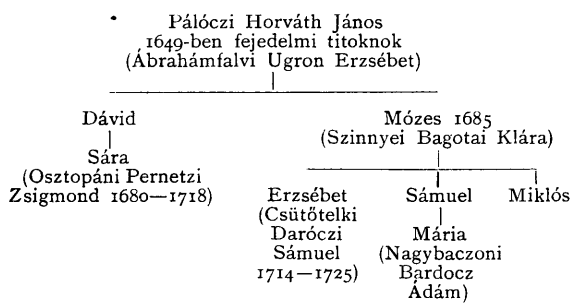
Különben, hogy a közlött családfa korántsem teljes, abból is látható, hogy találunk még Nagyváradi Horváth-leányokat más családok nemzedékrendén, kik itt nem fordulnak elő. Igy, miként látni fogjuk, ugy a Zeykek, mint a Gyárfások hitvesei közt is vannak ilyenek, s ezekről megjegyezzük, hogy az egyik Horváth-leányra nézve, ki Gyárfásné lett, a két táblán a keresztnevekben eltérés is van.

A család czimere hármas dombon álló daru, mely jobb lábában követ s csőrében halat tart.

V.

A pálóczi Horváth család.

Hogy a Horváth családok sokféleségéből a genealogiai kutatásokra háramló fennebb is érintett nehézségeket lehetőleg oszlatni segitsünk, de iktatjuk azt a — noha alig pár izre terjedő — nemzedékrendet is, melyet ez ungmegyei család Erdélyben szerepelt ágáról a Szentpáli, Ugron és Zeyk családok levéltárainak eredeti okleveleiből biztosan megállapitni sikerült.

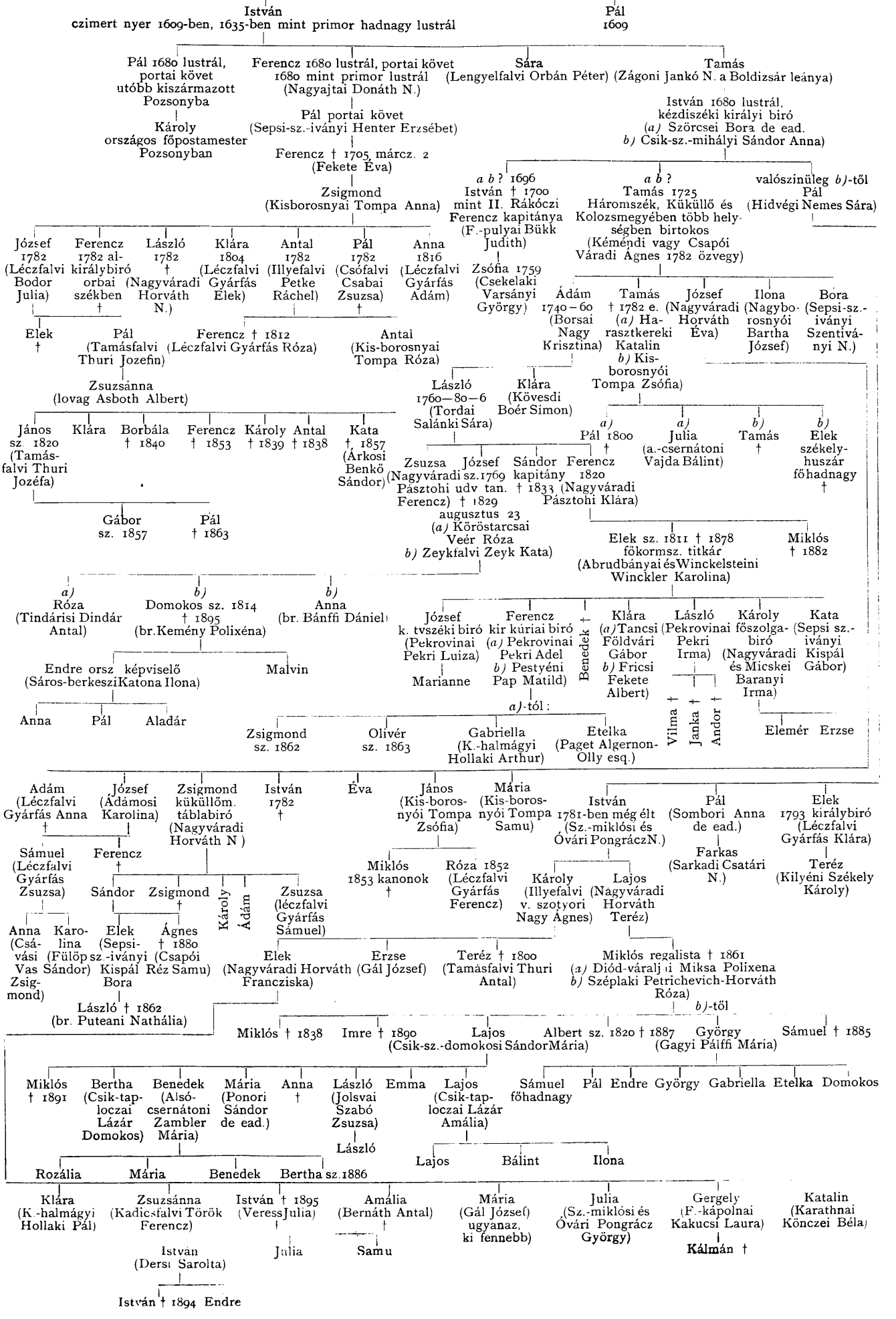

VI.

A léczfalvi Gyárfás család.

A székely családok genealogiájának megvan azon nehézsége, hogy még a XVI. században is divatozott ott, miként sok oklevélből látható, ama szokás: hogy az atya keresztnevéből lett, «-fi» képzővel, gyermekeinek családneve; s igy a különféle keresztnevek szerint a belőlük alkotott családnév is izről izre változott, s már az unokatestvéreket is egymástól merőben különböző vezetékneveken emlitették, mig végre nagy későre, többnyire csak a XVI. század vége felé, vagy a XVII-ben egyik vagy másik iznek elnevezése megállandósult s maradandó családnévvé lett, vagy pedig más állandó vezetéknévhez jutottak. Olyanformán volt ez, mint az oroszoknál a «-vics» képzővel ma is divatozó elnevezések; s mivel a régi székely oklevelekben e különnevü nemzedékek összetartozását s eredetét mutatható törzsnév nem igen volt használatban, s mivel úgy az adományozási rendszer hiányánál, mint azon körülménynél fogva, hogy ugyanazon helységben több egymással rokonságban nem álló család volt lakos és birtokos s ezek tagjai vagyoni állapotukhoz képest majd az egyik, majd a másik rendben lustráltak, a helységekről való elnevezés is csak ritkán nyujt biztos támpontot: ez okok következtében a székely családok nemzedékrendét bárcsak a XVII. század elejénél valamivel régibb időre is fölötte nehéz biztosan megállapitni.

Szerencsés kivétel az, hol valamely név korán családnévvé állandósult; s ez eset áll a Gyárfás családra nézve is, mely előkelő székely családnak a XV. század végére visszamenő s egyik családtag, a lelkiismeretesen kutató Gyárfás Zsigmond által oklevelek alapján elkészitett nemzedékrendét Kadisfalvi Török Pál szives közleménye folytán itt bemutatom:

István
czimert nyer 1609-ben, 1635-ben mint primor hadnagy lustrál
Pál
1609
Pál 1680 lustrál, portai követ utóbb kiszármazott Pozsonyba
Ferencz 1680 lustrál, portai követ 1680 mint primor lustrál (Nagyajtai Donáth N.)
Sára (Lengyelfalvi Orbán Péter)
Tamás (Zágoni Jankó N. a Boldizsár leánya)
Károly országos főpostamester Pozsonyban
Pál portai követ (Sepsi-sz.-iványi Henter Erzsébet)
István 1680 lustrál, kézdiszéki királyi biró (a) Szörcsei Bora de ead. b) Csik-sz.-mihályi Sándor Anna)
Ferencz † 1705 márcz. 2 (Fekete Éva)
Zsigmond (Kisborosnyai Tompa Anna)
a b ? 1696 István † 1700 mint II. Rákóczi Ferencz kapitánya (F.-pulyai Bükk Judith)
a b ? Tamás 1725 Háromszék, Küküllő és Kolozsmegyében több helységben birtokos (Kéméndi vagy Csapói Váradi Ágnes 1782 özvegy)
valószinüleg b)-től Pál (Hidvégi Nemes Sára)
József 1782 (Léczfalvi Bodor Julia)
Ferencz 1782 al-királybiró orbai székben †
László 1782 † (Nagyváradi Horváth N.)
Klára 1804 (Léczfalvi Gyárfás Elek)
Antal 1782 (Illyefalvi Petke Ráchel)
Pál 1782 (Csófalvi Csabai Zsuzsa) †
Anna 1816 (Léczfalvi Gyárfás Adám)
Zsófia 1759 (Csekelaki Varsányi György)
Ádám 1740–60 (Borsai Nagy Krisztina)
Tamás † 1782 e. (a) Harasztkereki Katalin b) Kisborosnyói Tompa Zsófia)
József (Nagyváradi Horváth Éva)
Ilona (Nagyborosnyói Bartha József)
Bora (Sepsi-sz.-iványi Szentiványi N.)
Elek †
Pál (Tamásfalvi Thuri Jozefin)
Ferencz † 1812 (Léczfalvi Gyárfás Róza)
Antal (Kis-borosnyai Tompa Róza)
Zsuzsánna (lovag Asboth Albert)
László 1760–80–6 (Tordai Salánki Sára)
Klára (Kövesdi Boér Simon)
a) Pál 1800 †
a) Julia (a.-csernátoni Vajda Bálint)
b) Tamás †
b) Elek székelyhuszár főhadnagy †
János sz. 1820 (Tamásfalvi Thuri Józéfa)
Klára
Borbála † 1840
Ferencz † 1853
Károly † 1839
Antal † 1838
Kata † 1857 (Árkosi Benkő Sándor)
Zsuzsa (Nagyváradi Pásztohi Ferencz) † 1829 augusztus 23 (a) Köröstarcsai Veér Róza b) Zeykfalvi Zeyk Kata)
sz. 1769 udv tan.
József
Sándor kapitány † 1833
Ferencz 1820 (Nagyváradi Pásztohi Klára)
Gábor sz. 1857
Pál † 1863
Elek sz. 1811 † 1878 főkormsz. titkár (Abrudbányai és Winckelsteini Winckler Karolina)
Miklós † 1882
a) Róza (Tindárisi Dindár Antal)
b) Domokos sz. 1814 † 1895 (br. Kemény Polixéna)
b) Anna (br. Bánffi Dániel)
József k. tvszéki biró (Pekrovinai Pekri Luiza)
Ferencz kir kúriai biró (a) Pekrovinai Pekri Adel b) Pestyéni Pap Matild)
Benedek †
Klára (a) Tancsi Földvári Gábor b) Fricsi Fekete Albert)
László (Pekrovinai Pekri Irma)
Károly főszolgabiró (Nagyváradi és Micskei Baranyi Irma)
Kata (Sepsi sz.-iványi Kispál Gábor)
Endre orsz képviselő (Sáros-berkeszi Katona Ilona)
Malvin
Marianne
a)-tól:
Vilma †
Janka †
Andor †
Elemér
Erzse
Anna
Pál
Aladár
Zsigmond sz. 1862
Olivér sz. 1863
Gabriella (K.-halmágyi Hollaki Arthur)
Etelka (Paget Algernon-Olly esq.)
Adám (Léczfalvi Gyárfás Anna) †
József (Ádámosi Karolina)
Zsigmond küküllőm. táblabiró (Nagyváradi Horváth N.)
István 1782 †
Éva
János (Kis-borosnyói Tompa Zsófia)
Mária (Kis-borosnyói Tompa Samu)
István 1781-ben még élt (Sz.-miklósi és Óvári Pongrácz N.)
Pál (Sombori Anna de ead.)
Elek 1793 királybiró (Léczfalvi Gyárfás Klára)
Sámuel (Léczfalvi Gyárfás Zsuzsa)
Ferencz †
Farkas (Sarkadi Csatári N.)
Teréz (Kilyéni Székely Károly)
Miklós 1853 kanonok †
Róza 1852 (Léczfalvi Gyárfás Ferencz)
Károly (Illyefalvi v. szotyori Nagy Ágnes)
Lajos (Nagyváradi Horváth Teréz)
Sándor
Zsigmond †
Károly
Ádám
Zsuzsa (léczfalvi Gyárfás Sámuel)
Anna (Csávási Vas Zsigmond)
Karolina (Fülöp Sándor)
Elek (Sepsi-sz.-iványi Kispál Bora)
Ágnes † 1880 (Csapói Réz Samu)
Elek (Nagyváradi Horváth Francziska)
Erzse (Gál József)
Teréz † 1800 (Tamásfalvi Thuri Antal)
Miklós regalista † 1861 (a) Diód-váralji Miksa Polixena b) Széplaki Petrichevich-Horváth Róza)
László † 1862 (br. Puteani Nathália)
b)-től
Miklós † 1838
Imre † 1890
Lajos (Csik-sz.-domokosi Sándor Mária)
Albert sz. 1820 † 1887
György (Gagyi Páffi Mária)
Sámuel † 1885
Miklós † 1891
Bertha (Csik-taploczai Lázár Domokos)
Benedek (Alsócsernátoni Zambler Mária)
Mária (Ponori Sándor de ead.)
Anna †
László (Jolsvai Szabó Zsuzsa)
Emma
Lajos (Csik-taploczai Lázár Amália)
Sámuel főhadnagy
Pál
Endre
György
Gabriella
Etelka
Domokos
László
Lajos
Bálint
Ilona
Rozália
Mária
Benedek
Bertha sz. 1886
Klára (K.-halmágyi Hollaki Pál)
Zsuzsánna (Kadicsfalvi Török Ferencz)
István † 1895 (Veress Julia)
Amália (Bernáth Antal) †
Mária (Gál József) ugyanaz, ki fennebb)
Julia (Sz.-miklósi és Óvári Pongrácz György)
Gergely (F.-kápolnai Kakucsi Laura)
Katalin (Karathnai Könczei Béla)
Julia
Samu
Kálmán †
István (Dersi Sarolta)
István † 1894
Endre

VII.

A zeykfalvi Zeyk család.

Levéltára az 1848/49-iki oláh dulásokban elpusztult. Csak az idősb ágbeli Zeyk Elek utódainál maradt fenn annak egy részlete, mely azonban a Zeykeket illetőleg csak a XVII. század legutolsó éveitől kezdve tartalmaz okiratokat.

Van azonban ezek közt két genealogica deductio, melyek egyikét 1799-ben Zeyk Imre őrnagy készitette, a másik pedig ugy látszik, hogy csak ennek részleges másolata, itt-ott egyes kiegészitésekkel is.

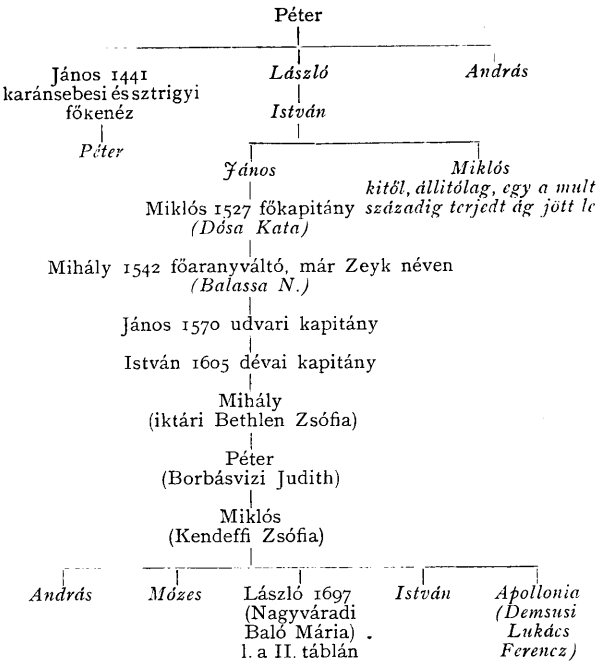
E nemzedékrend, le egészen a XVII. század zártával élt Lászlóig, meglehetősen megegyezik a Kővári-Nagy Iván-féle táblákkal s azoknál nem is kimeritőbb. Az eltéréseket alább jelezni fogjuk. Az emlitett Lászlótól kezdve aztán merőben okleveles alapon állitottuk össze a további genealogiát, mert erre az Elek ágánál talált oklevelek elég anyagot szolgáltattak. Lehet azonban, hogy a többi ágakon s az első izeknél voltak még Zeyk-leányok, kikre kutatásainkban nem tudtunk rátalálni; mert a levéltárban talált Zeyk Imre-féle genealogiák csakis a család férfitagjaira vonatkoznak, s igy a leányok iránt ezek épen semmi adatot nem szolgáltatnak.

Lássuk tehát mindenekelőtt a régi nemzedékeket a családi levéltár genealogiai deductiója szerint, melytől a hol Kővári, Nagy Iván vagy Böjthe nyomán eltérést vagy pótlást teszünk, azt *dölt betükkel* különböztetjük meg.

I. TÁBLA.

Zengeveo de districtu fluvii Strigy
|
Zayek
|
László 1236 de Zayekfalva
|
Mihály
|
Péter 1344
|
Menyhért
(Szentgyörgyi Apollonia a Dénes leánya)
|
Péter
1387 Zeykfalvára kap adományt
1393 vezér a török háboruban

(Folytatását lásd a következő hasábon.)

Hagyjuk, mig talán adatok látnak napvilágot egyelőre igy e leszármazást; mert az iróinknál eddig megjelenteket, ha ellenkező bizonyitékokra biztosan nem támaszkodhatunk, nem lehet egyszerüen felforgatni.

Miként e táblán is feltüntettem, azonkivül, hogy a család 1799-iki genealogusa a Balassa és a Dósa családbeli hitveseket nem emliti (s talán nincs is elfogadható nyom, mely ezek létezésére vezetne), különbség van még a családi feljegyzés és az eddig megjelent genealogiák közt az 1387—93-iki Péter ivadékait illetőleg, egészen az 1527-iki Miklósig, kitől elkezdve aztán tovább ismét egyeznek.

A Zeyk Imre 1799-iki genealogiája s a családi levéltárbeli másik névtelen genealogia is Péternek *János* nevü fiától, az 1441-iki főkenéztől hozzák le az 1527-iki Miklóst, mint annak unokáját, megnevezetlen fiától; ellenben Kővári és az ő nyomán haladók e János főkenéznek egy Péter nevü fiát feljegyzik és aztán nem is folytatják tovább ágát, az 1527-iki Miklóst pedig a fennebbi táblán látható izeken át a János főkenéz testvéreül irt *Lászlótól*, mint ez utóbbinak kisunokáját hozzák le. A család genealogusai ezen Lászlót s fiát és unokáit, valamint Andrásként irt testvérét fel sem emlitik.

Ezeknek megjegyzése mellett, a fentebbi

táblán a Kővári-féle leszármazást mégis meghagytam, mert lehet, hogy a család valamely más ágánál talált ugyanolyan családi genealogiai tábla szolgált alapjául, mint a milyenek az Elek ágának levelei közt az én kezemhez jutottak, s ez utóbbiaknak nincs okom a már általános ismeretüvé vált másik levezetés fölött előnyt tulajdonitani, mig ujabb adatok egyik vagy másiknak helyességét el nem döntik.

Azzal sem akartam bonyolitni a dolgot, hogy a Kaprinay feljegyzése alapján[1] Nagy Ivánnál (IV. k. 167., 7. l.) közlött oklevélben emlitett Mothonoki Zayk *László*t, ki testvére *István* szörényi bán és *Sandrinnal* együtt, mint a Karánsebes körüli Mothnok, Malomfalu, Osestija, Zederjes, Magura, Radulencz, Csernotha, Almássa birtokosa, a Fiáthok elődével, Örményesi Lászlóval kölcsönös örökösödési szerződésre lépett, e táblára befoglalni megkisértsem; pedig a korra nézve megfelelőnek látszik az itt emlitett István a táblán látható János főkenéz ilynevü unokaöcscsével. Azonban mivel Jánost nemcsak sztrigyi, hanem karánsebesi főkenéznek is irja a családi genealogia, kérdés, vajjon nem épen fia volt-e neki az 1467-ben ugyanazon vidéki birtokok tulajdonosául látott három Zayk-testvér? S ekkor, ha az emlitett eltérő részletnél a családi genealogusoknak van igazuk, nem pedig Kővárinak, ez esetben az 1527-iki Miklós is e testvérek valamelyikének lehetett volna fia.

Különben ezen Miklós és az I. táblánk végén látható 1697-iki László között bizony igen rövidnek látszik az időköz, hogy abba, miként itt már egyezőleg teszik a családi deductiók, szintugy mint a Kővári-féle táblák, nyolcz nemzedéket szerepelni elképzelhessünk. Itt, lehet, hogy közösen mind egyformán hibáztak s az ott felsorolt Zeykek nem mind egyenes vonalbeli sorozatban, mint leszármazók, hanem egyikük vagy másikuk oldalrokonként is állhattak kapcsolatban egymással. A családi genealogiák azon hivatkozásai is, melyeket a táblán is feltüntetett évszámokra vonatkozólag e Zeykeket illető oklevelekre tesznek, csak azok viselt tisztségeire, nem pedig a filiatióra birnak vonatkozással.

Ellenben a főkenéz Jánost megelőzőleg a családi genealogusok ily hivatkozásai mind nemzedékrendi természetüek, olykor több izekre is visszamenve.

Először is idéznek egy oklevelet IV. Bélától 1236-ból, melyben ez van irva: «Ladislaus filius Zayek, filii Zengevoij de districtu fluvii Strigy.»

Azután I. Lajos király levelét 1344-ből, mely szól «Petrus filius Michaelis filii Ladislai de Zayekfalva» felől.

Végre idézik Zsigmond király donatióját (talán nova donatio lehetett) 1387-ből, melyben Zayekfalvát adományozza «Petro, filio Melchioris Zayek ex Apollonia filia Dionisii de S. Georgio».

Ezzel aztán meg is szünnek a genealogiai vonatkozásu idézetek, mert a Jánosnál emlitett 1441-iki oklevélből, mely Hunyadinak egy commissiója, csak e czimzés van idézve: «Joanni Zayek supremo kenezio in Karansebes et ad districtum fluvii Strigy».

Ugy látszik ezekből, hogy a család egykor igen érdekes oklevelekkel birt. Sajnos, hogy ma egyik tagja sem érdeklődik a genealogia iránt; pedig talán más magán- vagy közlevéltárakban fedezhetnének még fel valamit családjuk okleveles emlékeiből.

Igy a legrégibb oklevél, melyet ma e családra vonatkozólag ismerek, comes Ladislaus filius Musad de Almásnak 1362-iki beiktatásáról szól a hunyadmegyei Zalasdra, midőn is Péter alvajda Hátszegen 1363 (feria 6-a prox. ante Dom. Oculi) kelt levele szerint összehivatván Hátszeg vidékről az összes oláh kenézek és seniorok, Sztroja és Zayk kenézek e beiktatásnak ellene mondanak.[1] Nagy Iván idéz még néhány későbbi oklevelet is.

Mielőtt a II. táblán bemutatnám a már teljesen biztos okleveles alapon készült nemzedékrendet, — mely egy-két leánytagnak, (például azon Zeyk Zsuzsánnának, ki 1815-ben Csulai Károlyné volt) fel nem találhatása miatt, ha talán még most sem egészen teljes, de hibás nem lehet — az előbbi I. táblára vonatkozólag még megjegyzem, hogy némely más családi levéltárakban talált idevágó nemzedékrendi töredékek szerint Borbátvizi Judith lett volna Zeyk Miklós neje, nem pedig Kendeffi Zsófia, s ő lett volna a II. táblát megkezdő Lászlónak anyja.

[1] Mss. t. 4. pag. 91.

[1] Fejér, Codex Dipl. IX/3. k. 380. l. és gr. Kemény J., Dippl. opp. III. k. 18. l.

Igy találtam ezt a báró Jósinczíak levéltárában kapott egy régi leszármazási táblán is, s igy adja elő a Borbátvizi családnál Böjthe is «Hunyadmegye sztrigymelléki részének és nemes családainak története» czimü munkájában a Buda család oklevelei alapján, honnan a Zeyk Miklós többi gyermekeinek neveit is a II. tábla élén álló László mellé előbbi táblámra be is iktattam. A kérdés eldönthetéséig azonban a Kővári-Nagy Iván-féle nemzedékrenddel s a Zeyk Imre 1799-iki genealogiájával egyezőleg Borbátvizi Judithot a Zeyk Péter, Kendeffi Zsófiát pedig a Zeyk Miklós nejéül hagytam meg.

Azon másik Zeyk Miklósnak Kővári szerint a mult századig terjedt ágáról, kiről a mult század végén kelt családi genealogiában még csak említés sincs, semmi nyomra nem tudtam akadni. Alig is fordul elő oly Zeyk, ki a most bemutatott táblákon kivül állva, ez állitólagos kihalt ág tagjául volna tekinthető. Hanem ha ilyennek tekintjük azon Zeyk Ilonát, ki 1602-ben Váradi Zsigmond neje lett volna s azon Zeyk Józsefet, ki Váradi Klárát vette volna nőül, ki azonban sem a táblánkon látható Péternek fia, sem Miklós doktornak atyja nem volt, noha Nagy Ivánnál igy van jelezve. Ezen Miklós doktornál is hibás a Nagy Iván-féle tábla, hol nejéül szintén egy Váradi leány van irva, holott e tudós nőtlenül halt el.

És most következzék itt az oklevelekből összeállitott nemzedékrend az 1697-iki Lászlótól kezdve napjainkig, a családi oklevelekből s feljegyzésekből kitünő életrajzi adatokat is röviden magába foglalva.

(A családfát l. a 145. lapon.)

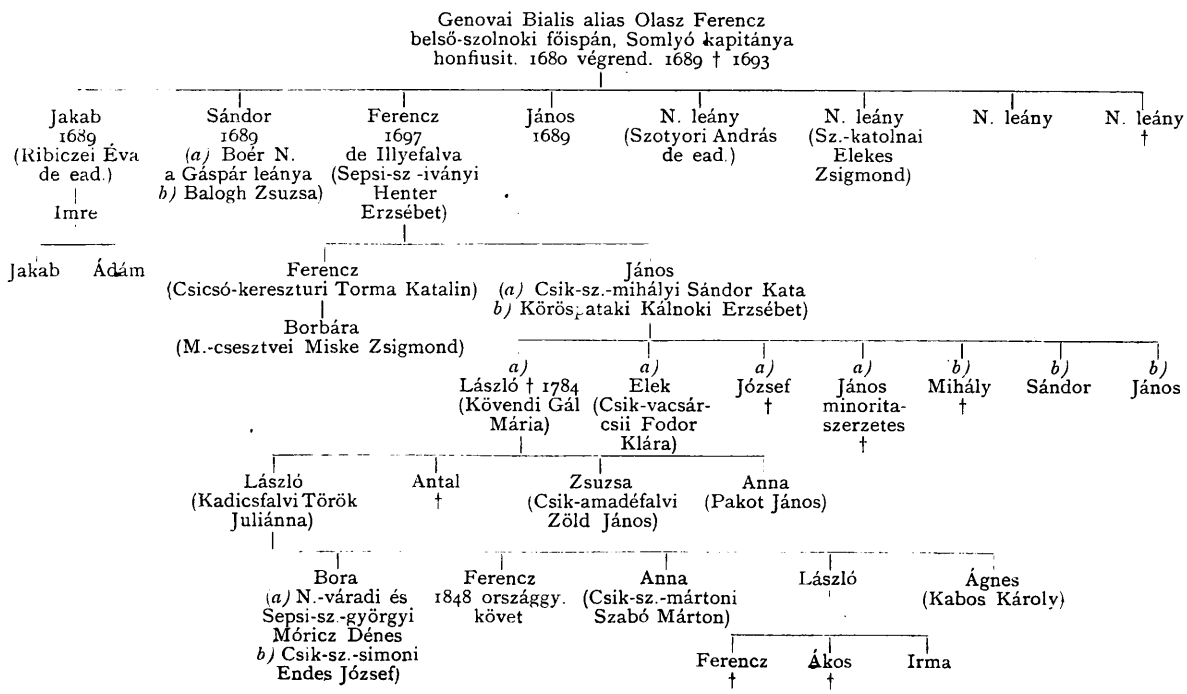
VIII.

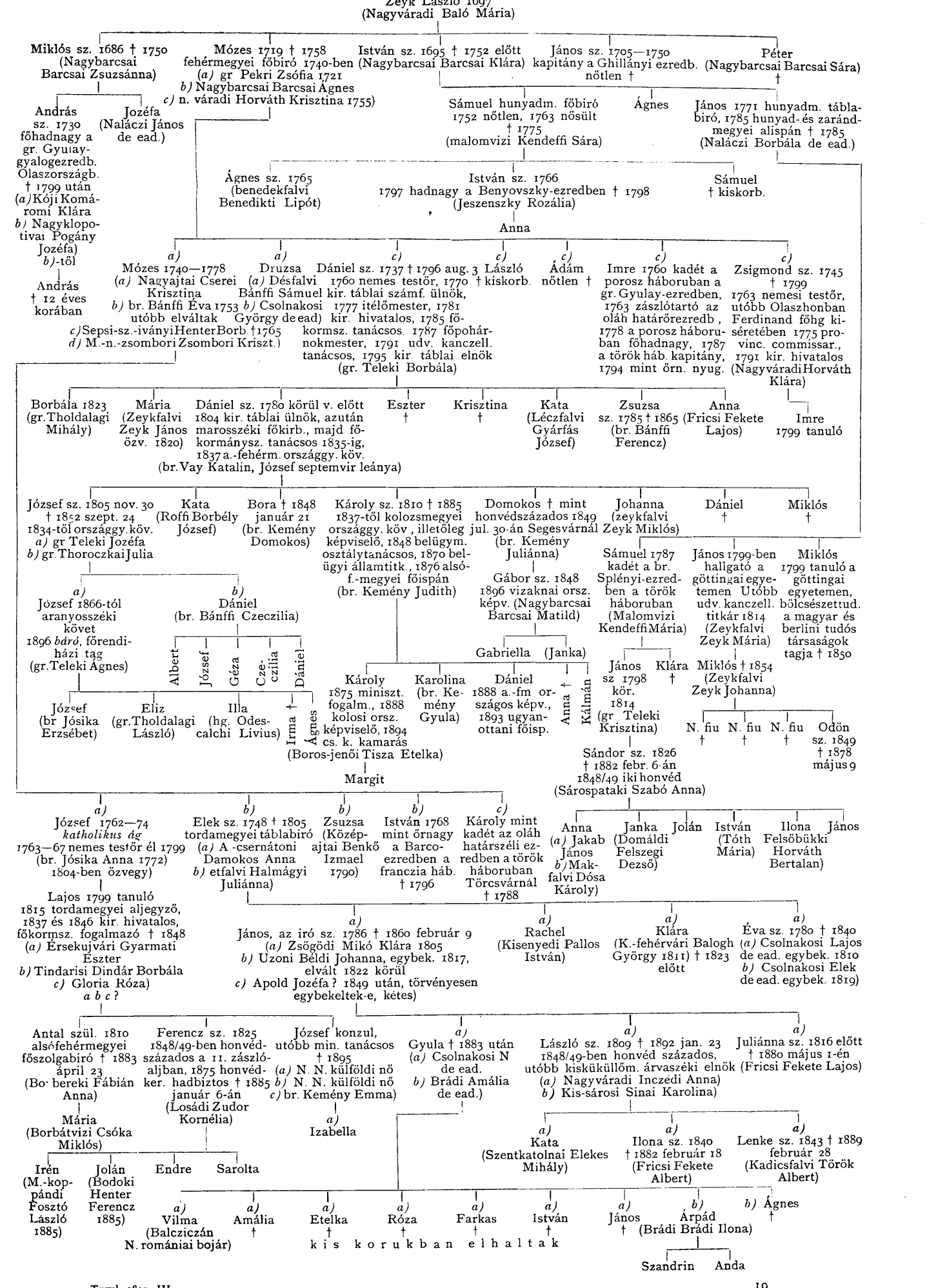
Az illyefalvi Biális család.

Még egy család igen rövid nemzedékrendét kivánom itt megismertetni, czáfolatául a napjainkban sokszor hangoztatott állitásnak, mintha a magyar társadalomnak itt Erdélyben asszimiláló ereje nem lett volna.

Ez az Illyefalvi Biális, máskép Olasz család, melynek törzse, *genovai Biális Ferencz*, valamikép Erdélybe kerül Olaszországból, Rákóczi, Kemény és Apaffi alatt vitézül harczol, miért 1680 márczius 10-én honfiusitják, s itt a somlyai vár kapitányságát s Belső-Szolnokmegye főispánságát viselve, miután végrendeletét 1689-ben megirta, 1693-ban meghal.

Tőle a következő család származott:

Zeyk László 1697
(Nagyváradi Baló Mária)
Miklós sz. 1686 † 1750 (Nagybarcsai Barcsai Zsuzsánna)
Mózes 1719 † 1758 fehérmegyei főbiró 1740-ben (a) gr Pekri Zsófia 1721 b) Nagybarcsai Barcsai Ágnes c) n. váradi Horváth Krisztina 1755)
István sz. 1695 † 1752 előtt (Nagybarcsai Barcsai Klára)
János sz. 1705—1750 kapitány a Ghillányi ezredb. nőtlen †
Péter (Nagybarcsai Barcsai Sára) †
András sz. 1730 főhadnagy a gr. Gyulay-gyalogezredb. Olaszországb. † 1799 után (a) Kóji Komáromi Klára b) Nagyklopotivai Pogány Józéfa) b)-től
Józéfa (Naláczi János de ead.)
András † 12 éves korában
Sámuel hunyadm. főbiró 1752 nőtlen, 1763 nősült † 1775 (malomvizi Kendeffi Sára)
Ágnes
János 1771 hunyadm. táblabiró, 1785 hunyad- és zarándmegyei alispán † 1785 (Naláczi Borbála de ead.)
Ágnes sz. 1765 (benedekfalvi Benedikti Lipót)
István sz. 1766 1797 hadnagy a Benyovszky-ezredben † 1798 (Jeszenszky Rozália)
Sámuel † kiskorb.
Anna
a) Mózes 1740—1778 (a) Nagyajtai Cserei Krisztina b) br. Bánffi Éva 1753 utóbb elváltak c) Sepsi-sz.-iványi Henter Borb. † 1765 d) M.-n.-zsombori Zsombori Kriszt.)
a) Druzsa (a) Désfalvi Bánffi Sámuel † 1777 b) Csolnakosi György de ead)
c) Dániel sz. 1737 † 1796 aug. 3 1760 nemes testőr, 1770 itélőmester, 1781 kir. hivatalos, 1785 főkormsz. tanácsos, 1787 főpohárnokmester, 1791 udv. kanczell. tanácsos, 1795 kir. táblai elnök (gr. Teleki Borbála)
c) László † kiskorb.
c) Ádám nőtlen †
c) Imre 1760 kadét a porosz háboruban a gr. Gyulay-ezredben, 1763 zászlótartó az oláh határőrezredb., 1778 a porosz háboruban főhadnagy, 1787 a török háb. kapitány, 1794 mint őrn. nyug.
c) Zsigmond sz. 1745 † 1799 1763 nemesi testőr, utóbb Olaszhonban Ferdinand főhg kiséretében 1775 proban vinc. commissar., 1791 kir. hivatalos (Nagyváradi Horváth Klára)
Borbála 1823 (gr. Tholdalagi Mihály)
Mária (Zeykfalvi Zeyk János özv. 1820)
Dániel sz. 1780 körül v. előtt 1804 kir. táblai ülnök, azután marosszéki főkirb., majd főkormányszéki tanácsos 1835-ig, 1837 a.-fehérm. országgy. köv. (br. Vay Katalin, József septemvir leánya)
Eszter †
Krisztina †
Kata (Léczfalvi Gyárfás József)
Zsuzsa sz. 1785 † 1865 (br. Bánffi Ferencz)
Anna (Fricsi Fekete Lajos)
Imre 1799 tanuló
József sz. 1805 nov. 30 † 1852 szept. 24 1834-től országgy. köv. a) gr Teleki Józéfa b) gr. Thoroczkai Julia
Kata (Roffi Borbély József)
Bora † 1848 január 21 (br. Kemény Domokos)
Károly sz. 1810 † 1885 1837-től kolozsmegyei országgy. köv., illetőleg képviselő, 1848 belügym. osztálytanácsos, 1870 belügyi államtitk., 1876 alsó-f.-megyei főispán (br. Kemény Judith)
Domokos † mint honvédszázados 1849 jul. 30-án Segesvárnál (br. Kemény Juliánna)
Johanna (zeykfalvi Zeyk Miklós)
Dániel †
Miklós †
a) József 1866-tól aranyosszéki követ 1896 báró, főrendiházi tag (gr. Teleki Ágnes)
b) Dániel (br. Bánffi Czeczilia)
Albert
József
Géza
Czeczilia
Dániel
Gabriella (Janka)
Gábor sz. 1848 1896 vizaknai orsz. képv. (Nagybarcsai Barcsai Matild)
Sámuel 1787 kadét a br. Splényi-ezredben a török háboruban (Malomvizi Kendeffi Mária)
János 1799-ben hallgató a göttingai egyetemen Utóbb udv. kanczell. titkár 1814 (Zeykfalvi Zeyk Mária)
Miklós 1799 tanuló a göttingai egyetemen, bölcsészettud. a magyar és berlini tudós társaságok tagja † 1850
József (br Jósika Erzsébet)
Eliz (gr. Tholdalagi László)
Illa (hg. Odescalchi Livius)
Irma †
Ágnes
Károly 1875 miniszt. fogalm., 1888 kolosi orsz. képviselő, 1894 cs. k. kamarás (Boros-jenői Tisza Etelka)
Karolina (br. Kemény Gyula)
Dániel 1888 a.-fm országos képv., 1893 ugyanottani főisp.
Anna †
Kálmán
János sz 1798 kör. 1814 (gr Teleki Krisztina)
Klára †
Miklós † 1854 (Zeykfalvi Zeyk Johanna)
N. fiu †
N. fiu †
N. fiu †
Odön sz. 1849 † 1878 május 9
Margit
Sándor sz. 1826 † 1882 febr. 6-án 1848/49 iki honvéd (Sárospataki Szabó Anna)
a) József 1762—74 katholikus ág 1763—67 nemes testőr él 1799 (br. Jósika Anna 1772) 1804-ben özvegy)
b) Elek sz. 1748 † 1805 tordamegyei táblabiró (a) A.-csernátoni Damokos Anna b) etfalvi Halmágyi Juliánna)
b) Zsuzsa (Középajtai Benkő Izmael 1790)
b) István 1768 mint őrnagy a Barco-ezredben a franczia háb. † 1796
c) Károly mint kadét az oláh határszéli ezredben a török háboruban Törcsvárnál † 1788
Anna (a) Jakab János b) Makfalvi Dósa Károly)
Janka (Domáldi Felszegi Dezső)
Jolán
István (Tóth Mária)
Ilona Felsőbükki Horváth Bertalan)
János
Lajos 1799 tanuló 1815 tordamegyei aljegyző, 1837 és 1846 kir. hivatalos, főkormsz. fogalmazó † 1848 (a) Érsekujvári Gyarmati Eszter b) Tindarisi Dindár Borbála c) Gloria Róza) a b c ?
a) János, az iró sz. 1786 † 1860 február 9 (a) Zsögödi Mikó Klára 1805 b) Uzoni Béldi Johanna, egybek. 1817, elvált 1822 körül c) Apold Józéfa ? 1849 után, törvényesen egybekeltek-e, kétes)
a) Rachel (Kisenyedi Pallos István)
a) Klára (K.-fehérvári Balogh György 1811) † 1823 előtt
a) Éva sz. 1780 † 1840 (a) Csolnakosi Lajos de ead. egybek. 1810 b) Csolnakosi Elek de ead. egybek. 1819)
Antal szül. 1810 alsófehérmegyei főszolgabiró † 1883 április 23 (Bo bereki Fábián Anna)
Ferencz sz. 1825 1848/49-ben honvéd-százados a 11. zászló-aljban, 1875 honvéd-ker. hadbiztos † 1885 január 6-án (Losádi Zudor Kornélia)
József konzul, utóbb min. tanácsos † 1895 (a) N. N. külföldi nő b) N. N. külföldi nő c) br. Kemény Emma)
a) Gyula † 1883 után (a) Csolnakosi N de ead. b) Brádi Amália de ead.)
a) László sz. 1809 † 1892 jan. 23 1848/49-ben honvéd százados, utóbb kisküllőm. árvaszéki elnök (a) Nagyváradi Inczédi Anna) b) Kis-sárosi Sinai Karolina)
a) Juliánna sz. 1816 előtt † 1880 május 1-én (Fricsi Fekete Lajos)
Mária (Borbátvizi Csóka Miklós)
a) Izabella
a) Kata (Szentkatolnai Elekes Mihály)
a) Ilona sz. 1840 † 1882 február 18 (Fricsi Fekete Albert)
a) Lenke sz. 1843 † 1889 február 28 (Kadicsfalvi Török Albert)
Irén (M.-koppándi Fosztó László 1885)
Jolán (Bodoki Henter Ferencz 1885)
Endre
Sarolta
a) Vilma (Balcziczán N. romániai bojár)
a) Amália †
a) Etelka †
a) Róza †
a) Farkas †
a) István †
a) János †
b) Árpád (Brádi Brádi Ilona)
b) Ágnes †
Szandrin
Anda
kis korukban elhaltak

Láthatjuk ebből a Kadicsfalvi Török Pál nagy szorgalmu fiatal genealogustársam által a Biálisok levéltárának szorgos átkutatása után összeállitott nemzedékrendből, hogy e külföldi, merőben idegen férfiunak családja mily gyorsan és mily teljesen beleolvadt Erdély tőzsgyökeres magyar s kiválólag annak székely vérü családaiba, s maga is teljesen székelylyé vált, csak nevében tartván fenn idegen eredetének emlékét.

* * *

Mindezek után még egy pár szavunk volna. Habár némelyek kicsinylőleg meddőnek nevezik a genealogiát, ez még azon értelemben sem áll, mintha e tudományszaknak ma már gyakorlati becse s használhatósága nem volna. A gondolkozó ember abból igen sok becses következtetést vonhat le, sok gyakorlati jelentőségü tanulságot szerezhet, sok tévedést kiküszöbölhet.

Mit tapasztalunk csak e szerény czikksorozatból is?

Azt, hogy a magyar előkelő osztálynak, a nélkül, hogy erre czélzatosan törekedett, vagy mesterséges eszközöket használt volna, megvolt itt Erdélyben is asszimiláló ereje és tevékenysége, s a kik vele érintkezésbe, jog- és érdekközösségbe jöttek, érezték annak hatását.

Tapasztaljuk azt, hogy a magyar társadalom faji tekintetben sem volt exclusiv, vagy miként ma mondani szokták, chauvinista. A tiszta magyar eredetüeken s a rokon székelyeken kivül olasz, német, oláh, horvát stb. törzseket tanulunk megismerni, melyek életüket és jövőjüket ez ország sorsához kötik, de javaiban is részesülnek; hazafiságuk utján, eredetükre való tekintet nélkül, a legmagasabb polczokig juthatnak s megalkotó elemei lesznek az ennyiféle vérből keletkezett, de *egy* nemzeti közszellemben összeforrott előkelő magyar társadalomnak.

S az idegen vérből származott, de már magyar családokat a modern nemzetiségi szenvedélytől elvakitott s a magyar ellen gyülölködő irók csak rövidlátásukban és igaztalanul nevezik renegátoknak; mert e családok őseit nem eredetüknek megtagadása, vérüknek szégyenlése — a régi korban ilyesmi ismeretlen volt — tette magyarokká: hanem magyarok voltak, mint e haza egyenjogu fiai, mely akkor a mai értelemben vett nemzetiségi különbségeket nem ismerte; magyarok, mint állásuknál, összeköttetéseiknél fogva az akkori egységes előkelő társadalom tagjai, melynek jellegét egyedül a magyar haza adta meg. «Membrum sacræ coronæ» volt mindenik, elválaszthatatlanul összeforrva e hazával; tehát magyar!

Azért e családok ma se tekintsék árnyéknak családfájukon, ha a kutatásaiban részrehajlatlan s elfogulatlan genealogia föl is tárja eredetüket; mert voltak legyen németek, oláhok, tótok vagy olaszok, vagy bármi fajból valók, kettős dicsőségük az, hogy idegen vérük daczára e hazának ugy tudtak szolgálni, hogy nagyjai közé emelkedve, századokon át ott állották meg helyöket. Eredetüknek takargatása csökkentése volna érdemeiknek.

A történetirás pedig ne legyen elfogult; vizsgálja tárgyilagosan s a jelen politikai szenvedélyei és félszegségeire való tekintet nélkül a multat, s ne igyekezzék abból a ma talán nem tetszőket leokoskodni. Hiszen Magyarországra nézve nem kevesebb dicsőség, ha például oláhból tudott Hunyadiakat teremteni, mintha ezek tiszta magyar törzsüek lettek volna.

S ha felülemelkedünk az elfogultságokon, ha az ujabb kor szerencsétlen politikai viszonyai közt nagyra nőtt nemzetiségi szenvedélyek egy ilyenektől ment s talán ezért is oly hatalmas multnak tüzetesebb ismerete folytán csendesülni kezdenek; ha leszokjuk e hazában mi a megvetést, mások a gyülölködést, melyek a mohácsi vész utáni korban mindinkább elharapództak s hova-tovább mesterkélt módon is mind nagyobbra fejlesztve erőinket, bomlasztják; ha az idő és köz állapotok tovább vezetnek a gyászos emlékü közelmulttól, melynek sötét képe ma még elfedi előttünk a régmult magasztos hátterét, melyet mind együtt emeltünk oly nagygyá: akkor talán ismét *lenni fog* az a régi hatalmas, egy évezred viharaival is daczolni tudó Magyarország, melyben ha volt is széthuzás és pártoskodás, azt nem a fajok rivalitása okozta, s melyben a vér legkülönfélébb vegyüléke mellett is mindenki magyar hazafi volt.

Európa nyugati nagy nemzetei, az angolok, francziák szintén különböző népfajokból forrtak össze, hatalmas közszelleinmel biró államokat

alkotva. Nálunk az összeforrás a nyelvre ugyan nem terjedt ki általánosan, s ez egy sajátosságunk; de a mostani uj évezredben, midőn a kiváltságok megszüntével nemcsak mint hajdan, a magyar előkelő osztály képezi a bármi fajbeli előkelők összfoglalatát, hanem a magyar nemzet e haza bármi vérü, de egyenjogu összességét, — Magyarország is akkor lesz igazán nagy, mikor minden előitélet és féltékenykedés megszüntével, e hazában is a különböző eredet csak a családok tradiciója és történeti emlék fog lenni s mindenki, mint e hazának fia, boldogan magyarnak fogja érezni magát.

BACZKAMADARASI KIS BÁLINT.

VEGYES.

II. Endre arany bullájának czimere.

Folyóiratunk egyik közelebbi száma,[1] buzgó kutatónk, Kropf Lajos tollából egy kis dolgozatot tett közzé, mely a II. Endre arany pecsétjén látható magyar czimer alakjairól, egy végzetes olvasási hiba alapján, téves nézetet hirdetett.

A tévedést nem Kropf ur követte el, hanem az az iró, kinek adatait átvette, melyeknek alapján aztán egész helyesen vonta le a következtetést.

Sebastiano Paolinak Luccában 1733—37 közt közzé tett nagy diplomatariuma, mely a jeruzsálemi vitézek okleveleit tartalmazza, a többi közt II. Endre királyunknak 1217. évi aranypecsétes oklevelét is közli Aliottus Uguiccionis császári közjegyző 1266. évi átiratában, mely a pecsétet — a régi közjegyzők dicséretes szokása szerint — a legapróbb részletekig pontosan leirja. Ebben a leirásban Paoli ugy közli a szöveget, hogy — bár kissé erőltetve — de csakugyan azt lehet belőle kiolvasni, a mit Kropf ur olvasott ki.

A pecsét czimeres felét a közjegyző — Paoli szerint — igy irja le: «a pecsét második oldalán pajzs látszik, fasciákkal (pólyákkal); a fasciák közül hárman két-két kis oroszlán látható, egymással szemben nézve, a két oroszlán között pedig kis pajzsocska van; a *melyeken* (Paoli szerint: *in qualibus*, pedig ha csakugyan ez volna az értelme, helyesebb lenne: *in quibus)* és az alsó fascián kis oroszlán látható, mely hátrafelé forditja fejét».

Ebből a leirásból folyik azután a következtetés, hogy tehát a pecsét fasciáin látható pajzsocskákban is ép olyan oroszlán van, mint a legalsó fascián; hogy ez az ismert egy-két arany bulla lekopása miatt ugyan nem látható többé, de eredetileg megvolt; hogy tehát Nyáry Albert tévedett, mikor az oroszlánok közötti alakot hulló hárslevélnek nézte, mert az pajzs, még pedig hátra néző oroszlánnal megrakott stb. Hogy azután miként volt képes a XIII. század első évtizedeinek pecsétviselője az igen apró «scutulum»-ra a technika akkori eszközeivel még egy világosan kivehető oroszlánt is vésni: erre nem gondoltunk tovább, valamint arra sem, hogy épen a három oroszlán-alak miként tünhetett el «kopás» által és miért maradt meg a negyedik és általában maga a pecsét oly ép, kopástalan állapotban?

Egy szónak, a *qualibus*-nak hibás olvasásán fordul meg minden, meg a hibás pontozáson. Nem *qualibus* az, hanem *qualibet;* és nem eléje, hanem utána teendő a vessző.

Bárczay Oszkár t. társunk szivességének köszönhetjük, hogy a tévedést, mely könnyen gyökeret verhetett volna, immár helyreigazithatjuk. Emlitett társunk szives volt Máltából, a La Valettai angol kir. levéltárból az érdekes közjegyzői hitelesitést fényképben megszerezni s azt rendelkezésünkre bocsájtani. Ebből látjuk, hogy Paoli közlése nemcsak az értelmet kifordító *qualibus* szóban, hanem egyebekben, kivált a pecsét köriratában is hibás; s ezért indokoltnak tartjuk azt ujból, helyesbitve közzétenni.

A közjegyző hitelesitése a következő:

(Jegyzői jegy.) Ego Aliottus Vguiccionis imperiali auctoritate iudex et notarius publicus, illud autenticum sacrum privilegium, unde hoc exemplum a me sumptum est, vidi et legi, sanum et integrum, non viciatum nec cancellatum neque in aliqua parte sui corruptum, bullatum cum serico rubeo et pendenti bulla aurea, in qua ex una parte apparebat ymago regis coronati sedentis et tenentis in una manu virgam cum lilio desuper, et in alia tenens pomum, habens ex uno latere signa ad modum lune et stelle, et ex altero signum ad modum solis, taliter circumscripta:[1]

✠ ANDREAS · DI · GRA · VNGIE · DALM · ChOÆ · RAME · SVIE · GALIC · LODOMERIE. Q · REX.

[1] Turul 1896. 134. l.

[1] A legendában a pecsét köriratának megfelelő betüösszeszoritások (coarctatio, contignatio stb.) fordulnak elő, melyeket Paoli figyelmen kivül hagyott.

Ex altera quidem parte patebat figura admodum scuti ad fascias : et in tribus ex fasciis apparebant figure bine ad modum leonunculorum respicientium unus alterum, parvo scutulo mediante in qualibet;[1] et in fascia inferiori apparebat ymago quasi parvi leonis aspicientis retro se, talibus litteris circumscripta :

✠ SIGILLVM · SECVNDI · ANDREE · TERCII · BELE · REGIS · FILII.

Et prout in eo inveni, hic supra fideliter de verbo ad verbum transcripsi et exemplavi, nullo addito vel diminuto ; ideoque subscripsi et ad maiorem rei evidentiam atque robur signum mee manus rogatus imposui. Apud Accone vicesimo septimo die mensis Octobris, decime indictionis, anno domini millesimo ducentesimo sexagesimo sexto. Et ubi superius in prima linea in nominatione *Dalmatie*, *Crohatie* correctum apparet, ego ipse propria manu feci.

Nos Guillelmus divina miseratione sacrosancte Jerosolimitane ecclesie patriarcha, apostolice selis legatus, quia illud originale privilegium bullatum bulla aurea, prout superius est per singula designata, vidimus sanum et integrum, non viciatum nec cancellatum nec in aliqua parte sui corruptum vidimus et legi et ascultari cum prenotato transcripto fecimus diligenter, et illud invenimus per nominatum Aliottum publicum notarium fideliter exemplatum, de verbo ad verbum nullo addito vel diminuto, idcirco ad preces religiosi viri fratris Hugonis Reuel venerabilis magistri domus hospitalis sancti Johannis Jerosolimitani huic transcripto sigillum nostrum iussimus superponi ad futuram rei memoriam et evidentiam.

A szöveg, a pecsét leirása egészen világos, teljesen érthető. Tehát: «a pecsét másik oldalán pajzs látszik, fasciákkal; három fascián két-két egymással szembe néző kis oroszlán látható; ezek (t. i. az oroszlánok) között mindegyiken (t. i. mindegyik fascián) kis pajzsocska van; az alsó fascián pedig kis oroszlán látható, mely hátrafelé forditja fejét».

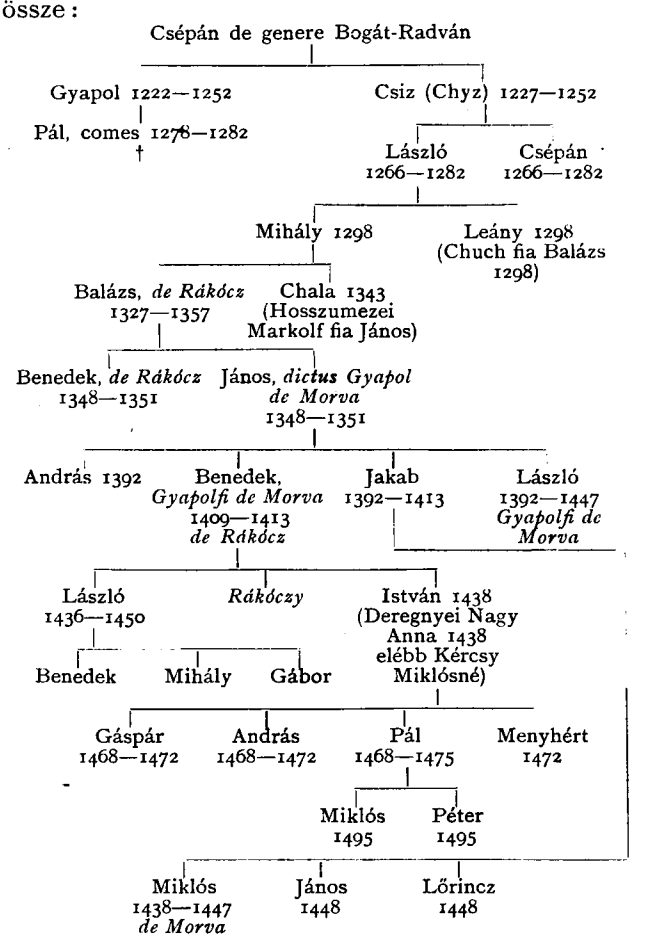
Az 1266. évi leirás szakasztott olyannak mondja II. Endre arany pecsétjének czimerét, a milyennek a reánk maradt eredetiek után mi is ismerjük. Fölösleges tehát a kopást okozni, mely a pajzsocskákról az oroszlánokat eltüntette vagy esetleg II. Endrének oly aranybulláját feltételezni, mely a reánk maradtaktól ábrázolásában eltért. Az egész félreértésnek egy fatális olvasási hiba a szülője, mely *qualibus*-t látott *qualibet* helyett.

FEJÉRPATAKY.

[1] Paolinál : . . . . parvo scutulo mediante, in qualibus *(t. i. fasciis)* et in fascia inferiori etc.

A rákóczi és felső-vadászi Rákóczy család leszármazása.

A *Bogát-Radván* nemzetségből eredő fényes *Rákóczy* család leszármazása még mindig hézagos; a Pallas Nagy Lexikona XIV. kötetében is kétszeri megszakitással közöltetik a családfa. Ez inditott arra, hogy közzé tegyek egy teljesebb nemzedékrendet, mely Fejér György Codex Diplomaticusa, az Árpádkori uj okmánytár, a Hazai, az Anjoukori okmánytárak, a gróf Sztáray és a gróf Károlyi családok oklevéltárak s a Századok (1873. 622) adatai alapján következőképen állitható össze:

Ebből látható, hogy *István*, a Deregnyei Nagy Anna férje, nem *Leukusnak* (mint a Pallas Lexikonja irja), hanem *Benedeknek* volt a fia. Most már csak azt kellene még kimutatni, hogy a Felső-Vadászt megszerző Zsigmond fejedelemnek ki volt az atyja, s kész lenne a *Rákóczyak* szakadatlan leszármazása a XII. század vége felé élő Csépántól kezdve.

PETROVAY GYÖRGY.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi október hó 28-ikán Dr. *Szilágyi Sándor* másodelnök elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Áldásy Antal*, *Bárczay Oszkár*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Hajnik Imre*, *Illéssy János*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Schönherr Gyula*, *Szinnyei József* vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök megnyitván az ülést, felhivja *Áldásy Antal* vál. tagot *Varju Elemér* társ. tag «A sisakdíszek és egy középkori magyar sisakczimer» czimű értekezésének felolvasására. A tetszéssel fogadott értekezés folyóiratunk jelen füzetében olvasható.

Ezután *Schönherr Gyula* vál. tag mutatta be a br. Radák családnak 1514. évi, kivált kosztüm-tani tekintetben nagy nevezetességü czimereslevelét, mely a kihalt család levéltárával egyetemben, mint örök letétemény, a Magyar Nemzeti Múzeumban helyeztetett el. Majd a titkár ismertette azon 1266. évi közjegyzői hitelesitést, melyben II. Endrének 1217. évi arany bullája pontosan leiratik s melynek a máltai levéltárból szerzett fényképi másolatát *Bárczay Oszkár* vál. tag volt szives rendelkezésre bocsájtani. Az ismertetés, mely egy hibás olvasásból eredő téves föltevést rektifikál, jelen füzetünkben olvasható.

A folyó ügyek sorsán a titkár bejelentette a következő tagajánlásokat: pártoló tagul ifj. *Justh György* orsz. képviselőt Neczpálon (ajánlja Graenzenstein Béla); évdijas tagokul: Bilkei *Lipcsey József* orsz. iparművészeti múzeumi titkárt Budapesten (aj. a titkár), *Szent-Imrey Tamást* Máramaros-Szigeten (aj. a titkár), *Rohács János* városi levéltárnokot Verseczen (aj. Nagy Gyula), *Závody Albint* Szegzárdon (ajánlja a titkár), gr. *Teleki Sándor* orsz. képviselőt Budapesten (ajánlja dr. Schönherr Gyula), Eördöghfalvi *Csuha Malva* urnőt Császlóczon (aj. id. Petrovai János), *Páris-Pápai Paraicz* Gyulát Budapesten (aj. a titkár). Az ajánlottak a társaság tagjaiul megválasztattak.

A pénztárnok kimutatása szerint volt okt. 28-ig:

Bevétel	1882 frt 91 kr.
Kiadás	1567 « 84 «
Készpénz	315 frt 07 kr.

A társaság vagyona 1897. okt. 28-án:

1. Értékpapirok névleges értékben	10,800 frt — kr
2. Kötelezvényekkel biztositott alapitványok	2,600 « — »
3. Kötelezvény nélküli alapitványok	500 « — «
4. A középkori czimeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira két takarékpénztári könyvre elhelyezve	300 « — «
5. Készpénz	315 « 07 «
Összesen	14,515 frt 07 kr.

A titkár javaslatára a választmány elhatározta, hogy az évi nagyülés decz. 8—12-ike közt oly alkalmas napon tartassék meg, mikor az akadémiai terem rendelkezésre áll. Tárgyai pedig a következők legyenek: 1. Elnöki megnyitó. 2. A társaság elnökének és egyik másodelnökének, kiknek öt évi mandátuma lejárt, megválasztása. 3. *Bárczay Oszkár* vál. tag emlékbeszéde *Csergheő Géza* vál. tag felett. 4. Titkári jelentés 5. Pénztári kimutatás.

A titkár végül bejelentette, hogy a társaság igazgató-választmányában két hely (Torma Károly és Véghely Dezső helye) van üresedésben és hogy e helyekre az ajánlatok az iménti határozat értelmében a november 25-iki választmányi ülést megelőző napig adandók be a titkári hivatalnál. A választmány a bejelentést tudomásul vette.

Az elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *Áldásy Antal* és *Nagy Gyula* vál. tagokat kérvén meg, az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

A Blagay család oklevéltára. Bevezető tanulmánynyal a család történetéhez. A M.T. Akad. tört. bizottsága megbizásából szerkeztették Thallóczy Lajos és Barabás Samu. Budapest, 1897.

Folyóiratunk olvasói ez oklevéltár bevezető tanulmányának egy részével csak nem rég ismerkedtek meg, azzal t. i. mely a Blagay család származásrendjéről és czimeréről szól. Genealogiai s heraldikai szempontból tehát e munkához hozzá nem szólunk, utalván folyóiratunk emlitett közleményére.

A család származásrendjéről s czimeréről szóló részen kivül a bevezető tanulmány beszámol a közlött anyag nyomán a család származásáról, hol az általánosan elterjedt Orsini-leszármazást czáfolja meg szerző, továbbá a család történeti szerepléséről, mely a bevezetésnek legterjedelmesebb része. A közlött okmányok alapján összeállitja a helyrajzi adatokat is, melyekhez egy áttekintő térkép van csatolva. Ez a rész a történelmi topografia tekintetében valóban megbecsülhetetlen, értékét növeli az emlitett térkép és az ügyes csoportositás. Egyébiránt e bevezető tanulmány külön is napvilágot látott.

A tulajdonképeni oklevéltár anyaga javarészben a családi levéltárból magából került ki, és csekély azon okmányok száma, melyek kiegészitésképen más levéltárakból vétettek. A családi levéltárról az előszóban történik emlités; azóta a levéltár is gazdát cserélt, a mennyiben az a család utolsó férfisarja gróf Blagay Lajos halála után a Magyar Nemzeti Múzeumba került örök letéteményképp.

A közlött oklevelek száma összesen 265. A kor, melyből ezek származnak, 1200-tól 1578-ig terjed. Fölemlitendőnek tartjuk itt azt, hogy ez oklevelek közül II. Endre 1218-iki oklevele hamisitvány, s hogy IV. Bélának 1241-ben kelt oklevelét Thallóczy szintén gyanusnak tartja, s ebbeli véleményét mindkét oklevelet illetőleg a bevezető tanulmányban nagy apparátussal támogatja.

Külön kell megemlékeznünk az oklevéltár indexéről is, mely valódi mintaképe annak, hogy kell egy családi oklevéltár indexét szerkeszteni. Egyébiránt ez magáról az egész munkáról is áll, mely a Blagay családra vonatkozólag a lehetőségig teljes oklevéltárat nyujt, s azon óhajt kelti fel, vajha többi családi oklevéltáraink is ily tökéletes formában kerülnének a szaktudós kezei közé. —*y*.

Az erdélyi nemesség czimeres könyve. Siebmacher nagy vállalata «Siebenbürger Adel» czimet viselő sorozatának szerkesztését Csergheő Géza elhunytával, mint tudjuk, az eddigi szerkesztőtárs, *Bárczay Oszkár* tagtársunk vette át. Az ő hivatott szerkesztésében legutóbb három füzet hagyta el a sajtót. E három (8—10.) füzetben a Makrai névtől az Ugray-ig terjedő anyag nyert nagy gonddal járó nagy feldolgozást. Igaz ugyan, hogy ez óriási anyag egy részét a magyar Siebmacherben is feltaláljuk, de meg kell jegyeznünk, hogy e füzetek érdemes szerkesztője, — a hol csak tehette — jelentékeny javitásokkal pótolta az abban elhibázott, vagy téves adatokat. A füzetek érdekes voltát emelik a négy genus, u. m. a Nádasd, Nána-Beszter, Teköle (Teköly) és Tomay nemzetségek czimerére vonatkozó adatok. Középkori czimereslevéllel mindössze csak négygyel találkozunk; ezek: a Tamásfalviaké 1415-ből (Nagy Iván gyüjteményében), Pogányoké 1447-ből (a M. Nemz. Múzeum gróf Bethlen cs. levéltárában), Schirmer Jánosé 1507-ból (az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában), és végül a Salczer családé 1525-ből (az orsz. levéltárban; valamennyit már korábbi közlésekből ismerjük. Jóval több azon középkori czimerek száma, melyek közléséhez az alapot egykoru pecsétek vagy más emlékek szolgáltatták. Végig tekintve az egész anyagon, heraldikai szempontból (az előbb emlitett középkoriakat kivéve), alig találunk figyelemre méltót, ellenben nagy számmal meglehetős izléstelen tultömött czimert; ritkább heraldikai alkotásként megemlithetjük a Bethlen Gábor által 1625-ben adományozott Radák-czimert (kétfejü leopárd); a Szapolyay-czimerrel a főmotivumban teljesen megegyező kevendi és ormósdi Székely, azonkivül a bályoki Szénási-Hegen czimert.

Adományozók szerint csoportositva a czimeranyagot, következő számarányt kapjuk: János Zsigmondtól van 3, I. Ferdinándtól 1, Miksától 2, Báthory Istvántól 4, Báthory Zsigmondtól 30, Rudolftól 1, Báthory Endrétől 1 czimeradomány; a XVII. századból Bocskay István 20, Rákóczy Zsigmond 17, Báthory Gábor 38, II. Mátyás 3, Bethlen Gábor 70, II. Ferdinánd 4, Brandenburgi Katalin 4, I. Rákóczy György 44, III. Ferdinánd 2, II. Rákóczy György 185, I. Lipót 18, Barcsay Ákos 10, I. Apaffy Mihály 49, a XVIII. századból III. Károly 9, Mária Terézia 5, II. Lipót 2 és I. Ferencz 2 adományozással szerepelnek a füzetben.

E főbb vonásokban röviden ismertetve a három füzet gazdag anyagát, meg kellene emlékeznem néhány kisebb-nagyobb hibáról is, minők a keltezések megoldásában, egyes nevek irásában elkövetett tévedések, a fejedelmek (Báthory és Bethlen Gábor, I. és II. Rákóczy György) neveinek felcserélése stb.; de ezek olyan hibák, melyeket ily óriási anyag egybeállításánál majdnem lehetetlen kikerülni, s melyeket a figyelmes olvasó amugy is magától könnyen kijavithat. Komolyabb kifogás alá eshetik már, a munka könnyebb használhatósága szempotjából, a tudós szerkesztőnek az az eljárása, hogy tömeges czimeradományoknál, a hol (pl. a Máng, Márián, killyéni Molnár, IV. Nagy családoknál) 200-nál több adományostárs is szerepel, ezekre nem utal; ez okvetlenül a sorozat teljességének rovására megy.

Két határozott adatbeli tévedést pedig kötelességemnek tartom e helyütt kijavitani: A *III. Mikó* név alatt a szerkesztő oly czimert közöl, melyet II. Mátyás 1613 márczius 10-ikén egy ma már ismeretlen vezetéknevü Jánosnak és véreinek adományozott, s melybe az eredeti név helyett a Mikó nevet később, meglehetős ügyetlenül hamisitották bele. Az eredeti armális nem Fejér vármegye, hanem a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában van; kihirdették Abauj vármegye 1613 június 10-iki és Sáros vármegye 1629 július 4-iki közgyülésein. A *Szőke* család neve alatt pedig nem két, hanem egy czimeres levél őriztetik: a Magyar Történelmi Társulat gyüjteményében, mely ez idő szerint a Magyar Nemz. Muzeum levéltárában van elhelyezve; és igy a II. jelzetü Szőke czimert, mely az I-től csak is az oroszlán előlábaiban tartott kard és nyilak helyzetének fölcserélésében különbözik, mint nem létezőt, törülnünk kell a czimertárból. *H. S.*

Kézdivásárhely s az ottani Jancsó családok története. Irta Szentkatolnai Bakk Endre, vizaknai plébános, Ferencz József-rend lovagja. 441 l. 8° Kézdivásárhely. Ifj. Jancsó M. könyvny.

A kissé dagályos előszóban olvassuk, hogy ezt a könyvet szerzője a Jancsó család egyik tagjának megbizásából «a nemzet ezer éves ünnepére» irta meg. Természetes, hogy a család főóhajtása az volt, hogy a rá vonatkozó adatok mentől nagyobb mennyisége

legyen együtt, s hiszszük, hogy a plébános ur vaskos kötete ebben az irányban a legmagasabb igényeket is kielégitette a család körében. Igazán elismerésre méltó szorgalommal, gonddal és utánjárással szedett össze minden a család történetére vonatkozó kis adatot; lelkiismeretessége az adatok csoportositása, s a leszármazási táblázatok összeállitásában határt nem ismerő. Szóval ennek a munkának szerzője nem vette a dolog könnyebbik felét. Legnagyobb hibája szorosan összefügg ezekkel a körülményekkel. Minthogy minden adatot fölhasznál, túltömötté lesz, s nem egyszer a kicsinyesség ingoványaiba téved s a család történetének olyan momentumaira terjed ki, a melyek igazán csak a legeslegszükebb körben kelthetnek érdeket. Ez azonban majdnem mindazon családtörténeteink közös hibája, a melyeket nem hivatásos historikus vagy genealogus, hanem tárgyához érzelmekben is közel álló műkedvelő ir.

Az előttünk fekvő könyv első része a Kézdivásárhelyre vonatkozó történeti adatoknak igen gondos összeállitása, nem csak az irodalom nyomán, hanem önálló kutatások eredményeinek fölhasználásával is. Ezután következik a kézdivásárhelyi Jancsók eredetéről, a név származásáról szóló, s mindaddig egészen elmés fejezet, a mig a Jancsó család jelentőségének «természeti jellemé»-nek «karaktervonásá»-nak és «külalakjá»-nak ismertetésénél a jelzett hibába nem esik. — A munka zömét és legbecsesebb részét a szorosan vett családtörténet teszi: mely a kézdivásárhelyi Jancsó családdal foglalkozik. (A nyujtódi ággal már foglalkozott más alkalommal a szerző.) A család czimeres nemes levelét 1613 július 13-án Báthori Gábortól Jancsó János kézdivásárhelyi lovas nemes kapja. A család idáig ismert legrégibb tagja, őse Jancsó Simon (1541—1580.) s innen kezdve a legszövevényesebb elágazások után jutunk a mai napig. Ennek a feladatnak megoldásával szerző a történetirásnak is szolgálatot tett. Összeállitásai mindenütt a teljes megbizhatóság hatását keltik. Még a család tagjainak sirkőfeliratairól is összegyüjtött egy kis csomót a fáradhatatlan szerző. A könyv utolsó része Kézdivásárhelynek az 1848—49-iki szabadságharcz alatti állapotait ismerteti, s ebben a részben is számos uj adatot szolgáltat a magyar történetirásnak. *E—r.*

A nyomdászczimer. A *Grafikai Szemle* idei 5—8. füzeteiben érdekes közlemények olvashatók a nyomdászczimer eredetéről, különféle változatairól s más ezzel összefüggő kérdésekről. A májusi füzetben *Major István* terjedelmes dolgozatban ismerteti a nyomdászczimer történetét. Faulmann, a kinek munkája nyomán (Gesch. der Buchdruckerkunst) halad a czikkiró, a nyomdászczimer eredetéről legelőször Birkennek 1668-ban megjelent «Spiegel des Erzhauses Oesterreich» czimü művében talált említést. «A mint nekik III. Frigyes császár aranyat viselni megengedte, nemkülönben őket a nemesekkel és tudósokkal egyenlő rangra emelte és nevezetesen a szedőknek egy sast, a nyomóknak pedig egy griffet, egyik lábának karmai között a festékező labdával — mindkét czimert nyilt sisakkal — adományozott». Ez az állitás hosszas vita tárgya lett. Némelyek azt hiszik, hogy ez a czimer egyedül Gutenbergnek adatott volna. 1840-ben dr. Falkenstein szászországi főkönyvtáros emliti föl «az oly sokszor felhozott, de sehol okiratilag be nem bizonyitott állitást a nyomdászoknak általánosságban adományozott czimert illetőleg, s azt hiszi, hogy ezen mondához a Mentel János számára történt czimeradományozás szolgált alapul. E czimer, melynek leirása Chmelnél, Regesta Friderici III. 4720. sz. alatt található meg, vörös pajzsban egy kapaszkodó sárga oroszlán, kiöltött kék nyelvvel, felvetett farokkal és kék karmokkal, fején kék koronával; a pajzs fölött sisak, vörös és arany lombdiszszel, ezen egy a pajzsban levőhöz hasonló oroszlán ülő helyzetben koronájából kiszökellő vörös, kék és sárga strucztoll-bokrétával. Hogy Frigyes császár Gutenbergnek czimert adományozott volna, már abból az okból is valótlanszinü, mivel G.-nek, ősnemesi családbeli származásu lévén, már volt czimere; az meg épen lehetetlen, hogy a czimer egy olyan testületnek adományoztatott volna, a mely azon időben még nem is létezett. Részletesen ismerteti a dolgozat a nevezetesebb adatokat és véleményeket, s rátér a dr. Falkensteinéra is, a ki a nyomdászczimerre vonatkozó mondát szintén a Mentelnek történt czimeradományozásból magyarázza s ennek a czimernek más nyomdászoknál előforduló módosulásait egyszerüen árujegyeknek nézi. Igy pl. Singrenius bécsi könyvnyomtató (1510—1545) az oroszlán karmai közé egy festékező labdát helyezett, hogy jelvényét a Schottfélétől megkülönböztesse. Hofhalter egy szárnyait kiterjesztő sast választott, mely csőrében pecsétgyürüt tart. A czikkiró végig halad a kérdés egész történetén, hü reprodukciókban mutatva be a nevezetesebb árujegyeket és czimereket. Mert a nyomdászczimer kérdése véglegesen még mindig nincs eldöntve. Még mindig kétséges, hogy részük volt ebben a kiváltságban vagy nem. Heraldikai szempontból érdemesnek tartjuk ide jegyezni a nyomdászczimernek 1740-beli leirását (Schmeitzel M. Oeffentliche Jubelzeugnissen): A pajzsban fekete egyfejü sas van kiterjesztett szárnyakkal, farkkal és lábakkal, arany mezőben jobb oldali karmai közt természetes szinü szedővasat, balról pedig két egymás felé illesztett fekete festékező labdát tartva. A sisak ezüstszinü, rácscsal van elzárva és arany koronával ékitve, melyből ezüst griff emelkedik ki, a mely karmaival két egymás fölött levő festékező labdát emel. A sisaklomb jobbról arany és fekete, balról ezüst és vörös szinü».

A júniusi, júliusi és augusztusi füzetek *Faragó* «Czimerünkről és egyébről» czimü közleményeit tartalmazzák. Az I-ben azt ajánlja, hogy a magyar nyomdászok, a dánok, svédek, francziák és olaszok mintájára a kétfejü sas helyett az egyfejüt használják. A II. rész felvilágosit arról, hogy Hofhalternek *családi* czimere az, a melyikben a pecsétgyürüs sas előfordul, s hogy ennek a kiváló nyomdásznak, — kinek életére vonatkozólag is elmond egy pár érdekes adatot a Faragó czikke — külön árujegye vagyis «nyomdász jelvénye» volt. Közli is reprodukcióban a júniusi füzet. Igen becses a III. rész, a mely a magyar nyom-

dászjelvényekről szól s nagyon ügyesen állitja össze az ide tartozó, sokszor önálló kutatások révén szerzett adatokat. Dolgozata végén felsorolja azokat, a kik Magyarországon a nyomdászat körül szerzett érdemeikért kitüntetést kaptak. —*g*—

Válasz Kiss Iván birálatára.

A Turul f. évi 1-ső füzetében megjelent könyvbirálat, mely szerény családtani munkámtól epébe mártott tollal megtagad minden elismerést, nem annyira sértő reám, mint azon kitünőségeinkre, a kik elismeréssel nyilatkoztak szerény munkámról, mert ezekről mondja: «hogy a dicséretekkel éppen nem fukarkodók, különben sem foglalkozván a családtörténettel» — nem vették észre munkám hiányait. E birálat szerint tehát báró Radvánszky Béla, Szilágyi Sándor, Bubics Zsigmond, Szily Kálmán, Majláth Béla stb. köztiszteletü tudósaink, továbbá a Magyar Heraldikai és Genealogiai társaság igazg. választmánya, a mely 1891 január 29-iki ülésén foglalkozott közérdekü szerény munkámmal s elismerést szavazott részemre, s buzditott a nagy munka befejezésére, végre a Magyar tud. Akadémia tört. bizottsága, a mely kegyes volt részemre a még hiányzó adatok beszerzésére 300 frt segélyt nyujtani, s igy e két tudományos társulat vezérférfiai, közéletünk s tudományosságunk e kitünőségei, a biráló szerint mind kis emberek, s nem értenek annyit a családtörténethez mint munkám birálója Kiss Iván. Kár, hogy eddig tudományát véka alá rejtette, hogy én is tanulhattam volna tőle.

Tudom én azt, hogy a ki nyilvánosan a közönség elé lép munkájával, az a közbirálat tárgya s az igazságos birálatot, bárkitől jött, hálás köszönettel vettem, mert könyvem megjelenése alkalmával 20—25 fővárosi és vidéki lap ismertette a Lónyayakat, és bár általában nagy elismeréssel nyilatkoztak róla, de azért egy-kettőben volt jóakaratu figyelmeztetés hiányára nézve, a mit én hálás szivvel fogadtam.

Könyvem birálója a czimerrajzokról is azt mondja: hogy nem művészi és nem heraldikus. A rajzok művészi kivitelét Barabás Miklós és Doby Jenő ismert jeles művészeink, a kik gyönyörködtek benne, csak megtudják ugy bírálni, mint Kiss Iván. Hogy a heraldikának megfelel, elég annyit felemlitenem, hogy bold. eml. Csörgheő Géza nagy czimerkönyvébe sok családi czimer került gyüjteményemből, és hogy Németország egyik legjelesebb heraldikusa, Gritzner Miksa ezelőtt 16 évvel engem kért fel, hogy a magyar főuri családok czimereit nagy heraldikai műve részére küldjem meg, ezekért cserébe kaptam tőle a magyar indigena családok czimereit. A tudós Gritzner munkájából megjelent Lipcsében: «Wappenbuch der Gräflichen Familien, Deutschlands und Oestereich-Ungarn» pazar fénnyel kiállitott négy kötetes munka, a melyben a magyar grófi családok czimerei nagyrészben *tőlem* került e diszes munkába.

Abban sem mond igazat könyvem birálója, hogy én követelném, hogy szerény munkám a tudományos munkák közt «nemis valami szerény, de előkelő helyet foglaljon el». Mert olvashatta a Lónyay család ismertetésével szétküldött aláirási felhivásomat, a melyben öszintén kinyilatkoztattam, hogy nem vagyok tudós, és csak magánkedvtelésből, szellemi szükségletem kielégitésére fogtam e közérdekü nagy munkához, és nem azért irtam, hogy bárkitől is elismerést s dicséretet nyerjek, — de hogy szolgálatot tehessek vele nemzetemnek. Életemből 28 évet s egy kis vagyont áldoztam fel önzetlenül, nem keresve, és nem is találva anyagi hasznot, sem méltó erkölcsi elismerést. Különben is e hosszú idő alatt beletörődtem a Kiss Iván-féle fenhéjázó lenézéshez s a pöff-szkedő nagyság kicsinyléséhez.

Hogy szerény munkám fogyatékos, azt is nyiltan beismertem a Lónyay családhoz irt «Bevezetés»-ben, mert a ki a családtani tudományban tökéletest akarna, az a Danaidák vagy a Sisyphus munkájára vállalkoznék.

Családtörténeti irodalmunkra a többi *ezertizenegy* főuri családról irott dolgozataim megjelenésétől Kiss Iván nem vár nyereséget, bár ennek épen az ellenkezőjét állitotta egyik jelesünk a Turul 1895. évf. 144. lapján, midőn a Lónyayakat ismertetve, a többek közt azt irja: «A források pontos, s mint látszik lehetőleg teljes felhasználásával irt munka geneologiai irodalmunkra *valódi nyereség*.» De ne is fájjon a feje a munka megjelenéséért Kiss Iván urnak, mert 25—30,000 forintnyi költséges kiadásra magam szegény vagyok, a kiadásra vállalkozó könykiadó czégek által kivánt 400 aláiró pedig nem került össze nagy Magyarországon, a mi — sajnos — azt látszik igazolni, hogy a magyar főuri nemzetségeket (tisztelet a kivételeknek) őseik többé nem érdeklik, tehát féléleten keresztül hálátlan munkát végeztem, s igy birálóm örömére, esetleg hasznára kéziratban fog maradni. Nekem, mint 48-as öreg honvédnek ugy is meg vannak már napjaim számlálva, s ha behunyom majd örökre a szemem, rám fognak majd illeni Talleyrand ama szavai, hogy a hála és elismerés virága csak a sirdombokon tenyészik.

Ennyit, annak a nagybiráló Kiss Iványnak.

Doby Antal.

Kérelem.

Folyóiratunk n. é. olvasóközönségéhez azon tiszteletteljes kérelemmel fordulok, hogy a Konkoly Thege családra vonatkozó netán birtokukban levő okiratokat velem másolatban vagy csak rövid tartalomban is közölni kegyeskedjék.

Komárom, 1897 szeptember havában.

Dr. Konkoly Thege Balázs.

MAGYARORSZÁG CZIMERE.

(60 ábrával.) *

Magyarország czimerének eddig ismert változatai ötfélék és pedig chronologiai sorrendben a következők:

1. *Vágások és oroszlánok egy pajzsban egyesítve*, ú. m.:

Imre király aranypecsétén, 1202. évi oklevelen (1. ábra), melyen a pajzsmező nyolczszor vágott, tehát négy pólyát mutat, a páratlan számú részeken három, három, kettő, egy, összesen kilencz (jobbra) menő oroszlán.[1]

II. András aranypecsétén. Egy 1223. évi oklevelen.[2] (2. ábra).

II. András pecsétén. Egy 1232. évi oklevelen (3. ábra), a melyen a pajzsmező tizszer van vágva, tehát öt pólyát mutat. Itt a pajzsmezőnek a pólyáktól el nem takart részein kettő, három, három, kettő, egy, összesen tizenegy (jobbra menő oroszlán van ábrázolva.[3]

Az 1223. évi pecsétről alább, hol Magyarország czimerének alakjait és képeit tárgyaljuk bővebben lesz szó.

2. *Vágások egyedül*,[1] ú. m.:

II. András vezérkori, tehát 1205 előtti pénzein (4. ábra).

A csécsi falfestményen a XIII. századból (5. ábra). (Arch. értesítő 1893. évf. 325. l.)

A magyar király tornaöltözetén az aranygyapjasrend czimerkönyvében.[2]

Zsigmond német római birodalmi pecsétén.

Zsigmond arany és ezüst pénzein (6. ábra).

Zsigmondnak Dürer Albrechttől festett arczképén.[3]

Erzsébet királyné (Albert felesége) pecsétén[4] (10. ábra).

Albert pecsétén.[5]

I. Ulászló pecsétén.

I. Mátyás pecsétén. Egy 1475. évi oklevelen.

I. Mátyás pecsétén[6] (52. ábra). Egy 1477. évi oklevelen.

* Mutatvány szerzőnek «A heraldika kézikönyve» czimü munkájából, mely a Magy. Tud. Akadémia történelmi bizottságának kiadásában e füzettel egyidejüleg jelenik meg.

[1] Egyetlen fönmaradt lenyomata egy, a bécsi udvari levéltárban őrzött oklevél aranybulláján függ. Galvanoplasztikai hasonmása a M. Nemzeti Múzeum levéltári gyüjteményében van.

[2] A Kállay család oklevelei között, a M. Nemzeti Múzeumban őrzött eredeti példány. Azon hiteles leirásból is ismerjük, a mely II. András 1217. évi adomány levele 1266. évi másolatának hátlapján olvasható.

[3] A M. Nemzeti Múzeum levéltárának galvanoplasztikai hasonmása.

[1] Megjegyzendő, hogy pecséteken a vágások — egyedül — csak Zsigmond király idejében fordulnak elő, tehát később, mint a kettős kereszt, mindazonáltal második helyen soroltam föl, mert pénzeken egyedül is látjuk.

[2] Párisi Nemzeti könyvtár. Lásd Turul, 1892. évf.

[3] A nürnbergi városházán.

[4] Bécsi állami levéltár.

[5] A M. Nemzeti Múzeum régiségtárában. Eredeti példány.

[6] Az 1475-ikinek elrendezése csak abban különbözik ettől, hogy rajta két oldalt lebegő angyalok tartják a középső vágásos pajzst s fölötte is angyal van a korona alatt. (Pray, XV. Tábla. 1.)

I. Mátyás titkos pecsétén 7. ábra. Egy 1465. évi oklevelen.

3. *Apostoli* (kettős) *kereszt egyedül*, ú. m.:

IV. Béla tatárjárás előtti pecsétén [1] (11. ábra).

IV. Béla pecsétén.[2] Egy 1247. évi oklevelen (14. ábra).

István ifjabb király pecsétén.[3] Egy 1257. évi oklevelen (13. ábra).

IV. László pecsétén.[4] Egy 1270. évi oklevelen (17. ábra).

III. András pecsétén.[5] Egy 1297. évi oklevelen.

Venczel pecsétén [6] (16. ábra).

Ágnes királyné pecsétén [7] (9. ábra).

Róbert Károly pecsétén.[8] Egy 1323. évi oklevelen.

Róbert Károly pecsétén.[9] Egy 1334. évi oklevelen (18. ábra).

Nagy Lajos első pecsétén [10] (21. ábra).

Nagy Lajos pecsétén.[11] Egy 1365. évi oklevelen (19. ábra).

Erzsébet pecsétén.[12] Egy 1362. évi oklevelen.

Mária pecsétén [13] (15. ábra).

Szent Margit képe mellett pajzsban [14] (8. ábra).

Zsigmond első pecsétén [15] (20. ábra).

4. *Vágások a királyi ház nemzetségi czimerével egyesítve*, ú. m.:

Róbert Károly pénzén (51. ábra).

Erzsébet titkos pecsétén [16] (24. ábra).

Nagy Lajos gyűrűpecsétén [17] (12. ábra).

Az aacheni székesegyházi czimeres kapcsokon.

Nagy-Lajos pénzein.

Nagy-Lajos titkos pecsétén [1] (27. ábra).

Mária titkos pecsétén [2] (28. ábra).

A runkelsteini 1390. évi falfestményen (23. ábra).

Zsigmond pecsétén.[3]

Borbála királyné pecsétén [4] (25. ábra).

5. *Vágások és az apostoli* (kettős) *kereszt egy pajzsban egyesítve*, ú. m.:

a) hasított pajzsban:

Nagy-Lajos pénzén (29. ábra).

Az ország rendeinek pecsétén. Egy 1389. évi oklevelen (26. ábra).

A leleszi premontreiek kolostorának 1400-ban készült vasajtaján.

Mátyás titkos pecsétén. Egy 1458. évi oklevelen.

b) Felnegyedelt pajzsban:

V. László pénzein.

János király pénzein és pecsétén [5] (30. ábra).

János Zsigmond pénzein.

* * *

Vágások és oroszlánok egyesítése. A fenti czim alatt felsorolt emlékeken két czimernek egyesitése látszik: a vágásosnak és az oroszlánosnak. A czimeregyesités ezen nemét *egymásfölé helyezés*nek nevezzük, és pedig itt czimerképnek (oroszlán) mesteralakra (vágások) való helyezését látjuk. Most csak az a kérdés, hogy kinek a czimere az egyik s kié a másik. Az eddig rendelkezésünkre álló adatok arra utalnak, hogy a vágásokat a királyi méltóság, az oroszlánokat az Árpádház czimerének tartsuk. A vágásos czimer egyedül is előfordul — habár később, mint a szóban forgó egyesitett czimer — de az oroszlán, mint czimer, egyedül nem látható emlékeinken. A vágásos czimer meghatározásáról alább lesz szó. Mielőtt azonban a felsorolt pecséteken előforduló oroszlánok tárgyalásába bocsátkoznánk, lássuk II. András pecsétének a XIII. századból való leirását, mely egy 1217. évi oklevél hiteles másolatából ismeretes. Ebből világosan látjuk, hogy az oroszlánok itt czimer-

[1] A M. Nemz. Múzeum levéltárának galvanoplasztikai hasonmása.

[2] A Kállay család, a M. Nemzeti Múzeumban elhelyezett, levéltárának eredeti példánya.

[3] Országos levéltár eredeti példánya.

[4] A M. Nemzeti Múzeum eredeti példánya.

[5] A M. Nemzeti Múzeum levéltárának galvanoplasztikai hasonmása.

[6] A M. Nemzeti Múzeum eredeti példánya.

[7] Pray, Tab. IX. 4.

[8] Nyáry, Herald. Vezérf. X. Táb. 81. á.

[9] Eredetije a M. Nemzeti Múzeumban.

[10] A M. Nemzeti Múzeum levéltárának galvanoplasztikai hasonmása.

[11] Pray, Tab. II. 1.

[12] Az országos levéltár eredeti példánya.

[13] Nyáry, Herald. Vezérf. IX. T. 74. á.

[14] Némethy L. tulajdonában levő XV. századbeli kép.

[15] A M. Nemzeti Múzeum galvanoplasztikai gyüjteménye.

[16] Orsz. levéltár eredeti példánya.

[17] A bécsi áll. levélt. eredeti példánya.

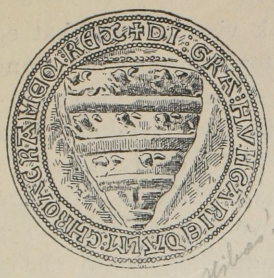
[1] Orsz. levéltár eredeti példánya.

[2] U. ott.

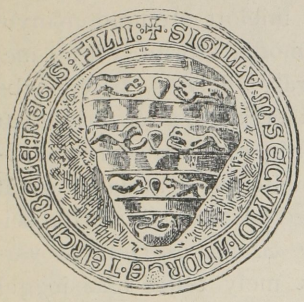
[3] Orsz. levéltár eredeti példánya.

[4] U. ott.

[5] Eredeti pecsét Budapest főváros levéltárában.

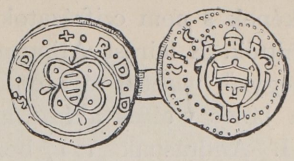
1. ábra.

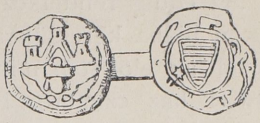

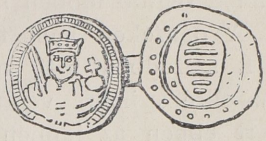
2. ábra.

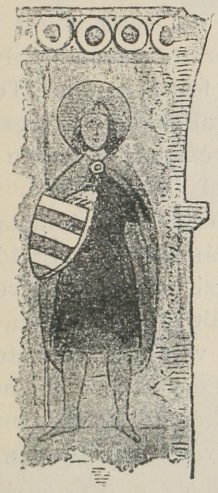
3. ábra.

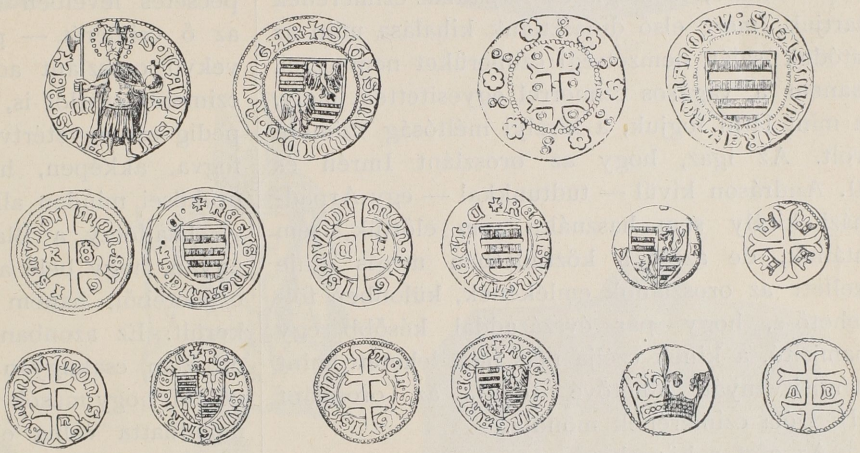

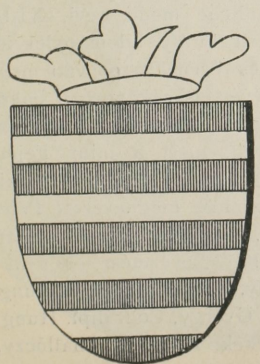
4. ábra.

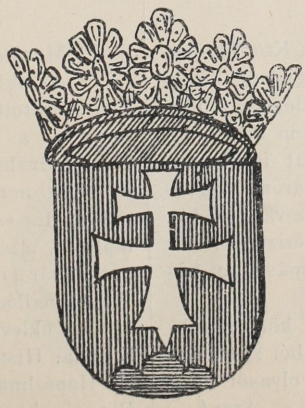
5. ábra

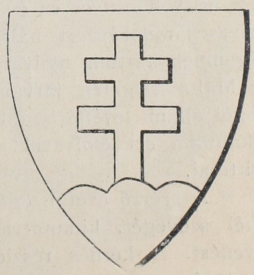
6. ábra.

7. ábra.

8. abra

9. ábra.

képek s nem czifrázatok, mint azt eddig többen hitték. E leirást Aliottus Uguiccio császári közjegyző vezette rá azon másolat hátára,[1] melyet a János vitézek akkori nagymesterének kérésére II. Andrásnak 1217-ben kelt adománylevele után 1266-ban készitett. Hitelességéhez e szerint kétség nem fér.[2]

Az eddig rendelkezésünkre álló czimeremlékeken hiába keressük az oroszlánt, egyedül nem fordul az elő sem mint az ország, sem mint a királyi ház czimere. Pedig, hogy meghatározhassuk, okvetlen kell eredetét ismernünk.

Az nem valószinü, hogy Imre király minden ok nélkül vette volna föl pecsétjébe, tehát nyomait a régibb időben kell keresnünk.

A pénzeken nem fordul elő, de hiszen a XII. században még nem igen volt szokás a pénzekre czimert veretni, a pecséteken sem, mert ebben az időben a pecsétek még czimer nélküliek s rajtuk csak a király személyének képe látható, és mégis az Árpádház czimerének tartjuk, mert első dinasztiánk kihalása után az utódok saját nemzetségi czimerüket nem ezzel, hanem a vágásos czimerrel egyesitették, mely, a mint látni fogjuk, a királyi méltóság czimere volt. Az igaz, hogy az oroszlánt Imrén és II. András on kivül — tudtunkkal — egy Arpádházi király sem használta sem előttük, sem utánuk, de azért a köztudatban mégis élnie kellett az oroszlánok emlékének, különben föltehető-e, hogy pár évszázaddal később egy hamisitó, a kinek czélja más nem lehetett, mint hamisitványát hihetővé tenni, az oroszlánt III. Béla czimerének mondja.

Az eset a következő:

A Blagajok magukat az olasz Ursinók-tól származtatják, az Ursinók viszont magukat egy hasonló nevü római senator nemzetségből. Ennek hihetővé tétele végett — annak idejében — hamis okleveleket készitettek.[1] Ezek közé tartozik az állitólag Imre királytól 1200-ban[2] az Ursino grófoktól származó Miklós fia István részére kiállitott czimerlevél is, melynek szövege a többek között azt mondja, hogy ezen «István vitézi tetteivel III. Béla hálás szeretetét biztositotta magának, a miért *a király neki saját czimerét* adományozta, de mielőtt ezen adományozás a maga rendje és módja szerint végbe mehetett volna, Béla király halálos betegségbe esett s végét közeledni érezvén, átok terhe alatt meghagyta fiának, Imrének, hogy e rendelkezést hajtsa végre. Ennélfogva ő atyja akaratát végrehajtván, megnevezett Istvánnak s örököseinek Vodicsát — mely Szana és Dubicza vármegyékkel ér össze, s mely teljes igaz joggal csak a királyt illette meg — egy más aranypecsétes levélben konszignálta s az atyja meg az ő czimerét — pajzsban s a sisak fölött növekvő oroszlánt adományozott, valamint ilyen czimeres zászlót is, minőt a festmény jelez. Tette pedig ezt egyetértve a főurakkal királyi jogánál fogva, akképen, hogy e czimerrel István és örökösei minden alkalommal élhessenek».[3]

Thallóczy a Blagayak czimeréről kimutatta ugyan, hogy belé az oroszlán nem az Árpádok czimeréből, hanem a «görzi atyafiság révén» került. Ez azonban nem változtat a dolgon, az oroszlán csakugyan benne volt s a hamisitó a nélkül, hogy mások is annak tartották volna, nem mondhatta volna e czimerképet III. Béláénak.

Ha valaki ma hamisitványt készitene, a melyről el akarná hitetni, hogy a XV. század-

[1] E másolatra, illetőleg a czimerleirásra, Kropf Lajosnak a «Turul» 1896. évi 3-ik füzetében megjelent közleménye tett figyelmessé. Beöthy Zsolt akadémiai rendes tag úr volt szives ez év tavaszán ezt nekem lemásolni. Szives fáradozásáért hálás köszönetemet itt is kötelességemnek tartom nyilvánitani. Később, nyáron, magam is Malta szigetén járván, mint a hol a la-valettai kir. angol állami levéltárban e bulla másolata őriztetik, volt alkalmam ezt elolvasni s róla fotografiai másolatot készittetni.

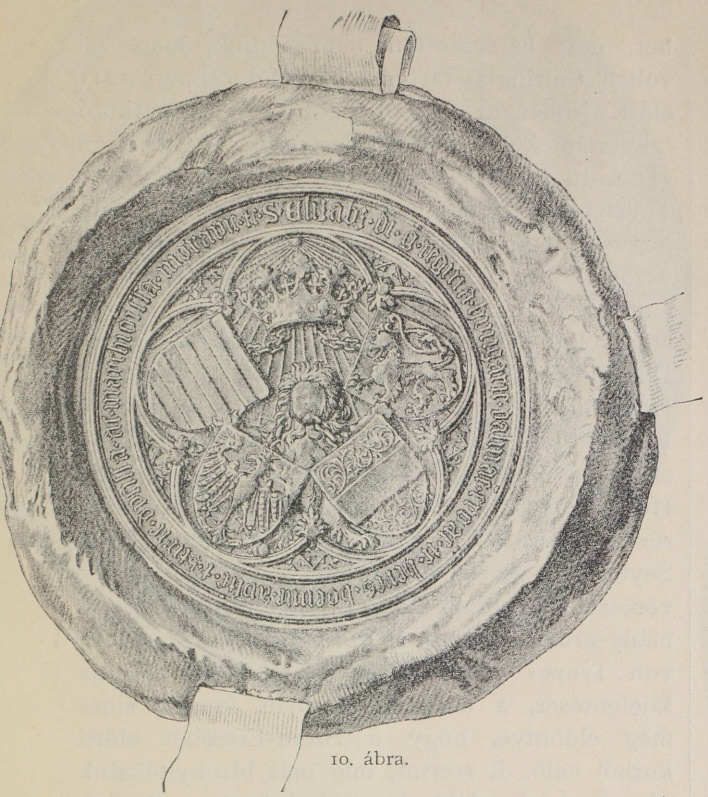
[2] A szerző ezután egész terjedelmében közli az oklevél szövegét, kimutatva a hibás olvasásból származó tévedést. A kérdés részleteit folyóiratunk olvasói előző füzetünk egyik közleményéből ismerik. *Szerk.*

[1] Muratori, Antiquitates italicae medii aevi, XLII.

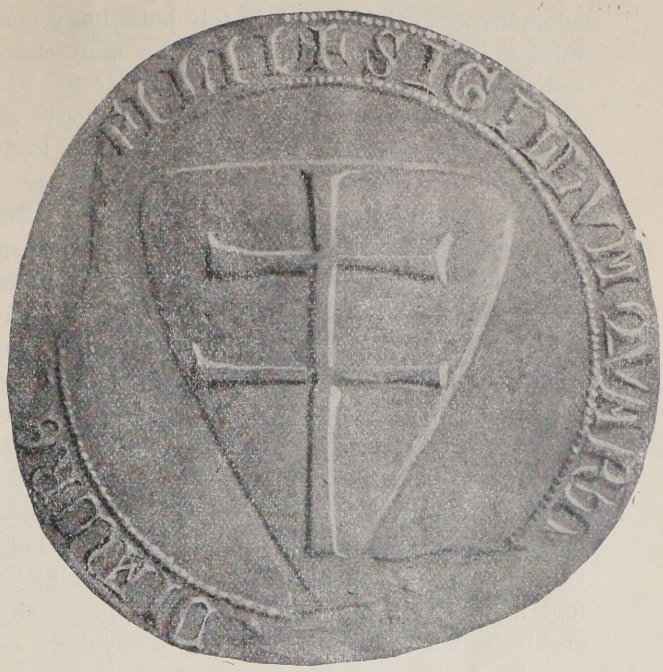
[2] Az oklevél 1571-ben Miksa király adománylevelében átiratott, ebben a keltezés évének 1200 van megnevezve, a király uralkodási évét elsőnek nevezi, holott Imre tudvalevőleg 1197-ben kezdett uralkodni. Az oklevél azonban nem kelhetett 1197-ben, mert a mint Fejérpataky L. «A kir. kanczellária» czimü értekezésében kimutatja, ezen évben, nem a benne megnevezett Péter kanczellár (1202—1204) volt az. Lásd Blagay oklevéltár.

[3] Thallóczy, Blagay oklevéltár. Bevezetés.

Az oklevelet közölték: Pray, Annales Regni Hung. Katona, Hist. Crit., V. k. Fejér György, Cod. dipl. Hung. II. Henszlman, Régészeti Emlékek, II. k. és Thallóczy, Blagay oklevélt. 1. l.

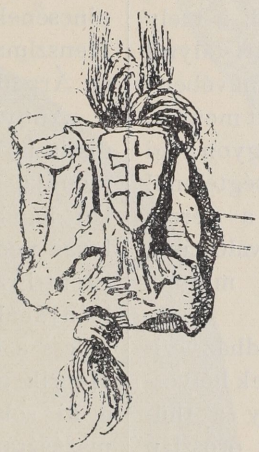
10. ábra.

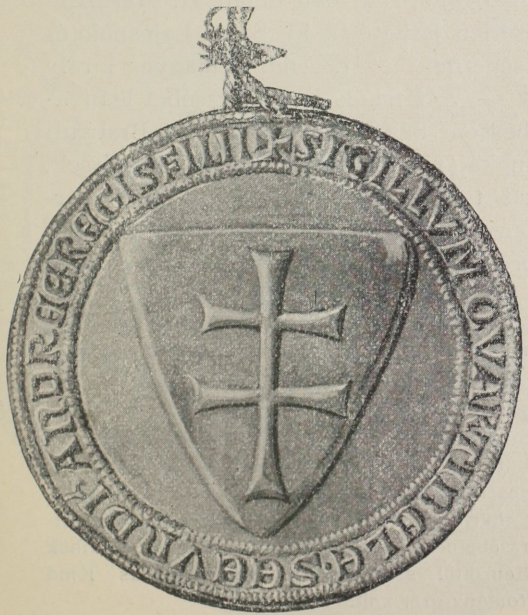
11. ábra.

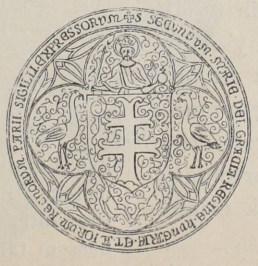
12. ábra.

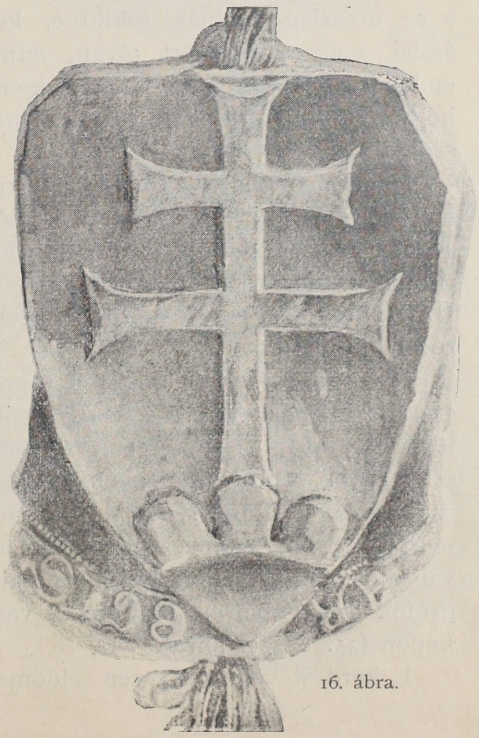
13. ábra

14. ábra.

15. ábra.

16. ábra.

ban kelt s benne I. Mátyás családi czimerképét adományozta valakinek, nem föltehető, hogy más czimerképről szólana, mint arról, a mely köztudomás szerint e királyé volt.

E szerint több mint valószinü, hogy az oroszlán az Árpádház czimere, a mint azt Podhradczky és Henszlmann is hitték, csak az a kérdés, hogy mikor lett azzá s honnan vette eredetét. A kérdés második felére vonatkozólag hihetőnek tartjuk, hogy az Árpádház heraldika előtti jelvénye az oroszlán volt, mert a koronázási jelvények egyik legrégibb darabján, a buzogány gombjába (31. ábra) foglalt kristály metszésén oroszlánt látunk. A legrégibb krónikákból tudjuk, hogy a törzsek zászlain jelvények voltak s azon törzsé, a melyből Árpád származott, oroszlán lehetett. Ez az oroszlán van, a mint fentebb mondtuk, a buzogányon, a mely valószinüleg, ha maga nem is, de a gombjába foglalt kristály, hihetőleg az Árpádok családi ereklyéje lehetett. Mikor aztán a nyugati — pajzsba foglalt — czimerek nálunk is divatba jöttek, mi természetesebb, mint hogy királyaink azt a jelvényt választották czimerképül, a mely családi ereklyéjükön volt látható. E kristályról Czobor Béla legközelebb megjelent művében: «A magyar koronázási jelvények»-ben azt mondja, hogy «a X. századból való». Tehát nagyon régi s az oroszlán alakját tekintve, kétségtelenül ázsiai, mert szakasztott olyan, mint a perzsa emlékeken látható oroszlánok s igen valószinü, hogy az Imre pecsétje metszőjének mintául szolgált.

Henszlmann, a ki szintén az Árpádház czimerének tartja az oroszlánokat, nézetének helyességét azon állitással is bizonyitja, hogy a thüringiai tartomány-grófok czimerébe az oroszlán II. András leánya, a későbbi Szent-Erzsébet, révén jutott.

Ha a vörössel és fejérrel vágott oroszlán csakugyan nem volt Erzsébetnek Thüringiába jövetele, tehát 1211 előtt a tartomány-grófok czimerképe, akkor hatalmas bizonyiték. És mint ilyen azért is érdekes, hogy czimertörést mutat, mert mig II. András czimerében a czimerkép van a mesteralakon, addig a thüringiai tartomány-grófok czimerében a mesteralak van a czimerképen (35. és 37. ábra).

E kérdést végérvényesen eldönteni nem lehet, mig határozottan nem tudjuk, hogy mi volt a thüringiai tartomány-grófok czimere 1211 előtt. Ebből az időből pedig erre vonatkozó czimeremlékek nem ismeretesek.[1] Michelsen «Die alten Wappenschilde der Landgrafen von Thüringen» czimü munkájában azt mondja ugyan, hogy a Thüringenek ősi czimere ezüsttel és vörössel vágott pajzsmező volt s hogy az oroszlánt legelőbb Hermann vette belé 1209-ben, tehát előbb, mint Erzsébet Thüringiába jött, de állitását egykoru bizonyitékokkal nem támogatja. Hohenlohe és Seyler sem ismernek régibb — Erzsébetnek Thüringiába való jövetele előtti — czimeremléket, a melyen oroszlán volna látható. Hohenlohe[2] a vágásokról mondja, hogy Erzsébet révén kerültek a magyar czimerből Thüringiába. Seyler pedig azt állitja, hogy az ezüsttel és vörössel vágott oroszlán már Hermann tartomány-grófnak 1209-ben volt czimere s a «Lieth von Troye» czimü verses költeményre alapitja kijelentését, a melyről azonban koránt sincs még eldöntve, hogy a Szent-Erzsébet előtti korból való. E szerint, mig más bizonyitékaink nincsenek, legalább is valószinünek tarthatjuk Henszlmann nézetét s a thüringiai oroszlánt az Árpádok oroszlánjának nézhetjük.

Annyival inkább, hogy C. P. Lipsius «Sphragistische Aphorismen» czimü munkájában azt mondja, hogy a thüringiai czimerben az oroszlán legelőször az 1241-ben elhalt II. Hermann lovas pecsétjén látható, a ki Szent-Lajosnak és Szent-Erzsébetnek — II. András magyar király leányának — volt fia. E Szent-Erzsébet leányának s a hesseni ház megalapitójának, Brabanti Henrik unokájának fia, Ottó, magdeburgi érsek, a ki sokat tartott Szent-Erzsébettől való származására, a 32., 33. és 34. ábrákon látható pecsétjein oroszlánt használ czimerében[3] s ez nem

[1] Magam is irtam két németországi heraldikai társulathoz, de, úgylátszik, egyik sem tudott oly czimeremlékekről, a melyek az 1211 előtti időből valók s Thüringiának oroszlános czimerét mutatnák.

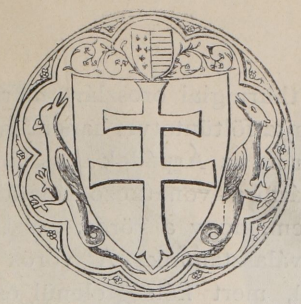
[2] Hohenlohe-Waldenburg Das heraldische Pelzwerk im Mittelalter.

[3] Az oroszlán átment a Heinrich Raspe német királyban kihalt thüringiai ház czimeréből a hesseni ház czimerébe, Erzsébetnek Zsófia nevü leánya révén, a kinek Brabanti Henriktől született fia Heinrich das Kind hesseni tartomány-gróf volt.

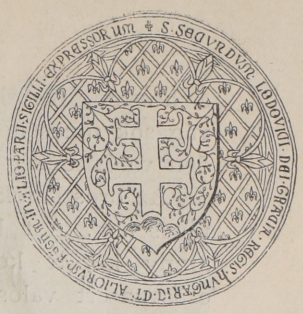
Lásd az alábbi leszármazást:

17 ábra.

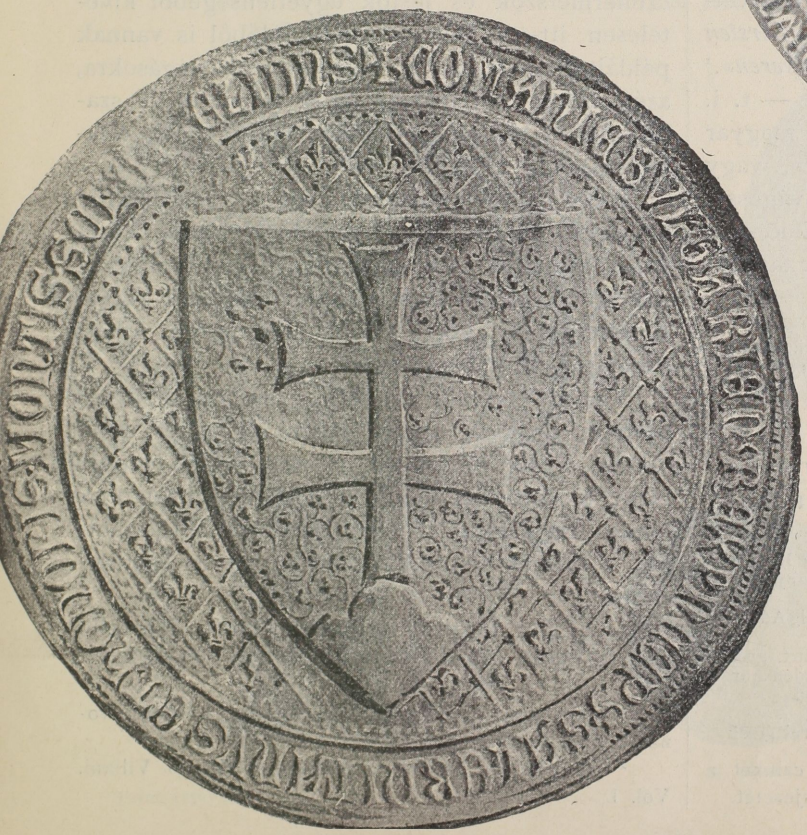
18. ábra.

19. ábra.

20. ábra.

21. ábra.

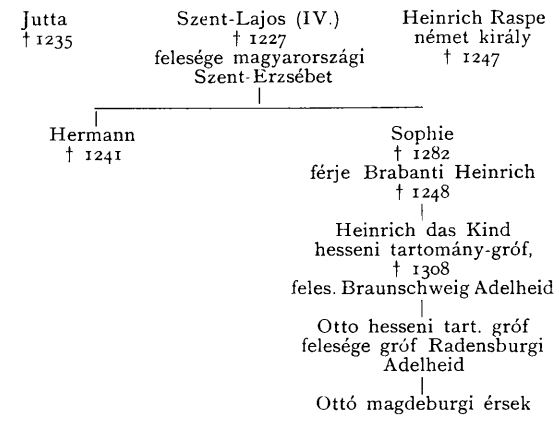

22. ábra.

a hesseni, illetőleg thüringiai oroszlán, mert a vágások nincsenek rajta föltüntetve, hanem minden valószinüség szerint az Árpádok oroszlánja.

Az oroszlánok mázaira vonatkozó adataink nincsenek. Azt hiszem, hogy a vörös, ezüst és arany között kell választanunk. A vörös és ezüst azért valószinü, mert kétségtelenül ezek az országczimer mázai, az arany pedig, mert az oroszlán természetes szinéhez legközelebb áll. Ámde a XIII. század elején még nagyon ritkán festették a heraldikai oroszlánt aranymázura. Igy tehát valószinü, hogy vagy vörös, vagy fejér volt. Az arany ellen szól az is, hogy az élő heraldika korában a pajzson mindig csak egy szin s egy fém volt.

A vágások. Magyarország czimere ezen mesteralakjának multjáról nem tudunk semmit, de valószinü, hogy eredete nem nyulik a kereszténység előtti időbe, mint az oroszláné, s talán a turul madárnak, őseink hadi jelvényének utóda. A turul ugyanis az egyesült törzseknek, az egész nemzetnek volt hadi jelvénye s nem azon törzsnek, a melyből Árpád származott. E jelvényt, mint a pogányságra emlékeztetőt, fölcserélték mással. Azt mondja legalább a német Muglen következő szavakkal: «*darnach begunden die fursten das vorgenant tzaihen verwandeln und verkeren*».[1] S e másik jelvény a vágások. Hogy ez — t. i. a vágásos zászló vagy pajzsmező — a magyar nemzet régi szervezetével függ-e össze, vagy csak a véletlen okozta a hétszeres vágással keletkezett nyolcz pajzsmezőrészt? Eldönteni nem vagyunk képesek. De valószinünek tartjuk,

[1] Lásd T. Nagy Gyula «Turul» czimü czikkét a Turul 1883. évi folyamában és Kovachich V. fejezetét.

hogy e czimer nem régibb, mint a XII. század utolsó tizedei, mert előbb két szin váltakozásával keletkezett mesteralakokat czimerül nem igen használtak. Különben is a vágó vonalak száma nagyon ingadozó a legrégibb czimeremlékeinken. Igy például Imre pecsétén nyolcz, András régibb pecsétén hét s a későbbin tiz, a csécsi falfestményen öt, Nagy Lajos pénzén (29. ábra) nyolcz, a rendek 1385. évi pecsétén (26. ábra) szintén nyolcz.

A mázok legrégibb nyoma Villani 1295. évi följegyzése, a melyről alább lesz szó.

A XIV. század közepétől kezdve már a hét vágó vonalban állapodtak meg s ezt I. Lajos 1369-ben Kassa városának adott armálisa szövegében minden kétséget kizárólag látjuk, a hol ugyanis az mondatik, hogy: . . . . *ac de subtus quatuor lineas*[1] *ruffas et totidem albas lateraliter habentis in perpetuum gestare* stb.

A bécsi képes krónika ábráin a zászlók vörössel és fejérrel hétszer vágottak, tehát a fent idézett czimerlevél: «*quatuor ruffas et totidem albas*» szavaival egyezők, mert hét vágással nyolcz részre van a zászló osztva. S habár a czimermetszők és festők ügyetlenségéből kivételesen itt-ott még az újabb időből is vannak példáink nyolczszoros, hatszoros stb. vágásokra, azért mégis a hétszeri vágást tekinthetjük szabályosnak, annyival inkább, hogy ebben állapodtak meg végleg.

Kétséget nem szenved, hogy a vágások által keletkező zászló- vagy pajzsmezőrészek mázai vörös és ezüst, mert egyetlen példánk sincs arra nézve, hogy más mázuaknak ábrázolták volna. E tekintetben csak a mázok sorrendjére vonatkozólag látunk ingadozást.

Villani[2] 1295-ik évi följegyzései is azt bizonyitják, hogy a czimer mázai vörös és ezüst voltak, s ha leirásában mindenképen lehetne bizni, a sorrendet illetőleg is legrégibb adatunk lenne. De a mint az alább közlöttekből láthatjuk, a czimer heraldikai leirása nagyon határozatlan.

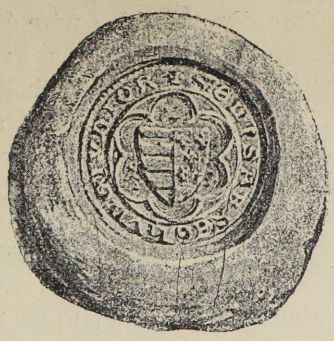
«. . . per farglisi in contro Carlo Martello suo figliuolo re d'Ungheria, e con sua compa-

[1] Linea alatt nyilvánvaló nem vonalat, hanem a vonalak által határolt pajzsmezőrészeket kell érteni.

[2] Croniche di Giovanni, Matteo e Filippo Villani. Vol. I.

23. ábra.

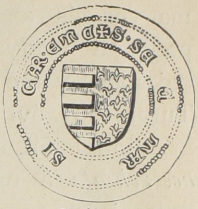
24. ábra.

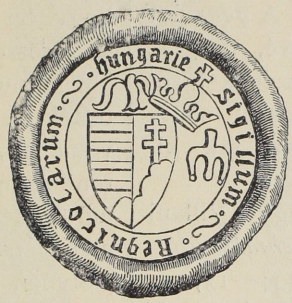
25. ábra.

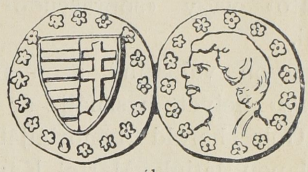
27. ábra.

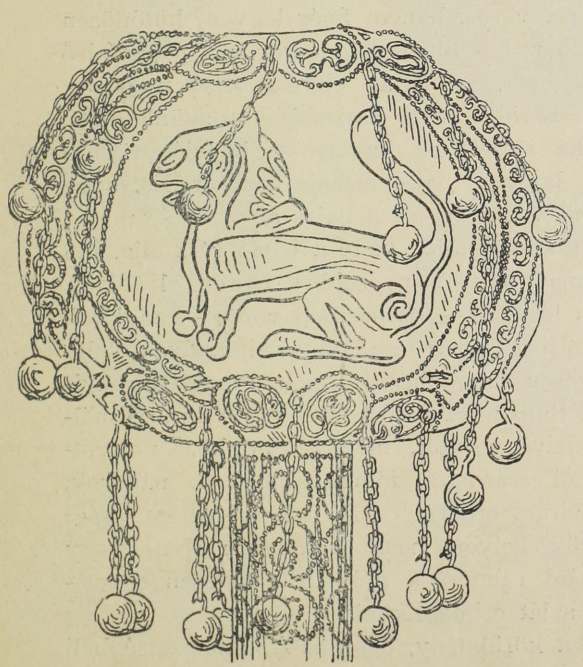
28. ábra.

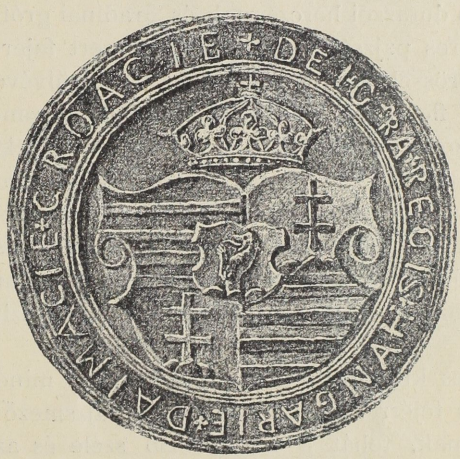
26. ábra.

29. ábra.

31. ábra.

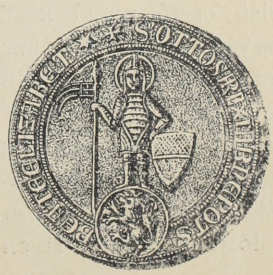
30. ábra.

32. ábra.

33. ábra.

34. ábra.

gnia ducento cavalieri a sproni d'oro, Franceschi, e Provenzali, e del Regno, tutti giovani, vestiti col re d'una partita di scarlatto e verde bruno, e tutti con selle d'una assisa a palafreno rilevate d'arienio e d'oro, coll arme a quartieri a gigli ad oro, e accerchiata rosso e d'argento cioe l'arme d'Ungheria, che pave la piu nobile e ricca compagnia che anche avesse uno giovane re con seco etc.»

E szavakból a czimer szerkezetét nem lehet elképzelni, mert a *quartieri* (pajzsmezőnegyedek) ellentmond az *accerchiata* szónak. Nem tudhatjuk, hogy a felnegyedelt pajzsban van-e a magyar és az Anjou czimer egyesitve, vagy pedig a magyar vágásos pajzsra tett boglár pajzsban van-e az Anjou czimer, mint azt a Turul 1885. évi folyamában olvassuk. A *quartieri* az előbbi föltevést teszi valószinüvé, mig az *accerchiata* a második föltevést látszanék bizonyitani, ha nem tudnók, hogy ezt olaszul «sopra il tutto» vagy «soprascudo»-val szokták kifejezni.

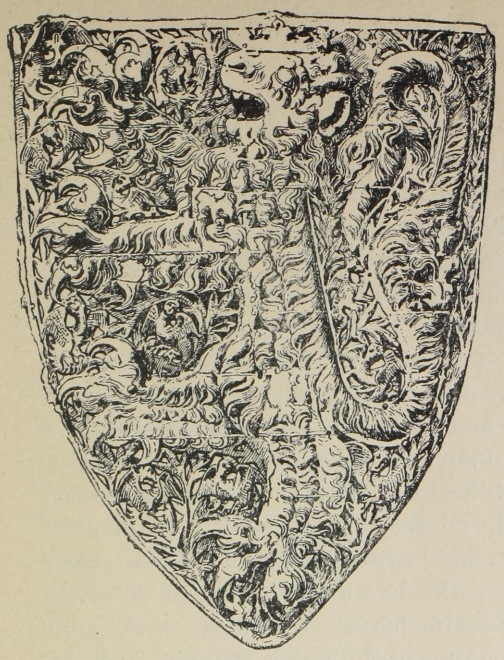
Nagyon valószinü azonban, hogy Villani «*bordata*» helyett használja az «*accerchiata*» szót, mert Gelre herold Armoriáljában 1334—1372 a 396. lapon látjuk Martel Károly testvéröcscsének, János durazzói herczegnek és gradinai grófnak czimeres pajzsában az Anjou czimert fejérrel és vörössel összerovott rámával körülvéve (semé de fleurs de lys d'or à la bordure componé d'argent et de gueules) s azt hiszszük, hogy Sánta-Károly és V. István leánya fiai mind ilyen czimerrel éltek. Igy tehát Martel Károlynak Villanitól leirt czimere is fejérrel és vörössel összerovott rámában mutatja magyar czimermázait, tehát a sorrendre nézve nem igazit utba.

A képes krónika képei, egyet kivéve,[1] mind vörössel és fejérrel vágott zászló- és pajzsmezőket mutatnak, tehát a mező felső széle és az első osztó vonal közötti legfelsőbb rész vörös, ugyszintén a Züricher Wappenrollében látható magyar czimer is (36. ábra). Kassa város adománylevelének fent idézett szövege is e sorrendet tartja, de azért vannak középkori czimeremlékeink, a melyeken a fejérrel és vörössel való vágás látszik, tehát a hol az első vágásvonal fölötti rész fejér. Ilyen az armális szövege ellenére épen Kassa város czimere (39. és 42. ábrák), s a kassai főtemplom szentségházának XV. századbeli magyar czimerei is. Továbbá Grünenberg 1483. évi czimerkönyvében Magyarország czimere (46. ábra). A mázoknak ezen sorrendjét látjuk még a Batthyány-könyvtár 1377. évi Missaléjának czimlapján, a magyar királyok tornaöltözetén, a thorni gymnázium könyvtárában őrzött Korvin-kódexen (Naldii Florentini Epistolae de laudibus Augustæ Bibl.), a versaillesi «Grande Salle des Croisades» pillérein, Margit királyné és II. András czimeres pajzsán, Solis Virgil 1555. évi Wappenbüchleinjában stb.

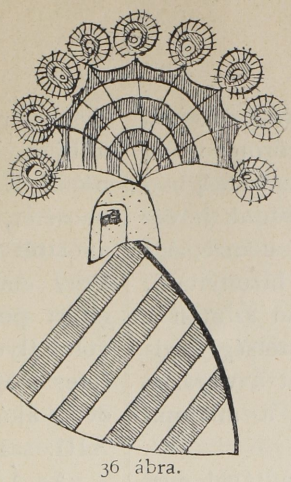
Igy tehát mind a két sorrendre van elég példánk a régi időből, de be kell ismernünk, hogy ha csak a számadatok volnának döntők, a vörössel való kezdést kellene kétségtelenül elfogadnunk, mint a hogy a legujabb időben tették is. Ha czimerünkben a vágások egyedül volnának, bele is lehetne nyugodnunk e sorrendbe, mert ez heraldikailag épen olyan szép, mint az ellenkező. De mert Magyarország czimeres pajzsa hasitott, s a mező hátsó része, melyben az apostoli kereszt látható, szintén vörös, a két sorrend közötti választáskor a heraldikai esztétika is tekintetbe veendő, ez pedig a mellett szól, hogy a vágott pajzsmező felső része ne vörös, hanem fejér legyen, különösen azért, mert a tekintet legelőször is a pajzs felső részére esik, s ott az előrész felső tagja s a hátsórész vörös szine összefolyik szemünk előtt, mig, ha az előrész legfelső tagja fejér, rögtön látjuk, hogy a pajzs mezeje hasitott. És, hogy a hasító vonal végig, a pajzs alsó széleig megy, szintén szembeötlő, mert a hátsó rész alja, hol a hármas hegy van, zöld s élesen elválik az előrész legalsó — ez esetben vörös — tagjától. A vágásos czimer eredetének homályos volta lényegesen megnehezíti meghatározását, mindazáltal több mint valószinü, hogy a királyi méltóság jelvénye volt, mert a különböző nemzetségekből származó főméltóságok: a nádorok, országbirák, erdélyi vajdák stb. saját nemzetségi czimerük helyett használták mint tiszti vagy méltósági czimert s utódjaik rendesen egyesitették saját czimereikkel.

Az a körülmény, hogy az Aba nemzetségbeli Mokianus nádor 1282-ben (40. ábra), Amadé nádor (38. ábra), Dózsa nádor (44. ábra), Deme-

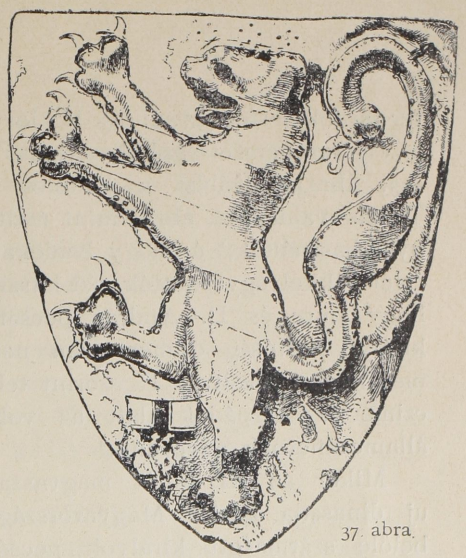
[1] Nagy-Lajos képe. 1. lap.

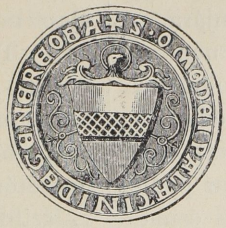
35 ábra.

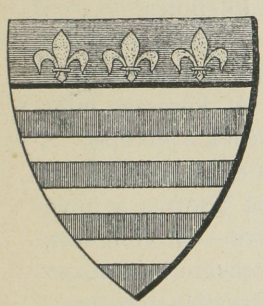
36 ábra.

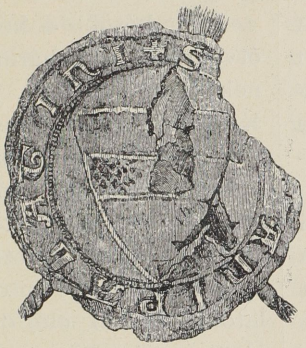
37. ábra.

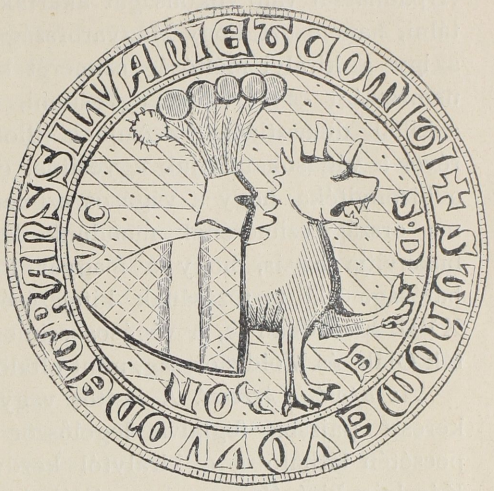
38. ábra.

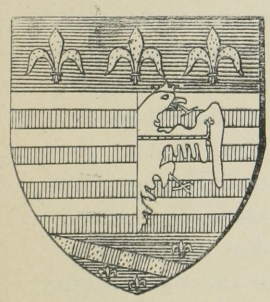
39. ábra.

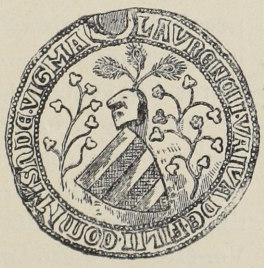
40. ábra.

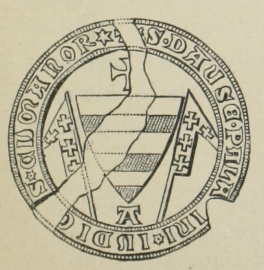
41. ábra.

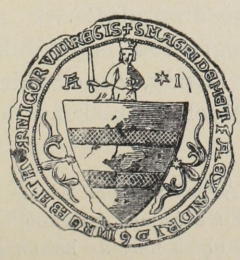
42. ábra.

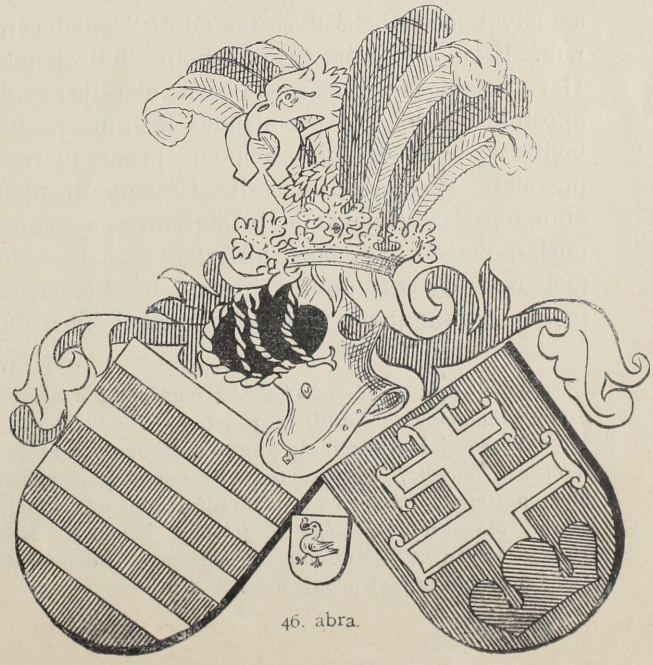
43. ábra.

44. ábra.

45. ábra.

46. ábra.

ter tárnokmester (45. ábra), Miklós erdélyi vajda, a Vigman nemzetségéből származó Lőrincz vajda (43. ábra), továbbá a Kacsics nemzetségbeli Tamás vajda (41. ábra) mint méltóságuk jelvényét használták,[1] és hogy ivadékaik nemzetségi czimerükkel egyesitették, azt látszik bizonyitani, hogy Imre és II. András pecsétein szintén a királyi méltóság czimere van nemzetségi czimerükkel egyesitve. E szerint tehát a vágásos czimer az Árpádok alatt az volt, a mit ma államczimernek nevezünk.[2]

Mikor az Árpádház magvaszakadtával egy uj dinasztia került Magyarország trónjára, a belőle származott királyok pecsétein nem az Arpádházzal való rokonságát akarták dokumentálni, hanem azt, hogy Magyarország fejedelmei, s igy a királyi méltóság czimerét kellett saját nemzetségi czimerükkel egyesiteni, nem pedig a kihalt dinasztiáét. Az Anjouk liliomos czimerével a vágásokat látjuk egyesitve, ez is annak a bizonyitéka, hogy a vágásos czimer az, a mit ma ország czimerének mondunk. E véleményt bizonyitja az is, hogy a magyar korona fenhatósága alá tartozásának kifejezésére, még a XVII. században is, a vágásos czimert használták Oláh- és Moldvaország, mint oltalom-czimert.

Az apostoli kereszt. A kettős vagyis apostoli kereszt pajzsba foglalva legelőször IV. Béla pecsétén látható s e királytól kezdve Róbert Károlyig kizárólag ezt használták királyaink.

Eredetét Iványi azon keresztre vezeti vissza, a melyet második Szilveszter adott Szent-Istvánnak. Ezen állitását Szent-István életirójának, Hartviknak következő szavaira alapitja: «ab apostolica sede, que premisimus insignia postulavit» . . . és tovább: «cuncta prout fuerunt postulata benigne concessit. Crucem insuper ante regi ferendam velut in signum apostolatus misit». De elfeledi, hogy a *signum* szónak akkor még nem lehetett czimer értelme, mert a czimer fogalmát még nem ismerték. Sokkal hihetőbb Schwartner és Podhraczky nézete, a kik azt állitják, hogy II. András kezdte czimerül használni. E király idejéből nem ismerünk ugyan pecsétet, pénzt vagy más emléket, a melyen az apostoli kereszt mint czimer látható volna, de Pray említi, hogy ő látta II. Andrásnak egy eltört pecsétét, a melyen az apostoli kereszt volt. Ilyen pecsétje II. Andrásnak nem ismeretes s Pray valószinüleg tévedett. Akár tévedett, akár nem, biztos az, hogy a czimerkép a XIII. századnál nem régibb.

Az Árpádházbeli királyok pecsétein a kereszt alap nélkül, mintegy lebegve áll a pajzsmezőben. Talpa hol egyenesen, hol liliomszerüen vágott, mint a IV. László (17. ábra) és IV. Béla pecsétén. Később hármas ékre hegyezett, mint a Károlyén (18. ábra). V. István neje Erzsébet pecsétén (22. ábra) virágcserépbe van állitva. E czifrázatok csak a metsző önkényétől származnak s heraldikai jelentőségük nincs.

Még később a keresztnek egy tartozéka jut érvényre s ez a hármas halom, a mely a keresztnek naturalisztikus járuléka. A kereszt, mint Krisztus urunk kinszenvedésének jelképe, a czimerábrázolók eszébe juttatta egyszersmind azt a helyet is, a melyen a kereszt állott s a hová stációnként Megváltónk fölvitte — a Golgotát. A Golgotának ilyetén ábrázolása korántsem egyedül a magyar czimer keresztjével kapcsolatosan fordul elő, de a lovagrendek keresztjei alatt is látjuk azon alakitáshoz hasonlóan formálva, a mely Venczel (16. ábra) és Ottó pecsétein látható. Itt a hármas halom lebegő s lebegő azon czimeren is, mely Grünenberg czimeres könyvében közölve van (46. ábra).

A lebegő helyzet, ugy látszik, nem felelt meg a magyarok izlésének, a kik a heraldikai fölfogástól idegenkedve, már jókor a naturalisztikus fölfogás felé hajoltak. Ez az oka, hogy Venczel és Ottó pecséteit kivéve, egy királyi czimeres pecséten sem látjuk a hármas halmok lebegő ábrázolását.

Legrégibb emlékünk, a melyen a hármas hegy látszik, Ágnes királyné pecsétje (9. ábra), a melyet csak Pray közlése után ismerünk.[1]

[1] Lásd Csoma József «Az Aba nemzetség czimere» czimü tanulmányát: Turul, 1893. évf.

[2] Verbőczi Magyarország vágásos czimerének eredetéről azt mondja, hogy a régi Pannonia jelvényeiből kölcsönöztetett. Ez épen olyan tévedés, mint az, a mely szerint Magyarország négy fő folyóját jelképezi. Már Horvát István is rámutatott e tévedésre a Tudományos Gyüjtemény 1833. évi folyamában.

[1] Ágnes királyné három ismert pecsétén, a melyek a Nemzeti Múzeum galvanoplasztikai gyüjteményében láthatók, nincs hármas halom a kereszt alatt.

Ezután következik Nagy Lajos pénze (29. ábra) s a rendek 1385. évi pecséte (26. ábra). E két utóbbin a hármas halomnak csak két kúpja látszik.

A keresztnek és halomnak máza most már végleg megállapodott. A kereszt t. i. fejér (ezüst), a halom pedig zöld. Kezdetben itt is ingadozás mutatkozott, a mennyiben a bécsi krónika képein a kereszt hol ezüst, hol arany, a halom hol egygyes, hol hármas, hol zöld, hol fejér, hol arany. Ujabb időben a hármas halom középső kúpján mindig leveles korona van s ezen áll az apostoli kereszt. E koronát, mint a kettős kereszt alapját, először látjuk III. András egyik pénzén, de halom nélkül. Itt azonban még nincs heraldikai jelentősége, mert nincs pajzsba foglalva. Később Zsigmond 1389—1395. évi felségi pecsétén ismét előfordul az előlap kétoldali pajzsocskáján, de aztán II. Mátyás idejéig nem. E szerint czimerünkbe végleg a XVI. században jutott. Később is megtörtént ugyan, hogy elhagyták, mint I. Lipót egyik pecsétén.

Báró Nyáry Albert a vágásokról és az apostoli keresztről azt mondja, hogy «amaz (a vágások) a magyar korona alatt egyesitett összmonarchiának, emez (az apostoli kereszt) a szorosabb értelemben vett Magyarországnak, illetőleg a nemzet politikai eszméjének kifejezője». Részemről azt hiszem, hogy e finom megkülönböztetést azok, a kik e czimert fölvették, nem ismerték, s hogy a kereszt is, épp ugy, mint a vágásos czimer, a királyi hatalom jelvénye. A kettő között legfeljebb az a különbség lehet, hogy az előbbi a világi, az utóbbi pedig az egyházi, vagyis a király legfőbb kegyúri hatalmának heraldikai kifejezője.

Czimerünk e két fő alkotó része, a vágásos pajzsmező és az apostoli kereszt között az első helyen fölsorolt a régibb. Ezt bizonyitja a nyugati népeknél szokásos elnevezése. A vágásosat nevezik *ancienne Hongrie*, *Alt-Ungarn* stb.-nek, a kettős keresztet *nouvelle Hongrie*, *Neu-Ungarn* stb.-nek. De nemcsak régibb, de tekintélyesebb is a vágásos czimer, mert ha a kettő együtt fordul elő, a vágásos foglalja el a főhelyet. Az ellenkező elrendezés csak kivételesen fordul elő.

Az eddig felsorolt czimerek: 1. a vágások és az oroszlánok, 2. a vágások és 3. az apostoli kereszt, közül a második helyen emlitett vágások egyedül nem fordulnak elő Arpádházbeli királyaink pecsétein, csakis pénzeiken. Az első helyen emlitettet csak két király: Imre és II. András használta, a harmadikat pedig IV. Bélától kezdve valamennyi király III. Andrásig, őt is beleértve.

A vágások egyesitése a királyi ház nemzetségi czimerével. A magyar czimer ilyen szerkezetét legelőször Róbert Károly ezüst garasán látjuk s Anjouházbeli királyok mindenike igy metszeti pecsétét.

Ezek után a többi királyaink is egyesitették nemzetségi czimerüket a királyi méltóság czimerével.

A vegyes házbeli királyaink azonban nemcsak nemzetségi czimerüket, hanem azon országokét is egyesitették Magyarország czimerével, a mely fölött uralkodtak, vagy a honnan származtak. Igy például Zsigmond a brandenburgi sast, a cseh oroszlánt; V. László és I. Mátyás a cseh oroszlánt, Albert a morva sast és az osztrák pólyát; I. Ulászló a lengyel sast és a litván lovast stb.

Czimerünk alkotó részeit a Habsburgházbeli királyaink sokféle összeállitásban és sokféle más czimerekkel egyesitve használták. E közjogilag helytelen szerkezetekkel itt bővebben nem fogunk foglalkozni, mert nagyobb részükben Magyarország czimere nem ugy van föltüntetve, mintha önálló országé lenne, hanem ugy, mint a németrómai birodalom hegemoniája alá tartozó Habsburgházbeli örökös tartományé.

A vágások és az apostoli kereszt. A szóban forgó két czimernek hasitott pajzsban való egyesitése tudtunkkal legelőször Nagy Lajos pénzén (29. ábra) s a rendek 1385. évi pecsétén (26. ábra) fordul elő. Fölnegyedelt pajzsban is előfordult ugyan, de mert ez nem vált állandóvá, a hasitott pajzsban való egyesitése pedig mai napig föntartotta magát, csak az utóbbival fogunk tüzetesebben foglalkozni.

A hasitott pajzsmező eleje hétszer vágott és pedig a mai megállapodás szerint vörössel és fejérrel. Fentebb a vágásos czimer tárgyalásakor kimutattuk, hogy miért lenne helyesebb a fejérrel és vörössel való vágás s megmutattuk, hogy a régi időből erre való preczedens esetünk is van elég, ennélfogva mi sem akadályozza,

hogy a mázak sorrendjét Magyarország czimeres pajzsa elejében megváltoztassuk. A pajzsmező hátsó részét az apostoli ezüst (fejér) kereszt foglalja el, alatta a zöld hármas halom, melynek középső kúpján arany leveleskorona van. A pajzsmező ezen részére egyéb észrevételünk nincs, mint hogy a hármas halmot ne naturalisztikusan formáljuk, hanem ugy, mint azt legrégibb emlékeinken látjuk és a mint a középkorban a Golgotát formálták. Ne gondoljunk a Tátra, Fátra és Mátrára, mert hazánk e három hegységének semmi köze sincs az apostoli kereszt alapzatául szolgáló halmokhoz. E két dolgot csak a későbbi időben hozták összefüggésbe, később, mint Verbőczy élt, a ki bár kereste szimbolikus magyarázatát czimerünknek s a vágásos czimerben a Dunát, Tiszát, Drávát, Szávát vélte látni,[1] még sem mondta e halmokról azt, hogy hazánk három jelentékeny hegységét jelképezi.

Ha valamit jelent s nemcsak azért került a czimerbe, mert a naturalisztikus észjárásu őseink lebegve nem tudták elképzelni a keresztet, ugy nem lehet másnak a jelképe, mint a Golgotának, azon helynek, a hol Krisztus keresztje állott, a melynek emlékezetére van valamennyi kereszt. A Golgotát pedig a legrégibb emlékeken nem naturalisztikusan ábrázolták.

* * *

Magyarország czimerének külső járulékai:

Az oromdiszes sisak. A legrégibb magyar oromdisznek tekinthető az, a mely a Züricher Wappenrolle-ban ábrázolt magyar czimer (36. ábra) fölött van. Ez pávatollakból van összeállitva s arról nevezetes, hogy az ország főbb méltóságai fölvették czimerükbe éppen úgy, mint a vágásos pajzst. Például Lőrincz vajda is viselte sisakján (43. ábra) s az az ismeretlen lovag is, a kinek révén e czimer (36. ábra) a Züricher Wappenrollé-ba került és a ki a magyar király nevében, mint lovagja, vett részt valamely németországi tornában.

Ezenkivül még csak az Anjouk magyar oromdiszét és sisakjait ismerjük. Ezek között van zászlós (47. ábra), strucztollas (48. ábra) és végre a csőrében patkót tartó strucz. Ez utóbbival fogunk tüzetesen foglalkozni, mert erről közönségesen azt tartják, hogy az Anjouk magyar ágának oromdisze, a többiek pedig csak ritkán használtattak s nem állandósodtak meg.

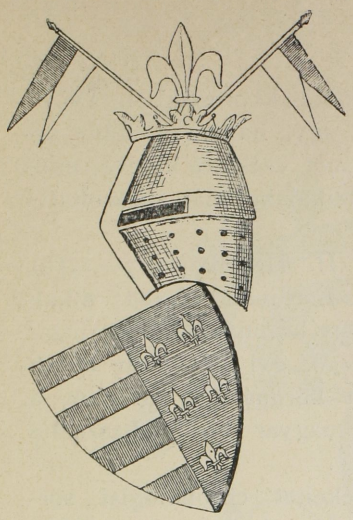
Ezen oromdisznek eredetét még csak megközelitőleg sem tudjuk meghatározni. Mig a pávatollakról valószinünek látszik, hogy magyar eredetü, mert a pávatoll kedvelt motivuma a régi magyar ornamentikának, addig a struczfej nagyon is internaczionális jellegü. Suchenwirt Péter XIV. századbeli herold müveinek kiadója, Primisser azt mondja ugyan, hogy ezen oromdisz keletkezésének az az oka, hogy Róbert Károlynak volt egy struczmadara, a melyet maga etetett, de ennél valószinübb az, hogy Róbert Károly azért tartott struczot és azért kedvelte, mert oromdisze az volt.

Az Anjouk czimerének és oromdiszének pontos leirását egy Nagy-Lajos korabeli heroldnak, Suchenwirt Péternek egykoru «Von Chunik Ludwig von Ungerlant»[1] czimü verses költeményében olvashatjuk. Az idevonatkozó rész igy hangzik:

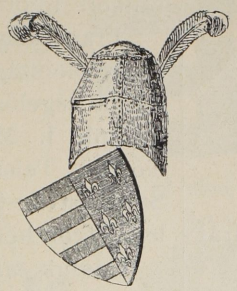
— — — — — — — — — —
Ain part di geit liechten schein
Von perlein chlar und von rubein,
Purliert, acht stukch sind dar geiait
In parraweiz und vol berait,
Di ander part ist hymel pla,
Dar auf reichlich getziret da
Sind lilygen reich von gold erhaben
'Gestrewt, di dikche stewer gaben
Den wappen mit ir reichen prehen,
Die liepleich wol sind an zesehen.
Seinz helmes dach gechrönet
Mit gold ist reich beschönet,
Dar in leit manich edel stain
Verworcht und auch polliret rain;
Tzwo strauzzen vedern in der chron
Gestakcht, da tzwischen sicht man schon
Den strauzzen hals hermleinen,
Sein augen von rubeinen
Glesten gen der veinde schar,
Der snabel ist von golde gar,
Dar inn er fürt ze preisen
Gestalt, als ein hüfeysen

[1] Hármaskönyv, I. rész, 11. czikk.

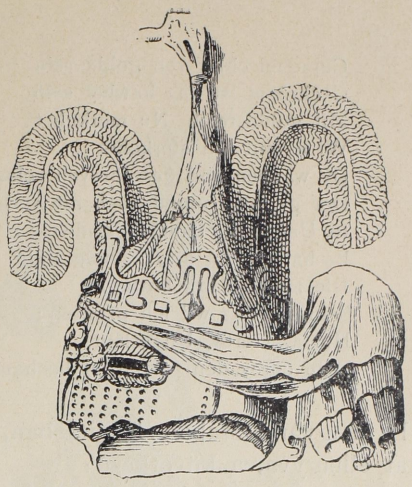
[1] Peter Suchenwirt's Werke aus dem vierzehnten Jahrhunderte. Ein Beytrag zur Zeit- und Sittengeschichte. Zum ersten Mahle in der Ursprache aus Handschriften herausgegeben und mit einer Einleitung, historischen Bemerkungen und einem Wörterbuche begleitet von Alois Primisser, Custos des kk. Münz- und Antiken-Cabinettes und der kk. Ambraser-Sammlung. Wien, 1827. Druck und Verlag von J. B. Walldhauser.

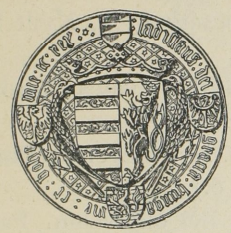
47. ábra.

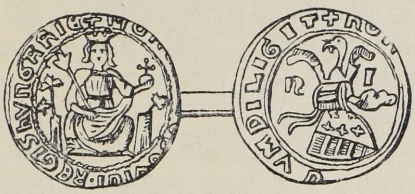
48. ábra

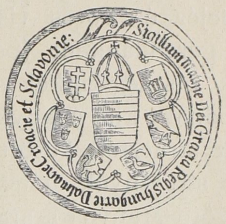
49. ábra.

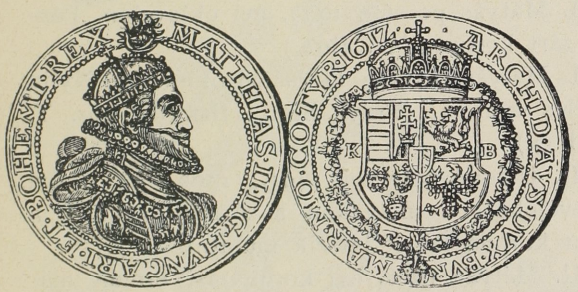
50. ábra.

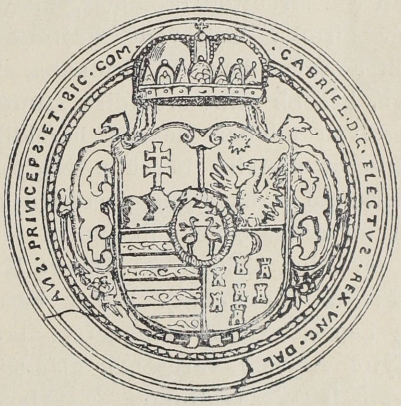
51. ábra.

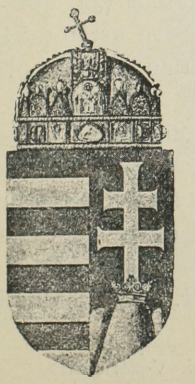
52. ábra.

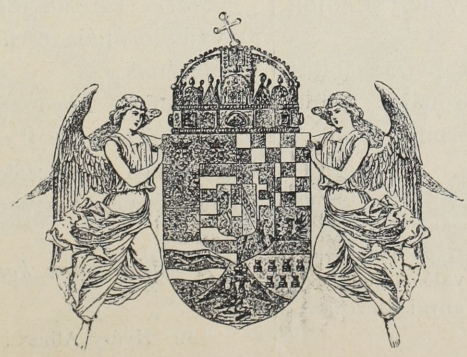
53. ábra.

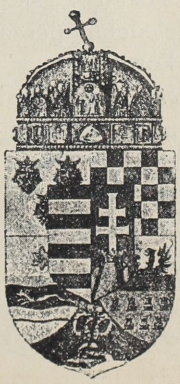
54. ábra.

55. ábra.

56. ábra.

57. ábra.

Gepogen chlar von golde vein
Gechrönet ist daz hawbet sein
Mit golde reich. Nu merkchet
Wi er mit ern sterkchet
Dy wappen und der chreyen schal.
Der gernden mund auch nie verhal
In Ungerlant chunich Ludweig:
Er hat gepent strazz unde steig
Die tzu den ern laitten,
Sein lob daz wil ich praitten:
Hurta, Hurta, Ungerlant,
Dein chrey den pesten ist bechant!

Ez magyarul szabad fordításban, a szóvirágokat elhagyva, a következő:

A két részre hasitott pajzs egyik felében, mely gyöngygyel és rubinttal van ékesitve, nyolcz fejér és vörös vizszintes rész látszik, a melyek gerendánként (pólyánként) csiszoltak. A másik rész égszinkék s benne aranyliliomok domborodnak ki. Aranykoronás sisakjának ormán két strucztoll között *hermelinmázu* aranykoronás strucznyak látszik, szemei rubinból valók, csőre aranyos s aranypatkót tart.

Struczfej oromdiszt látunk az angol heraldikában s a strucztoll oromdisz, mely Hennegau hübér birtoka Ostrevant grófság czimeréből került a walesi herczeg birtokába, eleintén mint badge, később mint oromdisz, szintén előfordul, ugyszólván minden nemzet heraldikájában. — A struczot annyira becsülte Nagy-Lajos, hogy czimerképül is használta pecsétjén 1363-ban.

A mi czimeremlékeink közül — a melyen ezen oromdisz látható — Róbert Károly pénze a legrégibb (51. ábra). Ehhez hasonló látszik Nagy-Lajos sirkő töredékén (49. ábra) s az ezen királytól Aachen városának ajándékozott, általánosan ismert csattokon is. Használta ezen oromdiszt még I. Mária királyné is titkos pecsétjén.[1] Aztán a sisak és oromdisz divatját multa a fejedelmi pecséteken, hogy helyet adjon a királyi koronának.

A korona. Országunk czimeres pajzsa fölött eleintén nem a Szent-István koronáját alkalmazták, hanem a nyilt, leveles koronát, a melynek alakját ismerjük a sisakkoronákból. De ez nemcsak nálunk volt igy, hanem a többi országban is, hol, a német császárt kivéve, minden fejedelem a heraldikai koronát ábrázoltatta czimere fölött.

Francziaországban II. Henrik (1547—1559), Spanyolországban V. Ferdinánd (1480) alkalmazta legelőször a zárt koronát heraldikailag.[1] Nálunk I. Mátyás 1470. évi pecsétjén látjuk először. Tehát a zárt koronát — de nem a Szent-István-félét — magyar király használta legelőször heraldikailag.

Lássuk azon emlékeket chronologiai sorrendben, a melyeken a czimeres pajzs fölött korona van:

Az ország rendeinek pecséte 1385. Nyilt leveles korona (26. ábra).

V. László pecséte. Nyilt leveles korona (50. ábra).

I. Mátyás titkos pecséte. Nyilt leveles. (Pray. Sint Hist. de Sig. T. XII. 6.)

I. Mátyás pecséte 1470. évi oklevelen. Pántos, zárt korona. (Pray. Sint. Hist. de Sig. T. XIII. 2.)

I. Mátyás pecséte 1473. évi oklevelen. Nyilt, leveles korona. (Pray. Sint. Hist. de Sig. T. XII. 7.)

I. Mátyás pecséte 1477. évi oklevelen. Pántos zárt korona. (52. ábra.)

I. Mátyás pecséte 1489. évi oklevelen. Nyilt, leveles korona. (Pray. Sint. Hist. de Sig. T. XIII. 3.)

II. Ulászló pecsétei 1491., 1506., 1511. évi okleveleken, a melyeken a zárt korona már a szent korona képét látszik mutatni.

II. Mátyás 1608. évi koronázási érmén már a szent korona látszik (53. ábra), ugyszintén a Bethlen Gábor királyi pecsétén is (54. ábra).

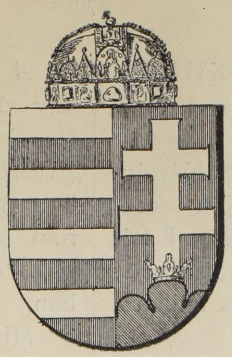
Mária Terézia idejétől kezdve aztán a Szent-István koronája elválaszthatatlan része az ország czimerének.

A mi a koronának a mai ország czimerén való ábrázolását illeti, azt a kifogást tehetjük, hogy nincs a pajzszsal helyes arányban, a menynyiben éppen vagy majdnem olyan széles, mint a pajzs.

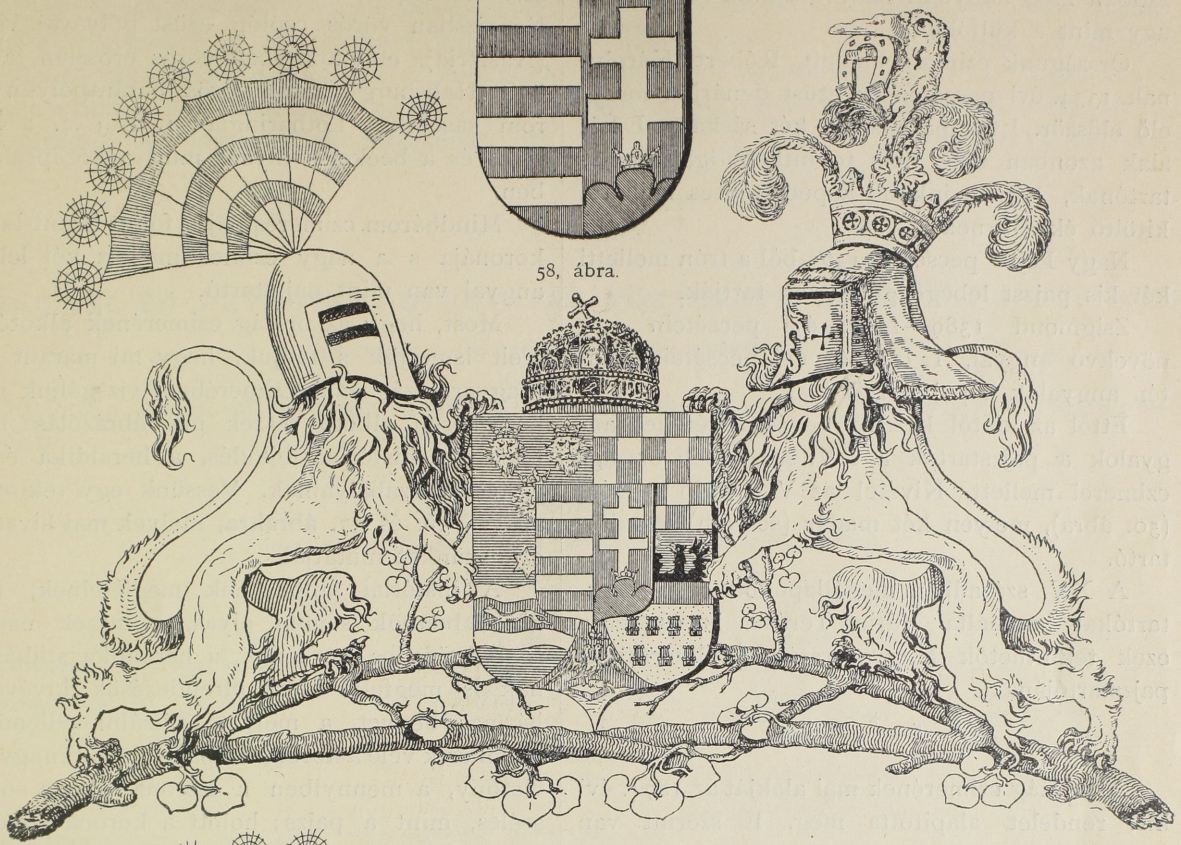
A pajzs- vagy koronatartók. A czimernek e

[1] Azt hiszem, hogy a régi franczia és angol armoriálokban, czimertekercsekben megtalálnánk ezen oromdisznek a nyomát és pedig vagy az 1060-ban kihalt, Anjouk, vagy a Gatinais nemzetségből való Anjouk czimerében, vagy Róbert Károly valamely anyai őse czimerében.

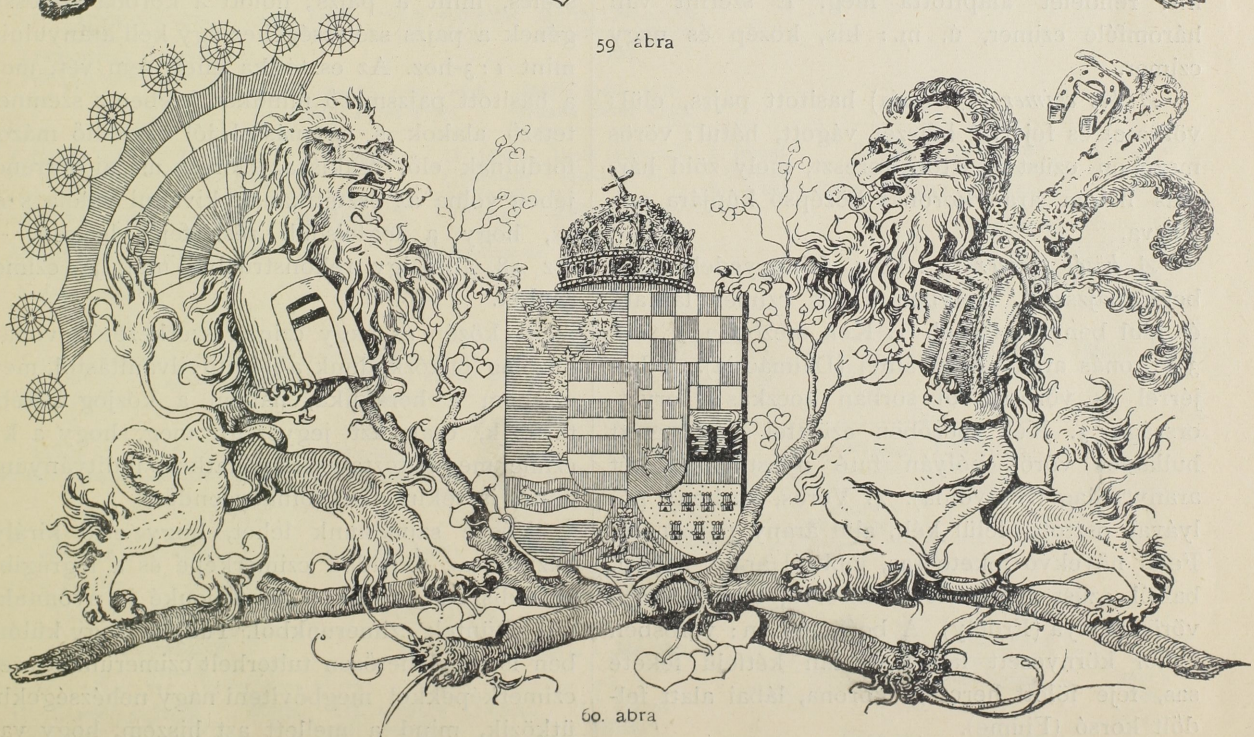
[1] Br. Nyáry Albert: A Herald. Vezérfonala.

58, ábra.

59 ábra

60. ábra

külső járulékai — a mint tudjuk — a XIII. században még nagyon ritkán fordultak elő, nálunk ugy mint a külföldön.

Országunk czimere mellett Róbert Károlynak 1334. évi pecsétén és ezüst dénárján fordul elő először. Itt a pajzstartó: két sárkány. E két alak azonban még nem tekinthető igazi pajzstartónak, hanem inkább a pecsét üres felületét kitöltő ékességnek.

Nagy-Lajos pecsétén 1365-ből a trón melletti két kis pajzst lebegő géniuszok tartják.

Zsigmond 1389—1395. évi pecsétein egy növekvő angyal, 1432—36. évi pecsétein szintén angyalok a pajzstartók.

Ettől az időtől kezdve kevés kivétellel angyalok a pajzstartók a XV. századbeli országczimerei mellett. Kivétel az V. László pecsété (50. ábra), melyen két madár (sólyom) a pajzstartó.

A XV. században megállapodott ezen pajzstartókat használta Mária Terézia is és ezóta ezek tekinthetők Magyarország rendszeresitett pajzstartójának.

* * *

Az ország czimerének mai alakját az 1874. évi kir. rendelet alapitotta meg. E szerint van háromféle czimer, ú. m.: kis, közép és nagy czimer.

A kis czimer (55. ábra) hasitott pajzs, elül: vörössel és fejérrel hétszer vágott, hátul: vörös mezőben ezüst apostoli kereszt, mely zöld hármas halom aranykoronás középső kúpjára van állitva.

A közép czimer (57. ábra) felnegyedelt pajzs, boglárpajzszsal, melyben a kis czimer látható és alul benyuló ékkel. 1. Kék mezőben 2 . 1 = 3 koronás arany oroszlánfej (Dalmáczia). 2. Fejérrel és vörössel öt sorban koczkás (Horvátország). 3. Kék mezőben ezüsttel szegélyezett hullámos vörös pólyán futó nyest, felül két aranycsillag (Szlavonia). 4. Vörös, keskeny pólyával osztott, felül kék, alul arany pajzsmező. Felül növekvő fekete sas, jobbról arany naptól, balról ezüst holdsarlótól kisérve, alul 4 . 3 = 7 vörös bástya (Erdély). A beékelésben: vörösben viztől környezett lapos sziklán kétfejü fekete sas, feje fölött herczegi korona, lábai alatt feldőlt korsó (Fiume).

A nagy czimer (56. ábra) felnegyedelt pajzs sziv- és boglárpajzszsal, alul beékeléssel. A boglárpajzsban vörös czölöp ezüst pólyával vágva (Ausztria), elül aranyban vörös oroszlán (a kihalt Habsburg), hátul vörös harántpólyán három sasocska (Lotharingia). 1. 2. 3. 4. a szivpajzs és a beékelés olyan, mint a középczimerben.

Mindhárom czimeres pajzs fölött Szent-István koronája s a nagy czimer mellett két lebegő angyal van mint pajzstartó.

Most, hogy az ország czimerének alkotó részeit ismerjük s tudjuk, hogy mi maradt meg Magyarország mai czimerében, vizsgáljuk meg, hogy ezen alkotó részek mai ábrázolása megfelel-e a históriai fejlődés, a heraldika és az esztétika szabályainak. Vessünk egy tekintetet az 55., 56. és 57. ábrákra, melyek mai hivatalos czimerünket mutatják.

A históriai fejlődésnek megfelelnek, mert nincs bennök semmi olyas, a minek emléke több százados ne lenne, a heraldika szabályainak is megfelel belső elrendezésük, kivévén a hármas hegyet, a melyet stilizálni kellene, de ellenkezik vele a korona és pajzs közötti nagyságviszony, a mennyiben a korona éppen olyan széles, mint a pajzs; holott a korona szélességének a pajzs szélességéhez ugy kell arányulnia, mint 1 : 3-hoz. Az esztétika ellen sem vét, mert a hasitott pajzsmező mindkét felében a szemnek tetsző alakok s egymással jól összeillő mázok fordulnak elő, csakis az előrész mázai sorrendjében volna az esztétikának kivánni valója s ez az, hogy a legfelsőbb rész fejér legyen. — Az 58. ábra igy rekonstruálva mutatja czimerünket.

A közép és nagy czimer szerkezetére vonatkozólag tartózkodunk a nézetnyilvánitástól, mert ez nem a heraldika, hanem a közjog körébe tartozik, csak azt jegyezzük meg, hogy a kis czimer megváltoztatására vonatkozó inditványunk ennél is tekintetbe volna veendő.

Végre sajnálnunk lehet, hogy első királyi házunk, az Árpádok czimerképe és a legrégibb oromdiszünk, továbbá az Anjouké is nyomtalanul eltüntek czimerünkből. Tudjuk, hogy különben is meglehetősen tulterhelt czimerünket ezen czimerképekkel megbőviteni nagy nehézségekbe ütközik, mind a mellett azt hiszem, hogy van

megoldás. És pedig nézetem szerint a következő: az Árpádház oroszlánjait lehetne pajzstartókul alkalmazni s az egyikkel legrégibb oromdiszes sisakunkat, a másikkal az Anjoukét lehetne tartatni, ugy mint az az 59. és 60. ábrákon látható. Az angyalok kiszorulnának, de helyet adnának oly elemeknek, a melyek szorosabb történelmi összefüggésben állanak czimerünkkel, mint ők és a melyek ennélfogva magyarabb pajzstartók, mint az angyalok, a melyek nagyon is internaczionális jellegüek.

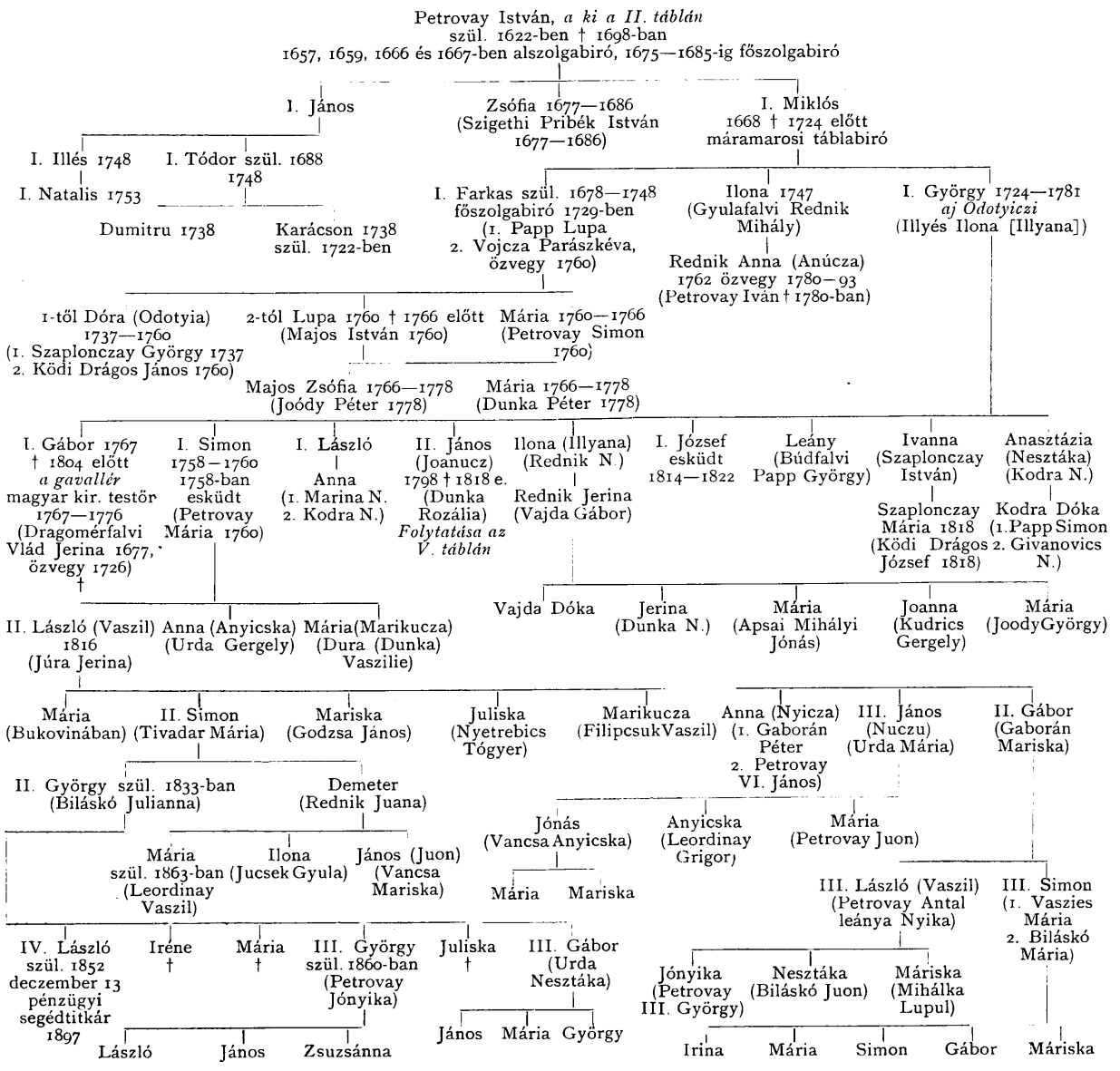
BÁRCZAY OSZKÁR.

A DOLHAI ÉS PETROVAI PETROVAYAK TÖRTÉNETE 1450-TŐL NAPJAINKIG.

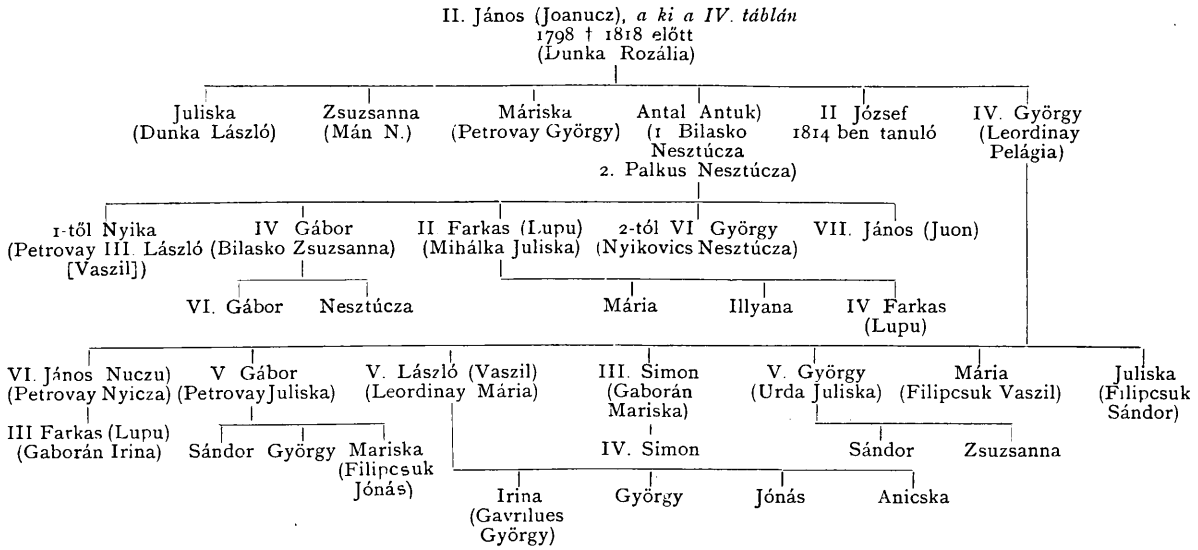
(Harmadik és befejező közlemény, 16 czímerrajzzal.)

Mielőtt a család máramarosi vonalának ismertetéséhez fognánk, bemutatjuk a leszármazási táblákat:

IV. TÁBLA.

V. TÁBLA.

A tábla élén álló *I. István* 1622-ben született, állandóan Petrován lakott s ott is halt el 1698-ban. 1650-ben esküdt, 1657., 1659., 1664., 1665., 1666. és 1667-ben alszolgabiró, 1675., 1676., 1681., 1684. és 1685-ben pedig főszolgabiró volt a felső járásban, közben 1661. és 1665-ben az alpénztárnoki tisztséget töltötte be. 1663-tól 1690-ig táblabirónak iratik. 1667-ben megszerezte 20 magyar forinton Kozák János leordinai birtokát, 1676-ban zálogba vette 30 magyar forintért *Dolhay György* ruszkovai malmát, 1677-ben pedig ugyancsak Dolhay György leordinai részét váltotta magához 400 magyar forinton. Két fia és egy leánya ismeretes: *I. János*, *I. Miklós* és *Zsófia Szigethi Pribék Istvánné.*

I. Jánosnak két fia és három unokája a leszármazási táblán láthatók. Csak neveiket ismerjük, de egyebet nem tudunk rólok.

I. Miklós 1668 és 1667 között magyar és oláh verseket gyüjtött össze egy kötetben.[1] 1685-ben megyei esküdt volt. Élt még 1712-ben is. Két fia és egy leánya maradt: *I. Farkas*, *I. György* és *Ilona Gyulafalvi Rednik Mihályne.*

I. Farkas 1678-ban született, 1715., 1718. és 1727-ben szolgabiróságot, 1729-ben pedig főszolgabiróságot viselt. 1748-ban mint táblabiró még életben volt. 1724-ben öcscsével *I. Györgygyel* együtt felszabaditották 60 magyar forintért Bedőn lakó örökös jobbágyukat, Farkas Mihályt és ennek fiát Györgyöt, de csak személyükre nézve és nem az általok müvelt földekkel együtt is. Végrendeletét 1737 január 8-án irta meg Ungvárt s a leleszi konvent levéltárában tette le. Petrován lakott s ott két udvarháza volt, de Konyhán is birt egy udvarházat és ezeken kivül részjószágokat Leordinán, Ruszkován, Ruszpolyánán, Kis-Bocskón, Dragomérfalván, Rozsályán és Bedőn. Első nejét, *Papp Lupát*, Szacsalról hozta s vele 18 évig élt házasságban, de tőle csak egy leánya született: *Dóra*, a ki előbb *Szaplonczay Györgyhöz*, utóbb pedig *Ködi Drágos Jánoshoz* ment férjhez. Második neje *Vojcza Paraszkéva* Moldvából származott s ettől két leánya maradt: *Lupa Major Istvánné* és *Mária*, a kit unokatestvére, *Petrovay I. Simon* vett nőül.

I. György nevét 1724 és 1781 között emlitik az oklevelek. Neje az Erdélyből származó Illyés Györgynek, Petrovay Jónás és Szász Jerinka leányától, Petrovay Dókától (Odotyia) született leánya, *Illyés Ilona* (Illyana) volt. Megkülönböztetésül más egykoru *Petrovay Györgytől* anyósa után «*aj Odotyiczi*» melléknevet viselt. Öt fia és négy leánya maradt: *I. Gábor*, *I. Simon*, *I. László*, *II. János* (Joanucz), *I. József*, *Ilona* (Illyana) *Rednikné*,[1] *Anasztázia* (Nesztúka) *Kod-*

[1] Szilády Aron ur szives közlése.

[1] A mint a leszármazási táblán látható, *Rednikné Petrovay Ilona* egyik unokája Vajda Mária, Apsai Mihályi Jónáshoz ment nőül. A Minályiak eddig kiadatlan leszármazását ide iktatjuk.

ráné, Ivanna Szaplonczayne és egy névleg *ismeretlen Búdfalvi Papp Györgyné.*

I. Gábor Unghvárt nevekedett *Petrovay Antal* unghmegyei alispánnál. 1767 szeptember 22-én a magyar királyi nemes testőrző seregbe lépett, mint ilyen elkisérte 1773-ban Ferdinand főherczeget Milanóba huszadmagával s ott maradt a főherczeg mellett három évig. 1776 október 2-án nyugdijaztatván, haza jött. 1783-ban gróf Kollonich Károly, valóságos kamarás, ezredes és m. kir. testőr főhadnagytól igen dicsérő bizonyitványt kapott a testőrségnél tanusitott buzgó szolgálatairól és kellő jártasságáról.[1] 1797-ben a máramarosi felkelt nemes seregbe másodkapitánynak választatott meg. 1777-ben nőül vette rozsályai birtokos, *Petrovay Gergely* (Grigorias) özvegyét, *Dragomérfalvi Vlád Jerinát*, kivel Rozsályára telepedett s ott is halt el 1804 előtt gyermektelenül. Haláláig a testőrző sereg egyenruhájában járt, ezért a megyebeliek által «gavallér»-nak neveztetett s még ma is e néven emlegetik.

I. Lászlónak csak egy leánya maradt: *Anna*, a ki előbb *Marinához*, utóbb *Kodrához* ment nőül.

I. József szintén Unghvárt nevekedett *Petrovay Antalnál.* 1814-től 1822-ig máramarosi esküdt volt. Gyermekei nem maradtak.

I. Simon 1758-ban megyei esküdt volt. Nejét — unokahugát — *Petrovay Máriát*, gyermekeiket és azok utódait a IV. táblán láthatjuk. Az utolsó nemzedékből IV. László 1852 deczember 13-án született, jogi tanulmányait a máramaros-szigeti akadémián végezte, elébb a megyei közigazgatásnál szolgált, utóbb a pénzügyhöz lépett át, s jelenleg (1897) pénzügyi segédtitkár a lugosi pénzügyigazgatóságnál.

III. János fia *Jónás* Leordinára költözött; a többiek, valamint az V. táblán álló *II. János* utódai is mindannyian Petrován laknak, de birnak Ruszkován, Rusz-Polyánán, Rusz-Kirván, Leordinán, Szlatinkán és Mikolapatakon is.

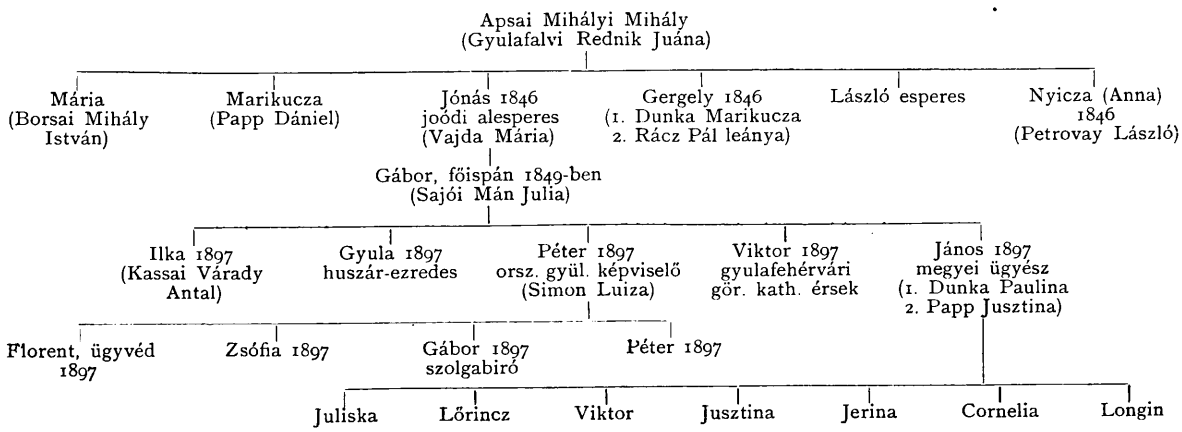
Ennyi az, a mit összefüggésben elmondhattunk a máramarosi ágról.

* * *

1627 és 1658 között éltek a családból *Jakab*, *Demeter*, *Jónásko*, *Filipásko*, *Miklós*, *Balázs*, *László*, *György* és *Gergely*, de ezeket, az azon korbeli okmányok hiánya miatt, a családfán elhelyezni nem tudjuk. Közülök:

László 1627-ben szolgabiró volt, valószinüleg más *László* az, a ki 1655., 1656. és 1661-ben főszolgabiróságot viselt a felső járásban.

Jakab 1629 október 2-án választatott meg felsőjárási főszolgabirónak s viselte ezen tisztséget 1631., 1632., 1639., 1640. és 1641-ben is. 1630-ban követ volt a gyulafejérvári országgyülésre. 1649-ben *Demeterrel*, a ki 1638. és 1639-ben Petrován lakott mint esküdt, *Jónáskóval* és az I. táblán álló (Turul 1897, II. füz.) *IV. Jánossal* az egész családot képviselve perben állott Sajói Mán Miklós, Stefán, Petrás és Mihálylyal egy rozsályai Piskúr nevü telek végett. 1648 márczius 21-én kötelezte magát *Demeterrel*, valamint Pogány Menyhért, Szaplonczay Simon, Bojér Miklós, Bartha Ferencz, Bálya

[1] Eredeti Mihályi Péter úrnál Szarvaszón.

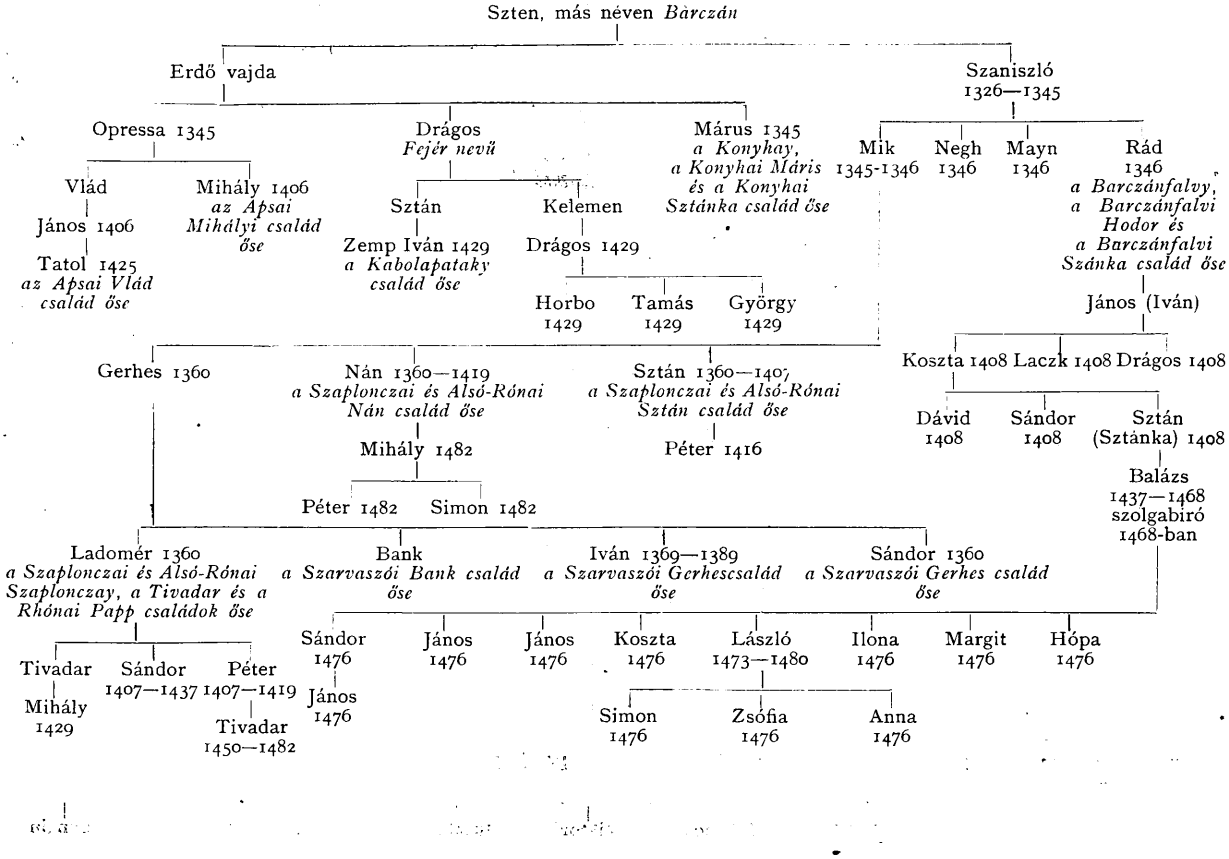
Tivadar, Bálya János, Dunka Simon és Vlád Jakabbal együtt, hogy a rá következő pünkösd napján 1000 berbécset és 150 tehenet adnak a fejedelemnek, a ki ezért beszünteti az ellenök inditott keresetet.[1]

Miklós 1630., 1631., 1632. és 1633-ban esküdt, 1640-ben pedig főszolgabiró volt a felső járásban, de a mely évben el is halálozott. Egy fia ismeretes: *ifju János*, a ki 1640., 1641., 1642., 1650. és 1651-ben felső járási alszolgabiró volt. Utódait nem ismerjük.

Balázs Petrován lakott, de birt Rusz-Polyánán, Konyhán és Kis-Bocskón is. 1640-ben átadta fiának, *Péternek* a konyhai és kis-bocskói jószágokat. 1641-ben még életben volt. Neje *Konyhai Sztánka Gergely* leánya *Theodora*[2] volt,

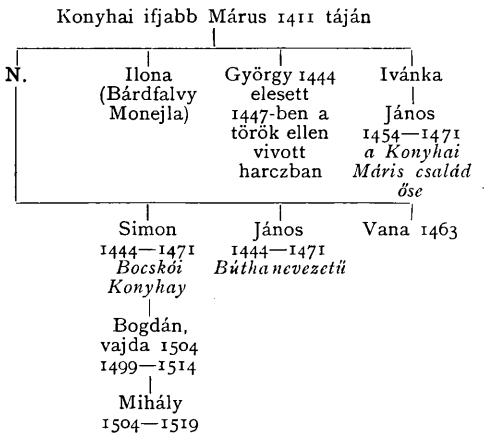
[1] Gyulafehérvári káptalan. Protoc. Ora et Labora. 301. és 302. lapjain.

[2] A *Konyhay* és *Barczán*, illetve *Barczánfalvy* családok közös őstől származnak. A törzs *Szten* volt, a ki a Bárczaságból származván, Máramarosban *Barczánnak* is neveztetett. Két fia maradt: *Erdő*, a máramarosi oláhok vajdája és *Szaniszló*, a ki fiával, *Mikkel*, *Erdő vajda* két fiával, *Opresszával* és *Márussal* 1345-ben új adományt kapott Szarvaszóra. *Opresszától* az *Apsai Mihályi*, *Apsai Vlád*, *Apsai Dán* és *Apsai Simán* családok származtak, *Márus* pedig őse lett a *Konyhay*, *Konyhai Maris* és *Konyhai Sztánka* családoknak. *Erdő* vajda harmadik fiától, *Drágostól* eredett a *Kabolapataky* család. *Szaniszló* 1326-ban kapott adományt a máramarosmegyei Szurdokra, mely utóbb atyjáról, *Barczánról*, Barczánfalvának neveztetett, s arra fiai *Mik*, *Negh*, *Mayn* és *Rád* 1346-ban uj adománylevelet szereztek. *Rád* unokái *Koszta*, *Laczk* és *Drágos* 1408-ban Perényi Péter máramarosi főispán előtt az eredeti adománylevél felmutatásával beigazolták, hogy Barczánfalvát nemesi jogon birják. *Miktől* származnak a *Szaplonczai* és *Alsó-Rónai Szaplonczay*, *Nán*, *Sztán Tivadar*, *Alsó-Rónai Papp* és a *Szarvaszói Gerhes* családok; *Rádtól* pedig a *Barczánfalvi Barczán*, *Hodor* és *Sztánka* családok vették eredetöket. A közös leszármazást ezen tábla világositja fel:

kitől csak a már emlitett *Péter* nevü fiát ismerjük, s a ki 1638. és 1639-ben felső járási főszolgabiró volt, de azt már nem tudjuk, hogy maradtak-e utódai.

Márus ismeretlen nevü fiától való unokájának *ifjabb Márusnak* leszármazóit ezen táblán láthatjuk:

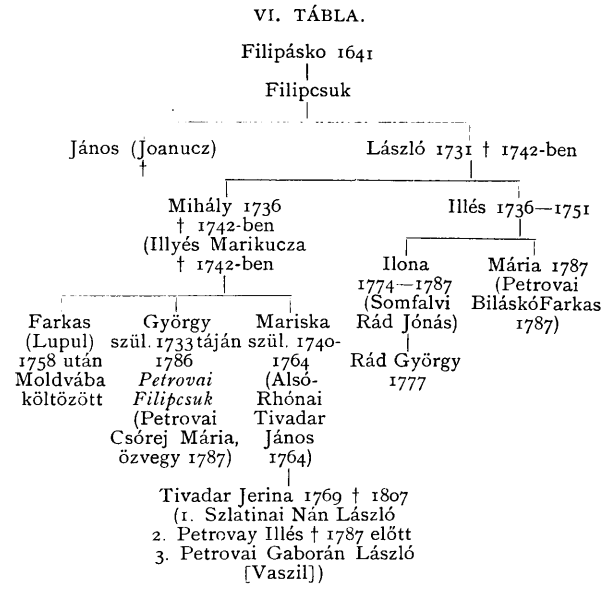
A Dolhayak történetének elöadásában tévesen állitottuk (Turul, XI. 128. lap, 9. jegyzet), hogy Konyha nem a János vajda, hanem Bogdán vajda birtoka lett volna. A János vajdáé volt az, de hogy miként jutott *Erdő vajda* fiának, *Márusnak* utódaihoz, azt még ma sem tudjuk megmondani, csak annyi a bizonyos, hogy ők voltak a *kenézek* Konyhán, midőn 1411-ben adományba kapták Zsigmond királytól a Dolhayak anyai nagyatyjok, Jánosvajdafalvi János vajda birtokait s ezek között Konyhát is. Ennek birtokába azonban adománylevelük daczára sem iktattatták be magokat, hanem ifjabb *Márus* utódai kezén hagyták a kenézséget; *Márus* utódai tehát csak mint kenézséget birták Konyhát s annak jövedelmét, — az ötvened felét — valószinüleg a Dolhayaknak szolgáltatták át, de *Márus* unokája *Simon* 1444-ben adománylevelet kért I. Ulászló királytól az általa, vagy már ősei által Konyha határában megtelepitett Kis-Bocskóra, három év mulva pedig Hunyady János kormányzótól a konyhai kenézségre, nagybátyja, *Márus György* érdemeiért, a ki 1447-ben a törökökkel vivott egyik ütközetben esett el. Ezt már nem türték a Dolhayak, hanem jogaik védelmére keltek, a minek az 1454-ben *Simonnal* és rokonával kötött egyezség lett a vége, mely szerint Dolhay Szaniszló fiai Ambruzs és Mihály, Porkoláb György fia János, Bogdán fia (Petrovay) Mihály, Iváskó fia (Leordinai Orda) Mihály és másik öregebb Dolhay Mihály a konyhai kenézséget *Márus* unokájának és rokonainak adományozták hű szolgálataikért azon kikötéssel, hogy azok továbbra is hiven tartozzanak nekik szolgálni, kötelezvén magokat, hogy ha Konyhára uj adománylevelet szereznének a királytól, akkor a *Konyhayak megnemesitését* kieszközlik és a falu felét nekik átadják. (Kelt a leleszi konventben, 1454 június 17-én.)

György 1658-ban esküdt volt a felső járásban.

Gergelyről (Grigori) is csak annyit tudunk, hogy egy *János* nevü fia volt, a kinek neje *Barczánfalvi Barczán Axenia*[1] 1700-ban mint szarvaszói birtokos emlittetik. Utódait nem ismerjük.

Filipáskónak fia *Filipcsuk* után két unokája ismeretes: *János* és *László*, a kinek leszármazóit a VI. táblázat mutatja:

VI. TÁBLA.

László Petrován lakott s ott halt el pestisben 1742-ben. 1736-ban cserébe adott egy darab földet Alsó-Rónán Szerencsi Hajnal Gersonnak, annak a szigeti határban, a Tisza mellett, az országut mentén Fejéregyházával szemben fekvő egy darab földjéért, mely alkalmas fenyüszál talpak kikötésére és sóval való megrakására. Birt Petrován kivül Szlatinán és Fejéregyházán, édes anyja jogán pedig Alsó-Rónán is. Atyja után «Filipcsuk László»-nak neveztetett, megkülönböztetésül a hihetetlenül elszaporodott, más hasonló nevü családtagoktól; ezt a nevet aztán megtartották fiai és unokája is, a kinek utódait nem ismerjük ugyan, de ma is élnek *Filipcsuk* néven Petrován. *Lászlónak* két fia maradt, *Mihály* és *Illés*.

Illés katona volt, 1742-ben jött haza Petrovára, 1751-ben még élt. Két leányának s azok férjeinek nevei a táblán olvashatók.

Mihály nejével, *Illyés Marikuczával*, Illyés

[1] Ugyanaz.

György és Petrovay Jónás leánya, Odotyia leányával egyidőben halt el az 1742-ben pusztító pestisben. Két fia és egy leánya maradt; *Farkas* (Lupul), *György* és *Marika Alsó-Rónai Tivadar Jánosné.*

Farkas 1758-ban Petrován lakott, utóbb Moldvába költözött. *György* 1733 táján született, utódait nem ismerjük, de tőle származik a *Petrovai Filipcsuk* család.

* * *

Az alább megnevezettekről azt sem tudjuk kimutatni, hogy kinek a fiai voltak.

Gábor 1668., 1677. és 1683-ban felső járási esküdt.

Iván 1676-ban alszolgabiró.

Alexa 1684-ben felső járási alszolgabiró.

László 1700—1703-ig felső járási főszolgabiró.

Ifjabb László 1701. és 1702-ben szolgabiró.

Idősebb Miklós született 1637-ben, 1692—1699-ig Petrován lakott.

Közép János született 1641-ben, 1683—1699-ig Petrován lakott.

Gábor született 1642-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Farkas született 1642-ben, 1692-ben Petrován lakott.

László született 1642-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Idősebb Jakab született 1642-ben, 1692—1699-ig Petrován lakott.

Ifjabb Farkas született 1643-ben, 1692—1699-ig Petrován lakott.

János született 1643-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Ifjabb László született 1644-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Nikita született 1645-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Öreg Gábor született 1646-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Oreg László született 1647-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Közép Farkas született 1649-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Farkas, esküdt született 1649-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Jónás született 1652-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Máté született 1652-ben, 1683-ban Rusz-Polyánán, 1692-ben Petrován lakott.

Közép László született 1652-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Ifjabb Farkas született 1652-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Simon született 1654-ben, 1699-ben Petrován lakott.

Ifju László született 1654-ben, 1692-ben Petrován lakott.

Oreg Zsigmond született 1655-ben, 1699 ben Petrován lakott.

Grigucza született 1656-ban, 1683-ban Rusz-Polyánán, 1692—1699-ig Petrován lakott.

Oreg Jonathás született 1658-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Közép Jonathás született 1660-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Gábor született 1660-ban, 1699-ben Petrován lakott.

Ifju István született 1692-ben, 1748-ban Petrován lakott.

Közép Farkas született 1693-ban, 1748-ban Petrován lakott.

György született 1708-ban, 1748-ban Petrován lakott.

Ifju György született 1716-ban, 1748-ban Petrován lakott.

Ifju Farkas született 1718-ban, 1748-ban Petrován lakott.

János született 1724-ben, 1748-ban Petrován lakott.

Stefán 1702-ben alsó járási esperes, valószinüleg ő az az «István pap», a ki *Szerafin* néven a máramarosi görög valláson lévők püspöke volt 1712—1715-ig.

Farkas (Lupul) 1695-ben mint felső járási főszolgabiró Petrován lakott.

Anna 1680-ban Szlatinán lakó *Nyegre Griga* felesége.

Gábor 1714-ben egy szlatinai telket zálogositott el Sztojka Lászlónak 12 magyar forinton, a mire fiai *György* és *Petrás* 1720-ban és 1723-ban aukcziót vettek fel. Talán leánya volt *Marita*, 1727-ben *Nyegre György* pap felesége Szlatinán. Ezekkel közel rokon volt *Pál*, a ki 1694-ben született, 1731-ben megyei esküdt volt, 1748-ban

Petrován, utóbb pedig 1764-ben Rozsályán lakott, s a kinek fia *Farkas* 1715-ben született. Ezen *Farkasnak* lehettek a fiai *Palkus Mihály*, a ki 1740-ben és *Palkus László* (Vaszilie), a ki 1744-ben született, s a kik 1808-ban mind a ketten Petrován laktak. Valószinüleg ezek egyikének volt az unokája *Palkus János*, a ki 1832-ben Rozsályán lakott.

Dániel és *ifju Farkas* 1709-ben 100 forintot vettek fel kölcsön Horthy Istvántól.

Jónás 1664-ben született, 1704-ben Sajón lakott.

Néhai *Illés* gyermekei *István* (Stefán) és *Mária*, Rozsályán lakó *Petrovay Farkasné* 1732-ben éltek.

Pál és neje *Petrovay Ilona* (Illyana) fiai *Mihály* 1693—1701-ig és *Jónás* 1705-ben emlittetnek az élők között.

Farkas 1732-ben alszolgabiró.

László született 1688-ban, 1748-ban Ruszkován lakott.

László (Bazil.) született 1704-ben, 1748-ban Ruszkován lakott.

Jónás 1748-ban Ruszkován lakott.

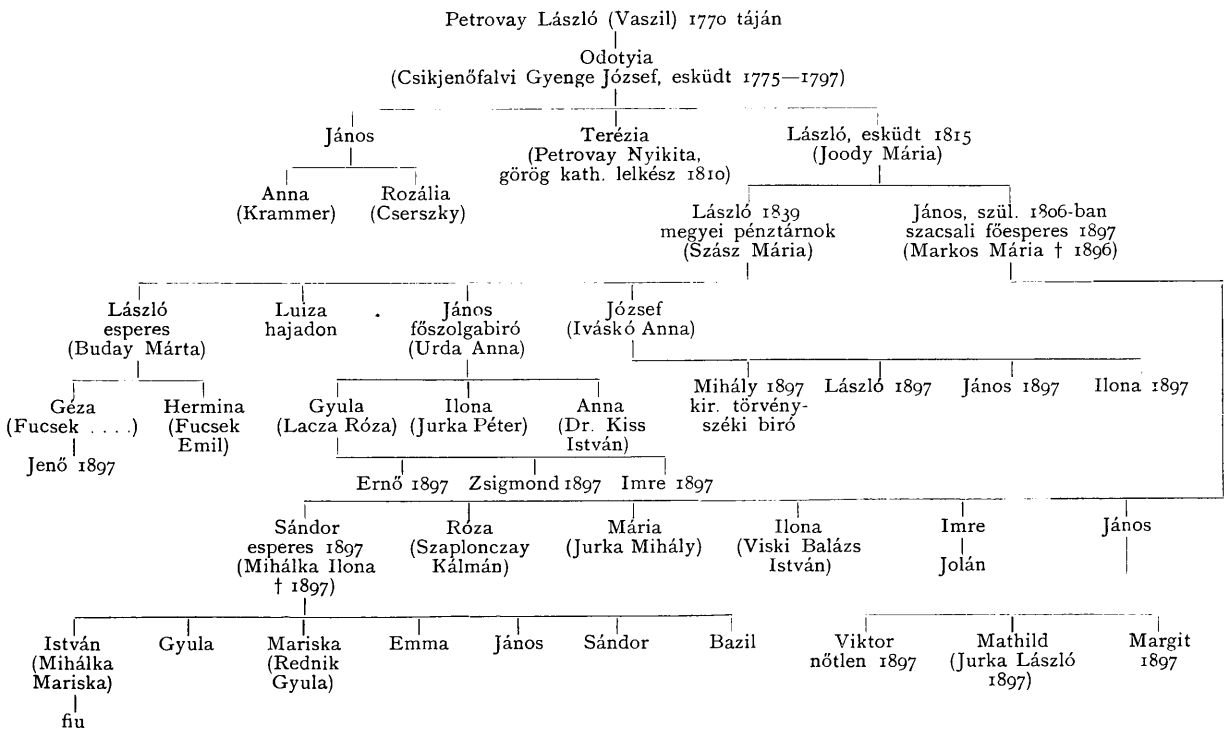
Todor fia *Farkas* (Lupul) és *László* fia *István* (Stefán) 1747-ben éltek.

István született 1678-ban, 1748-ban Petrován lakott. Unokája *Urda* Grigor 1764-ben emlittetik.

Gergely 1731-ben nemesek hadnagya Petrován.

János 1763—1768-ig Joodon lakott.

László (Vaszil) leánya *Odotyia* 1770 táján a Székelyföldről származott *Csikjenőfalvi Gyenge Józsefhez* ment nőül. Utódait, a Gyenge családot, ezen táblázat mutatja:

Petrovay Jerina 1769-ben mint *Valez János* özvegye élt Petrován.

Nakucza 1750 táján Petrován lakott.

István özvegye, *Ullics Pelágyie* 1770-ben Petrován lakott, ugyanakkor ott lakott *Pál* özvegye is *Rednik Pelágyie*, a ki 1731-ben született volt.

István fia *György* 1727-ben született, 1763-ban Petrován lakott.

György született 1729-ben, a piaristáknál járt iskolában 1738-tól 1742-ig Szigethen, a midőn ott pestisben elhalálozott.

Váncsfalván lakott 1778-ban *Petrovay Sisvár Jónás*, 1780-ban pedig *Petrovay László* lakott ugyanott.

Jónás 1787-ben nemesek hadnagya volt Petrován.

Iván Dumitru 1775-ben birtokos Felső-Polyánán.

Jónás, kiérdemült rendszerinti esküdt élt még 1795-ben.

László született 1730-ban, 1749—1751-ig a piaristáknál járt iskolában.

Jónás (Joanik) született 1730-ban, élt még 1808-ban is Petrován.

Simon született 1738-ban, 1749—1753-ig a piaristáknál tanult.

János született 1744-ben, 1757—1766-ig a piaristáknál tanult.

János, a *Farkas* fia, született 1744-ben, 1757—1766-ig a piaristáknál tanult, 1767-ben pedig Egerbe ment a jogot hallgatni.

János született 1745-ben, 1757—1762-ig a piaristáknál tanult.

János született 1754-ben Rozsályán, 1764—1771-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Tyimók született 1754-ben Rozsályán, 1764—1772-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Illés született 1757-ben Petrován, 1768-ban a szigeti piaristáknál tanult.

János született 1762-ben Petrován, 1770—1778-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Farkas született 1762-ben Petrován, 1776—1777-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Simon született 1763-ban Rozsályán, 1777-ben a szigeti piaristáknál tanult.

László született 1766-ban Rozsályán, 1778—1784-ig a szigeti piaristáknál tanult.

Illés született 1771-ben Petrován, 1782-ben a szigeti piaristáknál tanult.

Todor született 1771-ben Petrován, 1784—1785-ig a szigeti piaristáknál tanult.

László született 1776-ban Petrován, 1785-ben a szigeti piaristáknál tanult.

Jónás özvegye, *Jura Marikucza*, Jura György és Jura Jerina leánya 1815-ben Petrován lakott.

György 1816-ban nemesek hadnagya volt Petrován.

Petrovay Vaszies Gábornak és *Illésnek* osztályos atyafia volt 1815-ben Gyenge László megyei esküdt, mind a hárman az 1776 előtt élő *Petrovay Farkas* (Lupul), *Illés* és *László* (Vazul) egytestvérek utódai voltak. Az elébb nevezett 1815-ben élő *Vaszies Illésnek* 1839-ben öt fia és egy leánya volt életben: *Mihály*, *János* (Núczu), *Gergely*, *Gábor*, *György* és *Mária Petrovai Gaborán Bazilné*.

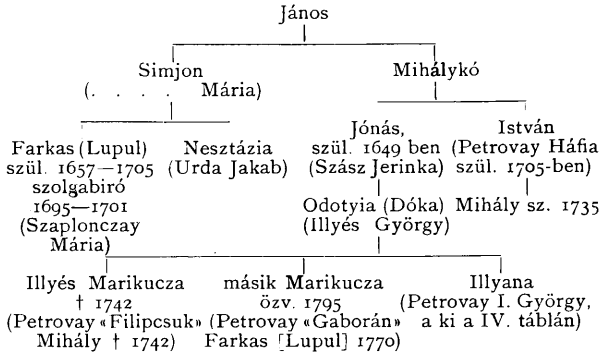
Marika, *Petrovai Biláskó György* özvegye 1796-ban élt.

Juon (Ivanics) leánya *Mária* 1829-ben említtetik.

Illés, *György* és *Jónás* «Ivanyik» melléknévvel 1804-ben Petrován laktak.

Egyik *Jánosnak*, a ki 1600 táján születhetett, utódait ezen VII. táblázat mutatja:

VII. TÁBLA.

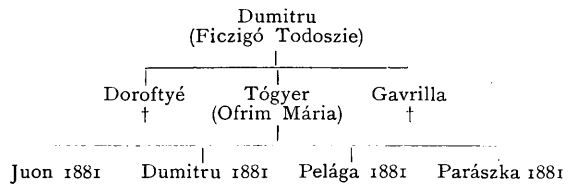

A tábla élén álló *János* unokája *Jónás* birtokos volt Petrován, Rusz-Polyánán, Glódon, Sajón és Sajó-Polyánán. Egyetlen leányát, *Dókát* (Odokicza, Odotyia), Erdélyből származó *Illyés György* vette nőül, a kitől három leánya született, a kik mind a *Petrovay* családba mentek férjhez.

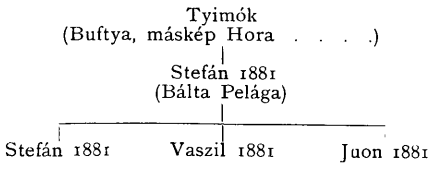
* * *

Házasság utján Dragomérfalván is birtokhoz jutván a család, egyik ága oda telepedett. *Miklós*, *István* és az 1708-ban született *János* 1748-ban már ott laktak. Ezek valamelyikének fia volt *Gergely*, a ki az 1763. és 1768-ban tartott vizsgálatkor nemességét beigazolta. Összefüggő leszármazásukat nem ismerjük s csak a következő töredék-családfákat közölhetjük.

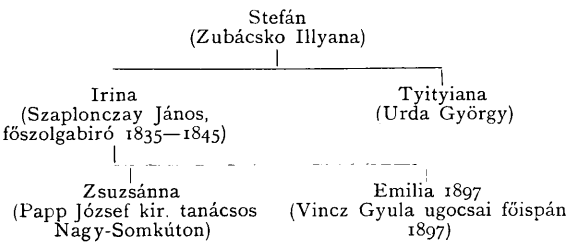
VIII. TÁBLA.

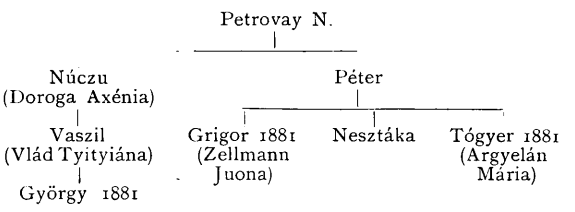
IX. TÁBLA.

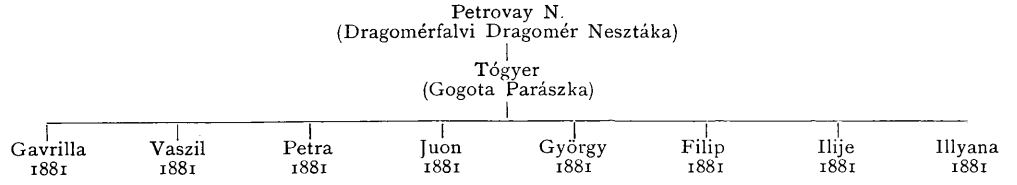
X. TÁBLA.

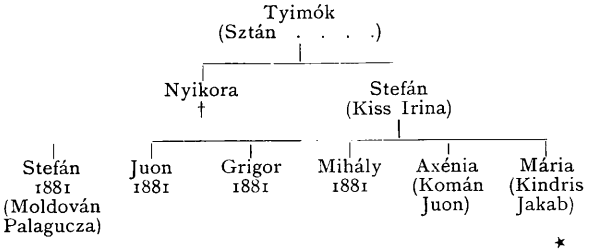
XI. TÁBLA.

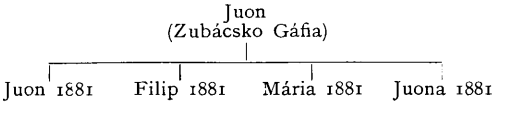
XII. TÁBLA.

XIII. TÁBLA.

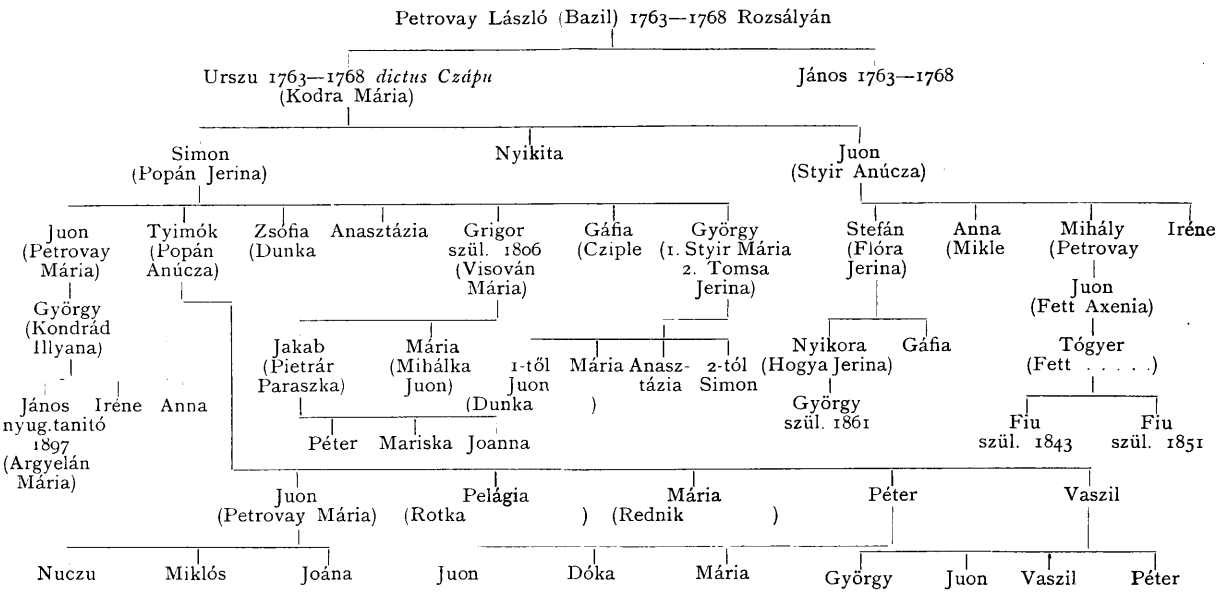
XIV. TÁBLA.

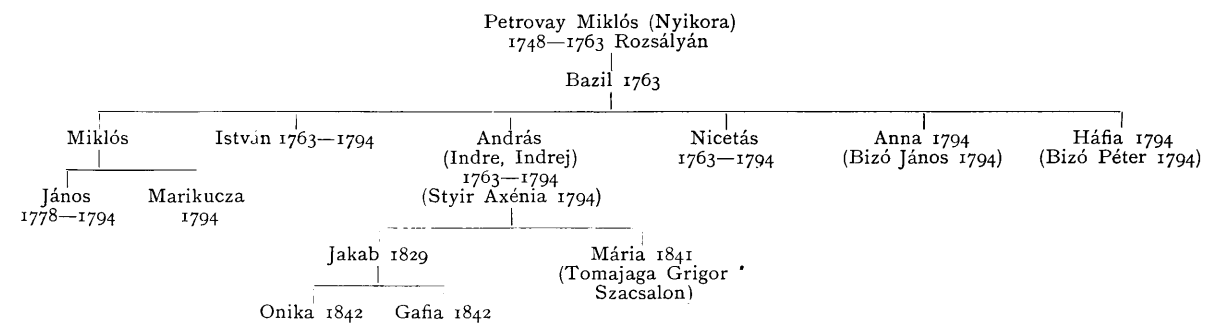
* * *

Rozsályán az 1411-ik királyi adomány alapján lett birtokos a *Petrovay* család. Közülök 1692-ben ott laktak *Prikop*, született 1642-ben, *Simjon*, született ugyanazon évben és *Juvon*, született 1656-ban. Ezek valamelyikének unokái lehettek *Gergely*, a ki 1718-ban született, s a kinek özvegyét, *Vlád Jerinát*, *Petrovay Gábor*, a «gavallér» vette nőül, és *Farkas*, a ki 1731-től 1748-ig említtetik mint rozsályai birtokos, s a ki 1737-ben megyei esküdt volt. Valószínüleg az ő fiai voltak: *László* (Bazil) és *Miklós* (Nyikora), a kik 1763. és 1768-ban a vizsgálatkor nemességöket beigazolták. Mindkettő leszármazását az alábbi táblázatok mutatják:

XV. TÁBLA.

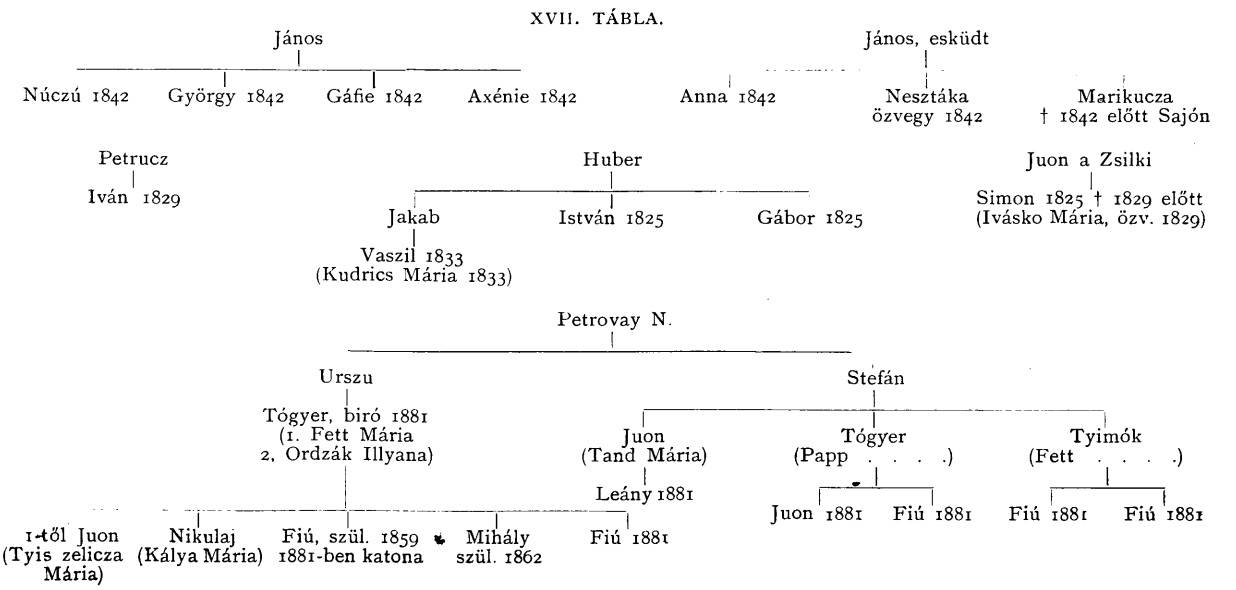

XVI. TÁBLA.

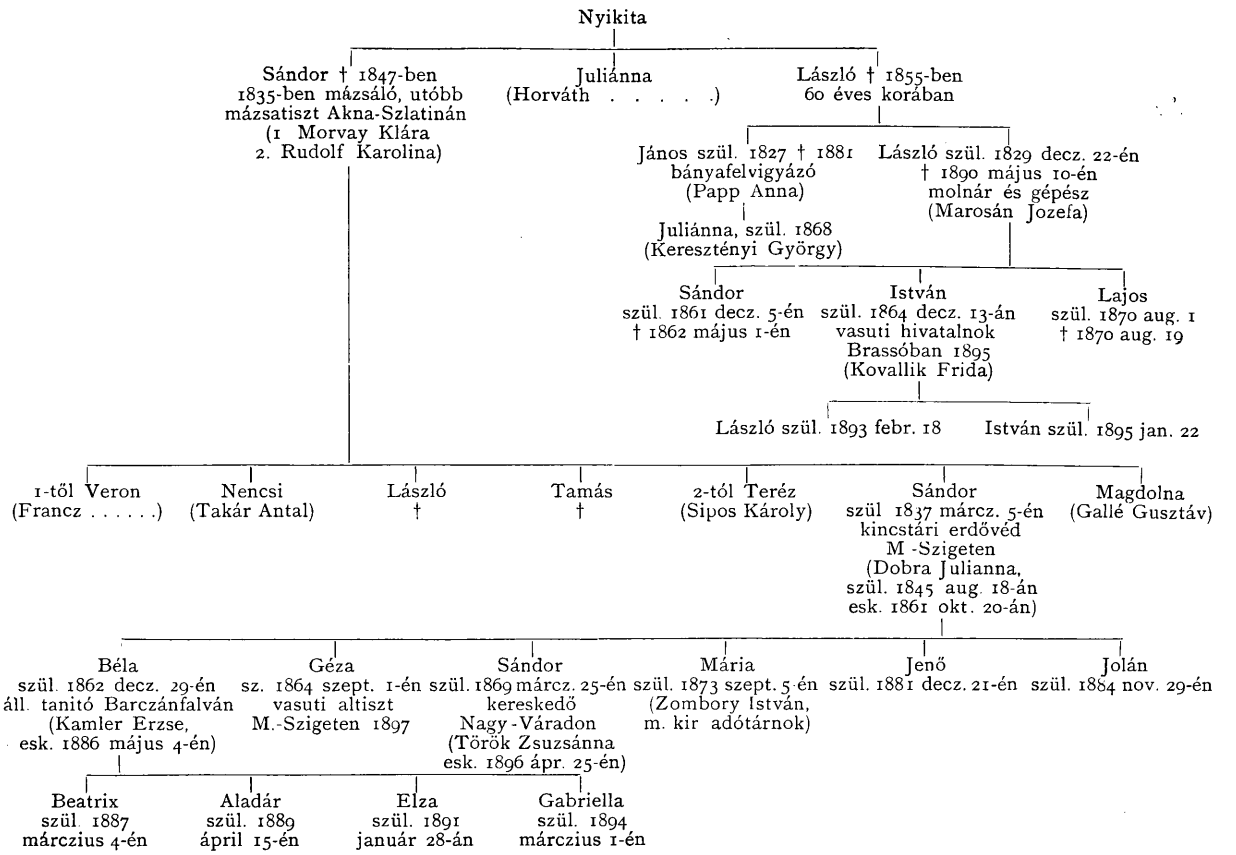
Ezen ághoz tartoznak még ezen töredékek is:

XVII. TÁBLA.

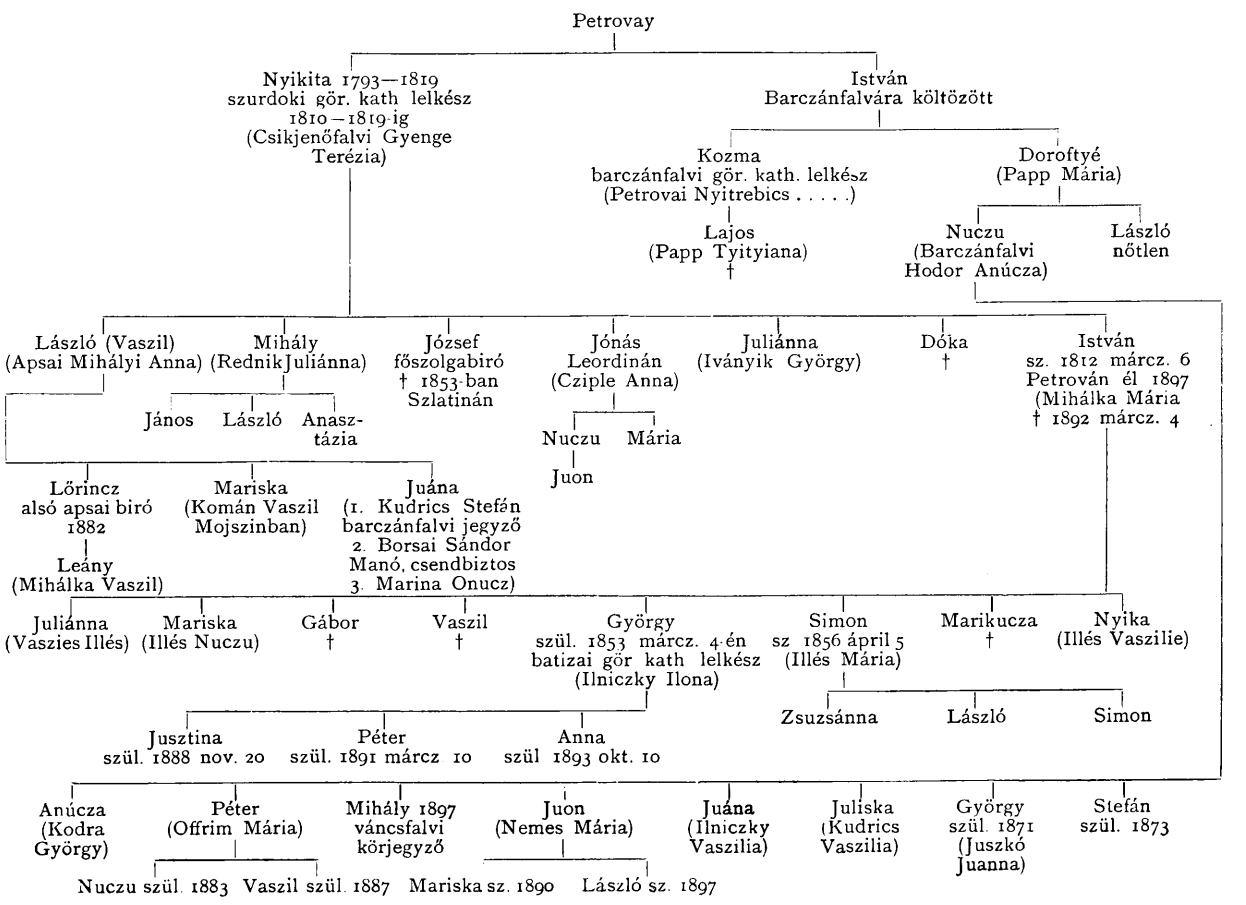
Nem tudjuk, melyik ágból származott *Nyikita*, a kinek utódait a XVIII. táblán mutatjuk be:

XVIII. TÁBLA.

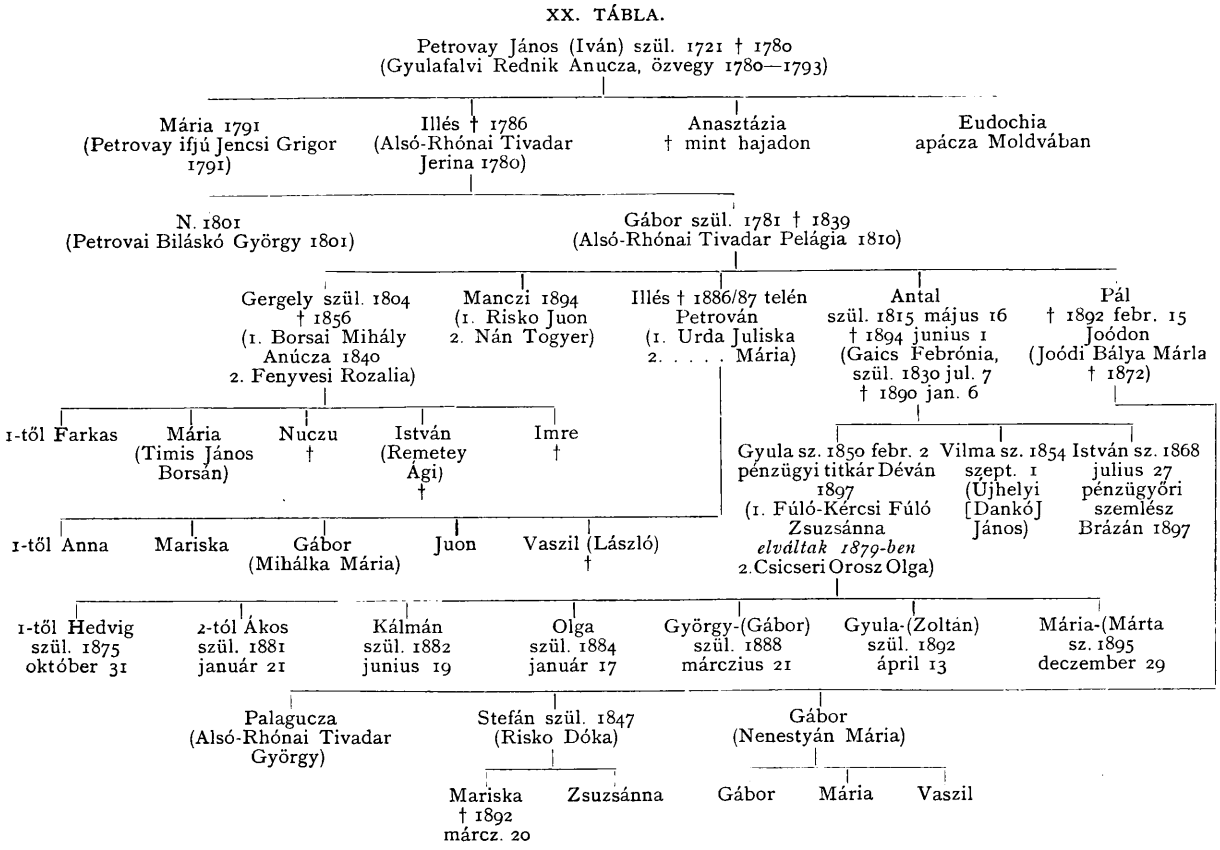
Egy másik ág igy származott le:

XIX. TÁBLA.

Az alsó-rónai ág leszármazását ezen táblázat mutatja:

XX. TÁBLA.

A tábla élén álló *János* «Berbestyánul» melléknevet viselt. 1751-ben a nemesi vizsgálatkor Petrován lakott, s ott is halt el 1780-ban. Neje, *Gyulafalvi Rednik Anucza*, Rednik Mihály és a IV. táblán látható *Petrovay Ilona* leánya volt. Fia *Illés* is Petrován lakott holta napjáig, a ki *Alsó-Rhónai Tivadar Jerinát*, Szlatinai Nán László özvegyét, Tivadar János és a VI. táblán álló Petrovay Filipcsuk Mariska leányát vette nőül, özvegye utóbb *Illés* halála után Petrovai Gaborán Lászlóhoz (Vaszil) ment férjhez. Fia csak egy maradt, *Gábor*, a ki 1781-ben született Petrován, de később anyai birtokára, Alsó-Rónára telepedett s ott halt el 1839-ben. Az alsó-rónai Rohnyánszka nevü havas iránti pert még 1815-ben kezdette meg, mely — édes anyja egyetlen leány lévén — egészen őtet illette. Ezen havasnak eredetileg csak felét birta anyai nagyatyja Tivadar János, de még 1785-ben örök áron megvette annak másik felét is mostoha testvérétől, Risko Máriától, Szaplonczay László feleségétől. A mint már emlitettük, atyjának, *Illésnek* halála után édes anyja férhez ment *Petrovai Gaborán Lászlóhoz* s 1812-ben eladta a Risko és Lipcsey családoknak az egész Rohnyánszka havast, ugy mintha azt atyja, Tivadar János csak zálogba birta volna a nevezett két családtól, az adásvételi szerződést pedig második férjétől született fiával, a 11 éves *Petrovai Gaborán Jónással* is aláiratta. *Gábornak* nejétől, *Tivadar Pelágiától*, Tivadar László (1789—1811-ig alsó-rónai gr. kath. lelkész) és Pásku Mária leányától, négy fia és egy leánya maradt: *Gergely*, *Illés*, *Antal*, *Pál* és *Mária* (Manczi) elébb *Risko Juon*, utóbb *Nán Tógyer* felesége.

Gergely 1804-ben született Alsó-Rhónán, iskoláit Kassán végezte be s ügyvédi oklevelet is szerzett. 1833—1836-ig rendszerinti esküdt és mezei biztos volt, 1849—1851-ig az alsó-rónai főbirságot viselte. Atyja halála után folytatta a Rohnyánszka havas iránti pert s annak felét meg is nyerte 1854-ben a máramarosi cs. kir.

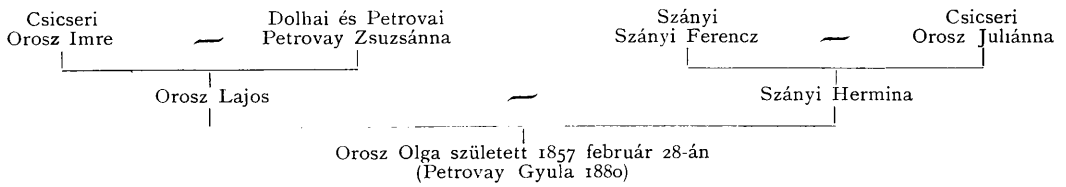
törvényszék előtt, de az eperjesi cs. k. országos törvényszék még ugyanazon évben az alperesek javára döntött s ezen itéletet a bécsi cs. kir. legfelsőbb semmitőszék is helybenhagyta 1855 május 25-én. Első neje *Borsai Mihály Anucza*, Borsai Mihály István, borsai gr. kath. lelkész és Apsai Mihályi Mária leánya volt, ettől születtek a táblán látható fiai. Második nejét, *Fenyvesi Rozáliát* 1844-ben vette nőül, de ettől nem maradtak gyermekei. Meghalt 1856 február 16-án Alsó-Rónán s ott nagy diszszel temettetett el.

Illés és *Pál* utódait a táblázat mutatja.

Antal 1812 május 16-án született Alsó-Rónán. Császlóczon és Unghvárt neveltetett rokonánál, *Petrovay Józsefnél*, utóbb az erdészi pályára lépett s 1880-ban mint közalapitványi erdész nyugalmaztatott. 1848/49-ben részt vett a szabadságharczban mint nemzetőr-hadnagy. Meghalt 1894 június 1-én az általa Ungmegyében, Felső-Domonyán szerzett birtokon. Neje *Gaics Febronia* volt (született 1830 július 7-én, meghalt 1890 január 6-án). Két fia és egy leánya maradt: *Gyula*, *István* és *Vilma*, *Ujhelyi* (elébb Dankó) *Jánosné*.

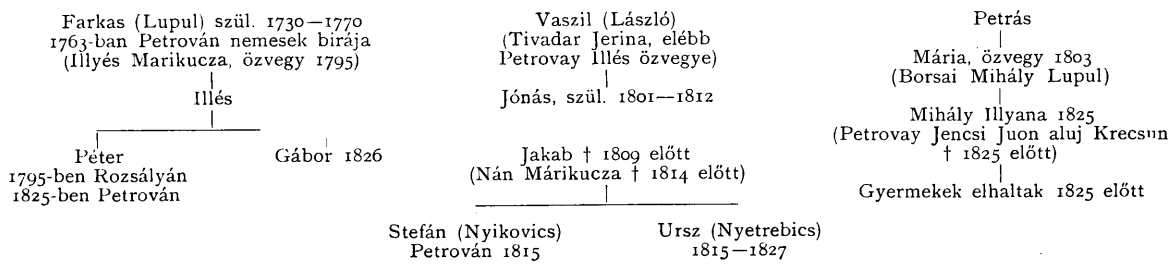
István 1868 július 27-én született Magyar-Mocsáron, 1890-ben tengerész volt Pólában, utóbb a pénzügyőrségbe lépett s jelenleg (1897) szemlész Brázán, Fogarasmegyében.

Gyula született 1850 február 4-én Felső-Domonyán, Ungmegyében. Elébb a theologiát tanulta, de ezt odahagyva, a jogi pályára lépett, utóbb pénzügyi számtisztté neveztetett ki, jelenleg (1897) pénzügyi titkár a dévai pénzügyigazgatóságnál. 1874 április 28-án nőül vette *Fúló-Kércsi Fúló Zsuzsannát*, Fúló János és Szegedy Katalin leányát, de a kitől 1879-ben elvált s 1880 márczius 29-én *Csicseri Orosz Olgával* lépett házasságra. Két nejétől született gyermekei a leszármazási táblán láthatók. *Orosz Olga* négy ősét ezen táblázat mutatja:

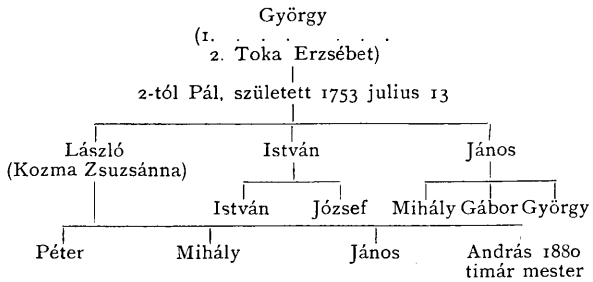

* * *

A család mód nélkül elszaporodván az ősi birtokon, megkülönböztető melléknevek felvétele vált szükségessé. Igy támadtak a *Gaborán*, *Palkus*, *Ivanyik*, *Nyikovics*, *Nyetrebics*, *Biláskó*, *Filipcsuk*, *Jencsi* és *Vaszies* nevek, melyek utóbb rendes családnevekké váltak *Petrovai* előnévvel. De már ezekről nincsenek adataink, csak a *Gaboránokról* közölhetünk apróbb töredékeket:

Még egy ágazat ismeretes, mely következőleg származott le:

Ezen ágat azonban nem illeti meg jogosan a család neve, mert őse *György*, *Toka Ferencz* nagy-kállói református lelkész leányát, *Erzsébetet*, a nélkül vette nőül, hogy a Máramarosban odahagyott előbbeni feleségétől törvényesen elvált volna. A Zoltán családnál volt gazdatiszt. Unokái Miháldon laktak Szabolcsban. Kis unokája, *András*, 1880-ban Budapest-Józsefvárosban az őr utcza 2. szám alatti saját házában üzte a timármesterséget.

* * *

A család ősei a beköltözéskor a keleti egyház hivei voltak, utóbb a római katholika vallásra tértek át, a XVI. század elején pedig elfogadták a reformácziót. A máramarosiak azonban visszatértek később a keleti egyház szertartásaihoz, az ungmegyei ág pedig a római katholika hitre s ebben meg is maradtak, kivéve a máramarosiak közül *Józsefet*, (a XIX. táblán) és *Gergelyt* (a XX. táblán), az ungmegyei, illetve hevesmegyei ágból pedig *Farkast*, *Jánost* és *Ádámot* (a III. táblán), a kik a helvét hitvallást vették fel.

* * *

A család czimerlevele még máig sem került napfényre, de pecsét nagy számmal maradt fel, ezek közül bemutatjuk itt rajzban *Petrovay Péterét* 1550-ből az 1. szám alatt, *III. Lászlóét* (a II. táblán) 1696 és 1697-ből a 2. szám alatt, 1701 és 1703-ból pedig a 3. szám alatt. *III. Ferenczét* 1708-ból a 4. szám alatt, *I. Ádámét* 1710-ből az 5. szám alatt, *I. Józsefét* 1741-ből a 6. szám alatt. *I. Antalét* 1734-ből a 7. és 1770-ből a 8. szám alatt. *III. Józsefét* 1815-ből a 9. szám alatt. *V. Istvánét* 1817-ből a 10. szám alatt. *V. Istvánét* 1832-ből és *V. Lászlóét* 1850-ből a 11. szám alatt és végre *Bogdánét* 1870-ből a 12. szám alatt.

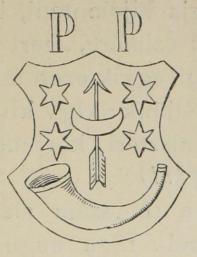
A mint ezen itt bemutatott pecsétekről látjuk, azok tulajdonosainak igen fogyatékos tudomásuk volt a családi czimerről, s csak a vadászkürt, a hold és a csillag volt előttük ismeretes, ezeket aztán megtoldotta egyik-másik egy magyar vitézzel, *V. István* pedig vörös közép pajzsban a Johannita rendlovagok fehér keresztjével. Egyedül *I. Péter*, máramarosi alispán ismerte még a pajzson levő alakokat teljes valóságukban s 1550-ből felmaradt pecsétjének czimere mindenben megegyezik a *Dolkay Szaniszló* 1415-dik évi alispáni pecsétjén levővel.[1] *I. Péter* pecsétjén nincs sem sisak, sem oromdísz, a későbbiek egy része vadászkürtöt vésetett hol egymagában, hol csillagok, félhold és nap által körülvéve, három pecséten pedig magyar vitéz által kézben tartva. Eredetileg azonban az oromdísz nemcsak a kürtből és csillagból, illetve csillagokból állott, hanem — a mint azt *Dolhay György* 1704 és 1705-ik évi két különböző vésetü pecsétje is igazolja — a pajzsban lévő összes alakokat viselték a sisakon, de az ilyen alakokból álló oromdíszt — habár a pecsétnyomón ki is lehetett vésetni — a hadi sisakra, melyet a viadalokban és a tornákon használtak, közvetlenül rá alkalmazni nem lehetett, hanem előbb valami *segéd oromdíszen* kellett megerősíteni. Ennél a czimernél segéd oromdíszül mást mint a *sasszárnyat* nem választhattak.

A mi a pajzs szinét illeti, az a czimertan szabályai szerint csakis kék, vörös, zöld vagy fekete lehetett, de biztosra vehetjük, hogy *kék volt*,[2] már csak azért is, mert a legrégibb pecsét,

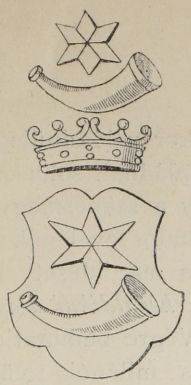
[1] Közölve a Turul XI. kötetének 131. lapján.

[2] A Siebmacher's Wappenbuch közli ugyan a 365-ik táblán *Petrovay Györgynek* 1669-ik évi, előttünk ismeretlen pecsétjén lévő, itt rajzban a 14. szám alatt bemutatott czimerét, melynek pajzsa ugy a rajz, mint a szöveg szerint is (Text 501. lap), *vörös szinü*, de ez nem felelhet meg a valóságnak, mert 1669-ben még nem volt szokásban a pecsétnyomókon a pajzs szinét megjelölni, a most használatban levő különböző irányu párhuzamos vonalakkal és pontozással.

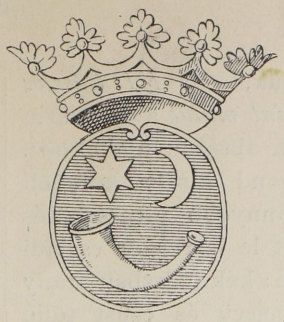
Nevezett munka azon közlése sem állhat meg, hogy az általa közlött s itt bemutatott czimert használta volna

1. szám.

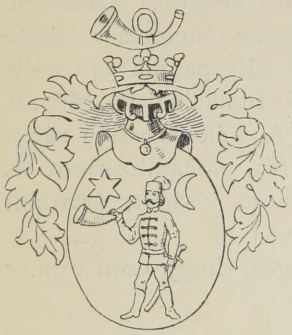
2. szám.

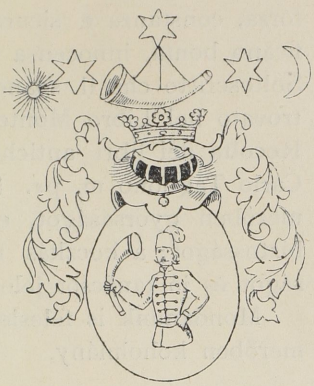
3. szám

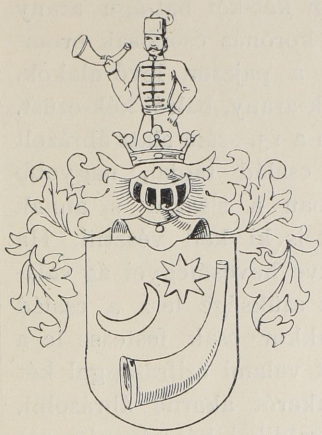
4. szám.

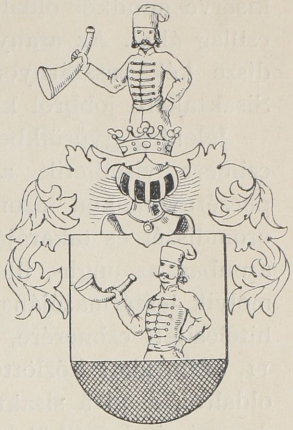
5. szám.

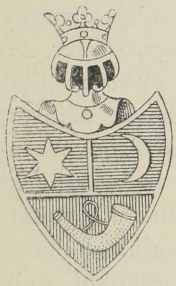
6. szám.

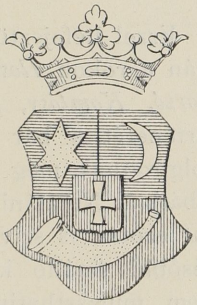
7. szám.

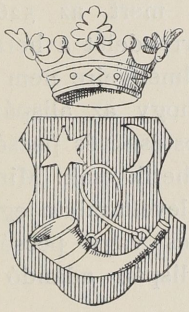
8. szám

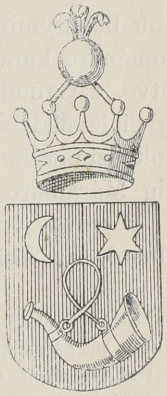
9. szám.

10. szám

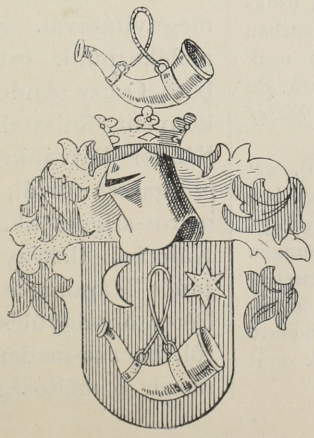
11. szám.

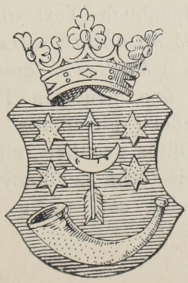
12. szám.

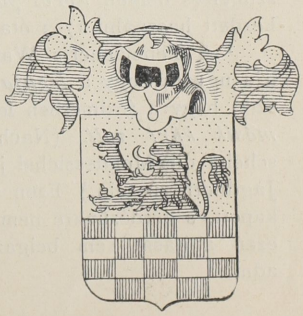
13. szám.

14. szám.

15. szám.

16. szám.

melynek pajzsszinét ismerjük, — a *III. Lászlóe* 1701-ből — szintén *kék szint mutat* s ez a szin legjobban is illik a pajzson ábrázolt alakokhoz.

Ezek szerint a Zsigmond király korabeli alakjára visszaállitott s könnyebb megérthetés végett ide a 13. szám alatt le is rajzolt családi czimernek leirása következő: kék pajzsban arany vadászkürt, felette ezüst hegyü és ezüst tollu arany nyilvesszővel átlőtt félhold[1] (holdsarló), kisérve mindkét oldalon két-két hat-águ arany csillag által. Az arany koronás csősisak oromdísze kék sasszárnyon a pajzson levő alakok. Sisaktakaró jobbról kék-arany, balról kék-ezüst.

Jelenleg gyürüikben a 15. szám alatt ábrázolt czimert viselhetik a család tagjai, nagyobb pecsétnyomókon azonban a sisakot s annak oromdiszét és takaróját is ki kell vésetni. Ha azonban az ungh-, illetve hevesmegyei ág valamelyik leszármazójának szüksége lesz a család hitelesitett czimerére, akkor csak festesse le a 11. szám alatt közlöttet valami czifrasággal két oldalról, a mi a sisaktakarót akarná ábrázolni, de a mi sisak nélkül heraldikai képtelenség; ezt a hiányos czimert aztán hitelesiteni fogják az illető megyék alispánjai, mert az 52602/95. számu belügyminiszteri körrendelet a heraldikai tudományos kutatások eredményeire nem is hederitve, azt rendelte el, hogy az alispánok a megyei levéltárban lévő festések és pecsétekről rajzolt czimereket hitelesithetik csak. Minthogy pedig Máramaros megye levéltárában egyetlen egy Petrovay czimer-festés vagy pecsét sem található, az akkorbeli alispán adandó alkalomkor valószinüleg azt fogja kijelenteni, hogy a családnak sohasem is volt czimere, mert hát, hogy a szepesmegyei alispán egyik ezen tárgyu hivatalos levelének szavaival éljünk: «Igy kivánja ezt a már idézett belügyminiszteri körrendelet és a *heraldikai alaposság.*» *(?!!)*

Végre bemutatjuk még a 16. szám alatt a hires milánói gyüjteményből 1829 augusztus 4-ikén szines rajzban megküldött *Petrovay czimert.* Az eredeti leirás igy hangzik: «Il leone in fondo giallo ostra ora significa prontezza, forza, constanza e sicurezza. Gli Scauli significano bonta, innocensa e consiglio. Attesto io Soltoscritto che il soanenata Stemma e Stato trovato nel Libro Monte alla pagina 388 nella Recolta dei libri antichi Bonacina in Milano. Carlo Tagliono m. p». (A kék oroszlán sárga mezőben gyorsaságot, erőt, állhatatosságot és biztosságot; a koczkás mező jóságot, ártatlanságot és jó tanácsot jelent.)

Mondanunk is felesleges, hogy ezen czimer merőben koholmány.

* * *

Ezzel befejeztük sok esztendei anyaggyűjtés után a rokon *Ilosvay*, *Kisfalusy*, *Bilkey*, *Lipcsey*, *Gorzó*, *Komlósy*, *Dólhay* és *Petrovay* családok történetét, s bár minden lehetőt elkövettünk, dolgozatunk még sem teljes s bizonyára nem is hibátlan. Netaláni pótlásokat és helyreigazításokat ezután is szivesen fogadunk s azokat egy későbbi önálló kiadásban fogjuk felhasználni. Nem mulaszthatjuk el köszönetünket nyilvánitani ezen helyen is mindazoknak, a kik fáradságos munkánkban támogattak, részint többkevesebb adat közlésével, részint levéltáraik megnyitásával. Kiváltképen hálásan kell megemlékeznünk gróf Teleki Sándorné és néhai báró Orczy Andor úr ő méltóságaikról, a leleszi konvent főtisztelendő tagjairól, néhai Ilosvay Sándor bátyánkról, néhai Bilkei Gorzó Bálint szolgabiró urról, néhai Szilágyi István máramaros-szigeti akadémiai igazgató urról, Thaly Kálmán, Ilosvay László, Apsai dr. Mihályi János Máramaros megyei főügyész és Mihályi Péter országyülési képviselő tisztelt barátainkról, baczka-madarasi Kis Bálint cs. és kir. kamarás ur ő méltóságáról s végre Petrovay László,

a család 1669 óta, sőt már valószinüleg elébb is, mert a mint a pecsétrajzokról láttuk, 1550-ben még a teljes czimerrel pecsételt *I. Péter*, *László* 1701-ik évi czimerének alakjai egyeznek ugyan a Siebmacher-félével, csakhogy *kék pajzsban* vannak ábrázolva, a későbbi korban élők azonban másképen vésették czimereiket, s csak 1731-ben tért vissza *I. Antal* az 1669-ik évi alakra, de szinjelzés nélkül. *Vörös pajzsu* czimert csak *III. József* kezdett használni 1783 óta.

[1] A Siebmacher's Wappenbuch (Text 501 lap), azt irja ugyan, hogy a *legujabb kutatások szerint* ugy látszik, hogy a (czimerben levő) *holdsarló* (eredetileg) *egy másik kürt volt.* (Nach den neuesten Forschungen scheint die Mondessichel jedoch gleichfalls ein zweites Jagdhorn zu sein.) Ezen állitás azonban teljesen légből kapott, s kérdésünkre nem is tudta az elhunyt szerkesztő ezen állitását sem beigazolni, sem pedig annak urát adni.

ULLMANN J. BUDAPEST

A HETTYEY CSALÁD ARAGONIAI CZÍMERE.

Mihály, György, Béla és csikjenőfalvi Gyenge Mihály kir. törvényszéki biró kedves rokonainkról. Hogy azonban olyan családtagok is elég nagy számban vannak, a kik többszöri felkérésre sem közlik adataikat, azt mi is tapasztalhattuk. PETROVAY GYÖRGY.

A HETTYEY CSALÁD ARAGONIAI CZIMERE.

(Szines czimerképpel.)

Egyetlen egy esetet tudunk hazai heraldikánkból, hogy Zsigmond király külföldi utazásai alkalmával a kiséretében volt magyarok közül valakit *idegen fejedelem* is kitüntetett czimeradománynyal; pedig az 1414—1418 közötti évek gyakori fejedelmi látogatásai, már csak udvariasságból is, okvetlenül előidézték azt, hogy ne csak a látogatást tevő magyar király tüntesse ki azon fejedelem hiveit, kinek vendégszeretetét élvezi, hanem hogy a vendéglátó király is viszonozza ezt az udvariasságot a magyar királyi kiséret tagjainak kitüntetésével. Más természetü kitüntetésekre van példa ez időkből; de külföldi czimeradományra az eddig ismert egyetlen egy eset a *Garai Miklós* nádoré, kit VI. Károly franczia király Zsigmondnak Párisban időzésekor a magyar királylyal egyetemben bővitett czimerrel örvendeztetett meg. Sajátságos módon, a czimeradományt a franczia király és Zsigmond egyugyanazon napon, 1416 márczius 26-án, adják ki.[1]

Zsigmond király perpignani tartózkodása (1415 szept. 18.—okt. végeig) is eredményezett czimeradományt az aragoniai királytól a magyar király kiséretének tagjai részére. Erről eddig nem volt tudomásunk. Nagy örömmel vette tehát folyóiratunk *Hettyey Gyula*, cs. és kir. kamarás úr szivességét, ki a *Hettyey Sámuel*, pécsi püspök úr birtokában lévő eredeti aragoniai czimerlevelet, mely családjuk ősei részére szól, közlés és tudományos felhasználás czéljából rendelkezésünkre bocsájtotta. Fogadják ezért őszinte köszönetünket.

[1] A franczia czimeradomány ugyan 1415 márcz. 26-án kelt; csakhogy a francziák újévöket a husvéttal kezdték; ez pedig ebben az évben (1416) ápr. 19-ére esett, tehát márcz. 26-án még 1415-öt irtak. V. ö. Knauz Kortan 91. Ezt br. Nyáry Albert Heraldikájában (238. l.) nem vette észre.

A kissé megviselt eredeti czimerlevél I. Ferdinánd aragoniai királyé; kelt pedig 1415 október 20-án Perpignanban, tehát Zsigmond király ottani tartózkodásának vége felé. A czimert a Magyarországból eredő Hettyei (de Hethye) Péter fiai: Leustách, László, Illés és Balázs, Hettyei Miklós és Lőrincz, továbbá Bátéi (de Bactee) Egyed fia Benedek kapják; kik kétségtelenül mind Zsigmond király kiséretében voltak. Ezek az aragon király elé járulnak és czimert kérnek tőle. A czimert magok választják. A király megfontolván, hogy messziről jött embernek kérését illik teljesiteni, kérésöket kedvezőleg intézi el és adja nekik — bőven leirván azt, az alapot képező kerettel együtt — a következő czimert: kék táblán négyszögü sárga keret van, minden sarkában kék mezőben kis vörös virágos ág. Ennek a táblának a közepén van egy vörös pajzs; ennek közepén koronás ezüst leopard, mely szájában vérző nyulat tart. Sisakdisz a fél leopard (korona nélkül) a nyullal. A koronás sisak takarója vörös (visszahajtásaiban fehér).

Igy blazonál az oklevél, tán kevésbbé heraldikus módon, de eléggé érthetően. Nemességet az oklevél nem ád, mert a kérelmezőket a nélkül is nemeseknek mondja; hanem bőven körülirja, hol, mikor viselhetik e czimert és hogy azt soha meg ne változtassák. Meg is hagyja mindenrangu aragoniai méltóságviselőnek, hogy e rendeletet pontosan tartsák meg.

Ime a szöveg:

Nos Ferdinandus dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac comes Rossilionis et Ceritanie. Regalem decet excellentiam ex innexa potestate illis, qui armorum insignia preter propria gestare desiderant, si ea devote poscantur, libenti animo et munifico licentiam elargiri. Cum igitur nobiles et devoti nostri Leustacius, Ladislaus,

Elias et Blasius Petri, *Nicolaus*, *Laurentius de Hethye ac Benedictus Egydii*[1] de Bactee, oriundi regni Hungarie, certis respectibus et motivis, honorem ipsorum dilatantibus, arma seu insignia nobilitatis antepicta deferre elegerint, nobisque inde supplicaverunt opportunam eis licentiam impertiri; advertentes quantum sit primordium hominibus volentibus esse claros singularem seu discretam armorum habere formulam, ab aliquo mundi principum eis indultam, et que in consimilibus principantum fama gloriosius divulgatur, eo potius, si ex remotis partibus talia conferunt oriundis: tenore presentis arma antepicta, quorum campus est blavi coloris, habens quadrangulare girum crocei coloris et in quolibet angulo quendam parvum stipitem bifronditum rubei, cum quodam agello blavi colorum, in cuius campi inferiori parte depictus est quidam scutus *(igy)* rubei coloris, continens in medio quendam leopardum coronatum argenteum, tenens in ore quendam leporem saucium, in summitate [cuius cli-] pei depictus est quidam elmus [seu] galea argentea, [cum quodam] coopertorio rubeo [ex fimbris] frondiferis, cum quadam corona aurea, in cuius culmine per medium eminet quidam leopardus usque ad medium tenens in ore quendam leporem saucium, eisdem nobilibus et suis filiis, successoribus et heredibus ab eis legitime descendentibus, de certa nostra scientia et expresse desig[nando?] concedimus et donamus. Que quidem arma et insignia ipsi et sui premissi in singulis actibus, locis et rebus, in quibus moris est, deferant et portent affixa, vel inscripta, ullo unquam tempore immutanda, quorum pretextu, cum res accidat, in tutamine Christiane et orthodoxe religionis et sui veri domini naturalis illa experiantur fideliter cum honore. Nos enim mandamus illustri et magnifico Alfonso principi Gerunde, nostro primogenito precaro et in regnis et terris nostris generali gubernatori, et post . . . . . [gressus] nostros utinam, deo propitio, prosperos et longevos legitimo successori, ac nostris et eius successoribus quibuscunque, necnon maiori nostro conestabili, marescallis, armorum capitaneis, vexilliferis, alguatziriis et aliis officialibus nostris et ipsius nostri primogeniti, ad quos spectet, et eorum vicesgerentibus seu locatenentibus, tam presentibus quam futuris, quatenus nostrum presens indultum omniaque et singula in eo contenta teneant firmiter et observent, teñerique et observari faciant ab omnibus inconcusse, iuxta sui seriem pleniorem, et non contra faciant vel veniant, aut aliquem contrafacere vel venire permittant aliqua ratione. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus nostro sigillo pendenti munitam. Datum Perpiniani, vicesima die Octobris, anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo quintodecimo, regnique nostri quarto. Et propter indispositionem persone nostre signata manu nostri primogeniti. A(lfonsus) primogenitus noster.

Kanczellária jegyzetek:

Az oklevél alsó behajtása alatt jobboldalt: *In gratiarum IIII°*. Azután: *Dominus rex mandavit mihi Paulo Nicholon* . . . .

A behajtás alatt baloldalt a czimer próbarajza látható.

A behajtáson: *Regestrata.*

[1] A *Nicolaus*-tól *Egydii*-ig terjedő rész razurára van irva.

A nagyérdekü czimeradomány tehát, az aragoniai kanczellária bölcs szokása szerint, regestráltatott; még pedig az aragón királyi kegynyilvánítások registereinek, a «*Gratiarum*»-nak *negyedik* kötetében.

Tudva azt, hogy az aragoniai registerek teljes sorozata ma is megvan a barcelonai állami levéltárban, érdekesnek tartottuk utána járni annak, hogy benn van-e azokban tényleg a jelen oklevél szövege.

Nagy spanyol utazónk, *Thallóczy Lajos* t. barátunk szivességéhez fordultunk tehát, hogy egész Európára kiterjedő összeköttetései révén ez oklevél ügyére világosságot deritsen; annyival inkább szükség volt erre, mert az oklevélben ép a legfontosabb részek egyike, t. i. a nevek, a kiknek a czimeradomány szól, jórészt razurára vannak irva és könnyen felmerülhetne a gyanu, hogy itt későbbi változtatással, az adományosok névsorának megmásitásával van dolgunk.

Thallóczy Lajos ur lekötelező barátsággal utána járt a dolognak és Barcelonából rövid időre megjött a válasz. Az eredmény az, hogy az oklevél szövege tényleg szó szerint megvan az aragoniai registerek 2394-ik kötetében (minő gazdagság!) a 114—115. leveleken. A nevek sora pedig egyezik az oklevélben felsoroltakéval; tehát nincs későbbi változtatással dolgunk, hanem az oklevél valóban azoknak szól, a kiket felsorol. A javitás az eredeti oklevélben egykorulag, a kibocsájtás előtt, történt.

Sőt, mi több, ugyanazokat, a kiket a czimerlevél felsorol, az aragon király még más kegyekben, ugylátszik, nemesi kiváltságokban is részesitette. A Barcelonából vett tudósitás szerint a czimerlevélben felsoroltak a perpignani királytalálkozás alkalmával még kétszer kaptak I. Ferdinánd királytól oklevelet.

Ugyanazon, 2394-ik registerkötetből valók e hibás oklevélkivonatok:

Concessio nobilium Leustaci, Ladezlai Elie et Blazi Petri de Hete fratrum et Benedicti Egidi de Bactee, oriundi regni Hungarie, fol. 108.

Item. Nobilium Benedicti et Nicolai Egidi fratrum de Bactee et Leustaci Petri de Hetye, oriundi regni Hungarie, fol. 109.

A Hettyey és Bátéi családbeliek tehát I. Ferdinand királyt többször foglalkodtatták; Zsig-

mond magyar kiséretének kétségtelenül kedvelt tagjai közé tartoztak.

Áttérve magára a czímerre, nem mondhatjuk, hogy annak ábrázolására a spanyol czimerfestészet büszke lehet. A kompozicziò heraldikailag nem szép; a kivitel gyarló. A czimeralak, a pajzsbeli leopárd, a pajzs szélességéhez képest igen nyurga; a pajzs mezejét nem tölti ki; a sisak a pajzshoz képest igen vaskos; alsó nyilása nincs arányban a pajzs felső szélével. A stilizálás és festés igen kezdetleges; Zsigmond király egykoru czimerlevelei mellé nem állitható.

Az oklevél élére festett czímer maga azonban magyar szellem terméke, magyar felfogást tükröz vissza. A Hettyey és Bátéi családbeliek maguk kérik I. Ferdinand királyt, hogy *ezt* a czimert adja nekik.

Nem is ismeretlen előttünk ez a czimerkép. Ugyanebben az évben, 1415-ben, Hothwafői, máskép Tamadócz (Tamás fia) Tamás, körösmegyei nemes, a királynő altárnokmestere, ugyanezt a czimerképet kéri Zsigmond királytól a maga, vérrokonai és a Doklinai Bothos családbeliek számára. Zsigmond király teljesiti a kérelmet, és június 23-ikán Konstanczban kiadatja a czimerlevelet.[1]

A pajzs kék mezejében vörös nyakörvös (tehát szelidített) arany leopard a czímerkép, mely első lábaival szájában egy vérző természetes (a szöveg szerint ezüst) nyulat tart. Egészen ilyen a Hettyey-czimer is. Csak a szinek változnak, mintha czimertöréssel volna dolgunk. A kék mező vörösre változik, az arany leopard ezüstre; a nyakörv elmarad, de helyette a leopard koronássá válik; a sisakdiszben aztán ismét elmarad a korona.

Vérrokonságban voltak-e a Hettyeyek és Bátéiak a Hothwafőiekkel és Doklinai Bothosokkal vagy sem, és hogy ennek alapján kérték-e a hasonló czimert I. Ferdinandtól, nem tudjuk; de hogy ismerték a Hothwafőieknek négy hónappal előbb kapott czimerét: annyi tény. A nyulat fogó leopárd nem tartozik azon közönséges és szokásos czimeralakok közé, melyekkel lépten-nyomon találkozunk.

A magyar czimerlevélnek nincs oka a spanyol előtt szégyenkeznie. Mennyivel szebb heraldikai stilizálásban, ügyesebb kivitelben látjuk azon ugyanazt a czimerképet, mint a perpignani oklevelen. Egymás mellé helyezve a kettőt, Zsigmond királyunk udvarában a heraldikai érzék fejlettebb voltát látjuk. I. Ferdinand aragon király czimerlevele kontár czimerfestő kezére vall; pedig a festő az oklevél aljára körvonalakban előre oda rajzolta azt a czimerképet, melyet a távoli nemzet fiai az aragon királytól kértek. A kivitel még sem sikerült.

A czimertechnika e kevésbbé fejlett volta nem von le semmit a Hettyey-család aragoniai czímerlevelének nagy értékéből; Zsigmond király idejéből a Garaiak franczia czimer-adománya többé nem áll egyedül. A Garaiakban az ország zászlós urainak egyikét, a legtekintélyesebb, politikailag a legbefolyásosabb magyar főurat tüntette ki a franczia király; a Hettyeyek és Bátéiak őseiben azonban a magyar királyi kiséretnek, a magyar köznemességnek tagjait érdemesitette kitüntetésre Aragonia királya.

Használta-e valaha a család az aragoniai czimert családi jelvényül, nem tudjuk; annyi azonban tény, hogy I. Ferdinand király parancsát, hogy az általa adott czimer «ullo unquam tempore immutanda», a Hettyey-család nem igen tartotta kötelezőnek, mert ma, a hogy a Siebmacherből látjuk, a család czimere egészen más.

FEJÉRPATAKY.

[1] Turul, 1884. 58.

VEGYES.

Smaragd vajda és utódai.

Kézai krónikája mondja: «A Sumbukiak Franciaországból, a champagnei grófok családjából származnak.»

Miután e család bejövetele legkésőbb a XII. század második felében történhetett, alig lehetne ma már kimutatni, vajjon az ősrégi champagnei grófok egy ága valóban kivándorolt-e Magyarországba, nem-e? — valószínűbb azonban, hogy ez esetben csak egyszerű champagnei lovaggal van dolgunk, kinek magyarországbeli ivadékai

leszármazásuk dicsfényét eredeti hazájuk dynastiájával való összekapcsolása által emelni akarták. Hogy pedig Sumbuk (a mai pestmegyei *Zsámbék*) a «Champagne» szónak ferdített alakja, több mint valószínű.

Már *I. Smaragd*, e nemzetség első magyarországbeli képviselője, 1166 október 24-ikétől 1167-ig az országnagyok sorában fordul elő, a nélkül, hogy a «comes»-i méltóságát közelebbről ismernők.[1] Magas állásáról eltekintve, mit sem tudunk felőle.

Minden valószínűség a mellett szól, hogy *Egyed* és *II. Smaragd* nevű fiakat hagyott maga után. A veszprémi egyházmegyéhez tartozó, Szent-Jánosról nevezett zsámbéki premontrei apátság kegyurai ők. Egyed adományozza neki Szerdahelyt (azelőtt Kenézrekesze, Temesmegyében), Pátkát (Hódhalom mellett); Smaragd Répást, Szörént és *zsámbéki* birtokának harmadát; mind a két adományozást IV. Béla király a kegyurak ivadékai kérelmére 1258-ban megerősíti.[2]

II. Smaragd szerepet visz a közéletben, a mennyiben felette magas országos méltóságokat visel. 1205-ben már országbíró és szolnoki ispán,[3] mely két méltóságban 1206-ig találkozunk vele. — 1206-ban erdélyi vajda;[4] 1208—1209 években bihari ispán;[5] 1213—1222 között pozsonyi,[6] 1222-ben azonban még bácsmegyei ispán,[7] 1222 után már nem szerepel az országnagyok sorában.

Ezeken kívül csak még azt tudjuk felőle, hogy a pannonhalmi apátságnak egynehány, a pozsonymegyei Galantha s a jelenleg nyitramegyei Sempte közelében feküdt szántóföldet és erdőrészeket adományozott, mely utóbbi adományozás 1235 táján a pannonhalmi apát és a semptei várjobbágyok között pör tárgyát képezte, mely avval végződött, hogy az apát részére az apátságának Smaragdtól adományozott földeket a várjobbágyokéitől elkülönítve, Smaragdnak a Vágon túl feküdt kastélya közelében, megítélték.[8]

Vajjon Egyed vagy II. Smaragd folytatta-e a családot? — nem tudjuk; valószínű, hogy Smaragd tette, s ez esetben az 1258-ban említett testvérek: *III. Smaragd*, *I. Ajnárd* és *Gilét* az ő fiai.

III. Smaragd a papi pályát szemelte ki magának. 1244 márczius 30-ikán a veszprémi egy házmegyéhez tartozott hantai káptalan prépostja, mellette még pozsonyi prépost és a király alkanczellárja.[1] 1248-ban székesfehérvári prépost és királyi alkanczellár.[2] 1253 januárban hantai és pozsonyi prépost; ez évben megengedi neki III. Incze pápa, hogy más egyházi méltóságért is folyamodhat, de ez esetben egyik prépostságról le kell mondania.[3] 1255—1256. években székesfejérvári prépost és királyi alkanczellár.[4] 1257 első fele óta választott kalocsai érsek. Mint ilyen, a IV. Béla és István trónörökös közt kitört viszályok alkalmával az utóbbi pártjára állt, s így történt, hogy 1262—1263-ig Istvánnak kanczellárjaként működik. 1254 szeptember 16-ikán (akkor még pozsonyi prépost volt) küldte őt IV. Béla III. Incze pápához, hogy ezt unokanővérének IV. Béla ifjabb fiával, Bélával kötendő házasságára rábírja.[5] 1265-ben saját szolgái keze által mult ki.

Fivére, *I. Ajnárd*, 1244-től 1246 január 15-ig Valkómegye ispánja,[6] 1257-ben Mária királyné lovászmestere és galgóczi ispán;[7] 1258-ban szolgagyőri ispán. 1244-ben megveszi a bácsmegyei Szentmiklóst; 1272-ben azonban fiai *Miklós*, *IV. Smaragd* és fiának *II. Ajnárd* fia *I. János* a Valkómegyében feküdt *racsai*, *atyai*, *görögmezői* (ma a szerémmegyei Grk) és *kükei* (ma a szerémmegyei Kukujevczi) főbirtokokat osztják fel maguk között.[8]

I. Ajnárdnak ez ivadékai három ág alapítói.

a) *Miklós ága.*

Miklósról 1272-ben történt fellépésén kívül mitsem tudunk. Három fia volt: *Beke*, *III. Ajnárd*, *László*, és egy leánya: *Aglent.*

Aglent a Ratold nb. «Porch» Istvánhoz (ez Mária királyné tárnok- és lovászmestere, később Erzsébet ifjabb királyné lovászmestere, ki 1265-ben V. Istvántól nagy kiterjedésű birtokokat kapott) ment férjhez, s ő tőle származnak női ágon a Pásztóiak, Tariak, Putnokiak, Kazai Kakasok és Kazai Gyulafiak. 1327-ben már özvegy; ez évben kijelenti a budai káptalan előtt, hogy fivérei: III. Ajnárd és (Szár-) László, továbbá fivérének, Bekének fia *Domonkos* leánynegyedét 50 márka finom ezüst erejéig kifizették.[9]

E *László* 1328 május 12-ikén pestmegyei

[1] Hazai Okmánytár, VII. k. 1. l.; Kubinyi, Árpádk. eml., I. k. 4. l.
[2] Fejér, Cod. Dipl., IV/II. k. 482. l.
[3] Hazai Okmánytár, I. k. 3. l., VII. k. 4. l.; Fejér, III/I. k. 22., 32. ll.; Wenzel, VI. k. 300. l., XI. k. 85. l.
[4] Wenzel, VI. k. 308. l.
[5] Fejér, III/I. k. 166. l. és III/II. k. 470. l.; Wenzel, VI. k. 325. l.
[6] Fejér, III/I. k. 163., 170., 272., 287., 320., 323. ll.; Wenzel, VI. k. 368., 402., 408. ll. és XI. k. 129., 156., 173. ll. (tévesen 1223.); Hazai Okmánytár, VI. k. 15. l.
[7] Fejér, III/I. k. 370. l.
[8] Wenzel, I. k. 315. l. (tévesen 1233), II. k. 20. l.

[1] Wenzel, II. k. 151. l., VII. k. 181. l.
[2] Wenzel, VII. k. 261. l.
[3] Fejér, IV/II. k 177. ll.
[4] Wenzel, II. k. 266. l., VII. k. 382., 410. ll.
[5] Fejér, IV/II k. 242. l.
[6] Wenzel, VII. k. 181., 209. ll.
[7] Wenzel, VII. k. 467. l.
[8] Csánki: Századok, 1893. évf. 218. l.
[9] Anjoukori Okmánytár, II. k. 339. l.

szolgabíró[1] és még előfordul 1348 május 16-ikán, midőn fivérével Ajnárddal és rokonával, Istvánnal együttesen Czudar Péterrel és Gutendorfi Jánossal egynéhány Zsámbék melletti földek dolgában egyezséget köt.[2]

Fennebbi Beke fia Domonkosnak fiai *Tamás* és *Smaragd* (Somrák). Ez utóbbi a *Kükei* nevet viseli. Halála után († 1398) birtokait Zsigmond király 1398-ban Maróti János székely ispánnak adta. Ezeket a jószágokat a király azelőtt Atyai Vér Miklós fia Jánostól (Smaragd rokonától) elvette és Kükei Smaragdnak adta.[3]

III. Ajnárd-nak 1349 május 8-ikán a Zsámbék melletti Somodor ügyében pöre van, melyet 1350 május 30-ikán Ajnárdnak időközben megtörtént elhalálozása miatt halasztottak. Jogutódja fia: *János*.[4]

A Kükei ágból még Ajnárd fia Ferencz fia László (1409-ben) ismeretes.

b) *Smaragd ága.*

IV. Smaragd, ki 1272-ben I. Miklóssal és I. Jánossal együttesen osztozik, máskülönben ismeretlen. 1332 augusztus 19-ikén és 1342 február 21-ikén már *László* nevű fiára akadunk,[5] kinek fia, *István* 1348-ban Szár-Lászlóval és III. Ajnárddal együttesen Czudar Péterrel és társával egyezkedik. (Lásd fent.)

c) *János ága.*

I. Ajnárd fiáról, *II. Ajnárd*-ról IV. László király 1276-ban azt mondja, hogy úgy V. Istvánnak, mint ő neki is kitünő szolgálatokat tett,[6] melyek elismeréseül zsenge fiát, *János*-t, azzal tünteti ki, hogy a Száva és Baza közt lévő jobbágyai bizonyos adók alól fel vannak mentve. 1291 október 9-ikén Bácsmegye ispánja. Miután 1291 nyarán az osztrákok elleni hadjáratban részt vett s ott ki is tűntette magát, III. András király IV. László szabadalmi levelét 1291-ben megerősíti.[7] 1297-ben már csak János «mester»; ez évben rokonától Báncza nb. Péter fia Tamástól és fiától, Páltól (a Horvátiak őseitől) valkómegyei Szat nevű ősi birtokukat kapja meg.[8] 1310 márczius 20-ikán elmondja róla Károly király, hogy István szerb királylyal szövetkezvén, Ugrin, a király hű embere ellen, fegyvert ragadott és elvtársaival együtt a szerémi és valkómegyei vidéket mindaddig pusztította, míg a Drusma nb. Pál (a Garaiak őse) őt fogságba ejtette és Ugrin hatalmába kerítette.[1] Hogy Ugrin mit tett vele, nem tudjuk. Nem szenved azonban kétséget, hogy birtokait elvesztette és miután a IV. László és III. András királyok által számára kiállított adományozási okiratot a bácsi káptalan 1332 augusztus 19-ikén IV. Smaragd fia László számára átírja, valószínű, hogy nem is hagyott fiutódot maga után.

* * *

Láttuk, hogy IV. Béla 1258-ban Ajnárd, Smaragd és Gilét fivérek kérésére az elődeiktől a zsámbéki apátságnak tett adományozást megerősítette. Már most az a kérdés, hogy *Gilét*-ről mit tudunk? A nélkül, hogy az okiratok ezt határozottan állítják, mégis hiszem, hogy e Gilét (= Cletus) utódaira a következőkben ráakadhatunk:

1258 január 20-ikán *I. Gilét* IV. Béla tárnoka és Mária királyné bölényvadászainak a főnöke s valamely pozsegamegyei birtokügy rendezése alkalmával a királyné kiküldöttje.[2] 1266-ban már (vagy talán hasonnevű fia) pozsegamegyei birtokos.[3]

II. Gilét 1290 június 28-ikán pozsegamegyei Zavarsia nevű birtokát Hippolit nevű tisztjére ruházza át; az illető okmány Gilét fiairól is tesz említést, a nélkül pedig, hogy megnevezné őket.[4] Gilét fia Gilét még 1296 márczius pozsega megyebeli nemesember és 1299 januáriusában ottani földbirtokos.[5] Fiai *János* és *Miklós*.

János 1321 február 22-ikén és 1328 július 16-ikán valkómegyei birtokos.[6]

Miklós, ki 1328 július 16-ikán a tordasi birtokot megveszi,[7] 1330 márczius 25-ikén már a *Pozsegai* nevet viseli,[8] 1335 augusztus 8-ikán már nem él. Özvegye *Klára* az Aba nb. Nekcsei Demeter országbíró leánya, kinek (és örököseinek) a nevezett országbíró 1336 május 3-ikán a pozsegamegyei Szentmártont és Bresztolczot mint leánynegyedi illetményt kiadja.[9] 1348 június 18-ikán az Osl nb. Kanizsai János a pozsegamegyebeli Gilét fia Miklós özvegyének mindazon ékszert és értéktárgyat, továbbá a körösmegyei Gyelekovecz birtokot visszaadja, melyet leánya kezével együtt megkapott.[10] E szerint

[1] Anjoukori Okmánytár, II. k. 357. l.
[2] Anjoukori Okmánytár, V. k. 187. l.
[3] Pesty, Eltünt vármegyék, I. k. 307. l.
[4] Anjoukori Okmánytár, V. k. 275., 383. ll.
[5] Wenzel, XII. k. 604. l.
[6] Wenzel, XII. k. 173. l.
[7] Wenzel, XII. k. 509. l.
[8] Wenzel, XII. k. 603. l.

[1] Anjoukori Okmánytár, I. k. 197. l.
[2] Wenzel, XI. k. 445. l.
[3] Hazai Okmánytár, VI. k. 141. l.
[4] Hazai Okmánytár, VIII. k. 280. l.
[5] Wenzel, V. k. 214. l. X. k. 233. l.
[6] Anjoukori Okmánytár, I. k. 599. l., II. k. 2. l.
[7] Anjoukori Okmánytár, II. k. 367. l.
[8] Anjoukori Okmánytár, II. k. 478. l.
[9] Anjoukori Okmánytár, III. k. 191., 278. ll.
[10] Anjoukori Okmánytár, V. k. 205. l.

Miklós leánya akkor már vagy nem élt, vagy férjétől elvált.

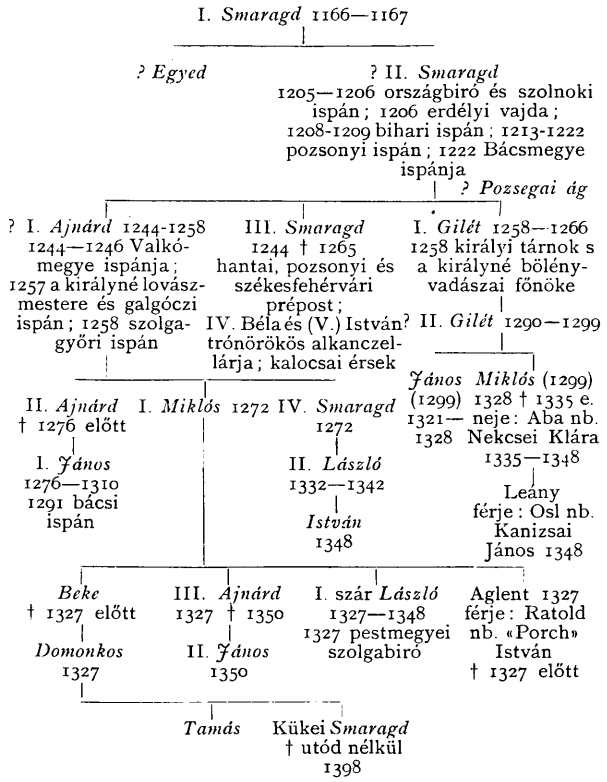
* * *

Teljesség kedvéért még említem, hogy 1205 és 1235 között bizonyos Pál a «Smaragd nemzetség» tagjaként szerepel.[1]

Dr. Csánki Dezső kutatásai szerint 1401-ben Pest Pilismegyében az Ajnárd-Smaragd nemzetségnek következő négy családja fordul elő: 1. *Atyai*, 2. *Kükei (Ajnárdfi)*, 3. Görögmezei *Vér*, 4. *Zsámbéki*. Az 1—3. sz. alattiak «Ajnárd nembeliek»; Zsámbékon, Perbálon és Monoron birtokolnak. Atyai Vér László fia Miklós 1398 előtt hűtlenség bűnébe esik. 1414-ben Ferencz fia László *Kükei Ajnárdfi* néven fordul elő. 1447-ben és 1467-ben Zsámbéki Pálra akadunk. 1437-ben azonban a Vér család valkómegyei birtokait már idegen kézben találjuk.

Úgy látszik tehát, hogy Smaragd vajda összes utódai már kihaltak.

Az eddigiek szerint a következő nemzedékrendi táblát nyerjük:

Dr. WERTNER MÓR.

Reg. Varad. 247. l.

Bethlen Gábor fejedelem nemeslevele református papjai részére.

Történelmünk tanusága szerint a magyar nemesség intézménye nálunk oly régi, minő hazánk fennállásának kora; eredete a honfoglaló ősök táborából indul ki, mennyiben mindazok, kik akkor a hazáért harczoltak s a nemzet megállapításában részt vettek, nemesekké lettek. S ez intézmény azután némi változtatással korunkig ezer éven át föntartá magát, még pedig azon elv mellett, hogy a *magyar nemesség csak egy* s bár annak tagjai, mint a zászlósok, grófok és bárók, főpapok s más országnagyok különböző czimeket viseltek, nemesi szabadságaik mind személyökre, mind javaikra nézve: egyenlöknek tekintettek. Egyéneken kivül voltak testületi nemesek is, egyes ily kiváltságos s nemesitett községek, a minthogy előbb csak a római katholikus egyház papjai, később pedig a többi reczipiált vallás egyházi lelkészei is nemesekül tekintettek.

Érdekes e tekintetben *Bethlen Gábor* erdélyi fejedelem intézkedése, ki Gyulafehérváron 1629. évi július hó 13-ikán kelt levelével *az Erdélyben és ahhoz kapcsolt magyarországi részekben levő helvét hitvallásu lelkészeket s azok utódait, fiait és leányait* nemesekké tette s azokat külön megállapitott nemesi czimerrel is ellátta.

Szól pedig e sajátságos czimeres nemeslevél következően:

Nos Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transilvaniæ princeps, partium regni Hungariæ dominus, Siculorum comes, ac Opuliæ et Ratiboriæ dux. Excelsa principum consvevit dignitas inter cætera suorum operum gesta, hanc curam habere præcipuam, ad idque studiosius intentionem suam dirigere, ut suorum subjectorum conditione et statu pensatis, unumquemque juxta labores meritos ad altiores honores, gradus, felicioresque provehat successus, sed et ad uberiorem honestæ dignitatis attollat famam, ex hoc enim principum augetur fastigium, quo dignioribus conspiciuntur præsidere personis. Ea propter cum jam inde ab origine felicis inaugurationis et suscepti regiminis nostri, nihil magis in votis habeamus, quam ut primum omnium nostram in deum rebus in omnibus testari pietatem, dei ecclesias modis omnibus ampliare, ex eoque divini numinis gloriam propagare, atque in seros transfundere posteritates valeamus: dignum sane justitiæque et æquitati omnino consentaneum fore judicavimus, ut eos etiam, qui rebus divinis vacarent, ac ad salutem et vitam æternam consequendam pacem veluti præferent hominibus omni honore ac præmio cumularemus. Quæmadmodum enim in universorum et singulorum in *regni nostri Transilvaniae eidem annexis Hungariae* ditionum nostrarum *verbi dei preconum, seu ministrorum, filiis et filiabus*, ipsorumque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis ornandis, nunc id ipsum ostendere voluimus, ut scilicet non ipsi tantum, sed posteri quoque universi per jam fatos sacrorum administratores

hunc virtutis et industriæ caperent fructum, ad singularem itaque et fide dignam nonullorum fidelium consilliariorum nostrorum relationem ac intercessionem, dictorum universorum et singulorum in regni nostri Transilvaniæ, eidem annexis Hungariæ ditionum nostrarum partibus existentium verbi dei preconum seu ministrorum omnes filios et filias de principalis nostræ potestatis plenitudine et gratia speciali, antea etiam non ex obscuris oriundos parentibus, eximendos ac in cœtum et numerum verorum natorum et indubitatorum regni nostri Transilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum *nobilium* annumerandos, aggregandos cooptandos et adscribendos duximus; decernentes, et ex certa scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut iidem præfatorum universorum et singulorum in regno nostro Tansilvaniæ eidem annexis Hungariæ ditionum nostrarum partibus existentium verbi dei preconum seu ministrorum filii et filiæ omnes, ipsorumque hæredes et posteritates utriusque sexus universæ a modo in posterum quoque omnibus istis gratiis, honoribus, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus cæteri veri nati et indubitati regni nostri Transilvania et partium Hungaria eidem annexarum nobiles, quomodolibet de jure et ab antiqua consvetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudeant, uti, frui et gaudere perpetuis semper temporibus valeant atque possint. In cujus quidem nostræ erga ipsos exhibitæ gratiæ ac clementiæ principalisque munificentiæ testimonium et simbolum veræque et indubitatæ nobilitatis signum hæc arma seu nobilitatis insignia: scutum videlicet militare erectum cœlestini coloris, in cuius campo sive area leo dimidius ex nubibus tumultuantibus emergens, uno sinistro altari removens biblia, alteri dextro pedibus anterioribus angelus descendens acinacem, cui ad latus sinistrum hæc verba aurea scripta leguntur: «*Arte et Marte dimicandum*», præbere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem contegit diadema regium variis unionibus præciossisimisque margaritis exornatum. A summitate vero galeæ teniæ sive lemnisci hinc inde ad utramque scuti oram pulcherrime defluentes illud decenter ambiunt et exornant, prout hæc omnia in principio sive capite præsentium litterarum nostrarum pictoris manu et artificio propriis suis coloribus recte et decenter depicta esse cernuntur, eisdem præannotatorum verbi dei preconum seu ministrorum filiis et filiabus ipsorumque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis benigne danda duximus et conferenda. Annuentes et ex certa scientia nostro animoque deliberato concedentes, ut iidem a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma sive nobilitatis insignia more aliorum regni nostri Transilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum *nobilium* sub iisdem juribus et prærogativis, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus cæteri veri, nati et indubitati regni nostri Transilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum nobiles vel natura et consuetudine hactenus quomodolibet de jure usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in præliis, certaminibus, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis ac aliis omnibus et quibuscunque exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, aulæis, annulis, vexillis, clipeis, tentoriis, domibus, generaliter vero quorumlibet rerum et expeditionum generibus, sub veræ ac sinceræ nobilitatis titulo, quo ipsos ac hæredes et posteritates ipsorum utriusque sexus universos ab omnibus cujuscunque status et præeminentiæ homines existant insignitos dici, nominari, haberique et reputari volumus, ferre, gestare, illisque uti, frui et gaudere, hæredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentes litteras nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas *memoratis filiis et filiabus modernorum et futurorum verbi dei ministrorum seu preconum, haeredibusque et posteritatibus ipsorum utriusque* sexus universis clementer dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia, die decimatertia mensis Julii, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo novo. Gabriel mp. Stephanus Kovácsóczy, cancellarius.

Ezen hártyán és függő pecséttel ellátva kibocsátott czimeres nemeslevél kihirdettetett Szolnok-, Kraszna- és Biharmegyék közgyülésein még azon évben, bemutattatván *Keresztszeghi István, szilágy-kerületi* szenior által.

A czimer az előlapon van kifestve, mely e szerint katonai pajzs, melynek kék mezején veres márványszinü oltár látszik s azon nyitott biblia, melyre egy háborgó fellegekből kiemelkedő kettősfarku fél oroszlán bal lábát helyezi, mig jobbjában egy meztelen görbe kardot nyujt egy az oltár felett lebegő angyalnak, a kard pengéje felett pedig e mondat olvasható arany betükben: *Arte et marte dimicandum.* A pajzs felett áll zárt vértessisak s a felett hármas levelü és öt águ korona; mig a czimert jobbról kék és arany és balról veres és ezüst foszlányok diszitik.

Bethlen fejedelem elhunytával néhány év multán Szántai Molnár Mihály, a tiszáninneni egyházak superintendense és Gönczy Milipao János, misztótfalusi lelkész, az Erdélyhez kapcsolt magyarországi részek összes lelkészei nevében kérték *Rákóczy György* erdélyi fejedelmet s a kapcsolt részek urát, hogy a fönnebb leirt Bethlen-féle czimeres nemeslevelet részökre erősitené meg; ki is ennek következtében az eredeti oklevelet kibocsátványába foglalván, azt minden részeiben jóváhagyta és megerősité és pecsétjével ünnepélyesitteté Gyulafejérváron, 1642 május hó 10-ik napján. Aláirván azt ő maga, nemkülönben Szalárdy János altitkár is.

Majd huszonhat év multán, 1668. évben, midőn Apaffy Mihály ült az erdélyi fejedelmi széken, elébe járultak *Nógrádi Mátyás püspök, Mirlei Mihály* érmelléki és *Kisfalvi Tamás* bihar-kerületi egyházak szeniórai és kérték a kapcsolt magyar részekbeli összes református egyházak lelkészei nevében, hogy a Bethlen-féle czimeres nemeslevelet részökre erősitené meg. Ki is a kérelmet teljesitvén, a nemességet a lelkészek s azok fiai és leányai és mindkét nemü utódaik részére megerősité, átiratván szóról-szóra az 1629-iki oklevelet megerősitő okmányába, mely

kelt Radnóth várában 1668. évi július hó 6-ikán; aláirván azt a fejedelem maga, úgy Bethlen János kanczellár is s ünnepélyesittetvén a diszes fatokban levő függő pecséttel.

Ismét elfolyt nyolczvannyolcz év, midőn 1756. évben Mária Terézia királynő elé járult *Zoványi József*, a szilágy-kerületi református egyházak szenióra az összes lelkészek nevében s kérte a Bethlen-féle czimeres nemeslevelet a Rákóczy György és Apaffy Mihály megerősitő leveleivel együtt hiteles alakban való kiadatását; ennek eszközlésével legfelsőbbleg a marosvásárhelyi királyi itélőtábla, melynek élén losonczi *Bánffy Farkas* báró királyi kormánytanácsos állott, megbizatván, az azon évi május hó 16-ikán mind a három okmányt hiteles alakban a nevezett kérelmezőnek pecsét alatt kiadatta és kihirdettetett Közép-Szolnoknak 1756. évi június hó 24-ikén tartatott közgyülésén.

Végre 1803-ban fürtösalmási *Debreczeni Dániel*, varsolczi ref. lelkész kérelmére II. Ferencz császár és király meghagyta a szilágykerületi református tractus előljáróinak, hogy a levéltárukban állitólag meglevő azon nemeslevelet, mely a szilágysági református lelkészek nemesitésére vonatkozik, keressék ki s azt a kérelmezőnek jogai érvényesitése végett hiteles és hű másolatban adják ki. E parancs következtében tehát Fagygyas István, a szilágyi kerület főesperese és Dombi János azon kerület jegyzője, Magyar-Keczelen 1803. február hó 5-ikén az összes iratokat, melyek az erdélyi és kapcsolt magyar részeinek lelkészei nemesitésére vonatkoznak, egy füzetbe foglalván, azt kérelmező Debreczeni Dánielnek kiadták.

Vajjon ezen Debreczeni Dániel, kinek az okmány szerint atyja József és ennek atyja szintén József nevü volt, azon lelkészek közül származik, kik 1629-ik évben, midőn tudniillik Bethlen Gábor az összes erdélyi és kapcsolt részekbeli református papokat s azok mindkét nemü utódait megnemesité, okmányilag nem emlittetik, de feltehető, mert csak igy vonatkozhatik utódaira és reá az örökös nemesi kiváltság, mennyiben időközben a törvényszékek úgy magyaráztákés állapiták meg a Bethlen-féle nemeslevél értelmét, hogy az csupán azok utódaira hathat ki, kik a nemesi okmány kiadásakor lelkészi állásban voltak.

LEHOCZKY TIVADAR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi november hó 27-ikén Dr. *Szilágyi Sándor* másodelnök elnöklete alatt igazgató-választmányi ülést tartott, melyen jelen voltak: *Áldásy Antal*, *Bánó József*, *Barabás Samu*, *Bárczay Oszkár*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Illésy János*, *Komáromy András*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Petkó Béla*, *Schönherr Gyula*, *Szinnyei József*, *Szent-Iványi Zoltán* ig. vál. tagok, *Soós Elemér* lev. tag, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az ülés megnyitása után *Bárczay Oszkár* vál. tag felolvasta a magyar czimerről szóló értekezését, mely mutatvány megjelenőben lévő heraldikájából. Az értekezést jelen füzetünk közli.

Ezután *Illésy János* vál. tag olvasta fel a Koltay család 1431. évi czimerleveléről irt dolgozatát, melyet folyóiratunk egyik közelebbi száma fog közölni.

A folyóügyek során új évdijas taggá gr. *Benyovszky Rezső* földbirtokos választatott (ajánlja Dr. Szüts Andor).

A jelen választmányi ülés lévén hivatva a választmány kiegészitésére és új választmányi tagok választására, felbontattak az üresedésben lévő két választmányi tagsági helyre beérkezett ajánlatok, melyek szerint *Békefi Remig* évdijas tagot ajánlják Áldásy Antal és Szinnyei József vál. tagok; *Berzeviczy Edmund* évdijas tagot ajánlják Makay Dezső és Fejérpataky László vál. tagok; *Borovszky Samu* és *Baróti Lajos* évdijas tagokat ajánlják Csánki Dezső, Tagányi Károly és Barabás Samu választmányi tagok. A bekövetkezett háromszoros titkos szavazás alkalmával abszolut többséget egyedül Dr. *Borovszky Samu* kapott (16 szavazatból 11-et), s igy választmányi taggá csakis ő választatott; a másik hely betöltetlen maradt.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig volt:

Bevétel	1904 frt 16 kr.
Kiadás	1766 « 67 «
Készpénz	137 frt 49 kr.

A társulat vagyoni állapotában az utolsó ülés óta változás be nem állott; az alapitványok összege a fenti készpénzzel: 14,337 frt 49 kr.

Az évi számadások és a társasági pénztár megvizsgálására *Boncz Ödön*, *Nagy Gyula* és *Szinnyei József* vál. tagok küldettek ki.

A titkár bejelentésére a választmány elhatározta, hogy az évi nagygyülést deczember hó 11-én, a mult ülésen meghatározott programmal fogja megtartani.

A jegyzőkönyv hitelesitésére *Bárczay Oszkár* és *Illésy János* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság deczember hó 11-én tartotta Br. *Radvánszky Béla* elnöklete alatt évi *nagygyülését*, melyen jelen voltak: *Áldásy Antal*, *Bánó József*, *Bárczay Oszkár*, *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu*, *Illésy János*, *Kammerer Ernő*, *Komáromy András*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Óváry Lipót*, *Schönherr Gyula*, *Szendrei János*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szinnyei József* vál. tagok, *Soós Elemér* lev. tag, *Békefi Remig*, id. *Daniel Gábor*, *Dézsi Lajos*, *Dobos Kálmán*, *Esztegár László*, *Gaál István*, *Horváth Sándor*, *Puky József*, ifj. *Reiszig Ede*, *Reiner Zsigmond*, *Varju Elemér* társ. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Fejérpataky László* titkár.

Az elnök megnyitván az ülést, *Bárczay Oszkár* vál. tag felolvasta emlékbeszédét néhai *Cserghető Géza* vál. tag felett. Az emlékbeszéd folyóiratunkban fog megjelenni.

Ezután az elnök rövid időre felfüggesztvén az ülést, azt ujból megnyitja és az elnöki szék elfoglalására, az elnök- és másodelnök-választás tartamára, *Bánó József* vál. tagot kéri meg.

Bánó József vál. tag elfoglalván az elnöki széket, felhivja a nagygyülés tagjait, hogy szavazataikat az elnöki és egyik másodelnöki állásra titkosan adják be. A szavazatok beadatván és összeolvastatván, megállapittatott, hogy 29 szavazatból Br. Radvánszky Bélára, mint elnökre esett 27 szavazat, Nagy Iványra 1 szavazat, 1 szavazat pedig érvénytelennek nyilvánittatott; a másodelnökségre beadott 28 szavazat valamennyije pedig Nagy Iványra esett. E szerint Báró *Radvánszky Béla* a társaság elnökévé, *Nagy Iván* pedig egyik másodelnökévé öt év tartamára (1898—1902) ujból megválasztatott.

Br. Radvánszky Béla elfoglalván ujra az elnöki széket, köszönetet mond megválasztatásáért és felhivja a titkárt évi jelentése felolvasására. A felolvasott jelentés tudomásul vétetvén, jelen füzetünk azt egész terjedelmében közli.

Tóth Árpád pénztárnok felolvassa részletes jelentését a társulati pénztár állapotáról. E szerint a pénztári eredmény a nagygyülés napjáig a következő adatokat mutatja:

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány az 1896. évről	306 frt 28 kr.
2.	Értékpapirok kamatai (10,700 frt 4% koronajáradék és 100 frt 4% jelzáloghitelbanki nyer. kölcsön kötvény után)	432 « — «
3.	Alapitványok kamatai:	
	a) 3100 frtnyi be nem fizetett alapitvány után 5%	90 « — «
	Atvitel	828 frt 28 kr.
	Athozat	828 frt 28 kr.
	b) hátralék az 1896. évről	25 « — «
4.	Pártoló tagdijakból befolyt	1030 « — «
5.	Évdijakból	1130 « 60 «
6.	A társulati kiadványok eladásából	62 « 40 «
7.	Alapitvány befizetés	— « — «
8.	Rendkivüli bevétel	3 « 88 «
	Összesen	3080 « 16 «

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok	750 frt — kr.
2.	Irói tiszteletdijak és szerkesztés	521 « 90 «
3.	Nyomda	— « — «
4.	Szinnyomatok készitése	— « — «
5.	Metszetek, rajzok	231 « 50 «
6.	Utánvéti expediczió	9 « 30 «
7.	Irodai átalány	60 « — «
8.	Társulati szolga díjazása	60 « — «
9.	Ujévi ajándékok, pénzbeszedési dijak, másolások stb.	93 « 03 «
10.	Tőkésités	101 « 15 «
11.	Rendkívüli kiadás	7 « 29 «
	Összesen	1834 frt 17 kr.
	Készpénz	1245 « 99 «

A társaság vagyona.

1.	Értékpapirok névleges értékben (koronajáradék 21,400 korona, jelzáloghitelbanki nyeremény kölcsönkötvény 100 frt)	10,800 frt	
2.	Kötelezvényekkel biztositott alapitványok	2600 «	
3.	Kötelezvények nélküli alapitványok	500 «	
	Az alapitványok összege		13,900 frt — kr.
4.	A középkori czimeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira félretett összeg		300 « — «
5.	A fenti készpénz		1245 « 99 «
	Összes vagyon		15,445 frt 99 kr.

Minthogy a választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyülés a pénztári kimutatást ideiglenesen tudomásul vette.

Elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *Bárczay Oszkár* vál. és *Békefi Remig* évdijas tagokat kérvén meg, a nagygyülés véget ért.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1897. évben.

Tisztelt nagygyülés!

Tizenötödik jelentésemet van szerencsém e helyről felolvasni. Visszatekintve e másfél évtizedes multra, megelégedés érzete tölthet el, hogy szaktudományaink felvirágoztatása körül megtettünk minden lehetőt. Mily öröme telnék az eredményben elhunyt jeleseinknek, br. Nyáry Albertnek, Csergheő Gézának, Ipolyi Arnoldnak, Nagy Imrének és még szaktudományunk számos halottjának, kik akkor fáradoztak müködésünk terén, mikor az általunk napfényre hozott adatok nagy halmaza még ismeretlen volt. Csak most érkezett el az alkalom, hogy hazai heraldikánk sajátságait egy összefoglaló kézikönyvben tagtársaink egyike megirja, csak most állt be az alkalmas idő arra, hogy az általános heraldika keretébe hazai czimereink tanulságait beilleszszük. Mennyivel más volna Nyáry Albertünk heraldikája, ha a sors megengedte volna érnie, hogy most, kiadványaink gazdag tárházából meríthessen. Abból az érdemből, mely a legközelebb megjelenendő magyar heraldika szerzőjét méltán megilleti, társaságunk is kiveszi a maga részét. A Turul tizenöt éves folyama, munkatársaink, barátaink fáradozása készitették erre elő a talajt.

Egy-egy esztendő tudományos eredménye szerénynek látszik. Anyagi eszközeink korlátoltak, és ezeket is egyes egyedül a más tereken is annyira igénybe vett magyar társadalomnak köszönhetjük, szakiróink sora nem hosszu, és őket is mindenféle hivatalos, társadalmi, irodalmi és tudományos kötelékek füzik ezernyi más teendőhöz, kötelezettséghez, feladathoz és munkálkodáshoz; ugy, hogy valóban nehéz eldönteni, a társadalom vagy munkatársaink önfeláldozásának és áldozatkészségének tartozunk-e nagyobb köszönettel, midőn tizenöt esztendős multunkra tekintünk vissza. Az egy-egy évi szerénynek látszó tudományos eredmény tekintélyes lesz egyszerre, ha tizenöt éves következetes munkálkodás keretébe illesztjük; új, ismeretlen adatoknak gazdag tárházát birjuk folyóiratunkban, mely tizenöt esztendős élete alatt szaktudományunk irodalmát, kivált a heraldikai részben, ugyszólván, egyedül képviselte.

Az uj esztendőt a tavalyi történelmi nevezetességü év hatása alatt kezdettük meg. Abból a kincses bányából, melyet a magyar tudomány és szorgalom elbüvölő keretben ezredéves kiállitásunkra összehozott, nagy mértékben meritettünk és meriteni fogunk még sokáig. Tavalyi nagygyülésünket (1896 deczember 10-ikén) a szakunkba vágó emlékek és tanulságok méltatásának szenteltük. Fiatal munkatársunk, *Varju Elemér* szakavatottsággal, bő tudással méltatta a kiállitásunkon egybegyüjtött czimertani és sphragistikai anyagot. Annak legbecsesebb darabjai: III. Béla arany pecsétje, melyet szaktudósunk II. Béláénak tart; Imre királynak 1198-iki, terjedelemre nézve királyi pecsétjeink közt legimponálóbb pecsétje; II. Endrének 1213. évi, zöld viasz anyagu, s mint ilyen, királyi pecsétjeink közt e korban unikumnak mondható nagy pecsétje; a királyi, királynői, városi, főuri czimeres pecsétek galvanoplasztikai sorozatai, az eredeti armálisok tanulságos anyaga, alapos, beható, szakszerü ismertetésre találtak e dolgozatban, melyet folyóiratunk sietett még az emlékezetes évben közzétenni.

A kiállitás anyagát, a nemzetségi czimerek szempontjából, tette vizsgálat tárgyává *Csoma József* vál. tag, melyben ujabb adatokat talált az Aba, Beő, Buzád-Hahold, Hunt-Pázmán, Pécz, és a Szente-Mágócs nemzetség czimerének kérdéséhez. Nemzetségi czimereink megállapitásához a bécsi cs. és kir. államlevéltár által kiállitott pecsétsorozat még sok becses anyaggal fog járulni.

Nagybecsü heraldikai emléket ismertetett *Varju Elemér* társunk ugy felolvasás, mint közlés formájában, midőn az idevágó összes emlékek és a szakirodalom méltatásával bemutatta annak a XV. századi eredeti sisakdisznek érdekességét, mely a soproni benczések templomában őriztetik. Kétségtelen ebből, hogy e heraldikai ritkaság, melynek szines képét is közöltük, egykor tényleg sisakon viselt disz volt, mely tornajátékoknál is hordatott; holott az eddig ismert néhány valóságos sisakdisz között a külföldön egyetlen egy sincs, melyről kétségtelenül és hitelesen ki lehetne mutatni, hogy tornákban is viselték.

Czimertani emlékeink közt érdekességre kiváló helyet foglalnak el a markusfavi templom czimeres táblái. Az 1516—1521. közt készült táblák a Káta nemből eredő Csaholyi, a Tescheni és a Szapolyai czimerek szineinek meghatározására nézve igen becses források s azok ismertetője, *Bárczay Oszkár* vál. tag ez emlékeket fontosságokhoz képest méltatta is. Ez alkalmat felhasználta egy régi, már Wagner által elterjedt tévedés helyreigazitására: a Zcambai család nevét, mely a Csaholi (Zcawhal) név hibás olvasásából keletkezett, kitörülvén a Káta nemből eredő családok közül.

Legértékesebb czimertani emlékeink, az 1526. előtti czimeres leveleink közül az elmult év folyamán ismét többel ismerkedtünk meg. A legrégibb ezek között a Hettyey családnak 1415. évi aragoniai czimereslevele, melyet a család ősei a perpignani királynapok emlékére I. Ferdinánd aragón királytól a mondott évben kapnak. Zsigmond király idejéből csak még egy hasonló emlék jutott korunkra, Garai Miklós nádor 1416. évi franczia czimerlevele, melylyel a franczia király a

párisi királylátogatás alkalmára örvendeztette meg Zsigmond kiváló hivét. A nagybecsü armalist a titkár mutatta be a választmány egyik ülésén.

Ehhez korra legközelebb a Kolthai család 1431. évi czimere esik, melylyel *Illésy János* tagtársunk volt szives megismertetni. A czimer kivált ábrázolása által nevezetes. Ugy ezt, valamint a megelőző czimert is folyóiratunk egyik közelebbi számában fogjuk közzétenni.

Zsigmond idejéből való a Básznai család 1434. évi czimere, melyet szines hasonmásban megfelelő magyarázatokkal *Schönherr Gyula* tagtársunk méltatott. A czimer ábrázolásával a legszebbek, heraldikailag a legkorrektebbek közé tartozik; az által pedig, hogy Zsigmond azt mint római császár, birodalmi kanczelláriája által adatja ki, czimeradományaink azon érdekes kisebb csoportjához tartozik, melyekben Zsigmond, talán a magyar közjog nem minden sérelme nélkül, magyar hiveit birodalmi nemességgel és czimerrel tünteti ki oly módon, hogy a czimeradományozás ép oly érvényes a birodalomban mint Magyarországon.

Mátyás királytól is közöltünk egy szines czimerképet 1481-ből, az enyingi Török családét, *Áldásy Antal* tagtársunk magyarázataival. Társaságunk jegyzője bemutatta egyik vál. ülésünkön a br. Radák családnak 1514-ben II. Ulászlótól kapott czimereslevelét, mely nem annyira heraldikai mint viselettörténeti szempontból első rangú nevezetesség.

A lefolyt évben megjelentekkel együtt folyóiratunk eddig 51 szines czimerképet közölt 1526. előtti armálisainkról; e tekintélyes számból 35 darab Zsigmond király idejére esik. Minthogy Bárczay Oszkár t. tagtársunk alapos kutatásai nyomán a Mohács előtti időkből való, tényleg ma is létező és constatálható festett czimerleveleink száma a másfélszázat alig haladja túl: elmondhatjuk, hogy társaságunk ez anyagnak ugyszólván egy harmadát már közzétette. A tizenöt esztendős következetes működés ez eredménye valóben felülmulja azok várakozását, kik társaságunk megalakulásakor annak legelső működésében részt vettek s kik akkor tán még maguk sem hitték, hogy hazánk mily rendkivül gazdag heraldikai emlékekben.

A heraldika körét még több dolgozat képviseli társaságunk működésében. Igy *Bárczay Oszkár* vál. tag legutóbbi vál. ülésünkön, mutatványképen legközelebb megjelenendő heraldikájából, felolvasta annak a magyar czimer fejlődéséről és történetéről szóló rendkivül tanulságos részét; mig a titkár ugyancsak az ő szivességéből rektifikálta egy rövidke czikkben azt a tévedést, mely II. Endre királyunk aranybullájának czimerképéről egy XIII. századi közjegyző leirásának hibás olvasása alapján elterjedőben volt.

Sphragistikai emlékeink méltatásával *Pór Antal* buzgó vál. tagunk foglalkozott, ismertetvén Demeter esztergomi biboros-érseknek, Margit bajor herczegnőnek, István kir. herczeg nejének Laczkfi István nádornak és Küküllei Jánosnak pecsétjeit. Az Anjou-korszak érdemes kutatója e közleményében is nagybecsü adalékokkal járult e korszak sphragistikai emlékeinek ismeretéhez.

Ennyi uj heraldikai és sphragistikai adat foglalkoztatta társaságunkat az elmult évben. A hazai genealogia terén elért uj eredmények sem maradtak az elmondottak mögött.

Két nagyobb dolgozat, *Petrovay György* lev. tagé az Ilosvayakról és *Makay Dezső* vál. tagé a Csanád nemzetség Waffa és Bogyoszló vonalairól befejeztetett. Mindkét nagyobb tanulmányt, melyek közül az utóbbi különnyomatban is megjelent, tavalyi jelentésemben már ismertettem; a most megjelent befejező rész az elsőnél tizenöt czimerrajzot, 1470-ig visszamenő leszármazási táblákat, valamint oly családtagokat közölt, kik a táblákon elhelyezhetők nem voltak; az utóbbi dolgozatnak befejező része a zemléni Makók, a Tempesiek, a Kökényériek, a Csücsködiek és a nemesszeghi Makók történetét mondta el.

Régi, történeti szerepű családjaink genealogiájával fáradhatatlan munkatársunk, *Wertner Mór* vál. tag foglalkozott. Egyik dolgozatában a Csák nemzetség szlavoniai ágának ivadékait állitja össze a XIII. századtól a következőnek közepéig. Az öt nemzedékre kiterjedő családfa érdekes adalék e nagyon elterjedt nemzetség elágazásaihoz. «Családtörténeti adalékok» czimén az Ajton nemzetségből eredő Szuhaiak nemzedékrendjét állítja össze több generáczión keresztül; Batk leszármazottjait, a Lengyéndiek, Vadásziak, Ivániak, Lakiak, Kendiek, Kellemesiek nemzedékeit a XIII. századtól a XV-ikig megállapitja; feltünteti a berekszói Hagymás család őseit; szól a Rátold nembeli Roland nádor utódairól, a Pécz nembeli első Marczaliakról, a vöröskői és óvári Wolfurt család eredetéről, Balog Miklós utódairól és végül egybeállitja a Balog nembeli felsőlindvai Szécsiek nemzedékrendjét az ág kihaltáig. Becses adalékok ezek középkori legrégibb stemmatographiánk ismeretéhez, családi összeköttetések, közös családi érdekek és érdekösszeütközések megértéséhez, melyekben a közlő szorgalma a kiadott oklevelekből egybegyüjtött czéljára vonatkozólag minden használható adatot.

Thallóczy Lajos vál. tagtársunk szives volt folyóiratunknak átengedni közlésre azt a becses és e czélból tetemesen kibővitett és átdolgozott tanulmányt, melyet a Blagay család oklevéltárának kiadása alkalmából a család történetéről és czimeréről irt. Az egykor hazánk déli részein fényes szerepet vitt, a XVI. század óta Krajnában

honos s napjainkban fiágon kihalt magyar főuri család multja, leszármazása, de különösen czimerének kérdése, melyet tizennégy rajz világit meg, teljesen tisztázva áll előttünk e beható tanulmány alapján.

Az iktári Bethlenek fejedelmi családjának leszármazását teljesen tisztázza *Karácsonyi János* vál. tag tanulmánya, melyet a fejedelem őseiről irt. Kétségtelen ebből, hogy az iktári Bethlenek, a rövid életü Lökös-ággal és a Neczpáliakkal egyetemben három testvértől erednek, kiknek ismeretlen atyja a XIII. század elején élt. A Bethlenek ágát alapitó testvér neve is ismeretlen; de ennek fia Bethlen a családnak nemcsak első ismert öse, hanem nevet is adó tagja. Ettől a Bethlentől azután a leszármazás szakadatlan, mindvégig oklevelekkel indokolt.

Egy másik fejedelmi családnak, a felsővadászi Rákóczyaknak leszármazásához *Petrovay György* tagtársunk adott pótló és rektifikáló közleményt. Egy táblán egybeállitotta a XII. század végén élt Bogát-Radván nembeli Csépántól kezdve a család nemzedékeit, az egy vérbeli morvai Gyapolfiakkal egyetemben; a szakadatlan sorrend csak egyszer, Rákóczy Zsigmond fejedelem atyjánál szakad meg; s ha egyszer sikerülni fog e hézagot kitölteni, a fejedelmi család leszármazási sorrendje a XII. század végétől kihaltáig teljesen tisztázva lész.

Ugyane buzgó tagtársunk ez évben is folytatta azon tanulságos családtörténet-sorozatot, melyet az ország északkeleti részének családtani bonyodalmairól már évek óta közzé tesz. Ez évben először is az Ilosvayakkal egy eredetü Kisfalusy család történetével foglalkozott. Ilosvai Karácson András utóbb Kisfaluról irta nevét s igy kiválva az Ilosvay családból, a XV. század derekán egy új családnak lőn megalapitója. A család a XVIII. század elején halt ki; de a vérségi kapocs tudatát az Ilosvay családdal ugy a gyakori visszatérés az eredeti névhez, mint a czimerazonosság mindig fentartotta, Második nagy tanulmányának, mely a Petrovay-családról szól, közlését szintén megkezdtük. A család egy eredetü a Dolhayakkal, kiknek történetét az érdemes szerző folyóiratunkban már közölte. Ezeknek egyik sarja, Mihály, a XV. század derekán Petrovára tevén át lakását, a lakó helyből nevet adó hely lett, melyhez a leszármazottak következetesen ragaszkodtak. Az eddig megjelent két közleményben még be nem fejezett tanulmány, a lehető részletességgel, minden hozzáférhető kiadott és kiadatlan anyag fehasználásával adja elő a család multját; mely mint családtörténet, beleillesztve a szerzőnek már közzétett hasonnemü tanulmányai közé, stemmatographiailag nagyon érdekes terület családtani szövevényeit teljesen megvilágitja.

Az erdélyi családok történetével *Kis Bálint* vál. tagtársunk ismét szorgalmasan foglalkozott. Ez évben a sor a Vizaknai, a Sombori és Drági, a Széplaki Petrichevich Horváth, a nagyváradi Horváth, a pálóczi Horváth, a léczfalvi Gyárfás, a zeykfalvi Zeyk, és az illyefalvi Biális családokra került. Legnagyobb részt igen terjedelmes, bőven okadatolt családfák egészitik ki a közleményeket, melyeknek az erdélyi családtani viszonyok megismerését, tévedések eloszlatását és genealogiai kérdések tisztázását köszönhetjük.

Rövid ideig virágzott, de maga után szép emléket hagyott magyar főuri családnak, a br. Bruderneknek emlékét ujitotta föl *Berzeviczy Edmund* tagtársunk. Az 1790/1 országgyülés által honfiusitott wallon eredetü család hazánkban csak két nemzedéken át virágzott; utolsó fisarjában 1857-ben, leányágon pedig 1895-ben halt ki; de a honfiusitott br. Brudern József tábornok kiváló hazafias érdemei a család nevét a legtiszteltebbek közé emelték.

Még egy érdekes közleményről kell megemlékeznem, melyet *Komáromy András* vál. tagnak köszönhetünk. A nagy Kazinczy Ferenczet mutatta be egy 1820-ban sajátkezüleg irt és egy 1833-ban hozzá intézett levél alapján mint a családtörténet iránt érdeklődőt. E két levél azt a nagy férfiut, kinek részben irodalmunk ujjászületését és az irodalmi izlés fejlesztését köszönhetjük, uj oldaláról ismerteti meg.

Ha még fölemlitem azt, hogy szakirodalmi rovatunkban tizenhárom műről adtunk beható ismertetést és birálatot: ezzel beszámoltam azzal a tudományos eredménynyel, melylyel társaságunk és folyóiratunk a tizenötödik évben a megelőző évek eredményeit gyarapitotta.

Társaságunk belső életének vázolását rövidre foghatom. Ügyrendileg meghatározott választmányi üléseinket február 27., április 29., október 28., és november 25-ik napján tartottuk meg. Ezeken az üléseken számoltunk be a társaságunkat ért sulyos veszteségekről és az elért örvendetes eseményekről. Sajnos, ez évben a veszteségek felülmulták az örömöt okozó mozzanatokat.

Választmányunknak két tagját gyászoljuk. Mindkettőt távol otthonától ragadta el a kérlelhetetlen végzet. *Torma Károly* önmagával meghasonolva és társadalmi összeköttetéseitől megfosztva márczius 1-én Róma mellett Porto d' Anzioban; *Véghely Dezső*, tetterős férfikorban, mielőtt tudományos terveit megvalósithata volna, április 22-ikén Abbaziában tért örök nyugalomra.

Mindkettőben választmányunk oly tagjait vesztettük el, kik abban megalakulásunk óta helyet foglaltak, kik a kezdet nehézségeit velünk megosztották és a kik, a mig és a mikor tehették, társaságunk czéljait szellemileg és anyagilag

tőlök telhetőleg előmozditották. Kegyeletes érzésünk kisérje emléköket!

A választmányunkban támadt ürt dr. *Borovszky Samu* évdijas tag személyével töltöttük be. Mig azt a hézagot, melyet társasági tagjaink sorában a halál vagy az önkéntes kilépés okozott, új tagok belépésével pótoltuk. Az április havában közzétett névsor szerint tagjaink száma 533, kik közül 67 alapitó, 156 pártoló és 310 évdijas tag. Azóta e szám 1 pártoló és 9 évdijas taggal növekedett. Alapitványi tőkénk tavaly óta 100 frtnyi emelkedést mutat; annak összege jelenleg 13,900 frt, mely összegből 10,800 frt tényleg befizetett vagyon.

Tisztikarunkban nevezetesebb változás nem történt. Társaságunk jegyzőjét, dr. *Schönherr Gyulát*, a választmány február 27-iki ülésében ujabb öt év tartamára megválasztotta; ugyanőt a folyóirat társszerkesztőjévé is ugyanannyi időre megválasztván.

Ezzel, t. nagygyülés, elvégeztem beszámolómat az elmult esztendőről. Meggyőződésem az, a mit jelentésem elején is kifejeztem, hogy megtettük azt, a mit a rendelkezésre álló anyagi és szellemi erőkkel szaktudományunk érdekében tennünk lehetséges volt. Ebben a meggyőződésben kérem a t. nagygyülést, hogy jelentésemet tudomásul venni méltóztassék.

Fejérpataky László,
titkár.

SZAKIRODALOM.

A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. A család megbizásából kiadja gróf Károlyi Tibor. Sajtó alá rendezi Géresi Kálmán. V. kötet 1703—1707. Budapest, 1897.

Hosszabb időmegszakitás után vettük főúri családaink egyik legrégebbjének, a gróf Károlyi család oklevéltárának V. kötetét. A késedelem — 1887-ben jelent meg az előző kötet — nagyrészt a jelen kötetben foglalt anyag mivolta, jobban mondva mennyiségében leli magyarázatát.

A Károlyi levéltár egyike a leggazdagabb családi levéltáraknak a Rákóczi kor történetére nézve. A család őse, Károlyi Sándor, ismeretes, hogy mily kiváló szerepet játszott II. Rákóczi Ferencz küzdelmei alatt, s azon belső viszony, melyben a fejedelemmel volt, okozta azt, hogy a család levéltárában nagy mennyiségben gyültek össze azon iratok s levelezések, melyek a fejedelemtől eredtek, vagy tőle Károlyi Sándorhoz átküldettek. Nem csoda, ha ily módon Károlyi Sándor egy nagy levelesládát hagyott utódaira, mely az 1703—1710 közti évekből származó, a fejedelemmel folytatott korrespondenciát foglalta magában. Ez óriási anyag jelenleg nincs már együtt, hanem a levéltár különböző repozitoriumaiban van széjjel osztva, ugy hogy az anyagnak összeválogatása a levéltár egész anyagának átkutatását tételezte föl, ugy hogy a kötet megjelenésének késedelme eléggé meg van magyarázva.

Le kell arról tennünk, hogy a kötet tartalmát históriai becsének megfelelően méltassuk, ezt e folyóirat jellege maga kizárja, s itt csak annak elmondására szoritkozunk, a mi ez oklevéltárra inkább általánosságban vonatkozik.

A Károlyi levéltár Rákóczi leveleinek vázát a fejedelem és Károlyi Sándor közt váltott levelezés képezi, mely 1703 szeptember 29-én veszi kezdetét. E levelezésből Géresi Kálmán 1707 végéig — mint a meddig a jelen kötet anyaga terjed — 380 darabot közöl egész terjedelemben. E számhoz csatlakozik még 238 darab levél, mely a levéltárban különböző helyeken őrzött Rákóczikori levélanyagból választatott ki. Azonkivül még néhány nagyobb terjedelmü iratnak egyes részei is közölve vannak, mint Károlyi Sándornak az ország politikai és hadi kérdéseiről való «Csekély elmélkedése», továbbá a Károlyi-féle «Mustrakönyv», mely 23 ezred teljes fejenkénti létszámát, tisztikarát stb. tünteti fel, s bemutatja az ország keleti és éjszakkeleti részéből, valamint Erdélyből a hadakozó kuruczságot, több mint 20,000 embert név szerint. E mustrakönyvből csak egyes részek vannak közölve, az egész maga 790 folio lapot foglalván el.

A kötet tartalma első sorban a politikai s hadviselési történetre vonatkozó adatok gazdagságával tünik ki. Azonkivül nagyon becses adatokat találunk az akkorbeli családi életre, főleg Károlyi Sándor és felesége, Barkóczy Krisztina közti levelezésben, melynek több százra menő darabjaiból a kiadó a legérdekesebbeket válogatta ki. Fölösleges szinte megemliteni, hogy a kor kiválóbb vezérférfiaira szintén találunk jellemzetes leveleket s adatokat. Az egész kötet 618 darab okmányt tartalmaz, melyek közlésénél Géresi a legnagyobb pontossággal járt el, egészben véve a mai helyesirást véve alapul, de törekedve a kor nyelve s kiejtésének hű feltüntetésére. Az oklevelek szövegét megelőző regesták rövidek s csak a legszükségesebbre szoritkoznak s Géresi valóban helyesen tette, hogy kimeritő kivonatot nem készitett, mert ez a kötet terjedelmét csak fölösleges módon növelte volna, miután a közlött levelek s okmányok között aránylag csekély a nagyobb terjedelmüek száma, a rövidebbek meg amugy is gyorsan átfuthatók.

Az oklevelek kiadásánál Géresi szem előtt tartá s feltünteté az illető oklevél kiadott vagy kiadatlan voltát. Mert a Károlyi levéltár a történészek előtt egyáltalán nem volt ismeretlen. Főleg a Rákóczi levelek osztályából meritett többek között Szalay László és Thaly Kálmán is. Az utóbbi által kiadott Archivum Rakoczianum-ba a fejedelemnek Károlyihoz intézett leveleit is felvette, már t. i. azokat, melyek a fejedelemnek az Erdődy-Aspremont levéltárban lévő Leveleskönyveiben előfordulnak. Géresi szerint a jelen kötet által felölelt időpontig, 1707-ig, a Károlyi levéltár Rákóczi leveleinek jelen kötetben közölt 380 darabjából az Archivum Rakoczianum csak 58 darabot közöl. Géresi ez utóbbiakat is közölte, még pedig nemcsak a családi oklevéltár teljessége miatt, hanem azért is, mert az Archivum Rakoczianum-ban közölt levelek egynémelyike a Károlyi levéltárban lévő eredetivel nem egyezik meg teljesen, mely körülményt megmagyarázza az, hogy nem az eredeti, hanem a Leveleskönyv szerint voltak közzétéve, vi-

szont néhány esetben az utóbbiak a levéltári levelek hiányait egészitik ki. A kötetet pontosan szerkesztett név- és tárgymutató zárja be; a kötet kiállitása a grófi család bőkezüségét dicséri. Reméljük, hogy a Rákóczikori levelezéseket tartalmazó VI. kötet nem várakoztat majd meg annyi ideig, mint azt a jelen kötet tevé. —*y*.

A Sajó-Galgóczi Galgóczy család munkácsi, ecsegi, nagytályai, bilkei négy ága, a Pókai Szikszay, Telegdi Csanády és Nagyfalusi Bajza család ismertetése, nemzedékrendekkel. A magyar nemzet 1896-dik évi ezredéves ünnepe alkalmára unokáinak *Galgóczy Károly*. Budapest, 1896. 8° VIII k. 202 l.

Nemcsak a mottó és előszó ad intim családi jelleget a könyvnek, hanem némelykor az is, a mi utánuk is jön. Ámbár igen sok benne az általános értékü; komoly és előkelően cziczomátlan munkálat a czimben felsorolt családok történetéről Első a Sajó-Galgóczi Galgóczy családé, mely nevét a borsodmegyei Salgó-Galgócz községtől vette s most Szabolcs-, Szathmár-, Zemplén-, Bereg-, Abauj-, Ung-, Pest-, Háromszék- és Hunyadmegyében vannak ivadékai. A családnak több ága van; *a)* Galánthai Galgóczy cs.; *b)* Galgóczy, alias Narancsik cs.; *c)* Freisztaszki Galgóczy cs.; *d)* s akart keletkezni egy ágost. evang. vallásu Galgóczy család is, de ez hamar megszünt. A Sajó-Galgóczi Galgóczy családnak három czimeres levele ismeretes, mindhárom III. Ferdinándtól. Könyvünkben a második van közölve, mely «az egész családra egyetemlegesen terjed», a másik kettőből pedig csak a czimerleirás. Külön fejezetek foglalkoznak a Galgóczy név etimologiájával, a Sajó-Galgóczy család alakulásával, a törzsadományos Galgóczy Istvánnal s aztán következik a Sajó-Galgóczi Galgóczy család kifejlését tárgyaló rész. Az első törzság kezdődik Munkácsi Galgóczy Györgygyel, a második Ecsegi Galgóczy Mártonnal, (az erdélyi ágazat Galgóczy Istvánnal), a harmadik Mádi, illetőleg Nagytályai Galgóczy Mihálylyal. A 4—6 törzságakról nincsenek adatok. A hetediknek őse pedig Bilkei Galgóczy Pál.

Mindemez ágak igen tisztán áttekinthető csoportositásban tünnek fel ebben a könyvben s az egyes kiválóbb családtagok az őket megillető méltatásban részesülnek. De a mi igen érdekes, a könyv irója nemcsak az elismerés hangját ismeri, hanem a hol szükségesnek látja, a szigoru kritikától sem retten vissza s a család némely most is élő tagjáról ugyancsak világosan elmondja véleményét. Jól szerkesztett nemzedékrendi táblák gazdagitják a könyvet, melyben négy nagy család történetére vonatkozó adatokat gyüjtik össze a tevékeny rokoni szeretet és kegyelet.

g —

Felelet Doby Antalnak.

A «Turul» folyó évi III. füzetében megjelent «Válasz Kiss Iván birálatára» czimü felszólalásra untig elég volna egyszerüen csak arra kérni az érdeklődőket, hogy olvassák el figyelmesen Doby Antalnak a Lónyayakról irt munkáját, és arról a «Turul» folyó évi I. füzetében kiadott birálatomat, azután — itéljenek magok.

Elég volna ennyi is, mert Doby Antal egyetlen állitásom megczáfolását sem kisérlette meg s csak azt nem akarja elhinni, hogy a könyvében látható czimerek *nem művésziek* és *nem is heraldikusak*, s azt állitja, hogy *nem mondok igazat* abban sem, hogy munkája nem is valami szerény, de előkelő helyet kiván elfoglalni e nemü kiadványaink legjobbjainak sorában.

Ezeket szó nélkül már még sem hagyhatom.

Senki sem csalhatatlan, mindenki tévedhet és téved is, de hogy legjobb meggyőződésem szerint mindig igazat mondok, azt, hogy elhigyje, Doby Antaltól is megvárhatom. Müvét maga nevezi, — több helyen is, — *közérdekünek*, minden sorából kitünik, hogy azt hiszi is, számit hálára és elismerésre, igaz, hogy csak halála után. Ebben tehát igazat mondottam.

Hogy a czimerrajzok művészi kivitelében ismert művészek gyönyörködtek az lehetséges, de én nem Doby Antal *kézi rajzairól* szólottam, — azok lehettek én tőlem müvésziek, — hanem a munkában kiadott *metszetekről*, a melyek nem müvésziek, de, a mi pedig fődolog, nem is heraldikusak, a mit el fog ismerni minden heraldikus, a ki csak egy pillantást is vet a czimerekre. Erre több szót vesztegetni felesleges. Hogy Csergheő és Gritzner munkáiba sok családi czimer került Doby Antal gyüjteményéből, abban nem kételkedem, csakhogy azok az urak nem a beküldött rajzok *hasonmását* adták ki, hanem heraldikusan stilizálva közölték a czimereket.

Minden jó genealogiai munka megjelenésének talán én örülök legjobban, gyönyörködöm olvasásában, sőt hasznom is van belőle, mert megbizható adatait saját czéljaimra is felhasználhatom, de nyilvánvaló valótlanságokat tartalmazó munka (Lónya Gurg, Keme nemzetség) sem reám, sem más genealogusra, sem pedig az irodalomra nézve nem lehet nyereség, s igy, — mindig csak a Lónyayak történetéről itélve, — a többi 1011 főuri családról irott dolgozatai megjelenésétől a legjobb akarattal sem várhatunk semmit. 20—25 vagy akármennyi fővárosi és vidéki politikai és közgazdasági lap elismerő ismertetését genealogiai munkáról irányadónak senki sem tarthatja.

A 48-as öreg honvédeket más sem tisztelheti jobban, személyét nem sértettem, s bár a viszonosság elvénél fogva jogom lett volna feleletemet a Doby Antal modorában megirni, — ettől tartózkodtam.

Kiss Iván.

Sajtóhibák.

58.	lap,	1.	hasáb	13.	sor	felülről	*megszakadt*	helyett	olvasd: *magvaszakadt.*
59.	«	1.	«	15.	«	«	*Vissy Mikola*	«	« *Vissóy Mikola.*
60.	«	2.	«	13.	«	«	*Sorpatak*	«	« *Soóspatak.*
67.	«	1.	«	1.	«	alólról	*Bulay*	«	« *Balay.*
68.	«	2.	«	24.	«	felülről	*Tűrész*	«	« *Fürész.*
68.	«	2.	«	29.	«	«	*Győczön*	«	« *Gejőczön.*
117.	«	1	«	2.	«	«	*Doszkovszki*	«	« *Rosztovszki.*
117.	«	2.	«	3.	«	«	*Kállói Erzsébet*	helyett	olv. *Szirmai Kálos Erzsébet.*
124.	«	A Schobel czimer rajzában kimaradt az oroszlán bal első lábával tartott királyi korona.							
125.	«	2. hasáb, 1. jegyzet *gr. Buttler Erzsébet* helyett olvasd: *gr. Buttlar Erzsébet.*							